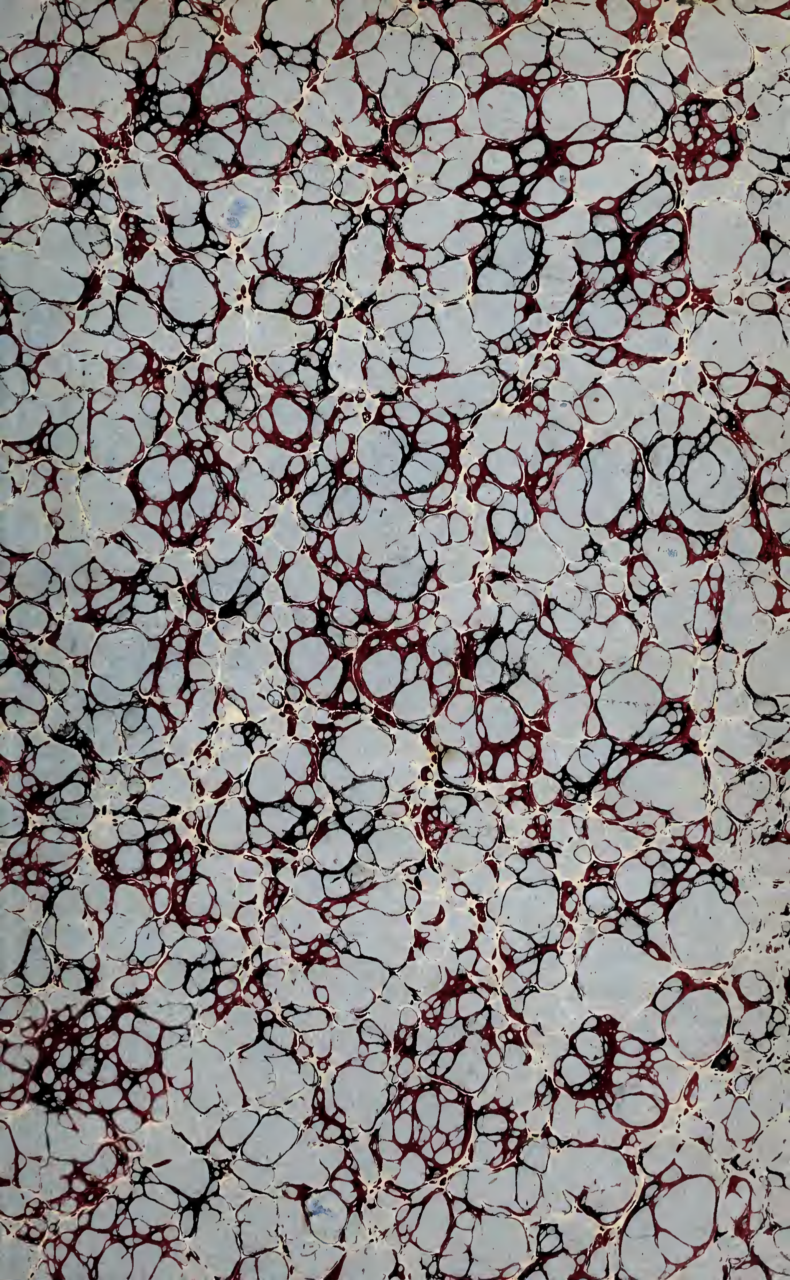
Elsevier's
Geïllustreerd Maandschrift

AMSTERDAM
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N-Z. Voorburgwal 64

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

ELSEVIER'S

GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
JOAN BERG, J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT EN
F. H. KAEMMERER.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL I.

JANUARI—JUNI 1891.

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"
1891.

Typ. Zuid-Hollandsche Boek- en Handelsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Inhoud van deel I.

GEDIGHTEN.

BERICHT.

Toen de treurmare van het overlijden van Z. M. DEN KONING Nederland in rouw dompelde, was deze aflevering, met uitzondering van het Portret van H. M. DE KONINGIN, reeds geheel afgedrukt.

Eene ernstige poging zal door ons in het werk gesteld worden, om in de tweede aflevering eene oprechte hulde in beeld en schrift aan onzen diep betreurden overleden Koning te brengen.

Tevens nemen wij de vrijheid onzen lezers mede te deelen, dat de dichtregelen bij het portret van H. M. DE KONINGIN eenige maanden geleden geschreven zijn, toen H. K. H. de Kroonprinses zich nog mocht verheugen in het bezit van Hare beide Ouders.

Uitgevers-Maatschappy «Elsevier»

J. G. ROBBERS,
Directeur.

Namens de Hoofd-redactie:

H. J. SCHIMMEL.

Dr. JAN TEN BRINK.

Een frissche Oranjetelg, te goeder ure ontsproten,
Haar Vaders troost, haar Moeders trots, 's Volks liefde en lust,
Vergoeding, door Gods gunst, voor de afgescheurde loten,
Toont u dit vriend'lijk beeld en stelt uw hart gerust.

NICOLAAS BEETS.

Een overrijken schat van grootheid torscht Uw naam!
Zoo jong nog, en Gij wordt reeds Neêrlands hoop geheten!
Och, blijf nog lang een kind! Zij 't fluistren van de Faam,
Al worde 't ook gehoord, bij 't dartel spel vergeten!

H. J. SCHIMMEL.

HOOP.

DOOR

HÉLÈNE SWARTH.

Duif met d'olijftak, keert gij nimmer weêr?
Hoog zwelt de zondvloed in den zwarten nacht.
Mijn ziel is bang en heel mijn wezen wacht . . .
O blanke duif, strijk op mijn schouder neêr!

Eens werd mijn eenzaam lot door u verzacht.
Al bood mij 't leven alsem, keer op keer
Vloogt ge, uit mijn hand, op ongerepten veêr,
Het blauw verschiet in, waar de toekomst lacht.

Zijt ge in de wilde wateren vergaan
Of heengevlucht ten hemel, wijl gij niet
Mij troost mocht brengen met d'olijventwijg?

Nu ben ik gansch verlaten en voortaan
Zal daar geen klacht meer klinken in mijn lied.
Wien Hoop begeeft, kruis' de armen stil en zwijg'.

CHARLES ROCHUSSEN.

DOOR

A. L. H. OBREEN.

Te Londen in het South-Kensington Museum, te midden van den overrijken schat van kostelijkheden en kunstvoortbrengselen zijn een viertal opvolgende zalen gewijd aan de geschiedenis, voor zooverre Engeland betreft, van de kunst om waterverfteekeningen te maken. De waterverwen zijn zoo oud als de menschelijke samenleving. De wilde, die het eerst zijn huid, of zijn dierenvellen, of zijn vogelvederen kleurde, zou kunnen gelden als de voorganger der hedendaagsche aquarellisten. En de Japanners, die reeds eeuwen geleden op de meest treffende wijze menschen en dieren en planten en landschappen afteekenden op het papier, zijn in de kunst van waterverf teekenen zoover geweest, als eenig volk het wellicht ooit daarin brengen zal.

Maar in de Europeesche kunstenaarswereld is de behandeling der waterverwen, om daarmede op papier eenig kunstwerk samen te stellen, van betrekkelijk zeer geringen ouderdom. De schilders van de zeventiende en

van de achttiende eeuw hebben nooit gemaakt, wat wij noemen waterverf teekeningen. Zij hebben wel is waar veelvuldige studiën gemaakt met krijt, of met potlood, of met de pen, die zij daarna aanlegden met het penseel met Oost-Indische inkt, of met sepia, of eenige andere kleur (in den regel éénkleurig), welke studiën dienden als eerste schreden voor een schilderij of wel als schets voor eenige gravure in een te illustreeren boekwerk. Maar zij hebben nooit of bijna nooit een penseelteekening gemaakt, om met waterverf de natuur weder te geven op het papier.

Zoo kan men in de genoemde verzameling van South-Kensington Museum een teekening zien van Gainsborough (midden van de achttiende eeuw), gemaakt met potlood en blauwe waterverf, welke gediend heeft als schets voor het vermaarde portret van Master Buttall, bekend onder den naam van den „Blue Boy".

Zoo kan men in het Rijks-Museum te Amsterdam een zeker aantal hoogst belangrijke Oost-Indische Inktteekeningen zien van J. de Ghein (eerste helft der zeventiende eeuw), welke de verschillende handgrepen en oefeningen aanduiden van het voetvolk ten tijde van Prins Maurits. Die teekeningen hebben gediend als illustraties voor een militair reglement, dat vertaald is geworden in het Fransch en Engelsch, en dat de grondslag is geweest voor de bewegingen van het voetvolk in de legers der zeventiende eeuw.

Adriaan van Ostade is een van de weinige schilders, die eertijds hun penteekeningen opwerkten met het penseel en met meer dan eene waterkleur.

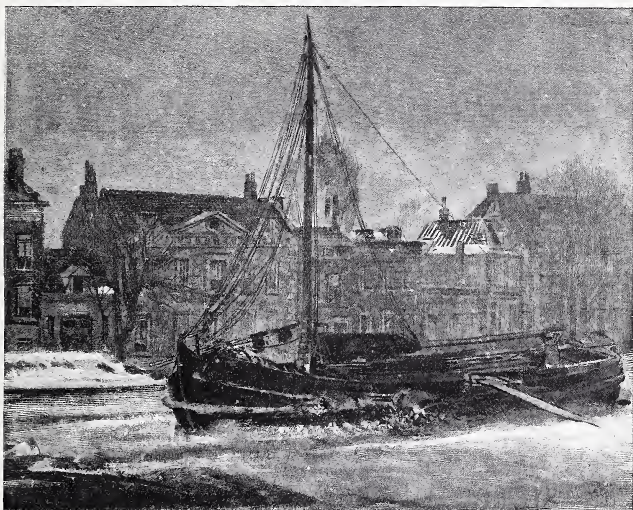
Van lateren tijd hebben wij de krijtteekeningen van Troost, die met waterverf zijn opgewerkt, en de gekleurde penteekeningen van Dirk Langendijk.

In de achttiende eeuw hadden de Fransche meesters het pastelteekenen in mode gebracht, waarmede men op een bekoorlijke wijze damesgezichtjes wist af te beelden, en het is eerst in de allerlaatste jaren der achttiende eeuw geweest, dat twee Engelsche kunstenaars, Thomas Girtin en Joseph Turner, er toe kwamen, om landschappen te teekenen met louter waterverf. Zij zijn de ware stichters van de hedendaagsche school der aquarellisten.

Wanneer hier sprake is van waterverfteekeningen, dan wordt daarmede dus niet bedoeld een penteekening, die opgewerkt is met kleuren, maar een voorstelling, die gemaakt is met penseel en waterverf, waarin de licht- en de schaduwpartijen worden te voorschijn geroepen, deels door het uitsparen van het witte papier, deels door het laten doorschijnen van de eene kleur door de andere, waarin dus niet het geheel eerst wordt aangelegd met dezelfde kleur, zooals in de oude teekeningen het geval is, maar waarin ieder voorwerp zijn eigen natuurlijke kleur en tint krijgt. Terwijl de olieverfschilder zijn kleuren op elkander brengt, en de eene verbergt onder de andere, zoekt de aquarellist zijn effecten te krijgen door de kleuren te laten doorschijnen door elkaar. Dat geeft aan de waterverfteekeningen dat dunne, dat ijle, dat lichte, dat doorschijnende zachtvloeiende aanzien, dat er het karakter en de groote bekoorlijkheid van uitmaakt. In Engeland zoowel als in Holland is de atmosfeer hierin de groote leermeesteres.

Het landschap in Zuid-Engeland zoowel als in Holland is bijna zelf een aquarel. Die fijne toonen van grijs en blauwgrijs en grauw, die alle omtrekken der voorwerpen als het ware doen in elkander vloeien, zijn, men zou haast zeggen, de echte grondstoffen voor den aquarellist.

Zie bijvoorbeeld eens een waterverfteekening van Charles Rochussen, de Schie te Rotterdam voorstellende in den winter, met een schuit in het ijs op den voorgrond, en op den achtergrònd een ongelijke rij woonhuizen, die zich wazig verliezen in den grauwen nevel. Wel, het zou inderdaad moeielijk zijn, den gezelligen en toch kouden indruk van een Hollandsch stadsgezicht bij winter met meer waarheid weder te geven, dan in die enkele grijze tonen van het penseel van Rochussen, waaraan men met zoo groote voorliefde terugdenkt, als men ze eens bespied heeft.

De kunst van den aquarellist is uit haar aard innig en bescheiden. Zij leent zich tot de gezellige versiering van een niet al te groot vertrek, maar zij heeft niet den glans en niet de kracht van een olieverfschilderij. Dat bleek dadelijk, toen Girtin en Turner te Londen op de tentoonstelling van de Royal Academy voor den dag kwamen met hun landschappen van waterverf, en er niet den bijval en het effect vonden, waarop zij niet ten onrechte meenden te mogen aanspraak maken.

Van dien oogenblik af was de kunst der waterverwen werkelijk gesticht, want zij scheidde zich af, om haar eigen kracht te kunnen toonen. Girtin

stierf wel is waar kort daarop, en Turner begon zich uitsluitend aan de schilderkunst te wijden. Maar eenige van hun navolgers traden te zamen, en stichtten in 1805 de Society of Painters in watercolours, die later in 1832 te Londen door een tweede Vereeniging is gevolgd, en die de baanbreekster is geweest, voor al wat later in andere landen van dien aard is tot stand gebracht.

Wie de tentoonstelling van waterverfteekeningen dit jaar in de Teeken-Academie te 's Gravenhage heeft gezien, zal moeten erkennen, dat de hedendaagsche Hollandsche meesters met eere hun vak beoefenen, en een verzameling bijeenbrachten, die door oprechte, degelijke studie der natuur, door waardigen eenvoud getuigt, dat de artistieke erfenis van voor twee en drie honderd jaren als kapitaal ongerept in Nederland bewaard bleef.

Op die tentoonstelling neemt Charles Rochussen een afzonderlijke plaats in, — dezelfde plaats waarop hij reeds meer dan een halve eeuw als kunstenaar zich staande houdt. Neem een boek ter hand, dat door verschillende kunstenaars gestoffeerd is met platen, zie een portefeuille met teekeningen van verschillende schilders, nooit zult gij aarzelen, van niet op het eerste gezicht te zeggen, „dat is het werk van Charles Rochussen."

Ieder menschelijk wezen heeft zijn eigen trant van loopen, zijn eigen hand van schrijven, zijn eigen wijze van denken en van spreken.

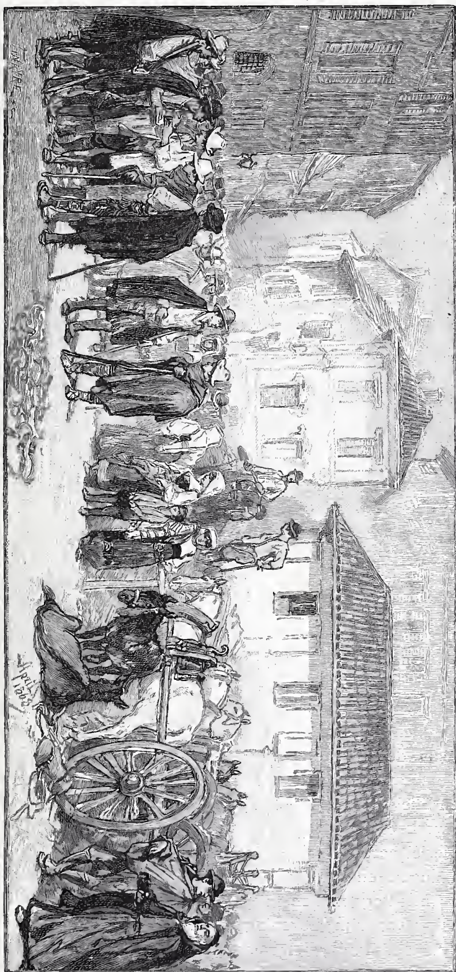
Zie twee officieren, die denzelfden rang en dezelfde kleeding hebben, en gij zult ontwaren, dat de een er gansch anders uitziet dan de ander. Zie twee geestelijke broeders of zusters, en gij zult met eenige opmerkzaamheid dadelijk bespeuren, dat de een een goede opvoeding en verfijnde manieren heeft, terwijl de andere van een boerenhofsteê afkomstig is.

Ga een gevangenis bezoeken, waarin een zeker aantal vrouwelijke veroordeelden bijeen zijn, en het zal U in het oog vallen, dat dezelfde muts, die zij alle dragen, door ieder op haar wijze wordt vastgestrikt, en door ieder op eigen manier gedragen wordt. Als het menschelijk karakter zich zoo onwederstaanbaar uit op een plaats, waar eenvormigheid de eerste regel is, hoeveel te sterker moet die verscheidenheid zich dan uiten bij kunstenaars, die te grijpen hebben in de eindelooze kaleidoscoop van natuur en samenleving.

Charles Rochussen bestudeert gedurende een halve eeuw het landschap en de menschelijke figuur, maar bij voorkeur de laatste, en bij voorkeur, waar deze in grooten getale in actie is. Want die figuurtjes van Charles Rochussen hebben allen kwikzilver in hun lijf. Zij leven, zij vechten, zij hebben hartstochten, zij streven naar een doel. Zie bijvoorbeeld eens de wonderschoone teekening van het innemen van Rotterdam door Jonker Frans van Brederode, in bezit van een van Rochussens beste vrienden, den schilder P. Stortenbeker te 's Hage. Daar ziet men bij nacht de geharnaste strijders ter sluiks over de bevroren gracht der stad gaan. De een laat zich van den dijk glijden, de andere waagt zich voorzichtig, om te zien of het ijs niet breken zal, de derde buitelt omver, de vierde zet kloek zijn been vooruit.

Of wel de niet minder belangwekkende teekening van een comedie-voorstelling in den ouden tijd, in het bezit van een der beste kenners van Hol-

landsche kunst, den heer D. Franken te Vésinet, en waar de toeschouwer van achter de schamele tooneelschermen van een kermistent kan gadeslaan, wat er op de planken wordt vertoond, en hoe die vertooning in levendige verscheidenheid zich afspiegelt op de ingespannen gelaatstrekken der dringende menigte.

Schets in Italië. — 1868.

Dit alles leeft, dit alles is in actie. Die vaardigheid, om den handelenden mensch uit te teekenen, heeft Charles Rochussen steeds met voorliefde aangetrokken naar de geschiedenis van de middeleeuwen en van den voortijd, toen het gevecht hand tegen hand ging, toen het kamerleven, waarin de beschaving ons heeft gevangen gezet, nog in minachting stond bij wie geen geestelijke was. Charles Rochussen heeft als teekenaar in onze kunstgeschiedenis een voorganger, namelijk Jan Luyken. Aanschouw de prenten uit de geschiedenis der Israëlieten van Flavius Josephus, het foliant, waarop in ouderwetsche huishoudens de kinderen zaten, als zij nog niet met hun neus boven tafel

kwamen, — welk een schat van wemelende figuurtjes van menschen en dieren is daarop niet te zien! Evenals die prenten van Jan Luyken kunt gij de teekeningen van Charles Rochussen bekijken tot in haar laatste uithoeken, overal zult gij de meest vermakelijke bijzonderheden ontdekken, en die allen bestudeerd zijn, niet alleen als levend figuur, maar ook in vorm van kleedij, van wapenen, van gereedschappen, alsof er een oudheidkenner ware geweest, die den schilder hadde ter zijde gestaan. Die oudheidkenner heeft ook inderdaad zijn voorlichting gegeven aan den kunstenaar, en heeft nimmer geweken van zijn zijde, want beide zijn één en dezelfde persoon.

In den modernen tijd heeft Rochussen op kunstgebied een vollen neef, namelijk Gustave Doré, maar terwijl bij Rochussen de teekenaar samengaat met den geleerden oudheidkenner, gaat hij bij Gustave Doré samen met de

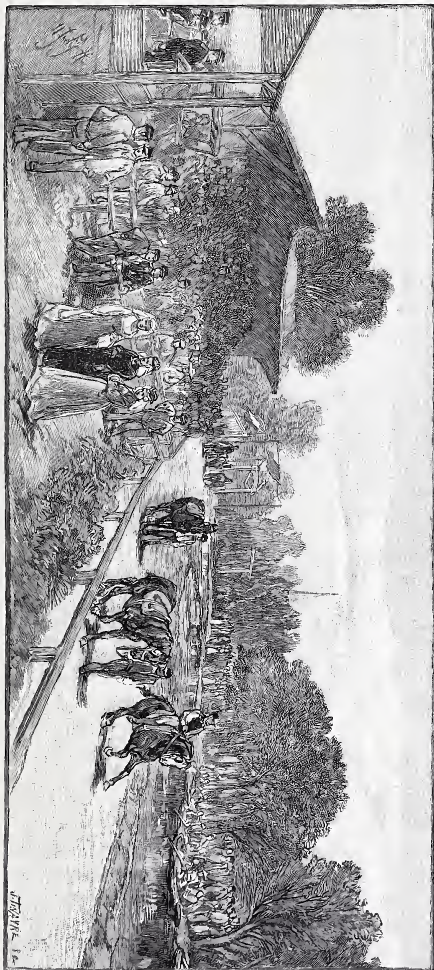
Internationale Tentoonstelling te Londen. — Kardinaal Wiseman gaat de voorbereidende werkzaamheden in de Kunstzalen na.

tooverkol, die spookgeschiedenissen vertelt, en nachtmerries te voorschijn roept. Gustave Doré is Charles Rochussen, niet in gezonden lijve, maar in ijlende koorts en met een overladen maag.

Behalve de schatrijke verbeelding van figuurteekening, die Rochussen gemeen heeft met Jan Luyken, en die den eerste aantrekt naar de Vaderlandsche geschiedenis, zooals de laatste alleen dacht aan de Bijbelsche historie en aan de wijsgeerige bespiegeling, bestaat er nog een tweede trek van gemeenschap tussschen die beide kunstenaars, namelijk hun verwonderlijke gemakkelijkheid van werken. Men zegt, dat Luyken wel vijfduizend etsen en teekeningen van allerlei aard heeft gemaakt.

Maar hoeveel teekeningen en gravuren en etsen heeft Charles Rochussen niet gemaakt, en zal hij nog maken in weerwil van het klimmen zijner jaren? De Tentoonstelling van zijn teekeningen en schetsen in 1884, waarbij men een enge keuze had gedaan in zijn werk, bedroeg niet minder dan twee honderd veertig nummers.

Die man leeft voor zijn werk en in zijn werk. Charles Rochussen is de eenvoudigste en de kalmste man, die er op de wereld bestaat, die een afschuw heeft van al de kwakzalverij, en al de tralala, en al de komplimenten van de groote wereld, die zich boos zou kunnen maken om vleierij, en wiens belangeloosheid in geldzaken een spreekwoord is geworden onder zijn vrienden. Maar hoe onderhoudend spreekt die man! Meer dan een halve eeuw van kunstenaarsleven doorgebracht in voortdurende aanraking met kunstbroeders, en te midden van hulpbronnen van allerlei aard voor studie, heeft aan Rochussen een magazijn van feiten, van anekdoten, van herinneringen gegeven, die hij in zijn gesprek weet te groepeeren met den zelfden tooverstaf, waarmede hij in zijn teekeningen uit de rijmkronijk van Melis Stoke graaf Floris V weet te voorschijn te roepen, alsof hij dezen in levenden lijve had aanschouwd. Die begrafenis van den goeden Graaf Floris, „der Keerlen God", welk een aandoenlijk tafereel! Die doffe droefheid overal, en die ter neder geslagen oude valkenier met de twee vermagerde doggen achter de zwarte baar, en die poorters, die pas hun

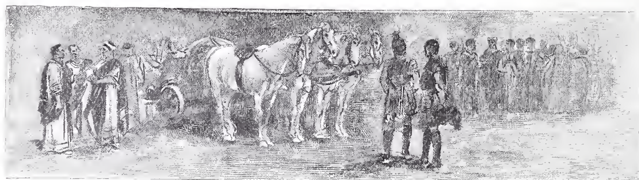

Schets Harddraverij te Hillegerberg.

vrijheden en hun privilegiën gekregen hadden, zich verdringende op daken en staketsels, en die vergramde menigte mompelende over de wandaad van de edelen, die den populairen landheer hadden om hals gebracht, om hun eigen baan des te vrijer te kunnen volgen!

Zoo leert men inderdaad geschiedenis, door zulke teekeningen te zien. Dat is wat anders dan de tijdtafel, die aan de kinderen op sommige scholen wordt ingepompt: „Grafelijke tijd, er zijn vijf stamhuizen geweest van de graven van Holland en Zeeland, het Hollandsche huis, het Henegouwsche huis, het Beiersche huis, het Bourgondische huis en het Oostenrijksche huis: H. H. B. B. O."

Dat H. H. B. B. O. is het potje Liebig's vleeschextrakt, waarin zes eeuwen van nationaal leven, van nationalen strijd, van nationale wording zijn samengeperst als voedsel voor de nationale kinderhersenen van onze eeuw! Onder wat voor kabalistische hieroglyphen zal men aan de kinderen in latere eeuwen inprenten, hoeveel stamhuizen van koningen er over Nederland hebben geregeerd? Zal er dan ook een teekenaar zijn als Charles Rochussen, om door zijn werk tegen diergelijk vandalisme te protesteren, en hulde te

Schets uit den historischen optocht te Rotterdam 1872.

doen wedervaren aan staatkundige menschenvrienden als Floris V? Het is altijd vreemd geweest, dat de rijke Hollandsche steden, die aan Floris V voor een goed deel haar aanzijn te danken hebben, nooit een gedenkteeken hebben gesticht voor dezen vorst, die het welzijn van den minderen man nog door andere middelen dan door congressen trachtte te bevorderen. Maar de lieden zijn veelvuldig, die ook na de dertiende eeuw, die thans nog de namen van Gijsbrecht van Amstel en Gerard van Velzen zouden kunnen dragen. En tegenover dezulken heeft Charles Rochussen de nagedachtenis gewroken van den landheer, die als martelaar is gevallen voor zijn staatkundige beginselen, voor de welvaart van zijn volk!

Er is geen tijdvak van de Nederlandsche Geschiedenis, dat door Rochussen niet is opgeklaard en toegelicht, van den Lijkenbrand der Germanen af tot op dezen tijd, tot op de bezoeken van Koning Willem III te midden van zijn leger in het kamp. En altijd heeft hij ieder tijdvak met nieuwen ijver in al zijn geschiedkundige bijzonderheden bestudeerd, om zoo trouw mogelijk de waarheid nabij te komen.

Dikwijls heeft hij in oude kronijken de ware tooneelen gevonden, die zijn penseel zouden inspireeren. De acht teekeningen, die de Heer Stortenbeker

van hem heeft, en die de geschiedenis voorstellen van Claus von Wensfeld, die een zeekaper werd en de Hamburgsche koopvaardijschepen wegroofde, zijn hiervan het treffende voorbeeld. De teekening en de kleur, zooals men zegt het mannelijke en het vrouwelijke deel van het werk, paren hier te zamen om een geheel voort te brengen, dat blijvende waarde houden zal, zoolang er van Nederlandsche kunst op de wereld sprake is.

Het is vooral merkwaardig om te zien, hoeveel uitdrukking Rochussen weet te leggen in iedere figuur, in gelaat, in houding, in het geheele aanzijn. Rochussen teekent bijvoorbeeld een vorst met twee hovelingen, die achter zijn troon staan. Menig teekenaar zou die twee nevenfiguren verwaarloozen, maar Rochussen niet alzoo; die zal aan die hovelingen een drieste uitdrukking geven, van hoogmoed en aanmatiging als menschen, die er trotsch op zijn tegenover de rest van het menschdom, dat zij achter den stoel van den vorst mogen staan. Diergelijke vermakelijke bijzonderheden zult gij vinden op iedere teekening van Rochussen. Hij geeft aan ieder het zijne, hij laat ieder tot zijn recht komen, hoe bescheiden ook de toebedeelde rol moge zijn in het tafereel. De meeste van zijn figuren teekent hij uit het hoofd; en daartoe heeft hij trouwens het volste recht, want hij heeft zulk een schat van studiën gemaakt naar de natuur, — een schat die hij nog dagelijks vermeerdert, — dat hij met meer recht dan iemand kan zeggen: ik heb de natuur tot mijn model, maar ik zoek de natuur niet in een model.

Charles Rochussen als historieschilder en historieteekenaar is nagenoeg eenig in onze vaderlandsche schilderschool. Het is een zonderling feit, niet waar, dat zoo weinige onzer groote Hollandsche schilders de vaderlandsche geschiedenis op het doek gebracht hebben. Rembrandt bijvoorbeeld is geboren in 1607 te Leiden, en heeft dus door zijn ouders, door zijn familiebetrekkingen, al de verhalen, al de verschrikkingen kunnen hooren vertellen van het heldentijdperk uit den Spaanschen strijd, het beleg van Leiden, van Haarlem, van Alkmaar. Het geslacht, dat Rembrandt voorafging, had al deze dingen met eigen oogen aanschouwd, met eigen ledematen doorleefd.

Hoe komt het, dat noch hij, noch een van zijn kunstbroeders uit de zeventiende eeuw door dit alles geïnspireerd is geworden? De Hollandsche meesters, als zij geen portretten maken, schilderen binnenhuizen of landschappen, of boerenkermissen, of stillevens; en verheffen zij zich daarboven

tot den geschiedkundigen stijl, dan gaan zij te rade met den Bijbel of wel met de Grieksche fabelleer.

Toen het stadhuis te Amsterdam gebouwd werd, en toen men een werkelijk gedenkteeken wilde stichten, met welke onderwerpen ging men toen te rade, om het gebouw te versieren? Met de geschiedenis van Mozes, van Salomo, met de Grieksche en met de Romeinsche oudheid, maar in het geheele Stadhuis, thans Paleis, zou men in de oorspronkelijke versiering te vergeefs zoeken naar iets van de eigen geschiedenis. Het particularisme der steden heeft hierin vermoedelijk een groote rol gespeeld. Die van de eene stad zagen neder, op hetgeen die van de andere stad hadden gedaan. Wie zal ooit uitmaken, welk aandeel het particularisme der verschillende steden gehad heeft in den opstand tegen den Koning van Spanje, en tegen de centraliseerende administratie van diens landvoogden?

Hadde er in Nederland een schitterende hofhouding bestaan, zooals van Lodewijk XIV in Frankrijk, dan zou men officiëele historieschilders hebben zien verrijzen, die tableaux vivants zouden hebben gemaakt van de geschiedenis, maar dat bestond niet; de Stadhouders waren de eerste burgers, de eerste dienaren van den Staat, en geen Souvereinen.

Het Calvinisme heeft er voorts het zijne toe bijgedragen, om het afbeelden van bekende of levende personen tegen te gaan. Amalia van Solms heeft in het doen bouwen en beschilderen van de Oranjezaal in het Haagsche Bosch een aanval van monumentalisme gehad, maar de gezwollen en opgeblazen allegoriën, die in de Oranjezaal de wanden bedekken, zijn veel meer Vlaamsch dan Hollandsch. De navolging van Rubens is daarin niet twijfelachtig, en het valt hard te betwijfelen, of de puriteinsche Hollanders van de zeventiende eeuw dit alles heel mooi gevonden hebben.

In onze eeuw zou Koning Willem II de man zijn geweest, om een historische galerij te maken. De romantische school van zijn tijd wilde dien kant uit, en Charles Rochussen, die in het romantisme zijn artistieke bakermat heeft gehad, heeft een tijd lang den stempel gedragen van de school, waaruit hij voortgesproten is. Maar in zijn kracht gekomen, kan men hem niet verwijten, van door eenigen schoolschen band zich te hebben laten blinddoeken voor de studie der werkelijke natuur, die de eenige bron is van alle zuivere kunst.

Dat de regeering des lands zich nooit met kunst heeft bemoeid, is nog geen volledige verklaring van het feit, dat men wel de Bijbelsche maar niet de Vaderlandsche geschiedenis op het doek bracht. In Engeland heeft de Regeering zich evenmin met kunst bemoeid, en daar zijn toch veelvuldige schilderijen en teekeningen gemaakt van geschiedkundige onderwerpen of van tooneelen uit de nationale letterkunde. En in Engeland was en is men toch ook streng Calvinist, minstens even streng als in Nederland.

Maar hier is nooit geweest, wat de Noord-Amerikanen noemen „spread-eaglisme."

De Hollanders zijn altijd vreedzaam geweest uit hun aard. Zoodra de

Chatelaine. — September 1890.

oorlog of het gevaar voor oorlog voorbij is, denken zij niet meer aan de mogelijkheid daarvan. Al die Amsterdamsche schuttercompagniën uit de zeventiende eeuw lieten zich wel uitschilderen met stalen halskragen en borstharnassen en beenstukken en speren en donderbussen, maar er stonden altijd een paar bekers in 't verschiet, en Van der Helst plaatste al zijn gewapende modellen om een welvoorzienen disch als „guerriers de table d'hôte." Al die brave lieden waren zoo oorlogzuchtig niet, als zij er wel uitzien op hun portretten. Zij verdienden grof geld in den handel op Oost en West. Zij werden op hun tijd Schepenen of Burgemeesters, trouwden en kregen veel kinderen, die hun vaders volgden in het eenmaal getrokken spoor. De positieve kant van het leven stond bij dezen allen op den voorgrond, zooals nog het geval is in de samenleving van iedere handelsstad, waar de zaken goed gaan.

Vermoedelijk hebben al die redenen er het hare toe bijgebracht, om in vroegeren tijd geen historieschilderen in aanzijn te roepen. Rochussen heeft dat genre met schitterenden geest ter hand genomen, en helaas gaat het met hem in de Hollandsche school te loor, want onder de jongeren is er niemand, die in zijn spoor treedt. Jan van Beers heeft een tijdlang middeleeuwsche tafereelen geschilderd. In het Rijksmuseum te Amsterdam hangt van hem de begrafenis van een graaf van Vlaanderen in het begin der dertiende eeuw. Vergelijk nu eens de onbehagelijke opeenpakking van tronies en gezichten op die schilderij met de gratie en de levendigheid van een teekening van Rochussen. Maar de onpartijdigheid gebiedt van te zeggen, dat die hoedanigheden bij Rochussen vooral tot haar recht komen in zijn aquarellen meer dan in zijn schilderijen. Om zijn figuurtjes in hun volle waarde te genieten, moet men ze zien in waterkleuren, want daar is de meester in zijn kracht. Bij het waterverfteekenen komen een aantal loopjes te pas, die alleen de ervaring leert ontdekken. De aquarellist, die handig is, werkt met vloeipapiertjes en met stukjes brood en met honderd en een recept, dat hij zelf heeft gevonden, om lichtjes uit te sparen, en achtergronden te doen uitvloeien en kleuren te dempen, allen hulpmiddeltjes, die doodeenvoudig zijn, als men ze weet, en die zeer samengesteld lijken, als men ze niet kent. Dat hoort tot het vak, en niemand is er, die het vak van waterverfteekenen beter kent in al zijn verborgenheden dan Charles Rochussen.

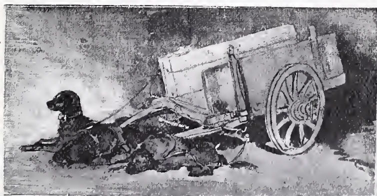
Maar hij kent nog heel wat meer, want hij heeft geëtst en gegraveerd op hout, en geteekend op steen, er is geen deel van de grafische kunst, dat hij niet beoefend heeft. Hij werkt om het pleizier van te werken, om de voldoening te hebben van iets voort te brengen; men zou zeggen hij teekent zooals een vogel zingt, uit een natuurlijke behoefte van te teekenen, zonder opgesmuktheid, zonder inspanning, zonder vermoeienis.

Dibutades was een pottebakker, die in overouden tijd te Corinthe leefde, en die een dochter bezat, welke dochter, zooals aan ieder mooi meisje toekomt, een vrijer had. Nu gebeurde het, dat er oorlog kwam in het land, en dat de vrijer met het leger moest uittrekken; 's avonds kwam hij afscheid

nemen van zijn liefje in het kleine vertrek met witte wanden, waar een brandende lamp aan de zoldering was opgehangen. Het meisje beschouwde misschien voor het laatst de trekken van haar minnaar, en toen zag zij tevens dat het licht der lamp des jongelings profiel als een scherpe schaduw afteekende op den wand. Het meisje nam een stift, en trok daarmede in de witgekalkte muur den omtrek, die het licht als schaduwbeeld had afgeteekend. En zij deed dat met zoo groote vaardigheid en met zooveel smaak, dat de vader met zijn kunstenaarsoog er den volgenden dag voor stil bleef staan. Hij sneed de kalk binnen den geteekenden omtrek weg, maakte van de verkregen holte een afdruk in klei, en bakte dien met zijn andere voortbrengselen in den oven. Dat is de legende van het eerste portret. Te Corinthe is dat eerste kunstwerk, dat de liefde had geïnspireerd, jaren lang bewaard gebleven. Men zegt dat het vernield werd, toen de Romeinen Corinthe kwamen plunderen.

Wat de dochter van Dibutades eeuwen geleden te Corinthe heeft gedaan voor haar minnaar, toen zij van hem scheiden zou, dat doet de kunstenaar, die de historie wil teruggeven in een teekening. Hij beschijnt de geschiedenis met het licht van zijn eigen geest, en teekent op het papier den omtrek van den afdruk, dien hij waarneemt met zijn geestelijk oog. Zal die teekening waarde hebben, zal zij spreken tot het gemoed van geheel een volk, dan moet de kunstenaar bezield zijn door denzelfden gloed, die de Grieksche maagd vervulde, toen zij van haar minnaar afscheid nam. Zoo komt de geschiedenis werkelijk tot haar recht. Zoo blijft zij leven in den geest van een volk, zoo vormt zij een band, die een natie te zamen houdt, en vrijwaart voor verval!

Voor die edele taak is Charles Rochussen de geniale medewerker geweest van de moderne geschiedschrijvers, van Witkamp, van Hofdijk, van Van Lennep. Aan dien edelen werkkring heeft hij zijn leven besteed, en de nationale dankbaarheid, die hem op zijn levenspad vergezelt, getuigt luide, hoe goed hij evenals de Grieksche maagd van weleer de gelijkenis van zijn model heeft weten te treffen!

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

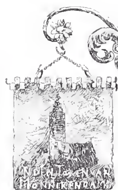
EERSTE AFDEELING.

BROEDER EN ZUSTER.

„Die quaet doet quaedt ontmoet, de straf die volght te snel."
BREDERO.

I.

IN DEN „TOREN VAN MUNNICKENDAM."

Vrouwe! Er is een briefke voor u!" — zei Klaartje.

— „Van wien?"

— „Weet ik het?"

— „En waarom vraag-je 't dan niet, jij houten aangezicht, jij bakkes van Bremen? Wie heeft het gebracht?"

— „'t Was zoo een stukke kleuters, dat hard wegliep...."

— „O, popelencie! Is me dat een meid? Ze doet 'er mond niet open.... Ze staat er maar bij als een Mof!"

— „Wat baar-je, vrouwe! om zoo een leur! Lees het briefke, dan weet-je 't!"

De vrouw en de dienstmeid, die deze vriendschappelijke woordenwisseling hielden, zagen elkaar in de oogen. Klaartje staarde hare meesteres uitdagend aan. Deze bekeek een vierkant gevouwen stuk papier, en las het adres:

„Mejoffrouwe Alida Jansdr. in den Toren van Munnickendam, op de Deventer Houtmerckte.

Huyden, 16 Novembris 1614."

Zij verdiepte zich een oogenblik in deze beschouwing, vergat het gesprek met Klaartje, en ging langzaam naar eene zijdeur, die ze, steeds in diep gepeins, opende. Na een oogenblik aarzelens trad zij snel drie trappen op, en spoedde ze zich naar hare kamer.

Klaartje Klonters keek haar na, totdat ze verdwenen was, en terstond

een knecht, die bezig was een leeg biervat naar buiten te rollen, aanklampend, fluisterde ze:

— „Ze is zoo vriendelijk als een arm vol katten!"

— „Als 't is, meid! Ze leit altijd te hassebassen! Dat wijf heeft den nikker of zijn speulnoot in 'er tong!"

— „Een briefke van Gerbrand Ariaensz.! Hij gaf het me van morgen in de kleine Hal, en beloofde me nog een mooien teerpenning, als de vrouwe hem van avond toeliet haar wat te verzelschappen!"

— „En gaf hij anders niet?"

— „Dat kun-je begrijpen! Neen, zei ik, Gerbrand Ariaensz.! van den wind en kan ik niet leven! Specie in manum, sinjeur! God is geen bedrieger!"

— „En toen sloeg hij van munt!"

— „Ja ik!"

— „Hoe veel?"

— „Wat, hondertguldelingen! gaat het jou ân? Maak maar, dat je het bier binnenkrijgt."

Slimme Jan, de huis- en bierknecht in den Toren van Munnickendam, lachte met eene uitdrukking van sluwheid, die Klaartje verdroot. En terwijl hij het vat de deur uit naar buiten op de gracht rolde, mompelde zij:

— „Dat gat en boor-je niet, principaal! Daar zal ik wel voor zorgen!"

Het vertrek, waarin Klaartje nu ronddrentelde, om het een en ander te verschuiven of te verschikken, was zeer ruim, maar laag van verdieping. Zij, die van de Deventer Houtmarkt kwamen, traden door eene breede deur, in een boven- en een onderstuk verdeeld, binnen. Boven de deur hing eene zware houten luifel, die het vrij duister maakte op de steenen trapjes, toegang verleenend tot het groote vertrek, de gelagkamer der taveerne, waar de Toren van Munnickendam uithing. Deze gelagkamer was met buitengemeene zorg en smaak onderhouden. Vier hooge, smalle vensters gaven uitzicht op de Deventer Houtmarkt en den Nieuwe-Zijds-Voorburgwal 1). De vensters zelven waren van fraai gekleurd glas, meest heldergeel, wit en lichtbruin met sierlijke arabesken op de witte ruiten. Het fijne netwerk van looden ruitjes en de houten luifel voor het benedenste deel der vensters namen veel van het licht des hemels weg, bovendien door boomen op den walkant reeds onderschept.

In de gelagkamer blonk alles van Hollandsche zindelijkheid en reinheid. De schouw sprong ver vooruit in het vertrek, en rustte op twee gedraaide kolommen. Rondom den haard, waar het turfvuur niet alleen warmte, maar ook licht verspreidde, had men blinkend witte Delftsche tegeltjes gemetseld. De wanden van de taveerne waren, voor zoover ze niet schuil gingen achter twee fraaie pronkkasten en een zeer groot staand trezoor, met door

---

1) Later de Bloemmarkt.

den tijd gebruind eikenhout beschoten. Het trezoor was op zich zelf een fraai kunstwerk. Geheel uit zwart, glimmend hout vervaardigd, droeg het eene verzameling pronkglazen van de verschillendste soort. Groote lichtgroene bekers, gestippeld of met zinnebeelden beschilderd, lange fluiten, donkergroene bokalen voor den fijnsten Rhijnschen wijn, zilveren en tinnen kroezen, hooge steenen kruiken, pullen, en stoopen — alles stond daar in bonten rijkdom bij elkaar. Ter zijde van het staand trezoor bevond zich eene houten stelling, waarop drie groote vaten rustten, die drie biersoorten — Delftsch, Rotterdamsch en Rostokker bier — aan den komenden en gaanden man verschaften.

Slimme Jan had door de open deur uit de gelagkamer twee planken gelegd, die over de steenen trapjes der stoep naar de Deventer Houtmarkt leidden, langs welken weg hij nu bezig was twee leêge vaten naar eene schuit in den Nieuwe-Zijds-Voorburgwal te rollen, terwijl hij twee volle van den schipper in ontvangst nam. Daar de beide deuren wijd openstonden, vluchtte Klaartje naar den haard, ijverig het vuur onderhoudend, dat de kille Novemberlucht van buiten moest verdrijven. Er stonden enkele deftige zetels om den haard, en verder langs de vensters smalle gladgewreven eikenhouten tafels, met eenvoudige banken ten dienste der gasten.

't Was één uur na den middag, het tijdstip, waarop weinig bezoekers kwamen. Slimme Jan had gelegenheid voor de biervaten te zorgen, en Klaartje sloeg het stof van de pronkkasten en van het staand trezoor.

Intusschen had de eigenares van al deze heerlijkheden, de weduwe Alida Jansdr. — de gasten van hare taveerne noemden haar in de wandeling Mooi Aaltje — zich in hare kamer teruggetrokken. 't Was een eenvoudig vertrek, maar overvol van geriefelijke meubelen en stoelen. Eene bedstede was achter groene gordijnen geheel verborgen. Het licht viel door een hoog venster, dat op eene binnenplaats uitzag, en omstraalde nu de weduwe, terwijl zij den brief opende.

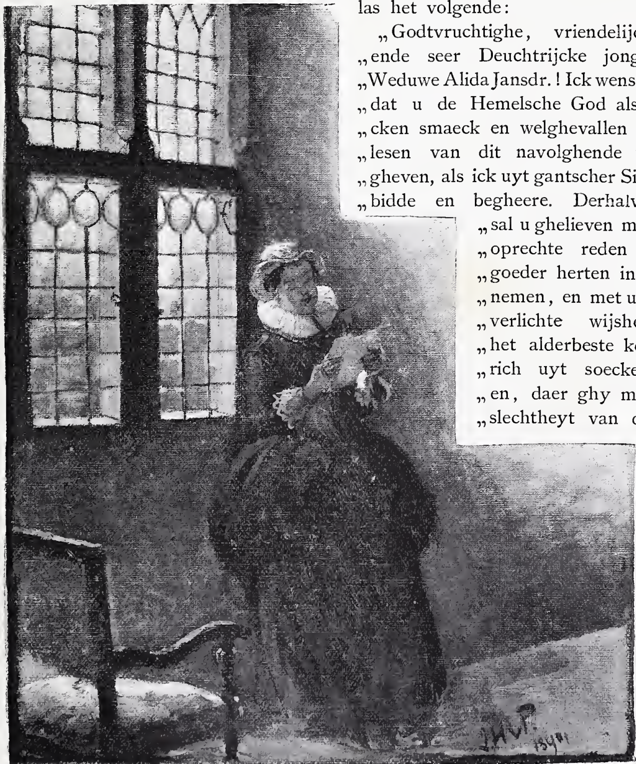
Alida Jansdr. had geenszins het voorkomen van eene burgerlijke Amsterdamsche matrone. Wie haar zag, begreep zeer snel, waarom hare gasten haar den vertrouwelijken bijnaam van Mooi Aaltje schonken. Zij scheen uit het Zuiden, het was of men eene dochter van Provence of Calabrië aanschouwde. Onder den bol van hare kleine muts met opstaanden rand zwol de al te weelderige hairwrong, nauwelijks bedwongen door het broze gaas. Hare tintelende zwarte oogen, waarover de lange zwarte wimpers eene zachtdroefgeestige schaduw wierpen, schenen niet bestemd den bleeken zonnegloed van een Amsterdamschen Novemberdag te weerspiegelen. De roomkleurige blankheid van gelaat en handen — de hals werd door een fijnen stolpkraag geheel aan het oog onttrokken — bewees, dat haar geen zuiver Hollandsch bloed door de aderen vloeide.

Mooi Aaltje was eene wees, die weinig van hare ouders kon verhalen, die uit het weeshuis als dienstbode bij Pieter Pietersz. in den Toren van Munnickendam kwam wonen, die met den eigenaar der taveerne, een

man van vijftig jaren, huwde en weduwe werd op haar dertigste jaar. Men mocht vermoeden, dat zij van het Spaansche bloed der Hidalgo's, die met Ducdalf over onze grenzen gekomen waren, had geërfd, maar, noch zij zelve, noch de Regenten van het Aalmoezeniers-Weeshuis, zouden het vraagstuk hebben kunnen beslissen. Zeer zeker toonde zij bij den echt Amsterdamschen toon harer gesprekken eene zekere fierheid, die haar reeds als dienstbode had onderscheiden, maar haar nu als eigenares van het huis en van de zaak, die in den Toren van Munnickendam gedreven werd, beter te pas kwam.

In het volle licht van het hooge venster stond zij te lezen. Een glimlach speelde om hare lippen, alsof zij ieder woord met blijdschap begroette. Zij las het volgende:

„Godtvruchtighe, vriendelijcke „ende seer Deuchtrijcke jonghe „Weduwe Alida Jansdr.! Ick wensch, „dat u de Hemelsche God alsul„cken smaeck en welghevallen int „lesen van dit navolghende wil „gheven, als ick uyt gantscher Siele „bidde en begheere. Derhalven „sal u ghelieven mijn „oprechte reden in „goeder herten in te „nemen, en met uwe „verlichte wijsheyt „het alderbeste keu„rich uyt soecken, „en, daer ghy mijn „slechtheyt van on-

In het volle licht van het hooge venster stond zij te lezen.

„kunstich schrijven siet, dat goedelijc verschoonen, ghelijck ick inder waer-„heyt het selfde u goedertierentheyt vertrouwe."

— „Dat is nou al eveleens!" — fluisterde zij. — „Hij wil wat met me gekken!"

En voortgaande las ze verder:

„Den Eeuwighen, altijts prijswaerdigen Godt, die alle dinghen weet en de „herten der Menschen na sijn Goddelijcke wille bestuurt, die ist bekent, dat „ick u met een ongheveynst ghemoet hartelijck beminne, bemin en bemint „hebbe corts na de doodt van u overleden, wylen saligher Man"....

— „Dus simpellijk het laatste halve jaar!" — fluisterde Mooi-Aaltje weer.

„Maer also my, Godt betert" — ging de briefschrijver voort — „de ghe-„legentheyt en de stouticheydt heeft ontbroocken, so hebbe ick die soo langhe „in mijn harte heymelijck gedragen, mijn selven steets voorschilderende uwe „waardicheyt en mijn onvermeughen; doch na dien ick alle mijn twijffelen, „vreese en schaemten wel rijpradich hebbe overleyt en nagedocht, bespeur „en bevinde ick, dat van niet te versoecken oock niet en comt, en dat het „lang verbeyen den vertooner schadelijck is; Daer beneffens oock aenghe-„merckt, dat uyt een eerlijck dinghe gheen schanden en can spruyten; mits-„gaeders, dat my het versoecken neffens andere Vry-heers vrystaet; Soo „versoeck ick dan met aller ernst van u, Eerwaerdighe en wel beminde „Alida Jansdr., dat u ghelieve my toe te laten, dat ick van dese saeck „u selfs eens mocht spreecken, verhoopende u also te onderrechten, dat „ghy gheen reden en sout hebben om u te beclagen van my dese onver-„diende, maar seer ghewenschte weldaet te bewijsen en betoont te hebben. „Wel is waer, Verstandighe en Lieve Alida Jansdr., dat men u soeckt „te coppelen aen een Rijcker, maer wilden Voghelen-sangh: So en hoop ick „niet van uwent weghen, dat die troost-rijcke Godt u verstant alsoo soude „laten betov'ren, noch u jonghe sinnen door quade raets-lieden misschien „tot u bederf sout laten beweghen en vervoeren. Voorsichtighe en goede „Alida Jansdr., soo u de Liefden der deuchden meer becoort als de „snoode gelt-honger, en ghy mijn eerlijck en verliefd harte wilt aenschou-„wen, soo verhoope ick aen Godt u alsoo lieven vriendelijcken Vriendt te „verstrecken, als ghy immermeer selver sout moghen wenschen en ver-„kiesen!"....

— „Een rijke, maar wilde vogelenzang!" — sprak ze luide — „Hem gaat de kop op rollen! Dat zijn te blauwe redenen! Hij heeft een deel malligheid van zijne maats gehoord!"

En voortlezende:

„Lieftaalige Vriendinne! ick weet, dat ghy weet, hoe gelucsaaligen en wen-„schelijck ding den Houwelijcken Staet is, daer se gheschiet inde vreese „des Heeren, en bestaet uyt een hartighe Liefde van twee in een vereende „minnende Harten, ghelijck ghy door versochtheyt (Godt betert) wel hebt „moghen bekennen...."

— „Och, arme! Hij moest het eens weten!" — klonk het.

„Dan de verleden dingen" — las zij verder — „gheschiet door d'Alder-„hoochste wille Godts, moet men verduldich verdraghen en met een ander „wijsselijck oversetten, Wetende, dat de Goddelijcke Wijsheydt alle saecken „ten beste toeschict en dat syn eeuwighe raedt onwederroepelijcken is. Daer-„omme, myn Alderliefste, versoect en proeft de ghetrouwe en waare Liefden, „die ick u dragende ben, die uyt gheen blinde lust noch door geen wulps-„heyt en spruyt, maer door het heymelijck prickelen en ingheven Godts, en „die voorts door u Eerwaerdige deuchden in myn gheboren zijn. Ghy sult, ô „mijn volmaecte Alida Jansdr., inder daet myn ghedienstich Harte en myn „onophoudelijcke goede wille om u dienst te doen eeuwelijc en bestendich „bevinden. Om dan hier toe te koomen so bidde ick uyt de gront van mynder „herten, dat ghy my, ô Lieffelijcke en Wyse Alida Jansdr., wilt in Eer-„baerheyt vergunnen, dat ick desen Avont te neghen uren u wat mach ver-„selschappen, welck beleeft en hartelijck versoeck my niet gheweygerdt „behoordt te werden. Hier mede een eynde, bevelende u in de Heylighe „bescherminghe Godts, die u Harte na mijn wenschen kan Verkeeren.

„Bij my uwen in als ghetrouwe en door u Deucht-Verliefde

Gerbrand Adriaensz. Bredero."

De kasteleines uit den Toren van Munnickendam bleef eene pooze in gepeins staan. Heel haar leven trok als een luchtgezicht haar voorbij — het strenge, vreugdelooze weeshuis — haar leven als dienstbode — hare welgeslaagde list, om meesteres te worden in den Toren van Munnickendam — de ondragelijke jaloezie van Pieter Pietersz., als zij een woord sprak met de gasten — de tienjarige, bitter drukkende, echtvereeniging — de dood van haar man, verhaast door onmatigheid en vlagen van woedende drift — het testament, 't welk haar universeel erfgename maakte, en de velerlei aanzoeken tot een tweede huwelijk, met onwrikbare vastheid van wil afgeslagen.

En nu kwam deze brief van den hupschen Bredero, een der trouwste bezoekers harer taveerne, een der bestendigste en geliefdste klanten in den Toren van Munnickendam, den aanvoerder van duizend vroolijke dwaasheden te midden zijner vrienden, meest allen jonge schilders of kunstenaars. Zij bleef stilzwijgend glimlachen. Aan trouwen wilde zij niet denken — maar toch deed deze smeekbrief van den guitigen Bredero haar een innig genoegen. Zijn gezelschap was haar altijd welkom geweest, schoon zij hem nimmer buiten de gelagkamer der taveerne had willen ontvangen. Een en andermaal had hij haar reeds met zijne verliefde briefkens verrast, maar altijd klonk haar neen met onveranderlijke vastheid, daar zij nog het weduwkleed droeg, daar na den dood van haar man nog geen jaar verloopen was.

Misschien kwam er thans wijziging in haar plan. Zij glimlachte steeds in stilte, en schreef een enkelen regel aan het adres van den jongen kunstenaar. De welbespraakte dienstmeid Klaartje Klonters sloeg er weldra den weg naar den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis mee in.

———

De meeste bezoekers en de getrouwste klanten van den Toren van Munnickendam verschenen tusschen drie en vijf uren des namiddags. Des avonds was er minder bezoek, schoon er altijd eenige jongelieden van Sint-Lucas' bentgenooten gevonden werden. Men sloot de taveerne gewoonlijk vóór negen uren des avonds. In den namiddag van den 16en November 1614 zat er een groot gezelschap schilders, die allen wisten elkaar in den Toren van Munnickendam te zullen ontmoeten, en bijna zeker waren, dat geene kooplui of nieuwsgierige voorbijgangers zich aan hun gezelschap zouden opdringen.

Eene in een mantel gehulde gestalte liep onder de bladerlooze boomen.

Ook dien avond vertoonden er zich maar weinigen. Een vochtige mist dreef over de grachten en de huizen van Amsterdam. Van de kale takken der boomen regende het van tijd tot tijd in dikke, koude druppels, die zachtkens uiteenspatten tegen de steenen. Omstreeks negen uur liep eene in een bruinen mantel gehulde gestalte onder de bladerlooze boomen van de Deventer Houtmarkt, steeds met de oogen gericht naar de huizen van den overkant. De grijs vilten hoed, met hoogen bol en breede randen, was diep in het gelaat gedrukt en ving voortdurend regendruppels op. Toen hij tegenover de taveerne, waar de Toren van Munnickendam uithing, gekomen was, bemerkte hij, dat de kaarsen in de gelagkamer werden uitgebluscht. Met vroolijke haast snelde hij naar den overkant. Hij tikte zeer bescheiden met den klopper op de bovendeur. Klaartje opende, en zei aanstonds:

— „G'en avond, Gerbrand Ariaensz.! De vrouwe wacht u in hare kamer!"

Het turfvuur brandde nog in den haard, terwijl eene enkele kaars op het staand trezoor flikkerde. De dichter en schilder Gerbrand Adriaensz. Bredero trad binnen. Hij wikkelde zich uit den havannakleurigen mantel los, en hing dien met den grijs vilten hoed aan een kapstok naast de deur. Zijn gelaat werd maar even door een kantlichtje beschenen, terwijl Klaartje hem den weg wees. Toch zag deze er een glimlach van de hoogste voldoening op blinken. Drie trappen snel opwippend, opende Klaartje de deur van de kamer harer meesteres.

Bredero trad vlug binnen. De weduwe Alida Jansdr. stond bij een gladge-

wreven klaptafeltje, waarop twee groote luchters met dikke, hooge kaarsen brandden. Een vroolijk vlammend haardvuur spreidde een waas van gezelligheid over heel het vertrek. Twee fraaie leunstoelen met gebeeldhouwde rug- en armleuningen, door fluweelen zitkussens nog bruikbaarder gemaakt, stonden bij den haard. Klaartje was snel verdwenen, nadat zij de deur gesloten had.

Met een glimlach en eene hoffelijke buiging trad de jonge kunstenaar naar de weduwe. In het volle licht straalde zijn vleezig, bol gelaat van louter zaligheid. De helderbruine oogen fonkelden van genot. Het blondbruine hair hing in krullende vlokken om zijne ooren, terwijl boven het voorhoofd eene hooge kuif was opgestreken, die telkens in trillende spiraaltjes over zijne dikke, fraaie wenkbrauwen dreigde te zullen afdalen, maar door eene snelle, ongedwongen beweging van hoofd of hand naar de oude plaats werd teruggedreven. Alwie zijn gelaat voor de eerste reis zag, werd getroffen door de schoonheid der groote geestige oogen, die iets zacht-weemoedigs en ondeugend-guitigs terzelfdertijd uitdrukten. Zijne lippen, wat grof en zinnelijk van vorm, meest tot gul lachen geplooid, kwamen duidelijk uit onder de kranig omhooggestreken mustatsen, terwijl eene dikke kinvlok het al te ronde wezen op gelukkige wijze afspitste. Zijn hagelwitte stolpkraag getuigde, dat hij zorg had gedragen op voegzame wijze bij Alida Jansdr. te verschijnen. Zijn havannakleurig wambuis, zijne wijde zwart-fluweelen broek, zijne kanten ponjetten, zijne grijze, zijden kousen, zijne donkerroode hozebanden en rozetten toonden, dat hij als kunstenaar gewicht hechtte aan een smaakvol en passend kostuum.

De weduwe van Pieter Pietersz. was geheel in het zwart, 't welk bij de roomkleurige tint van haar gelaat en bij hare gitzwarte oogen een voortreffelijk geheel vormde. Eene zilveren sleutelreeks en eene diamanten borstspeld gaven haar een schijn van deftigheid. Bredero was terstond naar haar toegetreden, had beide armen uitgestoken, had beide hare handen gegrepen en met onstuimigen, geheel ontsluierden, hartstocht haar in de oogen gezien. Beiden zwegen. Den negen-en-twintigjarigen jonkman klopte het hart zoo luid, dat hij nauwelijks vermocht adem te halen. Mooi Aaltje kon den invloed van dien blik niet lang weerstand bieden. Zij sloeg de oogen blozend neer, en voelde de lippen van den kunstenaar op haar voorhoofd branden.

Slechts voor eene ondeelbaar korte pooze.

Zij had hare handen losgewikkeld, en zeer ongedwongen naar den haard wijkend, had ze een der leunstoelen naast den hare geschoven en gezegd:

— „Kom Gerbrand Adriaensz.! Zet u aan mijne groene zijde! En spreek nu vrij uit, wijl ik u de jonste doe u te ontvangen!"

Bredero scheen te aarzelen, daar hij strijden moest tegen eene zeer sterke aanvechting om Mooi Aaltje aan zijn koortsachtig kloppend hart te drukken. Hij wist zich echter te beheerschen, en nam aan hare zijde plaats. Daarop vatte hij eerbiedig hare rechterhand, en sprak, zijne snelle ademhaling en zijn woesten hartslag bedwingend:

— „Wat zal ik kouten, melieve! Er spartelt geen zoeter naam in mijn hart, er huppelt geen zoeter naam op mijn tong, dan die van Alida Jansdr.! Ik zoude met geene woorden kunnen tafereelen, hoezeer ik u bezin! Mijn hart ontzinkt mij schier! Er komt eene beteutering over mijn wezen, als ik u maar eensjes van verre zie! Twee jaren lang kwam ik hier elken dag, o sleutel van mijne zinnen! om u al stil te konterfeiten in mijn al te dweeg gemoed! Toen leefde Pieter Pietersz. zaliger noch, helaas!...."

— „Nu, hij heeft het wel gezegd, de arme suffer! dat je de muts op mij hadt!"

— „'t Is de fijne waarheid! Maar ik geloof toch, dat ik reverentelijk verborgen heb, hoezeer ik op uw gezelschap verlekkerd was!"

Mooi Aaltje lachte luid op.

— „Hou-je maar wat slecht, Gerbrand! De schuddebol zag het wel bescheielijk. En wie weet, of de anderen...."

— „De anderen hangen allen hunne oogen aan uwe schoonheid!"

— „'t Mocht wat! 't Zijn propere heeren! Zij willen wel hijlikken, maar niet trouwen!"

Bredero bracht hare blanke, doch eenigszins plompe, hand aan zijne lippen.

— „Dat en meug-je van mij niet denken!"

Bredero wreef zich vroolijk in de handen.

— „Als 't is, Gerbrand! Altemet loop er bij jou ook wel 'n hand vol malligheid onder!"

— „Gans elementen! Geloof-je me niet?"

— „Certein! Ik geloof je!"

Beiden zwijgen. Er heerscht eene kleine verlegenheid. Bredero zag haar smeekend in de prachtige zwarte oogen, maar Mooi Aaltje wendde haar gelaat naar het vuur, en scheen in diep gepeins verzonken. Plotseling sprong ze op. In een hoek van het vertrek stond eene zilveren schenkkan met twee zeer kostbare, gestippelde bokalen. Ze bracht ze in het licht op het klaptafeltje, en schonk ze vol met parelenden Rhijnschen wijn.

Bredero wreef zich vroolijk in de handen.

— „Zulk een kostelijke dronk is zoo goed als een zielmis!" — sprak hij, opjubelend van geestdrift.

Mooi Aaltje reikte hem het fraaie glas, en zette even de lippen aan het hare.

— „À vous!" — riep ze.

— „À vous! mijn engel!" — antwoordde Bredero, die met groote gretigheid den fijnen wijn uitdronk. — „Deze pittige teuge is voor mij zoo goed als een speciaal medicijn. Ik had brand in mijne keel, er lag een gloeiende steen in mijne borst. Maar deze godendrank zeulde zoo heerlijk door mijn gorgel, als liep het van een leien dak!"

Mooi Aaltje glimlachte, en nam weer plaats in haar leunstoel bij den haard. De dichter had den zijne al zacht zoo dicht mogelijk bij den hare aangeschoven. Een oogenblik sprak niemand. Toen boog hij zich voorover en drukte een kus op het glanzende, zwarte hair, dat van de slapen weggestreken zich onder de muts verborg.

De weduwe weerde hem af en zei:

— „Jij bent wel goed zoens, Gerbrand Adriaensz.! maar zoudt beter doen mij eens te biechten, wat je bedoeldet, toen je in je briefke spraakt van een rijken, maar wilden vogelenzang, aan wien men mij zoekt te koppelen. Daaraf is mij niets bekend!"

— „God zij geloofd! Ik zal u simpellijk zeggen, wat ik bedoel. Mijn halsvriend, de jonge koopman Charles Quina, wiens broeder Jacques Quina, de schilder, hier telken nanoen te bier komt, had het van zijne kornuiten. Zij zeiden, dat onze goddelijke Mooi Aal — mag ik je zoo noemen, mijne ziel? — wel langen tijd al stil placht te kouten met den rijken houtkooper Lubbert Harmensz. in de Drie Testen. . . ."

— „Gans ellemallement!" — riep de weduwe half verstoord uit. — „Wat gerammel is dat? Ik zal ze den mond snoeren, als ik er een woord af hoor! Lubbert Harmensz., wie durft er aan denken! Zoo'n quidam! Zoo'n schalk vol allerlei slimme potterijen! Mij steekt de walg van dien drogert! Als die brabbelaars er weer af spreken, zal ik ze met mijne sleutelreeks groeten!"

Bredero ontstelde niet over dezen uitval. Hij kende Alida Jansdr. en wist, hoe ze tegen de meid Klaartje en den knecht, slimmen Jan, uitvoer. Hij wist, hoe ze opgewassen was tegen iederen klant, die het waagde met het

minste woord de grenzen der betamelijkheid te overschrijden. Juist hierom bewonderde hij haar te vuriger. Zoo dikwijls hij haren lof sprak onder zijne vrienden, zei hij gewoonlijk als eindoordeel: „'t Is een meid als een kruid, zij kan rijen en omzien!"

Thans dankte een blik vol vuurs haar voor deze mededeeling, en drukte hij hare rechterhand in beide de zijnen. Mooi Aaltje poogde haar stoel wat weg te schuiven, maar het kon niet. Ze was reeds tot de haardplaat genaderd. Met een vroolijken glimlach zei ze:

— „Om bij 't propoost te blijven, daar wij fluks af spraken, toen je binnenkwaamt! Gesteld eens, ik zou mogen gelooven, wat je met zooveel poëtische vrijigheid mij hebt geschreven — voor vrijer kan ik je niet laten komen hier. Voor man zou ik je kunnen nemen, maar ben-je een man van hart? Zal heel jou geslacht, je vaêr, je moêr, je broers en zusters, het hijlik van Gerbrand Adriaensz. met Mooi Aaltje uit den Toren van Munnickendam in gratie aannemen? En wat zou-je hier doen in dit huis? Ik vrees, dat je de beste klant uit de taveerne werdt!"

Bredero verbleekte bij deze woorden. Hij sprong op uit zijn stoel. Hij trad eene schrede terug. Een pijnlijke trek ontstelde zijn gelaat.

— „Ik heb u geschreven uit een oprecht Duitsch hart!" — begon hij. — „Je zegt, dat je me gelooft. Welaan dan, wil simpellijk bedenken, dat ik al vele jaren mondig ben; dat ik je lief heb boven alles ter wereld, boven ouders en huisgenooten — dat ik niemand ken, die mij beletten zal te hijlikken, wie ik wil. Mijn vader moge kijven, mijne zusters mogen parlementen — ik acht het voor een treusneus! Als je mij neemt, Aaltje — liefste! dan heb-je een man, die je oorbaar bezorgen kan. Ik word nu met het nieuwe jaar pachter van den impost op de bieren...." 1).

Mooi Aaltje keek in de vlammen van den haard, en glimlachte zeer tevreden. Plotseling keek ze den jongen man aan en zei:

— „Gerbrand! Geef me mijn glas, en vul het uwe! Dat is te dubbel ondieft! Poëet, schilder en pachter van den impost op de bieren! Ik drink er op!"

Bredero vulde zijn glas boordevol, en reikte der weduwe glimlachend het hare. Toen stiet hij zacht met den fraaien roemer aan, en ledigde hem met kalmen spoed. Ook Mooi Aaltje dronk haar glas uit, en stond van haar zetel op. Voorzichtig zette hij beide bekers op het klaptafeltje. Snel legde hij zijn arm om hare leest en fluisterde:

— „Nu mag er een zoen af!"

De weduwe stribbelde niet tegen. Bredero nam de schoone vrouw in zijne armen, en omhelsde haar luid juichend, terwijl iets vochtigs in zijn oog trilde. Snel zat Mooi Aaltje weer op haar zetel, en noodigde haar gast uit dit goede nieuws wat nader toe te lichten. Hij schoof zijn stoel weg, knielde aan hare zijde, en hield hare beide handen vast. Nu begon hij snel te spreken. Hij somde alles op, wat haar een goeden dunk van den rijkdom

1) Historisch.

zijns vaders kon inboezemen. Zijn vader bezat drie huizen in Amsterdam, één in de Nesse naast de Sint-Pieterssteeg, één op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis, één op den Ooster-Achterburgwal bij het Rusland. Zijn vader bezat een boomgaard buiten de Sint-Anthonispoort op het korte Raampad. Zijn vader was pachter der imposten op wijn en brandewijn. Zijn vader.... Maar Mooi Aaltje wees er hem op, dat zij dit alles reeds wist, doch dat ze daarom evenwel nog geen vast besluit kon nemen.

Bredero zweeg, en zag haar vol bewondering aan. Plotseling het hoofd opheffend, vroeg hij:

— „Wil-je hooren mijn klachtig lied, dat ik heden in mijn stil kluisje u toezong?"

— „Gaarne. Maar zet u, Gerbrand!"

De zilveren kan werd van nieuws opgeheven, en de geurige wijn vloeide parelend in de bokalen.

Bredero bracht zijn taflet — een soort van zakboekje — te voorschijn, en sprak, half zingend:

„Waerom wilt ghy myn doot/ segt uytvercooren Vrouwe
„Hoe zydy doch so wreet/ waer toe dees felle straf/
„Ick brande in u min en die sal niet ophouwen
„Voordat ic geesteloos ligh uytgerect int Graf.

„Helaes! can myn verdriet/ en ernste gebeden
„Niet stillen u gemoet/ niet buygen uwe zin;
„Myn ooge waer ghenoecht om u, myn zoete wrede,
„Te toonen door gesicht hoe seer ick u bemin.

„Siet myn belast gemoet/ vermast van druck en lyen
„Neemt acht op myn elent/ en jammerlijcke pijn/
„Wilt ghy my gansch de wech van uwe gunst afsnyen
„Het sal u dienaers doodt/ en syn verderven zyn.

„Mooi Aaltje tot uw dienst/ is Hert en Ziele vaerdich/
„Bruyckt my waert u belieft/ ick volligh u gebien/
„Maekt my door uwe deught/ doch soveel eere waerdigh/
„Dat ick u nacht en dach/ nae myn vermogen dien.

„Helaes! mijn waerde Vrou/ belet myn droevich sterven/
„Mijn leven is het lest/ mijn lyen is te groot/
„Soo 'k van u lieve mont/ geen troost en mach verwerven/
„So spreekt het vonnis van mijn leven of de doodt."

De knappe weduwe had met een stil, verborgen genoegen gehoord. Dat een beroemd poëet voor haar zulke quasi-wanhopige klachten uitstortte in

min of meer geslaagde rijmen, streelde haar in de hoogste mate. Zij, het natuurlijke kind van eene dienstmeid en van een onbekenden vader — misschien een trosknecht in een der tercio's van Parma's leger — zij gevoelde met opzwellenden trots, dat zij steeds hooger klom, dat hare eerzuchtige droomen misschien eerlang stonden vervuld te worden. Den dichter met uitdagenden blik opnemend, vroeg ze:

— „Loop-je niet wat al te hoog met je poëtiseeren, Gerbrand Adriaensz.? 't Zal, bloemerherten! zoo'n vaart niet gaan!"

Bredero zag haar met een stil verwijt aan. Zijne helderbruine oogen schenen verduisterd.

Mooi Aaltje sprong van haar stoel op, greep zijne hand, en vroeg:

— „Kun-je zwijgen, als een muur?"

Zijne oogen schitterden op nieuw.

— „Beloof me, mijn naam in geen acht dagen bij de maats uit te spreken!"

— „Ik zweer het!"

— „Dan zal ik je over acht dagen vertrekken, of jij mijn man zult zijn!"

Bredero greep haar met krachtigen arm om hare leest, deed ze op zijne knieën neerzitten, en drukte ontelbare kussen op haar schoonen, rooden mond.

II.

Sinter Klaas op den Oude-Zijds-Voorburgwal.

Den 5en December 1614 had een flauwe zonneschijn over de daken van Amsterdam een zachtgelen gloed verspreid. De scherpe oostenwind gaf een voorsmaak van de naderende winterkoude. Bij het vallen van den avond begonnen de sterren met eigenaardig helderen glans te fonkelen. Daar was vorst in de lucht, zei Sander Vredericxsz., de huisknecht van Adriaen Cornelisz, terwijl hij de voordeur dichtsloot van een zeer deftig huis op den Oude-Zijds-Voorburgwal, gelegen drie huizen van de Halsteeg tegenover de Varkenssluis, naast de groote brouwerij van Bartholemeus Philipsz. waar het Jeruzalemsche kruis uithing.

Sander Vredericxsz. had eene groep van drie zeer levenslustige kinderen toegelaten tot het voorhuis van zijn's meesters woning. Juichend sprongen zij vooruit, en haastten ze zich naar eene hooge bruine deur. Ze kenden den weg naar de zijkamer, en stormden er heen, om zonder complimenten naar binnen te treden.

— „Dag Moei! Dag Oom! Dag Neven en Nichten!" — klonk het uit drie jonge kelen.

Bij het vallen van den avond had men zich om de groote schouw ge-

schaard. Er scheen geen ander licht, dan 't geen door de heldere vlammen van het haardvuur in 't rond werd verspreid.

— „Daar zijn de kinderen al!" — sprak eene zachte stem.

— „Laat Sander de kroon aansteken!" — beval een zeer forsch geluid, dat boven het geraas der kinderstemmen uitklonk.

Weldra kwam de knecht, die een grooten sulferstok bij den haard deed ontvlammen, en op een bankje geklommen, de kaarsen aanstak. De kaarsen, zwaar en hoog, stonden in koperen luchters aan eene blinkende koperen kroon. Toen ze allen brandden, was het licht genoeg, om de personen en het vertrek, waarin ze bijeenzaten, nauwkeurig waar te nemen.

De hoofdindruk bij het binnentreden was, dat er veel ruimte, vele fraaie meubelen, vele groote portretten en kleine schilderijen in deze zaal werden aangetroffen, en dat er een talrijk gezelschap vergaderd was. De drie binnenstuivende kinderen vlogen naar eene deftige vrouw, op het uiterlijk tusschen de vijftig en zestig jaren oud. Zij boezemde ontzag in door de strenge donkerbruine oogen en de diepe groeven om mond en neus. Hare stem klonk buitengewoon klankvol, en als zij lachte, scheen haar gelaat te schitteren van eene plotseling terugkeerende jeugdige schoonheid. Zij was de vrouw des huizes, Mary Gerbrandsdr., en nu bezig de kinderen, die haar moei noemden, te ontvangen. In deze taak werd zij bijgestaan door hare oudste dochter Hildegond. De kinderen hadden het uiterst druk met praten en vragen, terwijl zij hunne winterkleeding aflegden.

Een breedgeschouderd man van omstreeks zestig jaren was uit zijn zetel opgestaan bij den haard en riep met de luide, gebiedende stem, die reeds bij het binnentreden der kinderen geklonken had:

— „Laat Gerbrand, Lukas en Heintje maar eerst bij Oom verschijnen!"

Het was de heer des huizes, Adriaen Cornelisz., naar zijn uithangbord genoemd: „Bredero", die sprak. Allen zwegen met zeker ontzag, en de drie kinderen kwamen schoorvoetend tot bij den haard naar hun Oom.

— „Wel, kleuters! wat was uwe geliefte?"

De oudste, een knaap van twaalf jaar, antwoordde zeer hoorbaar:

— „We wouën tot jouwent den schoen zetten, Oom!"

— „Wel sakkerelekaarten! Kun-je al opzeggen?"

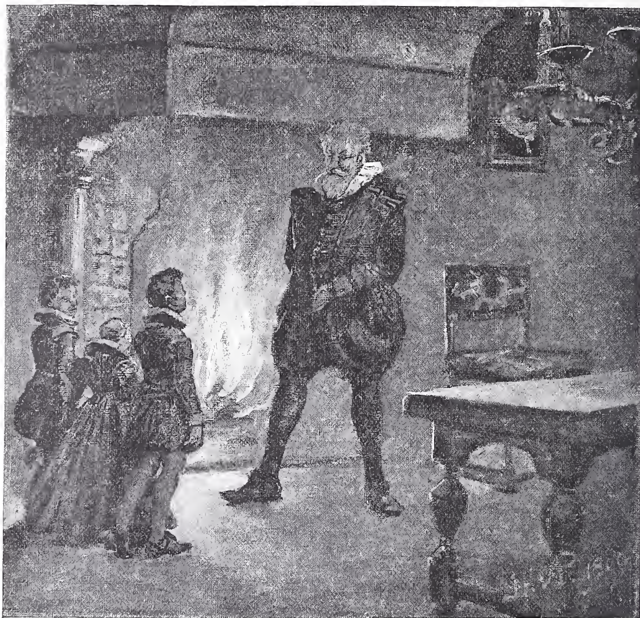
— „Als 't is, Oom! Hoor maar:

„Arent Pieter Gysen/ met Mieuwes/ Jaap en Leen/
„En Klaasjen/ en Kloentjen/ die trocken t'samen heen
„Na 't Dorp van Vinckeveen;
„Wangt ouwe Frangs/ die gaf sen Gangs/
„Die worden of ereen!"

Vroolijk handgeklap klonk onder eene groep van jongelieden, die bij de vrouw des huizes stonden.

— „Nou ik, Oom!" — riep het tweede neetje, een knaap van tien jaren.
En terstond ging hij voort:

„Arent Pieter Gysen die was so reyn in 't bruyn/
„Sen hoedt met bloem-fluwiel die sat hem vry wat kuyn/
„Wat scheefjes en wat schuyn/
„Soodat se bloot/ ter nauwer noot
„Stongt hallir op sen kruyn."

Wel, kleuters! wat was uwe geliefte?

En Heintje, een meisje van acht jaren viel onmiddellijk in:

„Maar Miewes/ en Leentjen/ en Jaapje /Klaas en Kloen/
„Die waren ekliedt noch op het ouwt fitsoen/
„In 't root/ in 't wit/ in 't groen/
„In 't grijs/ in 't graeuw/ in 't paers/ in 't blaeuw/
„Gelijck de Huysluy doen."

Het handgeklap deed zich op nieuw hooren.
— „Van wie is die boefachtige poëterij?" — vroeg de heer des huizes.

En luid schreeuwden de drie kinderen:

— „Van Neef Gerbrand! Van Neef Gerbrand!"

— „Elementen! Dat is mooi! Nou moet-ik je de handen wat zalven. Zie hier drie appels! Maar jacht-je niet, om ze op te eten!"

Adriaan Cornelisz. bracht drie zeer groote roodwangige appels te voorschijn, die met luid gejuich werden ontvangen.

Ze wisten het wel — de looze klanten! — daar stak in ieder een gouden rijer.

Moei Marretje, als de kinderen zeiden, had reeds drie schoenen in ontvangst genomen, en tevens het geheim van het vlugge Heintje gehoord, dat ze het heele vers van Neef Gerbrand van buiten konden opzeggen. Daar Oom er niet om had gevraagd, durfden ze er niet mee voortgaan. Moei Marretje troostte haar met een fraai peperhuisje van goudpapier, waarin suikererwten, kabeljauwsoogen en kapittelstokken — de echte Sint-Nicolaas-versnaperingen voor kinderen.

Uit de groep der aanwezigen trad nu een deftig man te voorschijn.

— „Komt, kinderen!" — zei hij. — „Nu naar huis! Morgen voor den noen meug-je komen zien, wat Sinterklaas voor je bracht bij Oom en Moei!"

Het was Cornelis Gerbrandsz., „in de Oude Cost," broeder van de vrouw des huizes, weduwnaar, wiens drietal kinderen zoo gaarne bij Oom Adriaen kwamen, sinds ze hunne moeder voor anderhalf jaar hadden verloren.

— „Blijf nog wat, Cornelis!" — noodigde de vriendelijke stem van Moei Marretje.

— „Dank-je, zuster. Mijn hoofd staat niet naar jolijt. Ik denk aan Sinterklaas van weleer en aan mijne lieve Bely, die nu bij haar Heer is!"

Hij nam afscheid, en knipte met de oogen, als schaamde hij zich den traan, die niet was weg te pinken in gezelschap. De kinderen werden getroost met het vooruitzicht van den volgenden dag, en gingen juichend heen.

Nauw waren ze vertrokken, of Sander Vredericxsz. opende de deur voor een gast.

— „Sinjeur Francisco! wees welkom!" — klonk het dezen tegen, en terstond kwam de heer des huizes op hem af, om hem de hand te drukken.

De aldus aangesprokene was een buitengewoon knap man van even veertig jaren. Zijn kostuum was van deftig zwart laken met zwart satijnen oplegsels; zijne kraag strekte zich plat over borst en schouders; hozebanden en rozen op de schoenen waren van zwart satijn. Zijn gelaat had iets ongemeen innemends. De blauwe oogen blonken van levenslust de fijn besneden mond glimlachte geestig, terwijl de hoogopgekrulde knevels hem in de verte deden gelijken op zijn genialen tijdgenoot Rubens. Met dezen laatsten had hij, Francisco Badens, gemeen, dat hij een Andwerpenaar was, dat hij in Italië zich op het schilderen had toegelegd, maar overigens moest de gelijkenis hier ophouden. Francisco Badens had zijne ouders naar Amsterdam gevolgd als vijfjarige knaap, en was later uit Italië naar Amsterdam teruggekomen, om er als schilder vele leerlingen te vormen, die de „schoone

Italiaensche maniere" van hem leerden. Hij zelf wist al te goed, hoe ver de groote meester van Andwerpen hem te boven ging.

Zoodra hij den gastheer had begroet, ging hij het overig gezelschap de hand reiken.

— „Heb-je Gerbrand niet meegebracht?" — vroeg de moeder van dezen, toen Badens zich tot haar wendde.

— „Hij zal, bylo! haast komen! Ik zag hem te nanoen in den Toren van Munnickendam!"

Moeder Marretje schudde het hoofd — de groeven in haar voorhoofd teekenden zich scherper af.

Badens drong nu tot de jonge meisjes door, drie in getal, allen dochters des huizes: Hildegond, Stijntje en Bely. Eigenaardig was het op te merken, dat in deze trits de uitgebloeide schoonheid der moeder volkomen herleefde. Toch op zeer verschillende wijze. Hildegond was dertig jaar oud, maar overtrof hare beide zusters in alles. Het goudgele, blonde hair en de diepe, donkerbruine oogen schonken haar eene indrukwekkende, oogenblikkelijk boeiende bekoorlijkheid. Stijntje en Bely hadden bevallige gezichtjes, de eene even vier-en-twintig, de andere nog geen vijftien jaren, maar zij konden met haar donkerblond hair en hare grijsblauwe oogen niet tegen de oudste zuster wedijveren.

In één gewichtig opzicht streefden de jongere zusters Hildegond voorbij — in levenslust. Stijntje en Bely waren vroolijke, onbezorgde naturen, tot dartel en onbesuisd wordens toe. Hildegond zat zwijgend en rustig naast haar, maar sprak zelden. Moeder Marretje zei zuchtend, dat niemand ooit zou weten, waaraan Hildegond dacht, wanneer zij dagen achtereen zweeg. De oudste, mooiste dochter des huizes schonk niemand haar vertrouwen. Eerbiedig jegens hare ouders, hulpvaardig in den dagelijkschen omgang, trok zij zich steeds in stil gepeins terug, en gaf zich bezigheid met het luitspel, den zang en de borduurnaald.

Badens, leermeester van Gerbrand, scheen eene uitzondering te vormen. Zij sprak dikwijls en gaarne met hem. Zoodra hij haar de hand gereikt had, ving een gesprek aan, waarbij de beide zusters aanvankelijk betrokken werden. Weldra echter liepen Stijntje en Bely op een wenk van hare moeder naar eene andere zijde van het vertrek, waar eene groep jonge mannen bijeenstond. Zij bevinden zich voor eene schilderij aan den wand. De oudste van deze groep is aan het woord. 't Is een zeer lang, mager en hoekig man van even dertig jaren met een haviksneus en kleine flikkerende oogen, vrij zwierig gekleed in een wambuis van blauw fluweel, overdekt met zilveren knoopjens. Zijn benig gelaat wordt geheel omspannen door een bijna al te breeden stolpkraag, die ver over den rug uitsteekt en tot zijne ooren opklimt.

— „Als ik u moest vertrekken, waarom mij de walg steekt van deze konst" — zegt hij tot twee jongelieden, beiden jongere zonen van den gastheer, Cornelis en Jan, een-en-twintig en achttien jaren oud — „zoude

ik meer tijd moeten gebruiken, dan deze lustige avond ons schenkt. Het is heel habiel gecopiëerd door uw broer, daar niet van! Maar de meester, die het konterfeitte, de Andwerpsche schilder Sebastiaen Vrancx, kent de ware maniere der kunst niet. Ik zwijg er af, dat Vrancx den verloren zoon een scharlaken lijfrok aantrekt, maar ziet eens, daar en is geene schaduw, geene diepte! . . . ."

Weldra verdiepten zij zich in hun spel.

— „Nu, meester Pieter!" — viel de heer des huizes plotseling in — „Mij gevalt het stukske wonderwel. Ik had er zoo groote zinnelijkheid in, dat ik Gerbrand verzocht het voor mij te copiëeren. Sinjeur Francisco leende ons het principale stuk van Vrancx!"

De schilder Pieter Lastman, die zich zoo ongunstig had uitgesproken over de schilderij van Sebastiaen Vrancx, voorstellende een verloren zoon, bezig in gezelschap van rijkgekleede vrouwen zijne erfenis te verteren, had bij de woorden van den ouden Bredero een blik geslagen naar den hoek van het vertrek, waar Badens en Hildegond in drukke woordenwisseling schenen verdiept. Maar het was duidelijk merkbaar, dat Badens zelfs door het noemen van zijn naam niet afgetrokken werd van het onderhoud met Hildegond.

— „Het gaat den meester Badens even als Vrancx!" — antwoordde Lastman. — „Zij volgen de vloeiende en gloeiende maniere der oude

Italiaansche meesters, zoo als weleer Paulus van Verona gebruikte! Maar daaraf hebben de Italianen voorloopig genoeg. De groote meester Caravaggio heeft mij nu tien jaren geleden eene andere maniere doen appliceeren. Geen lichte luchten en brandende kleuren, maar contrast van het bruin en het licht, veel bruin, weinig licht — dat is de leere van Caravaggio!"

— „Als 't is, meester Pieter! Gij vliegt hoog in de leere der edele konst, en wij moeten u gelooven!" — hernam vader Bredero. — „Doch ik ken mij niet bekwaam, om vonnis te vellen. Mij bekoort het stukske van Vrancx even goed als dit bijbelsch konterfeitsel van Jan Pinas of deze Adam en Eva van Hans van Aecken, of deze koppen van Cornelis van der Voort!"

— „Juist, sinjeur Bredero!" — viel Badens in, die met Hildegond de groep naderde. — „De Hollandsche meesters en de Vlaamsche meesters groeien nu dagelijks in zwier van konst!"

— „Gij vergeet de Italiaansche meesters!" — hernam Lastman scherp. — „Daar mogen de Vlaamsche schilders hun broek bij leggen!"

— 't Is de fijne waarheid! sinjeur Lastman! — maar niet alle Italianen...."

Stijntje viel plotseling de schilders in de rede. Zij bracht zilveren bekers en schonk uit eene hooge zilveren schenkkan warmen wijn voor de koude en den Sint-Nikolaas-avond.

De heer des huizes nam dit oogenblik waar, om Lastman mede te tronen naar den haard, waar op een klein tafeltje een verkeerbord gereed stond. Weldra verdiepten zij zich in hun spel. Met een zeer bezorgd oog zag de gastvrouw in den kring harer vrienden rond. Alle hare kinderen zouden dien avond eene vroolijke bijeenkomst ten harent houden met de beide bekende meesters Badens en Lastman, en nog een derden gast, die later zou verschijnen. En intusschen kwam Gerbrand niet opdagen!

Welk eene zorg, welk eene hoop, welk eene liefde had zij dien zoon, nu haar oudsten, gewijd! Cornelis, de oudste, was als kind overleden, zijn verlies was door een tweeden Cornelis vergoed. Maar Gerbrand had door de velerlei groote gaven, die hem reeds als kind onderscheidden, zich eene eigenaardige plaats in haar hart veroverd! Zang, schilderkunst, poëzie, en nu eindelijk zijne groote triumfen op het tooneel der Oude Kamer — dit alles had den naam van Gerbrand Adriaensz. door heel Amsterdam bekend en geliefd gemaakt. De treffelijkste burgers van de groote koopstad betoonden hem hunne genegenheid — maar één ongeluk stond hem in den weg. Hij bedierf veel door zijn onstuimigen levenslust. Hij zwierf meest buitenshuis rond, en arbeidde dan plotseling weken achtereen, om een kunstwerk te voltooien; hij bleef zeer laat uit; soms, — maar zij zorgde, dat niemand het gewaar werd — bracht hij den nacht elders door. Haar hart kromp ineen van weedom, als zij dacht aan al de bittere ellenden, die hij zich op den hals kon halen. Zij vreesde voor de toekomst, ondanks al de gebeden, door haar in stilte opgezonden voor den wilden zoon, die naar de ernstige taal zijner moeder niet meer wilde luisteren.

Zwijgend, gestadig de hoop koesterend hem te zullen zien binnentreden,

vóórdat het feestelijk avondeten moest beginnen, nam zij den kring der haren waar. De schilderijen aan den wand waren nu het onderwerp voor een gesprek tusschen Badens, Hildegond en hare beide jongere zonen geworden. Stijntje en Bely zorgden er voor de glazen met warmen wijn te vullen. Zij zelve had uit een massief eikenhouten pronkkabinet het hagelwitte amelaken genomen, dat de groote tafel, die onder de lichtkroon stond, zou dekken. De gastheer en Lastman waren in het triktrakspel verdiept.

— „Ja, de konst verdient wel de hoogste jonste!" — fluisterde Hildegond tot Badens. — „Gij schilders hebt ondeugdelijk veel op de kooplui voor! Gij leeft dagelijks bij al wat fraai is!"

— „En gijzelve dan, Hildegond! Gij handelt de luite excellent! Gij zingt muziek, als ik het nimmer elders hoorde!"

— „Helaas! mij gebreekt nog zooveel!"

— „Dat past op ons allen!"

— „Zal ik u de luite geven?" — vroeg Cornelis, die den wenk van Badens begreep.

— „Mij zou het een heerlijk jolijt zijn!" — verzekerde Badens.

— „Ik zing niet gaarne alleen . . . . als Gerbrand er ware . . . ."

De deur werd haastig geopend, en eene luide stem riep:

— „Daar is hij al! Wat is uw geliefte, Hildegond?"

De oudste zoon des huizes trad binnen. Eene algemeene vroolijke begroeting volgde. Vader en moeder zagen hem daarbij zoo ernstig in het gelaat, dat het bijna een verwijt geleek.

Lastman nam hem met een raadselachtigen glimlach op, en zei half fluisterend, toen hij bij het triktrakbord stilstond:

— „Ei lieve, Gerbrand! Keek Mooi Aaltje niet bril toe, dat je haar zoo vroeg adieu zeidet?"

Een hoogroode blos bedekte het voorhoofd van den jongen dichter. Geraakt antwoordde hij:

— „Vraag dat aan je ouwe schoenen, meester Lastman! Ik weet niet, wat je brabbelt!"

En terwijl hij zich afwendde, zei Lastman steeds glimlachend:

— „Ze is het puikje, het ammeraaltje van de buurt! En een hecht van een vrouw, hoor!"

Maar Gerbrand luisterde niet meer naar hem, want zijne moeder zeide:

— „Spijtig, dat je zoo laat komt, jongen! De kinderen van Oom Cornelis hebben jou „Boerengezelschap" opgezegd!"

Hij fluisterde een oogenblik met zijne moeder, en werd gestoord door Badens.

— „Je komt of je geroepen waart, Gerbrand! Joffrouw Hildegond zou gaarne met u wat muziek zingen!"

Opgeruimd wendde de jonkman zich tot zijn leermeester, zijne zuster Hildegond en de jongere broeders. In een oogenblik zat Hildegond met de luit, Gerbrand met de theorbe. Badens bleef met de beide jongere broêrs bij de tafel staan. Na een kort voorspel deden zij de bekende melodie

van „Pots hondertduysent slapperment" hooren, en hief Gerbrand, uitstekend de stem van een grijsaard nabootsend, aan:

„Jannetje, mijn soetebeck!
„Ey lieve blijft wat staen!"

En Hildegond antwoordde, hare kristalheldere sopraanstem hoog opheffend:

„Wat schortje/ seght jij ouwe Geck?
„Ick raetje laet me gaen."

Zoo vingen ze aan, zoo zongen ze Gerbrand's bekend lied van „Een oudt Bestevaertje met een jong meisjen".

De vroolijke muziek en de uitmuntende zang maakten den gewenschten indruk. De gastheer, die bij de korte woordenwisseling tusschen Lastman en zijn zoon dezen laatste scherp had aangezien, zette glimlachend zijn spel aan het verkeerbord voort. De gastvrouw hield zich met hare beide jongste dochters bezig de tafel van een helder wit amelaken te voorzien, borden, bekers en glazen gereed te zetten. Zij glimlachte even als haar man, toen zij Gerbrand en Hildegond hoorde zingen.

Badens stond in gedachten, en luisterde naar de muziek. Met onafgewenden blik staart hij naar de bevallige zangster. Als schilder kon hij de oogen niet afhouden van haar blond hoofd en blank gelaat. Hij had in den zomer van 1614 eene reis naar Vlaanderen gedaan, en te Andwerpen den vermaarden meester Petrus Paulus Rubens bezocht. Toen had deze hem naar het gildehuis der Kolveniers gebracht, en daar zijn pas voltooid meesterstuk: „De afdoening van het Kruis" getoond. Met gadelooze verrukking had hij op deze schilderij de Maria Magdalena aanschouwd, de heerlijk mooie vrouw met goudblond hair, rozig gelaat en bronsgroen kleed, die de voeten des Heeren steunt met haar melkblanken arm. Hij had toen plotseling aan Hildegond gedacht, en sedert te Amsterdam, telkens wanneer hij het gastvrij huis op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis bezocht, van nieuws de groote gelijkenis van Hildegond met Rubens' Magdalena waargenomen. Reeds had hij ettelijke malen gepoogd eene dergelijke Magdalena op het doek te brengen. Hij wilde door zijn penseel de verrukking, te Andwerpen genoten, doen herleven. Maar alles mislukte. Hij verlangde alleen hoofd en schouders met den rechterarm op het doek te brengen. Vol misnoegdheid had hij herhaalde malen zijn begonnen werk ter zijde geschoven. Hij moest het opgeven.

En nu, terwijl hij Hildegond met een fijnen glimlach hoorde zingen, nu scheen het, of het plotseling tot hem gezegd werd: — Zulk een model en uwe Magdalena is gered! Met een zucht van hopeloos verlangen krulde hij zijne knevelspits tusschen de vingers zijner rechterhand, en keek, als ontwakend uit een droom, naar de verschillende leden van het gezelschap. Plotseling trof het hem, dat Lastman, die van het verkeerbord opstond, hem een doordringenden blik toewierp. Er lag iets bitter vijandigs in dien blik. Maar toen hij verbaasd opkeek, keerde Lastman hem den rug. Het

Na een kort voorspel deden zij de bekende melodie van « Pots hondertduysend slapperment » hooren.

gejuich der aanwezigen bij het eind van het lied verdreef dien indruk. Badens was de eerste, die Hildegond zijn dank ging betuigen.

Onopgemerkt trad een gast, de laatste, die verwacht werd, binnen — een jonkman met een alledaagsch voorkomen, een kostuum van donkerbruin laken en een platten kraag. Men knikte hem schielijk goedendag, doch niemand scheen zich veel aan hem te laten gelegen liggen. De gastheer drukte hem de hand, en zei fluisterend:

— „Je komt nog tijdig, Jan! De waardschap is bereid!"

Jan Adriaensz. van Tongerlo was een soort van duivelstoejager in het huis der Bredero's. Hij had den gastheer reeds in allerlei betrekkingen gediend bij de velerlei bedrijven, die deze uitoefende en had uitgeoefend. Hij deelde in den voorspoed van het huis, en was van knecht in de schoenmakerszaak, voor jaren in de Nes gedreven, tot een soort van boekhouder en commissielooper bevorderd. Niemand keek veel naar hem om. Alleen de gastvrouw maakte van zijne hulp gebruik, toen Sander, de huisknecht, met een hoogen stapel oesterschotels kwam aandragen.

Snel werden de stoelen om de tafel geschaard. Sander bouwde een nieuw turfvuur aan den haard. Moeder Marretje plaatste Lastman tusschen Hildegond en zich zelve. Badens vond aan de tafel zijn zetel tusschen Stijntje en Bely, Gerbrand zat aan de linkerzijde van Hildegond, en had Stijntje rechts. Vader en moeder zaten naast elkaâr aan het hoofd der tafel; de jongste zonen naast Van Tongerlo, die aan des gastheer's linkerhand zat.

Sander en eene dikke Waterlandsche keukenmeid, die men Geertruid noemde, moesten voor de bediening zorgen, vooreerst bestaand in het schenken van Spaanschen muskadel in hooge fluiten. De gastheer noodigde ieder de schotels met oesters aan te tasten. Met zekere gretigheid werd er gebruik gemaakt van deze uitnoodiging, zoodat gedurende eene pooze het gerammel met oesterschelpen enkele vragen en antwoorden overstemde. De gastheer wisselde op gedempten toon eenige woorden met Van Tongerlo, die hem het een en ander over zaken meêdeelde. Gerbrand vertelde allerlei nieuws uit Amsterdam, en verried daardoor, dat hij zijn dag in verschillende taveernen had doorgebracht. Hij schertste luid met Stijntje, en deed telkens het jonger deel van het gezelschap in lachen uitbarsten.

Inmiddels wendde Lastman zich tot Hildegond.

Bijna onhoorbaar fluisterde hij:

— „Zullen wij heden een stap verder komen, of is het weer een dreutsche weigering?"

— „Oefen patiëntie, sinjeur Lastman! Ik en ben nog niet tot hijliken genegen!"

— „Hoe lang duurt het nu al, dat je dus spreekt, Hildegond? Mijn hart ontzinkt mij. Alle dommelijke daags vlei ik mij met zoete hope, en telkens word ik afgestooten. Je vader paait mij met kranken troost, en zegt, dat ik ten leste nog wel in je gratie zal komen!"

— „Vader laat mij volle vrijheid! Ik en ben nu niet genegen van hijliken te spreken! Later . . . ."

Lastman poogde Hildegond diep in de schoone bruine oogen te zien, maar hij sloeg de zijnen neêr. De jonkvrouw liet hem duidelijk merken, dat zij van dit onderwerp niet meer wilde weten. Een roode blos dreef over het voorhoofd van den schilder. Ziedende hartstocht en nijdige gramstorigheid speelden een boos spel in zijne binnenborst. Hij ledigde haastig zijn glas, en begon zacht te hoesten. Hildegond glimlachte. Lastman had in zijne verstoordheid te snel gedronken.

— „De oesters zijn kersch ende versch!" — riep Gerbrand vroolijk uit. — „Sander! tap nog eens!"

De huisknecht haastte zich de fluit van den jongen kunstenaar te vullen.

— „Bloemerherten! Die wijn is ondeugdelijk goed! Men zou er in één nacht een half vat van kunnen drinken!"

— „Fy, Gerbrand! Dat waar' snoode overdaad!" — sprak zijne moeder.

— „'t Is maar een spreuk, moederlief! De grootste drinkers zijn de beste geesten, de treffelijkste geleerden drinken den meesten wijn!"

— „Nu ja, op maaltijden en waardschappen!"

— „Die geen Rhijnschen wijn met suiker en mag, dat is een boer! Ik heb het van morgen nog aan de broeders vertrokken op de Hal. Wij moesten raad schaffen. De goede manieren raken af in den Eglantier. Ik heb er mijn „Moortje" gebracht, en nu twist men er weer over de rollen. Daar komt een jonkman in, die recht Duitsch is geweest bij de borsten. Hij dient waggelend op het tooneel te komen — maar dat vond die weersoordige Rodenburgh te boersch. . . ."

— „Komt Rodenburgh weer op de Hal?" — vroeg de oude Bredero.

— „Die stijfzinnige, korselkoppige Deen heeft er nu den meesten praats! 't Is een rabaut in zijne huid! Een kale neet, die niets vermag! Hij brageert, of hij duizend pond jaarlijks te verteeren had. Mijn heele spel en zou niet moeten aangenomen worden. En dan begost hij te stoffen van uitheemsche meesters — van Franschen en Spanjaarden. Mijn slechtrechte Amstelredammers waren voor hem te ongebreideld en slordig, het moest al Spaansche grandezza zijn. Maar ik heb den bluffer en windbreker zoo schots en bitter opgehaald, dat hem de wafel uit de kerf ging. Hij bleef steken, hij keek als een poelsnip, en zweeg als een pissebed!"

Luid gelach van de jongere broeders en zusters bekroonde dit hartstochtelijk verhaal.

— „Maar, Gerbrand!" — viel de oude Bredero in — „Je maakt je te groot tegenover Rodenburgh! Je hadt simpellijk moeten bedenken, dat hij van een zeer deftig Amsterdamsch geslacht is. Hij is een neef van Hendrick Laurensz. Spieghel. Hij heeft zijn celleke in het beroemd collegie van den Eglantier wel verdiend! En daarenboven was hij ambassadeur van Hunne Hoogmogenden tot Madrid!"

— „Dat heeft de lichte logenaar den luiden diets gemaakt. Ik heb van

den voorzienigen Gedeon Fallet vernomen, dat hij zich te Madrid voor ambassadeur wilde doen doorgaan, waaraf de Engelsche Gezant in den Hage zich heeft beklaagd bij de Staten, die hem in een schrijven scherpelijk hebben doorgehaald. Het devoir, te Madrid gedaan, was hem gecommitteerd door eenige koopluiden op Guinea. De Staten hebben uitdrukkelijk gelast, dat hij tot Madrid geen meerderen naam, titel of qualiteit zou voeren, dan eenvoudig van gecommitteerde voor eenige koopluiden. En nu komt deze holle ton, deze lantaarn zonder licht, bij ons ter kamer met een gouden keten en een buis en broek van groen fluweel! De jonge maats gapen hem aan, omdat hij zoo verweend gekleed gaat, maar wij en gedoogen het niet, dat hij de vlag zou voeren met zijne revelduitsche brabbelarij! Als gek zeer doet, dan heeft hij een pleister over heel zijn lijf! En hij mag toezien, dat hij zich bergt, als wij den kerfstok afdoen. Men zal hem een vijg koken, waaraf hij genoeg heeft!"

De heer des huizes glimlachte even over den ijver van zijn dichterlijken zoon. Hij hernam:

— „'t Is jammer van den Egelantier! Bij al dat hassebassen komt men niet vooruit! 't Is telkens weer aan met een hibbel en een dribbel! 't Ware best de pais gemaakt met Rodenburgh!"

— „Met Rodenburgh!" — viel Gerbrand weer uit. — „Die schelm vol allerlei Italiaansche deugnieterij! Ik gun hem den egel in zijn klapmuts. Neen! De Drost staat op mijne zijde, en Dr. Coster en Lambert Lambertsz. en Cornelis van Campen! Wij zullen den Godvergeten guit zoo duchtig de ooren wasschen, dat hij zal apointeeren op genade of ongenade!"

De jongere broeders, Bely, Badens en Stijntje, namen hunne glazen op en begroetten Gerbrand met een vroolijk:

— „À vous! Gerbrand! Geef het niet op!"

Sander had op last van den gastheer een geurig glas Franschen wijn geschonken in zilveren bekers met het naamcijfer des huizes voorzien. De groote stapel met oesterschotels werd opgeruimd. Er verschenen nieuwe spijzen — in het midden der tafel eene taart van marsepein, dan een schotel met gebraden kapoenen en een schotel met gelardeerde duifjes, voorts kleine schotels met amandelen, rozijnen, druiven, appelen en noten. Geertruid en Sander begonnen op een stillen wenk van de gastvrouw te dienen. De jongelui aten uit een goed hart. Lastman toonde zich zeer matig, en poogde telkens Hildegond in een fluisterend gesprek te wikkelen, 't welk zij zooveel mogelijk vermeed, door zich bij de anderen, voornamelijk bij Gerbrand, aan te sluiten. Lastman zocht zijn troost bij de gastvrouw, die zeer goed wist wat hem hinderde, maar hem weinig verkwikkelijks kon antwoorden. De gastheer had het gesprek over Rodenburgh laten glippen, stil meesmuilend over den niets ontzienden ijver van zijn zoon. Gerbrand had voor het eerst een groot blijspel in vijf bedrijven voltooid, de broeders In Liefde Bloeiende zouden het vertoonen, en nu kwam Rodenburgh met zijne hooghartige critiek. Geen wonder, dat hij gebelgd was.

Francisco Badens had met Stijntje en Bely lustig geschertst, dapper geholpen door Gerbrand. Zij, die het meest zwegen, waren Hildegond en Van Tongerlo. Schoon deze laatste ver verwijderd zat van de oudste dochter des huizes, had hij somtijds, als niemand op hem lette, een blik naar Hildegond en Lastman geworpen.

Er lag in dien blik iets loerends en gluiperigs. Voor Lastman scheen hij heimelijk evenveel minachting te koesteren, als grenzelooze bewondering voor Hildegond. Maar hij nam zich zeer in acht, om zijne meening niet te verraden. Hij dook weg, als een gehoorzame hond, zoo spoedig hij een blik gewaar werd, die zich naar hem richtte. Slechts zeer heimelijk vonkte in zijn oog een flikkerlicht, als hij het gelaat van Hildegond bespiedde. Een smartelijke trek trilde dan om zijn mond, hij sloot even de oogen, en haalde zwaar adem.

Niemand zag het, niemand vermoedde het.

De gastheer had zich met Badens weder in een gesprek over kunst begeven. De schilderijen aan den wand van het vertrek spraken luide genoeg voor zijne belangstelling in kunst. Hij had met groote vreugde zijn zoon Gerbrand naar het penseel zien grijpen. Hij hield er van met schilders en kunstenaars om te gaan, al mocht het gedurig twisten over richting en manier hem somtijds verdrieten. Hij had Badens gevraagd naar zijne jongste schilderwerken. Deze had met grooten ernst zijn gastheer geantwoord. Stijntje en Bely staakten haar luidruchtig lachen. Sander was bezig de lichtgroene ronde kelken met fonkelenden Rhijnschen wijn te vullen.

— „Vader!" — viel Gerbrand in — je moest het konterfeitsel van Meester Badens eens zien, dat hij nu op den ezel heeft. Drie godinnen — Juno, Pallas, en Venus! 't Is een ammeraeltje, een juweel!"

— „Ik mocht wel eens om een kijkje gaan!" — zei Hildegond.

— „Het zou mij groote eer en groot jolijt zijn, wilde Joffrouw Hildegond mijn werkplaats eens bezoeken!" — antwoordde Badens.

— „Mij niet minder!" — viel Lastman in — „Ik heb, leider! zulke heidensche schilderijen niet onder handen. Een Jozef en Maria met het kindeken — en een Graflegging — dat is alles!"

Hij sprak met ingehouden spijt, en poogde zich ongedwongen vroolijk te toonen.

Maar Gerbrand, die de opkomende wolk wilde wegblazen viel snel in:

— „Morgen kom ik na den noen op uw atelier, meester Francisco! Ik zal Hildegond medebrengen!"

— „Op ééne conditie!" — antwoordde Badens — „Dat wij nu dit heerlijk festijn opluisteren met wat muziek. Mij is niets goddelijker dan het schoone: „'t Sonnetje steekt zijn hooftje op!"

Gerbrand sprong overeind.

— „Dat zal u gebeuren, meester Francisco!" — riep hij vroolijk, en reikte de luit aan Hildegond.

(*Wordt vervolgd.*)

DE LAATSTE.

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Drie dagen lang had het te Davos aanhoudend gesneeuwd. Daarop was een heldere nacht gevolgd, waarin de thermometer tot — 20° Celsius daalde. — Scherp hadden zich in den morgenstond de grijze bergruggen weer tegen den geelgroenen hemel afgeteekend, en onmetelijk hoog welfde zich nu het effen blauwe uitspansel boven het dik besneeuwde dal.

Een groot uur geleden waren de zonnestralen, over den breeden Jacobshorn, in de vlakte neergetrild; thans scheen van alle hellingen aan de overzijde een breede zilverstroom af te vloeien, waarvan de zware witte golvingen in de dunne, koude lucht tot een schitterend pantser verhardden.

De sombere pijnbosschen van den Schatzalp, als met een lichtend schuim overspat, deden aan fijn, wit kantwerk op dof grijzen grond denken; de bedolven weiden en wegen beneden herinnerden aan de Egyptische woestijn met haar verstijfde golven van fonkelend graniet; de zwaar besneeuwde daken met hunne effen blauwe schaduwkanten glansden als platen van mat gepolijst metaal. In de reusachtige, verblindend witte, staalgrijs gevlekte kom smolt het hoopje rossig grauw gepleisterde hôtels en dof geel geverfde huizen tot een gore vlak samen, waarboven in de ijle, stille atmosfeer een fijne, parelkleurige nevelstreep hing van langzaam zich oplossenden schoorsteenrook.

Midden in het dorp, tusschen een kronkelenden oprit en een glooiend tuintje, wier dennetjes ter nauwernood boven de dikke sneeuwlaag uitstaken, beheerschte het breede, grauwbruine Curhaus een lang, recht stuk van den witten, slingerenden weg, en 't was, of hier, over den grijzen koepel en het

begraven slenterparkje heen, de zonnegloed het diepst in de plek doordrong, de rulle sneeuw bezaaiend met glinsterende splinters, op den rijweg lange glanslichten trekkend over de geplette sporen en den stuggen, onversierden gevel kleurend met een warm grijs, waarin de ruiten van de breede middelgalerij, schel flikkerend, den helderen dag weerkaatsten.

Onder deze galerij, die tusschen de uitspringende zijvleugels in lag geklemd, speelden links van de middeldeur de twaalf muzikanten met lange tusschenpoozen het morgen-programma af, terwijl zoowel rechts in de holte als daarbuiten, aan weerszijden voor het hôtel en aan den overkant op het voetpad, de zieken en gezonden heen en weder drentelden of op gele, rieten stoelen en groene, houten banken neergezeten, de slenterende menigte beschouwden.

De deftige huurders van villa's, de inwoners der talrijke hôtels, de gasten der kleine pensions: alles dwarrelde hier voorbij om de genezende lucht in te ademen, den zonneschijn te genieten, naar de slechte muziek te luisteren, te kijken en te kouten.

Het was een langzaam voortgeschuifel met plotselinge opeenhoopingen in groepen, die weldra weer uiteenspatten, als medegevoerd door den schurenden stroom.

Britten en Jankee's in grijze bergstijgers-costumen met korte broeken en bruine kousen, Franschen in lichte zomerjassen of donkere officiersmantels met kappen, Duitschers met bonte mutsen op het hoofd, grauwe reissjaals om de schouders, Engelsche meisjes in winter-gewaden, die, met bont omzet, doelmatig aansloten, Fransche dames sierlijker doch minder eigenaardig uitgedost, Duitsche vrouwen smakeloos prutsig en armoedig gekleed: alle natiën krioelden hier door elkander. Keuvelend drentelden de luchthartigen in twee- en drietallen voort, telkens kleine kringen vormend om te begroeten en te schertsen; ernstig stapten de beangsten door, behoedzaam ademhalend, met stokken op den rug onder de ellebogen gestoken. De hard bevrozen sneeuwlaag knetterde onder de laarzen, knapte onder de ijssporen, kermde onder de punten der wandelstokken; de warme asems zweefden in de ijzige atmosfeer als rookwolkjes tusschen de lippen uit, en toch deerde de koude niemand, dacht niemand er aan zijn tred te verhaasten. Onder den lichten druk van de prikkelende lucht voelde ieder zijn bloed sneller vloeien, waande ieder zijn krachten verdubbeld. Een verjongende vroolijkheid doortintelde de zwaarmoedigste borst.

Hoopvol blikten alle wandelaars de toekomst te gemoet en door elk gesprek klonk de juichtoon heen over een zeker geacht herstel. Wie net was aangekomen, had maar een onbeduidend wondje in de long, en zou gauw weer kunnen vertrekken; wie zijn zesden winter te Davos beleefde, geloofde zich voor 't laatst, alleen om zeker te zijn, teruggekeerd, en wie dag aan dag er bleeker, magerder, krachteloozer uitzag, leed slechts aan een voorbijgaande verkoudheid, die met zijn eigenlijke kwaal niets had te maken.

Genezen zou iedereen; daaraan twijfelde niemand..... voor zich zelven.

Zonder den fier gesloten mond te openen wijst zij rechts een rieten leuningstoel aan.

Zoodra echter de nieuweling zich af had gewend, voegden de achterblijvenden elkander toe: „die is zieker dan hij zelf weet;" van den voorbijwandelenden oudgast zeide men schouderophalend: „als hij in de vlakte komt, begint het toch weer van voren af aan", en bij de nadering van den wegkwijnende fluisterden allen zacht: „die spreekt van vertrekken en zal hier wel eeuwig blijven."

Om over zich zelven dubbel tevreden te kunnen zijn, behoefde ieder slechts aan zijn ziekeren broeder te denken, en dook al eens een angstig voorgevoel in zijn binnenste op, dan keek hij even naar het vlekkelooze blauw boven zijn hoofd, dan zoog hij de reine lucht op in zijn longen en het vertrouwen keerde weer, warme levenslust doorstroomde zijn aderen.

Een arrangement van Schubert's Erlkönig wordt ten gehoore gebracht. Het gebrom van bassen en klarinetten smelt samen tot een dof geroezemoes; de dunne vioolklanken sterven met schrale trillingen weg in de groote ruimte.

De hoofddeur van het hôtel gaat naar binnen open en twee vrouwelijke gedaanten dalen achter elkander statig de drie stoeptreden af.

De eerste, geheel in een mantel van bruin, glanzend zeehondenbont gehuld, draagt een bruinrood fluweelen, met een paradijsvogel versierden hoed op de goudblonde haren, een gelen Franschen roman, met een vouwbeen tusschen de bladen, in de hand. De andere, die blootshoofds en eenvoudig in het zwart gekleed is, torst een getijgerden reisdeken en een donkerrood voetkussen.

Een vrouw van hoogen rang met hare kamenier; er valt niet aan te twijfelen.

Van de wandelaars, die haar in het oog hebben gekregen, houden eenigen stil, kijken, fluisteren, en op den naam: gravin van O., die bijna luid in verschillende talen van mond tot mond gaat, laten de meesten zachter volgen: de gewezen maitresse van den vorigen vorst van X-burg.

Zij .... heeft met een enkelen blik het gansche tafereel overzien; maar noch om te groeten, noch om een groet te beantwoorden buigt zich haar hoofd. Zonder den fier gesloten mond te openen wijst zij rechts een rieten leuningstoel aan en zoodra de kamenier dezen zetel vooruit heeft geschoven tusschen de ijzeren zuiltjes, waarop het balkon rust, laat zij er zich zwijgend in neder.

Het kussen wordt op de sneeuw onder haar voeten geplaatst, de reisdeken zorgvuldig over haar knieën geslagen en de kamenier verdwijnt.

Aan de overzijde vermindert de aandacht niet.

Lorgnetten worden opgezet; schuine hoofdknikken verraden wie het onderwerp blijft van de ruischende gesprekken, en verder af rijst hier en daar een stok of een arm voorzichtig in de hoogte, om voor een nieuweling de bedoelde persoon duidelijk aan te wijzen.

Bespeurt zij het niet, of is zij er aan gewend?

Geen gebaar, geen blik verraadt, dat de algemeene opmerkzaamheid haar hindert.

Rustig schuift de bleeke, blauw dooraderde hand het vouwbeen tusschen de bladzijden door; 't is of zij zich alleen voelt onder al die menschen. Het blanke voorhoofd met de twee fijne, streng opstaande plooien tusschen de verdacht scherp geteekende wenkbrauwen blijft neergebogen; de zeldzaam groote, donkerblauwe kijkers blikken niet op van het boek; in de fraai golvende lijn tusschen de al te roode lippen is geen trilling merkbaar en de diepe trekken aan weerszijden van den rechten neus, met de rimpelende kringen onder de oogen, onwraakbare getuigen van een dalende levenszon, houden strak in de slappe, bleeke wangen stand. Slechts wanneer de deur van het hôtel toeklapt, ziet zij snel even op, om dan dadelijk den blik naar het boek terug te wenden en met regelmatige tusschenpoozen het vouwbeen te hanteeren.

Elf heldere slagen weerklinken.

Zij sluit den roman over het vouwbeen toe, laat het hoofd achterover tegen de rieten stoelleuning aan, de magere, maar welgevormde handen ledig in haar schoot neerzinken.

Vijf minuten lang galmen het zware gelui van de groote torenklok en het lichtere geklep van het Roomsche kerkbelletje door het schetteren der trompetten en het gillen der violen heen; daarna is 't of een suizende stilte van den rustigen, onbewolkten hemel nederdaalt en het kraken der voetstappen, het knoerpen van de sneeuw, het roezen der stemmen wordt weer hoorbaar.

Strak staart gravin O. recht voor zich uit, over het besneeuwde tuintje, het grauwe, wit gerande koepeltje heen, naar den koudgrijzen Jacobshorn met zijn dofzwarte pijnboomvlakken, waartegen eerst de namiddagzon warm witte lichtstrepen en helder blauwe schaduwen optrekt.

Het orkest heft een Strauss-wals aan, en het duurt niet lang of de hôteldeur gaat wederom open.

Een slanke gedaante in een lange bruine overjas gedost, slobkousen om de enkels en een bruine pet op het teer wit en rood gekleurde hoofd, treedt naar buiten, gevolgd

Een slanke gedaante . . . treedt naar buiten

door twee andere jonge Britten, die een tasch, een plaid, een stok en een regenscherm dragen, klaarblijkelijk de reisbenoodigdheden van hun vriend. Dat deze de twintig ter nauwernood voorbij kan zijn, bewijzen de spanning van de doorzichtige huid, de glans der lichtblauwe oogen, de gevuldheid der lachend uiteenstaande lippen. Zonder den blonden, zijachtigen knevel had men hem een Eros-type kunnen noemen, zoo regelmatig mooi waren zijn fijne trekken, zulk een goddelijk zorgelooze zelfzucht doorstraalde zijn helderen blik.

Ronddwalend glijdt deze blik ook over de bejaarde vrouw heen, die aan zijn voeten nederligt. Een vluchtig fronsen van de fraai gebogen wenkbrauwen bewijst, dat hij onaangenaam getroffen wordt; zij echter kijkt niet naar hem op.

Gevolgd door zijn vrienden daalt hij de stoeptreden naar de zijde van het orkest af, nadert een vijftal heeren, die voor het hôtel zijn neergezeten, drukt allen de hand en spreekt hen glimlachend aan. —

't Was of de opmerkzaamheid van de slenterende menigte nog toenam, nu men den vertrekkenden Engelschman had opgelet. Alle banken van den overkant werden met toeschouwers bezet, en telkens vormden zich in het midden nieuwe glurende groepen.

Der gravin scheen dit niet te hinderen. Uit hare mijmering ontwaakt, nam zij, zonder rond te kijken, haar boek weer ter hand, liet haar blik kalm over de pagina's weiden, en schoof er het vouwbeen geleidelijk doorheen. —

Steeds stralend van tevredenheid schudt de Engelschman elk der vijf heeren de hand; daarop gaat hij den weg over, gevolgd door good bye's, lebewohl's en adieu's.

Blootshoofds op een paar jonge vrouwen toegetreden neemt hij, na eenige plichtplegingen en phrasen over het mooie reisweer en het voorrecht van zich hersteld te mogen voelen, op nieuw twee good bye's in ontvangst en wendt zich daarna tot een kring, die midden op den weg bijeen is gekomen.

Ook hier spreekt hij over zijn snelle genezing en zijn hoopvolle belangstelling in het lot der achterblijvenden, hoort zich in drie talen een goede reis toewenschen, kijkt nog eens dralend rond, groet eenige voorbijgangers en keert zich eindelijk, als met weerzin, tot de oude gravin.

Terwijl hij vluchtig den rand van zijn pet aanraakt, wijkt de glimlach van zijn lippen.

Geen handdruk werd tusschen hen gewisseld en in de eerste seconden geen woord geuit. Was 't, omdat zij voelden, dat een honderdtal oogen hen gadesloegen, een honderdtal ooren zich spitsten om een enkelen zin uit hun vaarwel op te vangen? Of was hun afscheid al onder vier oogen genomen; hadden zij 't vermoed, dat van morgen een menigte nieuwsgierigen op de been zouden zijn, verlangend naar een dramatisch oogenblik in de eentonigheid van het Davosche leven?

De gravin heeft boek en vouwbeen uit de hand gelegd. Recht kijkt zij den jongen man in de oogen, en aan de roerloosheid van hare rijzige gestalte, aan de onbewegelijkheid van haar gesloten mond, aan de strakheid van

haar ernstigen blik is 't duidelijk te zien, dat de geheele wereld zich voor haar heeft samengetrokken tot één enkele beeltenis, die zij voor altijd in haar geheugen wil opnemen, dat alle aandoeningen van haar ziel zijn versmolten tot ééne enkele trilling, die zij met wanhoops kracht onderdrukt, dat haar gansche zenuwgestel in spanning is voor één enkel doel: zich ten einde toe te beheerschen.

En toen men 't aan den overkant opmerkte, dat zij zwijgend den Engelschman aanzag, gaven de heeren elkander elleboogstooten en schoven zij langzaam op zij, om den magischen blik uit de groote, donkerblauwe kijkers op te vangen, dien ieder voor den sleutel hield van de raadselachtige liaison.

Meestal keek zij recht en strak voor zich uit, volkomen onverschillig voor de kleine, kwaadsprekende maatschappij der luierende zieken. Weinigen konden er zich dus op beroemen ooit een straal uit hare oogen te hebben gevoeld. Die weinigen echter waren 't er allen over eens, dat de blik dezer vrouw eene zeldzame aantrekkingskracht bezat. Hoe verwelkt het bleeke gelaat er ook uitzag, welke diepe voren de wangen doorsneden, wat een fletse kleur men vermoedde onder het rood der lippen, al deze sporen van ouderdom en ziekte verdwenen voor hem, die den gloed van haar oog, als een vurige wolk zijn hoofd en hart voelde omzweven. En of nu al sommigen haar blik wegsleepend, anderen hem verdorven noemden; of de een zuchtte: die vrouw heeft zeker de ars amandi door en door verstaan, terwijl anderen gromden: je kunt nog zien wat een gevaarlijk en gemeen schepsel zij is geweest; niemand had zich over Wade's liaison verwonderd. Elke weerstand — dat gaven allen toe — was nutteloos geworden van het oogenblik af, dat zij had.... gewild. Evenwel, het toovermiddel had thans voor hem klaarblijkelijk zijn kracht verloren, en hij scheen het alleen nog onplezierig te vinden, dat zij hem ten ieders aanschouwe zoo strak aanzag.

Verlegen en gramstorig tevens plukte hij aan de groote knoopen van zijn jas, keek eens naar rechts, naar links, naar boven, naar beneden, riep zijn vroolijken glimlach terug, die dadelijk weer verdween, kuchte met opzet en zocht langen tijd te vergeefs naar een phrase om het pijnlijk stilzwijgen te verbreken.

Eindelijk zegeviert zijn gramstorigheid en zegt hij, op gesmoorden toon om door derden niet verstaan te worden:

„Ik dacht, dat wij overeengekomen waren van ons afscheid geen voorstelling te maken ten pleziere van het Davosche publiek."

Bliksemsnel glijdt haar blik over de schuifelende en glurende menigte; daarna krullen zich haar lippen tot een uitdrukking van onbeschrijfelijke minachting, en antwoordt zij langzaam met een heesch asthmatisch stemgeluid, zwaar ademhalend tusschen de afgebroken zinnen:

„Wij hadden afgesproken...., dat ik boven zou blijven.... 't Is waar.... maar ik kon het denkbeeld niet dragen...., dat je hier nog rond zoudt loopen...., evenals gisteren en eergisteren.... dat je nog praten zoudt met anderen.... terwijl ik al tusschen de vier muren van mijn kamer zat.... alleen.... verlaten."

Een kleine handbeweging verraadt, dat hij ongeduldig, korzelig wordt.

„Ik begrijp niet.... U heeft zelve het plan gemaakt en.... wij kunnen nu toch niet voor den tweeden keer.... onder al die menschen...."

„Dat vraag ik ook niet.... Die menschen zijn anders le moindre de mes soucis."

Hij haalt even de schouders op.

„Nu ja.... voor u, die.... hier blijft; maar voor mij zijn er landgenooten onder, die ik kans heb in Engeland weer te zien."

„Wees gerust, ik zal je niet compromitteeren.... Zoo.... even.... op mijn kamer.... zeide je, dat je mij veel te danken hadt.... ik wil niet, dat je mij ook iets.... te verwijten zoudt hebben."

Hij zocht naar woorden; maar toen hij ze gevonden scheen te hebben, viel ze hem weer snel, bijna driftig in de rede:

„Kom maar met geen phrasen aan.... Zeg me liever nog eens, of je nu heel gelukkig bent, dat je weg moogt gaan."

„Natuurlijk" klinkt het al te snel en vergoelijkend gaat hij voort:

„Waarom vraagt u mij dat zoo dikwijls? Ik heb u immers al uitgelegd, dat het niet anders kan! Denk eens aan: meer dan een jaar is 't al geleden, dat ik mijn moeder en mijn zuster voor 't laatst heb gezien. En dan de zekerheid, dat ik genezen ben.... dat ik weer iets kan uitvoeren.... Dit nietsdoen moet toch eindelijk eens ophouden.... Een man en een vrouw hebben geheel verschillende plichten.... Bovendien ben ik waarlijk al genoeg ten achteren."

Zij antwoordde niet; maar toen zijn glimlach terugkeerde en stand hield, was 't haar, of zijn heldere egoïste kijkers over haar heen blikten naar een home vol liefde en vrede, naar lawntennisspelen op heerlijke zomeravonden met bekoorlijke jonge meisjes, naar rumoerige races vol emotie's en genot, naar een lange, lichtende toekomst, die bevrediging beloofde aan al zijn eerzuchtige verwachtingen.

En voor haar was er geen plaats in één dezer verlokkende tafreelen.

Zij leefde niet in zijne vroolijke herinneringen; zij leefde niet in zijn glansrijk verschiet; alleen binnen een zwarten stip van zijn bestaan kon haar beeld in flauwe omtrekken bewaard blijven. Zouden deze fletse lijnen en tinten bestand zijn tegen de sterke en kleurrijke indrukken, die hem wachtten op zijn tocht naar de zonnige spitsen van het leven? Zou zij ooit uit het diepe, afgelegene, sombere dal, waarin haar eenzaam pad verliep, hem nog eens uit de verte tot haar neder zien schouwen?

Zij weet zeker van neen.

Nog een woord, een blik, een handdruk en dan is zij weggevaagd uit zijn bestaan; dan is alles.... uit.

Scherpe steken doorwoelden haar hart; het asthma drukte als lood op haar borst en schroefde de keel haar toe; maar geen klacht kwam haar over de lippen.

Zwijgend bleef zij hem aanzien. Zijn glimlach bewees, dat hij niet besefte wat er in haar omging, zich alleen maar bewust was een lastig, onaan-

genaam oogenblik te doorleven, en zij begreep dien glimlach volkomen.

Eindelijk lispte zij nog, zacht als in een droom:

„Wat zal je mij gauw vergeten!"

Hij schrok en riep dadelijk uit:

„O, neen!" maar het rood, dat zijn wangen overtoog, verried welke waarde hij zelf aan zijn woorden hechtte.

Zij verweet hem de leugen niet.

Een smartelijk kuchend lachje was haar eenig hoorbaar antwoord.

In haar zonderlinge oogen lag op dat oogenblik echter zooveel nuchtere menschenkennis en zooveel bittere ironie, dat Wade zijn zelfbedwang toch geheel verloor. Voor de tweede maal begon hij te spreken van het geluk aan haar verschuldigd, de onvergetelijke dagen, de veraangenaming van zijn verblijf, den troost in zijn eenzaamheid, de genezing door haar bevorderd; maar hij verwarde zich in zijn woorden, bloosde, stotterde en keek ten slotte schichtig om. 't Was of hij zich verbeeldde, dat de glurende menschen hem bespotten en zenuwachtig zocht hij naar een middel om een einde te maken aan het pijnlijke gesprek.

Plotseling zijn jas losknoopend, haalde hij zijn horloge te voorschijn, en riep ontsteld uit:

„Hemel, al zoo laat?.... Ik moet gaan. Dus.... tot weerziens.... niet waar, als u eens in Engeland komt.... of ik eens naar Duitschland ga."

Wederom geen antwoord; maar nu rees zij statig uit haar leuningstoel omhoog, vatte zijne hand in haar witte, magere vingers, en staarde hem weer strak in het gelaat, nog rechter, nog dieper, nog strakker dan zoo even.

Elke lijn, elke tint, elke schaduw, elk glanslicht, elk vlekje van zijn beeld poogt zij in haar ziel op te nemen en er zoo vast in te griffen, dat geene andere herinnering, geen nieuwe indruk het ooit weer kan uitwisschen. Zooals hij thans voor haar staat in zijn reiskleedij, in deze houding van het afscheid, met die wreede woorden nog op de lippen, met die liegende treurigheid nog in zijn oogen, zóó wil zij hem in haar geheugen bewaren, en zinkt eindelijk het donker van den eeuwigen nacht op haar denken neer, dan zal de laatste lichtstraal van haar geest wegsterven op dat martelende visioen.

Met haar onleschbaren dorst naar emotie's deinst zij voor haar dor levenseinde terug, evenals een wandelaar met droog geschroeide lippen voor een heete, schaduwlooze vlakte, en gelijk de laatste een bitter boomblad in den mond neemt om zijn gehemelte te misleiden, zal zij haar zenuwen met haar laatste bittere ervaring bezig houden, wanneer zij te vergeefs hunkeren naar nieuw, frisch genot.

En, terwijl zij, de hand hem samennijpend, met waanzinnige starheid haar blik op hem gevestigd houdt, doorleeft zij nog eenmaal al de angsten en heel de bevrediging, al de jaloezie en heel de liefde, al de folterende pijnen en heel het zegevierend genot, waarin zij twee maanden lang heeft gezwolgen. Nooit was haar leven rijker en armer, voller en lediger, heerlijker en smartelijker tegelijkertijd geweest.

Daar was hij weer die eerste onvergetelijke dag, toen zijn blik telkens tot haar

terugkeerde, en zij meer onbewust dan opzettelijk de macht harer oogen nog eenmaal beproefde.

Wat een vreemde gewaarwording na zoovele jaren van ziekte en aanhoudend verval!

Niet meer dan een grap, een spel was 't geweest; maar de grap was tot een onbedwingbare begeerte, het spel tot vreeselijken ernst geworden.

Weldra ontroofde de knagende twijfel haar nacht na nacht den slaap, en aan alle spiegels van het hôtel stelde haar angstige blik zijn vragen. Als door een demonische macht voortgedreven, bracht zij tegenover den jongen Engelschman de tallooze kunstgrepen weer in practijk, waarvan zij de uitwerking maar al te vaak proefondervindelijk had leeren kennen, en het werd haar allengs duidelijk bewust, dat zij zich eer tot eene geruchtmakende, slechte daad zou laten verleiden dan onbevredigd afzien van dezen laatsten hartstocht.

Eindelijk gewerd haar zekerheid; zij had haar doel bereikt; nog voelde zij op haar pols zijn eersten, schuwen kus.

O, streelend, ongehoopt, verjongend geluk! Was 't mogelijk; op haar leeftijd, na haar verleden, met haar ervaring?

Zij zag hen allen voor zich: den eerste en machtigste, die haar uit een armoedige omgeving zoo hoog tot zich had opgeheven; den eerbiedig bewonderende, die haar beschermer na zijn plotselingen dood was opgevolgd; den smoorlijk verliefde, die voor haar gevochten had en heel de lange, schitterende rij van aanbidders, voor wie zij nu eens een gril, dan weer passie, dan weer genegenheid had gekoesterd. Nooit had zij zich geweld aangedaan of gevoel gehuicheld; nooit had zij haar schoonheid verkocht. De liefde was het goddelijke, waaraan zij haar leven had toegewijd en de incarnatiën der liefde had zij aanbeden in den man.

En ziet, nog eenmaal was haar zulk een incarnatie in den weg getreden, toen zij meende, dat die weg zich reeds van al des levens heerlijkheden had afgewend. Jong, mooi, verleidelijk als een Eros, was hij voor haar opgerezen, en terwijl zij door de lichte, prikkelende berglucht in een reeks van vlekkeloos zonnige dagen haar kwaal vergat, haar jeugd terugvond, had zij hem lief met een laatste opflikkering van al de gevoelens, die zij dood en begraven waande. De naïeve bewondering van het ontluikende kind, de grillige begeerte der jonge schoone, de vurige liefde van de rijpe vrouw: met al die bloesems tegelijk had haar minnend hart zich nog eens getooid en de zorgende teederheid van het onvoldane moederlijke instinct was er bij ontkiemd, had met zijn warmen glans over haar andere gevoelens een nieuwe zonderlinge kleurenpracht gespreid.

Korter dan een der vorigen moest deze laatste band duren.

Zij had het vooruit geweten, en die zekerheid had aan haar genieten een zeldzamen bijsmaak verleend. Met koortsachtige haast, als lag een heel leven nog voor haar uitgestrekt, was zij dag aan dag den tragen tijd vooruitgesneld in haar reikhalzend verlangen naar het oogenblik van Wade's komst en met koortsachtigen angst, als voelde zij reeds de nadering van het einde,

had zij de jagende uren pogen vast te houden, die zij doorbracht aan zijn zijde. Met de eerste lentezon zou alles voor immer voorbij zijn; nog een maand lang had zij zich dus zeker gewaand, toen het eensklaps, den jongen Brit in den zin was gekomen zijn afreis te ver-

Allengs wordt zij het langzaam terugtrekken van zijn arm... gewaar.

vroegen. Hij maakte 't zoo goed; de dokter zag er geen bezwaar in; waarom zou hij dus niet...?

Ja, waarom zou hij niet?

Hij zei, dat het voor zijn moeder, zijn studie's, zijn toekomst was; maar zij had er alles van begrepen, alles van gevoeld.

Toch liet zij zich niet één hard woord ontvallen.

Gelijk in den Noordschen herfst, na een reeks van bedriegelijk warme dagen, plotseling, door een windstoot gedragen, een kille, grauwe damp, voorbode van een onafzienbaren, zwarten tijd over de velden aanjaagt, zoo had in den

koesterenden nazomer van haar leven zijn koude mededeeling eensklaps den donkeren winter aangekondigd, waaraan nooit meer een einde zou komen.

En terwijl haar koude vingers voor 't allerlaatst de streelende warmte van zijn jong bloed gevoelden, haar oog voor 't allerlaatst van zijn helderen blik genoot, en nog eenmaal, als een opjubelende en wegkwijnende muziek, alle genotene emotie's haar ziel doorgolfden, was zij zich maar van één wensch bewust: dat op dit oogenblik haar leven mocht eindigen.

Het was niet veel wat zij verlangde, maar zelfs dat weinige — zij wist het — zou haar niet worden gegund.

Allengs wordt zij het langzame terugtrekken van zijn arm, het onrustige ronddraaien van zijn hoofd, het ongeduldige fronsen van zijn wenkbrauwen, het zenuwachtige beven van zijn lippen gewaar.

Het offer moet gebracht worden.

Zij laat hem los, slaat de oogen neer en stoot een hijgend vaarwel uit.

Hij wil iets zeggen; maar zij wenkt hem te zwijgen, en terugtredend ziet hij haar machteloos neerzijgen in den rieten leuningstoel.

Nog draalt hij; maar zij kijkt niet meer op. Even licht hij zijn pet in de hoogte; daarna keert hij zich om en gaat heen, vergezeld van zijn vrienden.

Aan den overkant kraakte en knerpte de versche, hard geplette sneeuw onder de voetstappen der kijkende en fluisterende wandelaars. De witte laag glansde en fonkelde in den oogverblindenden zonneschijn, en het reine hemelsblauw scheen neer te zinken met dien trillenden glans, om al wat ademde te drenken met leven en met lust.

De muzikanten, die pauze hadden gemaakt, stemden hunne instrumenten en hieven een phantasie aan over thema's uit Carmen.

De gravin nam L'Irréparable weer op en schoof langzaam het snijdende vouwbeen tusschen de gesloten bladzijden door.

Half twaalf slaat: één helderen, bevenden slag.

Met een schok wendt zij zich naar rechts, laat het boek weer in haar schoot vallen en zijgt achterover.

Tusschen de lange wimpers door kijkt zij strak voor zich uit, over den schel lichtenden weg met de grijze schaduwvlakken der huizen, naar het blauw der verre bergen, onder wier donkere, scherp uitgetande kammen de schitterend witte strepen liggen der breede hoogvlakten.

De muziek zwijgt en de voetstappen doorknetteren weer de suizende stilte.

Daar knalt een zweepslag en rinkelen bellen in de diepte van de straat. Donkere paardenlijven, een blauwe postiljon, een gele slede worden zichtbaar.

Op den achtergrond houden wandelaars stand: zwarte vlekken op den verblindend witten grond. Zij lichten de hoeden van het hoofd en wuiven er mee.

Het schommelende gevaarte nadert snel, nu eens overschaduwd, dan weer helder bestraald.

Nog een knal en de voorsten der vier dravende rossen hebben het lichtvak voor het Curhaus bereikt.

Good bey's doorklieven de lucht, hoofddeksels rijzen omhoog, achter een

duistere, zwart omlijste ruit vertoont zich een lachend en groetend gelaat.

Een snelle blik van flauw herkennen en mijlen ver heenzijn .... en het rinkelende span is voorbijgesneld, de zwarte kap op het gele onderstel schudt de bocht om, het knallen sterft weg tusschen de huizen.

Nog een kwartier lang slenterde de menigte op en neder, en speelde het orkest door. Daarna werd het leeg onder het balkon, leeg op den weg, leeg aan de overzijde op het voetpad.

Alleen de oude gravin bleef achter in haar leuningstoel, staroogend naar den hoogen Jacobshorn met zijn dofzwarte vlekken op het koude grijs van de sneeuw.

achter een duistere, zwart omlijste ruit vertoont zich een lachend en groetend gelaat.

Het boek was van haar schoot gevallen, en zij had het niet bemerkt; de reisdeken was van haar knieën gegleden en zij had ze niet opgeraapt. Langzaam trok de schaduw van het Curhaus over haar henen, en zij verwonderde zich niet over de doodsche kou, die haar tot in het gebeente doordrong. Het warme leven ontvlood aan haar aderen, en de ontkleurende ouderdom dekte als een sneeuwkleed haar hoofd en haar hart. Haar denkbeelden verbleekten tot grijze, vormlooze schimmen, haar gevoelens verkilden tot een ijzigen nevel.

Eindelijk keerde haar kamenier terug, die zij een kwartier geleden met een snauw had weggestuurd. Zij bracht den dokter mede.

„Het wordt hier wat koud, mijn beste mevrouw. Zou u niet naar binnen gaan of een andere zitplaats uitkiezen?"

Droomerig keek zij hem aan, als iemand die doof is.

Hij herhaalde zijn vraag en voegde er aan toe:

„U zou immers gaarne genezen?"

Zij verroerde zich niet, sloot de oogen en mompelde:

„A quoi bon?"

„'N STUMPERTJE."

DOOR

JO VAN SLOTEN.

Er kwam een juffrouw, geen meester.

Onder de nuttige kwellingen, die mijn zorgelooze jeugd vergalden, hebben pianolessen een voorname plaats ingenomen.

Ouderlijke predestinatie had me tot een muzikaal wonder voorbestemd, en hoewel de onbuigzaamheid van mijn gehoor en vingers zich geweldig daartegen aankanten, werd hiervan niet de minste notitie genomen, maar met wanhopige geloofsovertuiging voorspeld: „dat zal alles wel terecht komen."

Op een noodlottigen dag werd het monster, dat me zooveel vrije uren bederven moest, in huis gebracht: een groote, platte piano — „goed genoeg om op te leeren" — met een wijden mond en een sterk, geelwit gebit, als van een wraakzuchtigen neger.

'k Heb menigen vuistslag gegeven op zijn blikkerende tanden, maar 't hielp niet veel, want iedere maand kwam een heer met een grooten hoed en lang flodderig haar zijn onslijtbaar gebit weer regelen.

't Ding was nog geen vijf minuten in huis, toen mijn moeder me reeds uitnoodigde: „maar vast eens te probeeren, dat zou de vingers lenig maken, tegen dat er een meester of juffrouw kwam."

Nu, zoolang er geen dwang op me werd uitgeoefend, had ik er tamelijk veel plezier in, en kon, na weinig moeite, met niets dan mijn rechter wijsvinger reeds: „alle eendjes zwemmen in 't water" spelen. Mijn ouders — gelukkige menschen die geen noot muziek kenden — stelden zich met verrukking voor, wat ik wel met tien vingers voor den dag zou brengen, als reeds in die ééne wijsvinger zooveel muzikaliteit verborgen was.

Er kwam een juffrouw, geen meester.

Mijn vader had in overleg met mijn moeder, op een advertentie in „het Nieuws" geschreven, waarin een juffrouw zich aanbood tot het geven van pianolessen aan eerstbeginnenden tegen den niet overdreven eisch van veertig cents per les.

Daar over de conditiën dus niet gekibbeld hoefde te worden, gelijk veelal eerst noodig is, was de zaak spoedig beklonken. Juffrouw Perruquier werd aangesteld als de kwelgeest, die mijn vrije Woensdag- en Zaterdagmiddagen moest bederven.

Vroeger waren die uren besteed geweest aan prettige wandelingen met mijn kennisjes, had ik vrij mogen loopen in den vroolijken zonneschijn, of, tintelend van genot en verkleumdheid, geravot in de sneeuw. Nu hoorde ik, terwijl mijn kleine handen zich pijnlijk uitspanden om martelende octaven te leeren grijpen, de meid zeggen tot de vriendinnetjes die mij kwamen afhalen: „O, Heere, nee, de jongejuffrouw gaat heelemaal niet meer wandelen, ze leert veel liever op d'r piano, en uwe hoeft straks ook niet terug te komme, want dan moet ze ete en dan kan ik maar opedoen voor niemedal."

Als 't mogelijk is te bidden zonder woorden, dan is 't ook mogelijk te vloeken zonder klanken, en heb ik zeker nooit zoo veel en zoo hartelijk gevloekt als in die dagen.

Arme ziel! ik ben blij, dat ze nimmer geweten heeft hoe hatelijk ik haar vond, terwijl ze naast mij zat: haar aschgrauw, mager, klein gezicht in het volle daglicht, haar oogen — bijna zonder pupillen, — die de kleur van lang verdroogde vergeet-mij-nietjes hadden, door groote brilleglazen op mijn muziek turend, haar schraal, spinnewebkleurig haar, zorgvuldig over de kale plekjes gekamd, haar dun, slap figuurtje in het rossig-zwarte japonnetje, in moede houding, met afhangende schouders uitrustend in haar stoel, zoo ouwelijk, zoo grauw en ònwerkelijk als een half vergeten herinnering.

Ze was een goedig stumpertje, dat van haar armzalige verdiensten nog een moscovisch taartje voor me meebracht, dat, als ik goed gespeeld had, erg plat gezeten voor den dag kwam uit een grijs papieren zakje, dat naar koffie rook. Ik nam het aan met kinderlijke ondankbaarheid, om het, als ze weg was, aan den hond of de vogels te geven. Ik veegde ongemerkt mijn arm af, als ze mij aanraakte met haar mummieachtig handje, waarvan de wijsvinger de fijt had gehad, en die daardoor nog kleiner was geworden dan hij reeds van natuur was, heelemaal vergroeid, met een plat wit stukje nagel schuin op den top, als het petje van een kok.

Zij had de akelige gewoonte dat nare vingertje in de lucht te bewegen, terwijl ze mijn muzikale hakkelingen met een gedempt, valsch stemmetje maatzingend bijhield: Andante: ée-nè, twée-è, drie-è, vie-rè. — Allegro: eenetè-tweeëtè-drieëtè-vier. En in nog sneller tempo: eene-tutte, tweeë-tutte, drieë-tutte, enz.

Een andere eigenaardigheid van haar was een overmatige beleefdheid, die haar dikwijls bij het heengaan, achteruitloopend zooveel neigingen deed maken, dat zij gevaar liep te struikelen. Eens ontmoette zij bij haar komst

Zij had de akelige gewoonte dat nare vingertje in de lucht te bewegen.

mijn vader op de stoep, en door haar bescheiden weigeren om het eerst binnen te treden, werkte ze zich zoolang achteruit, tot ze onder haar voortdurend: „na U, meneer, na U!" de gladde stoep aftuimelend in de dikke sneeuw terecht kwam. Haar Tudorhoedje met zijn draderige struisveer rolde tot bijna aan den walkant, en toen ze eindelijk opgerakeld was, erg ontdaan, maar onbeschadigd, moest ze glazen water drinken met spiritus of Hofmann, terwijl mijn vader, die altijd kwaad werd, als hij schrikte, zei: „dat hij zulke fratsen vervelend vond, die een ander den doodschrik op het lichaam joegen."

Toen ik wat groot begon te worden voor de moscovische taartjes, bracht juffrouw Perruquier ouderwetsche boekjes meê om te lezen, behoorlijk onderworpen aan de ouderlijke censuur, die van mijn onschuldige oogen alles streng hield verwijderd, wat naar den gevaarlijken roman zweemde — ik heb ze er naderhand des te gretiger om verslonden.

....de gladde stoep aftuimelende in de dikke sneeuw terecht kwam.

Soms mocht ik wel eens met haar meêgaan naar huis, als ze vergeten had een boek meê te brengen, maar 's zaterdags mocht ik nooit boven komen. „M'n zuster kan niet veel drukte aan der hoofd hebben, weet-je!" zei juffrouw Perruquier, hijgend van het trappen loopen en schuw naar boven blikkend. 's Woensdags wel, want dan was de zwakhoofdige zuster den heelen dag ergens op visite.

Ik was een heel eind grooter dan het verfomfaaide figuurtje naast me, en de menschen keken ons wel eens na op straat; dan schaamde ik me. Waarom was ze ook zoo kaal en versleten, even somber van kleur als de grauwe straatsteenen waar een ieder maar overheen loopt?

Zij zelf begreep dat niet. Ze bleef staan voor de winkels, om me allerlei mooie dingen aan te wijzen, zonder ze te begeeren, met de kinderlijke bewondering van een, die altijd gewoon is geweest alles voor de glazen te genieten.

In een drukke straat, vol burgerwinkels, twee trappen hoog, boven een spekslager, woonde ze. De tweede trap was smal en steil, en in een kast met een gootsteen er in op het achterkamertje kon men zien, dat de muur schuin liep en de woning vroeger een zolder geweest moest zijn. 's Zomers kwam er door de opengeschoven lage ramen een vies-benauwde lucht van geslachte

varkens en gekookte worst of spek. Op het onderste bovenhuis woonde de huisheer, een catechiseermeester en weduwnaar, met een stokkerig jongentje, dat 's ochtends met galmende stem uit den bijbel voorlas, en een huishoudster, die in de buurt verdacht werd voor haar heer nog een andere liefde, behalve de voorgeschreven christelijke, te voeden. Door zijn macht als huisheer, versterkt door zijn vroomheid als catechiseermeester, had de eigenaar zoowel den slachter als zijn bovenburen onder den duim.

Bij de laatsten mocht 's Zondags en 's avonds na tienen geen toets worden aangeraakt, en de eerste was verplicht, ondanks zijn liberale gevoelens, op Zon- en feestdagen te sluiten en naar de kerk te gaan, uit vrees voor „ opslag en geen reparatie."

Alles was even klein op het benauwde bovenhuisje, waar juffrouw Perruquier met haar zuster woonde. In het voorkamertje, waar de piano de grootste ruimte innam, stond allerlei ouderwetsche versiering. Op een kastje: een stolp met kolibrietjes, onder kleinere stolpjes wassen poppetjes of vruchten, zeekatjes en alikruikjes en twee hemelsblauwe vaasjes met rose katoenen rozen; op het smalle, zwarthouten schoorsteenmanteltje: twee bronsgeschilderde beeldjes, aan den eenen hoek een diklijvig meisje met zilverkleurig jurkje, aan de andere zijde een waterzuchtig jongentje met dito broekje, beide de gebogen armpjes voor zich uit houdend, en tusschen die twee, porseleinen poppetjes van beiderlei geslacht.

In de alkoof waren twee kinderachtige ledekantjes tegenover elkander geplaatst, en voor de gesloten deur, die in de voorkamer uitkwam, stond, onder een gehaakt kleedje, een eenspersoons waschtafeltje, waar de zusters zich 's ochtends beurtelings aan waschten.

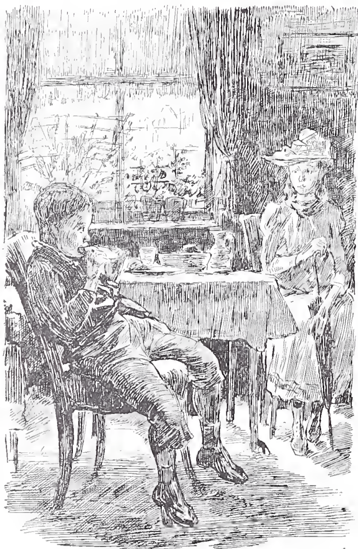
De kleine achterkamer was ingericht tot huis-, eetkamer en keuken. Daar stond een rond kacheltje op hooge pooten, meestal gekroond met een waterketel; daarachter op het gevuurlakte, ijzeren plaatje brandde tegen etenstijd een petroleumstel, met een of twee komforen er naast, waarop het diner bereid werd in uiterst kleine pannetjes en potjes; de kopjes, de bordjes, alles, waaruit ze aten of dronken, was even beknopt, als berekend op de geringe behoeften der bezitsters.

Voor het eene kleine raam was een groen geschilderd hekje met geraniums, een paar cactussen en een klimopplant, die zijn krachten beproefde aan een waaiervormig raampje van dunne houten latjes. Door het andere raam had ik eens, op mijn knieën liggend, gekeken naar het slachten der varkens op de plaats beneden, maar toen ik griezelig van het snerpend angstgeschrei, mijn hoofd haastig terug wilde trekken, voelde ik mij gevangen door het raam, dat de voorzichtige juffrouw Perruquier dicht op mijn nek had geschoven tegen het uitvallen. 't Duurde maar een paar seconden, eer ze, toehollend op mijn geschreeuw, dat dat der varkens overkraste, mij verloste uit mijn benauwdheid, maar ik vergat het nooit en nam nimmermeer een uitnoodiging aan om naar het slachten te zien.

Behalve het uitzicht op de slachtplaats en de kleinere plaatsen der buren,

die altijd vol rekken drooggoed en anderen rommel stonden, had het kleine bovenhuis ook nog het gezicht op een hofje, waarvan de voorgevel op een der grachten uitkwam — een vierkante ruimte met vierkante grasveldjes, met even groote huisjes en oude vrouwen met lange, paarschkatoenen jakken en witte strookmutsen, die als houten poppetjes in de verte naar elkander schoven.

Op een Zondag, dat ik aan juffrouw Perruquier een boodschap moest overbrengen, zat er een dikke, lummelige jongen aan tafel. Hij had een groot, melig gezicht, water-en-melk-blauwe oogen en een breeden mond, waar hij verbazend groote happen brood, met bruine suiker bestrooid, in wegborg, zonder dat men hem veel zag kauwen.

.... zat er een dikke lummelige jongen aan tafel.

„Dat is nu een jongejuffrouw, waar ik les aan geef, Ferdi. En ze kan al wat mooi spelen, is 't niet waar, Jo?"

Ferdi smakte hard met zijn dikke lippen en slikte toen een groote prop in, met een zucht, alsof hij „zoo!" zei.

Ik kreeg een kleur om het prijzende liegen van mijn onderwijzeres, en grinnikte verlegen.

Ze bracht ons nader met elkaar in kennis, door te vertellen hoe oud we waren en in welke klas we zaten op school, en dat hij zijwormen hield — toen ze dàt vertelde, maakte ik bij mezelf plotseling een vergelijking, en ik kon den loggen, witten jongen nu niet meer aanzien, zonder aan zoo'n luien, vetten, geelbleeken zijworm te denken — en dat ik pantoffels werkte met een paardekop op den voet, voor pa, die in Juli jarig was. Ik vond het heel ongepast, dat die vreemde jongen zulke intieme familiezaken moest weten.

Toen juffrouw Perruquier veronderstelde, dat we de opgezette conversatie nu wel verder zouden uitbreiden, nam ze een rond, groen boodschapmandje met een rood randje, even klein als de rest, onder haar zwart boezelaartje, om een dubbeltje korstjes — een verversching voor ons — en andere dingen te halen.

Op het portaal keek ze nog even om de kamerdeur, ons met een aanmoe-

digenden blik uitnoodigend, „om maar Jo en Ferdi tegen mekaar te zeggen."

„Hou je van korsies?" vroeg de zijworm met een grove, manachtige stem, toen ze weg was.

„Jawel, jongeheer."

„O, anders zal ik ze temet wel voor je opeten, hoor, ik lus ze altijd!" zei hij lachend, met een ratelig geluid alsof hij vol op zijn borst was.

Ik kon volstrekt niet lachen, ik vond hem onverdragelijk met zijn geestigheid.

Onverwacht ging de deur open. Het persoontje, dat binnen kwam, had ik voor mijn onderwijzeres kunnen houden, maar ze droeg een andere japon; ook was haar gelaat een beetje minder vaag — jeugdiger kon men onmogelijk zeggen — het haar was nog niet grijs, meer van een asch-met-waterkleur, en haar oogen, zonder bril, waren scherper, grauwer en vinniger.

„Wat doe jij hier weer?" zei ze tot mijn bleeken vriend, op een toon, die in mijn kinderooren weerklonk, alsof ze hem een onverhoedschen slag gaf.

„Ik — ik wacht op — tante Sophie; ze haalt wat!" antwoordde hij stotterend van verschriktheid.

„Niet noodig, hoor! Je hebt hier je maag al weer vol genoeg gepropt!" en ze wierp een blik eerst op den broodbak en toen op de bordjes. „Kom, vooruit, marsch! eer ze terug is, en je bent gewaarschuwd, versta je, als ik je vandaag hier weerzie."

De jongen zei niets, nam zijn pet van een stoel en liep zoo hielstootend de smalle, hooge trap af, dat uit de deur des catechiseermeesters een stem klonk: „Zacht wat, vriendje, 't is des Heeren rustdag; je bent hier niet in een veestal!"

„Hoor die nu, met zijn veestal!" zei de zuster van mijn onderwijzeres, die aan de deur was blijven staan luisteren naar het heengaan van den jongen, terwijl ze een hoofdbeweging maakte, om den onzichtbaren catechiseermeester aan te duiden en verachtelijk den mond omlaag trok. Toen vroeg ze naar mijn naam.

Ik noemde hem, niet zonder beven.

Ze zei alleen: „Zoo, bent ù dat?" toen deed ze haar hoed en mantel af en ging in de alkoof, waar ik haar haar laarsjes hoorde uittrekken.

Toen ze weer te voorschijn trad, kwam juist haar zuster binnen. 't Leek wel of ze even schrikte: „Hé, ben je nu al thuis?" vroeg ze.

„Dat hoef je, dunkt me, niet te vragen!" zei de andere.

Sophie — met een glimlach op haar verdord kindergezicht — haalde uit het mandje onder haar boezelaar een wit zakje met groote vetvlekken te voorschijn; toen met een blik naar de alkoofdeur: „Waar is Ferdi?"

„Weg!"

„Weg?" herhaalde de pianojuffrouw troosteloos, terwijl de glimlach langs haar gelaat scheen weg te glijden.

„Ja, weg!" zei de snibbige stem nog eens. „Die jongen hangt hier tegen-

woordig eeuwig en altijd. Je weet dat ik zijn domme gezicht niet kan uitstaan; nu behoef je 't voor eerst niet weer te probeeren".

„Och, Annet, hoe heb je dàt nu toch weer kunnen doen — ik zie hem zoo bitter weinig tegenwoordig — en hij was pas hier".

't Klonk bijna of mijn pianojuffrouw ging schreien, maar zich inhield — voor mij misschien. Ze gaf me een paar taartjes uit het zakje, dat zij had meegebracht, en waarvan de helft zeker voor den dikken Ferdinand bestemd was geweest.

Toen ze nog iets wou zeggen, viel Annet haar in de rede: „Kort en goed, Sophie, ik verkiès het niet, dáár! Dwing me niet om — je weet wat ik bedoel, niet waar?"

„Ik zwijg immers al, ik zeg er immers niets meer over!" zei Sophie hakkelend, met een onderdanigheid, die me pijnlijk zou getroffen hebben, als ik ouder was geweest.

Ik begreep niet, waarom mijn kleine, bleeke pianojuffrouw zoo bitter teleurgesteld was, dat die nare, logge jongen was heengegaan zonder dat zij hem vaarwel had mogen zeggen; ik kon toen niet begrijpen welk een overmacht anderen haar gansche leven op haar hadden uitgeoefend; ik kende de geschiedenis niet van de arme Sophie Perruquier.

Zij was een van die weeke schepseltjes, die bijna hun gansche leven doorbrengen onder den druk van den een of den ander; een van die stukjes was door elke hand te kneden, die zich de moeite geeft er naar te grijpen.

Toen ze vier jaar oud was, kwam haar zusje Annet. Haar moeder — een groote, dikke vrouw met een bloedrijk gestel en een doordrijvenden wil — leed zeer veel bij haar bevalling, en bleef daarna dagen lang, bijna voortdurend, bewusteloos.

Het kleine kind kreeg eerst een min aan huis, en werd, toen de moeder niet beter scheen te worden, bij deze uitbesteed.

Sophietje — in den eersten tijd bijna geheel aan meid of schoonmaakster overgelaten — werd zoet gehouden door het trekken van leelijke gezichten en vrees voor de alomtegenwoordigheid van boeman of bietebauw. Later, op de bewaarschool, had ze in voortdurenden angst geleefd, dat de sproetige juffrouw eindelijk haar belofte zou houden, om de morsige kous — waaraan ze het ingewikkelde „doorhalen en af laten glijden" maar niet leeren kon — aan haar handjes vast te binden en dan in brand te steken. Op de school, die volgde, hadden de kinderen — met de eigenaardige vroegrijpheid om hun naaste te exploiteeren — haar griffels of lekkers afgezet met de altijd werkende bedreiging, dat zij haar anders van dingen zouden beschuldigen, waaraan het onnoozele kind geheel onschuldig was. En ze gaven elkander heimelijke knie- en ribbestooten van popelende verrukking, hun neus vasthoudend van bedwongen lach met een oolijk dichtknijpen van hun rechteroog tegen elkander, vol minachting „voor die stommert", die er altijd en altijd weer inliep.

Ze wilde alles doen om maar met rust gelaten te worden, daarom klaagde ze ook thuis niet, want haar moeder, driftig en voortvarend — ondanks

haar ziekte — zou iemand naar school hebben gezonden; dat zou drukte of krakeel geven — de kleine Sophie kreeg hoofdpijn, als ze er maar aan dacht — en de kinderen zouden haar misschien des te erger plagen.

Ze had veel van het karakter van haar vader — een donker mannetje met zwak uitziende oogen en een koortsgeligen tint — die, half uit vrees voor onmin, half uit ontzag voor het gezond en scherp oordeel zijner vrouw, deze zoowel in het huishouden als in de zaken de meerdere had laten blijven.

Mijnheer Perruquier had een linnenwinkel, die vóór hem door zijn vader, groot- en overgrootvaders — réfugiés, die in 1685 naar hier waren gekomen — in een der oudste hoofdstraten der stad was gedreven, en door zijn roep van ouderwetsche degelijkheid tot nu toe den baas had weten te blijven over jongere concurrenten.

Na een paar jaar bij de min te zijn geweest, ging de kleine Annet naar een zuster van haar vader, die in Haarlem getrouwd was, en geen kinderen had, om daar voorloopig te worden opgevoed.

Juffrouw Perruquier werd niet beter; de kennissen spraken van „verkeerde behandeling", de doktoren van een kwaal, die lang gesluimerd had, maar leeken en geleerden waren 't in één punt eens: dat ze wel nooit weer beter zou worden.

De kleine huishouding ging vele jaren zijn gang onder leiding van een bazige huishoudster, die alleen voor den wil der zieke vrouw eenig ontzag had. Soms trachtte ook de heer des huizes zijn gezag te doen gelden, voornamelijk, om Sophie de hand boven het hoofd te houden, en tevens te toonen, dat hij in elk geval geen man was, die door vreemden met zich spelen liet, maar meestal leed hij de nederlaag, al wilde hij 't zich niet bekennen, want de huishoudster had de groote tact, om alles wat zij wenschte, geheel of gedeeltelijk aan het oordeel der zieke te onderwerpen, die, hierdoor gevleid, gewoonlijk toestemde.

Sophie leefde betrekkelijk gelukkig in dien tijd, als een welgedrild kind, dat niets had in te brengen. Vriendinnen bezat en begeerde ze niet; ze was een ongezellig wezentje, het meest op haar gemak, als ze alleen was, met een sterken afkeer van alles wat op verandering of onrust leek. Ze deed in de huishouding wat men haar opdroeg, en had zich vlijtig geoefend op haar piano — een gulheid van haar vader op een harer verjaardagen — met het taaie geduld van een kind, dat door geen plotselinge indrukken wordt afgeleid.

Zoo groeide ze op met bijna onmerkbaren groei tot een fijngebouwd, volwassen meisje met een schuw konijnensnoetje, en zachte, verschietende oogen. Zij bemoeide zich niet met de wereld en de wereld bemoeide zich niet met haar.

Van het groote leven, dat ze van verre zag, en waarvoor ze bevreesd was, had ze een kleine afspiegeling opgevangen, een wereldje van gedachten en droomen, waarvan niemand iets merkte en niemand iets wist.

Ze leerde verzen voor zich alleen, en zei die op in de stilte van haar

bovenkamertje, met gloeiende wangen en gedempte stem, een hartklopping, tikkend tot in haar keel, als een onbewaakt woord te luid naar buiten drong. Ze schreef tienmaal het begin van een roman, het begin van een wazig schema, te weinig levenservaring bezittende om haar fantazie te kunnen toetsen aan de werkelijkheid.

Ze droomde duizend onduidelijke droomen, met een vlottend verlangen naar prijzende woordjes en streelende aanrakingen, in de onbewuste hoop van niet zoo leelijk te zijn, als ze zich zelf vond. Een nevelig heimwee, naar iemand, die komen moest, om haar te ontdekken, die haar kennen zou in de diepste diepten van haar lichtschuw gemoed, zooals ze zou wezen voor dien enkele, heel anders dan ze nu scheen voor de anderen.

Haar moeder stierf. Zij merkte bijna niet, dat de jaren voortgingen, ze droomde haar zelfde droomen in geduldige rust, altijd weer van het begin af beginnend, aan het einde niets ziende dan een zilveren nevel, dien ze niet doorzoeken wilde; — met een droomerigen lach liever opnieuw beginnend.

Haar zuster kwam thuis. De oom en tante in Haarlem gingen wegens achteruitgang van zaken naar Amerika, en de egoïstische Annet had geen lust zich aan het wisselend leven dáár bloot te stellen. Toen de huishoudster kort daarna wegging — om te trouwen met een weduwnaar — nam zij ongevraagd en onbetwist het opperbestuur in handen, en de zwakke Sophie, onaangenaam afgestooten door de brutale natuur van haar zuster, liet zich de rechten der oudste om des vredeswille ontnemen.

De zaken gingen intusschen zoo goed niet meer; de verzwakte firma had nieuwe krachten noodig, en de oude heer nam een compagnon, die hem van verschillende zijden gerecommandeerd was.

Jansen, de compagnon, was een lange, dunne, bedaarde man, een van die schimmen, die ons dagelijks op straat voorbijglijden zonder dat we er op letten, mooi noch leelijk, oud noch jong.

Daar hij van buiten kwam, was hij voorloopig bij de Perruquiers komen inwonen en, dit „voorloopig" was altijd sleepende gebleven, maar men lette er niet op, omdat hij bescheiden was, en even solide scheen als het oude huis zelf.

Hij speelde een weinig piano — iets, toen niet zoo algemeen als nu — en wees soms op min of meer meesterachtigen toon de beschroomde Sophie terecht, die bij iedere aanmerking van wit tot purper oversloeg, zóó verward rakend in haar schuwe uitvluchtjes, tot ze bijna schreiend de kamer uitliep.

Zoodra ze een oogenblik alleen waren, een der volgende dagen, zei hij haar op zijn bedaarden toon, dat ze niet weer zoo kinderachtig moest wezen; hij vond dat niet aardig. Zijn bestraffende stem maakte een aangenamen indruk op haar, ze beloofde beterschap als een kind, met hangend hoofd, en toen hij weg was, kwam alles wat hij gezegd had nog eens terug, alsof een stem 't zacht nasprak. Ze sloot haar oogen; zij hoorde nog altijd die stem, en 't was een genot voor haar, alsof de berispende woorden zachte, héél zachte liefkoozingen waren geweest.

Hij kreeg veel invloed op haar, zeer véél; niet door overheersching, zooals

de anderen, maar door de gretigheid waarmee ze zijn wil trachtte te begrijpen. Als hij haar aanzag, met een ernstigen blik, die den anderen ontging, voelde ze, hoewel niet altijd even duidelijk, wàt hij bedoelde; ze vond het even natuurlijk hem onderdanig te zijn en zijn wil te doen, alsof hij daar het grootste recht toe had gehad.

Indien hij plotseling heen was gegaan, zou ze hem waarschijnlijk spoedig vergeten hebben, 't was dus geen liefde; maar zoolang ze zijn dagelijkschen invloed gevoelde, zocht ze zooveel mogelijk zijn nabijheid, tot hem aangetrokken, als tot iets wat men niet ontgaan kan.

Zoodra ze een oogenblik alleen waren...

De eerste twee jaren ging alles uitstekend, de winkel scheen elken dag nieuwe klanten aan- en oude terug te winnen. Perruquier begon er in ernst aan te denken den ouderwetschen voorgevel van zijn huis geheel te vernieuwen om te toonen, dat hij ook met zijn tijd wist mee te gaan, maar in het derde jaar deed men eensklaps een vreeselijke ontdekking. De jongere compagnon had een paar dagen vrij genomen om een zuster op te zoeken — die alleen in zijn verbeelding had bestaan. Op den bepaalden dag kwam hij niet terug, den daaropvolgende dag ook niet. Het nagelaten adres in den Haag bleek valsch te zijn, maar men kreeg eerst werkelijke vermoedens, toen eenige dagen daarna een accept werd gepresenteerd, tot vrij hoog bedrag, waarvan de oudere compagnon niets afwist.

De boeken werden nagezien, ze waren niet bijgehouden; de kas was verdwenen. Men verweet den ouden Perruquier zijn slofheid, om alles op den ander te hebben laten aankomen. Deze beriep zich op de uitstekende certificaten van den voortvluchtige, en schold zichzelf daarna voor alles wat leelijk was zonder daardoor de harten zijner crediteuren te verteederen.

De zaak met zijn alouden eerlijken naam ging failliet. De Perruquiers hadden nimmer een compagnieschap aangegaan dan met hun eigen naam; de eerste mésaillance had de oude firma een doodelijken stoot gegeven.

Maar vóór ze het groote huis met de donkere kamers en de kleine ruitjes verlieten, deed Annet nog een andere ontdekking. Er was weinig wat haar scherpe, grauwe oogen ontsnapte, en zoo had zij ook dìt ontdekt.

Het werd een hevig tooneel tusschen de zusters, hoewel de heftigheid maar aan één kant was. Er was zooveel te vragen en zoo weinig te antwoorden,

Het werd een hevig tooneel tusschen de zusters ....

bijna altijd datzelfde op klagend schreienden toon: „Ik weet 't niet, ik weet 't niet; bij de lieve God, ik weet 't niet!"

Dat antwoord maakte Annet razend. Zij — zelf zoo klein en mager — rukte haar zuster bij den arm heen en weer, stampvoetend, schreeuwend: „Waarom moest je ons die schande aandoen, hè? Geef antwoord, ik wil het!"

De meid had staan luisteren, maar het rechte niet begrepen. Wie had zóó iets ook kunnen denken van die kleine, bleue juffrouw Sophie. Bovendien had Annet, die altijd argwaan koesterde, plotseling de deur geopend en de onthutste meid toegesnauwd: „Wat moet jij hier, ga naar beneden, aan je werk, ik zal je wel roepen als ik je noodig heb, hoor!" En de meid, doodsbang voor de jongste juffrouw, had het niet durven ondernemen weer de trappen op te gaan.

„Ook dàt nog, ook dàt nog!" herhaalde de oude man, half versuft, toen hij dien nieuwen slag vernam.

„Ja! dat gezeur van: ook dàt nog, helpt nu niet veel!" zei op haar vinnigsten toon Annet, die hem het treurige nieuws, juist niet op de zachtste wijze had medegedeeld. „Hier kan ze natuurlijk niet blijven, als 't gebeurt, ze moet over een paar maanden naar buiten. Wat 'n kosten, — behalve de schande nog. Ik vergeef 't er nooit, in der eeuwigheid niet, en wat hèm betreft, als ik morgen hoorde dat ie gestorven was, ellendig gestorven, dan zou ik juichen van pleizier!"

Een half jaar later viel haar dat buitenkansje ten deel. Vóórdat de politie, die hem eindelijk had opgespoord, hem had kunnen vatten, in een armoedige wijk te Parijs, waar hij zich schuil hield, schoot Jansen, de gewezen compagnon van Sophie's vader, zich een kogel door het hoofd. Een paar dagen later werd zijn kind geboren.

De broer en zuster van Perruquier, die in Amerika een beetje fortuin gemaakt hadden, stierven kort na elkander, en lieten, daar zij geen kinderen hadden, alles aan hem na. 't Eerste gebruik, dat de oude man van zijn erfenis maakte was, zijn schuldeischers te betalen — dat vreeselijk bankroet, dat ternauwernood den naam van frauduleus was ontgaan, had hem dag noch nacht met rust gelaten. De zeer bescheiden rest liet hij eenige maanden later aan zijn dochters na, die daarvan met veel overleg moesten zien rond te komen.

Eenmaal in de twee maanden ging Sophie met haar zuster het kind bezoeken, dat tegen matige vergoeding bij buitenmenschen was uitbesteed. De kleine Ferdinand moest tegen Sophie tante zeggen. „Wees maar niet bang, hij zal er vroeg genoeg achter komen, en je vragen waar zijn vader is!" had de gevoelige Annet gezegd, toen zijn moeder eenige tegenwerpingen dorst te maken.

In het hart der jongste zuster huisde niet alleen de wrok over de gehoonde familie-eer; méér dan de eer der familie, was de jaloezie der vrouw gewond.

Natuurlijk, ze zou niet hebben willen ruilen met Sophie, maar toch was ze afgunstig op haar met de doffe gramschap der nooit-begeerde!

Toen Ferdi een jaar of tien was, kwamen zijn pleegouders naar hier. Annet keurde het goed, dat hij bij hen bleef; 't spaarde de kosten uit, eens in de twee maanden naar hem toe te gaan.

Zij bedisselde alles; zij maakte, dat hij op school kwam, zonder dat er veel ophelderingen noodig waren, en zorgde voor nieuwe kleeren, natuurlijk voor het geld van Sophie, die overigens geen stem in den raad had.

De pianolessen waren ook een uitvinding van Annet. „Zoolang men kon, moest men er wat bij zien te verdienen — zoo'n lastpost had men niet voor niets. Het loon der zonde was bitter!"

Sophie nam haar loon aan, gedwee, zonder morren. Ze wist het wel, ze had het verdiend. En als ze al in opstand kwam, als haar kind dikwijls zoo ruw werd weggestuurd, dan was 't maar voor een oogenblik, want Annet had terstond haar bedreiging bij de hand: „dat ze eens bij de menschen zou rondgaan, waar Sophie les gaf, om eens te vertellen, hoe'n last ze had van dat fijne zustertje van haar, waar ze geen leerling aan zouden toevertrouwen, als ze alles wisten."

't Is waarschijnlijker, dat de klanten spottend geglimlacht zouden hebben, als ze gehoord hadden van den jeugdigen misstap van dat kleurlooze figuurtje, dat zoo weinig verleidelijks had, voor wien het leven scheen voorbij te glijden, gelijk voor zoovelen, gezien als door matglas. Er wordt zoo weinig notitie genomen, zoo weinig gevoeld voor die willooze schepsels, die zonder tegenstand bijna voor iedereen bukken. We vinden het heel natuurlijk, dat een zijden veter dezelfde eigenschappen niet bezit als een stalen veer, maar dat alle menschenzielen niet hetzelfde weerstandsvermogen zouden bezitten, is minder makkelijk te begrijpen.

Toen Ferdi van school kwam, om achtereenvolgens een stuk of tien bazen in verschillende vakken af te loopen, werd de druk op juffrouw Perruquier's schouders nog zwaarder. „De jongen deugde niet, hij had het verdorven karakter van zijn vader!" sprak Annet, om zijn moeder wat op te monteren.

Het tengere vrouwtje had zoo'n zwaren last te torschen in dien tijd; de kleine zonde van haar jeugd was honderdvoudig verzwaard door de wereld. Als ze haar kind maar zelf had mogen opvoeden, dacht ze, dan zou hij nu wèl deugen. Maar ze had nooit een goede moeder voor hem kunnen zijn; het fatsoen, vertegenwoordigd door haar zuster, had dat nooit toegestaan.

's Avonds stond hij haar dikwijls op te wachten, op de stille gracht dicht bij haar huis, als ze afgesloofd van haar lessen kwam, gebruik makend van zijn invloed om haar geld af te troggelen. Eerst weigerde ze het, dan gaf ze het hem toch. „Hij was toch ook al zoo'n groote jongen, en nooit 'n cent op zak". Een oogenblik later bedacht ze weer, dat ze hem nu zelf het middel

in handen had gegeven, om op slechte wegen te gaan. Kwam ze t'huis, dan moest ze liegen over het ontvangen geld, zeggen, dat ze hier nog lessen te goed had, of dáár een leerling kwijt was.

Ze schreide veel, als ze in bed lag, in de nauwe alkoof, vlak over het ledekantje van haar zuster, zacht, heel zachtjes om niet gehoord te worden; de vroeg vergrijsde haren in verwarde, ijle vlokken over haar gelaat. Ze was zoo alleen, zoo opgesloten in haar verdriet, als een vogel in zijn kooi, wáár hij den kop heen wendt, overal zich stootend tegen de tralies.

Maar de tijd nam ook dit leed mee. De bolle Ferdinand was beter dan zijn tante hem uit het gezichtspunt der erfelijkheid beoordeeld had. Toen hij zwervens moede, zich met hart en ziel in de armen van het behangersvak had geworpen, bleek het, dat hij eindelijk zijn ware roeping had gevonden. De „Sturm-und-Drangperiode" was voorbij; zijn talent ontwikkelde zich in rustige en verheven richting; hij werd een klassieke behanger, die zich bij vloeren en wanden hield, niet een van die moderne, die heele ameublementen leveren in of zonder stijl.

Hij vormde zich tot een bleek bezadigd man met een glad gezicht, waarop geen haartje groeide; die zelfs in zijn zondagsche kleeren de eerlijke, maar eenigszins zure lucht van zijn beroep met zich omdroeg.

Hij deed zijn moeder geen hartstochtelijke verwijten „toen ie er achter kwam", zooals tante Annet zich had uitgedrukt. Hij vroeg ook niet zoo bijzonder naar zijn vader, gelijk ze voorspeld had. Hij nam nog een broodje — eten deed hij nog altijd even goed — en verklaarde al smakkend „dat de zaak er nu eenmaal toe lag, en dat tante Annet maar liever geen ouwe koeien uit de sloot moest halen. Wat hèm betrof — hij zou nog een sneedje van die ouwe Leidsche nemen met een enkel keggie roggebrood".

Evenmin was hij erg gevoelig voor den zoeten moedernaam. „Nu ie 't zooveel jaar gedaan had, vond ie 't maar beter om „tante" te blijven zeggen, 't was toch eigenlijk precies 'tzelfde. Niet dat ie iets op 't ouwe mensch tegen had, volstrekt niet, ze was altijd goed voor hem geweest, véél beter als tante Annet, dat was een tang, maar als je nooit beter hebt geweten of je hadt géén moeder, dan kan je op ouweren leeftijd, je dat toch niet meer zoo instampen".

Romantisch was de heer Ferdinand niet, maar plichtvergetend evenmin. Hij kwam dikwijls naar „'t ouwe mensch" zien, en toen ze ziek en hangerig werd, bracht hij haar in een zakdoek gesneden rookvleesch en eieren meê en zette met een paar kalme woorden tante Annet op haar plaats, die de arme Sophie nog altijd drilde. Haar dreigen, om naar de klanten te gaan, deed ze nu niet meer, want de kleine pianojuffer kon geen lessen meer geven, haar levensmarsch was bijna afgespeeld.

Hij kocht een hoogen hoed — hoewel hij vond dat ronde hoedjes hem veel beter stonden — alleen voor de eer van haar begrafenis, en liet een grooten krans van zwarte en witte kraaltjes op den lijkwagen hechten, waarvoor hij

onderweg telkens uit het portier moest kijken, om te zien of ze er nog wel vast opzat.

Toen ze terugkwamen van het kleine plekje, waar juffrouw Perruquier voor het eerst sinds haar geboorte nu heelemaal alleen baas was, zat tante Annet hem en de andere heeren — een verren neef en een paar buurkennissen — op te wachten op het kleine voorkamertje met koffie, geraspte broodjes en hompjes brokkelige, oude, zoetemelksche kaas.

Ferdinand zei al proppend: „dat het jammer was, dat er altijd iemand om dood moest gaan, maar dat ie een dolle liefhebber was van geraspte broodjes, en dat je zulke oude kaas toch maar nooit ergens aantrof dan bij een begrafenismaal."

En juffrouw Annet, die voor de gezelligheid en tegen de zenuwachtigheid een buurjuffrouw bij zich had gevraagd, haalde na de koffie een karafje anisette voor den dag en voor de heeren een bittertje, en ze behandelden met eenigszins roode hoofden van het drukke gesprek en van het andere, alle mogelijke zaken — behalve het kleine pianojuffertje, dat nu van niemand meer iets te lijden had!

EEN DROOM.

DOOR

H. J. SCHIMMEL.

'k Stond op den bergtop.
Uit de diepte rees
Als 't ruischen veler waatren tot mij op.
Het was het leven, dat in de aderen der stad,
In schaduw van den bergreus neergevleid,
Opbruischte in schuim of golfde in zachte deining.
Gescherpt was 't oor en helderziende 't oog.
Het drong de ruimten en het duister door,
En ook de atomen van gebinte en muur.
't Lag alles open!

Uit den tempelboog
Weerklinkt een stem en ruischt een statig koor.
Daar wordt de God vereerd, die de aarde schiep

Uit niet, den mensch met heerlijkheid bekroonde,
Maar een beproeving opleî, die te zwaar bleek.
Hoe Hij te straffen wist, de Alwetende en
Rechtvaardige, liefhebbend Vader tevens
Voor hen, die zich gekochte zondaars weten
En die als zij zich ten gebede buigen,
Of 't loflied rijzen doen ten Hemel heen,
Waar Hij Zijn troon voor eeuwig heeft gevest.
Maar aan die tonen, zwellende over 't outer,
Aan 't kloppend hart, dat van aanbidding trilt,
Den dankbren traan, die daar in de oogen wemelt,
Paart zich de schaterlach der logika.

Een andre toon weergalmt in gindsche zaal!
De Kunst had langs den wand haar tooverwoord
Doen ruischen, op plafond, portiek en deur
Haar feënstaf doen rusten, ook haar blik
Doen weiden over disch, dressoor met wat
De weelde daar in overdaad op wenscht;
Zelfs niet versmaad in 't fijn kristal te vonken,
Haar merk te drijven in 't damast en 't zilver,
Wedijvrend in zijn bladen, bloemen, vruchten
Met die de rijke gastheer der natuur
Uit dartele verkwisting had ontschaakt.

Een bonte rij van gasten siert den disch.
Fluweel en zijde ruischt er, even zacht
En teder schier de taal: het sierlijk voertuig
Der sierlijke gesprekken, waar 't vernuft
Somtijds, maar des te meer het modewoord
Bevallig en innemend zich in uit.
Wat lieve hulde elkander toegebracht!
Wat goeds, dra omgetooverd in voortreffelijks,
Wat zwaks, gehuld in goud doorweven sluiers,
Waardoor 't een lieve aanminnigheid te meer wordt!
't Is waar, het scherpe woord, dat op de lippen,
De donzigste nog wel, zoo dikwijls snerpt,
Wordt — 't zij tot kruiding van het àl-te-zoet —
Ook hier vernomen, maar dat woord treft thands,
't Was kiesche smaak! de afwezigen alleen.

Daar zaten hooggeleerden, hoogvereerden,
Die 't al of niet doelmatig van 't Heelal
Te ontvouwen wisten; rijke handelaars,

Die gants een Staat verrijkten als zich zelven;
Daar waren pleitbezorgers van het Recht,
Die, akrobaten zonder wedergâ,
Het balanceeren kenden op de naaldspits;
En politieken, die het Landsbelang
Verzorgden of 't hun dierbaar eigen was;
Daar waren theologen — zeer scherpziend,
Maar niet te min voor enkle kleuren blind;
Daar waren — wis de vroolijksten van allen! —
Die ver van de geleerdheid het Genot
Nájoegen en 't ook grepen naar zij dachten
In kunst- en feestzaal, bij bokaal en dans!
En allen straalde 't oog van welbehagen,
En allen tuigden dat te leven zoet was!

Maar 't lachend aanschijn is een liegend mom
En 't feestgejuich werkt als morphine-gift.
Wie hunner kent niet d' ernst der eenzaamheid,
Als vraag zich voegt bij vraag en 't angstig ruischt
In 't diepst van 's menschen diep: „van waar? waarheen?"
De spanne tijds, die tusschen beiden ligt,
Is elk een slagveld, waar het hartebloed
Bij stroomen vliet of wel bij druppels neerzijgt.
En menig hunner wenschte niet te zijn!

Een wanklank! Hoor, een dof verward gebruisch!
Op fijn verlakte deuren bonst een vuist,
En tusschen 't zoete lachje' en 't zoete woord
Van haar en hem in keurgen mode-dosch
Klinkt plotseling de ruwheid van 't Gemeene.
Een schaar, nog bonter dan de disch bevolkt,
Klopt aan en vraagt haar deel van 't feest —
Het grootste deel, want 't aantal overtreft
Vér dat der dischgenoten, en het oog
Met scheelen blik, de wang, hier zieklijk geel,
Ginds bruin verweerd door koude of zonnebrand,
De spieren, opgezwollen of verschrompeld
Door overmaat van d' arbeid haar gevergd, —
Dit alles spelt, dat wiś het fijn gebraad,
De tintelende wijn het grooter aantal
Nog heeter aanlokt dan 't het kleinre ooit dee

Een bonte menigte! Het zweet van d' arbeid
Jaagt iedren geur der weelde voor zich uit.

Het bonte kielhemd en het bombazijn
Doet het satijnen sleepkleed angstig klaatren.
Een vuist met eelt bepantserd heft zich hoog.
Een grove stem eischt grauwend: „recht voor ieder!"
De onmatigheid, wie 't purperroode schrift
Op 't dierlijk aangezicht van schuld beticht,
Schreeuwt boven allen, maar welsprekend slechts
Is 't hoopken, dat in de achterhoede beidt;
Dat, in 't gelapt maar rein gehouden pak,
Met ingezonken en goorwitte wang,
Van honger tuigt naar reiner spijze en lucht,
En, hunkerend naar beide, nochtans zwijgt.

Een worstling dreigt!

Vergeefs de nuchtre les
Der Kennis; 't streng vermanen der Ervaring!
Gelijkheid wordt geëischt ook in de weelde,
Ook in 't genot. Het leven was zoo kort
En ook somtijds — veeltijds! — zoo lang
Vooral voor hen . . . ! Zij eischen d' eigen dronk
Waarmeê de rijke zich het hoofd benevelt,
Wanneer ook hem de walging nader treedt!

Een prediker — een moedig man! — trad voor;
Sprak plechtig van een ethiesch ideaal,
Waarnaar èn rijk èn arm te streven had;
Een ideaal, dat troost gaf in de pijn
En in de ontbering kracht tot meer ontberen! . . . .
Een schaterlach smoort ieder volgend woord!
Al hun ellende stond op vasten grond
En zoo'n vertrooster voer op ijle wolken!
Al wat mysterie heette was voorlang
Door hem en zijn gelijken reeds gebannen
Uit huis en hart; slechts wat het oog kon zien,
De vingertoppen tasten, de ooren hooren
Was wáar, en nu bood deze als panacee
Iets wat te hooren, tasten noch te zien was!
Een ding, dat armen en dat voeten mist,
Waar' hulp voor hen, die op die beî slechts steunen!

Het klonk als spot en deze voedt de drift!

Een stoute hand doet naar 't begeerde een greep,
En honderd andre volgen. Wat bedeesd

In de achterhoede als wegschoo dringt vooruit
En wordt vermetel als de meest vermeetle.
De heete gorgel smachtte naar den wijn,
De grage maag naar de onbekende spijze!
Het brooze porcelein, het teere glas
En 't sterkst kristal, het spatte in gruis!

Maar 't gulzig ingezwolgne wreekte zich
En menig vinger kwetst zich aan de scherve!

't Is of 't hun vijand is al wat bestaat...!
Weg met dat fulpen deksel aan den wand,
Die gouden biezen, dat damast en zij,
Die dwaze beelden in vergulden lijst!
De weelderige zaal — eens lust der oogen! —
Wordt kaal en koud als 't vuil bepleisterd hok,
Waarin zij jaren lang, den nijd in 't hart,
Tot wederwraak zich hadden voorbereid;
Wordt baaiert, waar de wassende overmoed
Ronddanste in zegepraal en met gejuich
Den buit vertoonde, straks gevonden
In gruis en puin, in drab van wijn en bloed:
Een losse hairvlecht en een valsch gebit!

De leering gonsde lang reeds door de lucht, —
Die van de wijsten onzer, goed vertrouwd
Met peillood en skalpel — dat al wat is
't Bestaan voor luttele oogenblikken dankt
Aan blinde, onwrikbare en aan eeuwge wetten;
Dat de aarde zelfs, de schoone bloeiende aard,
Miljoenen en miljoenen eeuwen door
Reeds in de stille werkplaats rustloos bezig,
Om nieuwe uit de oude vormen steeds te ontplooien,
Totdat ze als hoogst en uiterst ideaal
Haar meesterstuk bereikt had in den mensch —
Verstijven zal in de ijskou van den dood,
Vergaan zal of ze nimmer had bestaan;
Dat de eeuwenlange strijd van ons geslacht,
Om zich uit de eerste windslen los te wikklen;
Dat al de strijd voor Vrijheid en voor Recht;
Al de offers, al het bloed en al de tranen,
Door d' enkele tot aller heil geplengd,
Doelloos en ijdel zijn, een droom gelijk
Die in de erinring zelfs geen schaduw werpt!

Zij, wien die leering gids werd, wien haar wrong
En hart en brein omkronkelt, zij gaan op
Naar gindschen baaiert, zien, maar trillen niet;
Slechts van de lippen vloeit: „het moet zoo zijn . . .
„Het leven is een tragi-komiesch spel,
„Een poppenspel — 't waar beter niet gespeeld!"

Wat zacht genok, wat rauwe kreet van smart
Steeg tot mij op uit huizen, waar het wee
Met diepen rouw de leden had omplooid!

Het matte starrelicht zeeg op mij neder.
Ik zag gedaanten zweven in dien schijn:
Kolommen lichts, uit licht en lucht gebootst.
Ik hoorde stemmen, 'k hoorde tonen ruischen,
Zacht als het zomerwindtjen in het loof!
En 't was of 't lied in 't veld van Efrata,
Vóor eeuwen door onmondigen gehoord,
Herhaald werd voor het fijnst ontwikkeld oor.
Een psalm van leven ruischte, en 't was me alsof
Een reine koele sneeuwvlok nederstreek
Op vuil gebronsde en geel gebrande vingren:
„De worstling op uw aarde, ze is een heilge.
„'t Gesteent, de plant, het dier, elk is een trede
„Naar hooger, naar het hoogst: het geestlijk-zijn,
„Niet onderworpen langer aan de Wet
„Die 't lagere en verganklijke overheert.
„Beschimp dus 't leven op uw aarde niet!
„Dat leven is niet doelloos erts gelijk,
„Maar ijzer, opgedolven uit de diepten,
„Tot gloên verhit door brandende angst en vrees,
„Gekoeld in 't bad van tranen en van bloed
„En door den walts van zege en nederlaag
„Tot blijvende gestalte aanéengesmeed.
„Arm menschenkind, dat zoo veel zelfmoord pleegt,
„Waar' 't oog niet blind, het oor niet doof, het brein
„Niet overdekt door 't boekenstof der Scholen,
„Gij hadt de zeekre boodschap lang verstaan,
„Dat in een elk van u een phoenix schuilt,
„Zich steeds verteerend in de vlam van 't leven,
„Maar telkens schooner rijzend uit zijn asch!"

Juli 1890. H. J. SCHIMMEL.

ONDER HET OUDE VOLK.

DOOR

MR. EDUARD VAN TSOE-MEIREN.

Wij loopen langs het IJ, op hetgeen eenmaal een zeewering was, thans de Prins Hendrikskade is geheeten en in den volksmond de Buitenkant wordt genoemd.

Het is er vrij en frisch.

Aan onze linkerhand het IJ, door dijk en dam gebreideld, het water maar even gerimpeld door een speelsch briesje dat, regelrecht uit zee gekomen, nog niet in aanraking is geweest met de walmen en dampen van de stad. Er is een tijd geweest dat er hier honderden koopvaarders lagen, die in een dubbele rij een halve maan te water vormden, aansluitende aan de halve maan te land. Die tijd is voorbij, maar toch liggen er nog schepen gemeerd, binnenvaarders langs de kade, zeestoomers verderop. Somtijds zijn zij bezig te lossen of te laden, met luid geraas van loopende kettingen en ontsnappenden stoom, terwijl logge, breed gebouwde zolderschuiten hun langs boord liggen. Maar meestal schijnen de schepen uit te rusten van de reis, stil en verlaten en alsof er geen man aan boord is.

Ginds, aan den overkant, strekt zich de werf uit, waar 's Konings schepen van oorlog worden gebouwd, hersteld en bewaard, een ruimte uitgestrekter dan menig stadje, waar alles wijst op zeevaart, oorlog en het groote eilandenrijk onder den evenaar, met kracht van wapenen onderworpen aan ons klein maar dapper volkje.

Daarvóór een groot en statig oorlogsschip, de Wassenaer, waar honderden kleine matroosjes worden opgeleid om ter zee te dienen en de eer van 's lands vlag hoog te houden in alle winden. Daarnaast een stuk of wat zeilschepen, die er dus ook nog zijn. Overal masten en wimpels.

Aan onze rechterhand een rij breede, hooge en deftige huizen, gebouwd door rijke reeders, nu bewoond door kargadoors of in gebruik bij stoomvaartmaatschappijen, een zelfs ingericht tot een zeemanskerk. Hier en daar een kroegje met een Engelsch opschrift, een winkel waar teer, pek en harpuis verkocht wordt, in het midden het West-Indische Huis, aan het einde van de gracht een groot gebouw met een tijdbal op het dak, de kweekschool voor de zeevaart.

Zoo spreekt hier aan den buitenkant van de stad alles van zeevaart en groothandel en geraakt men er aan het mijmeren over de eindelooze zee, die de vaderen rusteloos beploegden en waaruit 's lands welvaart en verdwenen grootheid zijn voortgekomen. En onwillekeurig verruimt zich de borst en

haalt men diep adem om de longen te vullen met de lucht, die hier waait, die nog iets bevat van de zilte wateren waar zij overheen gestreken is en van de vreemde geuren, medegebracht uit andere werelddeelen in de schepen door wier wand zij gespeeld heeft. Men zou zich wel meteen naar zulk een schip willen laten roeien, door een van die oud-matrozen, die ons aanklampen met hun: „Varen, meneer?", om dienst te nemen onder de breede banen van de prinsenvlag.

Want nog zijn wij een zeevarend volk in ons hart, zooals de vaderen het waren met der daad.

Wie is er die langs den Buitenkant loopt en dat niet gevoelt?

En toch, vlak in deze omgeving, achter die statige huizen in een waarvan de Ruyter woonde en waarin sedert eeuwen over zeezaken gesproken, gehandeld en gedacht is, midden in het echt Hollandsche Amsterdam, ligt een stuk Azië, een brok weggeraakt Arabië, verfrommeld, beduimeld, vervormd en half verworden, als iets dat dáár, waar het eens te huis behoorde, heeft afgedaan en nu in een hoek is weggeworpen, waar het maar verder voor zichzelf moet zorgen, maar dat toch steeds, waar ook terechtgekomen en hoe ook uit zijn oorspronkelijken staat geraakt, in het ruwe den vorm blijft behouden waar het eens in volle fijnheid mede prijkte.

Ziet, hier dit straatje door, en meteen staan wij midden in den Jodenhoek.

Van dezen kant komende, is de overgang plotseling en volkomen. In eens zijn wij als in een andere stad, in een ander land, te midden van andere menschen, met vreemde taal, gewoonten, gelaatstrekken en lichaamsbewegingen, andere wenschen, gedachten, geschiedenis en levensroeping.

Hier geen ruimte, geen frischheid, geen gedachten aan zeevaart en krijgsroem, handelsschatten en welvaart, koopmanspaleizen of de eindeloosheid der zee.

Het is hier alles nauw en eng, op en in elkander, de woningen en de menschen.

Ieder oogenblik treffen ons andere walmen en geuren. Hier heeft de prikkelende reuk van azijn, daar de vette damp van bradende olie, wat verder de duffe uitwaseming van een lompenpakhuis den boventoon, die enkele passen verder wordt afgewisseld door de vluchtige prikkelingen van uien, sjinaasappelen en knoflook, de ranzige vetlucht van ledige botervaatjes of den eigenaardigen reuk van een koestal, die hier te midden der woonhuizen te vinden is.

Hier kruisen zich straten en burgwallen, volgebouwd met vette, groezelige huizen, verfloos, vervallenachtig en grauw, waar elke kamer een woning, ieder voorhuis een winkel is. Openstaande deuren geven gezicht op donkere, houten gangen en uitgesleten steile trappen, met een slaphangend, vet touw tot leuning.

Geen schijn van huiselijkheid is er voor den wandelaar te ontdekken. Alles draagt het kenmerk van verhuisachtigheid.

Het volk dat hier woont dwaalde eens als nomaden rond. Later trok het op als veroverende landverhuizers, toen werd het verjaagd en verdreven en na eeuwen zwervens en dwalens is het, door Polen en Duitschland heen, eindelijk terechtgekomen aan het IJ.

Maar gewend heeft het zich nog niet aan de rust.

Gezicht op het Boltensgrachtje, het Nieuwe grachtje en de Valkenburgerstraat.

Het schijnt nedergestreken te zijn voor een oogenblik, gereed op het eerste teeken weder te vertrekken. De woning is niets meer dan een noodzakelijkheid in het guur klimaat en weinig of niets schijnt gedaan om die op te vroolijken. Nergens ziet gij, als in de arbeiderswijken, bloemen voor de ramen staan, nergens een vogelkooi voor de ruiten, een kat die zich koestert in het zonnetje, of een hondje dat zijn plaats heeft aan den haard. Overal ziet gij handelswaren, maar nergens een poging gewaagd om die op een sierlijke wijze uit te stallen. De winkelkast, waar men even nederlegt wat men voor het oogenblik niet noodig heeft, wordt meer tot berg- dan tot tentoonstellingsplaats gebruikt. Op zijn hoogst hangt men zooveel mogelijk in de deurpost op, of zoo men een uitstalling tracht te maken, doet men dat op straat.

Op de straat, onder den blooten hemel, hij moge nevelachtig en zonneloos zijn, voelt men zich te huis. Daar wordt geleefd; in de huizen wordt alleen geslapen.

Vandaar de eigenaardige aanblik dien deze buurt biedt. Alles krioelt en scharrelt door elkander, deze in een drukke bedrijvigheid, gene in een traag nietsdoen; de vrouwen met floddermutsen op het hoofd en veelkleurige doeken om de schouders geslagen, de mannen in meer dan versleten kleeding, de meisjes blootshoofds en met verwarde, gitzwarte of vuurroode haren, allen met die eigendommelijke, scherpgeteekende gelaatstrekken, die in den loop der eeuwen hun volk onder alle hemelstreken eigen zijn geweest.

Vischbakster.

Op straat wordt gehandeld en gegeten. Overal kan de hongerige terecht aan kraampjes en stalletjes. Hier wordt stokvisch gebakken in een soort warong, opgeslagen van planken, een mat en een paar schragen op de stoep van een huis. Daar zit een vrouw met eieren of appelen te koop, heel den dag warm gehouden in lauw water. Ginds staan „haase sogererwten" te vuur, groote geele erwten, die met een koffiekommetje, dat meteen tot maat dient, worden opgeschept in een holletje boven in de pet gemaakt en een voor een met de vingers mondwaarts worden gevoerd. Dan kunt gij ook dobbelsteentjes gezouten zalm krijgen en pekelharing in mootjes gesneden.

Visch is hier zulk een geliefkoosde spijs, dat wat elders geen aftrek zou vinden, hier nog gesleten wordt.

Somtijds kunt gij een man tegenkomen, die aan een juk een paar emmers draagt, met een witte, glibberige zelfstandigheid gevuld. Op zijn onverstaanbaar geroep komen de huismoeders toeschieten met een schoteltje of bord, dat voor enkele centen door den rondventer met een paar handenvol van zijn waar gevuld wordt, die afkomstig is van de vischmarkt aan het IJ, waar duizenden schelvisschen in ijs gepakt naar het buitenland verzonden worden, nadat zij eerst van de ingewanden ontdaan zijn.

„Levertjes en kuitjes!" roept de man met zijn emmers, en wie geen geheelen visch betalen kan, smult toch.

In een van de zijstraten wordt dan ook een soort vischmarkt gehouden. Daar staan somwijlen karren en kruiwagens vol schelvisschen die, het behoort er zoo bij, door den koopman worden opgeblazen met behulp van een metalen pijpje dat hij steeds tusschen de tanden houdt, zoodat de visch, dank zij zijn onschuldigen adem, opzwelt tot een ongewone dikte, tot blijkbaar genoegen

Vischkooper.

van de omstanders die zich vol belangstelling om de kruiwagens verdringen. Met zóóveel vuur wordt de visch geschrapt dat de schubben in het rond vliegen en de koopman er van onder tot boven mede bedekt geraakt. Zijn pet glinstert er van, zijn jas is er mede bezaaid, zijn haar en baard zitten er mede vol. Vlak naast hem staan groote tobben vol grachtwater, met behulp van een stuk hout in voortdurende beweging gehouden om het leven van de

baarsen en snoeken, die er in bewaard worden, te rekken. De jongen die heel den lieven dag met dat stuk hout te plassen staat, wordt een „viesjhobberaar" genoemd.

Snoek is in de andere wijken niet in tel. „'t Is een Jodenvisch" zegt de werkman, en die uitspraak is voor hem voldoende om liever iets anders te eten. Zoo staat ook de pieterman of geep, èen palingvormige zeevisch met een langen bek als een vogelsnavel, die hier in de buurt ook gerookt verhandeld wordt, bij hem als Jodenpaling bekend.

Allerlei eet- en snoepwaren vallen hier het eerst in het oog, zoodat het op het eerste gezicht den indruk maakt dat de menschen hier niets doen, dan elkander eetwaren verkoopen. Er is letterlijk van alles en daarbij allerlei dingen die òf alleen hier bekend zijn, òf hier in een anderen vorm dan elders voorkomen.

Op weg naar den bakker.

Daar hebt gij nu een bakker, te herkennen aan den ordeloozen hoop broodjes, die in zijn winkelkast zijn uitgestort. Zij zijn in een eigenaardigen ruitvorm van gevlochten deeg gebakken en heeten bij de Duitsche Joden „galletjes", bij de Portugeesche „galaatjes". Behalve die broodjes komen er ook nog andere dingen uit zijn oven. Des Vrijdags middags worden hem een aantal potten toevertrouwd, die gewoonlijk bij twee te gelijk aan een juk gedragen worden en wier inhoud door een deksel, dat met deeg is dichtgesmeerd en somwijlen nog buitendien met een hangslot verzekerd is, aan uw onderzoekend oog onttrokken blijft. Die potten bevatten het sabbatsmaal dat in zijn oven wordt gaargekookt en uit soep en een „koegel" bestaat. Ook zulk een koegel is een bijzonder Joodsch gerecht, dat elders wel onbekend zal zijn. Van vier deelen meel, twee deelen vet in dobbelsteentjes gesneden, één deel suiker, één deel rozijnen, één deel sukade en een weinig kaneel wordt een deeg gekneed dat, even als een

jan-in-de-zak, in een doek geknoopt in den pot wordt gedaan met vleesch, rijst, sogererwten, water en zout. Na den geheelen nacht en den daaropvolgenden dag in den oven gestaan te hebben, worden de „sjáletpotten" door de verschillende eigenaars weder afgehaald, die zich zoodoende ook op den rustdag aan een warm en zeer voedzaam maal kunnen vergasten.

Tegenwoordig schijnt dat gebruik evenwel langzamerhand verloren te gaan, want des Vrijdags staat de stoep van den bakker lang niet meer zoo vol potten, als dat eenige jaren geleden het geval was.

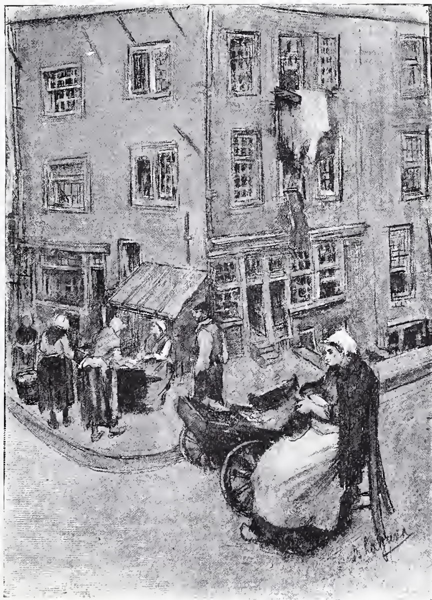
Vlak naast zijn deur is een uitstalling van allerlei Spaansch fruit. De klappers uit onze Oost, hier „khokerneuten" genaamd, worden er in stukjes gesneden te koop aangeboden, benevens vijgen, amandelen en een driehoekige noot, die zulk een harden bast heeft, dat een hamer en een straatsteen, die tot aambeeld dient, er bij te pas komen. Dan vindt men er ook, wat hier al niet voor een lekkernij geldt! duivenboonen in olie gebraden, een kostje dat „okkies" heet. Buitendien is er nog een rond nootje, dat paarsgewijze in een schil besloten is, die in het midden een insnoering heeft. De nijverheid weet er een zoete olie uit te bereiden en in West-Indië stoot men de vrucht, daar „pinda" geheeten, met peper en zout tot een vet deeg, „pinda-kasie", dat op brood genuttigd wordt. Hier kent men die versnapering als „Curaçaosche mangelen" en peuzelt haar uit het vuistje op.

Zuur, bij ons een toespijs, schijnt hier een soort hoofdvoedsel te wezen. Overal staan wagens met open tobbetjes en groote flesschen, waarin allerlei dingen in azijn drijven. Schijfjes biet, komkommers, stronkjes bloemkool, citroenen zelfs en vooral „polleken", dat zijn groote augurken, worden met luid geschreeuw aan den man gebracht, tegelijk met stukjes gekookte ossenlever en eieren. Zuur is hier een ding van gewicht. Bij okshoofden vol wordt het ingemaakt. In een azijnfabriek, heel aan het andere einde van de stad, worden de „polleken" door den „augurkiesman" ingelegd. De komkommers worden in den Jodenhoek zelf tusschen lagen zout in vaten geperst, zoo regelrecht uit het schuitje waarmede zij aangevoerd zijn en zonder eenige andere bewerking te ondergaan, dan dat elke vrucht een prik met een mes krijgt. Eerst korten tijd vóór de versnapering genoten wordt, wordt zij stuk gesneden en met azijn begoten.

In elk tobbetje steekt een stalen vork tot algemeen gebruik, maar de koopman zelf versmaadt die nuttige werktuigen en weet met beide handen zijn waar van het eene tobbetje in het andere te scheppen, zonder zijn klanten eenige ergernis te geven.

Er zijn hier zuurhandelaars van allerlei slag. Sommigen doen de zaken in het groot en verzenden hun waar tot zelfs naar Noord-Amerika. Anderen trekken geregeld de stad rond en hebben hun vaste klanten, zelfs onder hun aanzienlijkste stamgenooten, bij welken zij even geregeld aanschellen als de melkboer, de bakker en de slachter. Anderen zijn overal te vinden, waar veel volk te verwachten is, op de markten, bij diamantslijperijen, op plaatsen, waar een vuurwerk wordt afgestoken of een luchtballon zal opgaan.

Van al die eetwaren, en van nog vele anderen buitendien, wordt heel den dag door genoten. Een groot deel van het huisgezin, misschien wel geheel het huisgezin, trekt van vroeg tot laat door de straten van de groote stad met allerlei negotie en de gemeenschappelijke maaltijd wordt zeer laat in den avond, of mogelijk wel in het geheel niet gehouden. In de groote verhuisachtigheid, waarin men hier leeft, wordt alles „*eppes*", even, gedaan en zóó wordt ook gegeten. Die honger heeft stilt die eppes met de een of andere versnapering, met een warmen oliebol uit het kraampje, dat tegen het hoekhuis is gebouwd, met een heeten appel uit den pot met lauw water, die op een paar smeulende turven in een handkar staat, waarbij een ijverige breister het toezicht houdt, met wat kastanjes geroosterd boven een knappend vuurtje, ook al in een handkar gestookt, of mogelijk wel met een nog lichtere versnapering, een vijg, een dadel misschien, die ook in dit Noordsche Arabië een gewone verschijning is.

Heete appelen.

Komt dan ook een kind uit deze omgeving in een weeshuis, dan duurt het geruimen tijd eer het aan een geregelde levenswijze gewend is. Gewoon heel den dag door bij kleine beetjes tegelijk te eten, is het van den voedzamen maaltijd in het gesticht dadelijk verzadigd, om een oogenblik later weder honger te gevoelen.

In alles heerscht hier een zekere ongeregeldheid, een bepaalde aandrift om van het oogenblik zelf gebruik te maken, maar niets te doen of te beginnen dat eerst door verloop van tijd tot een gewenscht einde kan komen. Men is er als het ware op bedacht steeds klaar te staan tot een dadelijk vertrek, vrijwillig of gedwongen, en men haalt dus niets aan dat niet dadelijk gestaakt en niet even goed op een andere plaats op nieuw te beginnen is.

Bepaalde handwerken worden hier niet dan bij uitzondering beoefend, en handel wordt bij voorkeur gedreven in dingen van weinig waarde, die de

moeite van medenemen eigenlijk niet loonen zouden. Alles wat oud, versleten, gebroken of half vergaan, schijnbaar waardeloos en onbruikbaar is, wordt hier opgekocht en weder van de hand gezet. Allerlei prullen en rommeling, de duizenderlei half vergeten zaken die op den zolder van ieder huis te vinden zijn en bij verhuizing, bij sterfgeval of bij den jaarlijkschen schoonmaak worden opgeruimd, komen eindelijk hier terecht bij den Joodschen uitdrager, die dikwijls hun oorspronkelijk doel en gebruik niet kent. Niets is hem te gering, bodemlooze koekenpannen, losse dominosteenen, gebroken galvaniseertoestellen, alles is van zijn gading en voor alles weet hij eindelijk nog een kooper te vinden. Tot dingen, die fonkelnieuw zijn, gevoelt het Oude Volk zich niet aangetrokken, maar wel tot wat al eens gebruikt en in de wandeling is geweest. Metselaars of timmerlieden, die nieuwe woningen optrekken, worden onder hen niet gevonden, maar zoo een gebouw moet afgebroken worden, geschiedt dat door een Joodschen slooper met Joodsche werklieden. In kleedingstukken wordt een levendige handel gedreven, maar voornamelijk in afleggers. Is er bijgeval een winkel, waar nieuwe kleedingstukken te koop zijn, dan staat dat er duidelijk bij vermeld: „A. Cattenburch, in gemaakte en geabbonneerde manskleeding", maar de gewone handel is die van den „ouwskleer", den man die met een grooten zak onder den arm langs de huizen loopt en het geroep, waaraan hij zijn naam ontleent afwisselt met den gerekten kreet „ouwe h-o-e-den!" Er zijn hier allerlei ouwskleerneeringen, waarin gij van alles vinden kunt, oud schoeisel, geheel versleten en groen uitgeslagen, naast witte satijnen dameslaarsjes, misschien maar één keer gedragen door een bruid, zijden japonnen, die mogelijk opzien gebaard hebben op een bal, naast rokken die waarschijnlijk al eenige keeren voor oud gekocht, gedragen en weder verkocht zijn. Kijk! daar hangt aan een spijker in de deurpost, naast de onvermijdelijke schutterij-uniform, een kostuum van een kamerlid, waarvan al het gouden borduursel zwart en versleten is, daar is een uniform van een kapitein-ter-zee,

Een uitdragerij.

een dolman van een rijdenden artillerist en zoowaar ook een roode wapenrok van een Engelschen of Portugeeschen officier.

Hoe zulk een stuk hier verzeild is geraakt?

Zulk een handelaar in meer of minder afgedragen kleedingstukken heeft allerlei klanten. De arme, die in lompen gekleed gaat, voorziet zich bij hem van het noodige. De uniformen, zoo zij nog bruikbaar zijn, worden aan costumiers of tooneelgezelschappen gesleten, en dikwijls bij groote hoeveelheden tegelijk naar het buitenland vervoerd. De allerslechtste stukken worden misschien nog eens bij het Poerimfeest gebruikt, als de jeugd hier in de buurt verkleed rondloopt.

Ouwskleer.

Zoo drijft op een enkele uitzondering na heel dit volk handel in oude dingen, hier in de buurt in rommel en afval, in andere stadsgedeelten in oudheden, met heel den overgang tot die twee uitersten. Zoo er een een handwerk verstaat, is hij bakker of slachter, of oefent hij eenig vak uit, dat weinig lichaamskracht vereischt en waarbij hij zijn zelfstandigheid bewaart.

Hij is te veel nomade in zijn hart om zich aan iets of aan iemand te verbinden.

Toch worden hier allerlei takken van nijverheid gevonden, die gij elders tevergeefs zoeken zoudt.

Hier en daar kunt gij voor de ramen mannen en meisjes zien zitten, gebogen over een wonderlijk mahonyhouten kistje, met de armen geleund op een houten stellingje en blijkbaar bezig met eenig peuterwerk.

Zij kloven of snijden het ruwe diamant. Dat snijden vereischt veel spierkracht in de duimen die daardoor gedeeltelijk misvormd, breed en platgedrukt worden, waardoor gij den roosjessnijder herkennen kunt, als hij des avonds de een of andere openbare vermakelijkheid bezoekt, fraai en ietwat overdreven naar de laatste mode gekleed.

Want hoe „sjofel" het volk er hier ook moge uitzien, in zijn hart is de zin voor Oostersche praal en pracht, helle kleuren en schitterende gewaden nooit uitgedoofd. Fraai gekleed te gaan, zoo niet altijd, dan toch bij tijd en wijle er uit te zien als werkelijke dames en heeren, is hier een ware hartstocht, die voor een groot deel oorzaak is dat de dames en de jofferschap te Amsterdam over het algemeen veel eenvoudiger gekleed gaan dan in andere steden of zelfs op het platteland.

Wie dikwijls den Jodenhoek bezoekt, staat menigmaal verbaasd over de beide uitersten, waarin de bewoners zich uiterlijk vertoonen.

Het groote, leelijke, fabriekachtige gebouw daar ginds, dat nieuw en hoog zoo vloekt tegen de omgeving van oude, groezelige, uitgewoonde huizen, is een diamantslijperij. Een stoommachine doet er honderden stalen schijven ronddraaien. De diamantslijper huurt er een plaats, met een glasvlam en de noodige beweegkracht, maar is overigens zijn eigen heer en meester. Hij heeft zijn eigen stalen schijf, molen genaamd, zijn eigen bedienden en leerjongens.

Diamantslijperij.

Het diamant wordt geslepen met diamantpoeder, dat met olie op de snel ronddraaiende molen bevestigd blijft. Ieder oogenblik wordt de steen opgenomen en afgewreven, en zoodoende geraakt de slijper geheel en al bedekt met een zwart mengsel van olie, diamant- en staalgruis, zoodat hij er uitziet als een steenkoolwerker. Met voordacht is hij dan ook in zijn slechtste plunje gekleed en ziet hij er uit als een arme tobber.

Toch, zoo ooit de schijn bedriegt, dan is het hier. Op het oogenblik beleeft de diamantnijverheid een slechten tijd en zijn er slijpers, die gebrek lijden, maar enkele jaren geleden verdienden zij nog honderden guldens per week. Dan kwam na afloop van den werktijd een rijtuig voor, en smerig en groezelig als zij waren, lieten zij zich naar huis rijden.

Des avonds, gewasschen en gekamd, gekleed als prinsen, kondt gij dezelfde menschen niet meer herkennen, als zij de schouwburgen en de café-concerts vulden. Want van hun ruime verdiensten leefden zij als baanderheeren, —

maar buitenshuis. Zij droegen hun geld in den zak en verdeelden hun tijd tusschen hun fabriek en de talrijke uitspanningsplaatsen van de hoofdstad. Voor de inkomsten-belasting had de ontvanger weinig verhaal op hen, zoo zij hun bijdragen niet gewillig stortten, want op de kamers, die zij bewoonden en waar zij alleen sliepen, stond vaak voor geen twintig gulden waarde.

Sommigen vervielen in een ander uiterste en omgaven zich te huis met een barbaarsche pracht en weelde.

Voor het oogenblik mogen die toestanden eenigszins veranderd zijn, nog altijd is geheel de diamantnijverheid bijna uitsluitend in Joodsche handen, en de slijperijen worden dan ook vooral in dit stadsgedeelte aangetroffen.

Maar ook andere bedrijven zoudt gij elders tevergeefs zoeken.

Echt Amsterdamsch, hebben de meeste huizen hier twee winkels boven elkander, één gelijkvloers en een andere daaronder, in den kelder, beneden A.P. Juist in die kelderwoningen vindt men een bijzonder soort poeliers, die daar in 's aardrijks ingewand bezig zijn.

Wild komt bij hen niet voor. Hazen en konijnen zijn verboden spijs, herten en reeën kunnen alleen genuttigd worden, als zij levend gevangen en volgens de voorschriften der Mozaïsche wet geslacht zijn.

Uit den aard der zaak behandelen de poeliers dan ook alleen pluimgedierte, en of dat nu wel hier in de buurt verorberd wordt, betwijfel ik. Een groot gedeelte van het jaar zijn het alleen hoenders, doodgewone boerenkippen, die hier in manden in de kelders bewaard en des Maandags op het Amstelveld levend verhandeld worden.

Maar een ander gedeelte van het jaar hebben de poeliers het druk. Dan worden er honderden zwanen aangebracht in lange platte manden, waar de ongelukkige vogels hun lange halzen doorheen steken, die allen tegelijk heen en weder wiegelen naarmate de handkar, waar zij op vervoerd worden, over de straatsteenen hobbelt. Dicht opeengepakt zien de eens statige zwanen er vuil en groezelig uit en worden afgeladen in den kelder.

Daar heeft men het druk en zijn talrijke handen in de weer. De eene vogel voor, de andere na, wordt gekeeld, op de knieën genomen en vervolgens geplukt, maar zóó dat alleen de dekvederen verwijderd worden, en het dons onaangetast blijft. Heel de kelder ligt dan vol pluimen en pennen, maar de doode zwaan blijft bedekt met een smetteloos wit.

Daarna wordt de vogel met een touwtje om den hals opgehangen aan een spijker in een zolderbalk geslagen. De kelder is laag van verdieping, een zwanenhals is lang en zoodoende hangt de vogel juist op de goede hoogte voor den poelier, die op zijn stoel zit en nu met behulp van een mesje, zorgvuldig en voorzichtig den vogel begint te villen, waarbij het vel met het dons er op, vanzelf het binnenste buiten wordt gekeerd.

Om die vellen is het eigenlijk te doen. Waar zij verder worden bereid weet ik niet, maar eindelijk komen zij terecht in de bont- en manufacturenwinkels.

De gevilde zwanen moeten ook aan den man gebracht worden.

In vroegere eeuwen was een gebraden zwaan een vorstelijk gerecht. De

stadsambtenaar, die belast was met de verzorging der vogels, waaraan de Zwanenburgwal te Amsterdam haar naam ontleende, was verplicht op een bepaalden tijd des jaars de Heeren van de Regeering van die vogels te voorzien.

Thans is dit alles veranderd en een zwaan, vooral een gevilde, wordt niet geschikt geacht op een welvoorzienen disch te prijken.

In de Jodenbuurt zelf is de vogel in het geheel niet in tel. Hij is niet

Een zwanenkelder.

koosjer, zooals de Duitsche, niet *kasseer*, zooals de Portugeesche Joden zeggen; maar menig werkmansgezin smult er aan. In de Jodenbuurt, bij de poeliers, worden zij uit de hand verkocht en des Maandags op het Amstelveld bij karrevrachten aangevoerd. Eerst, in het begin van den zwanentijd, worden zij verkocht tegen een prijs waarop wel wat af te dingen valt, later worden zij, onder druk geschreeuw en ijverige aanprijzing bij opbod verkocht, zonder dat er een notaris of deurwaarder bij tegenwoordig is, en later, als de overvloed bijzonder groot is, zelfs verloot.

De Maandaghouder, die eigenaardige type van den Amsterdamschen werkman, die ook den Maandag als een rust- en voornamelijk als een drinkdag beschouwt, neemt dien vogel dan als een geschikt voorwendsel te baat om niet op karrewij te komen. Met zijn vrienden gaat hij dan „een zwaan koopen” en doet die bezigheid, waar hij een geheelen dag voor noodig heeft, vóór en na den inkoop, met het drinken van zooveel borrels gepaard gaan, dat hij genoeg jenever betaalt om er een levenden zwaan in te kunnen laten rondzwem-

men. Zoodoende is in zeer vele gevallen zwanenvleesch een zeer duur gebraad.

De Joodsche poelier heeft dan ook alle reden, als hij den kooper in het bezit van den vogel stelt, er een heilwensch op toe te geven. *Massjele brooche*, geluk en zegen, zegt hij, als hij den prijs opsteekt.

Ook het krammen van gebroken vaatwerk en het herstellen van regenschermen behoort tot de bijzondere Joodsche handwerken, met het drijven van vee en het beoefenen der tandheelkunde.

Bij een vluchtige wandeling in de Jodenbuurt, zooals wij thans doen, springen dergelijke bijzonderheden minder in het oog, en is het meer het uiterlijke der dingen dat ons treft. Wij hebben thans geen gelegenheid binnenshuis nasporingen te doen naar zeden, gewoonten en gebruiken, maar moeten dan ook des te beter uit de oogen kijken naar alles wat er op straat te zien is, en stand houden bij elk oploopje dat wij op onzen weg voorbijkomen. Zoo krijgen wij hier een deel van een Joodsche bruiloft, een „gazzene" te zien en daar moet gij niet te min van denken. De bevolking moge er hier

Een joodsche bruiloft.

over het algemeen smerig en groezelig uitzien, bij plechtige gelegenheden, zooals een bruiloft, verandert zij geheel van uiterlijk. Dan vertoont zich een ware Oostersche voorliefde voor pracht en weelde, die in deze omgeving een dubbel dwaze uitwerking heeft. Alles gaat, voor zoover de middelen het veroorloven, grootscheeps en de zeden en gebruiken van de eerste standen des lands worden zoo goed en kwaad als het gaat, nagevolgd en nagebootst.

Ziet, het rijtuig waarin het bruidspaar gezeten was, staat nog voor de deur. De bruidegom is reeds binnen, anders zoudt gij hem kunnen bewonderen, gekleed als hij is in zwarten rok en witte das, een bloem in het knoopsgat en een fonkelnieuwen hoogen hoed op het hoofd.

Ook zijn bruid is naar den laatsten smaak gekleed. Zij stapt juist het rijtuig uit, behoorlijk in zijde gekleed met een sluier en een krans van oranjebloesem. De bruidsjonker is haar behulpzaam, ook al in een rok gekleed en met een roos in het knoopsgat, zoodat hij de bewondering opwekt van de meisjes, die te hoop geloopen zijn.

„Een knap sjeikets", een knap jongman, zegt er dan ook eene, maar eene andere, die misschien onwillekeurig aan de tegenstelling denkt tusschen zijn verschijning bij deze gelegenheid, met den gewonen aanblik die zijn uiterlijk anders te aanschouwen geeft, als hij in een oude soldatenbroek gekleed met een zwaar beladen groentenkar door de straten trekt, roept lachende uit, „Ieh! what een gattes!"

Gij verstaat die uitdrukking mogelijk niet, en dus diene tot uw naricht dat een „*gattes*" iemand is waar niet veel „*massel*" aan is.

Nu zijt gij denkelijk beter op de hoogte.

Maar niet alleen bewonderaars en nieuwsgierigen hebben zich om het rijtuig verzameld, er zijn er ook die er een „massel" hopen te maken, bedelaars die al van te voren weten waar iets te halen valt. Met uitgestoken hand dringen zij zoover mogelijk naar voren, maar de „*sarwer*" weet hen met uitgestrekten arm op behoorlijken afstand te houden.

Die sarwer is een gewichtig persoon bij de bruiloft.

Eigenlijk is hij een verre neef van de bruid, sjofel en berooid. Op voorspraak van de bruid heeft men besloten hem eppes wat te laten verdienen en zoo neemt hij dan heden met veel gewicht en drukte het ambt van sarwer waar. Hij zit, met een bloem in het knoopsgat, naast den koetsier op den bok en verricht den dienst van palfrenier. Straks zal hij heel de buurt rondrijden om de bruiloftsgasten op te halen, die allen van bruigomswege met het rijtuig naar het feestlokaal worden gebracht. Daar heeft eerst een feestmaal plaats, geleverd door een slachter, die bij deze gelegenheid als kok optreedt. Bij dat *diner* vervult onze vriend de plaats van dienstknecht en vindt zijn belooning in de talrijke fooitjes die hij ontvangt.

Als het diner is afgeloopen, begint het bal, op de muziek van een wel bezet orkest en onder leiding van een dansmeester.

Die dansmeester levert de muziek om niet en ontvangt geen betaling.

Toch is zijn speculatie niet slecht. Elk van de bruiloftsgasten, en er zijn

er niet weinigen, geeft hem naar vermogen een fooi, en als hij daarvan de muziekanten betaald heeft, blijft er voor hem zelf nog een aardig sommetje over.

Zulk een bruiloftsfeest duurt vaak 18 uur achter elkander.

De bruiloftsgasten zijn allen prachtig gekleed, zoodat zij er bijna als echte dames en heeren uitzien. De mannen dragen rokken, de vrouwen zijn met bloemen gekapt, hebben sorties om en zijn naar de laatste mode gekleed, met een overvloed van gouden versierselen, broches, oorringen, halskettingen en tallooze ringen aan de vingers, — die niet zeer damesachtig zijn.

Maar niet alleen bij dergelijke bijzondere feestelijkheden, ook op den Sabbat komt de bevolking van deze buurt in een geheel andere gedaante te voorschijn dan op de andere dagen van de week.

Het schijnt dan zelfs dat er een geheele verwisseling van bewoners heeft plaats gehad.

Komt gij des Zondags in den Jordaan of in een andere volksbuurt, gij kunt de menschen in hun Zondagsche kleeding nog zeer goed herkennen. Een werkman „op zijn Zondags" is en blijft een werkman.

Hier is dit anders. Een uur na het ingaan van den Sabbat is geheel de schamele bevolking als met tooverslag verdwenen en vervangen door een geheel ander soort menschen, wien gij het met geen mogelijkheid kunt aan zien wat zij eigenlijk zijn. Dan is ook eensklaps geheel de buurt veranderd. Alle neringen zijn gesloten, alle uitstallingen opgeborgen, al het geschreeuw gestaakt, al de drukte in rust verkeerd. Niemand heeft iets anders te doen dan te kuieren of zich neder te zetten naast de deur om een praatje te maken met de buren of te soezen over veel geld dat nog te verdienen is.

Sabbatsrust.

Alleen de 65 gezinnen van Germaanschen bloede, die hier in de buurt wonen en geheel te niet gaan onder de Oostersche bevolking, hebben het dan druk. Zij gaan dan van huis tot huis om het licht op te steken, de kachels te sto-

Een Portugeesche schoone.

ken en te verzorgen en al de plichten van „sjabbesghojiem" waar te nemen.

Ghojiem is het meervoud van *ghooi*, dat vreemdeling beteekent en waarmede de Joden iedereen aanduiden die niet tot de Beni-Israël, de kinderen Israëls, behoort. Zij mogen zelf in vreemdelingschap leven, wie niet van de hunnen is, is een vreemdeling in hun oog. Want, hoe ook verspreid over geheel de aarde en verkeerende te midden van allerlei volkeren en geregeerd door allerlei wetten, hun volksbewustzijn hebben zij weten te bewaren onder alle omstandigheden en gedurende duizenden jaren.

Een wandeling van een half uur door hun wijk in het „groot mokim" (het groote vaderland) aan het IJ, levert er reeds het oppervlakkig bewijs van.

Toch, langzaam maar zeker, worden zij opgenomen onder de vreemdelingen in wier midden zij verkeeren. Bepaalde grenzen heeft hun wijk „de Jodenhoek" niet. Jaar op jaar neemt de bevolking toe en evenals een vetvlek op een stuk papier, breidt zij zich uit over de nabijgelegen straten, pleinen en grachten.

In 't hartje van de Jodenbuurt niets dan gezichten en gestalten die men zich slechts te denken heeft, gekleed in een ruim geplooid gewaad met een tulband op het hoofd, om zich midden in Arabië te wanen.

Langzamerhand heeft de overgang plaats naar het onvervalschte Amsterdam, waar een blanker gelaatstint en blonder haren in de meerderheid zijn en alleen hier en daar een enkel bewoner herinnert aan het oude volk dat ginds nog als een geheel samenhuist.

Evenmin als er in aardrijkskundigen zin in het Amsterdam onzer dagen een scherpe grenslijn te trekken is tusschen het Hebreeuwsche en het Germaansche gedeelte der stad, evenmin is dat in volkenkundigen zin

Een Portugeesche Jood.

te doen. Ongemerkt wordt beider bloed vermengd. De huwelijken tusschen Oosterlingen en Westerlingen onderling nemen steeds toe, en ontvingen de eersten niet steeds nieuwen aanvoer van onvermengd bloed uit Duitschland, Polen en Rusland, een paar eeuwen, een korten tijd in de geschiedenis van het Joodsche volk, zouden voldoende zijn om hen te doen verdwijnen uit de samenleving.

Reeds thans is een belangrijke stam van hen bezig uit te sterven en zich op te lossen. Nog voor enkele jaren bestond een scherpe afscheiding tusschen de Portugeesche en de Hoogduitsche Joden. Op het oogenblik nog is het onderscheid merkbaar tusschen de afstammelingen der Sefardiem, die reeds vóór het begin der Christelijke jaartelling Spanje en Portugal bewoonden als de gelijken van de eersten des lands, wier vaderen de lans velden op het ridderlijk toernooi, en zitting hadden onder 's Konings raadslieden; en de nakomelingen van den stam, die in Duitschland en Polen eeuwen van lijfeigenschap en verdrukking heeft gekend. Nog is de „nobele Portegies" over het algemeen donkerder van uitzicht, fijner van lichaamsbouw, gekuischter in zijn taal dan de andere Hebreërs, en is het bewustzijn bij hem levend gebleven, dat het bloed dat hem door de aderen vloeit, zich eenmaal vermengd heeft met dat van den Koning van Portugal. Hoe arm, ellendig en onbeschaafd hij ook wezen moge, somtijds kan hij zich oprichten met een deel van de fierheid die zijn voorgeslacht eenmaal bezat, om er den „Tudesk", — op zijn beurt rijk en onafhankelijk geworden, — op te wijzen dat deze niet vergeten moet dat de arme *sjlemiel* die voor hem staat, eigenlijk een graaf is met een adellijken stamboom, waarbij die van de Rothschilden een lachwekkende spotternij is.

Eeuwen hebben beide deelen van hetzelfde volk naast elkander geleefd, zonder zich ooit te vermengen.

Thans sterven de Portugeezen uit of huwen de dochters der eens verachte Tudeskes (Duitschers).

En ook deze raken hun kenmerken kwijt.

De strenge godsdienstwetten die het cement van hun volkseigenheid geweest zijn, duizenden jaren lang, worden hoe langer hoe minder nauwkeurig opgevolgd.

De uiterlijkheden blijven het langst bestaan. Nog prijkt aan iedere deur een fluitvormig houten kokertje, de *mesoesa*, waarin een rolletje perkament dat de tien geboden bevat en den naam Gods, die, juist voor het gaatje geplaatst, hem die in- of uitgaat in het oog moet vallen. Maar bij allen moge de wet nog gevonden worden aan de deurpost, bij velen is zij reeds lang verdwenen uit het hart.

Zoo worden de scherpe kanten van de volkseigenaardigheden afgeslepen door onzen bewegelijken tijd en geraakt zelfs menig oud gebruik langzamerhand geheel verloren.

Even als zoo menige stam reeds verdwenen is, zullen ook de Hebreërs verdwijnen uit ons midden, met al hun eigenaardigheden.

Dan zal Amsterdam een hoogst merkwaardig gedeelte van zijn burgerij verloren hebben .... als Amsterdam dan nog bestaat.

Liefde, Lente des harten.

Lied voor eene alt- of baryton-stem met pianobegeleiding.

Gedicht van G. ANTHEUNIS. Muziek van W. F. G. NICOLAÏ.

40ste Werk.

Opgewekt. (M.M. ♩ = 126.)
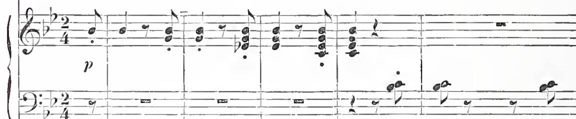
ZANG.
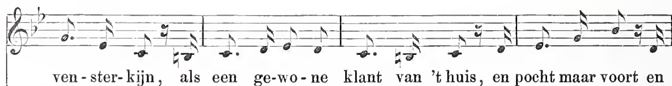

p
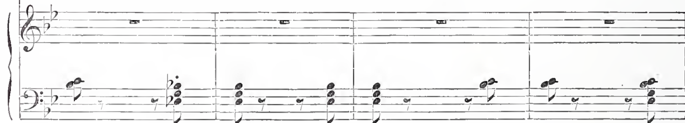
Wat klopt daar aan mijn
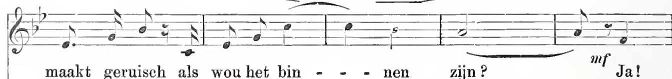
PIANO.
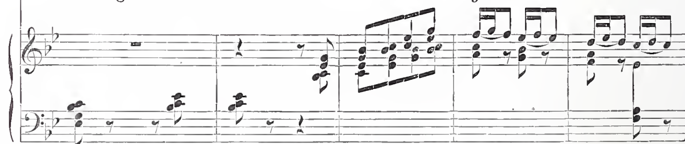

ven - ster- kijn, als een ge-wo - ne klant van 't huis, en pocht maar voort en

maakt geruisch als wou het bin - - - - nen zijn? *mf* Ja!

liefelijk

waar - lijk, 't is een zwa - luw-ken! En 'k sta blij - moe - dig op!

iets langzamer.

p Maar 't strijkt zijn pluimkens en 't draait zijn kop, en wipt dan voort, met het en - kel woord: ——

iets langzamer. *pp*

cresc. *Eerste beweging.*

f „Ik ben der Len - - te bo - - de,

cresc. *f* *Eerste beweging.*

der Len - te bo - - - - - - - - - - - de."

p

p

Wat zwiert daar

aan mijn o - - pen deur, zoo lief, zoo frisch, zoo

kleu - rig bont, en neigt zich groe - tend tot den

grond, en spreidt zoo mil - - - den geur?

Ja! waar - lijk 't is een bloem - ken! En

'k hup - pe - le blij voor - - uit; en 't lie - - ve

bloem - ken wordt dra mijn buit, en 't plooit en 't

rallent. e dimin.

breekt, daar het zuch - - - - - tend spreekt:

rallent. e dimin.

voortdurend zacht

Een weinigje langzamer.

pp

„'k Ben de eer - ste gift der len - te,

pp *Een weinigje langzamer*

Ped. *

d'eer - ste gift der len - - - - - - - - - - - te."

p *Eerste beweging.*

Eerste beweging.

p

Wat pocht en klopt daar

zoo ver - ward en snel - ler dan het

voog-lijn doet? Wat geurt als 't bloem-ken hemelsch zoet,

daar - bin - nen in mijn hart? *cresc.*

cresc. *rallent.* *f*

Eerste beweging.

f

Ja! waar - - lijk 't is de lief - - - - - - - - de!

mf Eerste be - weging.

mf

langzamer

En 'k zing en 'k juich *pp* en 'k ween!

langzamer

pp

cresc. *toenemende - - - tot - - - Eerste beweging*

Zij zegt: *f* „Ik breek niet,

cresc.

toenemende - - tot - - Eer-ste beweging

f

ik vlieg niet heen. Ik

ben de vreugd van uw zoe - te jeugd,

ik ben de Len - - - - te uws har - - - - ten,

p

ik ben de Len - te uws har - - - - - - - - - - ten."

8va

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Een gemengden indruk maakte voor eenige weken het bericht, dat Alphonse Karr overleden was.

Men scheen den twee-en-tachtig-jarigen grijsaard reeds geheel uit het oog verloren te hebben.

Maar nu bij zijn verscheiden de doodsklok zijn naam nogmaals door heel Europa afkondigt, doemt plotseling eene wereld van herinneringen bij ons op — Fransche en Nederlandsche herinneringen.

Alphonse Karr bloeide in het tijdvak van 1839 tot 1848, toen hij in den „Figaro" zijne bitse, bittere, booze satiren schreef, later onder den titel „Les Guêpes" nog in ruimeren kring bekend geworden. Ondanks het schitterendst vernuft werd dit werk bedorven door den hatelijken toon en onbeschofte aanvallen op personen. Beter en vruchtbaarder kunstwerk voltooide hij, toen hij zijne Bretonsche en Normandische vertellingen schreef, waarvan nog een drietal („Sous les Tilleuls", 1832; „Le Chemin le plus court", 1836, en „Geneviève", 1838) is blijven leven.

Karr behoorde tot de wilde romantische bende van 1837, die met Théophile Gautier, Gérard de Nerval en Arsène Houssaye een „Figaro" poogde te schrijven, toen in ons vaderland Da Costa voorlezingen hield over Bilderdijk's „Ondergang der eerste wareld", toen Van Lennep „De Roos van Dekama" schreef, Oltmans zijn „Schaapherder" onder handen had, Hasebroek in het witte kerkje van Heiloo predikte, Beets te Leiden studeerde en Geertruida Toussaint haar „Almagro" voltooide.

Hoe zeer deze beide letterkundige werelden van elkander verschilden, mogen een paar kleine, weinig bekende feiten staven.

Alphonse Karr behoorde tot la Bohème romantique, woonde op eene vijfde verdieping, en kweekte daar buitengemeen mooie tulpen — een werk, dat hij later op grooten schaal zou voortzetten. Zijne novellen waren niet volkomen in den echt romantischen toon geschreven, maar ademden zeker pessimisme, dat hij het best omschreef, toen hij zeide: „Depuis la Révolution l'esprit de ce pays-ci est si perverti qu'on est sur d'avoir raison en disant le contraire de ce que tout le monde dit". Daar hij Duitsch bloed in de aderen had, hield men zijne eigenaardige wijze van schrijven voor niet echt Fransch — en toch was de toon zijner „Guêpes" in de hoogste mate nationaal.

In 1836—37 wist Karr van een ondernemend uitgever en van eenige vermogende vrienden de som van honderdduizend franks bijeen te brengen, om een nieuwen „Figaro" — een blad onder dezen titel was in verval geraakt — te stichten. Medewerkers waren: Théophile Gautier, Gérard de Nerval, Edouard

Ourliac en Arsène Houssaye. Deze vier laatsten — allen innige bewonderaars van Victor Hugo — woonden destijds te zamen in een klein optrekje, rue du Doyenné te Parijs, dat 250 francs huur in het jaar kostte. Op den muur van hun atelier stond met groote letters: Les journaux quotidiens paraissent tous les jours. Dit zonderling pleonasme herinnerde den kunstbroeders, die eene ongemeene neiging aan den dag legden om pijpen te rooken en te luieren, dat er dagelijks moest worden gearbeid.

De bewegelijkste en geniaalste van deze letterkundige bentgenooten was zeker Théophile Gautier, met zijn breed olympisch gelaat, geheel overhuifd van krullend kastanjebruin hair — Gautier met zijne purperen vesten en fluweelen buisjes, die uit minachting voor alle hoofddeksels gewoon was op straat met een regenscherm boven zijne ongedekte kruin te loopen. Oorspronkelijk schilder, weldra dichter en novellist, behield hij het kleurenrijk koloriet van zijn romantisch palet in elken regel, dien hij schreef.

In 1837, toen hij zijn „Mlle de Maupin" had voltooid, begon Théophile Gautier te lijden onder de overmatige bewondering eener romantische, letterkundige dame, die, als hij, zich onderscheidde door den goudbruinen rijkdom harer loshangende hairen. Het zonderlingste van deze vriendschap was, dat er dikwijls hevige twist tusschen de beide kameraden ontstond, en dat er niet zelden een gevecht plaats greep, waarbij beider kastanjebruin hair het moest ontgelden.

Daar men Théophile Gautier, om zijn Germaanschen haartooi den bijnaam van Perruquophile had gegeven, was deze er zeer over ontstemd, als in dergelijken strijd zijn hair schade leed. Alphonse Karr en Arsène Houssaye traden op zekeren morgen bij Gautier binnen, toen hij weer was handgemeen geworden met „la brune Victorine". Om den strijd te beslechten, bukten Karr en Houssaye naar den grond, verzamelden zij een handvol hair en boden dit den kampioenen aan. Beiden barsten hierop in een schaterend lachen uit. De bewonderaarster van Gautier bewaarde deze krijgstropee naderhand in een medaljon.

Théophile Gautier was niet geheel tevreden met de tusschenkomst zijner vrienden. Hij meende echter — daar zijne finantiëele positie sedert zijne medewerking aan den verjongden „Figaro" merkelijk verbeterd was — aan deze beiden een déjeuner te moeten aanbieden. Hij schreef daarom aan Houssaye:

„Embarque-toi demain quand l'aurore aux doigts de roses descendra de „son lit bleu toute vaporeuse encore. Viens déjeuner avec la brune Victorine „à qui j'ai arraché encore hier une mèche de cheveux. J'ai une truculente „cuisinière qui nous truffera lestement trois perdreaux, peut-être quatre, „car Karr est de la fête.

„La présente n'est à autre fin, mais je t'avertis comme déjà j'ai averti „l'homme de Sous les Tilleuls, que si tu 't avises de ne pas me laisser „battre Victorine, à l'occasion, pour me faire les griffes, je t'étripe galam- „ment. Si Victorine aime à être battue, tu ne serais qu'un bourgeois en te

„jetant entre nous, comme tu l'as fait l'autre jour avec La Tour d'Auvergne." 1)

Ook Alphonse Karr was dus uitgenoodigd, maar tevens had „l'homme de Sous les Tilleuls" dezelfde waarschuwing gekregen. Gautier noemt hem La Tour d'Auvergne, omdat Karr naar de rue de la Tour d'Auvergne was verhuisd, waar hij zich bezig hield blauwe rozen uit te vinden.

Zeker is het déjeuner van de jonge kunstenaars uiterst vroolijk geweest, maar de historie zwijgt er van, even als van de verdere lotgevallen van „la brune Victorine". Toen deze Bohémiens ten slotte tot het door hen gehate ras der bourgeois moesten overgaan, werd Alphonse Karr bloemkweeker in het zuiden van Frankrijk, Arsène Houssaye directeur van het Théâtre français, maar bleef Gautier eenvoudig letterkundig kunstenaar.... en Bohémien.

Men vergelijke hierbij de toestanden der jonge Nederlandsche schrijvers van 1837.

Ook hier had zich eene groep van jonge bewonderaars der romantiek gevormd. Het centrum van het letterkundig leven bevond zich — verwonderlijk genoeg — gedurende het tijdvak 1836 tot 1843 in eene pastorie. De jonge dominé Hasebroek vereenigde in zijne woning te Heiloo al de vrienden en vriendinnen, die hun best deden de deftigheden en de naweeën van den ouden pruikentijd te boven te komen. Hasebroek was ongetrouwd. De zorg voor het huiselijk beheer was opgedragen aan zijne zuster Johanna Elisabeth, die twee jaren later haar „Te Laat" zou schrijven. De groote harmonie tusschen broeder en zuster, de aangename, geestige toon van hun onderhoud, trok menigeen naar het huis van den predikant te Heiloo.

Beets kwam er met zijne Aleida van den huize Nyenburgh, vlak in de buurt, Beijnen kwam uit den Haag, Geertruida Toussaint, weldra ook Hofdijk, uit Alkmaar, en voorts Brill, Beeloo, Kneppelhout, Gewin, Van Lennep, Bakhuizen van den Brink, Willem de Clercq en Potgieter. Van dit gezelschap zal niemand kunnen beweren, dat de heeren te veel Bohémiens, wel dat zij somtijds een ziertje te veel.... bourgeois waren. Misschien mocht Bakhuizen's zoute scherts aanleiding tot eenig hoofdschudden geven, men viel er echter nooit uit den goeden toon. De eenige gevechten waren spiegelgevechten met woorden, waarbij de Clercq het warmst, Van Lennep het grappigst, Beets het vernuftigst streed.

In 1838, bij het begin van den winter, kwam de zes-en-twintigjarige juffrouw Toussaint het eerst naar Heiloo.

Gestadig maakte zij de wandeling van Alkmaar naar Heiloo, om bij broeder en zuster Hasebroek haar letterkundig hart uit te spreken. Zij leefde te Alkmaar bij vader en moeder, maar vond bij hare moeder niet veel sympathie in alles, wat de beoefening der letterkundige kunst betrof. Zij vertoefde meest op eene holle bovenkamer, waar zij studeerde. Het zag er niet gezellig uit — witte muren, eene groote antieke kast en een breede schoorsteen. Hare manu-

1) Medegedeeld door Arsène Houssaye, «Les Confessions», 1885.

scripten borg ze in die antieke kast zorgvuldig weg, als zij uitging. Bij de thee kwam ze beneden, om hare ouders gezelschap te houden en het geschrevene voor te lezen.

Zoo geschiedde het, toen zij in den winter van Januari 1839 bezig was aan hare derde historische novelle „Engelschen te Rome", dat zij haar werk zorgvuldig wegborg in de groote kast, en dat zij tusschen tweeën en vijven een bezoek bracht aan de Hasebroeks te Heiloo. De heldere winterzon en het droog vriezend weer hadden haar aangelokt. Vóór het theedrinken bij het vallen der duisternis was ze weer thuis. Ze zou haren ouders voorlezen, wat ze in de laatste dagen geschreven had. Maar op hare kamer gekomen, miste zij den sleutel van hare kast. Zij had den sleutel met haar neusdoek en flacon in een zak van haar japon gestoken, toen ze uitging. Nu werd die sleutel vermist. Aldra kwam Holland in last. Geertrui Toussaint was steeds buitengewoon aandoenlijk, zenuwachtig, een prinsesje op erwten, sedert hare geboorte. Haar sleutel was weg, hare manuscripten niet bij de hand — de tranen vloeiden over hare wangen.

Reeds kwam een slotenmaker met een vervaarlijken bos sleutels en loopers. De kast kon niet geopend worden — het was een ouderwetsch slot.

Op dit oogenblik verscheen de drie-en-twintigjarige Hofdijk, de dichter van „Rosamunda", maatschappelijk niet veel meer dan een mislukte ondermeester, maar zich onderscheidend door een gloed en eene geestdrift in alles wat hij sprak en schreef, die aan zijne vrienden hoop voor de toekomst inboezemden. Zoodra hij het ongeval had vernomen, opperde hij het vermoeden, dat de sleutel misschien in de pastorie te Heiloo ongemerkt verloren was. Oogenblikkelijk bood hij zich aan, schoon het duister en vinnig koud was, naar Heiloo te gaan, en den vermisten sleutel te zoeken. Met ridderlijke dapperheid en voortvarendheid vloog hij reeds weg, voordat men hem had kunnen antwoorden.

Zijn ijver werd beloond. Vooreerst trof hij een rijtuig aan, dat naar Heiloo moest, om iemand te halen. Hij was dus betrekkelijk snel op de plaats zijner bestemming. De sleutel was reeds gevonden, en werd den dapperen Hofdijk ter hand gesteld. Na eenig vertoef keerde hij met hetzelfde rijtuig, in het bezit van den vermisten sleutel, naar Alkmaar terug. Toen hij de huiskamer der Toussaints weder binnentrad, hief hij triumfeerend den vermisten sleutel omhoog. Geertrui slaakte een jubelkreet, vloog op Hofdijk aan, en omhelsde hem tot belooning.

Met schitterende oogen, terwijl hij en neus en knevel en bovenlip zenuwachtig snuivend in beweging bracht, heeft Hofdijk mij bovenstaand feit verhaald, de laatste reize, dat ik hem mocht ontmoeten.

Ik geloof, dat hij mij de volle waarheid heeft gezegd.

Het is mijn voornemen niet eene moraal uit de beide anecdoten af te leiden. Ik plaatste ze eenvoudig naast elkaar om het contrast.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

I.

„*Brieven van Cd. Busken Huet uitgegeven door zijne vrouw en zijn zoon.* II deel (1876—1886). Met portret van den Schrijver op meer gevorderden leeftijd, geëtst door P. J. Arendzen. (Haarlem, H. D. Tjeenk Willink) 1890."

Busken Huet op „meer gevorderden leeftijd" vertoonde het uiterlijk van een slank, mager, bewegelijk, zenuwachtig man, met niets eigenaardig Nederlandsch in zijn voorkomen. Ook rees het denkbeeld niet bij u op, hem voor een Franschman of een Portugees te houden. Zoodra hij zijne sprekende oogen op iemand vestigde, wist men terstond, dat men met een zeer geestig, zeer vernuftig man te doen had. Zijne stem klonk met doordringende helderheid, soms wat luid, als een woord hem prikkelde tot tegenspraak. Op zijn gelaat zetelde eene uitdrukking van vastberadenheid. Zijne scherpe trekken teekenden wilskracht, vertrouwen op het welslagen zijner plannen, onbuigzaamheid van wil en voornemen. Zijn naam Conrad was wel verdiend. Met een ziertje fantasie kon men hem denken in de uniform van een hoofdofficier, die in energie voor niemand zijner ambtgenooten behoefde onder te doen.

Uit zijne vele boeken en artikelen proefde men dezelfde eigenschappen — bovenal het vernuft. Maar van gemoedelijkheid of licht te ontroeren gevoeligheid waren zeer weinig sporen te ontdekken. Zij, die Busken Huet als echtgenoot, vader of intiem vriend kenden, waren dun gezaaid. Hij onthaalde den lezer zijner werken zeldzaam op iets persoonlijks. In zijne binnenkamer verleende hij aan zeer weinigen toegang. Het huiselijke leven was hem een dierbaar heiligdom, waarin alleen ingewijden mochten binnentreden, en waarvan het voorhangsel nimmer verscheurd werd. Stelselmatig beperkte hij het aantal zijner kennissen, en liet opzettelijk velerlei vluchtig aangeknoopte vriendschap doodbloeden. Zijne poging geheel onafhankelijk te blijven in zijne critiek, droeg niet weinig tot zijne afzondering bij. Destemeer hechtte hij zich aan zeer enkele vertrouwde vrienden, 't meest aan Potgieter, wiens dood hij met bitteren weemoed betreurde. Zoo behoorden tot zijne getrouwen: zijn zwager Dr. J. C. van Deventer, Prof. J. H. Scholten, Mevrouw Bosboom—Toussaint, Mejuffrouw Francisca Gallé, Prof. G. D. L. Huet, Dr. J. ten Brink, en de heer J. Kneppelhout. Dit blijkt uit het tweede deel zijner „Brieven" onlangs verschenen.

Wie Busken Huet in zijne intimiteit wil leeren kennen, leze deze „*Brieven*" — beide deelen. Zij openbaren een geheel ander man, dan gewoonlijk uit zijne litterarische schetsen en critieken spreekt. Niet weinige uitspraken uit dit tweede deel bevestigen dit. Reeds aanstonds treft ons zijne dankbare erkentelijkheid als hij schrijft: „Geef ik ooit mijne mé„moires uit, dan zal daarin te lezen staan, „dat Scholten en Potgieter de twee Neder„landers zijn, aan wie ik voor mijne vor„ming het meest te danken heb gehad." Zorg en liefde van de zijnen komen in de weinige brieven uit, die hij bij korte uitstapjes naar Nederland aan vrouw of zoon schreef. In November 1878 kwam hij naar Den Haag, Haarlem, Leiden en Dordrecht, om letterkundige voordrachten te houden. Midden

in zijne mededeelingen aan zijne vrouw zegt hij plotseling: „Drink en drink toch „maar veel champanje. Dat zal u goed „doen. Voortaan gaan wij alleen zamen „van huis, en nemen Gideon mede." Een maand later meldt hij Mevrouw Bosboom: „Mijne vrouw, Gideon en ik sluiten hier- „bij voor den heer Bosboom en voor U „zelve, met een blik op uw beider beeld- „tenissen in mijn vrouw's allerheilige, „onze beste nieuwjaarswenschen in. Wij „oefenen ons in de kunst naar uw ver- „eenigd en bemoedigend voorbeeld te „werken, zoolang het dag is, en kunnen „het bij die levensbeschouwing zeer wel „uithouden."

Bij het toezenden aan Mevrouw Bosboom van de portretten zijner vrouw en van Gideon zegt hij met treffende hartelijkheid: „Ziet mijne vrouw er niet „kostelijk uit en is Gideon niet bijna een „man geworden? U moet mij vergeven, „dat ik op beider blik mij eenigszins „verhoovaardig, in allen ootmoed en er- „kentelijkheid, want ik heb hen de „wereld doorgesleept, van Bloemendaal „naar Buitenzorg, van Batavia naar Parijs, „en het zou zeer nadrukkelijk mijne „schuld zijn, zoo zij de lip lieten han- „gen of genadig recht schenen te vragen. „Lang niet altijd ben ik vast overtuigd, „dat mijn egoïsme verdiend heeft er zoo „goed af te komen." — Als Gideon ziek is, ontvalt hem het geestig woord: „Zoo- „dra dezen knaap iets scheelt, kakelen „zijn vader en moeder inwendig als twee „hennen in nood."

Het is niet mogelijk alle trekken van hartelijkheid op te tellen, die in deze „*Brieven*" verspreid liggen. Als Mevrouw Bosboom jarig is, ontvangt ze een buitengemeen fraaien ruiker, dien Huet, door tusschenkomst van zijn vriend, Dr. J. ten Brink, haar deed bezorgen. Als hij later zelf in den Haag komt, geeft hij der oude, getrouwe dienstbare bij Mevrouw Bosboom een mooien, bijna nog nieuwen, geranden driegulden, dien zijne vrouw hem voor haar ter hand stelde. Hij is bijzonder fijngevoelig voor kleine beleefdheden, en vreest steeds, dat anderen daarin, inzonderheid tegenover Mevrouw Bosboom, zullen te kort schieten. Hij heeft een levendig bewustzijn van de onderwerpen en de personen, die anderen belang inboezemen, en weet tevens op korte, praktische wijze raad te geven, of een nieuw plan aan de hand te doen.

In de tweede plaats verbergt Huet in deze brieven geenszins, dat veel in het Hollandsche leven en vele Hollanders hem een onverwinnelijken tegenzin inboezemen. Mevrouw Bosboom krijgt op haar zilveren bruiloft een geschenk in zilver. Huet ziet er de teekening van. Terstond schrijft hij: „Dat „omkranste cijfer 25 doet mij onwille- „keurig aan een postzegel denken, en ik „kan niet gelooven, dat Benvenuto Cel- „lini, van wien wij te Napels en te Flo- „rence eenige fraaie stukken werk zagen, „dergelijk sieraad zou hebben goedge- „keurd. Doch Van Kempen is niet ge- „houden met Cellini te konkureren." Bij eene reis naar Utrecht en Arnhem schrijft hij aan zijne vrouw: „Holland „maakt weder denzelfden indruk op mij „als in Juli. De spoorwegbruggen zijn „prachtig, maar de menschen zijn mij „vreemd geworden. Alles hokt, alles ha- „pert, alles staat stil, zoodra men onze „grenzen over is; en dat ligt aan de „menschen, niet aan de bruggen." Later zegt hij tot Mevrouw Bosboom: „U zoudt „niet gelooven, hoe de geheele Neder- „landsche zamenleving, op iemand, die „er eenige jaren buiten gestaan heeft, „den indruk maakt eener potsierlijke „maatschappij tot bevordering der zelf- „vergoding en der wederzijdsche ophe- „meling." Naar aanleiding van Mina Kruseman (1877) heet het: „Wij mannen „kunnen eene vrouw als Jufvrouw Kru- „seman niet billijk beoordeelen. Zij zegt „ons beleedigingen, waarop alleen een „oorvijg als antwoord zou kunnen dienen;

„want van over de knie nemen, daar-„aan valt bij eene dame van dien omvang „niet te denken. Alleen vrouwen zijn in „staat, het onvrouwelijke in dergelijk „verschijnsel met juistheid aan te wijzen. „Ik kan u alleen in vertrouwen mede-„deelen, dat ofschoon ik voor het goede „in Jufvrouw Kruseman niet blind ben, „haar boek („*Mijn Leven*") mij nogtans „met eene nauwelijks begrensde minach-„ting voor de Nederlandsche vrouwen „van den nieuweren tijd vervult. Welk „eene inbeelding, welk een onvermogen, „en welk een kanaljeuse natuur tot ach-„tergrond." Van Jonckbloet's „*Geschiedenis*" oordeelt hij: „Het is mij te moede „of ik eene lofrede op de *bas-empire*-„litteratuur hoorde houden." Omtrent het eerbewijs aan Potgieter door zijne vrienden gebracht, oordeelt hij: „Arme Pot-„gieter! dien men met zijn groot en edel „kaal hoofd op dat gure kerkhof wil „nederzetten. De onderteekenaars der „circulaire meenen het gewis goed; maar „Potgieter begrijpen, Potgieter eeren, „zooals hij in zijne eigenaardigheid ge-„wenscht zou hebben geëerd te worden „— daar doen zij niet aan." Nog sterker klinkt het vonnis: „Zoo vaak ik Neder-„land terugzie, ontvang ik den indruk „van een land, gelegen aan de kust der „Doode Zee, waar de vogels niet over-„heen kunnen vliegen, zonder te sterven. „Uit alle plaatsen, alle instellingen klinkt „er mij nog woord 2 Koningen IV: 40 in „de ooren: Man Gods, de dood is in de pot."

De ongunstige critieken zijn hiermee niet uitgeput. De steden Dordrecht, Haarlem, Leiden doen hem denken aan het opgegraven Pompeji, waar men het alleen zou kunnen uithouden, als men er van den ochtend tot den avond zijne bezigheden had. Nog heviger wordt hij, wanneer hij (1879) schrijft: „Mijn geloof „aan de goede trouw der Nederlanders „leeft sedert lang niet meer, en de slagt-„offers van Pincoffs schijnen mij toe „(onnoozele vrouwen uitgezonderd) hunne „schade verdiend te hebben. Wij zijn een „uitgebloeid volk. Onze welvaart is slechts „schijn. De vrijhandelaren à la Pincoffs „zoeken slechts zichzelven. Ons libera-„lisme, dat in 1848 opregte aanhangers „telde, is in 1879 alleen nog tartufferie." Dat men in Holland zoo weinig hart heeft voor letteren, grieft hem herhaaldelijk. Daarom vraagt hij: „Waarom „wordt een landschapschilder van den „tweeden rang tot ridder van den Neder-„landschen Leeuw benoemd? Omdat hij „getrouwd is met een dochter van wijlen „den minister X? .... Enfin, de letteren „zijn nu eenmaal in Nederland niet po-„pulair .... Wij zullen zonder medaljes „en ridderorden ten grave dalen. Onze „beste kans is, dat men evenals voor „Cremer, eene bank voor ons oprigt in „de Scheveningsche boschjes. Dan kun-„nen de Nederlanders op ons gaan zitten, „en ons warm houden."

Busken Huet wist wel, dat hij zich door het uitspreken van zulke eenzijdige gewijsden niet bemind maakte, en toch kon hij het niet laten. „Helaas!" — roept hij uit — „Mijn voornaamste gebrek is „niet, dat ik door het verkondigen van „anti-nationale paradoxen mijne waarde „landgenooten erger. Plato heeft er in zijne „Republiek enormere verkondigd. Mijne „hoofdfout is, dat ik geen Plato ben en „dit te vaak vergeet." En toch, het is bijna tragisch het te bemerken — zijn hart behoort aan zijn vaderland. Hij heeft het veel gelaakte Holland lief. Het gaat hem als Heine met Duitschland en met de verzuchting:

„O, Deutschland, meine ferne Liebe!
„Gedenk Ich dein, Ich weine fast!"

Hij had gaarne naar Nederland teruggekomen, gaarne een openbaar ambt — een professoraat te Leiden — bekleed. De brieven aan de hoogleeraren Scholten en Fruin kunnen het getuigen. Hij geeft zich eene „ongemeene" moeite — als hij zeggen zou — om de bouwstoffen te beheerschen, die hem: „*Het Land van*

Rembrand" zullen helpen schrijven. Hij vindt zelfs, dat hij zich te veel moeite geeft. „In den laatsten tijd" — schrijft hij Mevrouw Bosboom — „heb ik een „weinig *te* hard gewerkt, geloof ik, en mij „meer moeite gegeven (1882) voor mijn „boek dan misschien noodig was."

Want hij komt er telkens op terug: „Het hollandsch publiek bemint te wei- „nig de letteren, en een hollandsch auteur „zonder fortuin is van te kwade konditie. „De Hollanders vermoeden zelfs niet, dat „studie geld kost. Alleen eten, drinken „en kleederen, kosten geld, denken zij. „De letteren laten zij voor de liefhebbers." En ondanks dat alles heeft Huet heel zijn leven de letteren liefgehad, en heeft hij in haren dienst enkele der gelukkigste uren van zijn leven gesleten. Hij is aan de letteren getrouw gebleven, en heeft van de letteren zijne levenstaak en zijn levensgeluk gemaakt. Van deze zijne liefde voor de letteren spreekt hij menigmaal in het tweede deel der „*Brieven*". Allerlei oordeel is hier verspreid, en het is zeer in het oog vallend, dat hij van elk geschrift in het Nederlandsch, dat hij met zijne vrienden behandelt — telkens beweert — het is met „ongemeen" talent geschreven. Daarnaast staan oordeelvellingen, die minder optimistisch luiden. Mejuffrouw F. Gallé prijst: *Un Coeur simple* van Flaubert, en Huet antwoordt haar: „Gij hebt groot gelijk „dat verhaaltje te bewonderen, en het „boven het Diakenhuismannetje te stel- „len." Zoo gaat hij voort over anderen: „Holda is evenals Mina Kruseman eene „vrouw met een middelmatig talent en „evenals Mina Kruseman affekteert zij, iets „buitengewoons te zijn en anderen de wet „te stellen. Zoo iets is duldeloos in de Re- „publiek der letteren." Daarbij voegt zich deze uitspraak: „Ik meen, dat het opko- „mend geslacht der Nederlandsche schrijf- „sters iets ploertigs over zich heeft, dat „bij de volee van 1840 niet gevonden „wordt." En van de geheele Nederlandsche Lettergeschiedenis meent hij: „In onze „litteratuur trekken mij alleen de litte- „ratoren aan; de schrijvers en schrijfsters, „elk op zich zelf beschouwd. Een eigen „verband, een eigen leidende gedachte, „datgene wat het der moeite waard maakt, „eene geschiedenis te schrijven, vond ik „niet.... Voor mij, ligt de eenheid onzer „litteratuur niet in, maar buiten haar: „ik meen, in onze navolging van de „litteratuur der groote volken om ons „heen." Het kan niet uitblijven, dat bij deze — naar mijne opvatting zeer juiste — beschouwing onzer letteren de „*Geschiedenis*" van Jonckbloet maar weinig behagen kan. „Te vergeefs zit ik op dit „oogenblik (December 1877) Jonckbloet's „*Geschiedenis der Nederlandsche Letter- „kunde*" te lezen en, in dat dikke boek, „naar eene goede karakteristiek van ons „nationaal leven te zoeken, gelijk onze „litteratuur dit afspiegelt. Niets dan school- „sche definities; dan betwistbare persoon- „lijke meeningen.... niets dan de zelf- „behagelijke slotsom, dat wij tegenwoordig „meer en beter proza schrijven, meer aan „de aesthetica doen, en het in de kritiek „o zoo „herlich weit" gebragt hebben."

Van den roman: „*In dagen van strijd*" zegt hij, dat Juffrouw Opzoomer de vernedering gewroken heeft, onzer litteratuur door Juffrouw M. Kruseman met haar „*Mijn Leven*" aangedaan. „Die eer „komt mijns inziens Jufvrouw Opzoomer „toe" — zegt hij — „die als eene litte- „rarische Jeanne d'Arc het vaderland en „onze letteren aan zich verpligt." Zoo spoedig het de litteratuur van een vervlogen tijdperk geldt, luidt zijne stem minder scherp. Omtrent een brief van de verzenschrijfster L. W. van Merken aan Betje Wolff heet het geestig: „Hoe „totaal was die goede mevrouw van Mer- „ken van geest verstoken, dat zij op den „eersten (brief) niet anders wist te ant- „woorden dan vermomde grofheden. „Had „Hoogvliet geen *Abraham* gemaakt, ik „zou mogelijk geen *David* hebben kunnen

„maken." — Welk een onbetwistbare bê-„tise! En hoe onverklaarbaar met dat al, „dat Betje Wolff zelve dien *David* zoo „mooi vond. Hoe is het mogelijk, dat „men terzelfder tijd met zulke bewonde-„ringen behebt zij en aandrang gevoelt, „*Sarah Burgerhart* en *Willem Leevend* „te schrijven."

Somtijds maakt hij zich aan zelfbedrog schuldig, wanneer hij in het laagstellen van het Nederlandsch publiek de grenzen der waarschijnlijkheid overschrijdt. Toen hij in 1878 in Den Haag, Leiden, Haarlem en Dordrecht gelezen had over de jongste verzen van Beets en over Wallis' eersten roman, meende hij, dat hij uit Parijs was moeten komen, om op beide letterkundige kunstwerken opmerkzaam te maken: „Letterlijk *niemand* bleek mij, „had die verzen (van Beets) gelezen, reeds „in 1875 verschenen" — beweert hij. — „Bijna niemand (tenzij van hooren zeg-„gen) de drie deelen van *In dagen van* „*Strijd*. Het Hollandsch publiek maakte „op mij den indruk, litterarisch dood te „zijn." Een weinig nauwkeuriger waarneming zou hem het tegendeel geleerd hebben. Dagbladen en tijdschriften hielden zich voortdurend met den roman van Wallis bezig. Eene polemiek van den heer Ten Brink tegen eene recensie van mevrouw Koorders—Boeke in den *Gids* trok de opmerkzaamheid. In vele letterkundige kringen werd er over gesproken, inzonderheid in de Haagsche, die Huet hebben gehoord.

Zekere eenzijdigheid in de critiek, naar Potgieter's voorbeeld, zeker afmaken van den auteur, *qui avait cessé de plaire*, komt hier en daar voor. Ten Kate's vertaling van Dante's *Inferno* wordt onrecht aangedaan, als men zegt: „Hij „rijmt, rijmt, rijmt, met een gemak, dat „onze niet-rijmende dichters van den dag „tot wanhoop moet brengen. Maar onder „al die rijmen verdwijnt de ware toon, „de ware zin van het oorspronkelijke; „en na volbrachte lectuur der vertaling „weet men niets van Dante." Ten Kate heeft zeer serieus gepoogd den zin van Dante te vatten, en de schrijver dezer regelen is niet de eenige, welke zegt, dat hij dien meestal trof.

Aan scherpzinnigheid ontbreekt het Huet maar zelden. Wanneer het „*Land van Rubens*" door den heer Ten Brink wat al te gul wordt geprezen, zegt hij zeer geestig: „Daar gij zooveel tot mijn lof „zegt, zult gij vast niet weigeren mij „ook zekere mate van zelfkennis toe te „schrijven, voorbehoedmiddel tegen de „verwaandheid. Gij volgt het voorbeeld „van Diderot en Gautier en past op mijn „Land van Rubens de kritiek der be-„wondering toe. Dat is *uw* zaak. De „mijne is van uwe ingenomenheid mij „niet meer percenten toe te eigenen, „dan waarop mijn litterarisch zilveren „bruilofts-geweten mij vleit, dat ik aan-„spraak maken mag." Zulke vernuftige zetten zaait hij met gulle hand uit — en geeft den maatstaf van zijn eigen karakter, als hij later daarbij voegt: „Voor zoover ik mij zelf beoordeelen „kan, behoor ik tot de klasse der per-„sonen, wier gemiddelde men best van „al uit hunne brieven leert kennen."

En dit is gebleken een juist oordeel te zijn.

De twee deelen „*Brieven*" van Conrad Busken Huet zijn onmisbaar tot de kennis van zijn leven, zijn arbeid, zijn karakter. Zij openbaren eene bijna onbekende zijde van zijn bestaan — zijn gemoed. Zij verraden, hoezeer hij tegen eigen vooroordeelen streed, en hoe geestig hij instaat was de willekeurigste paradoxen te verdedigen. Zij schilderen hem in zijne energische volharding bij den arbeid, zij herinneren ons aan zijne waarde als een der schitterendste, zoo niet den schitterendsten stylist der laatste veertig (1847—1886) jaren.

KONING WILLEM III.
(1817—1890).

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

«Lijf ende goet altsamen
«heb ick u niet verschoont....»
(Wilhelmus van Nassouwe).

Spanjaarden, Italianen en Franschen zullen, als zij bij de veelvuldige wisselingen van hun eigen staatsbestuur naar voorbeelden van eene duurzame en voorspoedige regeering zoeken, zeker den naam vermelden van de Engelsche Koningin Victoria, die meer dan eene halve eeuw, van den Nederlandschen Koning Willem III, die meer dan veertig jaren regeerde. En allen, die den lof spreken der constitutioneele monarchie, zullen niet nalaten uitstekende constitutioneele monarchen in Victoria en Willem III te huldigen.

Nederland heeft een zwaar verlies geleden door den dood van Willem III, die in den vollen ijver zijner vorstelijke grootmoedigheid eens zeide, dat „het Huis van Oranje nooit genoeg voor Nederland zou kunnen doen." Heel de bevolking van ons vaderland — enkele treurige uitzonderingen staven slechts den algemeenen regel — heeft van 1849 tot 1890 aan dezen Koning steeds hare trouw en aanhankelijkheid betoond; wetende, dat ook Nederland nooit genoeg voor het Huis van Oranje kan doen. Het weemoedig denkbeeld, dat de laatste mannelijke afstammeling uit des Zwijgers bloed is heengegaan, zal zoo ten onzent als elders tot ongemeenen ernst stemmen.

De Oranje's speelden eene schitterende rol op het tooneel der wereldhistorie, meer dan drie eeuwen lang. De vrijheid der overtuiging, de vrijheid der gedachte is door hen beschermd, verdedigd en gegrondvest — allereerst te Heiligerlee en op de heide bij Mook door de broeders van den Zwijger met bloed bezegeld. De groote Oranje zelf streefde te velde, in de raadzaal en met de pen naar hetzelfde doel, de benauwde steden van Holland en Zeeland een hart onder den riem stekend, voor Leiden's ontzet arbeidend — zelfs bij zware ziekte — den grondslag leggend voor Leiden's beroemde universiteit, meer nog, de fundamenten vestigend, waarop het staatsgebouw der machtige Republiek van de geüniëerde gewesten kon worden opgetrokken.

Hoe heeft het tafereel der langdurige worsteling van de zeven Provinciën bij vreemd en eigen de edelste geestdrift gewekt! Hoe nobel en statig klonk het verhaal van den strijd in den gouden „burgemeesterstoon" van Hooft, een nieuwen Nederlandschen historiestijl scheppend, breed afgolvend, als de zware plooien van een fluweelen statiekleed! Hoe warm

klopte het dichterhart van Schiller, toen hij den opstand van Hollanders, Zeeuwen en Friezen tegen Duc d'Albe schilderde; hoe geduldig onderzochten Von Corvin-Wirsbitsky en Motley op nieuw al de bescheiden, op nieuw al de archieven, ten einde een dieper, inniger inzicht in den samenhang der gebeurtenissen te verwerven.

Hoe bezielden de daden der Oranje-Vorsten de Oranje-dichters van voorheen en thans! Na Heiligerlee en Jemmingen heft Marnix het Wilhelmus aan, het lijdenslied van den Zwijger, met de pijnlijke klacht:

„Dat u de Spaengiaerts crencken,
„O edel Neerlandt soet,
„Als ick daer aen ghedencke
„Mijn edel hart dat bloedt" —

later de overwinningshymne van het zegevierende volk, door de Geuzen gezongen op den 1ste April 1572 te Brielle; te Enkhuizen in 1572 met vliegende oranje-vendelen en slaande trom als welkomslied voor den Zwijger aangeheven, en door hem uitverkoren tot marschlied. Zoo bliezen het Maurits' en Frederik Hendrik's trompetten te Nieuwpoort, bij den intocht binnen 's-Hertogenbosch en Maastricht, door den ganschen vrijheidsoorlog heen. Zoo schalde het weder in dagen van nood en beproeving in 1672, in 1748, in 1813, telkens als een Oranje zich stelde aan de spits van het Nederlandsche volk. En onlangs nog klonk het weemoedig en aangrijpend bij de baar van den laatsten Koning, die door de mannelijke lijn uit des Zwijger's bloed sproot.

Naast Marnix melden zich Hooft, Vondel en Huygens aan — Oranje-dichters, die Frederik Hendrik en Amalia van Solms de bloem hunner kunst vereeren. Hooft was nimmer welsprekender, dan toen hij de droefheid der Prinses van Oranje schilderde bij de langdurige belegering van 's-Hertogenbosch, daar zij van elken kogel zich getroffen waande bij de gedachte:

„Op 't hooft met witte veeren
„Was dat gemunt!"

Huygens was nimmer gelukkiger, dan toen hij in geestige zeemanstaal „Mooi Heyntje" verwelkomde, Vondel nimmer opgetogener, dan wanneer hij mocht jubelen:

„O hoe saligh is 't te duycken
„Onder den Oranjeboom,
„Bij een kristaelynen stroom
„Gouden appelen te pluycken;
„En te ruycken geur en lucht
„Van die schoone Oranjevrucht!"

dan wanneer hij Frederik Hendrik mocht vieren, verzen schrijvend bij des Prinsen „Beeldenis", bij zijn „Helm", zijn „Pluym", zijne Rustingh", zijne

„Sporen", zijn „Speer", zijn „Pistool", zijn „Swaert", zijn „Paert", zijn „Breidel", zijn „Sabel". Voor Willem II luidde Vondel de geboorteklok met oranjekoorden, om den grooten „Boschdwinger", den overwinnaar van Maastricht te huldigen. En hoe hoffelijk vierde hij de schoonheid van Amalia van Solms, toen hij uitriep:

„(Zoo) spiegelende d'Oranjezon
„Zich in het diamant der oogen
„Van Amelye, wiens vermogen
„Verwon, die zooveel steden won!"

Later blonken de dichters, die het grootsche en treffende in den historischen bond van Oranje en Nederland wilden bezingen, meer uit door hun getal, dan door hun talent. En toch, hoe trilde de stem van Isaäk da Costa, toen hij gedurende den merkwaardigen avond van 14 Januari 1859 zijnen vrienden eene laatste schepping: *De slag bij Nieuwpoort* voorlas. Hier was nogmaals een echte zoon van Vondel aan het woord, hier klonken nogmaals de zilveren accoorden van Vondel's harp. Het strijdende Nederland, gered door den Zwijger, gered door Maurits bij Nieuwpoort, deze stof had nogmaals een koninklijk dichter bezield, als Marnix een nieuw *Wilhelmus* aanheffend:

„ „Wilhelmus van Nassouwe
„ „Was hij van Duitschen bloed!
„ „Den Vaderland getrouwe
„ „Bleef hij tot in den doet!"
„ Bij leven en bij sneven
„ In God, zijn Heer, getroost,
„ Is Nederland gebleven
„ Zijn zegen — en zijn kroost."

Het leven en de regeering van Koning Willem III behooren nu tot de geschiedenis.

En toch is het zeker voorbarig reeds heden eene meening te willen uiten over de geschiedenis van gisteren. Meeningen en oordeelvellingen verschillen naar de grillige verscheidenheid van hen, die zich een oordeel veroorloven. Wat baten ons de bonte opiniën van groot en klein, persoonlijke indrukken met eerbiedwaardig, met gering, of met geheel geen talent uitgesproken? Wat baat de critiek van den tijdgenoot, wanneer somtijds zelfs het oordeel van latere geslachten, na eeuwen hertoetst, op dwalingen bleek te berusten? Alleen de nauwkeurige uiteenzetting der feiten levert de grondstof voor het oordeel van volgende eeuwen.

Van onzen Koning Willem III weten wij, dat hij bijna twee-en-veertig jaren lang zijn plicht als constitutioneel vorst vervulde, der Grondwet getrouw, zijn eed gedachtig, alleen het belang van den staat voor oogen houdend. Wij weten, dat hij optrad in een tijdperk (April, Mei 1849), toen

Bezoek van Z. M. Koning Willem III aan Arti et Amicitiae, naar de schilderij van J. B. Tetar van Elven, eigendom van den Heer J. J. Barendsen Pzn, te Amsterdam.

hevige strijd werd gevoerd, velerlei volksopstanden tot bange worstelingen dwongen, velerlei eischen tot uitbreiding der staatkundige vrijheden werden vernomen. De Italiaansche patriotten volhardden onder Mazzini en Garibaldi te Rome, de Hongaren schenen te triomfeeren onder Kossuth, overal heerschte gisting. De tweede Republiek vestigde zich te Parijs onder bloedigen burgerkrijg. In de straten van Berlijn was het vorige jaar gestreden, evenzoo te Weenen — en steeds gold het een onstuimig verlangen naar eene liberale grondwet.

Door het ridderlijk initiatief en de edelmoedige zelfbeheersching van Koning Willem II was ten onzent in het revolutiejaar de grondwet met degelijken ernst herzien, en brak voor onze staatkundige historie een geheel nieuw tijdvak aan. Dat Koning Willem III, als Prins van Oranje, geene hooge ingenomenheid met deze wijziging van de grondwet in modern-liberalen geest koesterde, was voor niemand een geheim. En schoon hem, kleinzoon van een Russischen Czaar als Paul I, het bloed wel sneller naar het hoofd placht te stijgen, dan dit bij kalme, bezadigde, Nederlandsche staatslieden het geval mag zijn, heeft deze Koning toch nimmer de woorden, die hij bij zijne inhuldiging sprak, vergeten: „Ook den Koningen kleven menschelijke zwakheden aan, en daarom behoeven zij instellingen en zelfstandige voorlichting, opdat de Kroon een brandpunt blijve, dat weldadigen gloed verspreidt."

Gedurende heel zijne regeering werd Koning Willem III weinig gelegenheid geboden, om door in het oog vallende daden te schitteren. De bevolking der hoofdstad had jaarlijks het voorrecht den Koning in April eenige dagen in haar midden te bezitten. Op den bekenden Maandagnamiddag in September bleef jaarlijks eene talrijke menigte van belangstellenden den Koning toejuichen, als hij in plechtigen stoet naar het Binnenhof trok, om de troonrede uit te spreken. In de Aprilweek van 1853 vond Koning Willem III gelegenheid een ernstig woord te doen hooren te midden van het rumoer, dat men gewoon is de Aprilbeweging te noemen. Ieder weet, hoe de zaken destijds stonden. Te Amsterdam heerschte groote opgewondenheid onder de verschillende kerkeraden van al de protestantsche gemeenten. Er was een adres met 53000 handteekeningen, er was eene commissie van aanzienlijke protestantsche ingezetenen, er was eene aanspraak tot den Koning door den predikant Bernhard ter Haar — en dit alles vloeide voort uit de zoogenaamde herinvoering der bisschoppelijke hiërachie in de Nederlandsche katholieke kerk. Willem III, die begreep, dat niet de eisch tot invoering der bisschoppelijke hiërarchie de hoofdgrief was, maar wel de Pauselijke allocutie (Maart 1853) tot de kardinalen, waarin — naar de uitdrukking van Da Costa — „eene smadelijke streep van bastaardij werd getrokken over de glorierijke wapenschilden van heel dat Nederland, welk's geschiedenis zich tusschen de episcopale jaartallen van 1559 en 1853 beweegt" — Willem III toonde zich getroffen door het zoo indrukwekkend gebruik maken van het recht van petitie, waarbij zoovele duizenden Amsterdammers tot hem spraken. Bij het einde der audiëntie verzocht hij der commissie aan allen, die zij vertegenwoordigde, te kennen te geven, dat

„deze gewichtige dag de banden tusschen Nederland en Oranje nog vaster had aaneengesnoerd."

Later is het gebleken, dat de geheele Aprilbeweging gelijk *much ado about nothing* was te achten, maar weinig hoofden, vooral protestantsche hoofden, in Nederland toonden het doorzicht dit reeds in April 1853 te begrijpen.

Hoog steeg de geestdrift in Nederland voor Koning Willem III, toen, nadat in het begin van Januari 1861 de Bommeler- en de Tielerwaard door dijkbreuken waren overstroomd, Zijne Majesteit besloot met zijn broeder Prins

Ontvangst van Pensionnaires op het Paleis «Het Loo», naar eene teekening van Ch. Rochussen.

Henderik naar de zwaarbeproefde streken te vertrekken, ten einde overal raad, hulp en bemoediging te brengen. Het was op dezen tocht, van Brakel uit naar Driel en Dreumel, een zeer gevaarlijken tocht met schietschouwen, dat de koelbloedigheid en vastberadenheid van den Koning op het duidelijkst uitkwamen.

Met ridderlijke edelmoedigheid verleende hij overal stoffelijke hulp, waar hij te midden der geredde ongelukkigen in de kerken te Driel en te Dreumel zich eenvoudig, opgewekt en deelnemend tot dezen of genen wendde, hen troostend, bemoedigend en gevend, totdat eindelijk de bodem der koninklijke kas zichtbaar werd. Het volk volgde het voorbeeld van den Vorst. Op 19

Februari 1861, verjaardag van Willem III, werd ten behoeve der zwaarbeproefde bevolking van Bommeler- en Tielerwaard zeven-en-een-halve ton gecollecteerd. Met de bijdragen uit onze koloniën en uit den vreemde werd eerlang de som van anderhalf millioen bereikt. En in April mocht de Koning uit duizenden en duizenden monden vernemen, welke geestdrift in de hoofdstad blaakte voor zijne kloeke verschijning in de overstroomde streken, voor zijn koninklijk mededoogen met het ongeluk zijns volks.

In hetzelfde jaar legde hij den eersten steen van de spoorwegbrug over den IJsel te Zutfen, en vernam er de echo van den luiden volksjubel te Amsterdam. De Meimaand van 1862 zag hem te Parijs, te Compiègne, te Saint-Cloud als gast van Napoleon III, wiens eenigszins geëmancipeerde hovelingen zich verbaasden over den ernst en de deftigheid van dezen Vorst uit „la grave Hollande." En op den 17 November 1863 juichte heel de residentie hem toe in het Willemspark, toen men het halve eeuwfeest onzer constitutioneele monarchie vierde, toen een nieuw verbond tusschen Oranje en Nederland gesloten, en de eerste steen voor het monument van 1813 werd gelegd.

„Waait, zwiert Oranje- en Leeuwenvlag!
„Geen dag verwint dees jubeldag!
„Zing, blonde jeugd; juicht, grijze hairen!
„Wij slaven, zonder naam of eer —
„Wij werden vrije mannen weer,
„Van daag voor vijftig jaren!"

Zoo juichte de grijze poëet, Mr. A. Bogaers, den 17 November 1863 — de eenige, die destijds den ouden roem der Oranje-dichters waardig wist op te houden.

De plechtigheid der steenlegging door den Koning was indrukwekkend. Prof. J. J. van Oosterzee had met zijne gewone geestdrift uitgeroepen: „De steen, „die thans gelegd zal worden, moet een outersteen zijn van dankbaarheid, „maar tevens een hoeksteen voor het gebouw der toekomst, van het vernieuwd „verbond, dat Z. M. onze Koning door zijne tegenwoordigheid zal bezegelen."

Onder choraalgezang en kanongebulder werd door Koning Willem III de eerste steen gelegd, en nadat alles was volbracht, sprak het Hoofd van den Staat eene korte rede uit, die op menig hoorder dieper indruk maakte dan de goed in evenwicht gestelde volzinnen van Van Oosterzee — eene rede, die met blijdschap hier wordt herhaald:

„Diep getroffen, diep erkentelijk zijn Wij allen voor het feest, heden „gevierd" — hief de Koning aan. — „Wanneer ik dit zeg, ben ik de tolk „van alle Prinsen en Prinsessen uit het Huis van Oranje.

„Het is heden de schoonste dag van mijn leven; de dag, waarop Neerlands volk op zoo ondubbelzinnige wijze zijne gehechtheid en trouw aan den „dag legt. Ik stel dat op hoogen prijs, en wanneer het eenigszins vermetel van „mij is, althans wat welsprekendheid betreft, op dit oogenblik het woord te nemen, „zoo is het, omdat het voor mij en voor mijn hart eene ware behoefte is, een

Willem Kes.

„woord te spreken tot het Nederlandsche „volk, een kort woord van een Koning uit „het Huis van Oranje gesproten. Dat woord „*kan* niet anders zijn, *mag* niet anders wezen, „dan aan alle toehoorders, hier tegenwoordig, „de plechtige verzekering af te leggen, dat „de dag van heden, de dag van de eerste „steen-legging van dit echt nationaal gedenk-„teeken, de dag der liefde en trouw is van „het Nederlandsche Volk bij deze onverge-„telijke plechtigheid, bij deze groote nationale „herinnering; dat die dag voor mij niet alleen, „maar voor alle leden uit het Huis van Oranje „een nieuwe prikkel „is, om nog meer „te doen voor het welzijn, voor den bloei „van het volk van Nederland. Het zal zijn, „zooals het in vroegere dagen was, zooals „het onder Gods zegen zal blijven, dat een „Prins van Oranje *nooit*, neen *nooit* genoeg „kan doen voor het volk van Nederland!"

Marie Sablairolles.

Was het wonder, dat geen enkel der aanwezigen onbewogen bleef, dat tranen vloeiden, dat de lucht daverde van het telkens en telkens op nieuw losbarstend jubelgejuig! Zes jaren later (17 November 1869) werd het monument voor 1813 in tegenwoordigheid van het Koninklijk huis onthuld. En toen wederom in 1872, op den 1sten April de Koning te Brielle aan den feestmaaltijd hartelijke woorden sprak tot de aanwezigen, waren eenige Zuid-Nederlandsche broeders, die het derde eeuwfeest van den eersten Geuzen-triumf kwamen meevieren, zoo ontroerd, dat zij nauwelijks door de aanwezigheid van den Koning weerhouden werden in al te luidruchtige bravo's hun overkropt gemoed lucht te geven.

Louis Apol.

Bij al deze feesten voegde zich nog het zilveren feest van 's Konings regeering (12 Mei 1874). Deze dag mag voor een gewichtigen datum in het leven van Koning Willem III gelden. Vijf-en-twintig jaren

waren voorbijgegaan, sinds hij ingehuldigd werd in de hoofdstad des rijks. Nederland had lief en leed met zijn Vorst doorleefd, maar Nederland mocht dankbaar zijn — er was meer licht dan schaduw. De grondwetgevers van 1848 hadden ons nationaal-maatschappelijk leven eene ruimere, gezondere ontwikkeling willen waarborgen, en daarom eene geheele verjonging der organieke en economische wetgeving voorgeschreven. Onder Willem III kwam dit gewichtig werk tot stand. Zijne Koninklijke hand bekrachtigde in 1850: de Muntwet, de Postwet, de Kieswet, de Provinciale wet, de wet op het Nederlanderschap, de Enquête-wet, de Scheepvaartwetten; in 1851: de wet op de groote visscherijen (gewijzigd), de Gemeente-wet, de wet op de Onteigening, de wet op de Pensioenen bij de Zeemacht; in 1852: de wet op Jacht en Visscherij, de Telegraafwet, de Patentwet (herzien); in 1853: de wet op de Kerkgenootschappen; in 1854: de Oost-Indische Muntwet, de Armenwet, de wet tot afschaffing van schavotstraffen met uitzondering der doodstraf, het Regeeringsreglement in Oost-Indië; in 1855: de wet op het Recht van vereeniging en vergadering, de wet op de ministeriëele verantwoordelijkheid, de wet tot afschaffing van het accijns op het gemaal; in 1857: de Jachtwet, de wet op het Lager Onderwijs; in 1858: de wet tot aanleg van een kanaal tusschen Apeldoorn en Dieren; in 1859: de wet tot afschaffing der slavernij in Oost-Indië; in 1860: de veel omvattende wet tot aanleg van Staatsspoorwegen; in 1861: de wet op de Rechterlijke Organisatie, de wet op de Nationale Militie, de wet op de bevoegdheid van den Raad van State; in 1862: de wet tot afschaffing der slavernij in West-Indië, de grootsche wetsontwerpen tot het doorgraven van Holland op zijn smalst, en tot opening van een

Joseph Hollman.

Joséphine de Groot.

Albert Neuhuys.

kanaal van Rotterdam naar zee (wet op de waterwegen); in 1863: de wet op het Middelbaar Onderwijs, de wet tot exploitatie van Staatsspoorwegen, de Bankwet, de wet tot aanleg van Spoorwegen op Java, de wet tot afschaffing van het accijns op de brandstoffen; in 1864: de Comptabiliteitswet voor Oost-Indië, het Regeeringsreglement voor Suriname en Curaçao, de wet op het geneeskundig staatstoezicht; in 1865: de wet tot afschaffing der Gemeente-accijnsen; in 1866; het Koninklijk besluit regelende het Oost-Indisch Strafwetboek, de wet op de Inkwartiering; in 1867: de wet tot beteugeling van de Veepest; in 1869: de wet op de Rhijnvaart, de wet op maten en gewichten, de wet op de afschaffing van het Dagbladzegel, de wet op plakzegel voor handelspapieren, de wet op de Militaire Academie; in 1870: de agrarische wetten voor Oost-Indië, herziening der wet op de Grondbelasting, wet tot regeling van het onderwijs in Beeldende Kunsten van Rijkswege, wet op de gedwongen frankeering der brieven, wet tot afschaffing van de doodstraf; in 1871: wet tot invoering der Nederlandsche Pharmacopoea; in 1872: wet regelende den afstand der kust van Guinea aan Engeland, de wet tot afkoopbaarstelling der Tienden, wet tot intrekking van strafbepalingen op coalitiën van arbeiders, wet tot voorziening tegen besmettelijke ziekten; in 1873: de wet tot schorsing der vrije aanmunting van zilveren standaardpenning, wet tot herziening van de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen en, wet op het Muntwezen in Oost-Indië (herziening).

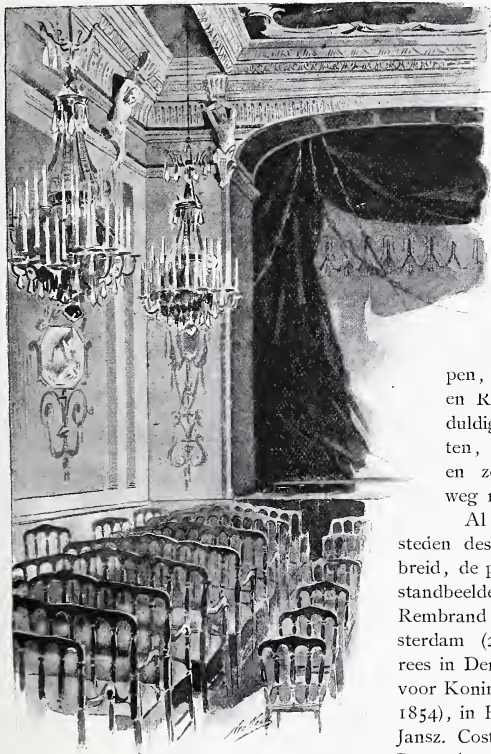

Louise Kiehl.

Alleen de voornaamste maatregelen van wetgeving uit de vijf-en-twintig eerste regeeringsjaren van Willem III zijn hier opgesomd. Talrijke amortisatie-wetten, talrijke traktaten en handelsverdragen moesten onvermeld blijven.

Behalve al wat gedurende dit vierde deel der eeuw (1849—1874) voor Nederland bij de wet werd geregeld, waardoor velerlei stoffelijke belangen werden gebaat, en velerlei ontwikkeling op allerlei gebied plaats greep, bloeiden kunsten, wetenschappen en letteren, namen de staatsinkomsten bij aangroeiende bevolking toe, werden reusachtige openbare werken ondernomen. De droog-

making van het Haarlemmermeer werd voltooid in 1853, in 1855 de Rhijnspoor tusschen Rotterdam en Utrecht geopend, in 1856 de lijn Arnhem—Emmerik voltooid, de lijn Maastricht—Hasselt voor het verkeer in gebruik genomen, en, sedert 1860 de aanleg van staatspoorwegen begon, schier ieder jaar eene spoorwegverbinding voor Nederlandsche steden en dorpen in vele provinciën des rijks tot stand gebracht.

Schouwburgzaal op het Paleis «Het Loo», naar eene teekening van N. van der Waay.

Geene rivier of zeeboezem stoorde het werk der ingenieurs. Maas, Rhijn, Merwede, Waal, Lek, Linge, IJsel werden door ijzeren bruggen in boeien geslagen, de verbazingwekkende spoorwegbrug over het Hollandsche Diep geworpen, terwijl Amsterdam en Rotterdam reeds ongeduldig de handen uitstrekten, om hunne stoomers en zeilers langs korteren weg naar zee te brengen.

Al de groote en grootere steden des lands werden uitgebreid, de pleinen gestoffeerd met standbeelden. Het eerst was Rembrand aan de beurt te Amsterdam (27 Mei 1852), toen rees in Den Haag het monument voor Koning Willem II (23 Maart 1854), in Haarlem voor Laurens Jansz. Coster (16 Juli 1855), te Rotterdam voor Tollens (25 September 1860), te Dordrecht voor Ary Scheffer (1862), te Amsterdam voor Joost van den Vondel (18 October 1867), te Rotterdam voor Gijsbrecht Karel van Hogendorp (27 October 1867), in Den Haag het groot nationale monument voor de helden van 1813 (17 November 1869), te Delfshaven voor Piet Hein (17 October 1870), te Heiligerlee voor Adolf

van Nassau (23 Mei 1873) en te Tilburg voor Koning Willem II (17 Maart 1874).

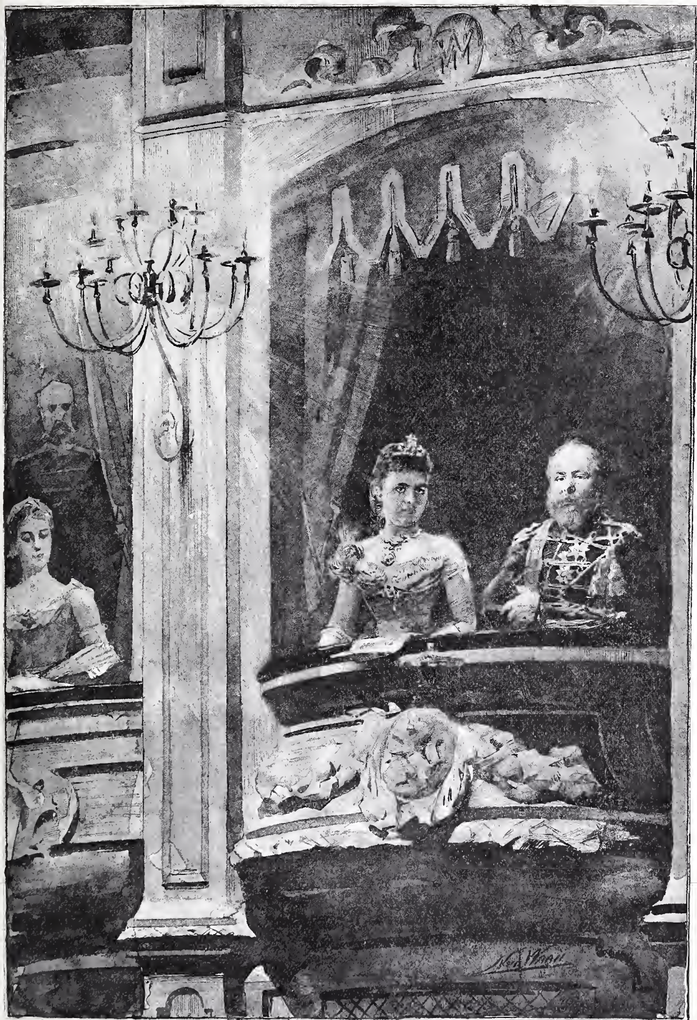
Bij zooveel leven en bedrijvigheid ontbrak het niet aan de lieflijkste en troostrijkste openbaringen van den Nederlandschen kunstgeest. In het tijdvak, dat van 1850 tot 1875 verliep, bloeide eene Nederlandsche schilderschool, die overal, niet het minst in den vreemde, werd gewaardeerd. Het is onmogelijk al deze meesters te noemen: Israëls, het stille leven en het stille lijden van onze strandbewoners tooverend op wonderschoone doeken, Bosboom, ruimte scheppend onder de statige gewelven en hooge pilasters zijner Hollandsche kerken, Rochussen, duizenden historische figuren met gadelooze juistheid kleedend in het kostuum des tijds, Bles, den humor van het leven der achttiende eeuw vertolkend, — en daarbij steeds nieuwe, steeds verrassende kunst — de Mesdags, Mauve, de Marissen, Bisschop, de Ten Kate's, Alma Tadema, de Verveers, de Van de Sande Bakhuyzen's, Vogel, van den Bergh, Nakken, Sadee, Blommers, Rooseboom, Vos, Haanen en nog zoovelen meer.

De Nederlandsche Letteren hebben in de eerste vijf-en-twintig jaren van Koning Willem III's regeering niet minder schitterende teekenen van leven gegeven. Het is bijna onmogelijk hier namen te noemen. Het aantal auteurs en poëten is legio. Niet het minst bekend bleef vader van Lennep met zijne onuitputtelijke goede luim, zijne liefde voor Vondel en zijne klare, eenvoudige vertellingen uit den goeden ouden tijd — Da Costa met zijn „*Nieuwpoort*", Beets met zijne liederen, de Génestet, Potgieter, Bosboom-Toussaint, Schimmel, Piet Paaltjens, Busken Huet, Multatuli, Vosmaer, Cremer — het is onmogelijk ze allen te begroeten.

Indien iemand Koning Willem III op zijn zilveren regeeringsfeest slechts deze feiten had herinnerd, hij zou daarmeê de schoonste lofspraak op de verloopen vijf-en-twintig jaren hebben gehouden.

„Het klokje klept op 't Huis ten Bosch
„Aandoenlijk met zijn korte slagen:
„Zij is niet meer, wier lelieblos
„Alreede in Meimaands rozedagen
„Een voorgevoel van scheidingsmart
„Deed trillen door het Neerlandsch hart.

„De lieve koningin, de blonde,
„De moeder van het Vaderland,
„Zonk neder op haar stervensponde.

De Koninklijke loge in den Haagschen Schouwburg bij de voorstelling der Vereeniging « Het Nederlandsch Tooneel » in 1881, 1882, 1883, naar eene teekening van N. van der Waay.

„Klaag vijverboord en eenzaaam strand!
„Weent, kinderen van West-Germanje!
„Buig neder, Stamboom van Oranje!"

„Ontsluit voor 't laatst uw breede deuren,
„Gij „Kerk van ongekorven hout";
„Geef Haar, om wie de harten treuren,
„Nog eenmaal doorgang, beukenwoud;
„Groet, eiken! die haar ziel beminde;
„Wuif Haar ten afscheid, loof der linde!" [1])

Zoo klaagde de dichter bij het overlijden van Koningin Sophie, Prinses van Wurtemberg, de buitengewoon begaafde vrouw, wier historische studiën eenmaal door de *Revue des Deux Mondes* der geheele beschaafde wereld werden aangeboden. Reeds in 1865 (1 Maart) had Willem III zijne moeder, de Koningin-Weduwe Anna Paulowna verloren — na 1877 klopt de dood onophoudelijk aan het Koninklijk Paleis. Te midden dezer verliezen schittert echter één heugelijk feit — het tweede huwelijk van Willem III (7 Januari 1879). Ieder weet, dat 's Konings tweede gemalin, H. M. Adelaïde Emma Wilhelmina Theresia, dochter van Vorst George V van Waldeck-Pyrmont — nu onze algemeen geëerbiedigde en geliefde Koningin-Weduwe-Regentes, — hem de laatste twaalf jaren zijns levens trouw heeft ter zijde gestaan, steeds, als Vondel zong:

„Vastgeschakelt en verbonden
„In lief en leed."

Veel leed trof onzen Koning. Nauw was het Koninklijk huwelijk voltrokken, of reeds werd de doodsklok geluid voor den eenigen broeder des Vorsten, Prins Henderik der Nederlanden (13 Januari 1879). En nauw hadden andermaal Koning en Koningin in de daaropvolgende Aprildagen hun plechtigen intocht binnen Amsterdam gehouden, of eene nieuwe treurmare kwam uit Parijs — het plotseling verscheiden van den Prins van Oranje (Mei 1879). Gelukkig voor onzen Vorst, hoogst gelukkig inderdaad, dat sombere dagen van smart, bij het klimmen der jaren zoovelen beschoren, voor Hem verhelderd werden door de zorgen en de liefde eener beminnelijke Gade. En nog eenmaal klom zijn geluk in top, toen (31 Augustus 1880) de Koninklijke echt gekroond werd door de geboorte eener Dochter — nu al de hoop, al de rijkdom, al de glorie van het Nederlandsche volk, daar in 1885 de tweede

---

[1]) Anton L. de Rop, «Het klokje klept» (*Nederland*). 1877.

Prins van Oranje, Prins Alexander der Nederlanden, na langdurig lijden overleed.

Koning Willem III heeft in de laatste zestien jaren zijner regeering zich bijzonder onderscheiden door zijne bescherming en belangstelling in schoone kunsten en letteren. Men behoeft alleen maar aan het feit te herinneren, dat zoovele uitmuntende kunstenaars, vooral schilders en musici, eenmaal als zijne pensionnaires hunne eerste schreden op de baan der kunst hebben afgelegd. Hunne namen zijn bekend, en hebben nu allen een goeden klank. [1]) Inzonderheid echter kwam de edelmoedige belangstelling van onzen Vorst ten goede aan het nationaal tooneel.

De Hollandsche schouwburg kwijnde in de residentie in het tijdvak 1860 tot 1880. De Fransche opera alleen trok het hooge publiek, het „tout-Paris" van Den Haag. Maar in de Hollandsche comedie was het Dinsdags en Vrijdags meestal leeg. Reeds werd door de inspanning van de Vereeniging het Nederlandsch Tooneel veel verbeterd, toen plotseling de machtige hand des Konings eene groote verandering te weeg bracht. In de eerste plaats ontving de Vereeniging het Nederlandsch Tooneel eene vorstelijke subsidie, en in de tweede plaats kwamen Koning en Koningin beiden de voorstelling bijwonen.

In de jaren 1881, 1882, 1883 verschenen H.H. M.M. menig avond in den Haagschen schouwburg, en gaven daardoor aan het nationaal tooneel in de residentie een onwaardeerbaren steun. Alles ging nu met reuzenschreden vooruit. Het „tout Paris" van Den Haag haastte zich het vorstelijk voorbeeld te volgen. De vertooning op het tooneel stond merkbaar onder den invloed van het hooge bezoek. Steeds meer en meer trachtten de tooneelkunstenaren door beschaafden toon en talentvol spel uit te munten. De Vereeniging het Nederlandsch Tooneel — hoe ook gedwarsboomd in den beginne — won voor goed een welverdienden naam en telde tallooze vrienden in de residentie. De tegenwoordige bloeiende toestand van onzen nationalen schouwburg is voor een groot deel te danken aan de edelmoedigheid van Koning Willem III.

Men spreekt over het oprichten van een standbeeld voor onzen overleden Vorst in de hoofdstad. Zoo het eerlang onder medewerking van het gansche Nederlandsche volk te Amsterdam mocht onthuld worden, zal onze herboren nationale schouwburg zich haasten zijne fraaiste kransen aan het voetstuk neder te leggen.

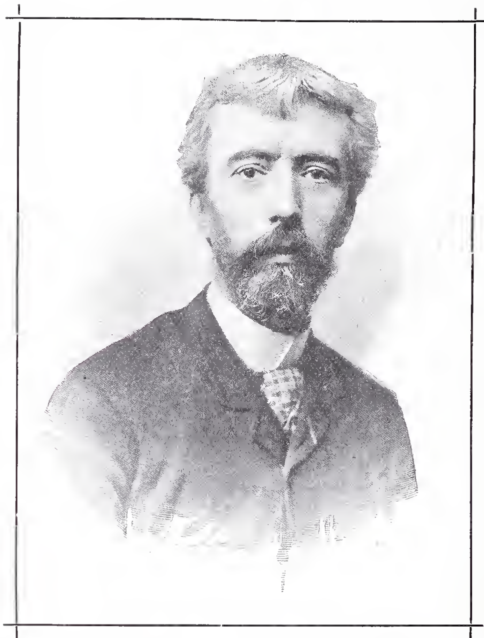
---

[1]) Van de zeer talrijke pensionnaires des Konings zijn slechts zeven portretten te dezer plaatse opgenomen — zeven, die edelmoediglijk hunne medekunstbroeders en kunstzusters hun en haar in gaven gelijk bij deze herinnering van hun Vorstelijken Beschermheer vertegenwoordigen.

F. H. KAEMMERER.

DOOR

A. L. H. OBREEN.

Parijs heeft sinds eeuwen een onwederstaanbare aantrekkingskracht uitgeoefend op de artistieke werkkrachten der andere volken, en Nederland heeft in de negentiende eeuw ruim de tol betaald, die de Fransche hoofdstad in dit opzicht heft. Er is eigenlijk geen kunstenaar van eenigen naam in Europa, die niet uitziet naar Parijs als het doel van een bedevaart, die hij in zijn rijperen leeftijd zal moeten ondernemen, hetzij om de plaats terug te zien, waar hij een deel van zijn leerjaren sleet, hetzij als de plaats, die hij aanschouwen wil, voordat zijn loopbaan ten einde zal zijn.

Is het verblijf te Parijs voor een kunstenaar voordeelig of nadeelig? De vraag is voor velerlei uitleg en beantwoording vatbaar. Bedoelt men met kunstopleiding het onderwijs in zijn engen technischen zin, dan is de Fransche

Merveilleuse (1791.)
Houtgravure van Florian, naar de teekening van F. H. Kaemmerer.

hoofdstad voortreffelijk bewerktuigd, beter vermoedelijk dan eenige plaats ter wereld. De onderwijzers zijn kundig en veeleischend, de schoollokalen, die ten dienste van den leerling staan, zijn uitstekend voorzien van hulpmiddelen van allerlei aard, en wie aanleg toont, vindt snel gelegenheid zich te onderscheiden.

Buitendien heeft Parijs een eigenaardige karaktertrek, die elders meerendeels ontbreekt, namelijk een groote wrijving van gedachten op het gebied der schoone kunsten. De zamenleving te Parijs is een kermis van denkbeelden. Het meest uitheemsche komt hier voor den dag, en vindt hier verdedigers, die niet voor krankzinnig worden uitgekreten door hun hoorders. Dat is voor kunstenaars een groote kracht, want daardoor hebben zij altijd de gelegenheid, zich vrij te houden van het loopen in hetzelfde spoor, van het poncif, dat elders zoo dikwijls de beste krachten in het gareel spant.

Menigeen, die kersversch uit zijn woonplaats te Parijs aanlandt, heeft den indruk, dat de schellen hem van de oogen vallen. Dat is ook werkelijk zoo. Hij ziet op eenmaal al wat hij voor eerbiedwaardig of voor schoon of voor heilig hield, wegvagen uit zijn geest, omdat het geweldadig wordt afgebroken door den twijfellust en de spotzucht, die de Parijsche zamenleving van onder tot boven beheerschen.

„Il ne faut pas me la faire", dat is de spreuk, die bij iederen Parijzenaar op den grond van zijn gemoed staat gegrift. Dat is de kreet, waarmede alles wordt afgebroken, en die het veld vrij laat voor ieder inzicht, voor iedere opvatting, voor iedere uiting.

Ziedaar dus twee voordeelen van het verblijf te Parijs: degelijk onderwijs en vrijheid van opvatting.

Maar er is ook een nadeel verbonden aan het kunstenaarsleven te Parijs, dit namelijk, dat het publiek overdreven gemakkelijk in zijn beoordeeling is, en, men kan niet zeggen, alles mooi vindt, maar toch alles waardeert, wat een kunstenaar op welk gebied ook voortbrengt.

Als er ergens op de wereld een broeikas voor kunst bestaat, is die te

Parijs. Het onderwijs in kunst is er zoo veelvuldig en zoo velerlei, dat menigeen zich daaraan wijdt, die veel beter deed van spekslager of pasteibakker te worden.

Het geval doet zich te dikwijls voor, dat jongelieden in hun jongen tijd eenigen aanleg toonen, welke aanleg zich later niet verder ontwikkelt, en niet tot rijpheid komt.

Dat is de keerzijde van al het onderwijs der negentiende eeuw in ieder land en op ieder gebied, — maar een keerzijde, die vooral in kunstzaken haren invloed op harde wijze doet gevoelen aan wie door de muze in den steek gelaten wordt.

Als een kunstenaar in zijn land zijn weg gevonden en zijn succes vermeesterd heeft, laat hij dan gerust naar Parijs gaan, dan kan hij zich volmaken, zijn vorming afronden, aan zijn denkbeelden meer voedsel geven, dan is hij sterk genoeg om een crisis te onderstaan.

Heeft hij het nog niet zoo ver gebracht, en is hij nog in zijn leerjaren, dat hij dan wel wete, wat hij begint, met naar Parijs te gaan. Dan moet hij aanvangen met eerst, al wat hij leerde, ten offer te brengen aan de nieuwe leiders, die hij volgen wil, maar misschien niet zal kunnen blijven volgen, of wel van welke hij niet zeker is, dat zij hem de noodige kracht zullen overlaten, om een eigen weg in te slaan. Zijn gaan naar Parijs zal dus een crisis zijn voor zijn artistiek bestaan. Hij zal in zijn hersenen een ledig voelen ontstaan, dat hij niet zeker is, van te kunnen aanvullen met een nieuw kapitaal van denkbeelden.

Ziedaar de reden, waarom menig jong kunstenaar het oogenblik vervloekt, waarop hij te Parijs kwam.

Is hij die crisis te boven, welaan, dan zal hij zich alleen kunnen bewegen, waar het hem goed dunkt te gaan, en als hij dan zijn eigen gemoed oprechtelijk onderzoekt, zal het hem blijken, dat hij niet alleen den ouden mensch heeft uitgeschud, maar tevens, dat hij een Fransch kunstenaar geworden is.

Dat is het geval geweest met Kaemmerer, die dit tijdschrift onder zijn medewerkers rekenen mag, en die in de kunstenaarswereld te Parijs zijn naam met eere ophoudt. Ziedaar een Hollander, die medetellen kan onder de echte Parijzenaars.

Op jeugdigen leeftijd is hij in de Fransche hoofdstad gekomen. Vroolijk, welgemoed, oprecht, eenvoudig, heeft hij zonder te kort te doen aan de plaats van anderen, voor zich zelven een veld weten te verkrijgen, waarop hij heer en meester is. Wie de naam van Kaemmerer noemt, denkt aan de weelde en aan de zwier van het Directoire, en aan de zonderlinge modes van het einde der vorige eeuw. Toen was men in de zamenleving te Parijs nog meer dan thans „fin de siècle." Men was niet meer in den afschuwelijken vijzel, waarin het schrikbewind der jacobijnen de geheele zamenleving van het oude Frankrijk had fijn gestampt, en men was nog niet onder de ijzeren plak van Napoleon I en van diens krijgshartstocht.

Tusschen die beide tijdperken van geweld is het Directoire niet ongelijk aan een intermède van hansworsten tusschen de halsbrekende toeren in het paardenspel — een groteske scène uit Shakespere, te midden van twee tragische tooneelen.

De hoogere klasse in Frankrijk was geguillotineerd of uitgeweken; de renteniers waren straatarm geworden, omdat de staat zijn rente niet meer betaalde, en papier uitgaf, waarvoor geen waardig onderpand bestond; een nieuwe klasse van beursspeculanten en legerleveranciers was plotseling rijk geworden, en genoot volop haar nieuwe weelde. De galanterie regeerde de zamenleving met meer aandrang dan ooit te voren in Frankrijk het geval is geweest, en wanneer men onder het Directoire spreekt van galanterie, dan moet men dat woord nemen in zijn allerwijdsten zin.

Een schilder, welke de vormen en de gebruiken van dien tijd ging bestudeeren, kon daarin een mijn van zonderlinge, uitheemsche, dan eens grappige dan eens sierlijke aantrekkelijkheden vinden, en Kaemmerer heeft dat geluk gehad. Er zijn in de moderne Fransche school weinig schilders, wier werk zoo dikwijls is teruggegeven in allerlei vorm als het zijne.

Dat komt, omdat Kaemmerer, hoewel een geboren Hollander zijnde, twee eigenschappen heeft, die echt Parijsch zijn, namelijk geest in de keuze van zijn onderwerp, en sierlijkheid in zijn teekening. Zie zijn vrouwen figuurtjes in haar lange slanke robe-fourreau, met een snaaksch wipneusje, en twee fijne handjes, en twee schoentjes met hooge hakken, zij zien er zoo aardig en zoo koket en zoo levendig uit, alsof zij zoo straks het bezoek verwachten van Barras of van Chenier of een van de andere helden van den dag.

Die twee hoedanigheden, geest en gratie in onderwerp en in teekening, zijn de kracht der Fransche genreschilders.

De ultra-modernen, die alleen zweren bij de studie der natuur in haar meest reëele uiting en-plein-air, trekken den neus hiervoor op. Die zeggen: „dat is niet gezien, dat is niet doorleefd, dat is gelikt, dat is afgesproken

„en ineengewrongen in een atelier, dat zijn modeplaatjes, die niet aan de „werkelijkheid ontleend zijn.”

Wat doet dit alles ter zake? zult gij zeggen. Wie een schilderij koopt, vraagt immers alleen: behaagt de voorstelling aan mijn oog? Is zij zoo, dat ik er alle dagen met genoegen op kijken zal, als zij aan den muur van mijn kamer hangt?

Neen, antwoordt daarop de ander. Ik schilder niet voor het publiek, dat ik veracht met groote verachting. Ik schilder, om de zelfvoldoening te hebben, van een kunstwerk te maken, dat aan mijzelven voldoet; en of het publiek dat mooi vindt en het koopen zal, dan wel het ter zijde zal laten, dat alles laat mij koud; ik volg als kunstenaar alleen mijn eigen weg, die mijn twee oogen en mijn twee handen mij doen volgen naar de opvatting van mijn eigen geest.

Die stelling kan men inderdaad verdedigen, maar zij is niet meer dan eene stelling, en zij brengt ons niet veel verder. Zij is een mantel, waarin de kunstenaar zich drapeert, wanneer zijn werk niet mooi gevonden wordt door zijn tijdgenooten. Misschien herziet de nakomeling dat oordeel, maar een diergelijke gewijzigde uitspraak is volstrekt geen regel. De kunstenaar, die eenmaal zijn succes gevonden heeft, kan die stelling niet meer doen gelden, om de goede reden, dat hij zelf onmachtig is te verklaren, welke invloed hem voortdringt, zijn eigen zelfvoldoening, dan wel de toejuiching der omstanders. De kunstenaar begint met rond te tasten naar zijn weg, tot hij een richting of een gedachte vindt, die hem op eenmaal vooropstelt, en zijn naam algemeen bekend maakt. Heeft hij dat gelukspunt bereikt, dan is hij ingeraderd, en dan moet hij in diezelfde richting of op diezelfde gedachte voortgaan, somtijds misschien ondanks zichzelven, eerst onder den drang van zijn eigen ijdelheid en van zijn eigen succes, en daarna, omdat hij geen andere richting of geen andere gedachte meer vermeesteren kan. Neem als voorbeeld welken artist ook, hij blijft zijn leven lang vast gekluisterd aan het werk, waarmede hij zijn naam vestigde.

Ten eeuwigen dage zal men van Alma Tadema een voorstelling vragen uit de Romeinsche oudheid, van Meissonier een mannetje, dat staat of zit tegen den wand van een binnenvertrek, van Henner twee nimfen of een profiel, van Carolus Duran een damesportret in zijden of satijnen kleed.

Ieder artist van talent heeft in zijn leven één gedachte, die slaagt, en of hij wil, of dat hij niet wil, daaraan blijven hij en zijn naam vastgekluisterd tot aan zijn laatsten snik.

Kaemmerer heeft dien invloed zeer sterk ondervonden ten opzichte van zijn voorstellingen uit het Directoire. Hij heeft ook andere dingen gemaakt, hij heeft het strand van Scheveningen geschilderd bij ondergaande zon, hij heeft de plaats geschilderd, waar de communemannen bij honderden te gelijk gefusilleerd zijn geworden op Père Lachaise, hij heeft nog een aantal andere onderwerpen behandeld; dit alles heeft aan den stand van zaken niets veranderd. Wie een voorstelling van het Directoire wil hebben, vraagt naar

Kaemmerer, en wie een schilderij van Kaemmerer wenscht, vraagt naar de menschen van het Directoire. Wie succes heeft, moet er den last zoowel als de

lusten van torschen, als men het een last kan noemen, om te blijven op den weg, waarop iedereen gewoon is een kunstenaar toe te juichen.

Zelfs in zijn modellen ondervindt Kaemmerer dat gevoel van getrouwheid aan de goden en godinnen, die hij eenmaal aangebeden heeft.

Op de meeste zijner schilderijen zult gij hetzelfde vrouwengezichtje ontwaren met hetzelfde rose wipneusje, met dezelfde schalksche kin, en dezelfde aardigen draai in de geheele houding. Dat is omdat zulk een figuurtje, volmaakt passende in de toestanden, die hij wilde wedergeven, zich gegrift heeft in zijn geest, en onwillekeurig altijd weder uit zijn penseel te voorschijn trippelt 1).

Niemand kan van de Fransche genreschilders zeggen, dat zij geen eer van hun werk hebben. Met Meissonnier aan het hoofd, hebben zij de reis om de wereld gemaakt en in de negentiende eeuw Noord-Amerika heroverd, misschien als genoegdoening, dat Engeland in staatkundigen zin in de achttiende eeuw dat land grootendeels van Frankrijk heeft afgenomen. Zij hebben de nederlaag van den markies van Montcalm in Canada gewroken.

1) «Trippelt» is het ware woord. Gij hebt het zestal paar voetjes slechts gade te slaan, dat hiernevens is afgebeeld. Hetzij met hooge of lage hakken, hetzij met donkere of met lichte kousen, de familietrek is onmiskenbaar.

Thans betalen alle jaren de rijke veekoningen en spoorwegpotentaten van New-York, van Chicago en van San-Francisco, schatting aan de Fransche schilderschool, en Kaemmerer mag zich verheugen daarvan zijn aandeel thuis te krijgen.

Hoe vroolijk, hoe opwekkend, hoe lustig de schilderijen van Kaemmerer ook zijn, men zou eenigen twijfel kunnen opperen, of de voorstelling, die hij ons geeft van dat tijdperk, wel volkomen de samenleving van het Directoire wedergeeft.

Een huwelijk, een doop, het opgaan van een luchtballon, een ijsvermaak, ja dat zijn zeker dingen, die onder het Directoire plaats vonden te Parijs, maar er gebeurden ook nog heel andere geschiedenissen dan deze, en het is juist daaraan, dat het Directoire uit een maatschappelijk oogpunt zijn naam te danken heeft.

Men stelle zich Parijs voor, na gedurende twee jaren, van de Septembermoorden in 1792 af tot aan den val van Robespierre, in den zomer van 1794 geleefd te hebben in de overspanning, die geweld en bloedstorting met zich brengen, na gedurende twee jaren omhuld te zijn geweest in een bloedlucht, die als een roode mist de gansche zamenleving verduisterd had, en waarin alles was verdwenen, wat gedurende eeuwen den grondslag had uitgemaakt der Fransche maatschappij: godsdienst, koningschap, staatsregeling, burgerlijke instellingen, en maatschappelijke standen.

Toen Frankrijk ontwaakte uit dien tweejarigen kwaden droom, en er onder een regeering van betrekkelijke vrijgevigheid een nieuwe zamenleving ontstond, was het inderdaad niet te verwonderen, dat deze weinig geleek op het denkbeeld, dat wij ons thans maken van een geregelde maatschappij.

Alle sociale banden waren geslaakt, en de ijzeren vuist van Napoleon I is niet te sterk geweest, om die later op nieuw aan te binden. De schilderijen van Kaemmerer zouden allicht doen vermoeden, dat men in

de dagen van het Directoire goedig, als aan brave burgers betaamt, ging trouwen, en kinderen liet doopen, en op zon- en feestdagen eens naar buiten ging om te wandelen, en de wereldsche toestanden à l'eau de rose proefde. Welk een illusie!

De waarheid is integendeel deze, dat er nimmer een tijd in de Fransche geschiedenis is geweest, waarin het maatschappelijke leven grover en hartstochtelijker was in iedere richting, waarin overdreven beursspel een meer kwetsende weelde te voorschijn riep, waarin grooter aandrang bestond tot genotzucht en zwelgerij, waarin de staatkundige zamenzweringen met meer doortrapte sluwheid den weg naar het oppergezag in den staat zochten.

Het Parijs ten tijde van het Directoire is een groot speelhol geweest, waarin alle huizen der vroegere adelijke standen verkocht en verkonkeld werden van hand tot hand, tegelijk met de bezittingen van kerken en geestelijke orden, waarin de door speculatie plotseling rijk geworden burgers aten en dronken en dobbelden en brasten te midden van een groote massa van armen, die omkwamen van den honger, waarin de overdreven rijkdom van enkelen naar alle middelen greep, om zich te laten kijken en bewonderen, in bizarren vorm van rijtuigen, in uitheemsche dure kleedij.

Geen kunst, geen letterkunde, geen wetenschap, niets als de aanbidding van het gouden kalf, eten en drinken en geldzucht. Ziedaar de eerste stappen der nieuwe zamenleving.

Er is slechts een onvolkomen wederschijn van dit alles in de tafereelen van het Directoire van Kaemmerer. Een huwelijk, een doop? Wel zeker, men trouwde, maar velen vergaten om naar het stadhuis te gaan, en zij waren er niet te minder om. En als men werkelijk trouwde volgens de burgerlijke overlevering, dan had men als dessert van het bruilofsmaal nog een nieuwtje, namelijk de echtscheiding.

Het argument, dat onder de derde Republiek het moeielijkst was te wederleggen tegen het wetsontwerp op de echtscheiding, was het misbruik, dat men onder de eerste Republiek van de instelling had gemaakt.

Kinderen doopen in de kerk? Gij zijt wel goed, maar de kaartlegsters, en de koffijdikroerders, en de geestenbezweerders en de spookverschijningen hadden heel wat meer in de melk te brokken dan de godsdienst. Het bijgeloof heeft zich nimmer met meer hartstocht van den menschelijken geest meester gemaakt dan onder het Directoire, toen de speelwoede de geheele zamenleving beheerschte. Kansspel en bijgeloof gaan alle tijden door hand aan hand.

En de vondelingen groeiden in die dagen als kool langs den weg. En dan de vechtpartijen op straat? Het was de mode, om naar de antieke wijze zijn spieren te oefenen, en een dikken stok te dragen, die schroefvormig met een punt uitliep, en te spreken met een hooge faussetstem zonder de *r* uit te spreken, en te dansen langs den weg met een zekeren zwier op puntige verlakte dansschoenen, de kaken tot onder de ooren verborgen in een das van minstens een Nederlandsche palm hoogte. Daarbij een rok, die in

lange spitse panden uitfladderde, en een dwarse steek op het hoofd, die in twee punten zijdelings omlaag stak.

Het toilet der dames was niet minder bizar. Bloote armen, bloote hals, bloote voeten. Het was een minimum van toilet naar antiek model, maar zulk een klein minimum, dat er eens in de Champs Elysées onder het volk een gedrang ontstond tegen twee vrouwmenschen, die aan de natuurlijke lijnen een al te vrijen loop lieten.

Het Directoire was van onderen tot boven een groote vastenavondgrap, een hansworsterij op reusachtige schaal, die thans met belangstelling kan worden gadegeslagen als een zielkundig ziekteverschijnsel, maar waarin men niet moet doordringen, op gevaar van met kracht het boek dicht te slaan, dat deze minder stichtelijke tooneelen schildert.

Men zal altijd met genoegen kijken naar de figuurtjes van Kaemmerer, men zal er de gratie van bewonderen, en er een bekoorlijke aantrekkingskracht in vinden. Men zal misschien zelfs een heimelijke neiging gevoelen, om zich voor de aardigheid ook zoo aan te kleeden, en de derde Republiek heeft in hare hedendaagsche modes veel overgenomen uit de dagen, toen Barras en Mevrouw Tallien en een drom van hysterische vrouwspersonen achter haar het land regeerden.

Ook in zeden en gebruiken, zegt men, dat het Directoire minder oud en minder vergeten is, dan men oppervlakkig meenen zou. De tegenwoordige

tijd met zijn beurswoede, en zijn plotseling opkomende millionairs, die hun naam in de krant willen lezen, is een jongere broeder van het Directoire. Maar in 's hemels naam laten wij de navolging niet verder doorzetten, en ons liever houden bij hetgeen Kaemmerer daarvan heeft afgebeeld.

Voor ons Nederlanders is aan den tijd van het Directoire een sombere herinnering verbonden, de donkerste uit onze geschiedenis. Nu bijna een eeuw geleden was er in Nederland een machtige staatspartij, die de Franschen in het land haalde, en het leger van Pichegru met gejubel binnen onze grenzen ontving. Een nederlaag lijden en verslagen worden door een vijandelijk leger, dat kan aan ieder volk overkomen, dat is aan ieder volk overkomen. Maar den vreemdeling in het land halen, en met voorbedachten rade hem tot scheidsrechter maken van binnenlandsche twisten, dat is de grootste wandaad, die in de geschiedboeken van eenig volk kan opgeteekend staan. Waarde lezer, als gij de zonderlinge figuren uit den tijd van het Directoire gadeslaat, maak u dan nimmer vroolijk over deze carnaval-vertooning, denk dan veeleer met weemoed, dat zoo de menschen er uit zagen, die in ons vaderland werden geroepen als vrienden, en die het daarna als veroverd land onder den voet traden.

Als er voor het inhalen der Franschen ooit een verzachtende omstandigheid is aan te halen, zou men die kunnen vinden in het feit, dat een andere staatspartij weinige jaren te voren de Pruissen in het land gehaald had, en dat de eene niets te verwijten heeft aan de andere. Wij hebben er hard voor geboet. Elk kwaad straft zichzelf, en wij mochten willen, dat wij de menschen van het Directoire nooit anders gekend hadden, dan uit de bekoorlijke voorstellingen van onzen waarden landgenoot Kaemmerer!

DE KLEINE LORD.

(BIJ DE PLAAT.)

Mrs. *Frances Hodgson Burnett* heeft uit haren roman, getiteld: *The Real little Lord Fauntleroy* een tooneelspel getrokken, dat zoowel bij de vertooningen in *The Opera Comique* te Londen als bij die van de *Koninklijke Vereeniging: „Het Nederlandsch Tooneel”* grooten bijval verwierf.

Het eerste bedrijf speelt in New-York. Wij maken kennis met de Weduwe van een Kapitein, Mevrouw Errol, die aan haar oude getrouwe dienstbode vertelt, dat zij juist een brief ontving met de treurige tijding, dat haar zaakwaarnemer plotseling overleden is, na gewaagd gespeculeerd te hebben, waardoor het kleine kapitaal, dat zij bezat, verloren is gegaan. Mevrouw Errol betreurt dit verlies in de eerste plaats, omdat zij een kind heeft, een allerliefst jongentje, haar oogappel: Cedric genaamd. Want hoe moet zij hem nu een goede opvoeding geven, hoe zorgen voor zijne toekomst? De hulp van Cedric's grootvader, den graaf van Dorincourt, met zijn kasteelen en landerijen in Engeland, die zijn zoon nooit diens huwelijk met haar vergeven heeft, wil zij niet inroepen. De graaf toch antwoordde niet eens op haars echtgenoots brief, waarin hem de geboorte van Cedric gemeld werd.

Terwijl mevrouw Errol dit alles bedenkt, speelt haar zoontje op straat. Hij loopt om het hardst met zijn kameraadjes. Cedric is goede vrienden met iedereen in de buurt: met den politieagent, met de appelenvrouw in het stalletje op den hoek, met mijnheer Hobbs, den goedigen kruidenier, met den schoenpoetser Dick, en allen houden dol veel van den goedhartigen, levendigen knaap.

Met een vuurrood gezichtje komt hij binnenstormen, gevolgd door mijnheer Hobbs en Dick. Hij gooit zijn muts in de lucht en vliegt op zijn moeder toe: „O liefste”! roept hij uit, „stond u voor het raam, heeft u ons gezien? — „wij liepen van het meelvat tot bij de appelenvrouw, en ik heb het ge- „wonnen en mijnheer Hobbs en Dick zullen het u heelemaal vertellen.”

Cedric heeft niet alleen plezier in spelen en in zijn bal, maar stelt ook belang in de verkiezingen. Hij zegt een „publikein” te zijn en vertelt van zijn platen en boeken, van koninginnen en prinsen, van markiezen en graven, die door mijnheer Hobbs worden gehouden voor tirannen, die hij niet op zijn beschuittrommels zou willen zien zitten, terwijl daarentegen Cedric elke komenijszaak, waar hij in kwam, tot eer zou verstrekken.

Tot de niet geringe verbazing van mevrouw Errol komt een zaakwaarnemer, Havisham, van den graaf van Dorincourt haar een bezoek brengen. De beide oudste zoons van den graaf zijn evenals kapitein Errol gestorven, en hebben geen nakomelingen nagelaten; volgens de Engelsche wet is Cedric: Lord Fauntleroy, en de toekomstige graaf van Dorincourt. Zijn grootvader wenscht

hem bij zich op zijn kasteel in Engeland te zien, en hem op te voeden. Mevrouw Errol zal echter niet bij haar zoontje mogen wonen; haar zal een huis niet ver van het kasteel worden aangewezen; de graaf is bereid haar een jaargeld te geven, en Cedric mag haar elken dag komen bezoeken. Hoewel het hard voor haar is van haar kind te moeten scheiden, ziet zij in, dat zij hem geen opvoeding geven kan, zooals zijn vader zou gewenscht hebben, en moet zij hem wel afstaan aan den man, die voor hem doen kan, waartoe zij met al haar liefde niet in staat is. Cedric, met zijn warm, gevoelig hart, mag vooral niet weten, dat zijn grootvader tegen „liefste" is ingenomen, en hoe wreed deze voor haar is, omdat hij dan nooit van hem zou kunnen houden. Als hij het groote nieuws hoort, zegt hij: „Moet ik nu juist een „graaf zijn? Geen van de andere jongens hier zijn graven. Wat zal mijnheer „Hobbs er wel van zeggen!"

Vol gevoel is het tooneel, als mevrouw Errol haar lieveling zegt, dat zij voortaan niet meer in hetzelfde huis zullen wonen. Zij zal elken avond een licht voor haar raam zetten, dat Cedric zien kan en de woorden zeggen die zij altijd met hem bidt: „God moge over U waken en U zegenen heel den dag."

In het tweede bedrijf zien wij den Graaf van Dorincourt in zijn studeervertrek in een gemakkelijken stoel bij de tafel zitten. De graaf ziet er somber uit, de oogen liggen diep, het hooge voorhoofd is gerimpeld, het geheele uiterlijk van den aristocraat teekent wrevel en ontevredenheid met zijn lot. De graaf voelt zich alleen, hij lijdt aan jicht, waardoor niemand het hem naar den zin kan maken, hij snauwt zijn bedienden af, en wordt door ieder, met wien hij in aanraking komt, gevreesd. Havisham is naar Engeland teruggekeerd en vertelt zijn heer, dat de kleine Lord met zijn moeder is aangekomen. De graaf ziet alles zoo donker mogelijk in; zoo vreest hij, dat zijn kleinzoon lomp en brutaal en leelijk is, en het verbaast hem van Havisham te vernemen, dat de jongen welgemaakt, gezond, groot voor zijn jaren en recht van lijf en leden is. Mevrouw Errol, die hem een onderhoud liet vragen, wordt dan ook alles behalve vriendelijk ontvangen, en als zij verklaart het haar toegezegde jaargeld liever niet aan te nemen, meent de graaf, dat zij dit alleen weigert om het medelijden van anderen op te wekken en haar zoon tegen hem op te hitsen. Toch valt het den graaf moeilijk zijn aandoening te verbergen, als zij hem het portret en een onvoltooiden brief van zijn zoon, den braven kapitein, overhandigt, en hij belooft haar, dat er ter wille van zijn vader goed voor den jongen zal gezorgd worden. „Dat hoop ik!" antwoordt mevrouw Errol, „ik ben er zeker van, dat u van hem zult gaan houden ter wille van hem zelven."

De graaf is alleen op het tooneel, als de statige huisknecht „Lord Fauntleroy" komt aandienen. Cedric stapt de trappen af, die naar het terras voeren. Het vertrek is groot en deftig ingericht met de ouderwetsche meubels en de hooge boekenkasten langs de wanden. Eerst denkt Cedric, dat er niemand in de kamer is, maar spoedig ziet hij, dat er in den armstoel bij den

« Precies zijn vader! » mompelt de graaf.

haard iemand zit, die zich niet dadelijk naar hem omkeert. Cedric is altijd een dapper ventje geweest, en hij loopt dan ook vastberaden naar dien heer toe. De graaf kijkt hem aan. Cedric ziet een forsche, oude man, met sneeuwwit haar en wenkbrauwen, met een witten borsteligen knevel en een arendsneus tusschen doordringende oogen. De graaf ziet een bevallig jongentje, in het zwart fluweel gekleed, met blonde krullen die om een mooi, wakker gezichtje golven.

„Is u de graaf?" vraagt Cedric, „Ik ben uw kleinzoon, lord Fauntleroy. Ik hoop, dat het u goed gaat en ik ben blij kennis met u te mogen maken. Wat heeft u een grooten hond! Hij kwam net de zaal instormen, toen ik binnen kwam. Hij liep me bijna omver, maar ik ben niet bang voor honden. Hij sprong tegen me op en ik zei: Hallo, oude jongen en sloeg mijn armen om zijn hals en toen besnuffelde hij me en nu zijn wij vrienden."

„Precies zijn vader," mompelt de graaf, en als Cedric op de tafel gaat zitten om vertrouwelijk dicht bij hem te zijn, vraagt hij het kind: „Waarom kijk je mij zoo aan?"

„Wel," antwoordde Cedric, „ik keek of u op mijn papa lijkt, maar ik geloof het niet."

„Dat spijt je zeker erg!" meent de grijsaard.

Cedric herneemt: „Natuurlijk zou ieder het prettig vinden, als er iemand was, die op zijn vader leek. Maar ieder vindt toch zijn grootvader het best, zooals hij er uitziet. U weet zelf hoe het gaat, men is altijd ingenomen met zijn familie. Iedere jongen houdt van zijn grootvader, vooral als die zoo goed voor hem geweest is, als u voor mij."

„Ben ik dan goed voor je geweest?" vraagt de graaf ongeloovig, terwijl hij hem half norsch, half vriendelijk aanziet.

„Of u!" roept Cedric uit, en zijn kleine handjes spelen met het lorgnetkoord van zijn nieuwen vriend — „Ik moet u ook wel bedanken voor Bridget en Dick en de appelenvrouw.

„Bridget, Dick, Appelenvrouw?" herhaalt de graaf verbaasd.

„Ja, voor wie u mij al dat geld gegeven heeft — u weet wel — het geld, dat u meneer Havisham meegegeven had. Misschien weet u niet, wie Dick en Bridget en de appelenvrouw zijn? U woont ook zoover af. Het zijn alle drie erg goeie vrienden van mij."

Wel vindt de graaf, dat zijn kleinzoon er een raar soort kennissen op na hield, maar hij erkent, dat het zijn manieren niet bedorven heeft. En de jongen roept uit:

„U zult wel erg trotsch zijn op uw huis, omdat uw vader hier woonde, en die zijn vader en weer die zijn vader. Liefste noemt ze uw voorouders en sommigen waren heel dapper en vochten mee in veldslagen. Liefste zegt, dat als iemand een graaf is, hij braaf en goed moet zijn net als u, en dat als iemand een groot vermogen en een grooten naam en een groot kasteel heeft, hij dat alles waardig moet zijn."

Cedric's kinderziel verwarmt het hart van den edelman, wiens slecht hu-

meur verandert in goedhartigheid, terwijl zelfs zijn aanvallen van jicht verminderen. Groot is dan ook zijn teleurstelling, als een zekere Minna Tipton hem komt meedeelen, dat zij, na een liaison gehad te hebben met den oudsten broer van kapitein Errol, met dezen gehuwd is, en dat er uit dien echt een kind geboren werd, voor wien zij aanspraak maakt op den titel van „Lord Fauntleroy." De graaf houdt reeds zooveel van den kleinen Cedric, die het zonnetje geworden is in zijn hart en zijn huis, dat hij zweert voor zijn rechten te zullen strijden tot het einde toe.

Het derde bedrijf speelt op den verjaardag van Cedric. De graaf heeft al de pachters uitgenoodigd, om de andere partij te braveeren en te toonen wie hij wil dat Lord Fauntleroy zal zijn.

Cedric heeft tot zijn niet geringe blijdschap brieven ontvangen van zijn oude vrienden, den schoenpoetser Dick en van mijnheer Hobbs. Het spijt Dick wel, dat de boel met dat graaf-worden zoo in de war loopt, maar hij biedt Cedric aan, voor het geval, dat deze niets beters kan vinden om bij hem in de zaak te komen. Zijn broer Ben heeft veel geld verdiend in Californië, wil naar Engeland komen om zijn kind te halen, en Dick hoopt hem op die reis te vergezellen.

Mijnheer Hobbs schrijft, dat het er slecht voor zijn kleinen vriend uitziet. Ook hij wil naar Engeland gaan ten einde een oog in het zeil te houden, terwijl hij Cedric aanbiedt, moest het ergste gebeuren, bij hem als compagnon in de komenijszaak te komen.

De pachters uit den omtrek zijn niet alleen zeer ingenomen met Cedric, maar ook met zijne moeder, en haar bescheidenheid komt zoo voordeelig uit tegenover het onbeschaamde gedrag van Minna Tipton, dat de graaf niet langer weigert om haar te ontvangen. Mevrouw Errol acht het wel een groote eer voor haar zoon om graaf van Dorincourt te worden — maar in de eerste plaats moet hij zijn zooals zijn vader: goed en rechtvaardig en eerlijk. Zij zou niet wenschen, dat Cedric: lord Fauntleroy werd, indien een ander kind recht had op den titel, zelfs niet al zou de wet het haar jongen toestaan.

Gelukkig echter blijkt het, dat het kind van Minna Tipton niet geboren werd tijdens haar huwelijk met den Lord, maar vroeger: toen zij de vrouw was van Benjamin Tipton.

Intusschen zijn Dick en Hobbs behouden aangekomen en de eerste herkent Minna als de vrouw van zijn broer. Cedric is dus de eenige en ware Lord Fauntleroy; Mevrouw Errol mag voortaan op het kasteel wonen, de graaf belooft voor Dick te zullen zorgen, mijnheer Hobbs zal een komenijszaak te Earlsborough opzetten en er voor waken, dat niemand zijn kleinen vriend meer komt lastig vallen met valsche aanspraken.

De kleine Lord dankt zijn succès grootendeels aan den waren eenvoud en de scherp geteekende karakters. Het optreden van Minna Tipton, hoewel gevorderd om de liefde van den graaf voor zijn kleinzoon te doen uitkomen, is het zwakste deel van het stuk.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

EERSTE AFDEELING.

BROEDER EN ZUSTER.

III.

SERMOENEN VÓÓR DEN NOEN.

Den 6 December 1614 des morgens reeds vroeg hadden de kinderen van Cornelis Gerbrandsz. „in de Oude Cost" zich naar Oom en Tante op den Oude-Zijds-Voorburgwal begeven. Sint-Niklaas had vrij wat gebracht, en Moei Marretje sleet een gelukkig halfuur met de vroolijke, dankbare kinderen. Daarna liepen zij het geheele huis rond, om ieder hunne schatten te toonen, terwijl zij het gebak aten, dat Tante voor hen had gereed gemaakt.

Na hun vertrek wenkte de vrouw des huizes hare dochter Hildegond, en begaven beiden zich naar de groote zijkamer, waar den vorigen avond zoo lustig was gegastreerd. Er bevond zich daar niemand. Vader en broeders waren allen buitenshuis werkzaam, met uitzondering van Gerbrand, die waarschijnlijk in zijn klein atelier aan den arbeid zat. De beide zusters waren met Geertruid bezig voor de bij het feest gebruikte kelken, bekers, bokalen, borden en schotels te zorgen.

Hildegond zette zich tegenover hare moeder bij den haard met den rug naar het licht, dat uit twee hooge vensters door een fraai netwerk van gekleurde en witte ruitjes naar binnen viel. De groote en diepe kamer werd echter niet voldoende verlicht. Er scheen een nevel van duisternis te hangen aan de wanden en in de hoeken, zoodat de schilderijen, die meest van effen zwarte lijsten, sommigen echter van gestoffeerde vergulde lijsten, voorzien waren, niet duidelijk genoeg uitkwamen. Daar de zoldering door donkerbruine balken werd gedragen, en groote groene schuifgordijnen aan de ramen een deel van het invallend daglicht wegnamen, bleef de grootste ruimte van het vertrek in die geheimzinnige schaduw, welke uit de geschilderde binnenhuizen onzer zeventiende meesters zoo welbekend is.

Moeder en dochter.

Moeder Marretje — zooals zij niet alleen door hare neefjes en nichtjes, maar ook door haar man genoemd werd — keek eerst eene vrij lange poos in den haard, die de somberheid der kamer door een uitstralenden regen van goud en purper verdaagde, en toen naar hare dochter.

— „Kind!" — sprak ze — „Wat zijn toch je intentiën met Lastman? Hij heeft me gisterenavond de ooren doen tuiten door het relaas van al de

miseriën, die hem kwellen, alleen, omdat hij jou zoo bezucht lief heeft!"

Hildegond wierp zich achterover in haar stoel en riep:

— „Die Lastman! dat houten aangezicht! De droes mag hem bedroeven!"

— „Bloemerherten! Hoe kun-je zoo razen, Hildegond? Lastman is een groot meester, een treffelijk burger, een rijk man! Zijne moeder, Barbara Jacobsdr., die nu woont in dat verweende nieuwe huis, buiten de Sint-Teunis-poort, heeft mij al zoo vaak aan boord geweest over dit hijlik! Ze vertrok me laatst nog, dat je hem al voor lang trouw beloofd hadt, dat je hem met groote schalkheid toot op toot zet, zoodat de arme man, die jou zoo wonderlijk bezint, niet leeft, niet eet, niet drinkt, niet slaapt! Fy, Hildegond! dat is te groote lichtveerdigheid!"

Een luide lach klonk door het vertrek.

— „Wat brabbelt die oude Barber toch!" — antwoordde Hildegond. — — „Wat weet die uitdraagster op mij te spreken? 't Is eene larijster, die al de larijsters van 't Heeckelveld, van 't Kattegat en van de vesten den mond snoert. Heb ik Meester Pieter niet ronduit gezegd, dat hij patiëntie moest nemen! Met reverentie gesproken, ik zie liever zijne hielen dan zijn walberken tronie!"

Moeder Marretje zuchtte, en schudde het hoofd.

— „Maar, kind! bedenk toch wat je doet! Je bent nu haast eenendertig jaar. Dit hijlik is eerbaar en oorbaar voor ons allen. Vader raadt er u toe met al zijn vermogen. Lastman kwijnt van minne voor je.... ik vrees, ik vrees zeer, dat je stijfzinnigheid je eenmaal berouwen zal!"

— „Gans lijden!" — riep Hildegond, terwijl de muzikale klank van hare stem door de ruimte der kamer trilde. — „Lastman is een gierige guit. Hij ziet op vaders geld en goed, dat is certein! Hij kwijnt van minne! Jawel, ik begrijp den fijnman! Hij wil hijliken voor de nieuwigheid, daar de knechtjes een wijf om trouwen!"

— „En heb-je dit aan hem vertrokken?"

— „Ik heb den zuurmuil het zwijgen geboden! Hij weet, dat ik waarlijk niet verlekkerd ben op zijn gezelschap! — Hij relt mij nu al een jaar aan de ooren met zijne praatjes! Hij gaat nimmer van zijn teem, en weet vooraf, dat hij eene blauwe scheen krijgt. Waarom komt hij niet bij andere dochters? Daar is hier nog een deel quiksche jonge dieren tot Amsterdam, die hem wel hebben willen, dat bakkes van Bremen! omdat hij een vet vogeltje is...."

— „Hij heeft de muts op jou! Hij wil geene andere!"

— „Als 't is, moeder! Maar ik wil hem niet!"

— „Dan moet-je hem dat gracelijk en uit een goed hart zeggen, maar hem niet versteuren door dreutsche weigeringen. Je weet, hoe vader ondeugdelijk veel vriendschap aan hem bewijst! Wij hadden zoo gehoopt, dat, daar je opgebracht bent in alle zoete dingen, je van een schilder je man zoudt gemaakt hebben! En nu speel-je te bijster met vuur door tegen Lastman schots en bitter op te halen, zoo haast hij jou eensjes toespreekt. Ik vrees, ik vrees, het zal op je kap druipen!"

— „Laat hij Stijntje vragen, of Bely, of eene andere kleuter! Mij steekt de walg van den drogert!”

En Hildegond zag in den haard met eene uitdrukking van innigen wrevel. De hoogopvlammende houtblokken en turven wierpen een schijn van goud en oranje op haar gelaat. Ook zoo was ze mooi, trots den scherpen trek om den mond. Moeder Marretje kwam in de stilte, daar zij het moest opgeven tegen hare dochter. Reeds dikwijls hadden ze dit onderwerp behandeld. Oppervlakkig scheen het, dat Hildegond volkomen in haar recht was. Voor twee jaren was de schilder Pieter Lastman als kameraad van Gerbrand in het gastvrije huis der Bredero's verschenen. In den aanvang had men de ruikers, die hij heimelijk aan den klopper op de hoofddeur bond, in genade aangenomen, zelfs toen men wist, dat hij Hildegond beoogde. Onder allerlei vormen had hij haar van zijn hartstocht gesproken — zelfs de stadsspeellieden hadden des avonds vóór het huis muziek gemaakt, zoodat eene nieuwsgierige menigte op de Varkenssluis was blijven staan.

Vader en moeder hadden Lastman groote welwillendheid en vriendschap betoond. Hij had het hart van Adriaen Cornelisz. gestolen, door hem Italiaansche prenten en waterverf-teekeningen te vereeren. Het was zelfs afgesproken, dat hij zijn portret zou schilderen. Vader Bredero had Hildegond met grooten nadruk geprest, om het aanzoek van den schilder in genade op te nemen. Lastman's moeder Barbara Jacobsdr., gezworen uitdraagster der stad Amsterdam, had in alle plechtigheid de ouders en Hildegond om het jawoord gevraagd. Haar man Pieter Zeegersz. was reeds in 1603 overleden. Zij wees op de voordeelen van de alliantie der beide familiën, daar haar zoon Pieter, sedert 1607 te Amsterdam als schilder gevestigd, door zijne kunst naam had gemaakt, en reeds vele leerlingen in zijne werkplaats tot het schilderen bekwaamde. De kunstenaar was een stil, ingetogen man, die duchtig arbeidde, die zelden op de bierbank in de taveerne verscheen, veel geld verdiende, en steeds eene buitengewone zuinigheid betrachtte. Alles scheen in zijn voordeel te pleiten, behalve zijn mager gelaat, zijn haviksneus en zijne kleine flikkerende, grijze oogen.

Hildegond had hem niet oogenblikkelijk voor het hoofd gestooten door eene onherroepelijke weigering, zij had zich verontschuldigd met de verklaring, dat zij nog niet in het huwelijk wilde treden, dat hij geduld moest oefenen. Zij deed het deels uit eerbied voor haar vader, en deels uit genegenheid voor haar broeder Gerbrand, die Lastman als schilder groote waardeering schonk, schoon hij hem als kameraad geen knip voor den neus gunde. Lastman was te droog, te deftig, te erentfest voor Gerbrand, die alleen met eerbied tot hem opzag, omdat hij zijn middelmatig schilderwerk met de beroemde doeken van Lastman vergeleek.

Tot groote teleurstelling van moeder en vader beiden bleef Hildegond bij hare eerste meening.

Moeder Marretje vond, dat het tijd werd voor Hildegond om te trouwen. Zij zou in den volgenden maand (Januari 1615) den leeftijd van eenendertig

jaren bereiken. Zij had allerlei aanzoeken afgeslagen. Rijke koopmanszonen, schilders, rechtsgeleerden, hadden zich voor haar gebogen, alles te vergeefs. Zij scheen het ongetrouwde leven hooger te stellen — en werd door de Amsterdamsche jongelieden van goeden huize voor een ondragelijk nest versleten. Daarenboven moeder Marretje begreep hare dochter niet. Hildegond zat meest zwijgend aan een borduurwerk, of oefende zich op de luit. Niets was er, dat haar een bijzonder belang inboezemde, zoodat zij zelfs niet geregeld ter kerke ging, als de andere kinderen en haar vader. In dit opzicht verstond moeder Marretje geene scherts. Zij zelve gaf het voorbeeld van alle vroomheid en goede devotie, geen kerkgang overslaand, vervuld van diepen eerbied voor de dienaren des Heiligen Woords te Amsterdam. De botsingen, uit dit verschil van meening ontstaan, waren dikwijls zeer hevig. Maar Hildegond deed zonder tegen te spreken, wat zij wilde, en bleef geheimzinnig als te voren.

Dat ze nu zoo duidelijk haar afkeer van Lastman had te kennen gegeven, was bijna eene verrassing. Teleurgesteld zweeg de oude vrouw geruime pooze. Hildegond bleef in den haard staren. Als door eene schielijke ingeving getroffen, vroeg moeder Marretje plotseling:

— „Ga-je na den noen met Gerbrand tot Badens?"

— „Certein!"

— „Daar komt, leider! weer nieuwe miserie af?"

— „Waarom?"

— „Lastman zal bril toezien!"

— „Dat hem de nikker haal! Ik kan zonder zijne autorisatie tot Badens gaan!"

— „Ja, maar niet zonder voorweten van je ouders!"

— „Als 't is, moeder! Je zult me toch niet heeten thuis te blijven? Badens is Gerbrand's leermeester en een getrouwd man!"

— „Zeper, hij is een getrouwd man! Maar van zijne vrouw, Aagt Jansdr., die ruwe keukenmeid, die nooit voor den dag komt, mag hij wel zwijgen. Ze kallen er af, dat ze hem zoo weersoordig kwelt, dat hij haar in drift altemet wat smijt!"

— „Dat heeft met zijne kunst geene mijte uitstaande! Wij komen voor het atelier en het nieuwe conterfeitsel!"

Moeder Marretje zweeg opnieuw. Ze had willen reppen van een bezoek aan Lastman's werkplaats, maar bedacht zich, dat daar gewoonlijk vele jonge schilders aan den arbeid waren, en dat men dit vooraf diende te overleggen.

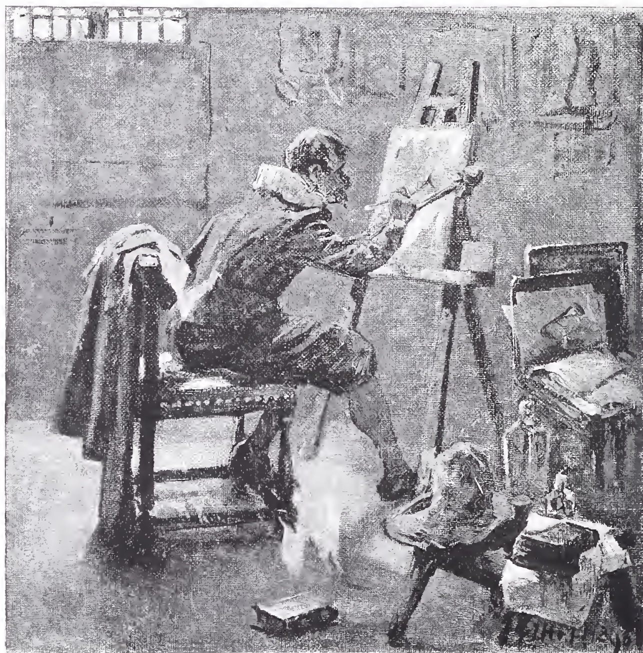
Hildegond stond op. Zij scheen aan het onderhoud een einde te willen maken. Zij sprak er van, dat zij Stijntje en Bely beloofd had te helpen. De oude vrouw zag haar scherp aan, daar zij nu in het volle daglicht stond. Toen vroeg moeder Marretje, met iets weemoedig-teeders in hare stem, wijl zij zelve getroffen werd door de ontzagwekkende schoonheid van hare dochter:

— „Kind! Waarom wil-je toch van het hijliken niet hooren? Je bent een hecht van een meid, en je jaagt de vrijers van de deur!"

Een vroolijke lach van Hildegond scheen eene echo te vinden aan de hooge donkere zoldering.

— „Trouwen is houwen, moederlief! Mijn hart en heeft geen bodem, er blijft niets op liggen!"

Juist op hetzelfde oogenblik greep in dat eigen huis een onderhoud plaats tusschen den vader en zijn oudsten zoon. De eerste was reeds te elf uur des voordenmiddags van zijn kantoor in de Nes, waar hij als pachter van de imposten op wijn en brandewijn een deel van den dag doorbracht, naar huis gekomen, en had het kantoor aan Van Tongerlo overgelaten. Terstond haastte hij zich het voorhuis door naar de trap met gebeeldhouwde leuning, zonder de schilderijen, die de muren versierden, met een enkelen blik te

De jonge kunstenaar zit voor zijn ezel....

verwaardigen. Naar boven zich haastend, staat hij ras op een klein portaal, en opent eene deur, die toegang geeft tot Gerbrand's atelier.

De jonge kunstenaar zit voor zijn ezel bij een raam, waarvan de benedenste ruiten door een houten luik gesloten zijn. Helder daglicht valt door de looden ruiten van het bovenraam. Lustig brandt de haard achter een scherm verborgen. Aan den schoorsteenmantel is een tropee van allerhande wapenen om een glad geschuurd borstharnas en helm gerangschikt. De wanden van het zeer eenvoudig gemeubeld vertrek waren voor een groot deel met studiën naar het naakt model of kopieën van historiestukken behangen. Op eene kantoorschrijftafel bij het tweede venster was een hoop boeken en schrifturen verspreid. Over den vloer op stoelen, zwierven overal boeken.

Zoodra zijn vader binnentrad, was Gerbrand met schilderstok en palet in de hand opgestaan.

— „Ik sla een gat in den hemel, dat ik je zoo vroeg zie, vader!" — zei hij glimlachend.

— „Dat is alleens, Gerbrand! Ik kom voor serieuze affaires. Lastman sprak-je gisteren avond van Alida Jansdr., de waardin in den Toren van Munnickendam — Mooi Aaltje zoo heet ze in de waring. En daareven is Philips Lysart, jou kameraad bij sinjeur Francisco, op mijn kantoor geweest. Ik vertrok hem, dat ik je soms een heelen uitstrengen dag niet zag, en dat je zeker op de Deventer Houtmarkt zou te vinden zijn! „'t Is de fijne waarheid," zei Lysart, „Gerbrand zit alle dommelijke daags in het opkamerke bij Alida Jansdr. Hij houdt Mooi Aal al voor zijn eigen eten en voor zijn properen mond!""

— „Dat hem de nikker haal!" — viel Gerbrand verstoord in. — „Wat duizendguldelingen! gaat het hem aan?"

— „Hem, geen mijte! Maar ik moet weten, of het waarheid is, dat je haar wilt hijliken?"

— „Alida Jansdr. wil haar man van mij maken!"

— „Van jou haar man maken! Ik geloof, je deunt met me! Of ben-je niet gaar gebakken? Hijliken met Alida Jansdr.! De dienstmeid uit den Toren van Munnickendam, die den schuddebol van een Pieter Pietersz. eerst zoo bezucht wist te prachen, dat hij haar hijlikte, en toen zoo elements heeft geplaagd, dat hij het bestierf! Nou scheur ik mijn reuzel en maak er een huik van! Dat gat en boor je niet, principaal!"

Adriaen Cornelisz. sprak met luide, toornige stem, en begon het vertrek met groote schreden op en neer te loopen. Gerbrand had zich voor zijn doek neergezet, en schetste een vrouwenkop, naar eene teekening van Badens. Hij zweeg, omdat hij op dezen uitval voorbereid was, omdat hij zijne plannen niet wilde wijzigen. Eenmaal moest hij er toch met zijne ouders over spreken, en, schoon hij gaarne in eerbied en liefde met hen wilde leven, hij was meerderjarig, en zou zijn eigen wil volgen.

Plotseling stond de oude man stil, en met kalmer stem sprak hij:

— „Gerbrand! Je bent geen kind! Je mag voor man varen. Eer, dat je nu voor goed op het wild raakt, ééne vraag! Als je hijlikt met de mooie waardin uit den Toren van Munnickendam, waar zal-je dan van gastreeren? Neemt Mooi Aaltje je heelemaal in den kost met uitzet en bruidegomspak er bij?"

— „Daar ik met Nieuwjaar pachter van den impost op de bieren zal wezen . . ."

— „Gants ellemallementen? En wou-je daarop hijliken? Heeft Mooi Aal dat geroken? Wel voor den droes, wat ben je een fijnman! Pachter van den impost op de bieren! Ik lach me schier ziek, elenbaas? En wie zou het pachtgeld opschieten? Peis-je op je vader? Wel, man! Het zou me al mooitjes gaan als Lubbert, die houdaar zei, en hij gaf niet!"

Gerbrand wierp den schilderstok moedeloos in een hoek, en hing het palet aan den ezel. Hij kruiste de armen over de borst en zei met trillende stem:

— „Vader! Ik spreek uit een oprecht Duitsch hart! Ik heb Mooi Aaltje te wonderlijk bezind! Zoo dra ik haar het eerste zag, viel ik in eene bekoring! Zij gaat mij boven mijne zaligheid en al de wereld daar bij!"

„Wat zou dat? Al even goed vriend! Daar ligt niet aan bedreven! 't Is eene vrouw als een kruid! Je moogt altemet wat met haar mallen, als je groen wordt, maar hijliken, hijliken . . . . dat is mijne kroon te na!"

En nu werd de oude man plotseling zeer ernstig. Hij plaatste zich op den eenigen leunstoel uit het atelier, en vervolgde:

— „Ik wilde je wijzer hebben, Gerbrand! Je blijft toch maar een kind! Met al je poëtiseeren blijf je een kind! Jou moeder heeft er je lijf van jongs af naar laten wassen! Je bent over drie maanden dertig jaar oud — en nog altijd onnoozel! Je had simpellijk moeten bedenken, dat Alida Jansdr., zoodra ze hoort, dat de pachterij je mond voorbijgaat, een âren man zoekt. Ze heeft er zooveel aan haar snoer! Met Nieuwjaar wordt-je pachter, ik zal helpen, maar geen Mooi Aal in mijn huis! Ik raad je, dat je het met een abelheid afmaakt, of ik zeg de pais op. Er zijn hier tot Amsterdam nog zoovele frissche jonge dieren uit treffelijke burgerhuizen" . . . .

— „Dat heb ik tot Roemer Visschers wel gemerkt!"

— „Als 't is, man! 't Was je portuur niet! Joffrouw Tesselschâ moet met een Roomsch-Katholiek man trouwen!"

Gerbrand zuchtte diep. Daar kwam plotseling de bekoorlijke gestalte van Tesselschâ voor zijn geest. Roemer's jongste dochter zou wel wonderlijk lachen, als ze vernam, dat hij uit spijt over zijne versmade liefde met de waardin uit den Toren van Munnickendam ging trouwen. En tegelijkertijd dacht hij aan de overweldigende schoonheid van Mooi Aaltje, aan de dagen, avonden, halve nachten in haar gezelschap doorgebracht; aan den glimlach van haren rooden mond, aan de bedwelmende kracht harer omarming, aan de verrukkingen van den zegevierenden hartstocht, aan de hoogste zaligheid in haar bijzijn gesmaakt. Zij zou hem niet in den steek laten. Hij zou haar alles bekennen, en haar trouwen ondanks al zijne bloedverwanten.

Zijn vader had intusschen zijn sermoen voortgezet. Hij schilderde al de

schaduwzijden van een zoo onbezonnen echt. De weduwe van Pieter Pietersz. was algemeen bekend als ruw in den mond en licht in den omgang. Zij lachte al te witjes tegen de bezoekers van hare taveerne. Zij scheen dan den een, dan den ander voor eene pooze te begunstigen. Er was een vrij algemeen gerucht, dat zij den rijken houtkooper Lubbert Harmensz. in de Drie Testen, die zooveel paneeltjes voor een appel en een ei van jonge kunstenaars kocht, en die nu al vast naar de vijftig liep, haar woord van trouw had verpand. Zij zou Gerbrand aanstonds zijn afscheid geven, als zij vernam, dat hij door haar te trouwen, de pachterij zou verliezen. Hij zou zijn ongeluk niet kunnen overzien, al stond hij op den hoogsten toren van Amsterdam. Zij zou andere mannen begunstigen met hare welwillendheid, en Gerbrand zou uit louter wrevel met de kan gaan leven als een krijgsman met den degen. Daarenboven hij zou zijn geheel geslacht in opspraak brengen. Op zijn vader en moeder behoefde hij niet meer te rekenen. De Drost, Dr. Coster, Fallet, Lambert Lambertsz., Van Campen en Roemer Visscher zouden zijn omgang schuwen. Hij zou het ondervinden, dat een huwelijk beneden onzen stand wel eene vrouw kan opheffen, maar nooit een man naar omhoog stuwt. Van eerambten, van bevordering bij het vendel der schutterij, waar hij zelf — Adriaen Cornelisz. — officier was, zou hij niet mogen denken, gesteld zelfs, dat men hem als vaandrig wilde aanhouden. Daar was geen enkel lichtpunt in deze geheele zaak.

— „En nu verzoek ik op u" — eindigde de vader — „dat je me beloven zult nimmermeer van dit hijlik te spreken!"

— „Vader!" — antwoordde de jonge kunstenaar. — „Mijn geest is nu niet gezwind. Morgen te noen zal ik u mijne resolutie zeggen!"

Hij wendde zich af. Er rolde een traan in zijn hoogopgestreken knevel.

— „Hou daar!" — riep de oude man, hem de hand reikend. — „Dat is besteken! En nu aan het noenmaal! Mij zal eene kroes met mooien dubbellen faro smaken. Ik heb een gloeienden steen in mijne borst!"

IV.

Op het atelier van Badens.

De schilder Francisco Badens bewoonde niet ver van den Dam een vrij deftig huis in de Kalverstraat, waar de Apendans uithing. Daar hij steeds het geluk had, dat jonge schilders zijne leiding zochten, was zijn atelier druk bezocht. Men noemde hem meestal den Italiaanschen schilder, omdat hij de heldere kleuren en het flikkerend zonlicht van Italië op zijne paneelen scheen te tooveren. Daar hij een goed portretschilder was, en gaarne de troniën der Amsterdamsche schutterkapiteinen en schutterluitenants op het doek bracht, daar hij zeer vlijtig arbeidde, en te midden zijner leerlingen geen dag

verzuimde, had hij het tot een hoogen trap van welvaart gebracht. Zijne schilderijen met mythologische onderwerpen, in den trant van Paolo Veronese geschilderd, vonden gretig koopers en brachten hoog geld op.

Badens had de benedenverdieping van zijn huis geheel in handen gesteld van Aagt Jansdr., zijne voormalige keukenmeid, nu zijne vrouw, gehuwd, op het oogenblik, dat het gebiedend noodzakelijk werd. De schilder had zich aangetrokken gevoeld door deze forsche vrouw uit het volk, die hem ter nood zelfs tot model strekte voor eenige onderdeelen zijner studiën. Schoon het berouw spoedig volgde, had hij zich niet aan hare lastige en scherpziende tirannie kunnen onttrekken, en had hij haar gehuwd uit liefde voor den vrede. Aagt Jansdr. stelde zich met deze overwinning tevreden, en deed al haar best de huiselijke zaken van den meester met de grootste zorg te besturen. In plaats van achteloosheid voor haars meesters penningen, als toen zij hem diende, stelde zij nu, als zijne echtgenoote, de vernuftigste inhaligheid. Zij zorgde er voor, dat hij uit de minste zijner werken munt sloeg, dat het gewonnene niet verkwist werd. Zelfs poogde zij Badens te bekeeren tot het denkbeeld, om zijne kroezen bier te huis te drinken, en de taveerne op de Deventer Houtmarkt onbezocht te laten.

In dit laatste opzicht had Badens zich onverzettelijk getoond. Een man van zijne beschaving en naam, die in Vlaanderen, Frankrijk en Italië met aanzienlijke edelen en groote meesters had omgegaan, kon zich buiten zijn atelier niet met het gezelschap van Aagt Jansdr. tevreden stellen, daar deze, schoon meesteres in het smeden van hoogklinkende kijfwoorden, voor het overige hem niet veel had mede te deelen. Vandaar, dat Badens en zijne leerlingen bij het vallen van de schemering des vooravonds meestal in den Toren van Munnickendam te vinden waren. Daar hij evenwel meer sprak dan dronk, kon Aagt Jansdr., hoe schraperig overigens, hem in dezen nauwelijks een verwijt doen.

De bovenverdieping van het huis was tot atelier ingericht. Twee groote, hooge kamers waren tot eene zaal vereenigd, in het midden gescheiden door stevige, houten pijlers, die den weggebroken muur vervingen. Draperieën en gordijnen van donkergroene stof konden worden opgenomen met koorden, en lieten dan den doorgang van het éene vertrek tot het andere vrij.

In het voorvertrek was een deel van de zoldering der dakverdieping weggebroken, en stroomde een overvloedig licht uit de dakvensters, dat met gordijnen werd getemperd. Overal in de groote ruimten dezer werkplaats stonden hooge schutten en schermen, die een deel er van in zoover konden afzonderen, dat een of ander der leerlingen, of de meester zelf, zich met de studie van eene bepaald schilderij, de kopie naar een bijzonder model, mochten bezig houden.

De wanden droegen eene zeer uitgebreide verzameling van kunstschetsen of halfvoltooide doeken, veelal de eerste proefnemingen van de talrijke leerlingen, die in dit atelier hadden gewerkt. In de hoeken stonden twee reusachtige Dantziger kisten, waarin allerlei schilders-materiaal geborgen werd,

en tusschen de beide hooge vensters van het voorvertrek een kantoorkastje met laden, waarin teekeningen en etsen. De schoorsteenmantel sprong ver vooruit en rustte op twee kolommen van grijs marmer met gebeeldhouwde kapiteelen.

In den nanoen van 6 December 1614 liep de meester met eene wolk van gepeinzen over het schoone, geestige gelaat zijne werkplaats op en neer. Badens had een ezel onder het hooglicht van het voorvertrek geplaatst, en daarop prijkte nu de onlangs voltooide schilderij. In een fantastisch landschap, dat flikkerde van licht en zonneschijn, vertoonden zich de drie godinnen — Pallas, Juno en Venus, ter zijde zat de herder Paris onder een hoogen boom. Het volle licht viel op de naakte Venus, die in een mantel van goudblonde hairen hare rooskleurige blankheid deed schitteren. De gekleede figuren van Pallas en Juno dienden alleen om de triumfeerende schoonheid van Aphrodite luisterrijker te doen uitkomen.

Badens glimlachte, terwijl hij zijn werk oplettend bekeek. Hij krulde herhaaldelijk de hoogoploopende knevelspitsen tusschen duim en voorvinger der rechterhand. Dit conterfeitsel zou hem geene oneer aandoen, hij wist het. Hij had zijne leerlingen dien morgen reeds vroeg weggezonden met de tijding, dat hij gedurende den nanoen alleen wilde blijven in zijn atelier. En aan den noenmaaltijd had hij zijner vrouw verwittigd, dat hij dien dag niet gestoord wilde worden.

— „Aagt!" — zei hij achteloos. — „Ik ga met Gerbrand Adriaensz. een portret schilderen. Het is op verzoek van den ouden heer Bredero van den Oude-Zijds-Voorburgwal. Joffer Hildegond zal er voor zitten. Het zal ondeugelijk mooi zijn, maar niemand mag er de weet van hebben. Zij heeft zich gelaten, dat ze wel op het atelier komen wilde, maar dat zij verkoos er geene jonkmans te ontmoeten. Pas op de deur!"

Met een tevreden gezicht had Aagt Jansdr. de tijding vernomen, en gevraagd, of hij er een mooien Spaanschen kluit aan verdienen kon. Badens had geheimzinnig geknikt, en zich in de handen gewreven. Het was afgesproken, dat niemand onder welk voorwendsel ook de kunstenaars zou mogen storen.

Badens had geen ander vooruitzicht dan een rustig uur met Hildegond en Gerbrand in zijne werkplaats door te brengen. Alle stoornis van welken aard ook moest vermeden worden. Heel in het verborgen had hij het plan gevormd Hildegond's trekken zoo scherp waar te nemen, dat hij oogenblikkelijk uit het geheugen eene schets zou kunnen ontwerpen, zoodra zij vertrokken was. Zijne mislukte Maria Magdalena kwelde hem in hooge mate. Het een of ander grof model kon hem niet helpen. Hij dweepte met het blonde hoofd van Hildegond, omdat hij wist, dat zulk een model onbereikbaar was.

Stemmen op de trap, die naar zijne werkplaats voerde, deden hem uit zijne mijmering opschrikken. Hij vloog naar de deur. Het waren de beide met ongeduld verwachte vrienden. Gerbrand duwde Hildegond vooruit, en

stond weldra met zijn wijdgeopende, donkerbruine oogen en koddigen lach tegenover Badens. Hildegond volgde beschroomd, geheel gehuld, verborgen bijna, in eene groote huik van zilvergrijs laken. En wederom trof het Badens, hoe zuster en broeder geheel dezelfde mooie donkerbruine oogen bezaten, doch hoe de flikkering van Hildegond's blik dien van haar broeder ver overtrof.

De Italiaansche meester haastte zich zijne schoone bezoekster te helpen in het afleggen van haar overkleed. De temperatuur in het atelier was tamelijk hoog door het lustig vlammende turfvuur onder de vooruitspringende schouw. Hildegond bleef een oogenblik zwijgend stilstaan te midden van de overstelpende menige kunstvoorwerpen en geschilderde studies.

— „Wat reine tafereelen! Wat fraaie stukken!" — riep ze opgetogen en gaf haar oogen naar alle zijden den kost.

Gerbrand nam haar bij de hand, en wees haar alles, wat het atelier belangrijks of zonderlings bevatte, met de volkomen onbevangenheid van den kunstenaar, zich niet storend aan de talrijke kleine studiën naar het naakt, die ruggen, rompen, schouders, armen of voeten voorstelden. Daarna bracht Badens ze naar zijne schilderij der drie godinnen. Daar het de afmetingen van hetgeen men later een salonstuk zou noemen, niet te boven ging, maakte de rozige naaktheid der blonde Venus geen heftigen, maar een zeer bekoorlijken indruk.

Hildegond zag vol bewondering naar het kunstwerk, en somtijds ter zijde naar den meester. Gerbrand reikte Badens de hand:

— „Geluk! Meester Francisco! Uwe Venus is, bijlo! rechtstreeks uit den Olymp gedaald. Onder reverentie gezegd, ik word schier groen!"

Badens fronste even de wenkbrauwen, maar drukte de gul uitgestoken hand.

— „En nu" — ging Gerbrand voort — „laat ik u met Hildegond! Een serieuse besogne roept mij naar de Deventer Houtmarkt!"

Zijne stem had, terwijl hij sprak, den gewonen, opgeruimden klank verloren. Hij drukte zijn hoed diep in de oogen, en vermeed den blik zijner zuster. Badens ter zijde trekkend, fluisterde hij een oogenblik met hem. Hildegond verslond de schilderij op den ezel met hare oogen, en merkte bijna niet, dat haar broeder met vluggen stap wegijlde. Badens haastte zich een hoogen leunstoel met donkerbruin fluweel bekleed aan te schuiven, en noodigde Hildegond plaats te nemen tegenover de schilderij. Het scherpe licht, uit de hoogte vallend, omvloeide den fraaien omtrek van haar schoon gelaat, door den schilder thans met ongemeene aandacht bestudeerd. In gedachten verzonken zei ze, als tot zichzelve:

— „De kunstenaars en poëten geven Venus altijd gulden hair. Mij en gedenkt niet ooit van eene donkere Venus gehoord te hebben!"

— „'t Is de fijne waarheid!" — antwoordde Badens glimlachend. — „De mooiste vrouwen zijn blond!"

Hildegond ontmoette opziende den blik van den schilder, en gevoelde plotseling, dat Badens haar met kwalijk verborgen bewondering in de oogen

staarde. Een donkerroode blos vloog over haar wezen. Zij stond op, en liep naar den wand, waar zij terstond hare aandacht weder op al het nieuwe en vreemde vestigde, dat zij voor het eerst beschouwde. Badens voegde zich aan hare zijde, en schonk haar met de uiterste hoffelijkheid de inlichtingen, die zij noodig had. Hildegond sprak nu vrijmoedig en opgewekt.

— „Wat zijn kunstenaars toch van den Hemel gebenedijd!" — riep zij uit. — „Alle dommelijke daags zien zij het reinste, zoeken zij naar het fraaiste! Hoe geerne zou ik in zulk eene steê als deze mijne uren in stil gepeis slijten.

— „Ik zou mij geen grooter heil, geen grooter jolijt kunnen denken dan uw gezelschap, Hildegond!"

— „Uwe hoffelijkheid vliegt te hoog, meester Badens! Wel, schoon genomen, ik wou hier tabernakelen bouwen, wat zoudt ge met mij beginnen?"

— „Ik zou een nieuw doek op den ezel zetten..... ik zou aan den arbeid gaan, en uwe trekken konterfeiten, voordat je wegvluchttet!"

Hildegond scheen buitengemeen ontroerd, want wederom golfde een donkere blos over voorhoofd en wangen. Ze wendde het gelaat af, en fluisterde glimlachend:

— „Dat zou te dubbel ondieft zijn!"

Badens verbleekte, en haalde diep adem, om zijn plotseling versnelden hartslag te onderdrukken. Zonder er zich rekenschap van te geven, greep hij haar bij de hand, en voerde hij haar naar den leunstoel bij den ezel terug. Hij zette zich op een driehoekig zitbankje bijna aan hare voeten, en begon:

— „Om bij het propoost te blijven, daar wij fluks afspraken! De mooiste vrouwen zijn blond, Hildegond! Dezen zomer kwam ik op reis tot Andwerpen bij den onvolprezen meester Petrus Paulus Rubens. De fortuin was mij zoo gustig, dat mij door den meester een fonkelnieuw, pas door hem voltooid, kunstjuweel getoond werd op het Gildehuis der Kolveniers — zijnde Christi afdoening van het kruis. O, Hildegond! hoe ondeugdelijk mooi was dat!"

Badens sloeg de sprekende blauwe oogen op, en meende te bemerken, dat Hildegond hem met stil genoegen volgde. Daarom ging hij voort:

— „'t Is een kapitaal stuk werks. Al de personen zijn levensgroot uitgebeeld. Het lijk des Heeren wordt door zijne genooten van het kruishout afgedaan. Vóór op dit wonderbaar konterfeitsel doet zich eene groep van drie vrouwen op. En de hoofdpersoon van deze groep is Maria Magdalena, geknield. De voet Christi steunt op haar bloeienden, donzigen schouder. Het gelaat... neen ik kan het u niet tafereelen...."

En plotseling, zonder overgang, nogmaals hare hand grijpend, voegde hij er met zachte stem bij:

— „Ik ken er maar ééne, die, als zij het gulden hair wilde loswikkelen, zoodat het als een bondel lichtende stralen om hoofd en schouders vloeide...."

Hildegond liet hare hand eene pooze in de zijne rusten, en keek met

strakken ernst naar het doek op den ezel. Toen richtte zij zich in haar stoel op, trok hare hand terug, en sprak:

— „Ik begrijp uwe intentie niet, meester Badens! vermits mij het konstwerk van den grooten meester uit Andwerpen niet helder voor oogen staat."

De schilder sprong op, vloog naar de groene gordijnen, die zijne werkplaats in twee deelen splitsten, verdween, en bleef een oogenblik weg. Hildegond glimlachte nauw merkbaar. 't Was of die glimlach, eene getuigenis van stille voldoening, in zachte trilling over haar gelaat weggolfde. Zij sloot de oogen, en scheen in hare fantasie iets ongemeen heerlijks te zien.

Badens kwam haastig terug. Hij bracht twee doeken mee, en plaatste ze op den grond tegen het driehoekig zitbankje. Hildegond zag nu twee schilderijen, die bijna hetzelfde onderwerp in half voltooiden toestand vertoonden. Het eerste bood eene knielende Maria Magdalena uit de herinnering naar Rubens gevolgd, het tweede gaf alleen het gelaat, hals en boezem met de opgeheven handen te aanschouwen. Bij de eerste proefneming had de

Hij bracht twee doeken mee, en plaatste ze op den grond . . . .

kunstenaar het olijfgroene kleed van Rubens behouden, bij de tweede had hij alleen het gezicht en het rijke goudblonde hair even aangegeven, de rest alleen geschetst. Met groote uitvoerigheid verklaarde hij Hildegond, hoe ijdel zijne poging bleef. Hij wilde het motief van Rubens teruggeven, maar zou er alleen in slagen, wanneer hij een model mocht vinden, dat in schoonheid Rubens' Magdalena evenaarde. Dan zou hij tevens aan zijn beeld eene oorspronkelijkheid verleenen, die het tot zijne eigene Magdalena zou stempelen.

Hildegond had zijn verlangen reeds lang geraden. Badens stond achter haar zetel, en vergeleek den kop zijner beide afgekeurde proefnemingen met het schoone hoofd der jonkvrouw. Deze zag glimlachend naar hem om, en zei:

— „Gij hebt u zooeven gelaten, of gij mijne trekken op het doek wildet brengen — doch ik houd het voor certein, dat gij mijne tronie voor die uwer Magdalena zoudt willen konterfeiten!"

Ontsteld trad Badens eene schrede achteruit.

— „'t Is de fijne waarheid!" — mompelde hij in hooge verlegenheid aan zijne knevelspitsen draaiend.

Hildegond lachte luid.

— „Elementen, wat breken de schilders al wind, om mijne facie uit te beelden. Sinjeur Pieter Lastman plaagt er mij al twee jaar om. Hij heeft, zeper! veel moeite gedaan, maar nog geen oorlof gekregen!"

— „Lastman is de kunstenaar niet, die uwe tronie mag schilderen!"

— „Als 't is, meester Badens! Maar hij zou baren als de droes, wanneer hij vernam, dat gij het hadt gedaan!"

— „Uw konterfeitsel? Dat verlang ik niet op u! Ik vraag met gebogen knie, of je een enkel uur voor mijne Magdalena zoudt willen zitten?"

Badens knielde voor haar, en greep met beide handen hare rechter. Het fier gelaat van den schilder drukte zulk een innig, hartstochtelijk verlangen uit, dat Hildegond opnieuw de oogen neêrsloeg.

Zij fluisterde:

— „Daar is te veel aan vast!"

— „Een, twee, ten hoogste drie uren!" — smeekte Badens. — „Niemand zal u hier verrassen. Ik heb strenge orders gegeven. Met uwe goddelijke trekken wordt mijn doek misschien de grootste glorie van mijn leven!"

— „'t Is te bijster stout! Mijne tronie op uw doek...."

— „Heeft Rubens u dan niet op het zijne? Gij gelijkt zijner Magdalena als twee droppelen waters!"

— „Laat Gerbrand dan het vonnis wijzen!"

Badens sprong juichend op.

Hij drukte met innige dankbaarheid zijne lippen op hare hand. Gerbrand zou het plan goedkeuren, hij was er zeker van.

— „O, Hildegond! Hildegond!" — riep hij met opjubelenden trots. — „Mijn hart gaat schier breken van zalig jolijt! Gij zijt mooi als Magdalena, en vol gratie, vol barmhartigheid, als de Moeder des Heeren!"

V.

De Plannen van Mooi-Aaltje.

Gerbrand vloog met snelle schreden van de Kalverstraat naar de Deventer Houtmarkt.

In den Toren van Munnickendam was het zeer stil. Het liep naar twee uren des nadenmiddags, en dan vertoonden er zich geene klanten. Bredero vond Klaartje bij het staand trezoor bezig de nieuwe tinnen kroezen blinkend glad te wrijven. Haastig vroeg hij:

— „Is de vrouwe op heur kamerke?"

— „Neen! Zij is uit!"

— „Gans lijden! Uit! Ik moet haar schielijk wat vragen? Ik zal haar wachten! Tap eene kanne biers!"

— „Welk bier?"

— „Van 't ouwe geloof!"

Klaartje tapte eene kroes uit het vat met Delftsch bier, dat op de houten stelling naast het staand trezoor lag, en bracht den schuimenden steenen kroes aan den jonkman. Bredero zette hem aan zijne lippen, en ledigde er met koenen spoed de grootste helft van.

— „Je drinkt, dat je steent, Gerbrand Ariaensz!" — riep Klaartje, die groote houtblokken op den haard wierp.

— „Och, kind! Dat is niemendal, dat is een leur! Ik kan met de maats in één nacht een half vat leeg drinken! Als ik dorst heb, zwelg ik vier vaan zoo haast uit, als de meid ze kan tappen! Zou de vrouwe lang uitblijven?"

— „Weet ik het?"

Klaartje scheen niet al te best geluimd. Bredero had haar altijd vrij mild beschonken. Vooral in de laatste drie weken. Niet langer had een tijdvak in zijn leven geduurd, 't welk hem nu als zeer snel voorbijgevlogen, maar toch zeer rijk aan de bontste indrukken toescheen. Bijna drie weken had hij aan de zijde van Mooi Aaltje geleefd. Des middags na den noen, des avonds, tot lang na middernacht had hij in haar gezelschap gesleten met altijd klimmenden, altijd stouter, steeds ondernemender hartstocht. Het denkbeeld, dat hij haar weldra als zijne bruid zou omhelzen, deed hem eene ongedwongen vrijmoedigheid aan den dag leggen. Ook had hij zijner betooverende zwartoogige schoone als stoffelijke blijken van zijn ernst en zijne genegenheid een fraaien gouden ring met een grooten robijn vereerd, had hij haar een gouden lodderein-doosje gekocht, en schatten beloofd voor de toekomst. De omarmingen dier vrouw maakten hem dronken, en deden hem alle bezinning verliezen. In het diepst geheim zijns harten koesterde hij een anstig, bang voorgevoel. Hij begreep, dat het op eene vredebreuk met de zijnen zou uitloopen, en toch kon hij haar niet opgeven. Zoodra hij naast haar gezeten was, zoodra hij

den druk van hare hand voelde, joeg zijn hart met zware slagen, en smachtte hij naar hare roode lippen.

Dus peinzend had hij den kroes geledigd, en bemerkte hij, dat Klaartje stil uit de taveerne was weggeslopen. Ongeduldig zijne armen uitrekkend boven zijn hoofd, en zich in zijn zetel heen en weer werpend, bespiedde hij alle voorbijgangers, of hij er Mooi Aaltje onder mocht ontdekken. Weinig vermoedde hij, wat er in dat oogenblik in diezelfde woning voorviel. Klaartje was haastig, maar onhoorbaar, naar de opkamer harer meesteres geslopen, had bescheiden getikt, en het hoofd naar binnen gestoken. Op de twee leunstoelen bij den haard zaten nu tegenover elkander Mooi Aal en een man van middelbare jaren met een koperrood gelaat, kaal hoofd, en grove trekken.

— „Vrouwe!" — fluisterde Klaartje — „Otje Dikmuil . . . ."

— „In een ommezien, hoor! Laat sinjeur Lubbert Harmensz. straks maar door de achterdeur uit!"

Klaartje verdween, maar bleef wachten op het trapje. Zij luisterde een oogenblik, doch bemerkte, hoe er fluisterend gesproken werd, opdat zij niets zou kunnen verstaan. Toen opende zij eene deur, die naar de keuken leidde, en drentelde daar met een grimmig gezicht rond.

In de opkamer nam de man met het koperroode gezicht afscheid. Naar zijn voorkomen te oordeelen behoorde hij tot de zeer gegoede burgers. Zijn zwart lakensche overrok was met vossenbont gevoerd; hij had een rotting met zilveren knop en een paar gemsleeren handschoenen in de hand. Zijne kleine, looze oogjes straalden vinnig, soms zelfs met eene koddige uitdrukking, in het rond.

— „Laat je raden, mijn lieve kind!" — zei hij glimlachend. — „Daar en is geen avantagie te halen uit zulk een hijlik! Ik ben een vet vogeltje, dat weet je, ik ben warm en wel gesteld! Waar zou-je 't ieuwers beter hebben dan bij mij? Er zijn looze jonkmans genoeg, die je het zeem van honing om den mond smeren, en je straks laten zitten, om het een of aâr jong venusdier na te loopen! Nu, adieu! Peis eens over wat ik je gezegd heb."

Mooi Aaltje lachte allerbekoorlijkst, en liet den rijken houtkooper Lubbert Harmensz. in de Drie Testen zeer voorzichtig uit. Klaartje kwam uit de keuken te voorschijn, en deed den geheimzinnigen bezoeker vertrekken langs eene achterdeur, die in een steegje uitkwam. Met buitengewone vlugheid was de goed afgerichte dienstbode weder in de groote gelagkamer der taveerne terug.

Zij vond Bredero ongeduldig heen en weer loopend van den haard naar de vensters en vice-versa.

— „Elementen! Waar zit-je toch, Klaartje!" — riep hij gemelijk uit. — „Wat blijft de vrouwe?"

— „God weet het! Als je 't wachten verdriet, Gerbrand Adriaensz.! de weg ligt voorbij de deur!"

Vergramd zag hij de brutale deerne aan. Toornig op haar af stappend, riep hij luide:

— „Wat brabbelt mij die kleuter? Ik zal hier blijven, zoo lang ik wil! Versta-je, jij lichtschuit! jij leege wagen!"

Klaartje schaterde het uit, en bleef het antwoord schuldig.

— „Ben-je zoo stout, dat je me uitlacht, jou hoddebek! Pas op, ik zal je krelisduvelen, dat het een aard heeft!"

Maar Klaartje opende de deur, die naar de opkamer leidde, en riep:

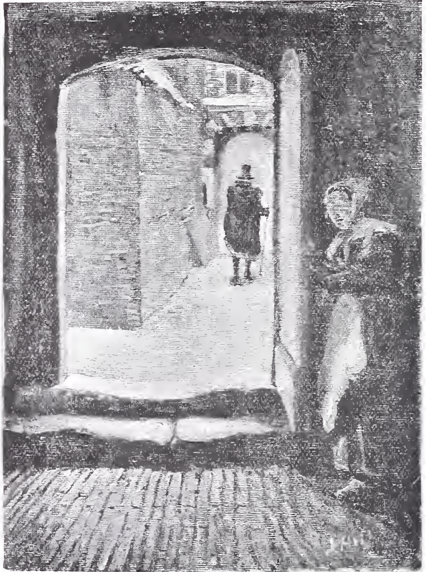
— „Vrouwe! Vrouwe! Daar is Gerbrand Adriaensz.! Hij wil mij smijten!"

Bredero bleef als versteend staan.

Eene sekonde later verscheen Mooi Aaltje, die eene huik had omgeslagen, voor zijne oogen.

— „Ben-je niet uit geweest?" — vroeg hij.

Mooi Aaltje knikte, en wees op haar overkleed, terwijl ze Klaartje, die uit de gelagkamer vluchten wilde, bij haar voorschoot vasthield.

Klaartje deed den geheimzinnigen bezoeker vertrekken.

— „Blijf hier, stukkevleesch!" — riep ze luid. — „Gerbrand Adriaensz. en is geen vrouwensmijter!"

Vroolijk lachend beantwoordde Bredero haar handdruk.

— „Ze heeft me uitgelachen, omdat ik me onder het wachten verveelde. Ik zal haar een deel stok-visch voordienen met vuist-look overgoten!"

— „Handen thuis!" — riep Klaartje, die zich achter hare meesteres verborg. — „Elementen! Ik zal je koek geven!"

— „Geef liever een nieuwen kroes Delftsch, en laat de waardin haar ploeg gaan!"

Terstond was de vrede gesloten, en bleef Bredero naast Mooi Aaltje staan, terwijl hij haar eenige vleiende woorden in het oor fluisterde. Hij deelde haar meê, dat hij iets zeer gewichtigs op zijn hart had, dat hij haar

terstond moest spreken. Alida Jansdr. meende, dat het boert was, zooals gewoonlijk, maar bleef niet in gebreke haar vriend uit te noodigen haar te volgen. Bredero zorgde er evenwel voor, dat het bier in den kroes niet bestierf, betaalde Klaartje, en vloog naar de kamer der geliefde vrouw.

— „Die gierige hondsklink!" — bromde de dienstmeid. — „Hij geeft me geen blauwen elfpenning! Pas op, Otje Dikmuil! Als-je niets geeft, zal ik je bakhuis te mortel wrijven, zoo ras ik je weerzie!"

De waarheid was, dat Bredero in zijne haast, om Mooi Aal te volgen, haar vergeten had, en dat Klaartje van den rijken houtkooper daar juist een dukaton ontvangen had, een geschenk, dat deze haar in den regel bij elk bezoek placht te geven.

Zoo ras Bredero met Mooi Aaltje alleen was, wilde hij haar omhelzen. Zij weerde hem vriendelijk af, en riep:

— „Kom eerst voor den dag met je zotternij!"

— „Neen, mijn ziel! het en is geene zotternij! Het is reine ernst. Ik moet iets groots op je vragen. Zou-je me tot man nemen, als de pachterij van den impost op de bieren mijn mond voorbijging?"

Alida Jansdr. hing haar huik op in eene groote pronkkast, en antwoordde niets. Toen zette ze zich in haar gewonen leunstoel. Bredero bleef midden in de kamer bij de klaptafel staan, en zag haar vol angst aan. Zij glimlachte met den gewonen, onweerstaanbaren blik uit de fonkelende, zwarte oogen. Daarna begon zij zacht het hoofd te schudden, en fluisterde:

— „Ik geloof je niet, Gerbrand! Je verziert maar wat, om met me te gekken!"

— „Neen, lieveling! Het is de fijne waarheid! Mijn vader heeft mij vóór den noen een sermoen gehouden, daar mag Dominé Ursinus zijn broek bij leggen! Van ons hijlik wil hij niet en weten . . . Doch dit is alleens, daar en leit niet aan bedreven! Je wordt toch mijn wijf! Hij dreigt mij, bloemenherten! dat hij geen mijte zal opschieten, om voor mij de pachterij te koopen. Zonder vader . . . zal . . . het niet en . . . gaan!"

Bredero sprak op aarzelenden toon, daar hij anstig de uitdrukking van Mooi Aal's gelaat waarnam. Maar zij keek kalm in het rond, zij keek naar den haard, naar de meubelen, naar Bredero, zonder eenige ontroering.

— „Is dit alles waarheid, of boefachtige potterij?"

— „De fijne waarheid . . . maar als je me bezint met een oprecht Duitsch hart, als je trouw met trouw beloont, wordt-je toch mijn wijf!"

Langzaam schudde Mooi Aaltje het hoofd, terwijl ze Gerbrand haar vurigsten blik toezond.

— „De Toren van Munnickendam is goed beklant, maar daar kan geen man op ledig gaan, dat zei Lubbert Harmensz. nog flusjes!"

— „Lubbert Harmensz.! Hem sla de dolle donder!" — barstte Bredero uit met woedende stem.

— „Nog één woord zóó — en alles is uit!" — antwoordde Alida

Jansdr. met eene kijvende, krijschende stem, die de zijne geheel overstemde.

Hij kende haar te goed. Hij wist, dat zij nooit te vergeefs dreigde.

Plotseling wierp hij zich op zijne knieën voor haar neder, en terwijl de tranen uit zijne oogen sprongen, fluisterde hij:

— „Gans lijden! Ik zal zwijgen! Geef mij de pais, mijn engel! Zonder uwe jonst en kan ik niet leven!"

Hij legde zijn hoofd op haar schoot, en weende als een kind. Mooi Aaltje leunde in haar stoel achterover, en streek hare vleezige vingers door het lange, glanzende, blondbruine hair van den jonkman.

Daarna begon zij te spreken, en overtuigde hem na geruimen tijd, dat er van hun huwelijk niets kon komen. Zoo zij trouwde, en dit kon misschien spoedig verwacht worden, moest haar tweede man een welgesteld weduwnaar, of jonkman van middelbaren leeftijd zijn. Het huwelijk moest haar meer aanzien geven. Zij moest in eene familie komen, die haar met onderscheiding zou willen behandelen. Hoe zou dit mogelijk zijn, als zij huwden? Bredero hief het hoofd op, en richtte de donkerbruine, in tranen badende, oogen op haar gelaat. Hij sloeg eene hand om hare leest, en antwoordde:

— „Het zal mijn dood zijn, dat je een anders wijf wilt worden! Denk-je dan niet aan mijn lang vervolg van dag en nacht? Aan de vriendelijkheid en vroolijkheid van ons vrijen? Aan den lieven lust, dien ik van u mocht genieten? Denk-je niet, dat mijn hert schier berst van ellende en miserie? Och, of ik een vensterke van kristal in den boezem droeg, en jij mocht zien, hoe droef ik te moede ben!"

Alida Jansdr. vatte zijn hoofd met beide handen, en glimlachte uitdagend.

— „Gerbrand! Je bent een kind! Mijne jonste zul-je behouden!"

En daarna gebood ze hem zijn hoofd aan haar boezem te leggen, en bracht ze hare lippen aan zijn oor, en fluisterde ze lang, zeer lang. Het was het lied van eene troostende Fee. Het was, of hare woorden een weldadigen balsem goten in zijn verscheurd gemoed. Het ongehoorde, het nooit gedachte, scheen werkelijkheid te worden. Hij meende alles verloren te hebben, en hij vond alles terug. Hij luisterde met kloppend hart, en klemde den arm steeds vaster om hare leest. Langzaam kwam hij tot rust, als in slaap gewiegd door de luisterrijkste beloften. Hij zou zijn Mooi Aaltje niet verliezen. Er zou geene verandering komen. Maar hij moest kunnen zwijgen, als het graf.... hij moest in alles haar wil doen....

Toen sloeg hij de armen om haar hals, en dronk van hare lippen het toovergif van den altijd wassenden, altijd wilder opbruisenden hartstocht.

Het was vier uur in den nanoen, toen Gerbrand, evenals de rijke houtkooper een paar uren vroeger, door de achterdeur in het steegje werd uit-

gelaten. Hij trad echter terstond door de voordeur der taveerne weder binnen. Er zaten reeds eenige makkers, schilders of kunstliefhebbers, die zich meestal tegen den avond daar verzamelden. Hij zag verschillende bekende gezichten, en kwam met een blijden uitroep zijnen vrienden de hand reiken.

— „Dag Charles! Dag Jacques!" — riep hij met luide stem, glinsterende oogen en hoogroode wangen. — „Heb-je een oubolligen Sint-Niklaas gevierd?"

— „Als 't is, Gerbrand! We hebben de familie op den warmen ketel gehad, en met de kinderen lustig in den bocht gesprongen!"

De spreker was Charles Quina, een jonkman van achtendertig jaren, zoon van een rijk koopman en schoenmaker uit Andwerpen, welke laatste na de inneming dier stad door Parma naar Amsterdam was gevlucht. Naast Charles zat zijn broeder Jacques Quina, een paar jaren jonger, schilder, leerling van David Vinckboons, welke meester, evenals de vader der Quina's, uit Andwerpen afkomstig was. Jacques Quina zat aan eene der lange, smalle, eikenhouten tafels bij de vensters en was in druk gesprek met een genan en vriend van het atelier, Jacques van der Weyden. Naast dezen zat een jonkman met rood hair en vollen rooden baard. Zoodra Gerbrand dezen gewaar werd, liep hij naar hem toe, en zei op fluisterenden toon:

— „Zonder bewimpeling, Philips! Als je nog eens het hart hebt tegen mijn vader over Mooi Aal te brabbelen, sla ik je zoo murw en plat als een schol?"

— „Maak-je zoo groot niet, Gerbrand! De oude man klampte mij aan boord, en ik zei wat om hem te gerieven. 't Was dolle boerterij, en anders niet!"

De spreker heette Philips Lysart, leerling van Badens, die met Bredero jaren achtereen onder dezen meester had gewerkt.

Daar hij met een zweem van verlegenheid gesproken had, keek Bredero hem scherp in de oogen, en voegde hij er bij, maar nu op zeer luiden toon:

— „Pas op maar, sinjeur Flodder Vetschoen van Harderwijk! Als je weer met dat gemoffel begint, zal ik de bullepees zoo sakkereels in je zij leggen, dat het je jarenlang heugen zal!"

— „De bullepees! Wacht maar, je bent een man als spek, Otje Dikmuil! Met een eindje kabeltouw zal ik het ook wel afklaren!"

— „O, elekaarten! Zie toe, dat je de wafel niet uit de kerf gaat, of je krijgt een vaantje in je rooie bakkes!"

De schilders rezen op, en geboden de twistenden te zwijgen. Van der Weyden dwong Lysart te gaan zitten en Charles Quina trok Bredero aan den arm voort naar den haard.

— „Geef ons de pais, Gerbrand!" — sprak hij — „Die Lysart is een schelm in zijn huid. Ik zal hem wel ieuwers op leelijkheid betrappen, wacht maar! 't Is onnut schelden! Met zulke guiten is het minst redeneeren het meest profitabel!"

« Pas op maar, sinjeur Flodder Vetschoen van Harderwijk ! »

De vrienden zetten zich in leunstoelen bij den haard, waar reeds eenige bezoekers hadden plaats genomen. De meesters Pieter Pietersz. — gewoonlijk genoemd de „jonge lange Pier" — en Barend van Someren zaten in druk gesprek met een jong schilder van drieëntwintig jaar, François Venant, vroeger leerling van Carel van Mander, later van Pieter Isaäcsz., den bekenden meester, die juist in het jaar 1614 als hofschilder van Christiaan IV naar Denemarken vertrokken was.

Charles Quina en Bredero begroetten de schilders met eenige hartelijke woorden. De eerste riep luid:

— „Klaartje! Twee pint Rhijnschen wijn! En een pijpke!"

Spoedig zaten de twee vrienden in zeer vertrouwelijk gesprek. Quina stiet met zijn bol groen glas bij Bredero aan en zei:

— „Beter, dat glaasje uit, dan een goed man zijn oog! À vous, Gerbrand!"

Bredero bleef niet in gebreke leeg te drinken, wat vol geschonken was. De onaangename woordenwisseling met Philips Lysart bekommerde hem niet meer. Hij haalde een zilver pijpje te voorschijn, en volgde het voorbeeld van zijn vriend Quina. De meeste schilders zaten naar de nieuwste mode „toeback te drinken," blauw-grijze wolken dreven overal in de ruimten van de gelagkamer.

Slimme Jan had de kaarsen ontstoken, daar de duisternis gevallen was. Voor den schoorsteen hing eene koperen kroon met zes kaarsen, op de eikenhouten tafels en op het staand trezoor brandden nog ettelijke anderen, zoodat men het levendig tafereel in alle bijzonderheden kon overzien. De gelagkamer was bijna geheel bezet met jonge schilders en enkele vrienden, meest rijke kooplieden, die gaarne voor kunstbeschermers gehouden werden. Zij spraken, dronken, en rookten met gelijke opgewektheid. Klaartje had geene handen genoeg, slimme Jan bleef onophoudelijk bij de biervaten aan het tappen, vreezende, dat de vaten met Delftsch en Rotterdamsch bier het dien avond niet zouden uithouden. Het gedruisch der stemmen was zoo doordringend, dat er geen enkele verstaanbare klank uit al deze woordenwisseling opsteeg. Somtijds vertoonde zich Alida Jansdr. aan het staand trezoor, en hield een oog op de massa koper en zilvergeld, die Klaartje in eene der laden stortte, terwijl zij de duiten, de staten-stuivers, de blanken, de oortjes op hoopen rangschikte.

Het scheen afgesproken, dat Bredero haar geen woord, zelfs geen blik mocht toewerpen. Dit nam niet weg, dat hij met het glas aan de lippen somtijds even over den rand gluurde, om het gelaat der aangebeden vrouw met een enkelen blik waar te nemen. Luider klonk dan zijne stem, terwijl hij met François Venant en Charles Quina een vroolijk gesprek voortzette. Hier en daar werd een lied half geneuried, half gezongen. Telkens was het Bredero, die enkele regels met een luid opklinkenden galm te midden van het geraas wierp.

— „Ei lieve, Bredero! Hef nu eens een liedeke aan voor het heele collegie!" — riep Barend van Someren.

— „En allen meezingen!" — voegde Charles Quina er aan toe.

— „Klaartje!" — klonk de luide stem van Gerbrand — „Nog een pint, voordat ik begin!"

Er volgde een algemeen gejuich, slechts Lysart zette zijn kroes met een luiden slag op tafel, en keek grimmig in het rond. Nadat er nogmaals met boordevolle kelk op den goeden uitslag gedronken was, stond Bredero op, en plaatste hij zich voor den haard met het gelaat naar al de gasten. Mooi Aaltje keerde zich naar het trezoor, quasi bezig glazen en kelken te verplaatsen, maar in waarheid, om den schalken glimlach te verbergen, dien de aanwezigen niet mochten opmerken.

Bredero verzocht den tweeden regel van elk couplet in koor te herhalen, evenzoo den vierden regel tweemalen. En nadat hij de vingers door de bruinblonde kuif op zijn voorhoofd had gestreken, hief hij plotseling met eene even luide, als welluidende stem aan:

„De gierige Gerrit/ die lebbige dief/
„Die vrijt nu zijns ghelijck/"

Vrij onregelmatig klonk nu het referein der gasten:

„Die vrijt nu zijns ghelijck!"

De zanger vervolgde:

„Wangt hy het Modde van Gompen lief/
„Die leelijck is en rijck."

Iets beter stemde de herhaling:

„Die leelijck is en rijck/
„Die leelijck is en rijck."

Hetzelfde verschijnsel deed zich bij iedere volgende strophe voor. Het koor werd voortdurend beter. De zanger werd telkens luid toegejuicht. Hij ging voort:

„Haer tangden zijn kastangie-bruyn/
„Heur lippen pimpelpaers/
„Se het ien veurhooft tot heur kruyn/
„En hier en daer wat haers.

„In haer vermaelde wangen blieck/
„En in heur moye kin/
„Daer sietmen 't leger vande Grieck
„En 't trotsche Troyen in.

„Gerrit is wat root/ en wat blaeu/
„Wat paers/ wat kakelbongt/
„Sen tangden as ien wouwe klaeu
„Staen averechts in sen mongt.

„Hy is soo anxstelijcken moy/
„Men vreest, datmen hem siet/
„Sijn Vaer het brieven van Octroy/
„Men macht na-drucken niet.

„So yemandt noch een stempel vindt/
„Die kaptse vry an twee/
„En drijftse met die woeste wint/
„Diep in de Zuyer Zee."

Met dolle uitgelatenheid en toch vrij harmonisch klonk het nu tweemaal unisono:

„Diep in de Zuyer Zee/
„Diep in de Zuyer Zee."

Te midden van het algemeen geraas en gejubel had Alida Jansdr. zich voor het eerst naar Bredero gewend, en beloonde hem met een harer witste lachjes. Het diende wel, men was het van haar gewoon. Daarna zorgde ze weer ijverig voor het beheer der ontvangen gelden, voor het aanreiken van kroezen, pinten, glazen, stoopen en roemers. Bijna van alle zijden zag men opgeheven bekers, die naar Bredero gericht waren, en alom klonk het:

— „À vous, Gerbrand!"

Met groote dapperheid deed de zanger aan alle zijden bescheid, en nogmaals opstaande, riep hij het volle glas opheffend:

— „Messieurs! De santé van de Matres!"

Algemeen gejuich deed de feestvreugde ten top stijgen. Mooi Aaltje wierp aan alle zijden knikjes en lachjes. Een lichte wenk naar de zijde van Bredero scheen te zeggen: Nu is het genoeg!

Onmiddellijk vulde het geraas der stemmen, het roepen om bier of wijn, opnieuw de geheele ruimte der taveerne.

Terwijl hij zich nederzette in zijn leunstoel, tikte iemand hem op den schouder. Omziende, ontwaarde hij zijn meester Badens, die met eene ernstige, peinzende uitdrukking hem een wenk gaf. Hij stond oogenblikkelijk op. Badens bracht hem in een hoek van de taveerne bij een venster, waar niemand zat.

— „Wat is uw geliefte?" — vroeg Bredero.

— „Iets zeer serieus. Luister!"

En Badens herinnerde zijn leerling aan de herhaalde vergeefsche pogingen door hemzelven in het werk gesteld, om eene Maria Magdalena te schil-

deren, die naar het motief van Rubens' Kruis-afdoening zou worden bewerkt. Hij verhaalde hem, wat er door Hildegond was gesproken op zijn atelier. Indien zij een paar uren wilde zitten voor zijne Magdalena, zou hij zeker een goed geslaagd kunstwerk leveren. Maar Hildegond had beslist, dat haar broeder in dezen het vonnis zou strijken. Eindelijk besloot hij met de woorden:

— „Zie-je er eenig perikel in?"

— „Perikel voor Hildegond niet. Maar vader en moeder . . ."

— „Ze blijven er buiten!"

— „Je valt in mijne woorden! Ik dacht te zeggen, dat vader en moeder er misschien de weet van konden krijgen, en dat het dan zal druipen op den kap van mijne zuster!"

— „Ik zal alle mogelijke praecautiën nemen. Niemand zal het weten!"

— „Je dient simpellijk te bedenken, dat Pieter Lastman blaakt van zotte liefde voor Hildegond. Je hadt hem gisteren-avond moeten zien gluren naar haar lief en hupsch gezicht. Hij was zoo groen als een bergamot! Hij heeft al langen tijd gepracht om haar konterfeitsel te maken — en zij heeft altijd geweigerd!"

— „Lastman is een dudoorige suffer! Wat gaat het hem aan? Het is mij te doen om de tronie van Hildegond. Het schilderij, in alle stilte gemaakt, zal mijn atelier niet verlaten — of ongemerkt verhuizen naar den kunstkooper. Ik heb de vaniteit niet te gelooven, dat ik schilderen kan als Rubens, maar ik wilde het doen voorkomen, of ik eene kopie naar Rubens voltooid had. De groote meester van Andwerpen heeft Hildegond nooit gezien, en bij al de Goôn van den Olymp! bezweer ik je, dat hare tronie op zijne schilderij staat. Als het Hildegond blieft, kan ze Lastman later altijd nog consenteeren, en vergunnen haar konterfeitsel te maken. Deze zaak heeft met dien droogen Jorden niets te maken. Denk eens, Gerbrand! hoe bezucht mooi zou mijne Magdalena zijn met zulk een model!"

Bredero bleef een oogenblik nadenken. De indrukken van den dag, de vroolijkheid, de wijn, alles vereenigde zich, om een ernstigen gedachtengang te beletten. Eindelijk vroeg hij:

— „Ben-je wel certein, dat niemand je bij den arbeid op het atelier zal verrassen!"

— „Ik heb aan mijn wijf gezegd, dat wij samen een portret schilderen voor je vader, dat Hildegond in het geheim is, dat wij er een mooien Spaanschen kluit aan verdienen, en dat zij niemand, wie ook, ooit op mijn atelier mag toelaten, zoolang ik bezig ben aan dat konterfeitsel!"

— „Meester! De maats roepen me! Wij staan hier al lang genoeg te koekeloeren! Laat Hildegond voorzichtig zijn met vader en met moeder! En doe, wat je niet laten kunt!"

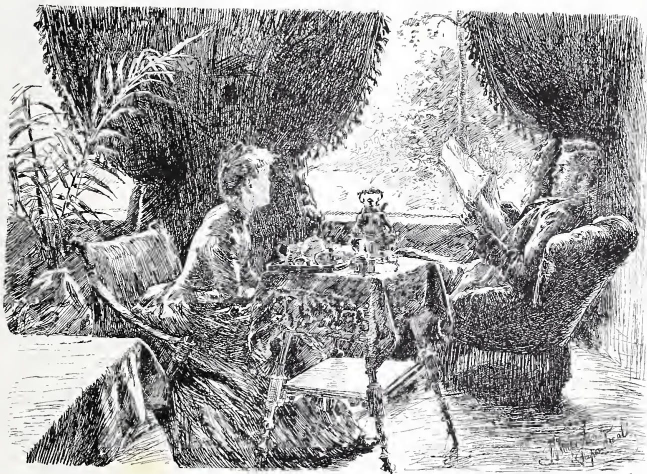
(Wordt vervolgd.)

IN VERZOEKING.

DOOR

JOHANNA VAN WOUDE.

„Je moet de groeten hebben van mijnheer Vorenkamp,” zegt haar echtgenoot, even van de courant opziende, terwijl zij hem een kop thee toereikt.

Je moet de groeten hebben van mijnheer Vorenkamp.

Zij staart peinzend naar buiten in den bloeienden tuin, door de avondzon met goud en purper getooid.

„O ja, hij woont hier in de stad, niet waar?”

„Al lang, maar aan het andere einde en hij heeft een drukken werkkring. Op vergaderingen spreek ik hem nogal eens. Maar ik hoorde straks voor het eerst van hem dat hij ook uit Friesland geboortig is en dat jullie elkaar vroeger gekend hebt.”

„Zeker . . . . . Zijn vader was predikant in een naburig dorpje. — Is hij getrouwd?”

„Neen, hij is niet getrouwd. Een jonge kerel nog, maar eminent knap. Men zegt dat hij wel professor zal worden.”

„Hij was twee jaar ouder dan ik," mijmert zij hardop. „Hij moet twee en dertig zijn."

„Ja, dat kan. Nu, adieu, ik moet nog uit, kindlief."

„Ik moet nog uit." Droevige woorden voor vele gehuwde vrouwen! Maar *zij* is er nu reeds aan gewoon. Zij doet niet meer haar best hem thuis te boeien; zij schreit niet meer over zijne onverschilligheid; zij doet zich geene onverdiende vewijten meer, noch peinst op middelen zijne liefde te herwinnen, want zij weet het reeds lang: hij heeft haar nooit liefgehad . . . . Ach, men gewent ook aan zieleleed!

Terwijl zij schoon kindergoed uit de kast krijgt en het in drie stapeltjes klaarligt, blijft haar oog die peinzende uitdrukking behouden, welke verraadt dat de gedachten ver, ver weg dwalen. Zij denkt terug aan hare vroolijke jeugd, toen diezelfde, nu zoo algemeen geachte en geëerde mijnheer Robert Vorenkamp nog heel gewoon „Rob" heette en een vierkante, boersche knaap was, die haar standvastig het hof maakte. Akelig standvastig! Zij had gelachen om haar lompen aanbidder, die zoo onstuimig kon zijn en zoo onhandig en zoo koppig. Geen harer vriendinnen, echte stadsdametjes als zij, had iets aantrekkelijks in hem gevonden; en schoon zij hem gaarne mocht lijden, als minnaar had zij hem niet willen erkennen. Waarom weigert een vijftienjarige haar hart al niet!

Hij hield vol; nochtans liet zij zich niet verteederen.

Toen was hij naar de academiestad gegaan, zijn vader was naar elders beroepen. Zij had haar eigen leven geleefd, haar leven van uitgaan, en dansen, en lachen, en genieten, tot zij getrouwd was, twintig jaren oud. Ook zij had haar liefdedroom gedroomd, gelijk iedere vrouw dien droomt een korte spanne tijds vóór en na den huwelijksdag, om dan zich de oogen te wrijven en rond te zien waar het lot haar voerde, op welke hoogte in de maatschappij haar huwelijk haar gebracht, en welken vader zij hare kinderen geschonken heeft. Reeds tien jaar getrouwd nu! Tien jaar haar droevig lijden verborgen achter vroolijke glimlachjes, tien jaren gesmacht naar de koesterende warmte van een oprecht liefhebbend hart!

Zij denkt terug aan den tijd, toen zij Rob kende, aan haar lief geboorteland, waar zij nu in zoo langen, langen tijd niet is geweest en waarheen zij soms zoo kan terugverlangen; aan de liefelijke veldpaadjes en breede lommerrijke dorpswegen, waar hij naast haar ging, als zij met hare vriendinnen wandelde. Zij ziet de breede slooten nog, waarop de waterleliën dreven; de groene weilanden, waar hij de koeien voor haar wegjoeg; de hagen waarin hij braambessen voor haar zocht; de spiegelgladde vaart, waar hij met haar schaatsenreed, altijd bereid den wind voor haar te breken — o goede, hartelijke Rob!

Wat kon hij haar dikwerf met sombere, wanhopige liefde aanzien! Toen lachte zij er om — nu denkt zij er met weemoed aan terug. Hoe dikwerf in die vele jaren heeft zij gedacht of het niet beter geweest ware, zoo zij *hem* hare hand had gereikt. Of zou ook hij zoo dikwerf de smartelijke ge-

Zij denkt...... aan de liefelijke veldpaadjes.

dachte in haar hart hebben doen rijzen: „Om mijn geld gevraagd!” . . . . Neen, neen, hij niet! . . . .

Maar niet lang heeft zij tijd tot peinzen. Reeds hebben de meiden de badkuip binnengebracht. Drie kleine levenmakers dartelen om haar heen; zij moeten opgevangen en uitgekleed en gebaad worden en dan naar bed. Zij is een goede, trouwe moeder.

— — Reeds is de oude tijd vergeten. Haar lach klinkt bij den lach der kleinen, hare oogen stralen bij het vroolijk spel, en straks vouwen zich drie paar armen om haar hals en laat zij zich begraven onder kusjes. Dat is háár geluk, reeds jarenlang.

Nu is het winter.

De zon schijnt vroolijk in de dichtbesneeuwde straten der groote stad. Arren rinkelen voorbij en andere voertuigen laten daartusschen hun geklingel hooren, van de schitterende equipages met hare in bont gestoken livreibedienden tot de langzaam voortzeulende sleeperswagens. Welk een gelach en gepraat op de trottoirs! Welke frissche gezichten en rijke toiletten!

In de vensters der boekwinkels schittert een kleurenpracht van bandjes, in de uitstalkasten der galanteriewinkels fonkelt het als van goud en zilver en kristal. De feestdagen naderen. Overal is vreugde en verwachting.

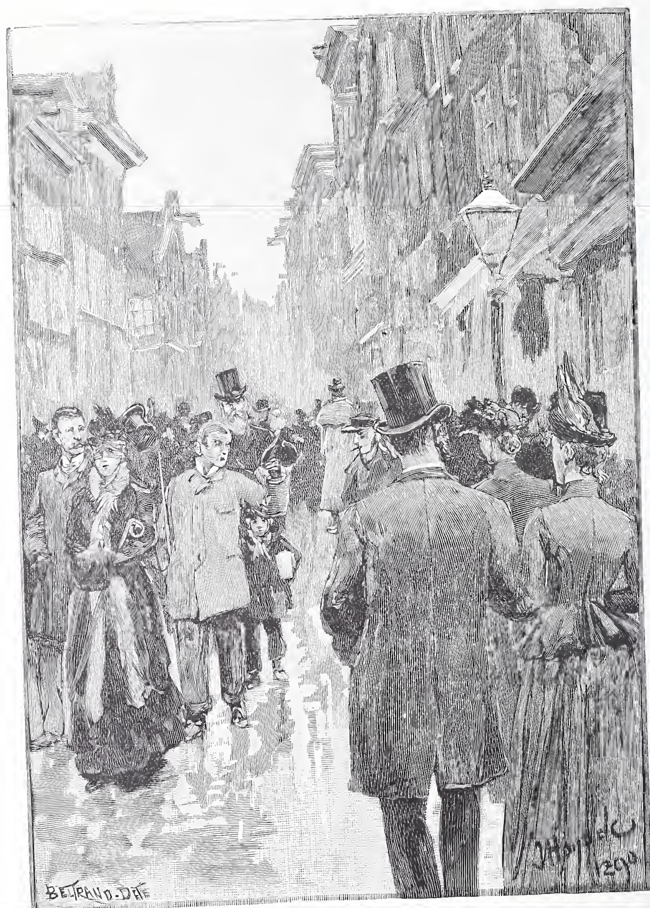
Zij gaat naast haar man, slank en frisch en bloeiend, een echt kind van het Noorden, met fraai blond haar en blanke gelaatskleur. Menig mannenoog blijft met welgevallen op haar rusten; menig hoed gaat af, niet ter wille van haar rang en stand alleen.

Zij hebben bezoek afgelegd en zijn op weg naar huis.

„Zou je aanstonds alleen verder willen gaan?” vraagt hij. „Ik moet nog even hier in de buurt zijn.”

„Zeker.”

Nu ziet zij boven de hoofden der haar te gemoet drentelende menigte een knappen mannenkop naderen, omgeven door een zwaren blonden baard. Onwillekeurig blijft haar oog met welgevallen er op rusten. Dan ontmoet zij

Zij zijn op weg naar huis.

zijn blik en ziet onverschillig elders heen, gelijk een schoone, weinig behaagzieke vrouw honderdmalen doet op een wandeling. Eerst als de onbekende genaderd is en zij bemerkt dat hij groet, ziet zij een seconde naar hem op . . . .

Zijn blik gaat haar tot in de ziel; het is dezelfde sombere blik, dien zij zich uit hare jeugd herinnert en de rijzige, knappe man, die haar voorbijgaat, is Robert Vorenkamp.

Nu is hij niet boersch meer. Nu klopt haar het hart wilder. Nu kleurt een gloeiende blos hare wangen bij de herinnering aan dien oogopslag vol gloed, welke haar gezegd heeft dat, schoon ook jaren liggen tusschen het heden en het verleden, haar weerzien het oude vuur heeft doen opvlammen in zijne borst.

„Dat was nu Vorenkamp," zegt haar man.

„Ja?"

„Hij is te Amsterdam benoemd. Het stond van morgen in de courant."

„Zoo?"

„Nu, adieu."

Zij scheiden met een vluchtigen groet zonder eenige warmte, en zij loopt voort als in een droom, altijd maar met dat welbekende gelaat voor oogen. Zij hoort of ziet niets van het gewoel om haar heen; zij peinst slechts. Zij voelt haar hart onstuimig kloppen en vraagt zich verwonderd af waarom. Mocht zij hem dan toch zóó gaarne lijden? . . . . Of is het zijne mannelijke schoonheid, die haar bekoort?

Hoe graag zou zij hem toch nog eens zien, met hem spreken over den ouden tijd, over haar tehuis en allen, die zij beiden gekend hebben! O, het gebeurt zoo zelden dat zij een oude kennis ziet! . . . . .

Op eens, dicht bij huis, treft een welbekende stem haar oor.

Zij ziet op. Weer komt een blos hare schoonheid verhoogen.

„Dag Rob!" — Zij zou hem niet anders kunnen noemen.

Hunne handen rusten in elkander met innigen druk. Zij herinnert zich die forsche handen nog zoo goed!

„Mag ik nog Ulrike zeggen?"

„Zeker, . . . ! ." antwoordt zij, een weinig verward zonder hem aan te zien.

„Reeds langer dan een jaar hier in dezelfde stad en vandaag zien wij elkaar voor het eerst!" zegt hij, evenals zij zijne ontroering achter een glimlach verbergend.

„Ja, niet waar, het is sterk. Maar jij en je werkkring waart in het westen der stad, ik en mijn druk huishoudentje in het oosten . . . . . O Rob, hoe gezellig een oud Friesch gezicht te zien!" roept zij plotseling uit den grond van haar hart.

„Nu, ik kan nog wel Friesch praten ook," antwoordt hij schertsend.

Zij lacht weder. Zij meent zich zeer onbevangen en vroolijk voor te doen; maar hij heeft het beven harer hand wel gevoeld, hij hoort wel het trillen van hare altijd zoo volle heldere stem. Alsof hij nog een jongen ware, hakend naar hare gunst, doorstroomt een ongekende zaligheid zijn gemoed, dat

eenvoudig gemoed, hetwelk vele, vele jaren lang slechts eerzucht kweekte — geen liefde. En als zij naar hem opziet, treft haar telkens weer die blik vol weemoedigen gloed, die haar het geheim zijner ziel verraadt.

„Straks kende ik je eerst niet. Je bent geducht veranderd, Rob."

„Ten goede, hoop ik! Maar hoe ook veranderd, ik ben toch *dezelfde* nog."

Zij staart naar de sneeuw voor hare voeten. Ja, hij is nog dezelfde van vroeger: onstuimig, vierkant, onhandig; maar nu stelen die eigenschappen haar hart.

„Je gaat zeker zeer weinig uit?" vraagt hij.

„Ja, heel weinig. Ik geef er niet veel om."

„Maar ..... van schaatsenrijden hieldje toch zooveel. Is je man geen lid van de IJsclub?"

„Zeker, maar voornamelijk om de jongens."

„O ja, je hebt jongens, niet waar?" vraagt hij min of meer onthutst.

Zij ziet niet op, als zij zegt: „Twee jongens en een meisje."

Stilte. De bellen rinkelen, de straatkooplui prijzen schreeuwend hunne waar aan; een school in de nabijheid stroomt ledig en de kinderen joelen voorbij, glijdend en tuimelend. Maar *zij* staan stil tegenover elkaar met bonzend hart en neergeslagen blik.

„Je gaat de stad weer verlaten, naar ik hoor?" vraagt zij eindelijk.

„Dat is onzeker. Ik ben nog niet besloten."

„O!"

Pauze.

„Het is zeker promotie?"

„Alleen finantieel ..... Eerst dacht ik het aan te nemen, maar nu twijfel ik weer, Ulrike."

Geen antwoord.

„Ben je al eens op de ijsbaan geweest?"

„Ja, maar mijn man rijdt niet."

„En jij?"

„Dit jaar heb ik het nog maar een paar maal gedaan."

„Kom je van avond?" vraagt hij, als gereed tot vertrek haar de hand reikend. „Je weet er zal groot feest zijn met electrisch licht en lampions en allerlei moois."

Zij ziet hem niet aan: zij kàn die dringende bede niet weerstaan, welke te lezen is op zijn mannelijk gelaat, noch den welsprekenden druk dier sterke hand. En starend naar het straatgewoel antwoordt zij met aarzeling in hare stem: „Ik weet het niet." Maar haar blos zegt hem dat hij eindelijk dat lang begeerde hart heeft gewonnen.

„Weet je 't niet?" vraagt hij zonder hare hand los te laten; en aangemoedigd door haar blos en geheel overmeesterd door de oude, schoone liefde, machtiger nog nu zij als vrouw tegenover hem staat, fluistert hij met de stoutmoedigheid, die haar in den knaap koud liet, maar in den man overweldigt: „Ik zal het als een gunstig teeken beschouwen, Ulrike."

Hij buigt en is reeds heen.

Zij staat voor haar spiegel.

Wat ziet zij er opgewekt uit! Zij merkt het zelf op. Het is haar alsof sedert straks een nieuw leven voor haar aangebroken is. Wat was dat ook voor een bestaan, hetwelk zij vroeger leidde . . . . . Altijd de getrouwe dienares van haar man; een bonne en een huishoudster, anders niet. Geen vrouw, die genoot van hare jeugd en het zoete leven, o neen!

Zij staart peinzend naar het jonge, schoone lichaam tegenover haar . . . . Hoe verlangt zij naar straks! Eerst heeft zij nog geaarzeld, maar aan tafel heeft haar man zelf voorgesteld te gaan, en toen — ja, toen is zij voor de verzoeking bezweken.

O, genieten, genieten! Wat steekt er in? Een weinig praten, een weinig schaatsenrijden te zamen. Dan, op den arm van haar man geleund, Rob uitnoodigen tot bezoek. Wat steekt er in? Ach, wat zij vraagt is slechts een weinig poëzie in haar eentonig, eenzaam leven, een weinig liefde voor haar arm hart, een weinig geluk!

Zij zet haar hoedje op met den witten vleugel, die haar zoo goed staat; en als zij den langen mantel van bruin peluche heeft vastgeknoopt, slaat zij opnieuw met blijkbaar welgevallen de ranke vrouwengestalte gade.

Daar wordt de deur opengeworpen; 't is kleine Christiaan, haar oudste, haar trots, haar alles.

„Ma, ben u hier?"

„Ja, jongen."

Even laat zij den blik op hem rusten. Hoe schitteren die lieve, heldere jongensoogen; hoe bekoorlijk is zijn levenslustig gezicht, een afdruk van het hare!

„Nog aan het glijden geweest, Chris?"

„Ja, ma, en pret gehad!"

„Zoo?" vraagt zij, verstrooid hare voile vaststekend.

„O ma, ze hebben Frederik Sanders weer zoo geplaagd . . . . Kent u hem?"

Ja, zij kent hem en heeft hem dikwerf met deernis aangezien, den knappen krullebol. Ook zijne moeder heeft zij gekend, die lichtzinnige, verachte vrouw, welke man en kind verliet om een vreemdeling te volgen.

„De jongens plaagden hem. Zij zeiden weer iets over zijne moeder en toen werd hij eindelijk zóó driftig, dat hij op allen tegelijk invloog. Gelachen!"

„Ja, lieveling?" vraagt zij, hem zonderling aanstarend. Hare stem klinkt ontroerd.

„Van u kan niemand iets zeggen, niet waar, ma? — Geen van de

jongens heeft nog ooit iets van u gezegd!" vervolgt hij met trots.

Plotseling knielt zij bij hem neer, en laat haar hoofd op den kleinen schouder zinken.

Hij is gewoon aan hare liefkozingen, en slaat de armen om haar hals. Zij waren steeds zulke goede kameraden.

Eindelijk maakt hij zich zacht los.

„U gaat toch niet uit, ma?"

„Neen," zegt zij, zich oprichtend en haar mantel losknoopend, „*ik ga niet uit*."

Zij is zeer bleek; de volle lippen zijn stijf opeengeperst; zij haalt diep adem. Maar de strijd is gestreden, en de overwinning behaald voor altijd!

Ach, hoe heeft zij kunnen vergeten dat zij in *die* heldere oogen altijd zonder schuldbewustzijn wilde kunnen staren; dat zij een woord van verwijt van *die* lippen nooit zou kunnen verdragen!

„Gelukkig! — Weet u wel, dat u gisteren begonnen ben ons het sprookje van de Sneeuwkoningin te vertellen, maar het was te lang; wij moesten naar bed. Vertelt u het ons nu verder? zus en broer zitten al te wachten. Hè, dat vinden we nu het prettigste uurtje van den heelen dag, als u ons zoo prachtig vertelt!"

De mantel is reeds uitgeworpen en nu wordt ook de hoed haastig afgezet. Zij vat de kleine vertrouwende hand in de hare.

„Kom dan," zegt zij en eene glans van reine zelfvoldoening ligt over hare liefelijke trekken verbreid, „kom dan, Chris, ik ga mede."

DE DUITSCHE VROUW.

DOOR

ANNA FUHRI.

Madame Anne St. Cère begint en eindigt hare beschrijving van de Duitsche Vrouw, waarvan zij het type vindt in de Berlinoise, met de verzekering, dat zij haar beklaagt. Gij herinnert u het stuk misschien in de Nouvelle Revue, Juni-nommer 1889. En waarlijk, spreekt er niet een diep medelijden uit de geheele schildering, die zij van het leven onzer misdeelde seksgenooten geeft. Zoolang ik zelve onder den indruk van het stuk ben, zie ik de Duitsche zuster niet anders voor mij, dan als het verpersoonlijkte proza, en kan ik mij niet losmaken van het beeld eener bedrukte verschijning — in zeer alledaagsche

kleedij — die haar sloven, om het den heer en gemaal naar den zin te maken, slechts afwisselt met eene nog somberder rust bij eene breikous. En de kous toovert mij die typische juffrouwen voor den geest, die het accompagnement der breinaalden onontbeerlijk voor de gezelligheid achten, wier lijfdrank „Kaffee" is, en die u en mij op de vlucht slaan alleen reeds door hare verschijning. Ik zie kleur, noch licht, noch poëzie meer, en met een zucht van benauwdheid wend ik mij af, om verademing te zoeken bij . . . . . madame St. Cère zelve?

Maar hier stuit ik op eene andere klip. De schrijfster wijdt haar stuk aan u, „Madame à l'âme si française", en als ik mij ook al één oogenblik kon verbeelden, dat ik wel een enkel sprankje van dien geest in mij zou kunnen hebben, of hem althans wel zou weten te waardeeren, dan wordt die illusie mij spoedig benomen; want mijne Hollandsche ziel voelt niet die volle sympathie voor het voortreffelijke, om niet te zeggen noodzakelijke, van een te Parijs of Weenen gemaakt corset, en het onontbeerlijke van poudre de riz en hooge hakken, eene sympathie, die toch wel degelijk door Madame St. Cère ondersteld wordt, en door haar van belang wordt geacht.

Karakteristiek, en mij niet geheel en al gemeenzaam, is ook het uitgangspunt, waaruit zij het verschil tusschen de Fransche en Duitsche vrouw afleidt: „En France les hommes vivent pour les — (let wel: les) — femmes, en Allemagne la femme vit pour un homme!"

Onwillekeurig denk ik aan de lezingen, die over Fransche toestanden gegeven worden; aan de Parijsche dame en haar „petit Henri", door Simon Gorter in Arcachon ontmoet. Misschien, neen ontwijfelbaar, was „le petit Henri" allercharmantst in zijne vormen tegenover alle dames, maar de Hollander noemt hem „un petit tiran", en heeft moeite hem met een goed oog aan te zien.

Zonder nu al te twijfelmoedig te willen zijn aangaande het bestaan van gelukkige huwelijken in Frankrijk, heb ik in mij zelve toch een zeker wantrouwen gaande gemaakt in den smaak van de „femme à l'âme si française", en ik besluit eens zonder haar bril naar al mijne Duitsche vrienden en kennissen te zien.

Lieve hemel, als sommigen van hen het opstel van genoemde schrijfster gelezen hebben, zou ik om een aardig ding hun oordeel wel eens willen hooren!

Ik zie eene van haar al vol verontwaardiging het „empörend" uitspreken, dat zij telkens bij wijze van banvloek laat hooren, als iets haar verontwaardiging wekt.

Eene tweede, minder critisch, maar sentimenteeler van aard, zou waarschijnlijk al hare aandacht bepalen bij het punt huwelijksliefde, en er het betoog uit afleiden, dat juist het zichzelf wegcijferen, het volkomen opgaan in den wil en de wijsheid des mans, het hoogste in de liefde is.

Nommer drie zou lachen om de voorstelling der verdrukte positie van de

Duitsche vrouw, maar toch toegeven, dat Madame St. Cère de plank hier en daar nog zoo mis niet slaat.

En vervolgens denk ik aan die velen in de Duitsche vrouwenwereld, die de banier van het loflied op „unsre deutschen Frauen" hoog houden, die glanzen bij elk lied, dat de lier te harer eer aanheft, — en het aantal dier liederen is legio — en die letterlijk de stralen van het lichtbeeld op haar persoonlijk hoofd voelen nederdalen. Want de Duitsche heeft een hoog gevoel van eigenwaarde, en eerlijk gezegd, heeft het mij wel eens geprikkeld, als zij hare eigen voortreffelijkheid zoo boven alle verdenking verheven waande. Vooral op het punt van huishouden is zij zoo volkomen voldaan, dat het gevoel van bevrediging alleraangenaamst voor haar zelve moet zijn!

— En wat zegt Madame St. Cère haar nu?

„l' Allemande n'est pas la bonne ménagère pour lequelle elle pose, ou plutôt on la fait poser!"

Ik heb een gevoel of de Allemande mij aanziet met een gezicht vol verbaasde verontwaardiging, als riep zij mijn medegevoel op bij zulk eene snoode aantijging.

Kookt zij in vele gevallen niet dag aan dag zelve, of houdt het oppertoezicht? Bemoeit zij zich niet met de wasch? Weet zij de uitgaven niet kostelijk te rijmen met de inkomsten?

Zeker, ik begrijp niet, hoe men het zou kunnen loochenen; trouwens Madame St. Cère heeft nog meer de hoogste ontwikkeling der fijne kookkunst en der gratie op het oog, zooals zij voor schitterende feestmalen vereischt wordt, en daarover durf ik mij geen oordeel aanmatigen.

— Ik betuig echter, dat ik al mijne eigen tekortkomingen heb gevoeld, als ik zag, met welk een gemak de Duitsche vrouw over potten en pannen beschikte, wat zeg ik, mijne eigen tekortkomingen alleen? Neen ook de tekortkoming in de opvoeding der Hollandsche vrouw in het algemeen, die veel te afhankelijk is van hare keukenmeid. En laat ik er nu maar dadelijk in het vuur mijner overtuiging bijvoegen, hoe eene tweede bewering der bewuste schrijfster, dat de jonge meisjes, die zich allen nuttig moeten maken, „le font d'ailleurs sans goût et sans intérêt", mijne hoogste verbazing opwekt.

Wat, zonder interest?

Ik wenschte, dat mij het buitenkansje ten deel viel, de criticus eens in hare dagelijksche bezigheden te aanschouwen, om eenigszins een begrip te krijgen, van wat zij dan onder belangstelling bij het werk verstaat. Tot nog toe was ik in bewondering voor de ééne ijverige, die, om hare huishoudelijke plichten goed te kunnen waarnemen en hare genoegens toch niet prijs te geven, elken morgen, winter en zomer, met de grootste opgeruimdheid om zes uur opstaat, of ik beschouwde het als eene bizondere liefhebberij, als de andere, die trouwens buiten woont en weinig afleiding heeft, er bij hare welgestelde ouders op aandringt, de meid te vervangen door een „Stundenmädchen", opdat zij toch maar alles zelve zou mogen doen, behalve het allergrofste werk. Ik wil

niet zeggen, dat ik volle sympathie voor haar smaak gevoel, maar in elk geval is zij niet van onverschilligheid voor haar werk te betichten. Men behoeft ook in het algemeen slechts de bedrijvigheid en de gewichtige gezichten der Duitsche schoonen en hare keuken-waardigheden te zien, om eene beschuldiging van lusteloosheid en apathie te wraken.

Ik voel haar letterlijk als eene beleediging voor het huishouden, waar ik mijne eerste Duitsche ervaringen opdeed, en waar ik met al de bewondering mijner achttien jaren zag, hoe de dochters des huizes haar schepter over provisiekast en keuken zwaaiden. Om haar des ochtends vroeg te zien verschijnen in de eenvoudige, heldere morgenjaponnetjes, — die in bevalligheid verre achterstonden bij de lichtblauwe peignoir met sleep, waarin mijn Fransch vriendinnetje op een vergevorderd morgenuur de ontbijtkamer binnenzweefde, — was reeds voldoende, om mij met een zekeren ijver te bezielen, en zij zelven schenen gedreven te worden door een geest van verantwoordelijkheid, die haar niet zou hebben toegelaten, hare plichten machinaal of landerig waar te nemen. „Landerigheid" is, zou ik zeggen, bijna onbestaanbaar met de Duitsche vrouwelijke natuur, deze is meer actief dan passief in hare stemmingen; is „das Fräulein" niet goed gehumeurd, dan is zij meer prikkelbaar dan nurks, en drukken de onaangenaamheden des levens haar eens al te zeer in zwakke oogenblikken, dan zal zij niet zoozeer in eene algemeene, stille zwartgalligheid vervallen, maar de bezwaren in het licht plaatsen, zoodat zij hare klagende blikken des te gemakkelijker en meer uitsluitend daarop richten kan.

Doch gelukkig heeft zij niet zoo heel veel tijd om over hare grieven te denken, want in den regel heeft zij het druk, geweldig druk. Al wordt, ook in Duitschland, dikwijls den dienstboden alles overgelaten in gegoede kringen, zoo blijven de huishoudelijke talenten en deugden toch op den voorgrond staan, en de opvoeding en leefwijze van het jonge meisje zijn gericht op de ontwikkeling daarvan. Of gij met het practische en tot op zekere hoogte noodzakelijke van deze opvatting instemt, is eene vraag, waarvan ik het antwoord niet durf benaderen; ik zal mij wel wachten, het punt „de roeping der vrouw" ook maar in de verte aan te roeren, want hoofden en harten van argelooze vrouwen gaan toch reeds aan het duizelen door de tegenstrijdigheid der vragen, die de tegenwoordige tijd haar opdringt van alle kanten: of zij geschapen is om „een nuttig dier" te worden, of eeuwig „bloem" te blijven, of zij ook „hinaus ins feindliche Leben" moet, of haar werkkring op stiller gebied zoeken, of zij, om het lievelingsbeeld onzer eenvoudiger moeders te gebruiken, het klimop is, dat den stam — en bij gebrek daarvan een muur of iets anders min poëtisch — tot steun kiest, of dat de natuur haar eene zelfstandiger kracht heeft gegeven.

Ik weet niet, in hoever de begrippen der emancipatie in Duitschland gisten, ik weet alleen, dat de vrouw tot nu toe haar rijk nog zeer in huis, en naar gelang der omstandigheden in kunst of aanverwante sfeeren gezocht heeft.

En wat de algemeene ontwikkeling betreft, die zij er bereikt: het — niet onaanzienlijk — gedeelte der vrouwenwereld daargelaten, dat zich volleerd beschouwt na het verlaten der „pension" op twijfelachtig volwassen leeftijd, om zich dan met open armen in den maalstroom der huishoudelijke verrichtingen, der oneindige handwerken vooral, of der vermakelijkheden te werpen, is de belangstelling op geestelijk gebied vrij veelzijdig. Zij zal de vreemde talen niet zoo goed spreken als gij, maar tien tegen vijf, dat gij op eene wandeling met haar tot de ontdekking komt, hoe zij meer plantkundige kennis heeft dan gij; of gij ziet, dat zij beter van hare letterkunde op de hoogte is dan gij van de uwe, of meer van kunst afweet.

Waar dit gepaard gaat met zooveel practischen arbeid is het waarlijk bewonderenswaard; de „nijvere bij", over wie ik u zoo straks sprak, vond na haar drukken morgen nog tijd voor allerlei: zij las Fransch en Engelsch, studeerde geschiedenis, zij liet zich tot de eerste beginselen van het Latijn verleiden, die echter voor de studie van het Italiaansch in den steek werden gelaten, en nu — o beschaming! leest zij Dante... terwijl ik met eene reeks Hollandsche, Fransche en Engelsche natuurgenooten op huishoudelijk gebied niet in hare schaduw kan staan, en op wetenschappelijk terrein ten minste niet verder ben.

Doch niet ieder is tot zulk eene veelzijdigheid in staat, en hier en daar komt mij die uitgebreide opvatting der Martha-plichten wel wat onnoodig en overdreven voor.

Aangaande die gezinnen nu, waarin moeder of dochters zich nog zoo eigenhandig aan keuken-, kelder- en huishoudelijke aangelegenheden wijden, zult gij misschien vragen: „wat doet de meid er eigenlijk?"

„Ja, wat doet de meid er eigenlijk" zeg ik u peinzend na, en ik kan het rechte antwoord er niet op vinden. Wat ter wereld zij den ganschen morgen uitvoert, als zij niet met de wasch bezig is, is mij een raadsel; zij plast en schuurt veel minder dan de Hollandsche collega's; zij wascht het ontbijt niet af; zij behoeft slechts bij uitzondering naar de markt; in de keuken is zij niet; en de slaapkamers zijn vooral niet voor dag en dauw onder handen genomen!

„In Holland" merkte zekere Duitsche eigengerechtige schoone aan, „zitten de dames den ganschen dag op haar stoel!"

„En in Duitschland", gaf eene mijner landgenooten slagvaardig ten antwoord, „moet de meid den ganschen dag op haar stoel zitten, want de dames doen alles zelve", en dit had zoo mijne sympathie, dat het mij alleen maar speet, het niet zelve te hebben gezegd.

Er is ontegenzeglijk iets ongenoeglijks in, de vrouw of dochter des huizes met een vuurrood, vermoeid gezicht aan het middagmaal te zien verschijnen, en haar dan nog voor het verwisselen der borden en het opdragen van het nagerecht te laten zorgen; bediening aan tafel is wèl zoo aangenaam, en er is iets zeer verleidelijks voor het gemakzuchtig deel onzer menschelijke natuur in de bel aan iederen kant van den schoorsteen in de Engelsche „drawing-

rooms", zoodat ge uwe hand maar behoeft uit te steken, om een gedienstigen geest te zien verschijnen, die het vuur in orde houdt.

Ik zou liever dirigeeren — doch dan ook dirigeeren kunnen — dan dat ik zelve het rad der huishouding draai; maar.... daar de zwakke mensch licht ter rechter of ter linker afdwaalt van het pad der deugd, moet ik toegeven, dat het systeem van eigenhandigen arbeid aanzienlijk minder gevaren oplevert, dan het tegenovergestelde; voor gezondheid en geluk is het zeker oneindig te verkiezen boven het vrije-tijds-leven, wanneer dit niet wordt aangevuld door werk, dat dien naam verdient.

Het zou mij niet verwonderen, als menige Hollander een even gevoeligen stoot als Madame St. Cère aan de huishoudelijke talenten der Duitsche vrouw toebracht, door met nadruk te verzekeren, dat zij althans geen smakelijk kookstelsel volgt. Weinig dingen toch worden zoo algemeen aangehaald als het slechte eten in Duitschland. Ik denk, dat wij allen van tijd tot tijd onder den indruk zijn geweest van bruine vleezen met witte sausen, grasgroene prinsessenboonen, en de onvermijdelijke worsten, die ons liefst in hôtels op landelijke plaatsjes of primitieve gedeelten van Duitschland zijn voorgezet. Zelfs de compôtes waren niet bij machte ons te verteederen, en wij stelden ons voor, dat men zich in alle mogelijke Duitsche huizen aan deze lekkernijen te goed doet. Maar zijt ge nooit in het noorden geweest? ik wed met u om heel wat, dat Bremen en Hamburg uw aristocratischen smaak zullen bevredigen, en dat gij ook bij vele families in het overige Duitschland uwe Hollandsche tafel niet zult terugwenschen; ja, het heeft mij wel toegeschenen, of het menu daar nog ruim zooveel afwisseling in de spijzen van iederen dag wist te brengen, als het onze gewoonlijk.

Doch ga maar liever niet op het platteland of bij gegoede, zelfs zeer welgestelde burgermenschen middagmalen, want dan zult gij zoo onherroepelijk in uwe idée fixe over het slechte eten versterkt worden, dat ik niet weet, hoe gij er nog van genezen zult. Ik heb ten minste van daar de herinnering meegebracht aan raadselachtige stukjes vleesch, die ik met verbazing heb aangestaard, en met groote antipathie gegeten; van sausen, wier samenstelling mij tot op den huidigen dag onverklaarbaar is; en van combinatiën in het algemeen, die mijne phantasie nu nog pijnlijk aandoen.

Eene Duitsche huishouding is dikwijls burgerlijker ingericht dan onze Hollandsche. Ik zet dit met schroom neer, want mijne landgenooten hebben vaak een gevoel van voornaamheid jegens onze oostelijke naburen, die zuiver belachelijk is.

Neen mevrouw, ge hebt het niet bij het rechte eind, als gij beweert, dat al wat Duitsch is in nederige bewondering moet staan over onze huizen; en als gij uwe deftigheid niet wilt in twijfel getrokken zien, zeg dan toch nooit, dat de Duitsche manier van leven in het algemeen zoo afvalt bij de Hollandsche, want uwe minachting zou verraden, dat ge daar nooit in goede en gegoede kringen verkeerdet. Zooals ik reeds zeide, daar wordt in de meeste gevallen ook den dienstboden de zorg voor het huishouden overgelaten. Er

wordt even netjes aan tafel gediend als bij u, en de vrouw des huizes heeft evenveel tact hare gasten te ontvangen, als gij hebt. Zij zou het waarschijnlijk zeer burgerlijk van ons vinden, dat wij in de kamer kopjes afwasschen, en misschien hebben wij hier of daar nog wel eene gewoonte, die zij niet met goeden smaak zou weten overeen te brengen. Ik bid u, meet alles niet af naar uwe ervaringen op het platteland, waar gij mogelijk nog eene zekere onomwonden eenvoudigheid gevonden hebt; of naar het genre, dat zich voornamelijk kenmerkt door eene akelige liefhebberij voor leelijke snuisterijen; ik moet bekennen, het is er; gij vindt er pracht noch heerlijkheid, niets dan kleingeestige of smakelooze ornamentjes, en gij valt er over de kussentjes en kleedjes en gehaakte versierselen; ik denk aan een boekenrek, waarop geen boeken, maar allerlei soorten van melkkannetjes en figuurtjes stonden; aan een trumeau, waarop een tullen „Schoner" lag, waarop weer porceleinen poppetjes en doosjes en prullen prijkten, die op mijn humeur werkten, zoo dikwijls ik er naar keek. Maar de weelderig en comfortable ingerichte huizen vindt men in Duitschland evengoed als hier.

Wat ik dan bedoel met de verklaring, dat eene Duitsche huishouding dikwijls burgerlijker is ingericht dan de onze? Dit: dat er bij families uit den fatsoenlijken stand en met kleine vermogens, zooals bijv. ambtenaren, predikanten enz. eene zekere naïeve eenvoudigheid gevonden wordt, die men hier niet op deze wijze aantreft, en die, gevoegd bij het meer dienende karakter, dat de vrouw er aanneemt, iets ontegenzeglijk burgerlijks aan de geheele inrichting geeft. Er wordt daar minder aan schijnbare deftigheid geofferd; houten vloeren met kleine karpetten, stalen vorken, die, tusschen twee haakjes, zoo netjes zijn afgewerkt, dat gij ze niet met keukenvorken vergelijken moet, een eetservice, dat u met zijne bijvoegselen van kleine schaaltjes van zeer alledaagsch model eenigszins vreemd voorkomt. Doch stel u gerust, gij zult spoedig aan dit, voor u ongewone, wennen, en er u niet te veel aan stooten, tenzij de werkelijke geestes-beschaving ook is uitgebleven, en gij zult toch het eén wel geen noodzakelijk gevolg van het ander vinden?

Buitendien behoeven die eenvoudig gemeubelde Duitsche kamers volstrekt niet ongezellig te zijn. Op gevaar af, dat ge mij van een barbaarschen smaak verdenkt, zal ik u eene ketterij biechten: ik houd meer van eene zeer eenvoudige, vriendelijke, lichte kamer, dan van een mogelijk wat solieder gemeubeld vertrek, maar dat het kenmerk draagt van quasi deftigheid. Half neergelaten stores, valgordijnen, witte gordijnen, bonte gordijnen!

Ik weet, dat ik hier aan den trots en het teedere punt van de meeste Hollandsche huismoeders raak, maar in 's hemels naam, waarom mag het beetje zon, dat nog aan den noordelijken trans schijnt, niet in de kamer komen, en waarom moet ik eerst de neus tegen het raam plat duwen vóór ik een enkel streekje van de lucht zie! Eene gladde tafel in het midden van de kamer, met stoelen er om heen, misschien met hoesjes overtogen, geven een knak aan mijne fideelste bui, en voor den mooien bloempot op standaard heb ik minachting!

Duizendmaal liever zie ik dan de ouderwetsche gemakkelijke canapé, waarop gij wel met u drieën kunt zitten, met de vierkante tafel er voor en het desnoods lichtgebloemde linnen tafelkleed; de werkmand met den eenvoudigen mandenstoel bij het licht geschoven, en de planten op een gewoon tafeltje, dat volstrekt geene aanspraak maakt op „keurigheid". Begrijp mij wel, terwille van mijne eigen rechtvaardiging: ik verkies geene leelijke meubileering boven eene mooie, ik wil alleen beweren, dat het karakter en de gezelligheid van eene kamer er niet van afhankelijk zijn,

Echter, mogelijk zouden wij het toch niet eens worden over dit punt; laten wij er ons dus liever in alle zachtmoedigheid bij neerleggen, dat de smaken verschillend zijn, en het dan ook onzen Duitschen zusteren niet al te kwalijk nemen, dat zij gene Parijsche elegantie in hare kleeding ten toon spreiden; noch dat: „jamais une Allemande lancerait une mode". Hetzij dat het gebrek van goede „corsetières" in Duitschland schuld is aan het gering aantal mooie figuren, zooals Madame St. Cère meent, hetzij dit gezocht moet worden in den veelal forschen, vierkanten, ietwat mannelijken lichaamsbouw, zooals mijne meer argelooze opvatting beweert, zooveel is zeker, dat wij geen van beiden de Duitsche vrouw den eerepalm der bevalligheid toekennen. Hoewel ik niet zeggen zal, dat de groote Duitsche steden zooveel minder smaakvolle toiletten te zien geven dan de Hollandsche, zoo is er alweer eene zekere manier van kleeden, — hoofdzakelijk in zwang bij de eigenaressen der bovengenoemde leelijke snuisterijen —, die niet alleen tegen de wetten der aesthetica zondigt, maar ook dóor en dóor typisch is. De oudere vertegenwoordigsters dier richting werken tot verhooging der schoonheid veel met kanten fichutjes, met geelbruin en andere, weinig flatteerende kleuren. De jongere geven al de poëzie harer jeugd lucht in veelkleurigheid en de grootst mogelijke aanbrenging van fluweel enz. en fluttige sieradiën; want de jonge meisjes zijn vol poëzie, en zij voelen de behoefte, dit op de eene of andere wijze te uiten.

Van het bakvischje zal ik niet spreken; ik ken haar niet genoeg; Madame St. Cère zegt, dat zij is: beaucoup plus avancée, pour ne pas dire corrompue (— ach arme! —), que l'écolière française!

Gelukkig, dat zij dan als volwassen jonkvrouw die verdorvenheid weer heeft afgelegd; want eene verdorven natuur kan niet dat innige genot in de kleine, op zich zelf onbelangrijke voorvallen in het leven van iederen dag hebben, als juist „Gretchen" en „Gustchen" zoo rijkelijk gevoelen, en zoo zonder eenig voorbehoud uiten.

Als uwe kip voor het eerst weer een ei legt, zult ge dat met een vergegenoegd gezicht, op eene kalme manier, aan uwe moeder of zuster vertellen, en over een kwartier is het u uit de gedachten; maar uwe Duitsche vriendin zal het geheele huis bij elkaar jubelen, en nog den ganschen dag in die verheuging haars harten gelukkig zijn. Eene pas ontdekte bloem in den tuin, een practisch kleedingstuk, zijn een bron van innig genot; wat zeg ik — de reuk van de koffieboonen, die in haar huis gebrand worden, roepen een glans van voldaanheid over haar gezicht.

Geen wonder, dat deze ontvankelijkheid van gemoed een zeer ontwikkeld gevoelsleven kweekt, en dat dit gevoelsleven zich wel eens op de denkbeeldige wereld overplant, en dan aanleiding geeft tot romantische stemmingen.

Karakteristiek is o. a. de zoogenaamde „Briefkasten" van zeker tijdschriftje, waarin, onder pseudoniem, vragen mogen worden gericht aan de redactie. De eene noemt zich „Waldlilie", een tweede „Heimchen am Herd", eene derde „eine Stille im Lande", en het maakt een allerzonderlingst effect, als de smachtende Waldlilie vraagt: hoe men vetvlekken uit kan wisschen.

De geest der romanletterkunde en vooral der ontelbare geschiedenissen en novellen, die de kleinere tijdschriften opnemen, draagt er het zijne toe bij, om de romantische stemmingen aan te wakkeren; men behoeft die verhalen maar even in te kijken, om getuige te zijn van hevige gemoedsbeweging en aandoenlijke toestanden. De Duitsche vrouw mist daarbij dikwijls den rechten zin voor humor, of den blik voor het belachelijke; Dickens valt lang niet zoo algemeen in den smaak als bij ons; die werken, welke de verbeelding prikkelen, des te meer.

Ik heb mij steeds vrij nuchter gevoeld naast mijne Duitsche kennissen, en eéns kwam mij dit op zeer levendige wijze onder de aandacht, toen ik in eene avontuurlijke bui, boven op den Drachenfels, de roofridders benijdde, die hier vroeger de schippers op den Rijn verschalkten. Mijne aspiratie was hoogst onvrouwelijk, ik geef het toe: maar zoo ik dit al voor een oogenblik had kunnen vergeten, werd het mij ten volle duidelijk door de tegenstelling, die het ideaal der Germanendochter met mijn wensch vormde:

Zij had eene ridderjonkvrouw willen zijn, luisterende naar de streelende liederen der rondreizende minnezangers — (ondertusschen waarschijnlijk „zerflieszend in Wehmuth und in Lust") — of genade bewijzend aan den uitverkorene, die zijne harp met hare kleuren tooide. Of „von einer Burg zur andern pilgern im schönen Thüringerlande, wenn mein Ritter zur Fehde ausgezogen, einige Edelknaben zur Seite; dann in der Kemenate Gewänder sticken! — O das ist kostbar! Du" — ging zij rechtstreeks tot mij gewend voort: — „du wendest dich natürlich entrüstet von diesen Liebhabereien ab; du ziehst alsdann mit deinem Ritter aus, um Schiffe zu plündern!"

Ik voelde mij getroffen; ik was overtuigd van de verhevenheid harer opvatting; doch zoo de hulde van den minnezanger al eenige aantrekkelijkheid voor mij kon hebben, die „Gewänderstickereiën" bedierven voor mij haar ideaal. Zij deden mij denken aan de borduursels en kantjes zonder eind, die de hedendaagsche Duitsche jonge maagd vervaardigt, ten tijde en ten ontijde. Als ik iets tegen haar heb, is het die hartstocht voor zoogenaamde fraaie handwerken! Op de Thee's en Kaffee's zijn zij eene remedie tegen de gezelligheid — in zoover Thee's en Kaffee's gezellig kunnen zijn. — De ijverige schepseltjes, hoewel zij wakker toetasten, en behagen scheppen in een ongeloofelijk aantal „Kuchen," gunnen zich nauwelijks den tijd haar kopje en bordje te leegen; wat erger is de noodlottige „Handarbeit" geeft eene vervelende wending aan het gesprek, want de aandacht wordt altijd op eigen en elkaars kunstwerk gericht; wat

nog erger is zij benadeelt menigeen de gezondheid, omdat er zulk een overdreven tijd aan wordt besteed. En waren de productjes nog maar altijd mooi! maar ik herinner mij gebreide antimacassers en gehaakte stofdoeken kanten en lubben, die mij veel kouder dan koud lieten.

Doch als ik van borduren en haken spreek, ben ik ontegenzeglijk geheel van het romantische gebied afgedwaald, waarop ik de blondgelokte aan u wilde voorstellen.

Gij hoort u misschien „Chamiszo's Lieder" uit „Frauen Liebe und Leben" al te gemoet klinken, en het Duitsche Vrouwenkoor zingen van de liefde en vereering voor den „Herrlichsten von allen", ja zich bekennen te zijn de „Niedere Magd" die verzoekt: „lasz mich in Andacht, lasz mich in Demuth, mich verneigen dem Herrn mein!"

Dat zij het gaarne zingt, zelfs reciteert met zekere verrukking is waar, toch weet ik niet, of ik daaruit de algemeenheid van zulk eene sentimenteele onderworpenheid zou durven afleiden. Mij dunkt, sommige mijner Duitsche kennissen, hoewel romantisch van aard, zouden er in werkelijkheid wel een kleinigheid tegen hebben. „Elisabeth" van Maria Nathusius schijnt mij een der best geslaagde typen van de jonge, beschaafde, Duitsche vrouw, en zij vond zeker in haar bruidsdagen eigen wil en doorzicht niet zoo totaal verwerpelijk naast die van den toekomstigen heer en gemaal.

Zooveel is echter zeker, dat het jonge Duitsche meisje bizonder gemakkelijk ademt in eene atmosfeer van rozengeur en maneschijn, terwijl zij haar „Myrthenbäumchen" met ijver en teederheid aankweekt; of heimelijk de blaadjes van het madeliefje over de gemoedsgesteldheid van „hem" raadpleegt; of aan kantjes haakt, die zij misschien al op veertienjarigen leeftijd voor haar uitzet is begonnen. Zij zal haar „Herzensangelegenheiten" ook meestal niet in de stille diepte van haar hart begraven, maar ze u in veel gevoelvoller termen vertellen, dan gij het zoudt kunnen. Verwonder u niet als er iets van „herrliche Augen," of „sonderbare Blicke" in voorkomt; hij heeft niet reeds veel van haar gehouden, maar „sie schon lange im Herzen getragen;" vier van de vijf keeren is hij „ein schöner Mann", en is hij bij ongeluk klein dan wordt hij „ein kleiner zierlicher Mensch"; een „Vollbart" is bijna voldoende om een romanheld van hem te maken.

De omgang tusschen het jonge Duitsche meisje en den jongeling heeft mij toegeschenen vrij stijf te zijn. Gij denkt er toch niet aan de broeders of mannen uwer Duitsche vriendinnen bij den naam te noemen of hen met „Du" aan te spreken? Als gij hen de hand reikt, zijt ge waarlijk reeds op vertrouwelijken voet, ge kunt anders gerust met eene buiging volstaan. — Dit is trouwens niet te verwonderen, als men bedenkt, dat de vrouwen zich jegens elkander ook veel langer aan zekere vormen gebonden achten. — Mogelijk dat een gemeenzamer, eenvoudiger omgang het romantische licht wat zou temperen, de Duitsche vrouw heeft poëzie genoeg om de bloemen op te merken, die buitendien nog op het pad der liefde bloeien.

Maar één ding moet ik hier bijvoegen, dat eene prozaïsche schaduw werpt over der vrouwen ideale opvatting van de liefde. Het heeft mij toegeschenen of het geld nog wèl zooveel aantrekkingskracht voor de fiere helden van Germania had als voor onze mannen. Ik wil niet zeggen, dat het hier zijne rol niet speelt in de liefde, maar ik vlei mij toch, dat dit niet in zulk eene mate het geval is als bij onze oostelijke naburen.

Bij de verklaring van een Duitscher, dat de vrouw bij het huwelijk altijd voor de inrichting van het huishouden zorgt, deed ik de ingewikkelde vraag: „en als zij geen geld heeft?"

De man wist waarlijk niet dadelijk een uitweg: „Ja..... das kommt aber so selten vor, vielleicht wenn das Mädchen 'mal sehr schön ist.....

Dus, mejonkvrouw, als ge geen geld hebt, en niet eene schoonheid zijt, is er voor u geen kans. De meisjes met en zonder bruidschat zullen het u zelven trouwens toestemmen, en het bestaan van zoovele rijke oude vrijsters in Holland blijkt raadselachtig te zijn.

Karakteristiek is de volgende schermutseling, die in zeker blad voorkwam:

Een zeer onrechtvaardig jongeling, schijnbaar met huishoudelijke idealen vervuld, spreekt:

— Wenn ich ein junges Mädchen wär,
Mein erstes wäre das:
Ich nähme Strickbaumwolle her,
Und strickt ohn' Unterlasz.
Ich liesze das Pianospiel
Das ist nur Ohrentrug;
Geklimpert wird ja viel zu viel
Gestrickt doch nie genug! —
(Hemel welk een prozaisch jongmensch!)

Wenn ich ein junges Mädchen wär,
Mein zweites wäre das:
Ich controlirte etwas mehr
Die Wäscherin am Fasz!
Ich stellte, wenn die Waschzeit ist,
Romanlectüre ein,
Mit spannenden Romanen liest
Man nicht die Wäsche rein.

Wenn ich ein junges Mädchen wär,
Mein Liebstes wäre das:
Ich ging zur Köchin in die Lehr'
Und kochte selber was;

Der Hausfrau ziemt es sicherlich
Wenn sie gut kochen kann;
Und kann ich dies, bekäme ich
Auch sicher einen Mann.

De maker van dit schoone gedicht wordt „von einer erzürnten Greifen hagener Evastochter folgendermaszen nach Hause geschickt", zegt het blad:

Noch gibts im deutschen Vaterland
Manch Mägdlein jung und frisch,
Das fleiszig schafft mit ems'ger Hand
Für Küche, Haus und Tisch;
Das ellenlange Strümpfe strickt!
Und nähen kann gar fein.
Ja, wer ihm naht, nennt es entzückt:
„Des Hauses Sonnenschein!"

O wär' ich doch ein ganzer Mann,
Mein erstes wäre das:
Um Herz und Hand hielt ich schnell an;
Doch was geschieht wohl, was?
Man zuckt die Achseln still und schweigt,
Ob auch das Herz schlägt warm:
„Gern hätt' ich mich ihr zugeneigt —
Wär' sie nur nicht so arm!"

Darum merkt auf, ihr kluge Herr'n
Der Vorwurf trifft nur halb:
Ihr tanzt zu sehr, tanzt nur zu gern —
Den Tanz ums gold'ne Kalb!
Nicht Kochen, Stricken, Waschen ist
Was Euch so wohl gefällt,
Das ist, damit ihr es nur wiszt,
„Allein das liebe Geld!"

Welke echter de drijfveeren ook mogen zijn, men geeft ten huwelijk en men neemt ten huwelijk met de grootst mogelijke illusie, en het ontwaken uit den zoeten droom is volgens Madame St. Cère bitterheid, want:

„La femme mariée et honnête est rarement un être gai en Allemagne!"

„La plupart des femmes allemandes .... après avoir vainement tâché de retenir leurs maris auprès d'elles, se mettent en quête d'un consolateur. Les autres se résignent ...." Maar

„Elles ont l'honnêteté désagréable et la vertu ennuyeuse; elles se sentent respectées, mais négligées, et la resignation cette suprême sagesse qui est souriante en France, est triste et maussade en Allemagne!"

O land der melancolie en der abnormale toestanden! Gij zijt ten zedelijken ondergang gedoemd, waar uwe echtgenooten en moeders droefgeestigheid of iets ergers dan dat zijn, uwe huisvaders tiranniek egoïsme, en waar uwe kinderen dus opgroeien in eene atmosfeer van onliefelijkheid!

Doch om eerlijk te zijn: Ook bij ons staan de Duitsche helden min of meer in den roep van „bazigheid", en de hand op het hart . . . . Wij kiezen ook geen Duitschers tot levensgezellen. De uitzonderingen nergens te na gesproken, dragen zij de bewustheid van hun heer- en meesterschap tamelijk zichtbaar, en de invloed van eenige aartsvaderlijke begrippen doet zich nog wel zoo goed gevoelen, als hij zich beschrijven laat. Waar deze tot nul herleid wordt door de aangeboren goedhartigheid of de rechtschapenheid van den man, — en ik moet er met nadruk op wijzen, dat mijn goed gesternte mij er velen leerde kennen, — ontbreekt er toch dikwijls tegenover „les"femmes eene zekere voorkomende beleefdheid, die zich zou moeten uiten in kleine oplettendheden. Hun pijp is hun nog dierbaarder dan den Hollander zijn sigaar, en de vlugheid, waarmede hij van zijn zetel opstaat in dienst der galanterie, maar zeer matig.

Doch laten wij niet vergeten, dat de aartsvaderlijke begrippen vaster ingeworteld zitten naar mate men in de maatschappij afdaalt; in de burgerkringen zou het bijna vermakelijk zijn de zelfbewustheid van den heer der schepping aan te zien, als het ook niet min of meer ergerlijk was. Hij denkt er niet aan, dat men zijne vrouw grooter beleefdheid zou kunnen bewijzen dan hem; hij neemt in alle gemoedsrust het aangenaamste plaatsje in beslag, hij beheerscht het gesprek aan tafel, in het kort hij vergeet geen oogenblik, dat hij nommer één is, en oefent eenigszins gezag uit als de haan onder de kippen; de zoon volgt dit voorbeeld in zijne mate na, en ik zou zeggen, dat de dochter daar nog wel zooveel op den voorgrond treedt als de moeder. Laatstgenoemde stelt zich tevreden met wat Madame St. Cère de negatieve appreciatie noemt, en is gelukkig, als haar heer en gemaal maar content is.

Men behoeft eindelijk de vroeg oude, afgewerkte gestalten der vrouwen uit de volksklasse maar aan te zien, om te weten, dat zij niet ontzien worden en zwaarder en meer werken dan de onzen.

Doch wat nu de gemoedsgesteldheid der vrouw in het algemeen aangaat, uit welke bittere bron heeft de aangehaalde schrijfster geput, toen zij van het water der Duitsche samenleving dronk. Speelt hare nationale antipathie haar parten, of hebben zich alle bedrukte, prozaïsche, sombere vrouwen metterwoon in Berlijn gevestigd? In het laatste geval zou het verklaard zijn, waarom men ze in het overige Duitschland niet meer zoo dagelijks ontmoet. Eene vroolijke, vergenoegde, getrouwde vrouw eene zeldzaamheid? Het helpt mij niet of ik al gezegden van dichters en denkers aanhaal, die gij in alle „Frauen-breviers" kunt vinden, en die met lof van de vrouwelijke natuur, zooals zij in Duitschland gevonden wordt, gewagen, want weet, dat er eene merkbare, zedelijke verlaging moet zijn ontstaan na de heldenfeiten van den laatsten oorlog „et que jamais la vie n'a été pour la femme aussi

triste et aussi vide, que depuis que l'on croit cacher sous la gloire des armes le manque de grâce et de charme de la nation!"

In hoever het gevoel van eigenwaarde zich overdreven ontwikkeld heeft, laat ik daar; dat het wel eens tot onkieschheid tegenover vreemden verleidt, geef ik toe, — ik denk aan quasi aardigheden, die vele Duitsche heeren zich tegenover het kleine Holland veroorloven, en aan eene Duitsche jonge dame, die naïevelijk eene Fransche familie over Wilhelmshöhe onderhield met de toelichting, dat het de plaats was, waar keizer Napoleon gevangen was geweest — maar ik wist niet, heb het ook niet bijgewoond, dat der helden overmoed het het vrouwelijk deel der natie liet ontgelden. Neen, noch de lauwerkrans, noch de omgeving, waarin „Frau Eva" woont, ontnemen haar de blijmoedigheid des harten. Natuurlijk worden er daar evenals elders ongelukkige huwelijken gevonden, en het kan wezen, dat in die gevallen de „résignation" minder luchthartig gedragen wordt dan in Frankrijk, maar den hemel zij dank, behoeft zij slechts eene exceptionneele noodzakelijkheid te zijn. Ik zie vele vriendelijke en gelukkige gezichten voor mij, als ik den herinneringsblik naar het oosten wend, en als ik maar dacht, dat ik er ééne onjuiste of bevooroordeelde opvatting mee kon wijzigen, zou ik u de „Frau Pastorin" voorstellen, de tante van alle opeenvolgende pensionnaires, die trots hare zestig jaren en veel zorgen nog vol illusie was, en met wie ik menig lachduetje uitvoerde; of die andere, die tranen stortte, omdat zij vier dagen voor genoegen, maar zonder manlief, op reis ging; of de niet meer jonge „Frau Doctorin", die zoo onmisbaar voor haar zeer-geleerde was, dat hij zelfs in eene volle kerk net zoo lang met zijn stoel manoeuvreerde, tot hij een plaatsje naast haar veroverde.

Maar, eilieve, evenmin, als gij het geluk uwer landgenooten in het algemeen door een paar voorbeelden kunt bewijzen, vermag ik het in dit geval, en de vraag blijft: heeft Madame St. Cère het bij het rechte eind, of heb ik het, of hebben wij het geen van beiden, of beiden. Laten wij de laatste, meest liefderijke veronderstelling aannemen, en dan kom ik tot deze gevolgtrekking: indien Madame St. Cère eens niet hare voorbeelden gezocht had in dien kring, waar zij nog iets van Parijs hoopte terug te vinden, dat zij dan — mogelijk de huiselijke genoegens der eenvoudiger zusters niet zou begrepen hebben — maar zeker zou hebben moeten toegeven, dat zij in het algemeen op hare wijze niet ongelukkig zijn. De Duitsche heeft geen geschiktheid om eene echte vrouw naar de wereld te zijn, want zooals de Fransche schrijfster zegt: „on raisonne trop, il n'y a rien d'irréfléchi, ni d'imprévu, pas de naïveté, pas d'élan, c'est le pourquoi qui tue tout", — en zij heeft te veel gemoed zou ik er willen bijvoegen. Ik kan mij begrijpen, dat zich, waar zij het is, het gemis doet gevoelen aan die losse bevalligheid en natuurlijke luchthartigheid, die juist der Française eigen zijn; háár huishouden moge zijn „la banalité entre quatre murs", maar tusschen de muren van het echte „deutsche Heim" groeit menige bloem, en die der vroolijkheid ontbreekt allerminst.

Juist is het familie-leven daar rijk aan poëzie, en de Duitsche natuur vertoont zekeren aanleg tot het samenstellen van aardige, huiselijke feestjes, of tot het brengen van eenige afwisseling in de sleur van het dagelijksch leven. Nu leest men een tooneelstuk met verdeelde rollen, en is het een Lustspiel dan mag het kleine broertje of zusje meedoen, die gelukzalig is in het waarnemen van al de verschillende bediende-rollen. Dán wordt eén of ander merkwaardig document voor de algemeene belangstelling in het avonduur bewaard, of men geeft huiselijke concertjes. Hebt gij nooit „Familien-abende" bijgewoond, waarin de jongere leden nu en dan een „Lustspiel" opvoeren, soms door hen zelven na een of ander verhaal gemaakt? Waar de lange tafel „zum Abendeszen" gedekt, ouden en jongen vergadert, die allen het hunne bijbrengen tot opluistering van den avond door humoristische voorstellingen en invallen en gezelschapsspelen?

Zijt gij nooit onder den invloed geweest van den adventstijd, die op verschillende manieren in alle huisgezinnen wordt doorleefd en herdacht? Hier nemen de voorbereidselen voor de versiering van den Kerstboom, of het bakken der „braunen und weiszen Kuchen," en van den „Klaben" de grootste plaats in; dáar is men te midden der gezellige drukte onder den indruk der herdenkingen, en stemt in een rustig oogenblik een Kerstlied aan, en gij gevoelt iets van het vredige van: „Stille Nacht, heilige Nacht!" Hier danst men met „Weihnachten" om den kerstboom, onder het vroolijke gezang van: „O Tannenbaum, o Tannenbaum, wie grün sind deine Blätter," dáar luistert men rondom de groene twijgen naar de kerstgeschiedenis, en dankt, voor men tot het genieten der aardsche gaven overgaat, voor de geestelijke.

Eindelijk, hebt ge het eigenaardige „Kranzbinden" wel eens bijgewoond? Een vrouwelijk feest bij uitnemendheid, daar er geen man behalve de bruidegom wordt toegelaten.

De vriendin der bruid rekent het zich tot een voorrecht deze aan het eind van haar maagdelijk bestaan een recht maagdelijk feest bij zich aan huis te bereiden. De viering, die mij voor den geest staat, had plaats in het ouderwetsche „Pastorenhaus", welks voorhuis zeer groot en welks kamers klein waren. Dit voorhuis werd met groen en vlaggen versierd langs de balustrade der galerij, waarop alle slaapkamers uitkwamen. Alle de overige intiemen der heldin van den avond, waren mede uitgenoodigd en vormden eene echte jonge meisjes-vergadering. Onder het genot van eenige versnaperingen werd nu een krans, die begonnen gekocht was, door al de vriendinnen afgevlochten, terwijl de bruid zelve een myrthenkrans maakte. Ik, die slechts bij groote gratie, als pensionnaire des huizes en vreemdelinge dit feest mocht bijwonen, geraakte bijna „in gehobene Stimmung" bij het zien van de werkelijk poëtische schilderij der vlechtende jonkvrouwen. Daar was het werk klaar, en terwijl drie der aanwezigen driestemmig aanhieven: „Hebe dein Angesicht zu den Bergen", werd door eene der anderen der bruid de vriendinnen-krans op het hoofd gezet.

Zij koos nu op hare beurt twee der vriendinnen, die haar zóó „geschmückt" den bruidegom te gemoet moesten voeren. Bij de vorige plechtigheden had deze niet tegenwoordig mogen zijn, en hij wachtte in eene andere kamer het tijdstip af, dat zijne bruid hem kwam halen. Terwijl het paar nu binnentrad, zongen de vriendinnen het een lied toe.

De myrthenkrans door de gebenedijde bruidshanden vervaardigd, lag nog altijd rustig ter zijde, toen St. Nicolaas binnentrad met een kerstboompje in de hand. De bisschop was zelf voor de gelegenheid aan het dichten gegaan, en noodigde in zijn vers de gasten uit, ieder eén der knalbonbons van zijn boompje te plukken, en er mede naar den bruidegom te gaan. Deze ontdekte daarin natuurlijk een versje, en wel op eéne of andere bloem gemaakt; de gelukkige, die in haar bonbon de myrthe verheerlijkt vond, werd nu door de bruid met den myrthenkrans gekroond, en tot den rang van vice-bruid verheven.

Hoe de avond verder met allerlei voorstellingen enz. werd doorgebracht, behoef ik u niet te beschrijven, genoeg dat ook in deze viering iets eenvoudigs en hartelijks en zinrijks lag; het poëtisch, gemoedelijk element, dat in het wezen der Duitsche vrouw is ingeweven, sprak er uit.

Eene zekere gemoedelijkheid zou Madame St. Cère haar mogelijk niet ontzeggen, maar zij vindt, dat zij niet „pieuse par nature" is. Pieuse in de beteekenis van bigote, of van slaafsch kerksch, of vormelijk — neen dat is zij niet. Maar de gemoedelijkheid, die ik zooeven noemde, uit zich merkbaar in hare godsdienstige opvattingen.

Eene Engelsche, bedaagde dame vertrouwde mij eens toe, dat zij niet gaarne naar Duitschland zou gaan, want .... daar waren zooveel vrijdenkers! Misschien dat zij bij eene proef de lucht toch minder besmettelijk zou hebben gevonden, dan zij zich voorstelde. Natuurlijk zijn ook de moderne godsdienstige begrippen in de maatschappij doorgedrongen, doch ik verbeeld mij, dat de Engelsche juffrouw nog ruim zooveel gelegenheid in Holland zou hebben gehad om zich te stooten, als in het land harer vreeze. Of de aangeboren gemoedelijkheid den voorrang betwist aan „begrippen", of de vrouw er minder behoefte gevoelt hare opvattingen te uiten, of de ontkennende geest minder is doorgedrongen, of dat uitsluitend mijn weg zich het meest door conservatieve streken gekronkeld heeft, weet ik niet, maar in Holland heb ik vaker de aanraking der met elkaar meest tegenstrijdige beschouwingen gevoeld, dan daar.

De orthodoxie schijnt er mij eveneens minder kantig en hoekig dan bij ons; zij uit zich op meer natuurlijke wijze in het dagelijksch leven, zij gebruikt geen termen, zij kenmerkt zich niet door onnoodige stemmigheid, zij voelt niet zoo op den tand, en vooral zij sluit niet zoo uit.

Ja het hart is het, dat bij de rechtgeaarde Duitsche vrouw in de eerste plaats spreekt, ten allen tijde en onder alle omstandigheden, en dit is het juist, wat in haar aantrekt. Komt gij als vreemde tot haar, dan zal zij buitengewoon voorkomend en vriendelijk voor u zijn, omdat zij de behoefte

gevoelt u het pijnlijke der eenzaamheid te verzachten, zoo mogelijk weg te nemen; denkt zij te kunnen helpen, zij zal niet eerst uitrekenen, of gij haar bij nadere kennismaking ook kunt tegenvallen, maar u huis en hart openzetten; zij is gastvrij, buitengewoon gastvrij uit zuivere neiging des harten. En zijt gij in droefheid, dan zult gij het eerst recht ondervinden, over welk een rijken schat van hartelijkheid en medegevoel zij heeft te beschikken!

Ten slotte nog een melancholiek woord van de Fransche schrijfster:

„En Allemagne, dans ce pays triste, la vieillesse est triste. La famille et la fortune peuvent la rendre plus supportable, et l'adoucir un peu; mais fût elle comme intelligence et comme esprit un mélange de George Sand et de Madame de Staël, dès que la jeunesse s'est envolée, la femme n'existe plus pour ces hommes du nord, qui sont restés de véritables barbares."

Nu geef ik toe, dat de maatschappelijke toestand der vrouw, der getrouwde vrouw in het bizonder niet die is, wat zij in Engeland en Frankrijk is; ik geef toe, dat er althans streken zijn, bijvoorbeeld aan den Rijn, waar de man met de uithuizigheid ook eene zekere pedante, nonchalante houding tegenover de vrouw aanneemt. Maar, dat de onbeleefdheid en barbaarschheid van het mannelijk geslacht in het algemeen zoo groot zou zijn, dat zij drukkend op de oude van dagen werkt, dat zij den eerbied voor den ouderdom totaal uit het oog verliest, dat zij geest noch verstand zou weten te onderkennen, zoo die in de vormen eener bejaarde vrouw verscholen waren, dit zou ik grove overdrijving durven noemen, al had ik nooit een bewijs van het tegendeel gezien. Het zou op eene barbaarschheid wijzen, die tot de gevolgtrekking zou voeren, dat de Duitscher, zooal een hoofd, dan toch zeker geen hart bezit.

De sympathie voor onze oostelijke naburen is ook bij ons lang niet algemeen, ik heb zelfs wel van „echt Hollandsche antipathie" te hunnen opzichte hooren spreken. Ik ben niet meer bezield door het vuur, dat er mij als schoolmeisje, tijdens den oorlog van 1870, toe dreef, tot handtastelijkheden jegens een Fransch-gezind kind over te gaan. Evengoed als mijne sympathie reeds in de „jaren zonder beweegredenen" ontstond, kan toen uwe antipathie geboren zijn. Waarom zij „echt Hollandsch" zou moeten wezen, begrijp ik niet, want ik kan niet zeggen, dat wij zulk een Romaanschen aanleg in karakter vertoonen, om den tegenzin als algemeen aangeboren te doen beschouwen.

Echter zou ik nu op zachtzinniger wijze dan vroeger in bedenking willen geven, of wij niet liever onzen zwarten bril, die het licht toch wel wat al te veel tempert voor gezonde oogen, wat zouden afzetten. Misschien zullen wij dan toch iets anders en iets beters zien dan die Duitsche kooplieden in Holland, die de geheele handelswereld hier schijnen te grieven, of de Duitsche uniformen, die wel eens wat al te veel pralen, of de zwakke zijden van alle Duitschers in het algemeen. Misschien zal de Duitsche vrouw dan nog wel een enkel prijsje waardig gekeurd worden!

DE MANOEUVRES IN TWENTHE.

DOOR

Wm. STARING.

In de anders zoo rustige stad Enschede heerschte op een der laatste dagen van Augustus een ongekende drukte. Terwijl anders de straten slechts op enkele vaste uren van den dag verlevendigd worden door de werklieden, die naar de fabrieken gaan, was er nu bijna den geheelen dag groote beweging en veel volk op straat. Troepen kwamen aan onder tromgeroffel en hoorngeschal; paardengetrappel en trompetsignalen klonken door de stad, allerlei vreemdsoortige wagens deden de huizen dreunen; de ramen rammelden door het geschut, dat over de keien voorbijtrok.

En het was nu toch niet zooals eenige jaren achter elkander voorkwam, dat militaire macht was gestuurd, om werkstakers te beletten al te hardhandig of baldadig te worden, maar het scheen wel, alsof er een Oorlog op til was, hoewel een vreedzame krijg, te oordeelen althans naar de gezichten der verschillende krijgslieden. Over het algemeen zag ieder er opgeruimd uit, en bij het weerzien van oude bekenden en vrienden, was het een vroolijk uitroepen: „Dag Jan, jij ook hier?" en aan handen geven geen gebrek. De halve bevolking op de been; jongens gereed om den weg te wijzen aan een officier, die zijn kwartier moest zoeken; een andere, vroeger aangekomen, was reeds onder dak en zat bij de gastvrouw en logées om de koffietafel, of was al onder begeleiding van zijn gastheer op 't pad, om de kwartieren der manschappen op te zoeken, of eenige boodschappen te doen.

Ordonnancen reden af en aan: stafofficieren en kwartiermeesters hadden het druk, en liepen langs de straten in de richting van het stadhuis en de logementen. Op de markt was het schouwspel wel het aardigste. Voor de kerk waren eenige compagnies-karren met blauwe huiven opgesteld: daarnaast de caisson- en andere wagens van een paar bataillons infanterie. Er tegenover kwam een batterij veld-artillerie de voertuigen in rij en gelid zetten. Eén bataillon hield rustig inspectie over de geweren; treinpaarden kwamen er langs, beladen met hun ration hooi en stroo. Eenige marechaussées met hun witte nestels, roode en blauwe huzaren, een rijdende artillerist, allen krioelden door elkander.

Dan zag men weer een ziekenwagen uit een straat komen, en liepen de jongens er op af, om dat nieuwe soort voertuig te bekijken. Eensklaps ontstaat er een opening in de menschenmassa en alle soldaten stellen zich in positie. „Wat is er dat voor een?" vraagt een vrouw aan haren buurman, „zeker een hooge!" 't Is dan ook een generaal, met adjudant, voor wien eerbiedig plaats gemaakt wordt door de militairen onder de toeschouwers; de burgermaatschappij kijkt hem verbaasd aan, en is niet zoo doordrongen van de hooge positie eens generaals, om bij voorbeeld den hoed of de pet voor hem af te nemen; ze vindt de verschijning alleen merkwaardig.

Een gedeelte der troepen is bij de inwoners gehuisvest en de meeste families hebben een landsverdediger onder dak; een ander gedeelte is in zoogenaamde noodkwartieren in een groote school, een kerk en zelfs in een leegstaande villa onder dak gebracht. Deze manschappen zullen zich met een strooleger moeten vergenoegen en zullen hun middageten, en soep niet door een vriendelijke vrouwenhand toebereid vinden, maar hun potje zelf moeten koken, en het nuttigen uit den eetketel, die op den ransel is medegenomen.

Op de sociëteit is het 's middags ook al drukker dan anders, daar worden veel nieuwe kennissen gemaakt, en veel oude vrienden ontmoet. De meeste officieren gaan daarna met hunne nieuwe vrienden mede, en zitten aan den gastvrijen disch bij families, waarvan men nog voor eenige uren het bestaan niet vermoedde. Men is terstond met elkander op streek, als onder oude kennissen, en daar Nederland niet zoo groot is, of iedereen heeft licht overal familie of vrienden, zoo is men weldra met elkanders betrekkingen bekend en spoedig op den meest gezelligen voet. De gast moet alles uitleggen, wat met den aanstaanden vreedzamen oorlog in verband staat; alle wapens met hunne eigenaardigheden worden besproken, en men moet zoowel van het nieuwe geweer, als van het remonte-depôt kunnen vertellen, de Seinpostgeschiedenis en het laatste ongeluk op een der forten worden ingediept; de marketensters der infanterie moeten ook op het tapijt en hiermede natuurlijk DE volkskwaal. Gewoonlijk komt dan ook het vooroordeel voor den dag, dat alle soldaten eigenlijk halve dronkaards zijn en ruw als een Kozak uit de verhalen van 't jaar '13. Maar als men dan toch 's avonds bemerkt dat er geen ruzie op straat is, en er geen dronken militairen te zien zijn, dan stijgt gelukkig de Nederlandsche soldaat in de achting der nieuwe vrienden. En zoodra men na het vertrek van den gast, geen pendule of kostbare vaas van den schoorsteen mist, en de gang of de witte muur langs den trap niet bemorst of gekrast zijn, dan vinden zij de officieren ook nog zoo kwaad niet, en herdenken naderhand met genoegen de dagen der inkwartiering. „Ja, Mevrouw, wij hebben 't ook goed getroffen, die kapitein van ons, was een nette mensch en zóó beleefd; hij heeft niets bedorven en geen rommel gemaakt op de logeerkamer, en hij is 's morgens zoo stilletjes weggegaan, dat ik en baby er niets van gehoord hebben; en die oppasser was ook zoo'n nette jongen; 't was, geloof ik, nog een neef van onze Gerritje! Hij kwam hier uit den omtrek, en hij liep zoo zachtjes de trap op; dat was hem zeker zoo geleerd."

De markt te Enschede.

En nu dan van den oorlog tusschen de Munterschen en de Gelderschen.

In militairen stijl heeten de beide partijen naar de windstreken, gewoonlijk alleen naar de vier hoofdstreken, maar in dit geval zou men ook van N. O. en Z. W. partij kunnen spreken, want zoo als het in „die militärischen Vier Jahreszeiten", gezegd wordt:

Nordwärts zieht ein Corps heran,
Auch aus Süden rückt ein's an:
Nordkorps kommt zumeist aus West,
Südkorps östlich fühlen lässt —

kunnen die windstreken niet altijd behoorlijk op 't kompas voor de marschroutes gevolgd worden.

Hier had de Zuidpartij het een paar dagen in denzelfden hoek uitgehouden, en was toen met den wind gaan ruimen tot zij in het Westen was. Daarna kwam er in deze metereologie een geheele verwarring, omdat een gedeelte der troepen overliep; het Noordcorps Zuidcorps werd, eindelijk weer van het Zuiden naar het Noorden trok, terwijl er in het Noorden niet veel meer overschoot als een gedeelte der eerste aanvallers uit het Oosten. Het werd dan ook hoe langer hoe moeilijker er een oog op te houden.

De partijen worden van elkander onderscheiden, daar de ééne witte banden heeft om schako of kolbak, om het „hoofddeksel." — Zeer praktisch! maar de maatregel wekte toch de verontwaardiging op van een oude vrouw, die dat geloop en gekruip door de boschjes niet begreep, en er een officier over aanviel: „Ie most oe schamen, is dat loopen en dan net als kleine kinderen met witte banden om oe hoed, — en dat nog wel mannen met snorren." Daar de boerinnen in den achterhoek meestal witte mutsen dragen, hebben deze bij een vorige manoeuvre in Overijsel eens groote verwarring gesticht, daar zij in de verte voor de witte-banden-partij waren aangezien. Het vrouwenpersoneel uit Markelo had zich op een begroeiden heuvel, de Hulpe, teruggetrokken, en gaf hierdoor aanleiding dat men reeds een tirailleurlinie ging formeeren en artillerie liet oprukken, toen gelukkig nog bij tijds het misverstand werd opgehelderd.

De N. O. partij, of, om het duidelijk te maken, de Munterschen wilden natuurlijk naar de hoofdplaats der Graafschappers Zutfen, en trokken daarom op Haaksbergen aan, alwaar vermoedelijk de Gelderschen reeds geconcentreerd waren. „Maar", zeide mijn gastheer: „de weg naar Zutfen loopt over Hengelo, Goor en Lochem" en toen de N. O. partij tot tweemaal toe halstarrig over Haaksbergen wilde gaan, en dezen weg steeds bezet vond, kreeg hij ook gelijk en zou men het over Goor probeeren. Maar jawel, nu was de Z. W. partij ook wijs geworden, en ging bij Goor staan. Het was dan ook moeilijk om mijn belangstellenden Twentenaar tevreden te stellen, en hem duidelijk te maken, dat eene zelfde onderstelling niet altijd voor alle dagen is door te zetten, omdat, daar de bataillons der drie verschillende regimenten over de twee partijen verdeeld moesten worden, men in deze manoeuvres, aan de beschikbare terreinen gebonden was, en

Man sich zum Schluss
Irgendwo begegnen muss.

Ook de inkwartiering stelt moeilijke eischen aan den ontwerper der oefeningen, om niet steeds aan dezelfde gemeenten de lasten en de genoegens (!) van de militaire gasten op te leggen.

Den eersten dag liep geheel Enschede zeker uit; de fabrieken gaven vrij af, en alle dorpen uit den omtrek stuurden hunne contingent naar het manoeuvreerterrein. Het werd op den weg naar Usselo hoe langer hoe voller. Infanterie, Cavalerie, Artillerie, Genietroepen met de veldtelegraaf, de wagens der verbandplaats-afdeeling met hun vlaggetjes, daartusschen allerlei voertuigen met inwoners van Enschede en omstreken, die den weg versperden en het geregeld doormarcheeren wel eens bemoeilijkten. Alles trok langzaam voort op den weg naar Haaksbergen, en de vele toeschouwers waren wel eens hinderlijk op het terrein, omdat zij het gezicht belemmerden van de strijdende partijen, en de aanvoerders in de war brachten omtrent de sterkte en de positie der tegenpartij. Op de volgende dagen had men hiervan minder last, en bestond het publiek grootendeels uit de inwoners der omliggende buurtschappen.

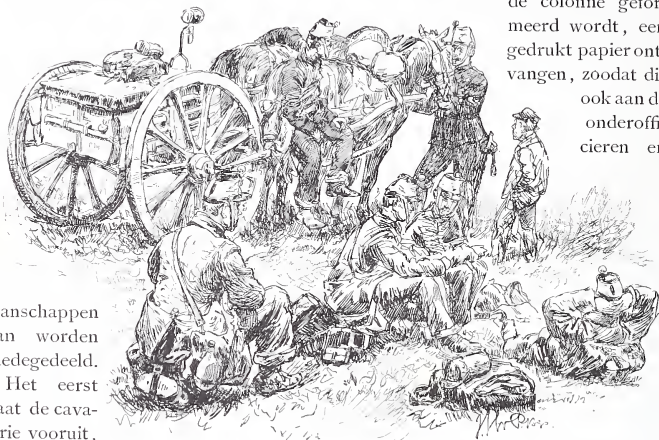
Het is voor een oningewijde niet altijd gemakkelijk te begrijpen, wat er gebeurt, en dikwijls kan hij ook bij een medestrijder niet de noodige inlichtingen krijgen, omdat deze zelf niet veel kan zien, of niet te weten komt, welke opdrachten en bevelen er gegeven worden.

Toch zal ik, als getrouw verslaggever en oorlogscorrespondent van Elsevier's maandschrift trachten een eenigszins duidelijk verhaal te geven van het beloop eener manoeuvre.

De terreinen waren de eerste dagen na de vele regens van dezen zomer, zeer nat. Van nature al laag, en op de stafkaart al zoodanig met veel blauwe horizontale strepen gekenmerkt, waren zij op vele plaatsen onbegaanbaar, zelfs voor infanterie. Wanneer de troep die meertjes en plassen zag, hoorde men achter zich: „'t Is vandaag weer zwemmen voor alle compagniën.” De reglementaire bewegingen waren dan ook niet altijd uit te voeren, en men moest, om de menschen geen noodelooze natte beenen te bezorgen wel eens een opmarsch langs een weg uitvoeren, die in oorlogstijd zeker niet zou zijn gevolgd. Toch zijn er nog veel voetbaden genomen, en zeker niet tot genoegen der soldaten, die dan ook met hunne lage schoenen niet zijn uitgerust, om veel door de nattigheid te loopen. Nu de vestingtroepen hunne vetlaarzen hebben gekregen, zullen die misschien ook nog wel eens aan de veldbataillons worden uitgegeven. Deze natte manoeuvres hebben het nut er van aangetoond, en men kan dan in het natte jaargetijde of in de sneeuw, met een geruster geweten den soldaat bij velddienst het bosch in sturen, terwijl hij er nu niet voor geschoeid is.

Volgens de disposities voor den dag der manoeuvres uitgegeven begeven zich alle troepen naar de aangeduide plaats in rendez-vousstelling. Sommige bataillons hebben dan al één of twee uren marsch achter den rug; de compagnieën, die den nacht op bivouak hebben doorgebracht, kunnen wachten

tot de voorhoede is voorbijgetrokken, om hun plaats in de colonne in te nemen. Ieder officier heeft van de onderstelling en de wijze, waarop de colonne geformeerd wordt, een gedrukt papier ontvangen, zoodat dit ook aan de onderofficieren en manschappen kan worden medegedeeld.

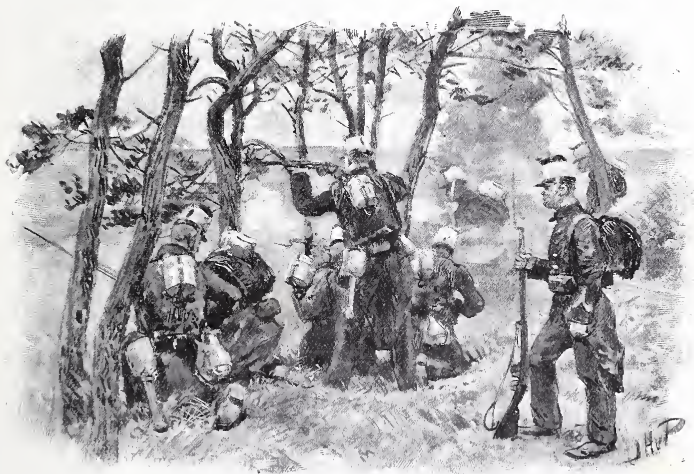

Caisson.

Het eerst gaat de cavalerie vooruit, om het terrein te verkennen, en zoo mogelijk de voornemens van de tegenpartij „uit te vorschen"; ze moet te weten zien te komen, of de vijand oprukt, terugtrekt, in welke richting en met welke strijdkrachten; zij moet gewichtige punten in het voorgelegen terrein zoo spoedig mogelijk bezetten, b.v. bruggen, waarvan het behoud noodzakelijk is voor den verderen marsch. Officierspatrouilles gaan daartoe vooruit en trachten de vijandelijke troepen ongeveer te naderen en te bespieden; goede terreinkennis, stout rijden en een juiste blik moeten het dan doen; men moet dan als een echte Apache weten te sluipen en te bespieden, en even vlug te paard zijn. Vervolgens gaat de eigenlijke voorhoede van infanterie vooruit, waarbij ook reeds eenige artillerie en eenige genietroepen zijn ingedeeld. Dan komt de hoofdcolonne, waarbij het grootst gedeelte der artillerie en de verbandplaatsafdeeling, en eindelijk de achterhoede met den bagagetrein. Al deze troepen zenden ieder afzonderlijk weder patrouilles en zijtroepen uit, tot dekking der flanken, opdat de hoofdcolonne gerust en ongestoord kan marcheeren en, ingeval een aanval op de flanken geschiedt, deze tijd zal hebben de gevechtsformatie aan te nemen, zonder onverhoeds overvallen te worden. Het komt er op aan, dat de afdeelingen op tijd hun plaats in de colonne innemen, om zoo min mogelijk oponthoud te veroorzaken; er moet zoo geregeld mogelijk gemarcheerd worden, om opstoppingen of te groote ruimten te vermijden. — Zoo luidt de theorie. De praktijk leert echter, dat er onophoudelijk moet halt gemaakt worden, omdat de voorhoede

niet geregeld kan doormarcheeren. Dat gedurig stilstaan is zeer vermoeiend; men kan niet, zien wat er de reden van is, en kan geen overzicht van de handelingen van het geheel verkrijgen. Men staat op één been; de soldaten hangen op het geweer, en als het lang duurt, laat men ze zitten op de bermen van den weg. Daar klinkt het commando „Voorwaarts", ieder gaat weer op zijn plaats, en langzaam gaat men weêr vooruit; — weer „halt", — ooijevaren op één been en zoo maar steeds door, totdat het gevecht begint. De soldaten uit de achterste bataillons zeggen dan: „Goddank, daar begint het eindelijk: zouden wij dan vandaag ook eens kunnen meêdoen, of maar weer in tweede linie moeten blijven?"

Bij het omslaan van een hoek krij gt meneindelijk een vrij uitzicht over een gedeelte heide, nog juist bij tijds, om artillerie te zien oprijden, door de plassen heen, dat het een lust is; de stukken worden door de manschappen tegen een heuvel opgetrokken en de bespanningen en voorwagens achteraf meer gedekt opgesteld. Dat is een aardig gezicht voor een milicien, die uit den achterhoek komt, en in het garnizoen geen artillerie te zien krijgt. „Rechter stuk. — vuur!" — „Dat gaat goed, maar waar schieten ze nu op?" Ja, dat kunnen wij hier niet zien, maar wel de commandeerende officier die door zijn binocle zijwaarts staat te kijken. Nu hoort men langzamerhand vooruit ook geweervuur. Een officier van den brigadestaf komt in galop aanzetten. Zouden wij vooruitgaan? Jawel. „Opstaan, voorwaarts-marsch!" De twee voorste-compagniën zullen de tiralleurlinie vormen, richting op het groote den-

Tirailleurs.

nenbosch, en aansluiten links van het derde bataillon, dat reeds in stelling is.

Vooruitgaande soms door plassen of door dennenboschjes komen wij ook langzamerhand in de voorste rijen, als de tiralleurlinie uitgebreid of versterkt moet worden. Het schijnt er reeds duchtig te zijn toegegaan; overal liggen gewonden, en hospitaalsoldaten zijn bezig dezen per brancard naar achteren te brengen, nadat soms een hulpverband is aangelegd; enkele dooden of gewonden hebben meesterlijk hun rol gespeeld, zoodat de boeren, die er om heen staan, er dupe van zijn, en innig medelijden met hen hebben. Daar wordt maar steeds heftig geschoten; salvovuur, vooral uit een dennenbosch links voor ons; daar schijnt het „stikvol" vijanden te zitten, en daar moet het dus op aan. Tusschen den rook door ziet men officieren rijden met witte banden om den arm en gevolgd door een ordonnans met witte vlag. De scheidsrechters!

Wat scheidsrechters zijn?

Een Duitsche schrijver noemt ze de Walküren, die boven de partijen zweven en zegepraal of nederlaag toezenden. In plaats van het mythologische kleed dragen ze nu de gewone uniform met den witten band om den arm. Hunne uitspraken zijn, even als het noodlot, niet af te wenden en onbetwistbaar, en volgens de veroordeelde partij natuurlijk dikwijls geheel verkeerd. Indien een scheidsrechter werkelijk het gevechtsnoodlot wil vervangen, dan moet hij ook goed op zijn tellen passen. In den oorlog beslist het overweldigende vuur uit geweer of kanon, maar in de vredes-manoeuvre? — Wat is dan „een vernietigend vuur uit een batterij!" Deze geeft om de vijf of tien minuten een schot af: men moet zuinig zijn met de munitie. Een kanonnier heeft een vlag geplant; is de roode strook boven, dan wordt artillerie, is de witte strook boven dan wordt de infanterie „vernietigd." De scheidsrechter heeft nu de zeer delicate zending, uit te maken in hoe verre het vuur uitwerking heeft gedaan. Een sterke cavalerie-patrouille marcheert rustig zijwaarts, ver van alle krijgsgewoel, over de heide, om te trachten om de flanken des vijands heen diens stelling nader te verkennen; zij hoort wel schieten, en ziet ook wel rook in de verte. Daar nadert een scheidsrechter, die den aanvoerder vertelt, dat deze al lang met zijn geheele patrouille is doodgeschoten. „Mijnheer, de infanterie achter dien boschrand schiet al een half uur op u; daar is niets meer van u over!" — en de brave ruiters, die misschien hoopten nu eens leuk de achterhoede des vijands te verrassen en de wagencolonne in de war te brengen, mogen weêr teruggaan.

Een halve compagnie infanterie is op de flank der tiralleurlinies gestuurd, om tegen omtrekkingen te waken. Zij kruipt door alles heen, over sloten en door dennenhout, om te trachten een vrij uitzicht te krijgen. Het geschiet houdt steeds aan; zij gaat nog wat vooruit; er is een stuk weiland, wel wat drassig, tusschen het hout verscholen; maar daar achter zal zij zekerheid kunnen krijgen, dat de flank der aanvallende infanterie behoorlijk gedekt is, en er geen vijandelijke troepen het hun lastig kunnen maken. Vlug vooruit, het weiland overgetrokken, wat natte voeten opgedaan, de sloot over, een wal opgeklouterd, weer door het dennenhout, en jawel, op een twee hon-

derd meter heeft men, door een open vak in het bosch, uitzicht op den vijand! „Bukken, jongens, voorzichtig! ze hebben ons nog niet gezien, — en goed dekken!” — De geheele troep en tirailleur, en nu, met standvisier er op los! Wat een leven! en het gepof weerkaatst onder de lage dennen, dat hooren en zien vergaat. Langzamerhand komen de achterblijvers ook, hijgende en in ’t zweet huns aanschijns aan. „De linie verlengen, — vuur overnemen!” ’t Is een helsch lawaai! geen menschelijke stem of tirailleurfluitje kan zich doen verstaan.

Maar de tegenpartij zoo onverwacht aangevallen wordt ook wakker, en steeds komen er meer troepen tegenover ons. Dat wordt kwaad. — „Tamboer, ga eens aan den kapitein der derde compagnie om hulp vragen.” — Door alle rook heen, ziet de commandant dezer dapperen eensklaps een witte vlag en één der Walküren, die te vergeefs moeite doet zich te doen verstaan. De commandant gaat er op af, en de scheidsrechter vraagt, hoe sterk hij is. „Een halve compagnie, kolonel, en versterking is in aantocht.” — „U heeft twee compagniën tegenover u, en uwe geheele compagnie is „vernietigd.” Alles dood! Wilt u dat aan uwen onmiddelijken chef mededeelen en teruggaan?” Gelukkig klinkt het signaal: „Geeft acht! en ophouden met vuren.” De strijd is geeindigd, en de vijand zal dus ook niet oprukken en over de lijken van die geheel vernietigde halve compagnie kunnen voorwaarts gaan. Dat is tenminste nog een troost, en dat moorddadig gevecht heeft misschien nog geen tien minuten geduurd. Of men ook wat kan beleven, in zulk een korte spanne tijds! En de dappere schaar kan aantreden, en gaat zich verzamelen op den weg bij de anderen. De menschen hebben er werkelijk plezier in gehad en zeggen: „Nou, maar, die kerels van het Eerste zijn toch maar niet vooruitgekomen, en, als de derde compagnie maar was opgerukt, dan hadden wij daar best kunnen blijven; ’t is gemakkelijk gezegd: „Alles dood!” maar ik lag zoo goed achter een boomstronk gedekt en ik heb die kerels goed op ’t vizier gehad., — ze waren er niet gekomen.” En is het misschien niet gelukkig, dat zij zoo denken en liever niet van teruggaan willen hooren?

Alzoo is er „Rust” en de strijdende partijen leggen zich neder op de plaats, waar zij staan, de geweren aan rotten en het leergoed af.

En om den Generaal Divisie-Commandant, vereenigen zich alle hoofdofficieren, scheidsrechters en commandanten van cavalerie of artillerie. Wat daar verhandeld wordt, krijgt een gewoon verslaggever niet te hooren; dat blijft onder de toehoorders, en komt eerst in extract onder de minderen. Nu worden alle maatregelen besproken door de partij-commandanten genomen, en de verschillende orders en bewegingen, die hiervan het gevolg waren. Ook zal er wel eens „Rübenstrategie” gevoerd worden, en

Mancher der’s kaum selbst gedacht,
Hört, dass er es recht gemacht,
Und dass sein Entschluss gelang.

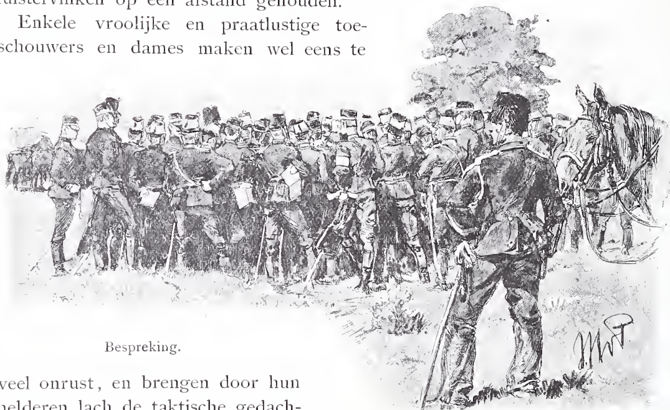
Ik durf echter gerust verzekeren, dat de Generaal niet heeft toegepast de leer:

. . . . . dass Jedermann
Seine Ansicht haben kann,
Doch die seinige allein
Scheint die richt'ge ihm zu sein.

Ieders handeling en verdediging komt daar tot zijn recht.

Onze teekenaar geeft hierbij een getrouwe afbeelding van de groep, die zich om den generaal gevormd heeft; allen afgezeten en de onbescheiden luistervinken op een afstand gehouden.

Enkele vroolijke en praatlustige toeschouwers en dames maken wel eens te veel onrust, en brengen door hun helderen lach de taktische gedachten gang en de strategische oplettendheid der toehoorders in de war, maar een ernstige blik van een roodgekraagden heer, een waarschuwend: St! st! doet hen spoedig verstommen. Ook een marechaussée heeft reeds een strengen blik naar de vroolijke groep geworpen, maar nog niets durven zeggen, omdat ook officieren zich bij het troepje hebben aangesloten.

Bespreking.

En als zich nu de muziek laat hooren, stroomt alles daar naar toe: soldaten, boeren en boerinnen; en zelfs ziet men door de voetknechten eenige galante bewegingen maken, om de schuchtere deerntjes ten dans te noodigen: en als dit niet gelukt, geven zij zelf het voorbeeld van een wals op de heide.

Na de kritiek worden de orders voor den volgenden dag uitgegeven, en kunnen de verschillende troepen naar hun nieuwe kwartieren of naar hun voorposten-bivouak afmarcheeren. De manschappen hebben in dien tijd gerust, cantinières en boeren met hondenkarren, volgeladen met bier, appels en brood, hebben goede zaken gemaakt.

Eenige bataillons zullen alzoo gaan bivouakeeren, en ik stel den vriendelijken lezer, die het geduld heeft gehad, mij tot nu toe te volgen, en ter wille van de schetsen ook de uitlegging heeft willen lezen, voor om mede te gaan

naar het voorpostenbivouak. Nog een marsch van een uur of twee is in het vooruitzicht; dus maar moed gehouden, en de wandelstok ter hand; de dames komen misschien van avond nog wel eens kijken, althans als er niet gedanst wordt.

Op het bivouak aangekomen, wordt men ontvangen door de fouriers en manschappen, die vooruit zijn gezonden met de compagnies-karren. Achter eenige dennenboomen ziet men reeds den rook van de kookgaten. Een groote hoop stroo en wollen dekens duiden aan, dat er gelegenheid zal zijn om heerlijk uit te rusten na den vermoeienden marsch. De ruimte, overgelaten tusschen de rijen tenten, die nu niet zoo netjes gericht staan als te Milligen of Zeist, maar meer naar den aard van het terrein zijn opgesteld, worden de straten genoemd. Hier worden de geweren aan rotten gezet, het leergoed afgehangen, de soldaten in groepen van 10 of 12 man over de tenten verdeeld, de wacht gecommandeerd en posten uitgezet! De tenten worden in gereedheid gebracht door het stroo uit te spreiden en de ransels als hoofdkussen in de rondte te leggen. De geweren worden schoongemaakt, de kleederen uitgeklopt en afgeborsteld, de keteltjes naar de keuken gebracht. Ook de officierstenten moeten in orde gebracht worden: op de dikke bosschen stroo ligt een gedeelte der kleeding; aan den paal, den Standaard-Jan, hangt schako, sabel, mantel en binocle. Een koffertje staat open en de bewoner is bezig in een blikken waterbakje zijn toilet te maken, totdat op een schel gefluit zijn oppasser komt, om ook orde in dezen wigwam te brengen. Veel toilet wordt er niet gemaakt; zoo loopt er één rond op leeren pantoffels en in chamber-cloak (bournous) een vriend zoeken, die een flesch fijnen middagdrank bij zich zou hebben.

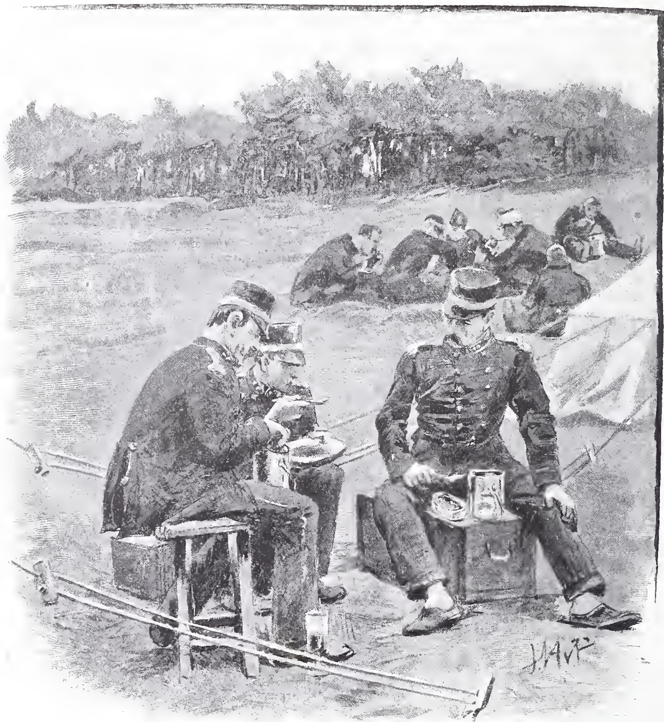

Standaard-Jan.

Er heerscht een aardige drukte en schijnbare verwarring, waarvan een vreemdeling zou zeggen: hoe komt alles nog terecht.

Op het signaal „Eten halen” gaan de manschappen naar de keukens en ontvangen daar in een groote ketel de goed toebereide volksspijs: hutspot, knolletjes of boerenkool, met geconserveerd vleesch, — warme kost, die zich goed laat smaken. Om deze zesmansketels neêrgehurkt krijgt ieder zijn portie in zijn eetketeltje. Dit zelfde maal moet ook voor de H.H. officieren voldoende zijn; een restauratie met table d’hôte is er niet in de buurt, en gezeten op een koffertje met den ketel warme hutspot in ’t midden, wordt van een tinnen of aarden bord en met een tinnen lepel de goed smakende kost genuttigd. De eenige luxe, die men zich kan veroorloven, is het genot van een flesch bier uit de zoogenaamde cantine door den aannemer van drink- en wasch-

water tijdelijk opgeslagen. En wat dit leven aangenaam maakt, is juist, dat Zigeuner-bestaan; het leven in de frissche lucht onder den blooten hemel zonder veel zorgen met gezonde en trouwens tijdelijke vermoeienissen. Wellicht is dit nog een herinnering aan onze voorouders uit den steentijd, die in ons voortleeft; men neemt er genoegen mede zijn behoeften tot het hoogst noodige te beperken, en wordt tevens vindingrijk als Robinson Crusoë.

Diner op 't bivouak.

Eene compagnie zal veldwachten moeten uitzetten, en zoodra de maaltijd is genuttigd, marcheeren de daarvoor bestemde detachementen af om den nacht in 't vrije veld door te brengen. Misschien werpt er nog wel menigeen een teederen blik op het stroo en de dekens in de tenten bij het vooruitzicht, om zonder die verwarmende zaken in de heide te gaan liggen, en de gedachte

alleen van uitverkoren te zijn om de kameraden te bewaken, opdat hun slaap niet verstoord worde, en bij eenigen vijandigen aanval de eerste te zijn om die af te slaan, is wellicht niet voldoende, ten einde dit gemis aan een welverdiende rust te vergoeden. Maar een nacht op de heide heeft ook zijn eigenaardige bekoorlijkheden. De zonsondergang en daarna de nacht onder een prachtigen sterrenhemel, de sterk ruikende gagel en dennenbosschen en, als 't niet te koud is, 's morgens misschien een prachtige zonsopgang. Zij kunnen iemand, die er gevoel voor heeft wel eenigszins met zijn nachtwake verzoenen. Daarbij het vreemde van den toestand. Alles is doodstil; men hoort in de verte het blaffen van een hond, of de klok van den naburigen kerktoren; een nachtvogel verbreekt slechts de stilte, en dan staat men maar te loeren naar een zelfde richting, een spoorwegovergang, waar zich tegen de lucht misschien een vijandelijke patrouille zou kunnen afteekenen; — of men houdt een weg in 't oog, die naar de vermoedelijke standplaats van de vijandelijke veldwachten loopt, en men is gerust dat tusschen de hoofdwegen geen mensch kan doorsluipen, omdat alles onder water staat; of er is zulk een dicht begroeid dennenbosch, dat zelfs een roodhuid er niet gemakkelijk door zou sluipen.

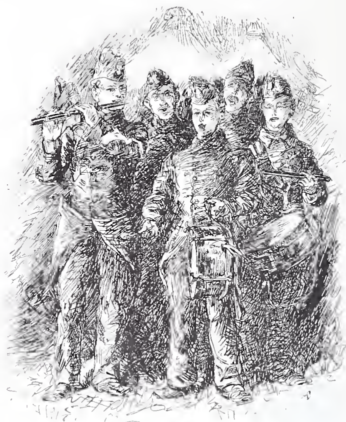

Op post.

Op de standplaats voor de veldwachten aangegeven heeft men van eenige omgehakte dennen een soort van beschutting kunnen maken, die de rustende manschappen tegen den wind beveiligt; eenige bosschen stroo verhinderen het optrekken van de vochtigheid, en geven een geschikte ligplaats onder het dennenafdak. Vuur mag er niet aangemaakt en alleen de pijp worden aangestoken.

De commandant der wacht heeft alle posten uitgezet en zich nog bij de schemering kunnen overtuigen, dat de hem aangewezen terreinstrook behoorlijk kan geobserveerd worden; de patrouilles gaan geregeld weg en melden, dat er van den vijand niets te bespeuren valt. Hij kan nu zijn dievenlantaarn aansteken, en zich zetten aan 't schrijven van het eerste veldwachtrapport.

De officieren hebben zich intusschen vereenigd in een der tenten, waar men op stroo of op een kist een plaatsje zoekt; warm water uit een eetketel, cognac door den een of ander medegebracht, met een glas of kom — alle bestanddeelen aanwezig, om een gezelligen „boom op te zetten" en sterke stukken te vertellen. Hier wordt de serenade afgewacht, waartoe de particuliere kapel van de flankeurcompagnie vergunning heeft gevraagd. Een dwarsfluit, een pijper en twee trommen, waarvan de éene ontspannen is, en door er met een lepel op te slaan de groote trom nabootst. Boem! boem! Daar begint eerst

een marsch, terwijl de omstaanden er hunne stemmen ook bijvoegen; nog een marsch, en daarna het fraaie lied: „*O! moeder, onze kraai is dood!*" een lied, dat bij deze manoeuvre, hoe diep melancholiek de woorden ook zijn, toch bij vermoeiende marschen een opgewekte stemming deed bewaren, en juist door de heerlijke melodie meer krachten gaf aan hen, die er over dachten achter te blijven: een lied even dierbaar aan onze flankeurs als de Hohenfriedberger marsch aan het Pruisische Curassier-Regiment „Königin." — Een algemeen hoera! eindigt deze voorstelling, en onder de toonen van een nieuwen marsch gaat de optocht verder het kamp door, om eindelijk in de tenten te verdwijnen.

O! moeder, onze kraai is dood!

En tegen dat de taptoe geblazen wordt, heerscht er overal rust en stilte, slechts afgebroken door een enkelen slaper, die een houtzagerij nabootst, of door een luid gesprek, veroorzaakt door een ongelukkige, die genoodzaakt is een nachtwandeling te maken en nog slaapdronken over de tentlijntjes struikelt, waardoor de bewoner ontwaakt en verschrikt opspringt. — „Wat is er, alarm?" — Zeker de Commandant der compagnie, waarvan een gedeelte op veldwacht is, en die zich voor zijn inslapen over mogelijke vijandelijke aanvallen heeft ongerust gemaakt.

Als 's morgens de reveille geblazen wordt, is reeds het grootste gedeelte der manschappen op de been, en vindt men ze bezig met hun uitrusting in orde te maken, opdat er bij de inspectie niets aan 't geweer zal mankeeren. Wanneer het weder droog is geweest, dan kunnen de lakensche kleederen ook weder in orde gemaakt zijn; even zoo kan behoorlijk voor het schoeisel en de sokken gezorgd worden. Alle manschappen weten althans, hoe zij te handelen hebben, en hun is in urenlange theorieën geleerd, welke maatregelen een goed soldaat nemen moet om slagvaardig te blijven, zoowel met zijn geweer als met zijne onderdanen, de voeten. Het is dan ook geen te harde straf om iemand, die zijn voeten heeft doorgeloopen, eenige nachten politiekamer of provoost te geven. De praktijk moet hier de kroon zetten op alle uren theorie.

Eerst wat warme koffie, waarmede een korporaal in een groote ketel komt aandragen, en eindelijk heerlijke soep, genoten in de frissche morgenlucht vol heide- en dennengeur maakt een ieder bekwaam, om nieuwe vermoeienissen

te doorstaan en geschikt om weder lauweren te plukken op 't manoeuvreerterrein. Ook de speciale correspondent-teekenaar heeft in de tent op 't stroo overnacht, en is reeds met zijn schetsboek aan 't wandelen. 't Is dan ook een tafereel vol leven en beweging, met steeds afwisselende aardige groepen en standjes; een zigeunerkamp, waarover zich een ouderwetsche kapitein van politie uit Milligen zeker zou ergeren, en orde is er niet in te brengen, want in groote haast moeten alle tenten opgerold, en weêr voor een volgenden nacht, eenige uren verder gebracht worden.

En de bataillons, die in een stad of dorp zijn ingekwartierd, hebben het meestal slechter gehad. Het logies met vijftien man in een groote schuur en de maaltijd door den bewoner gegeven, zijn in den regel niet zoo goed als de tent en de voeding der Intendance. De officieren kunnen het echter beter treffen, wanneer het lot hun gunstig is, en een buitenplaats hun wordt aangewezen, waar men gastvrij ontvangen wordt. Maar veelal wordt de tent en het frissche stroo verkozen boven een boerenbedsteê met vunzige dekens en muizen onder den stroozak. Voor de steden is de inkwartiering, vooral als de muziek en de staf er bij is, een feest. Vraag maar aan het damespersoneel, of er niet genoten is van de dansmuziek. En dan wordt alle vermoeienis vergeten, en de uren marscheeren en uren te paard doen niets af aan de „Schneidigkeit", om te dansen. En de dames, die er zich reeds maanden vooruit op verheugd hebben, kunnen niet begrijpen, dat de muziekanten ook moede zijn en naar rust verlangen, als de pret reeds om half twaalf gedaan is.

Morgenkoffie.

Zoo nadert de ontknooping van deze militaire oefeningen! De laatste groote manoeuvre en de parade zullen dit „gezellig samenzijn" besluiten. De groote bataille is gelijk aan de andere gevechten, behalve dat de tegenpartij gemarkeerd is door vlaggen, en dat het grootste gedeelte der manoeuvreerende troepen aan ééne zijde vereenigd is. 't Is ook een weinig een bataille op effect, waarbij vooral het in het vuur brengen van een groote massa troepen het hoofddoel was. 't Geheel gaf een mooi gezicht toen de bataillons een reeks heuvels afdaalden en langzamerhand over een uitgebreide linie tegen Rijssen oprukten. De slag is zeer moorddadig geweest, en er bleven veel dooden en

gewonden op 't slagveld. Het vuur van beide partijen was „moorddadig, verpletterend en alles vernietigend."

De parade was schoon om te zien. Op een uitgestrekt heideveld waren de troepen langs drie zijden opgesteld, en gedeeltelijk op eenige heuvels, vanwaar men een goed uitzicht had op 't geheel. Veel toeschouwers, te voet en met rijtuig, hebben van 't militaire schouwspel genoten. De Generaal, die voor dezen dag de witte pluim had opgezet, heeft nu al zijn troepen, ruim 6200 man, vereenigd, rijdt in korten galop de gelederen langs, waarna het defileeren de slotscène is. Men roept elkander nog een „tot ziens" toe, en, met volle muziek, de vaandels ontplooid, de bereden wapens in draf en galop, wordt voor den divisie-commandant gedefileerd en gaat men daarna naar het laatste kwartier.

Eene dagorder van den Generaal, waarin den troepen zijne tevredenheid betuigd wordt over hunne houding en gedrag gedurende de manoeuvres, en een ieder wordt aangespoord zich verder ook voor zijn taak te blijven bekwamen, als het Vaderland ons noodig heeft, en eindigende met een „Leve de Koning," wordt door allen met een driewerf „Hoera!" beantwoord.

En deze laatste avond wordt nog gezellig onder elkander doorgebracht, hetzij in de boerenherberg of op de dansvloer met Twenthes jongedochterenschaar. Den volgenden morgen gaat men per trein of te voet naar het garnizoen terug, over het algemeen tevreden, dat men weer naar huis kan, en toch ook voldaan over deze oefeningen.

Tirailleurlinie.

KONINGINNELIED

DOOR

JOHAN WATELER.

> Tête sacrée! enfant aux cheveux blonds! bel ange
> à l'auréole d'or!
> Vous êtes parmi nous la colombe de l'arche!
>
> VICTOR HUGO.

Blonde dochter der Oranjes,
  Majesteit in 't kinderkleed,
Tot zoo groote taak geroepen,
  Tot zoo kleine pas gereed!
Om den wil der trouwe vad'ren
  Zijt Ge ons als een eigen kind,
Wordt Ge door elk Neêrlandsch harte
  Aangebeden en bemind!

In *Uw* naam wordt recht gesproken!
  Langs den breeden Oceaan
Voert een vloot met d'oude driekleur
  Uwe troepen af en aan!
Insulinde's millioenen
  Staan als eerwacht om Uw troon,
En in Atjeh kampt Uw leger
  Voor de glorie van Uw kroon!

Als Gij spreekt, dan zwijgen allen;
  Alles buigt, als Gij verschijnt,
Rang en rijkdom, jeugd en grijsheid, —
  Voor *Uw* zon elke and're kwijnt!
Helden, die den dood braveerden,
  Kussen trotsch Uw kleine hand!
Trommen roff'len, schoten dreunen,
  Wáár Ge reist — te zee of land!

Maar *Gij*, met Uw vriend'lijke oogen,
  Van die grootheid onbewust,
Bergt Uw hoofdje aan 't hart van Moeder,
  En Ge fluistert, wijl ze U kust,
„Ben ik eenmaal groot geworden,
  „Blijft U altijd dan bij mij?
„Koningin wil ik wel wezen,
  „Mits ik U heb aan mijn' zij!"

Zóóveel zwaks bij zóóveel hoogheid, —
  Zelfs den ruwste doet het aan!
En de moeders, — zie, hoe teeder
  Ze dat Tweetal gadeslaan!
Onze Dynastie, ze is veilig,
  Want ze wortelt in 't Gezin!
Op haar vanen staat geschreven:
  Kinderliefde en Moedermin!

Ridderdiensten te bewijzen
  Aan een Moeder en heur Kind, —
Is een volk niet te benijden,
  Dat zulk Ideaal verbindt?
Op het harnas van den Zwijger
  Ligt een jonge rozeknop, —
't Harnas gespen we om de leden,
  En de roze kweeken we op!

Blonde dochter der Oranjes,
  Majesteit in 't kinderkleed,
Tot zoo groote taak geroepen,
  Tot zoo kleine pas gereed!
Om den wil der trouwe vad'ren
  Zijt Ge ons als een eigen kind,
Wordt ge door elk Neêrlandsch harte
  Aangebeden en bemind!

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

II.

Woordenboek der Nederlandsche Taal. 2. R. 10 afl. *Onderrichten—Ongekorven* *bewerkt door Dr. A. Kluyver* (1890) — en V. D. 1 afl. *Glaasje—Gloed*, *bewerkt door Dr. A. Beets en Dr. J. W. Muller* (1890). — *D. M. Maaldrink*, *De Terugkomst van den Koloniaal*, (Amst. Van Kampen & Zn., 1890).

Het is een lust te ontwaren, dat het „*Woordenboek der Nederlandsche Taal*" — het reuzenwerk, door onzen bewonderenswaardigen De Vries zoo kloek aanvaard — nu zoo dapper vooruitstreeft. Wij bezitten reeds: 1°. een eerste deel (*A — Ajuin*) bewerkt door M. de Vries en L. A. te Winkel (compleet 1882, begonnen 1864) met eene uitvoerige inleiding door M. de Vries; 2°. een tweede deel (het 4de deel), bewerkt door M. de Vries, E. Verwijs, P. J. Cosijn, A. Kluyver, A. Beets en J. W. Muller (*G — Gitzwart.*) Omtrent den omvang dezer beide deelen diene, dat het eerste deel 2090 gr. 4°. kolommen, en het vierde deel er 2406 bevat. Nog ontvingen wij tien afleveringen 1600 kolommen van *O — Ongekorven*, bewerkt door M. de Vries, E. Verwijs en A. Kluyver, begonnen 1869 tot 1890; voorts drie afleveringen van het tweede deel (*Akant—Angstvalligheid*,) bewerkt door M. de Vries (1881—89) groot 480 kolom, en eene aflevering van het vijfde deel bewerkt door A. Beets en J. W. Muller (*Glaasje—Gloed*).

Ieder weet, dat het laatste Amsterdamsche Congres der Nederlandsche Taal en Letteren, inzonderheid door het wakker initiatief van Mr. H. P. G. Quack en A. C. Wertheim, aan de voortzetting van het *Woordenboek* een stoot heeft gegeven. Bij de redactie (M. de Vries, P. J. Cosijn, A. Kluyver) werden twee nieuwe medewerkers (A. Beets, J. W. Muller) opgenomen — en het resultaat was, dat met matigen spoed nieuwe afleveringen het licht zagen. Juist deze nieuwe afleveringen boezemen hooge belangstelling in.

De letter O, van 1869 tot 1876 door Prof. Dr. M. de Vries en Dr. E. Verwijs bewerkt, bleef in het tijdvak 1876 tot 1889 rusten. Dapper neemt nu Dr. A. Kluyver de pen op, en bewerkt eene nieuwe aflevering: *Onderrichten—Ongekorven.* En inderdaad het onderricht is voortreffelijk. Het lezen van woordenboeken schijnt zeker een arbeid, die zonder eene goede dosis zelfverloochening niet snel vordert. Maar deze aflevering boeit op verschillende plaatsen, en gaarne leest men uit belangstelling verder. In alles heerscht die aangename helderheid, welke het kenmerk is van waarachtige wetenschap. Bij het woord: *onderspit* en de daarmeê verbonden uitdrukking: *het onderspit delven* behaagt het te hooren, dat het gebruik van dit spreekwoord nog niet volkomen opgehelderd is. Wat hiervan te weten is, wordt sober en juist gegeven. De taal van Hooft, Vondel en Bredero is overal met liefde behandeld. Met groote ingenomenheid ontmoet men het *ondersieltje* van Hooft en Cats, en het *ondieft* van Bredero, Langendijk en Asselijn, en verneemt men, dat de Amsterdammers, die alles wat aangenaam, mooi, of prettig was, zoo gaarne *ondieft*, ja meestal *dubbel ondieft* noemden, eigenlijk de ware beteekenis van: onbehoorlijk en ongepast, geheel hadden vergeten. Met vreugde begroet men Bredero's *ondeugdelijk*, vooral in zijne compositiën met

wel en *mooi*, daar de vroolijke maats in zijne kluchten zoo dikwijls plegen te verzekeren."

«'t Gaet so ondeuchdelijcke moy, jy wilt wild worden, dat ghy 't hoort".

De pittige taal van Bredero te lezen is altijd een genot, zoodat men zich reeds spitst op de volgende afleveringen, waarin de echt Amsterdamsche woorden: *ontijg*, *onschamel*, *onreinigerd*, *ontzuren* en *ontmompen*, zullen voorkomen.

De eenige opmerking, waartoe deze aflevering aanleiding geeft, is, dat ze met grootere beknoptheid is behandeld, dan de negen afleveringen, die de O-woorden onder redactie van De Vries en Verwijs bevatten. De verkortingen zijn vooral gevonden in het weglaten van elke omschrijving der beteekenis van eenig woord. Somtijds hadden die verklaringen en omschrijvingen iets opwekkends, er was zelfs een licht tintje van romantiek in te bespeuren. Zoo herinner ik mij altijd het vermaak, waarmeê ik de uitbreidingen las van b. v. een woord als *omschilderen*, dat in overdrachtelijke beteekenis, min of meer schertsend, van verliefden gezegd wordt, en waarbij dan deze twee uitspraken gevoegd worden: „Hij is tot over de ooren verliefd en schildert telkens bij het huis om." — „Hoe lang hij er ook had omgeschilderd, het meisje liet zich wachten." Zoo op dezelfde wijze bij *onbewaakt* in verband met *oogenblik*: „Een onbewaakt oogenblik heeft menig meisje hare eer doen verliezen." Een novellist van aanleg zou allicht uit deze drie volzinnen eene boeiende schets weten zaam te stellen — en zeker hebben de auteurs op dit indirect voordeel geenszins het oog gehad.

In de laatste aflevering van Dr. A. Kluyver ontbreken dergelijke uitbreidingen geheel. De vele composita met *onder* en *on* worden in den regel voorzien van een enkel citaat uit een Nederlandsch schrijver. Zelfs ontbreken de citaten hier en daar. Zoo *ongebleekt*, waarbij alleen als voorbeeld, zonder citaat, wordt vermeld: „Kousen van ongebleekt katoen." Zoo *ongekantrecht*, *ongedienstig*, *onedelhartig* — doch het zou onedelhartig zijn er zich over beklagen, daar bij belangrijke woorden als: *ondervinding*, *onderwijs* en *onderzoek* en de meeste uitvoerigheid en een voldoend aantal citaten worden aangetroffen.

Getuigt voor den bloei van het Woordenboek deze nieuwe aflevering met O-woorden, de eerste aflevering van het V^e^ deel met G-woorden niet minder. Zij, die van zoutelooze scherts houden, zouden niet verzuimen te beweren, dat de auteurs met (een) *glaasje* beginnen, en met *gloed* eindigen. Wat *gloed* betreft — *accipio omen*. Er is hier overal getracht bij de afzonderlijke woorden die citaten te kiezen, die het opmerkelijkst en het schilderachtigst waren. Het artikel *glad* is een meesterstuk van nauwkeurigheid. Bij het woord *gladakker* ontbreekt een citaat. Men neme de eerste beste Oost-Indische courant, die in het Nederlandsch geschreven wordt; men zoeke de rubriek: Ingezonden stukken, en zal ongetwijfeld onder de scheldwoorden daar ter plaatse het woord: *gladakker* enkele malen aantreffen. Ook hier deed het weldadig aan, dat het oud-Amsterdamsch niet uitgesloten werd, als bv. in de uitdrukking: *Koop-je geen glas?* met de eenigszins te betwijfelen verklaring van: Koop-je geen bril?

Het woord *glimlach* stemt door zijn degelijken inhoud tot hoogen ernst. Bij *glimlachen* zou bezwaar gemaakt kunnen worden tegen het bij „uitbreiding" gebruiken van dit woord in den zin van *glimlachend zeggen*, waarbij Conscience en Rosalie Loveling geciteerd worden. Conscience schrijft: „Het is vreemd, inderdaad!" glimlachte Deodati". Zoo ook mejuffrouw Loveling, zoo vooral J. J. Cremer in zijne romans (*Anna Rooze*, *Hanna de Freule*) en soms Schimmel. Mij schijnt een dergelijk gebruik zeer

gevaarlijk. Het is niet bij *glimlachen* gebleven. De schrijvers, die dialogen in hun verhaal noodig hebben, worstelen steeds met het lastig herhalen van — zeide, — hernam, — antwoordde, — meende hij. Cremer schreef een tijdlang: *kwam hij*. „Neen, kwam hij," -- „Ja! kwam hij." Later schreef hij in denzelfden zin: *knielde hij* voor *knielend zeggen*. De schrijvers bevinden zich hier op eene gevaarlijke helling. Bij de beschrijving van een bal, zou het allicht kunnen luiden: „Luister!" — danste hij. — „Hoe schoon klink die wals!" Alleen de werkwoorden, die met spreken verwantschap in beteekenis hebben, of die de nabootsing van een geluid der menschelijke stem in verband met spreken behelzen — als snikken, zuchten, bulderen, donderen, razen, roepen — zouden hiervoor in aanmerkingen kunnen komen. De met spreken verwante werkwoorden — bevelen, gelasten, verbieden, dreigen, waarschuwen — bieden tevens genoeg afwisseling aan, om niet tot glimlachen, knielen of dansen af te dwalen.

Men merkt in deze aflevering eene groote verscheidenheid en rijkdom van citaten op. Er is een zeer verdienstelijk gebruik gemaakt van Coornhert's proza, naast de cohort der beste schrijvers uit de XVII eeuw met Hooft tot centurio. Van de modernen is veel werk gemaakt, inzonderheid Schimmel en Mevrouw Bosboom leveren heel wat citaten, terwijl terecht het Nederlandsch van Vosmaer's *Ilias* en Burgerdijk's *Shakespere* niet gemist wordt.

***

D. M. Maaldrink, de knappe auteur van *Jean Masseur* en *Uit de Graafschap* heeft een tooneelspel in drie bedrijven geschreven ter verheerlijking van ons dapper Oost-Indisch leger, onder den titel *De terugkomst van den Koloniaal* (Amst. P. N. van Kampen & Zn, 1890). Daar het maar eens vertoond werd — des nachts na de voorstelling ging de beroemde Schouwburg aan het Leidsche Plein in vlammen op — hebben maar slechts weinig belangstellenden er kennis van genomen. Nu het in druk verschenen is, kan het in ruimer kring bekend worden. Of de auteur er veel genoegen van beleven zal, is eene vraag, die niet aanstonds bevestigend kan beantwoord worden. Zijn doel was voortreffelijk. Hij wilde aan Nederlandsche dapperheid, gebleken in den veeljarigen strijd tegen Atjeh, hulde doen. „Ik groet „u onverschrokken Köhler! ik breng u „mijn hulde, grijze van Swieten! ik buig „mij voor u neder, heldhaftige Pel! Ver„spijck, „Kareltje" van der Heyden, „vechtmajoor" Romswinkel, kapitein van „Daalen, luitenant Popelier, Godin, Van „der Zee, Van Bennekom, adjudant von „Bredow — waar zal ik eindigen? Voor „één naam, dien ik noem, doe ik onrecht „aan vijftig, die ik verzwijg!" Zoo klinkt het uit den mond van eene zijner personen — en deze is eene jonge dame, de heldin Louise Renneveld. Reeds onmiddellijk treft het, dat eene Nederlandsche jongejuffrouw de geschiedenis van den Atjeh-oorlog zoo trouw in het uitstekende boek van Kielstra heeft bestudeerd.

Om zijn doel te bereiken heeft Maaldrink de reeds bij herhaling gebruikte motieven — het vertrek als soldaat naar Atjeh van een wilden knaap, zijn terugkeer als officier (men vergelijke *De Militaire Willemsorde* van Rosier Faassen) — moeten kiezen, om er eene nieuwe handeling uit saam te stellen. De terugkeerende officier heet hier Eduard Binkerts. Hij heeft als student zijn geld verspeeld — en een schuld van *f* 3000 op één avond met écarteeren gemaakt. Hij is verdwenen in de uniform van een koloniaal soldaat, een meisje achterlatende, Louise, aan wie hij door eene nobele liefde was verbonden. Bij de familie Binkerts heette het, dat Eduard *f* 30000 had verspeeld. De oude heer Binkerts wordt in den nood geholpen, door zekeren heer Ter Heyl,

die na Eduards vertrek zijn hof maakt aan Louise. De oude heer sterft. Na veel aarzelen, na jaren van geduldig wachten, geeft Louise ten slotte een goed bescheid aan Ter Heyl — hunne verloving zal gevierd worden. Op dit oogenblik verschijnt Eduard als officier. Nu begint er een hevige strijd om Louise's hand. De officier ontvangt uit handen zijner moeder een brief van zijn vader, die door hem alleen mag gelezen worden. Daaruit blijkt, hoe zijn vader in grooten finantiëelen nood verkeerde, op het tijdstip, toen deze zoon *f* 3000 verspeelde, hoe de oude heer daarom aan Ter Heyl op de mouw spelde, dat Eduard *f* 30000 verloor, hoe hij door dien vriend geholpen werd, en hoe deze den lichtzinnigen speler een kwaad hart toedraagt. Eduard wil nu de waarheid niet zeggen, om de eer zijns vaders te redden, maar Louise ontlokt hem dit geheim, werpt zich in zijne armen, en overtuigt Ter Heyl, dat zij haar woord tegenover hem niet kan houden.

Op zich zelf kan eene handeling als deze in een drama passend en boeiend geacht worden. De auteur heeft er evenwel niet van gemaakt, wat er van te maken was. De persoon van Ter Heyl blijft raadselachtig. Men meent in hem den marqué te zien, en eigenlijk blijft de ware marqué — de oude heer Binkerts — achter de schermen. Ter Heyl heeft misschien een bewijs van onnoozelheid gegeven, toen hij terstond geloofde, dat de student Binkerts in één avond *f* 30000 verloor, maar... er gebeuren zooveel onwaarschijnlijke dingen. Het licht valt niet genoeg op den knoop der verwikkeling, de hoorders zoeken er te veel naar.

Een tweede gebrek van dit drama — gewichtiger naar het mij schijnt — is de opgewonden of gezochte taal der *dramatis personae*. De heldin Louise spreekt voortdurend met te hoogen pathos. Het is inderdaad te veel gevergd van ons geduld, als deze zich tot het publiek richtend uitroept: „Wanneer de mannen „kleinzielig worden, is het hoog tijd dat „de vrouwen zich doen gelden. Weerklinke „het dus alom binnen onze landpalen, „dat het vrouwelijk Jong-Holland trilt „van vreugde, omdat er naast veel flauw„hartigheid toch nog meer kordaatheid „wordt gevonden! Verspreide zich de „mare gansch Nederland door, dat wij „jonkvrouwen met welgevallen neer zien „op hen, die de banier der Zeven Pro„vinciën (?) hoog houden; dat wij met „dankbaren lach allen tegentreden, die „toonen nog ferme Hollandsche jongens „te zijn." De bedoeling is voortreffelijk, maar deze taal is onjonkvrouwelijk, kunstig opgeschroefd, en hoogst middelmatig. De banier der Zeven Provinciën is na 1795 niet meer gebruikt. Wanneer men zich herinnert, dat de rol van Louise bij de vertooning door de grillige Frenkel—Bouwmeester is vervuld, dan zoekt men te vergeefs naar eene gissing, hoe op dien historischen avond deze woorden wel zullen geklonken hebben.

Daar de auteur naast deze stijve, pathetische volzinnen terstond in een zeer gemeenzamen toon vervalt, wordt het geheel te bont. Hier en daar is eene zeer vlugge, aardige dialoog, zoodra de overste Renneveld, of wanneer de zuster van den held, Willemine Binkerts, optreden. En toch als geheel is het drama te onharmonisch, en blijft de indruk, dat de auteur den waren toon niet heeft getroffen. Hem troostte het referein van dien bekenden Franschen tooneelcriticus, die steeds placht te zeggen, zoo dikwijls hij een drama niet volkomen geslaagd achtte: *„C'est l'erreur d'un homme d'esprit, qui se vengera par un chef- d'œuvre."*

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

«Pastores Hedera crescentem ornate Poëtam».
VERGILIUS.

In het jaar 1663 gaf de Conrector der Latijnsche School te Dordrecht, Lambertus van den Bos of van Bos, een boek uit onder den titel: Zuydt-hollandtsche Thessalia. Begrypende oude en hedendaegsche Geschiedenissen, lustige Vertellingen, Rymery en diergelijke stoffen. [Vignet: de Faam. Tot Gorinchem, voor Paulus Vinck, Boeckverkooper, woonende op de Marckt.]

Men heeft dezen Dordtschen conrector en polygraaf misschien geheel vergeten. Hij schreef heldendichten, historische werken, waaronder een Leven van Willem III; voorts vertaalde hij uit het Engelsch, Italiaansch en Spaansch — hij bewerkte de eerste behoorlijke vertaling van Cervantes' Don Quijote — en eindelijk gaf hij twee romantische werken: de Dordtrechtsche Arcadia en de Zuydt-hollandtsche Thessalia.

Hij was conrector te Dordrecht van 1640 tot 1669, toen de curator Cornelis de Witt hem deed afzetten wegens dronkenschap.

Over zijn persoon behoeft hier verder niets te worden medegedeeld. Uit zijne Zuydt-hollandtsche Thessalia wil ik heden eene geheel vergeten novelle verhalen, die, als ze in dit voorlaatste lustrum der 19de eeuw geschreven ware, zeer zeker de gewone loftuiting: *fin de siècle* niet zou hebben gemist. De novelle draagt den titel: De Poëet op den Throon:

Niet ver van Madrid ligt Casarrubbios del Monte, een zeer arm dorp. Daar woonde de geleerde baccalaureus Alcaraz, *tout court*. Hij had zijne studiën aan de universiteit te Salamanca niet voltooid, zoodat hij steeds voortstudeerde om den doctorshoed te verwerven. Daartoe las hij vele dichters, vooral de allermodernsten, die men toen *los cultos* noemde, en die zich onderscheidden door de ongemeene eigenschap, dat zij van louter hoogdravendheid in geheel onverstaanbaar Spaansch schreven. Onze arme baccalaureus deed zijn uiterste best den zin dezer gecultiveerde verzen te ontdekken, en meende razend te worden, daar hij steeds meer en meer in de duisternis wegzonk.

Een bezoek van twee oude kameraden uit Salamanca verloste hem uit deze ellende. De beide heeren waren bekeerd tot het nieuwe licht van *los cultos*. Zij maakten hem diets, dat hij niet naar de beteekenis dier goddelijke verzen moest zoeken. Sensatiën en zielsstemmingen, waarin louter harmonie en schemerende kleureffecten konden genoten worden, — dit moest door een genie met ongehoorde klanken op het papier worden nedergeworpen. De baccalaureus begreep nu plotseling alles. Daar het niet volstrekt noodzakelijk was den zin zijner eigene verzen te verstaan, daar hij zielsstemmingen moest op-

wekken, toog hij aan het werk, en maakte een gedicht aan de schoone Inez, zijne buurvrijster, die hem tot nog toe een stuursch gelaat had getoond.

Dit vers luidde [naar de vertolking uit het Spaansch van Lambertus Bos]:

«O fulpen, oranjebrandende tulpenmeydt,
«U oogen zyn caracters van de wreetheyt,
«Die ghy in 't bloedlichte herte druckt, dat in mijn boesem breedt leyt,
«'t Papier, daer uwe groenkoelende hant
«Haer dunnige razerny in plant,
«Weygert mij geen geloof, die niet als 't geen hy weet seyt.

Het vers was nog veel langer. De schoone Inez begreep het niet geheel. Zij gaf het aan een neef, om het voor haar te verklaren. Deze, die zeer geleerd was, zag het vers aan voor een tooverformulier, zooals Lope de Vega ze soms in zijne comediën invlocht. Daarom ried hij haar aan het vers te verbranden, daar het gevaarlijk kon worden, als de Inquisitie zich met de zaak bemoeide.

Nu gebeurde het op zekeren dag, dat in Casarrubbios del Monte zeker hoveling uit Madrid verscheen. Hij moest daar blijven, omdat de middaghitte het reizen belette. Daar hij zich buitengemeen verveelde in de landelijke posada, vroeg hij aan den waard, of er niemand in het dorp was, die hem gedurende de lange uren van rust wat zou kunnen vertellen. De waard wist niemand beter te noemen dan den geleerden, dichterlijken baccalaureus Alcaraz. Deze opent de deur voor den hoveling, Don Diego *tout court*, als de laatste zich oogenblikkelijk daarop bij den dichter aanmeldt. De dichter, gekleed in een „langen Nacht-rock van swart Heeresay," de pen achter de ooren, op het hoofd een fluweelen kantoormuts, maakt eene diepe buiging voor den bezoeker. Don Diego toont zich verrukt, en verzoekt aan den baccalaureus hem eenige zijner verzen te willen voorlezen. Verstomd door het goddelijk genie van den dichter, vraagt hij hem, of hij niet naar Madrid zou komen, om heel Spanje onder de bekoring zijner verrukkelijke verzen te brengen. Don Diego verklaart, dat hem bij het hooren dezer regelen de hemelen schenen neder te dalen, alles in schemerenden goudglans — goudwit, zilverwit, witwit.

Alcaraz antwoordt, dat hij zich tevreden stelt „voornamelyck in de scherpsinnige en nieuwe maniere van Rymen en de vondt van nieuwe, onbekende ende wytgesochte woorden", daar hij overtuigd is, dat, „dese Goddelycke manier van keurdichten niet bestemd is voor het gemeene volck." Vroeger had hij zich „met die gemeene en mechanische slagh van Rymen", die in Spanje door ouderwetsche poëten werd gebruikt, maar al te veel bezig gehouden. Maar nu heeft hij den rechten slag ontdekt, die hem naar de onsterfelijkheid zal brengen. Hij maakt nu gedichten, die alleen uit participiën bestaan, bijvoorbeeld:

«Beminnende, versinnende, doorsomberende, ontsinnende ziel
Die kruypende, sluypende, straalpinkend in minne viel»

Maar Don Diego valt hem in de rede, en zegt opgetogen, dat zulk een

genie naar Madrid moet komen, om zich den rang van doctor in de goddelijke poëzie te verwerven. In Madrid is de academie, waar men dichters bij de gratie Gods tot doctoren promoveert. Don Diego (*tout court*) raadt den baccalaureus naar de hoofdstad te gaan, en het eens te probeeren, als hij ten minste verzen voor de vuist kan opzeggen. De promotie kost geen cent, hij heeft alleen maar te schrijven aan Don Micaele Tenebroso, deurwachter of pedel der Madridsche hoogeschool van poëzie.

Na het vertrek van Don Diego neemt de baccalaureus het besluit zijne wenschen aan den genoemden pedel, en aan zijn Madridschen bezoeker te kennen te geven. Deze laatste bereidt voor zijne vrienden een kostelijken grap van dit zeldzaam geval. In het klooster der Augustijners maakt hij eene zaal in orde voor de buitengewone promotie. De baccalaureus Alcaraz ontvangt een brief van Don Micaele Teneboso, „deurwachter van het Poëtische duystere Hof”, die hem uitnoodigt ter academie te verschijnen met een „uitschrift” zijner beste verzen.

De baccalaureus ijlt naar Madrid, en wordt door Don Diego allerliefst ontvangen. De plechtigheid zal den volgenden dag plaats grijpen. Een honderdtal vrienden vereenigt zich alsdan in de groote zaal der Augustijners. Boven de deur leest men met gulden letters: *Gymnasium Poëtarum.* De pedel, Don Micaele Tenebroso staat bij de deur in een tabbaard van karmozijn camelot en een vergulden staf in de hand.

De baccalaureus moet met zijn patroon een kwartier wachten. Deze laatste draagt als zoodanig een langen sleependen mantel van witte „Tafetaf”. De baccalaureus zwoegt, om een impromptu op te teekenen, en komt ten slotte met drie regels:

«Poco importa andar assi,
Que, quando Culto me ves,
Mis Manos sirven de pies.”

Hij wilde daarmee te kennen geven, hoe hij niet tevreden, dat zijne beenen als brave lieden beneden zijn lichaam liepen, op zijn hoofd of op zijne handen wilde gaan, wanneer men hem maar onder de *cultos* — de nieuwe richting in de poëzie — opnam.

De baccalaureus wordt in de zaal toegelaten. Op een tooneel bevindt zich een throon, en op drie zetels daarbij zitten de drie Regenten met karmozijnen maskers voor het gelaat. De pedellen doen den dichter knielen. De secretaris leest de verzen van den kandidaat voor, aanheffend:

« O fulpen, oranjebrandende tulpenmeydt » —

Er ontstond oogenblikkelijk een dof gemor, tot groote verwondering van den kandidaat. Na de voorlezing viel een gordijn voor de throon en de Regenten. Er wordt een kwartier beraadslaagd. Het gordijn rijst op nieuw. De kandidaat moet improviseeren, en leest de magere drie regeltjes over zijne beenen en zijne handen. Er volgt een schaterend gelach.

Een plechtige muziek doet zich hooren. De pedellen zetten den dichter een zotskap op het hoofd. De baccalaureus wordt gepromoveerd tot doctor in de poëzie,

om „zijn verwarde elegantiën en uytgesochte nieuwigheden.” Hem wordt bij deze bulle gegeven licentie en volle macht, in scriptis, om „zijne redenen te wenden en te keeren, na syn eygen believen het onderste boven, het bovenste onder, het achterste voor en het voorste achter, vrij zijnde van de heerschappij der constructie, volgens de stijl van de officialen van het oude kleer-koopers-gilt”.

Nog eene tweede vrijheid valt hem ten deel. Hij mag „syn eygen wercken roemen en prysen, die ver boven alle andere stellen, sonder van moet-wil ofte impertinentie te mogen beschuldigt worden”. Zoodra hij als doctor is begroet, moet hij knielen voor de Regenten, en wordt hem een halsband van groene vijgen over het hoofd geworpen. Een page neemt een kom met inkt en maakt met een spons het gelaat en de handen van den nieuwen doctor zwart. Een luid gejouw en gefluit van het publiek brengt den eindelijk ontwakenden baccalaureus tot razernij. Hij rent uit de zaal naar den tuin van het klooster. Een deel speelsche jongens gooit hem met steenen. Hij loopt in een stal, waar de stalknechts hem helpen om zich af te wasschen. Als een bezetene vertrekt hij uit Madrid, en moet bij zijne thuiskomst zijn bed opzoeken, daar de ergernis hem eene hevige ziekte op den hals haalde.

Dit alles vertelt Lambertus van den Bos in zijne Zuydt-hollandtsche Thessalia bl. 402—444. Het is duidelijk, dat de auteur dezer Spaansche novelle de letterkundige satire heeft afgezien aan Charles Sorel, in wiens Histoire Comique de Francion (1622) gedurig gespot wordt met den geleerden Hortensius (de Balzac), daar men dezen wijs maakt, dat hij tot koning van Polen gekozen is.

De Poëet op den Throon is eene satire op de Spaansche Poesia culta, la agradable poesia culta. Nog schijnt hier bovendien de invloed van Sorel's tweeden satirischen roman: Le Berger Extravagant te hebben ingewerkt op den auteur onzer Spaansche novelle. Waarbij dan tevens in het oog dient gehouden te worden, dat in Spanje door Cervantes met zijn Don Quijote eene satire op de libros de caballeria was voltooid, die door al de Spanjaarden als het meesterstuk hunner litteratuur werd vereerd.

Waar Lambertus van den Bos zijn Poëet op den Throon heeft gevonden is eene vraag, die alleen met eene gissing kan beantwoord worden. Hij zelf verklaart, de meeste zijner novellen aan een Spaansch auteur te hebben ontleend. Bos noemt hem Antonio de Torquemada, een zeer bekend geleerde, die in 1570 zijn Jardin de flores curiosas uitgaf. Dit boek werd in het Italiaansch, Fransch en Engelsch vertaald. Bos putte er met volle handen uit. Waarschijnlijk vindt men bij Torquemada de oorspronkelijke novelle, die aanleiding gaf tot De(n) Poëet op den Throon.

Daar de vertelling misschien ook nog in onze zoogenoemde fin-de-siècle-dagen eenige actualiteit bezit, heb ik ze uit de vergetelheid in het licht gebracht en getrouw overgebriefd. De eer der vinding komt aan Torquemada, die der vertolking aan Lambertus van den Bos toe.

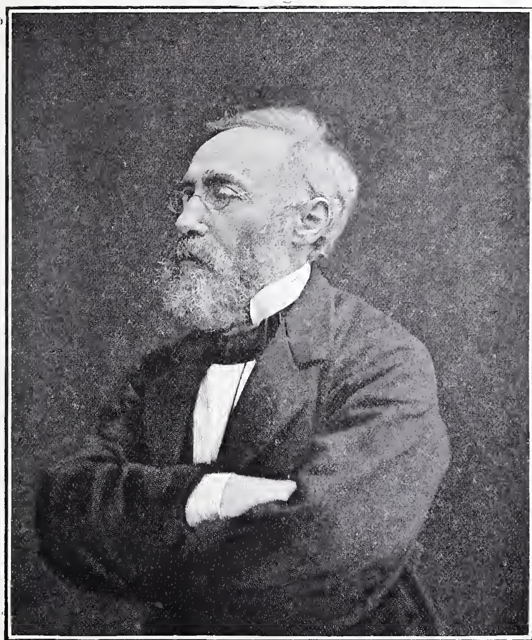

Reproductie naar een aquarel in het bezit der firma F. Buffa & Zoonen.

JOZEF ISRAËLS.

DOOR

FRANS NETSCHER.

. . . . . . Een woelige en gewichtige vergadering, waarop de geheele Haagsche muziekwereld aanwezig was, — een vergadering, waarop twee van Neerland's meest beroemde schilders, Israëls en Mesdag, naast elkaer gezeten waren . . . . !

't Was een buitengewone samenkomst van het bekende Haagsche „Diligentia-Concert," bijeengeroepen om te beraadslagen over de „kwestie" van het ontslag van den directeur, van den grijzen Verhulst. Israëls, de bewonderaar van Beethoven, de beminnaar van klassieke muziek, maar ook een vriend van den ouden componist, was gekomen om zijn stem uit te brengen ten gunste van zijn tijdgenoot en kunstbroeder. Klein, beweeglijk, met een geagiteerde gemoedelijkheid, ging hij bijna schuil achter den massieven vorm van den kolossus Mesdag, die met een paterne, bulachtige kracht stil zat, in een soort van dreigende boosheid.

Eenige sprekers hadden reeds het woord gevoerd, toen een officier opstond, die op een zeltingenomen toon zijn speech aldus begon: „Meneer de Voorzitter! Al durf ik mij op het gebied der kunst niet voor een deskundige uitgeven...."

Maar op hetzelfde oogenblik sprong de kleine gestalte van Israëls met een stuipachtigen schok overeind, en met hartstochtelijke verontwaardiging riep hij uit, met een hooge schreeuwstem:

— „Dan heeft u 't recht ook niet om mee te spreken!

Een verwonderde stilte ontstond in de vergadering, en iedereen keek naar de zijde, waarvan deze gepassioneerde interruptie gekomen was. Ondertusschen had de krachtige arm van Mesdag zijn physiek-kleineren kunstbroeder weer op zijn stoel neergetrokken, en meende de spreker zijn redevoering te kunnen voortzetten. En hij begon opnieuw met dezelfde phrase: „Meneer de Voorzitter! Al durf ik mij op het gebied der kunst niet voor een deskundige uitgeven....", toen de kleine gestalte van Israëls, als opgeworpen door een veer, weer eensklaps overeind wipte, en hij nu nog boozer uitriep:

— Maar ik heb u immers gezegd, dan heeft u geen recht van meespreken...

Nu, te midden van een groot tumult, half van jolige instemming, half van sissende boosheid, greep de reuzenarm van H. W. Mesdag zijn kleinen collega weer bij den schouder, om hem op zijn stoel neer te drukken; en eerst na een vermaning van den Voorzitter en de bedarende argumenten van eenige omzittende vrienden, kon men den grijzen schilder bewegen de rede van den aanmatigenden leek niet meer te storen, ofschoon 't hem moeite kostte in zijn driftigen hartstocht te blijven stilzitten.

Voeg hierbij, dat Israëls in 1824 geboren werd, en ge kunt u een voorstelling maken van den toenmaals zestigjarigen grijsaard, en zijn nooit kalmeerend kunst-anthoesiasme!

En toch, hoe steken zijn psychische opgewondenheid, zijn beweeglijke oreertrant, zijn drukke gemoedelijkheid af tegen de tonige stilte, de rustige huiselijkheid van de omgeving, waarin hij leeft en zijn mooiste kunst gemaakt heeft!

Den Haag!.... Straten en pleinen vol pantoffelende Zondagswandelaars, luid fluitende trams, rossende rijtuigen met hun gekraak van leeren tuigen en flikkerend nikkelwerk — groote, dikke, lijmige stroomen van menschen, wandelstappend van het hart der stad naar hare buitenwegen.

En verlaten zijn de grachten, die diep en open liggen tusschen hare glooiende hellingen, haar plat en naar beide zijden wegpiekend watervlak openspannend voor groote reflectiebeelden van hemel en boomen, die vér in haar diepte weerkaatsen.

Op den Oostkant van de residentie, loopend in twee parallelle lijnen met scherpe kanten naar Scheveningen, ligt de Koninginnegracht — een moerasachtige gracht, die nog een trekschuitig tintje heeft. Aan de eene zijde bevindt zich de Dierentuin, omgeven door zijn ijzeren hek, en waaruit den geheelen dag de wilde, speelsche schreeuwen van papegaaien opstijgen, en met zijn verlaten aanlegstijgertje der vroegere Scheveningsche Gondels; aan de andere zijde, pal er over, een hoog huis, drie ramen breed, met een bordes zonder leuning, wit, krijt- en hardwit, trekkend onwillekeurig de aandacht der oogen — het huis van Israëls.

En 't is tamelijk stil en eenzaam op de Zondagmiddagen langs deze gracht, alleen bezocht door wandelaars voor den Dierentuin en het Bosch, en waartusschen zich eenige heeren en dames bevinden, die op weg zijn naar de familie-Israëls.

Diepweg in het huis, bijna onhoorbaar, gaat de deurbel over, zoo eigenaardig vreemd als in de boschwachterswoning van een oud kasteel, of als in een kostershuisje bij een reusachtige kerk. Gij wacht op de bovenste tree van het bordes, en gij kijkt naar de wegijlende gracht tusschen de twee rijen hooge iepeboomen. Gij merkt de deur achter u niet opengaan, onhoorbaar als door een voorzichtige hand, totdat het bescheiden stemmetje van een dienstmeisje u waarschuwt. Dan komt gij in een vestibule en de deur is achter u gesloten.

Er heerscht een tonige stilte in deze vestibule, de stilte van een héél huis, zoo iets als van een Museum-portaal of van een kerk op een door-de-weekschen dag; de geluiden zijn gesmoord achter de gesloten kamerdeuren, in de loopers der gangen en op de trappen. En 't is een dikke, doffe, mollige stilte, die, wanneer men er eenigen tijd zou moeten wachten, de gedachten en de stemming vér weg brengen zou van de kleinigheidjes van 't leven buiten, zou stemmen tot ernst, met kunst-zoekende, half dichtgeknepen oogjes; men zou blijven dralen voor Thijs Maris' ets van Millet's „Zaaier", of voor eenige gigan-teske kunstconcepties van Michel Angelo.

De stemming zit er in! En een zijdeur wordt voor u geopend, geopend tegen het halfduister van een stilkleurige kamer, die een gezeefd licht ont-vangt langs en door twee half weggedrapeerde gordijnen. De gastvrouw komt u tegemoet, en gij wordt uitgenoodigd plaats te nemen tusschen vele reeds aanwezige gasten, dames en heeren, die gij langzamerhand in het halfduister gaat herkennen.

Meestal zijn het bekende personaliteiten uit de verschillende kunstwerelden, want Israëls' huis is een der Haagsche middenpunten, waaromheen zich jonge en oude artiesten bewegen. Geen enkel Haagsch schilder of musicus of letter-kundige, die niet eenmaal de artistieke woning van Jozef Israëls betreden heeft; zij zijn er allen geweest, zijn gastvrij ontvangen, en zijn blijven weer-keeren, totdat zij belet werden door uitstedigheid of.... den dood!

En van die dooden herinner ik mij nog eenige figuren populair, in geheel Nederland, wier doen en laten in het tonig licht der voorkamer mij is bijgebleven.

Ik zie nog dikwijls voor mijn geheugen het smalle, puntige hoofd van Vosmaer, met zijn twee platte kanten, en met grijzend haar, dat door een eigenaardige opkamming boven de ooren, buiten de gezichtslijn stak. Altijd gereserveerd, weinig spraakzaam, kalm met zijne oogen gaande van den eenen bezoeker naar den andèr, zat hij lange tijden zwijgend in zijn stoel. Dan moest hij aangesproken worden om hem de stilte te doen verbreken, en dan klonk zijn stem zacht, zoo'n beetje fluisterend en schor, als van iemand die in lang niets gezegd heeft; en hij gebruikte korte zinnetjes, beleefd en ont-wijkend, als bang voor gesprekken over kunst, die hij vruchteloos vreesde.

Bekend bij allen was ook de rondbuikige en dikhoofdige gestalte van den sjovialen Artz, Pulchri Studio's Voorzitter, met zijn massieven kop, waarin altijd een gemoedelijken vleeschlach was. Zelden kon hij lang achtereen op zijn stoel blijven zitten, en dan stond hij op, wandelend door de salons, aan-sprekend zijn vrienden en de jongelui, met wie hij op den besten voet ver-keerde; of hij bleef staan voor een der vele schilderijen, waarmee de wan-den der kamers bedekt waren, een opmerking makend, delibereerend met de belanghebbenden over de administratieve belangen van de schilderkunst — hij, Israëls' leerling, eerder heengegaan dan de leermeester, die hem blijft betreuren en hem nu voor eeuwig missen moet.

En meer andere vrienden en kennissen van Israëls, uit vroeger en later jaren, niet zoo populair en beroemd als Vosmaer en Artz, maar meer intiemen

van jaren her, zijn één voor één weggenomen uit dezen gastvrijen kring, waarin, volgens zeggen van Israëls' echtgenoote, eenieder gemist wordt, groot en klein, en die ongetwijfeld herinneringen aan deze Zondagmiddagen

hebben meegenomen als zoovele stemmingsbeelden van atmospherische artisticiteit en openhartige, gelukkige gastvrijheid.

Kwam men vroeg op den middag, dan vond men de vele gasten in het clair-obscur van den voorsalon bijeen, geschaard in de nabijheid van de vrouw

des huizes; behalve een algemeen gesprek, werden door de aanwezigen met hunne naastbijzittenden conversaties aangeknoopt, die, zooals wel vanzelf spreekt, meestal over kunst en over de laatste gebeurtenissen op artistiek gebied liepen. Wat al beschouwingen zijn er geleverd, en wat al oordeelen zijn er geveld door beroemde kunstenaars in Israëls' salons over nieuwe schilderijen, over tentoonstellingen, over merkwaardige kunstgebeurtenissen, en in 't algemeen over de kunst van het heden en het verleden!

En al dien tijd ontbrak de gastheer......

Totdat tegen half-vier, ongemerkt en onhoorbaar aansloffend, de kleine gestalte met het grijze hoofd van Israëls uit de tuinveranda als een verschijning kwam opdagen.

Daar stond hij in de deuropening, een weinig voorover gebogen, met een hand aan zijn bril, verblind door het heldere buitenlicht, in de onmogelijkheid iemand in het halfduister der kamers te herkennen. Van achter, uit den open hemel en door het glas der veranda, goot het daglicht tegen hem aan en langs hem heen. Zijn kleine gestalte in donkere kleeding werd hard uitgekrast tegen den achtergrond van lichtwit, terwijl het grijze haar van hoofd en baard zilver blond tegen den dag uitkwam: — een klein, goedig, ineengeschrompeld patriarchje gelijk, zoekend met den blik op den drempel zijns tempels.

Dan, eenigszins gewend aan het halfduister, tot nog toe niet zeker van hetgeen hij zag, slofte hij de kamers binnen; en opgewekt en vriendelijk klonk zijn stem met hooge toontjes:

— Aja... nu zie ik 't... Zoo Artz ben jij 't!... Mevrouw! Heusch ik kon u zoo gauw niet herkennen... Dag Boele, hoe maken ze 't thuis?... Héé, Vosmaer, jij ook hier! Wel dat doet me pleizier... je zat daar zoo in het donker...

Gaande van den een naar den ander, nog afgetrokken, als iemand wiens gedachten met heel iets anders zijn bezig geweest, drukte hij allen de hand, voor ieder overhebbend een vriendelijk woord, een hartelijke opmerking, totdat hij zich in een fauteuil zakken liet, waarin hij bijna geheel wegzonk, terwijl zijn scherpe, vriendelijke stem, vol hooge toontjes, babbelend klinken bleef.

Vlug, gevat, en helder is hij in het gesprek, met een kleinen draai van ondeugende spotzucht en scherpe vroolijkheid; maar in zijn klemendste kritiek, in zijn afbrekendste peroratie klinkt steeds een toon van humanitaire goedheid, van superioriteit als mensch, dat kleinzielige wraakzucht en benauwde ijdelheid mist. In de conversatie maakt hij den indruk van een dóór en dóór artiest, die wel iets anders aan zijn hoofd heeft dan de keffende boosheden van een kwaadsappig kunstenaartje of een albedillend veelwetertje; hij is, om 't zoo eens te noemen, onpersoonlijk, generaliseerend, té ver af van kleine kwetsbaarheidjes, om pijn te voelen over een hard woord of een domme hatelijkheid van de kritiek; altijd gevat en schalksch laat hij de aanvallen op zijn persoon den nek breken over een rollend woord of een jubelende ondeugendheid.

Doet hij zich in de gewone salonconversatie kennen als een aangenaam, pittig prater, die op tijd zijn antwoorden en opmerkingen weet te plaatsen, rustig van toon, ze op zijn gemak halend uit zijn hoofd en ze vormend in kalm afloopende zinnen — een kalmte, die vermoeden doet, dat hij slechts met één oor luistert en soms maar half bij 't onderwerp is —, er behoeft weinig te gebeuren, om de gemoedelijke grijsaard te doen veranderen in den driftigen anthoesiast, zooals wij hem beschreven hebben op de beruchte vergadering van het Diligentia-concert.

Stel bijv.: dat 't gesprek komt op een der vele domheden van de dagblad-kritiek, op de dwaze ophemeling van een modestuk, op een enormiteit van burgerlijke mooivinderij, of op de kunstpretenties van een klauwbuikje met artistieke airs, — en de zenuw-irritatie, die zich van Israëls meester maakt, transformeert hem in den verontwaardigen interruptor, die op genoemd concert den leek het woord afsneed.

Heeft hij tot nu toe achterover gezeten in een diepen fauteuil, weggedoken in een gemakkelijk rustende houding, alleen zijn hoofd vol grijs haar profileerend tegen het licht van eenig raam, dan schiet hij eensklaps naar den rand van zijn stoel, zitten blijvend op een puntje; zijne kleine, levendige oogjes schitteren en bewegen zich snel achter de brilleglazen; zijn geheele pose wijst op een inwendige erectie. En ook zijn gebaren worden druk, zenuwachtig, hakkend door de lucht, haastig en afgestompt. Hij gunt zich den tijd niet meer om zijne gedachten tot heele zinnen te formeeren; maar zijn opmerkingen en zijn verontwaardiging ontvallen hem in brokjes zin, zonder kop of staart, buitelend over elkander, in hokkende haast; zijn hoofd, zijne armen, zijn bovenlijf worden onrustig van zenuwachtigheid.

— Hoe komt zoo'n mensch er-an? — Hoe durft-ie 't zeggen?... Ik-ke... Als ik goed schrijven kon, zou ik... Nee, ik begrijp 't niet... Hoe weet zoo'n man? Hij heeft geen flauw begrip... En dat praat mee over kunst!...

Als ik iets te zeggen had, zou ik 'n wet willen maken... er moest 'n belasting zijn op elke dwaasheid!...

En dan, als bedarend door een invallende gedachte, terwijl een guitige glimlach zijn kleine oogjes achter de brilleglazen fonkelen doet, en een lachtrek aan weerszijden van den mond ontstaat, die in zijn grijze baard wegloopt, eindigt hij kalmer, sprekend met een zich ratrappeerende bedaardheid:

— Of neen, 't zou wreed zijn... Want de man zou in 'n jaar geruïneerd wezen!

Nooit, zelfs niet in zijn buien van grootste verontwaardiging, zal hij wreed, hatelijk of ruw zijn, als iemand die zijn eigen zaak bepleit; hij toont zich altijd als een kunstenaar en een mensch, die hoog staan om hun onbaatzuchtigheid, als een eenig type van kunstanthoesiasme, dat zijn kunst met reine, blanke, jaloersche liefde bemint, verontwaardigd zou worden over een gemeen woord gebruikt in betrekking tot de kunst, als een beleediging 't liefste hem aangedaan: — als een schilder met grijs haar, maar voor de jongere nevropaten een voorbeeld van jeugdige opgewondenheid en innige toewijding.

Israëls is iemand met hooge kunst en een hoog hart, want wanneer men hem verzekerde den leek op het Diligentia-concert gekrenkt of gegriefd te hebben, dan zou hij ruiterlijk op 'm afgaan om hem 't eerst de hand te drukken: zijne woorden hadden een geheel andere bedoeling, en die Meneer?... och, hij wist op dat oogenblik niet eens wie 't was!

Voor hen echter, die Israëls in zijn atelier gezien en gesproken hebben, is Neerlands beroemde schilder in veel opzichten een ander mensch.

Gaat men de beide salons door, dan vindt men in de veranda een deur, die toegang geeft tot een diepen, langen gang, eenige trapjes af en gelijkvloersch met den tuingrond. De eigenlijke naam voor deze gang is: een overdekte doorloop, getimmerd over de geheele lengte van den tuin, en een

verbinding vormend van het woonhuis met het steenen atelier, dat hij achter in zijn tuin heeft laten bouwen. Deze doorloop, verwarmd en in een tonig licht, is volgehangen met studies, die 't gezellig en huiselijk maken.

Op het einde van dezen gang bevindt men zich voor een tweede trap, een twintigtal treden hoog, en die bij den bezoeker een eigenaardig, stemmingsvol gevoel opwekt van afzondering — als ging men iemand opzoeken, die met zijn kunst in een stil hoekje van de stad is weggekropen: een Kluizenaar van het penseel, een groote Heilige van de schilderkunst.

Onhoorbaar, met gesmoorde stappen in den molligen, dikken looper, klimt men naar boven, tot aan een klein bruin deurtje aan de linkerhand.

Men klopt tegen het hout, en van binnen klinkt, als het stemmetje van een buikspreker, hoogjes en héél ver weg, gauw uitgestooten: „Binnen!"

De deur open, en men komt in een enorme ruimte. Naar de vier zijden staan de muren hoog en vér weg, opklimmend naar een vlakke zoldering, makend met den vloer een groot cubusvormig atelier.

Een reusachtig raam op het Noorden laat een zonlooslicht naar binnen stroomen, het gietend uit een bleekblauwen Hollandschen hemel, dwars door het glas, van binnen in samengevloeide bundels geworden één stil, rustig lichtbad, dat neerglijdt over alle voorwerpen.

Wit, blauwig wit, op den voorgrond, klimt het op tegen stoelen, duikelt weg over eenige schoorsteen-ornamenten, strijkt kantlichtjes over de rondingen der vooraanstaande voorwerpen, tikt hier even met een glimmertje op een glinsterend porseleintje, om dan weer breed en vlak neer te plassen op den grond.

En het vloeit uit, wegsiftend naar achteren, uitloopend in kracht, om in de diepte in een tonig tusschenlicht te versmelten, waarin eenige schilderijen tegen den wand droomhangen.

Midden in dezen cubus, die volgeloopen is met zonloos licht, zit achter een ezel Jozef Israëls te werken, gedraaid met den rug naar de deur; maar in deze enorme ruimte, hoog, breed en wijd, lijkt zijn kleine gestalte nog kleiner, bijna nietigjes van proporties, kort, smal, ineengebogen, niet grooter doende dan een stoel, een afzonderlijkheid uitmakend met zijn ezel, als een alleenstaande groep.

Hij herkent u bij 't binnenkomen aan uw stem, ofschoon hij u niet zien kan. En onmiddellijk roept hij u vriendelijk welkom toe:

— Zoo ben jij 't! Nu daar doe je goed an!... Waar heb-je zoo lang gezeten?... Excuseer me, dat ik je geen hand geef . . . Als je wilt gaan zitten, kijk, daar staat een gemakkelijke stoel . . . Je neemt me niet kwalijk, niet waar, dat ik nog wat blijf werken . . . En-ne, wat voor nieuws breng je mee? Druk aan 't werk geweest? Wat nieuws onder handen?"

Op vriendelijken, aangenamen toon blijft hij met u praten, belangstellend in 't geen hij weet, dat u lief is, in gemoedelijke, korte zinnetjes, en zich zelf telkens in de rede vallend.

Ondertusschen werkt hij langzaampjes door, zijn penseel houdend aan 't uiteinde van zijn kort armpje, voorover gebogen naar zijn doek, en, zoover als mijne herinneringen strekken, altijd met een hoed op 't hoofd.

En dan, in kort beschouwinkjes, van tijd tot tijd, om te zien hoe 't doet, even het bovenlijf naar achteren brengend, blijft hij wel eens in een zin steken, vergetend hem af te maken, u geheel te antwoorden, om daarna, als herinnert hij zich iets te moeten zeggen, ineens over geheel iets anders te beginnen, zonder te denken om het voorgaande.

Totdat hij opstaat, palet en penseelen op het krukje neerlegt, met een snellen duw zijn hoed achter op het hoofd schuift, en met de handen in de zakken eensklaps voor u komt staan.

Zijn hoofd, met de welbekende karakteristieke trekken, geheel gezet in het wit van baard en haar, waarin achter de brilleglazen de altijd heldere guitige oogjes, staat boven twee smalle schouders, die uitloopen in een slordige lichaamslijn, als van iemand die wel aan iets anders

te denken heeft dan aan de coquetterie van zijn uiterlijk: zoo iets als een dasje dat scheef zit, een lus die uit de jaskraag steekt, een nonchalance van onnadenkendheid. En dwars door het glas van het enorme atelierraam giet het licht op hem neer, nog witter makend de eerwaardigheid van zijn grijsheid, waaronder zijn zwarte kleeding zich scherper afteekent tegen de lichtere tonen van den achtergrond. Dan zegt hij:

— Ja, ik heb vandaag niet veel voor je te zien... Kom maar 's hier!

Hij brengt u naar een studie, naar een schilderij in wording, juist aangesmeerd, een breeden opzet nog vol zoeking, maar al raak, die 't al doet. Hij blijft naast u staan, zelf beschouwend zijn begonnen werk, in een frissche kijking met oog en gevoel uitwerkend dezen opzet van zijn nieuwe schepping, iets vindend op dat moment, waarnaar hij tevergeefs gezocht had — een van die kunstheerlijkheden makend in het hoofd, zooals een artiest in eigen gevoelsgeluk scheppen kan uit het embrio, dat alleen nog spreekt tot hem.

Zoo is Jozef Israëls in huis en in zijn atelier: een mensch en een artiest vol groote en beminnelijke eigenschappen, een van die volbloed kunstenaars, die de kunst liefhebben óm de kunst, en die schilderen uitsluitend en alleen om kúnst te maken — een kunst, even geheimzinnig en raadselachtig als het Groote Leven der Menschheid, zonder doel, zonder oorzaak, scheppend uit aandrang, zonder nutsbedoeling — de hoogste openbaring van het immaterieele mensch-zijn!

En nu Jozef Israëls op straat!

Loopt 't 's middags tegen vier uur, dan verlaat hij de kluizenaarsstilte van zijn atelier, neemt jas en stok, en uit gaat hij voor een wandeling, zich meestal richtend naar den kant van het Bosch of den Koekamp. Daar heb ik hem dikwijls ontmoet, voorover loopend, kijkend naar den grond, met korte, snelle slofpasjes drentelend over de schelppaden, met zijn wandelstok stampend op den grond in de maat zijner passen.

De kleine, levendige grijsaard heeft mij toen echter nooit gezien; hij liep in gedachten voort, altoos kijkend naar den grond, in gevoelsgedachten (zooals ik ze noemen wou), vol abstractie, zoodat men zich naderhand niet eens herinnert waar men geloopen heeft of wien men is tegen gekomen — maar een van die abstracties, welke men bij een groot kunstenaar te zeer respecteert, om hem met groet of woord te storen. En ofschoon wij elkaer soms dienzelfden middag ontmoet hadden, zijn wij elkander herhaaldelijk als vreemden gepasseerd, met te veel eerbied van mijn zijde, om den kunstenaar, wien ik in zijn atelier reeds eenige oogenblikken ontroofd had, ook in deze mogelijk kostbare momenten te storen met mijn groet.

*
* *

En dit is al wat ik schrijven durf over Jozef Israëls.

Waarom ik niets zeg over zijn „kunst"?

Niet alleen, omdat zijn kunst zoo oneindig veel mooier is, dan mijn woord zou kunnen zijn, maar ook omdat ik 't geheel eens ben met een zijner lijfspreuken, nml.: „Spreek zoo weinig mogelijk over kunst, maar maak veel!"

Februari 1891.

TWEE KLOMPJES.

DOOR

W. OTTO.

Het is kermis in het dorp en men is het er algemeen over eens, dat er nog nooit zoo'n mooie is geweest.

Behalve wat er jaarlijks te zien valt, is er nu nog een *café chantant* met een aantal heeren en dames, die, terwijl de bezoekers zich aan *beignets à l'instar de Paris* te goed doen, allerlei aardige liedjes ten beste geven.

Maar het mooiste is de tent met de wilde dieren, welker gebrul nu en dan nog boven de schetterende tonen van een trompet-draaiorgel over het nu zoo drukke dorpsplein weerklinkt. In de schrilste kleuren staan ze op het zeil afgemaald: twee tijgers, een leeuw, een wolf en een groot aantal slangen, die als een kabelstreng in elkander zijn gedraaid.

En toch is dat nog het mooiste niet.

Neen, het allermooiste van de kermis is het jonge meisje met dat roode lijfje en dat blauwe rokje aan. Zij streelt nu juist den papegaai, die in een koperen ring voor den ingang zit te schommelen, over den bontkleurigen kop, terwijl de baas van het spel met luider stem vertelt, dat zij al die dieren heeft getemd en aan zich onderworpen. En met zijn stok slaat hij op het zeil, dat haar vertoont „zittende en rijdende op den leeuw, den koning der dieren!"

Onder de toeschouwers, welke zich voor de tent verdringen, is een schipper, die door zijn reusachtigen lichaamsbouw en door de kinderlijke belangstelling, waarmede hij naar den redenaar luistert, de aandacht tot zich trekt.

Hij heet Klaas de Goede, maar in de wandeling noemen zij hem: Goede Klaas.

En hij is ook goed. Geen mensch of dier zal hij kwaad doen, en van zijn kracht gebruik, of liever misbruik maken om een ander het zwijgen op te leggen of eigen zin door te drijven... neen, dat zal hij ook niet, allerminst tegenover zijn klein, lief vrouwtje, zijn Truitje. En niet, omdat hij bang voor haar is, maar omdat hij zooveel van haar houdt.

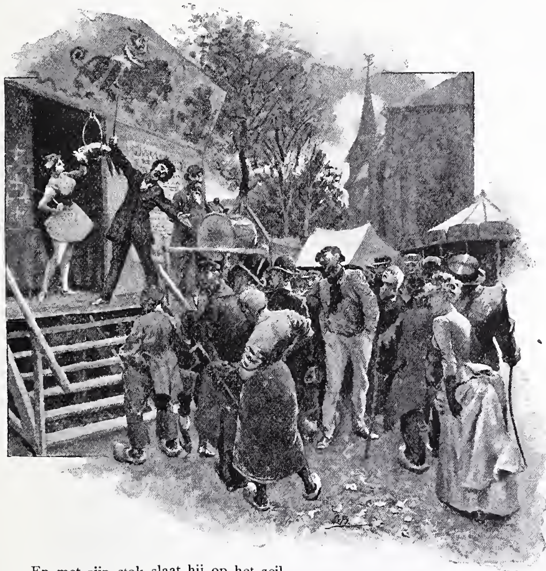
„Jandoppie!" zegt hij, „dat moet ik van avond eens gaan kijken. Dat moet ik zien, dat zoo'n klein, tenger ding, dat ik wel op mijn eene hand kan houden, al die leeuwen en tijgers de baas is. Dat is de moeite waard!"

„Wel zoo", zegt de kastelein, die ook eens een kijkje is gaan nemen en het nog niet goed verkroppen kan, dat Klaas sinds zijn huwelijk niet meer tot zijn gasten behoort, „maar dan moet Truitje het toch eerst willen hebben."

„Dat is natuurlijk", antwoordt Klaas met een goedigen glimlach, „als Truitje het niet wil, blijf ik thuis."

„Dat is natuurlijk", herneemt de ander met iets spottends, „en als je

thuis moet blijven, dan kan je je schadeloos stellen door eens in den spiegel te kijken, dan zie je ook een leeuw, die door zoo'n kleine tengere pop bij den neus geleid wordt. Neen, nu moet je niet kwaad worden. Je bent de eenige niet. Onze burgemeester is een reus en zijn vrouw maar zoo'n bleekneuzig stadsdametje. En wie is de baas van die twee?"

En met zijn stok slaat hij op het zeil.

Klaas schuift zijn pet wat naar achteren.

„Dat weet ik niet. Maar het is allemaal uit goedigheid en liefde."

„Ja, dat ken ik. Goedigheid en liefde, die altijd van één kant komt. Ik geloof niet, dat ik er je van avond zien zal. Je zit onder de pantoffel, man! En daarmee uit. Adjuus!"

„Ik kom van avond", roept Klaas hem achterna, en slaat peinzend den weg in naar de vaart, waar zijn scheepje ligt. Het doet hem goed, dat de wind, die nu wat sterker opsteekt, hem in het gezicht waait, want zijn wangen gloeien, en hij is vast besloten te laten kijken, dat hij niet onder de plak van zijn vrouwtje zit.

Hij gaat de plank over en laat zich in de kajuit zakken.

Wat een kneuterig kamertje! En hoe handig is er van die kleine ruimte partij getrokken. Geen hoekje, geen gaatje is ongebruikt gebleven!

Voor de beide ruitjes, die naast het roer uitkomen, hangt zoo waar nog een schuin gordijntje, en dat hoekkastje lijkt wel uit een speelgoeddoos gekomen. En tusschen al dat kleine, schijnt het kittige Truitje wel een reuzin te zijn. Zij kan hier nog rechtop staan, maar dat kan Klaas niet. Hij moet altijd zijn hoofd buigen. Misschien komt het daardoor, dat hij ook altijd voor Truitjes wil buigt.

Maar Klaas heeft nu andere gedachten in het hoofd en in zijn afgetrokkenheid gooit hij een stoel om, waardoor de kleine wakker schrikt en een vervaarlijk gehuil aanheft.

Truitje tracht den kleinen man tot bedaren te brengen.

„Dat doe je nu alweer", zegt ze, „kan je niet beter uitkijken? Het lijkt wel, dat je het er om doet."

Goed Klaas staat met gebogen hoofd, en richt zich in zijn volle lengte op, of liever hij wilde dat doen, want reeds bij het begin van die beweging stoot hij zijn hoofd tegen de zoldering en hij houdt het nog lager dan gewoonlijk. Hij wil zeggen, dat hij dien avond naar de *menagerie* wil, dat hij die juffrouw op een leeuw wil zien rijden, en in verstoordheid zoekt hij de kracht, die hem nu reeds tegenover Truitje begint te ontzinken.

„Trui!" zegt hij met gebogen hoofd, „jij koejeneert mij altijd. Jij wilt altijd gelijk hebben. Allemaal goedigheid en liefde, zie je, maar die kunnen te ver gaan. Ik laat me niet langer ringelooren als een kind, hoor!"

Het vrouwtje heeft den kleine op schoot genomen om hem een schoone luier aan te doen, en nu houdt zij de beide slippen in haar hand zonder die tot een knoop in elkander te draaien. Zóó heeft zij Klaas nog nooit hooren

In zijn afgetrokkenheid gooit hij een stoel om.

spreken, en zij ziet hem aan om te onderzoeken of hij het meent of gekscheert.

Neen, hij meent het in vollen ernst, en nu ze nog een woord tegenspreekt slaat hij op de tafel.

Eenige oogenblikken is het stil, want ze wil bedenken, wat haar in dit vreemde geval te doen staat, en zij hoort den wind, die steeds feller blaast, door de touwen van het tuig fluiten, terwijl het zeil, dat op dek te drogen hangt, met kracht tegen den mast slaat. Het wordt proestig in de lucht.

Zij beproeft het met zachtheid, met hardheid, eindelijk met onverschilligheid.

„Ga jij maar naar de kermis", zegt ze met tranen in haar stem, „ga jij maar kijken naar die juffrouw, die op een leeuw rijdt en een tijger pootjes laat geven, en laat mij maar hier alleen met mijn kind, met mijn jongen. Het waait wel hard, en we weten nooit, wat er gebeuren kan, maar ga jij maar heen! Het kan mij niets meer schelen, neen, niets, niets!"

Het plezier is er voor Klaas af, maar hij wil niet toegeven. „Nu moet ik voet bij stuk houden", denkt hij, „nu moet ik laten kijken, dat ik niet onder de pantoffel zit. Ik zal het morgen wel weer goed maken.

En als het avond is geworden, gaat Klaas naar de kermis in het dorp. Maar evenals de plank, waarover hij van boord gaat, waggelt en wankelt ook zijn voornemen, want hij kan het niet goed verdragen, dat zijn Truitje hem zonder een woord te spreken, met betraande oogen nakijkt.

„Neen, terug wil hij niet. Dàt zou kinderachtig zijn. Ja, het spijt hem, dat hij haar verdriet aandoet. Morgen zal hij haar een koek geven, een grooten, en hij zal er een koopen, waarop staat: *Uit Liefde*.

Twee uren later gaat Truitje eens op dek om te zien of Klaas er nog niet aankomt. Zij kan het beneden niet langer uithouden, en ze tuurt en ze luistert of zij zijn voetstap niet hoort op het stille pad. Neen. Alles blijft stil.

Bij den rosachtigen gloed van het verlichte dorp, nu door snel drijvende wolken teruggekaatst, ziet ze twee mannen aankomen.

„Goên avond, moedertje!" „heb je al van het ongeluk gehoord?"

„Van een ongeluk?" vraagt ze verschrikt, „man, wat is er dan gebeurd?"

„Ik dacht, dat je het al wist, omdat je zoo naar den kant van het dorp kijkt. Van het beestenspel is een stuk van het dak ingewaaid, en de leeuw, die dat jonge meisje op zijn rug rondreed, is er zoo van geschrikt, dat hij haar heeft afgeworpen. Toen is hij tusschen de toeschouwers gesprongen en heeft er een paar een leelijken beet gegeven."

Truitje is de plank al over. Zij heeft haar klompen uitgeschopt, en grijpt den spreker bij den arm.

„Ben je er bij geweest? Heb je mijn man niet gezien, zoo'n grooten man met zoo'n goedig gezicht — een blauwe bouffante om en een zwarte pet op?"

„Ja, dien heb ik gezien. Hij zat juist op de plek, waar het dier het eerst heensprong".

Truitje is op haar kousen al een eind den weg op naar het dorp.

Het was waar, maar de berichtgever had het geval een beetje opgesierd, want toen de planken in het circus neervielen, was het woedende dier wel tegen de afrastering opgesprongen en had het publiek op de voorste rijen een verschrikkelijk gegil aangeheven, maar hij was in de afgesloten ruimte teruggevallen, om toen regelrecht op zijn berijdster af te komen, die half

bewusteloos in het zand lag. Klaas had haar gered. Vlug als een kat klauterde hij met haar over de omheining, en even vlug had hij zich uit de voeten gemaakt om te ontkomen aan de gelukwenschen van zijn bewonderaars.

Wat zal Truitje blij zijn, dat hij toch maar gegaan is. Het was een bestiering.

Met zachten tred loopt hij de plank over. Voorzichtig schuift hij het luik terug en gluurt naar binnen. Wat is dat? Truitje is er niet. Truitje is weg!

Hij loopt naar de voorplecht en hij struikelt over.... Truitjes klompen, die bij de plank staan.

Zijn hart krimpt ineen. Geen twijfel meer. Truitje is.... maar die gedachte doet hem rillen.

Met haar klompjes in de hand staart hij op het donkere water.

„Omdat zij dacht, dat ik haar niet meer liefhad, omdat ik hard tegen haar ben geweest!" snikt hij, „o, Truitje! mijn goede, lieve, beste vrouw!"

En met de vuist slaat hij zich voor het hoofd. „Dacht je soms, dat ik mij door zoo'n kermis-madam had laten inpakken? Truitje, Truitje!"

Maar wie vliegt daar langs het pad, wie slaat haar armen om zijn hals en snikt aan zijn borst? — zijn Truitje!

„Klaas!" lacht zij door haar tranen heen, „ben je niet gewond, ben je niet dood?"

Hij tilt haar op, en dan fluistert hij haar toe:

„Dat is eens en voor altijd. Ik heb alleen willen laten zien, dat ik niet onder de pantoffel zit. Het is met ons gegaan net als met de juffrouw en den leeuw, die tegen haar opstond. Maar alles is weer terecht gekomen. Laat het nu maar altijd weer goedigheid en liefde tusschen ons zijn."

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

EERSTE AFDEELING.

BROEDER EN ZUSTER.

VI.

Maria Magdalena.

In het midden van Wintermaand 1614 begon meester Francesco Badens eene geheel nieuwe schilderij, voorstellende Maria Magdalena, ter halver lijf, in de opgeheven handen een crucifix, de oogen met eene uitdrukking van innige verkleefdheid en smart naar het Christusbeeld geslagen, het gelaat half in profiel, de golvende goudblonde hairen als een mantel om de naakte schouders en boezem. In het diepste geheim kwam Hildegond meest gedurende den nanoen een uur bij den schilder. Badens' inhalige vrouw, Aagt Jansdr., waakte met de grootste zorg, dat de meester niet in den arbeid gestoord werd. Zij zelve kwam nooit in het atelier dan alleen zeer vroeg in den morgen, als er gedweild of gestoft moest worden Vóór haar huwelijk had zij er niet tegen opgezien soms voor Badens te zitten, wanneer hij studies naar het naakt noodig had, later, als zijne vrouw, had zij ronduit geweigerd hem in dit opzicht bij te staan. Zij achtte er zich nu te voornaam toe. Daarom vermeed zij het atelier, zoolang Badens er aan het schilderen was.

Toen deze Hildegond de eerste reis ontving, was zijne ontroering en verlegenheid grooter dan de hare. Hij putte zich uit in hoffelijke dankbetuigingen, die zij lachend afweerde. Hij had de groene gordijnen, die de beide afdeelingen van het atelier scheidden, zorgvuldig gesloten. De hoog van boven invallende lichtstralen uit de dakvensters waren met gordijnen getemperd. Een breed scherm stond midden in het vertrek. Eene zware draperie viel van den zolder langs het scherm, en vormde zoo een bijna geheel afgeschoten hoekje, veilig zelfs voor toevallig of onverwacht binnentredenden. De ezel stond in het volle licht der hooge vensters, van onderen voor een klein deel met houten luiken gesloten. Tegen het scherm stond op eene kleine verhevenheid een tabouret. Wanneer Hildegond daar eenvoudig zou willen neêrzitten, het ge-

laat eenigszins half profiel, zou de meester aan den arbeid gaan. Zij mochten samen spreken, zooveel zij wilden.

In het begin sprak Hildegond weinig. Badens arbeidde met den vurigen ijver van den kunstenaar, die geheel onder de macht staat van zijn onderwerp. Gedurig bleef hij staren naar de schoone trekken der jonkvrouw. Hij scheen dan in eene mijmering te vervallen, doch zij riep hem snel met een vroolijk woord tot den arbeid terug. Zij kon maar zeer kort toeven, men mocht haar anders thuis missen. Badens legde soms palet en schilderstok weg, om opstaande haar zijne onbegrensde dankbaarheid te betuigen. Zij spraken een oogenblik over kunst, over de toekomst van Gerbrand, over haar zelve — en snel zat de schilder weer voor zijn ezel.

Op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis had niemand, buiten Gerbrand, het minste denkbeeld van deze zaak. Dat Hildegond een uur of langer uitging, om vrienden of familie te bezoeken, was eene zeer gewone gebeurtenis. Van daar, dat zij Badens telkens overgelukkig maakte door hem eene nieuwe zitting te beloven. De kunstenaar had zonder tegenspoed de hoofdlijnen van het gelaat, de uitdrukking van hare trekken, en de schets van het geheele schilderij op het doek gebracht. Toen hij zoo ver gekomen was, scheen hij op een onuitgesproken bezwaar te stuiten.

Op zekeren helderen Januaridag van 1615 bemerkte Hildegond, dat hij bijna niet sprak en niet schilderde. Hare vroegere verlegenheid had zij geheel overwonnen. Daarom maakte de zonderlinge houding van Badens haar nieuwsgierig. Op spottenden toon vroeg zij hem, wat hem schortte. Hij scheen in gedachten verzonken, en antwoordde niet. Zij hield aan. Hij legde zijn schildersgereedschap weg, kwam op haar af, en wees, terwijl een gloeiend rood zijne wangen overstroomde, op hare muts. Hildegond prijkte, als alle jonge vrouwen en meisjes van goeden huize, met eene muts van kant, die trots den opstaanden rand het geheele voorhoofd en een goed deel van het glanzig blond hair vrij liet. Zij droeg het hair naar het achterhoofd gekamd, en had het, om het in den bol der muts te kunnen verbergen, zoo beknopt mogelijk saamgevlochten.

Zij begreep de bedoeling van den meester, lachte wat gedwongen, en sprong van de verhooging om naar de schilderij te gaan zien. Zij peinsde een oogenblik. Zij herkende hare trekken, maar zag, dat nog steeds de mantel van blonde stralen, die op de schouders van Magdalena zouden nederdalen, in doodverf was aangeduid. Zonder een woord te spreken slaat zij de hand aan het hoofd, strikt het lint der muts los, en neemt die snel weg. Met beide handen grijpt zij de breede hairwrong van blonde vlechten aan, en rukt ze snel uit elkander. Badens stond ademloos haar met zijne blikken te verslinden. Hildegond ontknoopt de dikke, weelderige vlechten, en welhaast zwieren, zwaaien, kronkelen, plassen, als kabbelende golfjes van eene zacht door den wind bewogen beek, de rijke hairstroomen haar over schouders en boezem, het gelaat geheel bedekkend als met een sluier, afdalend tot de heupen in kronkelenden loop, ieder golfje gehoogd door een gouden kantlicht.

En omdat hare fijne stolpkraag verhinderde, dat de volle hairschat in vrijen loop langs hals en schouder zwierde, knoopt zij ook dezen los, en verbergt het purperrood van hare wangen achter een gordijn van goud.

Badens stond ademloos haar met zijn blikken te verslinden.

Badens trad snel op haar toe en riep:

— „Gans lijden! Zoo heeft Rubens zijne Magdalena gezien!"

Hildegond boog het hoofd. Zij scheen op eens den moed te verliezen.

Maar Badens greep hare beide handen, drukte die warm, en sprak half fluisterend:

— „O Hildegond! hoe verweend, hoe prachtig, hoe ondeugdelijk mooi!”

Zij schoof even den blonden sluier voor hare oogen weg, en zag Badens met den vollen gloed harer donkerbruine oogen aan.

Geen van beiden heeft zich naderhand volkomen rekenschap kunnen geven van hetgeen thans volgde. Badens had sidderend de hand gelegd op het verwonderlijk schoone hair, dat hem met onweerstaanbare kracht scheen aan te trekken. Hildegond vlijde het hoofd met onbewuste schuchterheid aan zijn breeden borst. Hij omvatte hare leest. Hij meende het kloppen van zijn hart te kunnen hooren in de stilte van het atelier. Hildegond's snelle ademhaling verried de macht der aandoeningen, die zich van haar meester maakte. Toen zij haar oog weer opsloeg, blonk haar uit Badens' blik een zoo overmeesterende hartstocht tegen, dat zij plotseling zich wilde losrukken uit zijne armen.

Doch het scheen haar, of zij verlamd was, of zij daar gekluisterd stond door bovenaardsche macht. Badens klemde haar vaster aan zijne zijde en drukte in het wilde trillende kussen op het glinsterende hair en het blanke voorhoofd. Zij onttrok zich niet meer aan zijne omhelzing. Zij sloot de oogen. Er klonk eene zachte muziek in hare ooren . . . .

Hoelang zij dus door den schok van den eensklaps losbrekenden storm werd meegesleept, kon zij later niet bevroeden. Zij herinnerde zich, dat zij op de tabouret gezeten had, waar zij poseerde, dat Badens aan hare voeten lag, dat hij haar afhangend hair zachtkens streelde met beide handen. Het was vreemd, zij hadden in den beginne weinig, en steeds zeer zacht fluisterend gesproken.

— „Hildegond!” — ruischte het nu iets luider. — „Dat was sinds jaren mijn stoutste wensch! Mag ik u vertrekken, wat ik al heimelijk voor u verborg?”

Er volgde weldra een vloed van woorden. Hij schilderde haar zijne vurige genegenheid, zijn onuitsprekelijk verlangen en zijne wanhoop. Gescheiden door onpeilbare diepten had hij haar steeds in stilte om hare betooverende schoonheid, en als schilder en als man, liefgehad. Alle vrouwen, die hij op het doek bracht, had hij hare onweerstaanbare bekoorlijkheid willen geven, maar het was altijd te vergeefs geweest. Hij had dikwijls het plan opgevat deze allesbeheerschende drift met wortel en tak uit te roeien. Het was al om niet. Hij kon haar niet vergeten, en hij kwam telkens in de vroolijke gezelschapszaal bij haar vader, om op nieuw duizelend en vertwijfelend te vertrekken. Daar zij hem altijd met voorkomendheid had toegesproken, daar haar glimlach hem altijd welkom heette, had hij met de uiterste zelfbeheersching zich moeten bewaken om zijn geheim niet te verraden. Hij had allerlei wonderlijke plannen gevormd. Hij wilde haar van zijne liefde spreken, hij wilde met haar verdwijnen, naar Italië vluchten, en daar met haar een nieuw leven beginnen. Hij verhaalde met onuitputtelijke welsprekendheid over de heerlijkheid van Italië, over de vrijheid van het leven der kunstenaars te Rome . . . .

Plotseling barstte Hildegond in stuipachtig geween uit. Een stroom van tranen droppelde langs hare wangen, terwijl zij met de handen vóór de oogen zacht huiverend als ineenstortte. Angstig stond Badens op, haar smeekend met de zoetste woorden te zeggen, wat haar deerde. Maar zij bleef schreien als een klein kind onder heftig gesnik, lange pooze. Badens stond als verpletterd. Hij deed, wat in dit geval het meest geraden scheen, hij liet haar uitweenen, en bleef wachten met gebogen hoofd.

Toen zij na geruimen tijd zich oprichtte, toen zij het weerbarstig golvend hair over de schouders wierp, zag zij den kunstenaar aan met het begin van een weemoedigen glimlach — een flauwe zonnestraal na betrokken regenlucht. Zij stond op, en haastte zich den rijken schat van blonde hairen weer weg te vlechten, weer te verbergen in de kanten muts, haar stolpkraag vast te haken en zich gereed te maken, om te gaan. Van schilderen zou toch nu niet meer komen. Zij had met de Francesca van Dante kunnen zeggen: „Quel giorno più non vi leggemmo avante." Maar vóór zij vertrok, prangde Badens haar nog eenmaal in zijne armen. Zij antwoordde niet, toen hij vroeg, wanneer zij zou terugkomen. Iets onhoorbaars, iets, dat naar eene belofte zweemde, suisde over hare lippen. Zij verdween zonder afscheid.

Hildegond had Badens lief, reeds lang, zonder hoop, zonder toekomst. Zij had met zich zelve gestreden, dapper, onophoudelijk. En nu was de orkaan boven haar hoofd plotseling losgebroken. Zij leed niet aan al te prikkelbare zenuwen. Zij werd niet door de hooggekleurde voorstellingen eener koortsachtige fantasie gekweld. Zij zag de werkelijkheid, zoo als die was, met volkomen onbevangen blik. Zij beschikte over eene ongemeene wilskracht, en had op dien namiddag niets anders noodig dan eene kleine wandeling op weg naar huis, om een besluit te nemen. Zij was schijnbaar hersteld van den grooten storm, die haar plotseling overwonnen had, toen zij de hand legde aan den klopper van het ouderlijk huis.

Sander Vredericxsz., die haar inliet, zeide, dat er bezoek was — eene oude juffrouw, hij meende juffrouw Lastman. Zij stond een oogenblik in gedachten, maar plotseling de lippen op elkander klemmend, snelde zij naar de bruine eikenhouten deur en trad binnen. Daar het naar vieren liep, dommelde de zijkamer reeds geheel in de schemering, en straalde de haard alleen licht en gloed uit. De koude wegstervende Januaridag zag somber door de hooge ruiten. Hildegond gevoelde zich geruster, geen uitvorschende blik zou op hare trekken lezen, wat nog steeds haar hart deed bonzen met onstuimigen slag. Zoodra zij zich vertoond had, hoorde zij de luide stem van haar vader:

— „Daar is ze zelve! Gants elementen, Hildegond! We hebben, zeper! al een half uur op je gewacht. Hier is Barber Jacobsdr.! Ze komt met eene commissie vanwege haar zoon, meester Pieter Lastman!"

Bij den haard zat eene statige oude vrouw, geheel in het zwart met een eenvoudig ouderwetsch hagelwit mutsje en een zeer hoogen stolpkraag. Haar gelaat werd door de laatste lichtstralen van den dag nog even verlicht. Er

flikkerde groote vastheid van wil en iets, wat naar onversaagdheid zweemde, uit de staalblauwe oogen, wier blik onaangenaam doordringend kon zijn.

Hildegond begroette de deftige oude dame zonder eenigen schroom, en plaatste zich naast den stoel harer moeder, die min of meer verlegen naar de bezoekster opzag.

— „Ja, joffer Hildegond!" — klonk nu eene zware altstem — „Pieter wordt er krank af, omdat je hem altijd zoo schots voor het hoofd stoot. Hij zwijgt een heelen uitstrengen dag, zonder een woord te spreken. Ik geloof, dat hij al meer dan ordinair met den kop gebruid is!"

— „Mij deert het leed van meester Pieter!" — antwoordde Hildegond met vaste stem. — „Ik voel eene heimelijke knaging in mijn genisse, dat hij mij als de oorzaak van zijne melancholeusheid aanwijst! Maar ik ken mij niet schuldig hem ooit eenig affront te hebben aangedaan?"

— „Affront . . . . dat bedoelt Barbara Jacobsdr. ook niet!" — viel moeder Marretje in. — „Bedenk, kind! dat hij jou zoo gaarne ziet als het lieve licht van de zon — dat wij allen hem met ondeugdelijk veel vriendschap vereerd hebben, dat hij een kloek jonkman, een vermaard schilder is . . . ."

Het forsche geluid van Barbara Jacobsdr. viel hier in:

— „Mijn zoon Pieter is een der treffelijkste kunstenaars uit Amstelredam! Je hebt hem nu al meer dan een jaar aan je snoer, joffer Hildegond! Ik acht dit niet voor een treusneus! Hoe vaak heeft hij met sollicitatiën gesmeekt, om een altoosdurenden knoop in de begonnen vriendschap te slaan! Eene week vijf zes geleden was hij tot jouwent op Sinter-Klaas. Je waart vroolijk en vriendelijk tegen ieder, tegen je broers en zusters, tegen den meester Badens — en voor hem had je schier geen vriendelijk woord! Hij vertrok het mij met bevende lippen en zei: „Och moeder, ik dacht, dat mijn ziel door het oog van een gloeiende naald werd getrokken."

— „Lastman heeft het recht zich te beklagen!" — riep Adriaan Cornelisz., terwijl hij zijn best deed iets vroolijks en opbeurends in den luiden toon van zijne stem te leggen. — „Neem een voorbeeld aan je moeder, Hildegond! Toen wij jong waren, heeft ze mij geen jaar lang met dreutsche weigeringen geplaagd, en mij het affront niet aangedaan van mij zoolang in de beschaamdheid en de confusie te laten. Want het is en affront, kind! en . . . ." Hij ging niet verder, hij wilde er bijvoegen: „een eerlijk man kan een affront zoo snel niet verdouwen, als een Westfaalsche boer een paar pond rauwe ham!" — maar hij zweeg . . . . de toon der gesprekken was te ernstig.

De oude Bredero wreef zich in de handen en lachte om de woorden, die hij niet uitgesproken had.

— „Zoodat ik nu maar kwam vragen of joffer Hildegond genegen is in zijne faveur te disponeeren — ja of te neen?"

De gezworen uitdraagster der stad Amsterdam sprak op strengen en vasten toon.

Het was geheel duister geworden in de kamer. Het bloedroode schijnsel der vlammen viel op de gegroefde en gerimpelde trekken van Barber Jacobsdr.

Hildegond stond in het duister. Men kon niet merken, dat zij met moeite hare versnelde ademhaling bedwong, dat eene doodelijke bleekheid hare wangen ontkleurde.

Moeder Marretje doorleefde een zeer pijnlijk oogenblik. Zij vreesde voor het antwoord van hare dochter, zij vreesde voor den toorn van Barbara Jacobsdr., voor de verbolgenheid van haar man. Zij meende daarom te moeten zeggen:

— „Misschien wil Hildegond er liever tot morgen op peizen . . . .”

— „Geen uitstel meer!” — haastte zich Barbara Jacobsdr. te zeggen — „Al lang genoeg gemard. Mijn zoon weet wel wat uitstel bediet. Hij is al leeper dan een Delftsche weesjongen!”

Moeder Marretje greep de hand harer dochter, en werd met medelijden gewaar, dat zij ijskoud was.

— „Hildegond! Hildegond!” — fluisterde zij sidderend.

— „Gebruik uws ouders raad, kind!” — sprak Adriaan Cornelisz. — „Neem een vrijer als Lastman en maak er je man van!”

Er volgde een oogenblik van stilzwijgen.

Toen klonk weer de stem van Lastman's moeder:

— „Wat moet ik aan mijn zoon vertrekken!”

— „Dat ik zijn voorstel aanneem, en genegen ben met hem te hyliken!”

Deze woorden werden met inspanning, maar helder en flink uitgesproken.

De aanwezigen konden hunne ooren niet gelooven.

Moeder Marretje stond van haar stoel op, greep hare dochter om de leest, en omhelsde haar. Hildegond's wang was gloeiend en vochtig van de in stilte stroomende tranen. Barbara Jacobsdr. drukte haar met hartelijkheid de hand, en schoof een effen gouden ring aan den middenvinger van hare rechterhand.

— „Geluk! kind!” — sprak ze — „Uit een Duitsch hert, hoor! Wat zal Pieter blij zijn! Hij zal hier zoo dadelijk verschijnen. Hij kost niet wachten, tot ik hem de weet kwam doen!”

De heer des huizes deed de kaarsen aansteken, nadat hij zijne oudste dochter met groote blijdschap had gelukgewenscht.

Moeder Marretje keek Hildegond angstig in de oogen, toen het licht scheen. En terwijl de verheugde vader zeer druk en luide met Barbara Jacobsdr. sprak, trok zij haar kind met zich ter zijde, en fluisterde:

— „Wat schort-je? Je ziet er uit, of je uit een gieter gedronken hadt!”

— „Het is de nieuwigheid, moeder! Mijn hoofd duizelt. Het zal temet wel beter gaan!”

— „Kind! Ik versta niet, wat je wilt. Je zei vroeger, dat je Lastman noo van voor en allerliefst van achter zaagt. En nu neem je hem tot man!”

— „Dat is alleens, moeder! Ik mag niet lang meer wachten, als ik nog eenmaal hyliken zal. Den 29sten van deze maand word ik één-en-dertig jaar — en ik wil niet als vrijster sterven!”

Zij sloeg hare armen om den hals harer moeder, legde het schoone, blonde hoofd op haar schouder, en weende lang, onhoorbaar, onbespied.

VII.

Hildegond tusschen twee vuren.

Pieter Lastman verkeerde in een staat van klimmende opgewondenheid. Hildegond had er in toegestemd zijne vrouw te worden, zelfs was het huwelijk bepaald in Bloeimaand van dat jaar. Dagelijks liep hij van zijn huis buiten de oude Sint-Antheunispoort op de Breestraat, juist tegenover de plaats, waar de beroemde bouwmeester de Keyser het vorige jaar de Zuiderkerk had voltooid, naar den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis. Hildegond toonde hem een goed gelaat, sprak eene pooze opgeruimd en tevreden, en verviel dan in hare gewone overpeinzingen, terwijl de schilder zich levendig onderhield met Stijntje en Bely, die vroolijk en snapziek den gewoonlijk vrij stroeven en ernstigen Lastman tot allerlei boert wisten aan te moedigen.

Moeder Marretje, die er zwijgend getuige van was, merkte menigmaal op, dat Lastman meer sprak met Stijntje dan met Hildegond. Zij dacht aan het huwelijksplan met groote zorgen. Zij had van hare oudste dochter geene andere verklaring omtrent haar gedrag ontvangen, dan dat zij weldra één-en-dertig jaren oud zou worden, dat het tijd werd aan trouwen te denken. Toch bezat moeder Marretje scherpzinnigheid genoeg, om te vermoeden, dat er andere oorzaken waren, die hare altijd geheimzinnige Hildegond bewogen de wenschen van meester Pieter te verhooren. Zij dacht er lang over, maar vond geene enkele waarschijnlijke verklaring. Een gevoel van onrust greep haar aan bij de overweging, dat zij zelfs in deze uiterst gewichtige zaak, het vertrouwen van haar kind niet had kunnen winnen. Oppervlakkig scheen het, of Hildegond den deftigen schilder met groote voorkomendheid ontving. Lastman was zoo volmaakt gelukkig en zoo eerbiedig jegens zijne aanstaande bruid, dat hij alles in het werk stelde om Hildegond te behagen. Zijne hooge stolpkragen verwisselde hij voor een plat batisten kraag met kant omzoomd naar Italiaansche mode, omdat Hildegond gezegd had, dat de stolpkraag bij zijne lange, magere gestalte niet pastte. Hij spreidde groote weelde ten toon in gekleurde fluweelen wambuizen, in satijnen hozenbanden en dito rozen op de schoenen. Hij bezocht Gerbrand, als die in zijn klein atelier aan den arbeid was, en deed zijn best hem nuttige wenken en bruikbare lessen te geven. Gerbrand eerbiedigde den bekwamen schilder in Lastman, maar had een te geringen dunk van zijn eigen talent, om veel voordeel uit Lastman's lessen te trekken, weinig vermoedende, dat deze meester acht jaren later gedurende zes maanden een leerling zou vormen, die de geheele beschaafde wereld zou verbazen — Rembrandt.

Dat Hildegond er in had toegestemd Lastman te trouwen, scheen Gerbrand eene ondoorgrondelijke gril. Zij had reeds vroeger vele jonkmans voor het hoofd gestooten, zij had met Lastman gespot — en het scheen nu wel, dat zij niets vuriger wenschte, dan de waarheid aan te toonen van het spreekwoord: „De aanstaander verwint." Toen hij zich op den avond der verloving in

dezen zin eene vroolijke toespeling liet ontvallen, had zijn vader hem zoo nadrukkelijk berispt, dat hij genoodzaakt werd te zwijgen. Adriaan Cornelisz. was in hooge mate opgetogen over de verloving zijner dochter met Lastman, zoodat hij geene aardigheden hoegenaamd dulde. Daar vrouw, dochters en zonen zeer tegen den heer des huizes opzagen, daar deze door de krachtige uiting van zijn wil en zijn hardhandig huisbestuur al de tongen en de gemoederen in toom hield, moest Gerbrand zwijgen even als moeder Marretje. Beiden stelden zich evenwel niet veel schoons voor van Hildegond's huwelijk. Moeder Marretje had geen bezwaar tegen Lastman als schoonzoon, maar vreesde, dat Hildegond een dwazen stap deed. Gerbrand vond een zwager als Lastman eene zeer ernstige bezoeking, maar moest buigen voor het gezag zijns vaders. De oude Bredero wilde, dat het geheele huis met hem zou juichen, en hij verstond de kunst zich te doen gehoorzamen.

In dezen toestand scheen het al boter tot den boom bij de Bredero's. Uiterlijk was ieder zeer tevreden. Dit was dan ook inderdaad het geval met de jongeren. Cornelis, Jan, Stijntje en Bely toonden openlijk hunne vreugde over het feit, dat Hildegond met de Meimaand zou trouwen. De heer des huizes steunde hen dapper in de vroolijke opwellingen van hun jongen levenslust, en dit vijftal schaarde zich om Lastman zoo dikwijls hij verscheen in de gastvrije woning. Men kon aan Hildegond niets ongemeens bespeuren. Zij zat als gewoonlijk zwijgend over een borduurwerk gebogen, en scheen in geen enkel opzicht berouw over haar stap te gevoelen. Zij gedroeg zich ten opzichte van Lastman zeer ongedwongen, schertste een oogenblik met hem en hare zusters, en liet zich zelfs overhalen soms een pooze naar Lastman te luisteren, en hem op kalmen toon te antwoorden, terwijl hij haar met de oogen verslond en hare rechterhand eerbiedig aan zijne lippen drukte.

Welk eene wereld van gedachten en aandoeningen bestormde het gemoed van Hildegond!

Na het beslissend oogenblik in Badens' werkplaats was zij er niet teruggekeerd.

In de armen van den man, dien zij heimelijk liefhad, scheen eene zinsbegoocheling haar te hebben getroffen. Het vuur, dat ter lichter laaien in haar boezem blaakte, maakte haar gadeloos gelukkig en tevens gadeloos rampzalig. Zij sidderde voor hare ouders, en stond telkens op het punt naar Badens' woning terug te ijlen, en hem toe te roepen: „Hier is uwe Hildegond! Laat ons vluchten, ver, ver van Amsterdam!" — maar haar helder hoofd hield haar terug. Vluchten met Badens — gesteld, dat deze in zulk een hachelijk plan toestemde — zou eene zee van rampen over haar en hare familie uitstorten. Buiten Amsterdam, ver van hare bloedverwanten, scheen voor haar, zelfs aan Badens' zijde, geen gelukkig lot weggelegd. Zij moest, wilde zij de toekomst en de rust van ouders, broeders en zusters niet onherroepelijk verwoesten, te Amsterdam blijven. Niemand mocht ooit weten, wat er tusschen Badens en haar was voorgevallen. Reeds op den dag zelven, toen zij Barbara Jacobsdr. plotseling vóór zich zag, had zij besloten in een

huwelijk met Lastman toe te stemmen, om zich te wapenen voor nieuwe verzoekingen. De storm van den hartstocht mocht een oogenblik zegevieren, zij zou toonen, dat zij kracht van wil en vastberadenheid niet te vergeefs van haar vader geërfd had.

Hildegond zag in het huwelijk met Lastman eene reddingsplank voor haar en de haren. Daarenboven legde zij zich deze tuchtiging op, om haar onstuimig hart en bruisend bloed te bedwingen. Er ging geen uur om, zonder dat haar het fonkelend oog van Badens tegenlokte. Hare buitengemeene geestkracht deed haar volhouden in den reuzenstrijd met zich zelve. Zij leed niet aan weeke besluiteloosheid of machteloosheid door overprikkeling der zenuwen. Zij wilde zich zelve en hare geheele toekomst opofferen met kloeken moed. Zij schreed met vasten tred voorwaarts, en schoon er nog geene vier weken verliepen, sedert zij Lastman de lang afgesmeekte belofte schonk, scheen het haar, dat er maanden vervlogen waren. De worsteling van ieder minuut met eigen wensch, eigen hoop, eigen lijf en zinnen, deed haar een dertigtal dagen voor een tijdvak van maanden aanzien.

In één opzicht bleef zij in bange onzekerheid. Wat zou Badens doen? Met doodelijke vrees dacht zij aan de mogelijkheid, dat hij plotseling als vroeger in het gezellig woonvertrek harer ouders zou binnentreden. Het zou haar onmogelijk zijn dan hare zelfbeheersching te behouden. Zij dacht zich de mogelijkheid, dat Badens en Lastman beiden in het gezelschap harer bloedverwanten het woord tot haar zouden richten, en zij sidderde. Zij troostte zich met de hoop, dat Badens, terstond zou begrepen hebben, hoe zij uit vrees voor nieuwe zwakheid niet was teruggekeerd, hoe het huwelijksplan, hoe de persoon van Pieter Lastman als scheidsmuur moesten dienen tusschen hen beiden.

Zij rekende echter buiten Gerbrand.

Deze had in de eerste dagen van Januari geen hoofd voor iets anders dan voor zijne nieuwe betrekking van pachter van den impost op de bieren. Hij had aan Badens noch aan zijne Magdalena gedacht. Daar zijne bezigheden hem verhinderden dagelijks even getrouw als vroeger in den Toren van Munnickendam te verschijnen, begon hij tot zijne groote ontroering gewaar te worden, dat er een afstand was gekomen tusschen hem en Mooi Aaltje. Deze laatste had hem haar huwelijk met den rijken houtkooper Lubbert Harmensz. in de Drie Testen aangekondigd. Nog altijd vleide hij zich, dat hij het hoogst in hare gunst stond aangeschreven. Heimelijk werd hij van tijd tot tijd bij haar toegelaten, maar het onderhoud was vluchtig en onrustig, daar de aanstaande bruidegom hem niet mocht ontmoeten. Deze vertoonde zich overal in het huis, en keek scherp op de gasten toe, zoodra Mooi Aaltje in de gelagkamer verscheen. Tegenover Bredero toonde hij zich zeer op zijne hoede. Dat Mooi Aaltje dezen eene blauwe scheen had doen loopen, wist hij. Maar, dat hij des middags en des avonds steeds Bredero in den Toren van Munnickendam vond, scheen hem ten hoogste ergerlijk. Hij had het recht niet hem te verwijderen, doch scheen het er op toe te leggen,

hem in een twist te wikkelen. De houtkooper vestigde gedurig blikken op hem, die eene hevige uitbarsting voorspelden. Mooi Aaltje had Bredero evenwel doen zweren, dat hij zich nimmer met Lubbert Harmensz. in een geschil zou begeven, dat hij van elke woordenwisseling met hem zou afzien, op straffe van voor goed uit hare gunst te worden verbannen. Het best van allen voer in dezen staat van zaken Klaartje Klonters, die gedurig door beide mannen met geld werd beloond, en, geheel in overleg met hare meesteres, hun diets maakte, wat nuttig of noodzakelijk scheen.

Tegen het eind van Januari was Badens in de taveerne verschenen, en had hij zich met Bredero in een hoek, zoover mogelijk verwijderd van de drinkende en rookende gasten, neergezet. Zij hadden een paar uren zeer ern-

Badens bracht hem in een hoek van de taveerne.

stig gesproken, te midden van het algemeene gedruisch. Bij het afscheid nemen had Gerbrand zijn meester beloofd hem te zullen steunen in een eerbiedig verzoek aan Hildegond, om ter wille van de begonnen schilderij slechts nog eene enkele maal voor hem te zitten. Badens had zich scherp in acht genomen tegenover zijn leerling. Gerbrand beschuldigde zijne zuster van de hoogste grilligheid en de meest ongepaste nukken. Eerst had zij hem laten beslissen in het netelige vraagstuk, of zij meester Badens ter wille zou zijn, of zij hem hare trekken zou doen conterfeiten voor zijne Magdalena — en nu liet zij hem zitten met de half voltooide schilderij, nadat zij plotseling den steeds afgewezen Lastman tot haar bruigom had gekozen.

Juist den dag vóór Hildegond's verjaardag, den 28sten Januari, des morgens

te elf uur, had Gerbrand zijne oudste zuster in zijn atelier gelokt, om haar een oogenblik alleen te spreken. Hildegond hoorde met verwondering een sleutel in een slot knarsen, en zag, dat haar broeder, met een ernstig, bijna dreigend gelaat bij de deur bleef staan, en den sleutel opstak. Huiverend, een angstig gevoel onderdrukkend, zette ze zich op den eenigen leunstoel, en keek verstrooid in het rond.

— „Vrees niets, Hildegond! Ik zal je geen oneffen woordje toespreken. Ik heb een verzoek op je, namens meester Badens!"

Geen trek van haar gelaat veranderde. Zij vestigde de oogen op den planken vloer van het vertrek en zweeg.

— „Badens desespereert zijne Magdalena aan een goed eind te brengen, nu je niet meer in zijn atelier komt. Gisteren avond gaf hij voor mij zijn nood aan den dag. Nu wij eenmaal besloten, dat hij door jou gratie aan een model voor zijne Magdalena zou geholpen worden, moeten wij woord houden. Beloof me, dat je nog goelijkjes eenmaal zult zitten!"

Hildegond bleef naar den vloer staren en zweeg. Haar broeder trad een schrede nader, en zag haar met eene gramstorige uitdrukking aan.

— „Je zwijgt, of je een lap in je mond hebt!" — ging hij met luide stem voort. — „Wat comportement is dat, Hildegond? Wie heeft je deze vreemde opiniën ingeblazen? Ik geloof, dat je ons koek bij de el verkoopt! Heeft Sinjeur Francisco aan u iets misdreven? Of ben-je zoo dwaas met den kop gebruid, sedert je dien drogert van een Lastman wilt hijliken?"

Hildegond sloeg even de fluweelige, donkerbruine oogen op, en zag haar broeder met eene smeekende uitdrukking aan.

— „Gerbrand! Schreeuw zoo niet! Vader en moeder mochten het vernemen . . . ."

— „Vader is op zijn kantoor in de Nesse, en moeder is met Geertruid in de keuken . . . . ze bakken een benistenkoek voor morgen!"

Hildegond was niet teergevoelig. Toch had ze moeite den traan, die in haar oog parelde, te onderdrukken. Adriaen Cornelisz. wilde den volgenden dag op Hildegond's jaardag een rijk gastmaal aanrichten, om de verloving plechtig te vieren. Het vooruitzicht den volgenden dag zich dapper en groot te moeten houden maakte haar angstig en week. Maar ook Gerbrand mocht niets merken. Zij zeide daarom met hare gewone kalme stem:

— „Het jammert mij zeer om den meester Badens, maar mij gebreekt couragie, om nogmaals naar zijn atelier te gaan . . . . nu ik de vrouw van Lastman ga worden . . . ."

— „Wel sakkerelekaarten! Je hadt voor drie, vier weken wel courage! Hoe koom-je nu zoo dweeg van gemoed? Vader, noch moeder, noch Lastman, zullen er ooit de weet van krijgen, dat is certein! Op het atelier kan niemand doordringen. Je hebt den voormiddag en den nanoen vrij, om uit te gaan. Lastman zwoegt altijd een heelen uitstrengen dag op zijn atelier, en komt als de duisternis valt tot onzent. Wat schort er dan aan, dat je den meester Badens zoo sakkereels in de confusie brengt?"

Hildegond zat stil en doodsbleek voor zich heen te staren. Haar hart sloeg luid. Zij zag het fiere gelaat van Badens plotseling haar vragend aanstaren. Zij kon dit beeld niet verdrijven. Het was of eene geheimzinnige tooverkracht haar dwong zich in zijne armen te werpen. Luid opademend, schudde zij het hoofd.

— „Hoe bezucht kun-je me kwellen, Gerbrand!" — sprak ze — „Ik gun meester Badens alles goeds! Hij is een zoo treffelijk kunstenaar, dat hij zijne Magdalena nu wel zonder mijne hulp kan voortmaken!"

— „Maar ben je dan puur-steke zot! Of hou je je maar wat slecht? Badens is deerlijk in de mat! Hij heeft zijne vroolijke luim verloren, zendt meestal de jonge schilders van den winkel, en zit met blauwe muizenissen in zijn hoofd te mijmeren zonder eind. Hij heeft het vader afgeslagen, om morgen op jou jaardag ten noenmaal te komen . . . ."

— „Dat noem ik wijs, want hij mag meester Pieter niet lijden!"

— „Ik gun Lastman den egel in zijn klapmuts, die lange jorden, dat houten bakkes! Meester Badens is sedert jaren onze vriend. Vader ziet hem singulier gaarne. Maar nu zullen wij hem wel nimmermeer tot onzent ontvangen, omdat je hem een affront hebt aangedaan, Hildegond! Waarom toch? Wat is er dan geschied? Wat zijn je redenen?"

Hildegond zocht tevergeefs een uitweg. Eenmaal moest er eene verklaring tusschen Badens en haar vader komen. Wat zou dan gebeuren? Haar naam zou niet genoemd worden, maar wie weet welke groote ongelegenheden er uit mochten voortvloeien. Indien zij Badens eens smeekte hun leed samen te dragen door, schoon met bloedend hart, elkander als van ouds te ontmoeten, om geen achterdocht te wekken? Het was haar plicht Badens nog eenmaal zonder getuigen te spreken. Zij vreesde, dat Gerbrand eenig vermoeden mocht koesteren . . . . zij huiverde.

Plotseling vermande ze zich, terwijl al het bloed naar haar gelaat scheen te stroomen. Zij stond van haar zetel op, en zei zonder te haperen:

— „Overmorgen, de klokke twee na den noen, zal ik nog eene laatste maal voor meester Badens zitten!"

VIII.

Philips Lysart.

Den 30 Januari 1615 stonden twee mannen als gegoede burgers gekleed aan den ingang der Kalverstraat stil. Het was een kwart over een uur na den noen. Zij fluisterden.

— „Te zaam naar binnen gegaan!" — zei de een, geheel in het zwart, doch niet al te deftig van kostuum. — „Gerbrand kwam alleen terug!"

— „Die sakkereelde gaffel! Ik zal hem krelisduvelen, als 't is, dat hij op leelijkheid betrapt wordt!" — mompelde de tweede, die zeer in 't oog liep door een rooden baard en rood hair.

— „Ja, en Hildegond bleef!"

Beiden sloegen een blik naar de Kalverstraat, naar de eerste huizen, naar de woning, waar de Apendans uithing, waar meester Francisco Badens zijne werkplaats gevestigd had.

De burger in het zwart sloeg een dreigenden blik op het huis, en zuchtte met een verdrietigen trek om den mond.

— „Daar is een mysterie bij Badens!" — ging de roodbaard voort. — „Voor een week of vier ben ik tweemaal, telken keer in den nanoen, te vergeefs tot zijnent geweest. Badens' wijf, die weersoordige Aagt Jansdr., gaf me kwaad bescheid. Die zuurmuil, is dat een wijf? Je zoudt ze op een driesprong zetten, om jonge nikkers te vangen!"

— „Hildegond alleen bij den schilder! Daar moest men sinjeur Pieter Lastman de weet af doen!"

— „Wil niet jachten, Van Tongerlo! Ik ben de Bredero's nog een pots schuldig, voor al de kwade woorden, die die scherluin van een Gerbrand mij heeft gegeven op het atelier en in den Toren van Munnickendam!"

— „Wat dan te doen?"

— „Laat mij betijen! Meester Badens is sedert weken in eene vreemde melankoleusheid vervallen. Ik zal de reden daaraf uitvinden. Dagelijks kom ik in zijn winkel. Hij is zoo singulier in zijne comportementen, dat ze er achter zijn rug van brabbelen! Misschien schort het hem boven zijne wenkbrauwen! Patiëntie — daar ligt voor Gerbrand eene roede in den pekel!"

— „Ik wacht dan op tijding van u, Sinjeur Lysart!"

— „Als 't is! Houd Hildegond in 't oog!"

— „Certein! Daar zal, onder correctie, niets aan gebreken!"

De twee mannen scheidden, en sloegen verschillende wegen in.

In Badens' atelier zat Hildegond doodsbleek en weenend, in den hoogen leunstoel met donkerbruin fluweel. De schilder stond vóór haar, met het hoofd gebogen. Beiden bevonden ze zich in het afgeschoten deel van het voorvertrek, waar schermen en draperieën hun een soort van heiligdom vormden. Op den ezel in het volle licht vertoonde zich de Maria Magdalena, geheel in denzelfden toestand, als toen Hildegond er het laatst voor zat. Badens scheen nu te wachten, totdat Hildegond weder zou spreken. Zijne trekken waren vermagerd, maar in zijn helderblauwe oogen begon een vonk van hoop op te flikkeren.

Na korte poos, ging Hildegond, die aan het eind scheen gekomen van eene uitvoerige verklaring, met fluisterende stem voort:

— „'t Kon zoo niet langer! Ik moest hier nog eenmaal terugkomen. Mijn hart ontzonk me schier. Vader ziet bril toe, dat je niet tot onzent verschijnt! Keer terug! Ik heb een sterken wil en eene singulier groote patiëntie. Neem er de proef af!"

Badens zag haar met weemoedigen blik aan. Hij schoof een driehoekig stoeltje aan, en zette zich naast haar. Hij greep eerbiedig hare linkerhand, en zei met toonlooze stem:

— „Verzoek dit niet op mij, Hildegond! Kwame ik tot uwent, en mocht ik er dien hondsklink van een Lastman zien, ik zou hem het licht uit de oogen slaan! Neen, mijn troost, mijne vreugde, mijn ziel! dat en is te bitter een pijn! Het kan niet!"

Hildegond zag hem met hare vochtige, donkerbruine oogen aan, en zei met vaster stem:

— „Het moet!"

Er biggelde weer een traan over haar wang, dien ze oogenblikkelijk met een neusdoek afwischte.

Badens boog zich tot haar voorover, en fluisterde eensklaps door hartstocht en mededoogen verteederd:

— „Je hebt het gezegd — het moet! Ik zal beproeven mijne wanhoop in te kroppen! Al wat je mij vertrokken hebt, is de pure waarheid. Je moet den fijnman trouwen, dat is het beste voor ons allen, mijn verkoren schat! Maar laat mij nu spreken over onze minne. De stonde vervliegt snel, o sleutel van mijn leven!"

Badens sloeg een arm om hare leest, en trok het bleeke hoofd van Hildegond aan zijne borst.

Beiden zwegen eene pooze. Eindelijk sprak de schilder:

— „Ik heb leeds genoeg geleden om jouwentwil!" — snikte Hildegond. — „Maar nu is alles voorbij!"

Badens eerbiedigde hare smart, en drukte zijne lippen op het gulden blonde hair, dat buiten den rand van haar kanten mutsje schitterde.

Sprakeloos rustte Hildegond eene pooze aan zijne zijde. Het was of vergetelheid en rust na de bange worsteling haar in zachte sluimering wiegden. Maar zij gunde zich deze zoete verrukking niet lang. Het hoofd opheffend, zei ze met hare doordringende, klankvolle stem:

— „En nu aan den arbeid, Badens!"

De schilder vloog van zijne zitplaats. Hildegond rees op, en trad naar de verhooging, waar hare tabouret stond. Aanstonds greep Badens naar palet en penseelen. Zacht glimlachend, zette hij zich vóór zijn kunstwerk, en begon haastig hier en daar een toets te brengen op het bijna voltooide gelaat zijner Maria Magdalena. Hildegond had hem overtuigd. Wat zij gedaan had, was goed gedaan. Haar toestand gedoogde niets anders. Het was zijne plicht haar te steunen in den grooten strijd. Hij moest met opgeheven hoofd haar overal te gemoet treden, hij moest elke verdenking in de kiem stuiten. Hij zou zijne vrienden van den Oud-Zijds-Voorburgwal op nieuw bezoeken. Hij zou, ter wille van Hildegond, zelfs aan Lastman een goed gelaat toonen. Op deze wijze alleen zou hij de liefde waardig worden, die zij hem zoo edelmoedig had geschonken. Op deze wijze alleen kon hij haar het leed vergoeden, dat zij om zijnentwil had getrotseerd; kon hij zijne bewondering toonen voor hare vastheid van wil, nu zij door den uitersten nood gepraamd, besloten had zich zelve en hare toekomst voor het geluk en de rust der haren te offeren.

Beiden zwegen eene pooze. Eindelijk sprak de schilder:

— „En nu ga ik aan den gouden mantel mijner Magdalena . . . ."

— „Als je naarstig bij den ezel blijft, zal ik je helpen!" — antwoordde Hildegond.

Zonder eenige verlegenheid legde zij de kanten muts en den dunnen stolpkraag af. Haastig trok zij de dikke vlechten uit elkander en wederom vloeiden de stroomen van kronkelende, fonkelende, zwierende, blondblakende hairen over haar gelaat en schouders. Badens was op nieuw zoo volkomen onder de bekoring, dat hij de hand met het penseel liet zinken.

— „Goddelijk mooi!" — fluisterde hij.

Een blik van Hildegond vermaande hem, dat hij aan den kunstarbeid moest blijven.

Met oogen stralend van blijdschap en geestdrift verdiepte hij zich nu in zijn werk. Uitroepingen van lof en hulde aan de levende Magdalena deden hem bij het vorderen van zijne schilderij al zijne zelfkwellingen der laatste weken vergeten. Eerst nu begreep hij welk een moedig, maar aandoenlijk hart in Hildegond's boezem klopte. In den eersten aanval van spijt, bij het bericht, dat zij Lastman trouwbelofte had gedaan, durfde hij aan wuftheid denken, terwijl hij zelf alleen oorzaak was van haar onversaagd besluit.

Hij stond, na een half uur arbeidens op, en zeide, dat hij nu niet verder schilderen zou — het konterfeitsel moest eenige uren rust hebben. Hildegond kwam ongedwongen naar den ezel, en bleef plotseling met een uitroep van verbazing staan. De Magdalena scheen reeds geheel voltooid. De sterk sprekende gelijkenis, de gulden blonde lokken over den schouder, hals en boezem in verwonderlijken rijkdom spelend — dat was zij zelve, zoo als ze zich in de eenzaamheid voor haar spiegel gezien en soms glimlachend bewonderd had. Zij bloosde van blijdschap, en bleef geruimen tijd het kunstwerk zwijgend beschouwen.

Badens voegde zich aan hare zijde, en ving haar dankbaren blik op.

— „Hoe rein, hoe overschoon, hoe verweend is uw tafereel!" — fluisterde zij overstelpt door den indruk. — „Wat hebt gij kunstenaars een machtig vermogen!"

— „Waar de fakkels van uwe mooie oogen schijnen, mijne lieve Hildegond! worden alle bezwaren verwonnen, en kunnen de blinden zien!"

Eerbiedig greep Badens een deel der zachte, glinsterende hairen, en drukte die aan zijne lippen. En op nieuw wierp ze zich aan zijne borst, en omklemde hij den schat van schoonheid, die hij tot waanzinnig wordens toe lief had.

Van dit oogenblik begreep Hildegond, dat zij verloren was. De hartstocht, dien zij heimelijk kweekte, en voor aller oog verborg, was haar te machtig. Zij had reeds afstand gedaan van alle levensvreugde voor de toekomst, zij had reeds besloten een man te huwen, die haar geheel onverschillig was. Zij handelde zoo alleen in het belang van hare ouders en bloedverwanten. Of ze Badens nu vermeed, zou haar toch niet baten. De groote zorg, die haar pijnlijk beangstigde, was de vrees, dat iemand hare bezoeken aan Badens' atelier zou ontdekken, en aan hare ouders of aan Lastman overbrieven.

Zij bemerkte, dat haar vaders handlanger, dat de bleeke Van Tongerlo haar steeds zeer geheimzinnig met zijne grijze loerende oogen bespiedde. Zij had reeds jaren zich aan dien zwijgenden, zonderlingen gast geërgerd. Van Tongerlo scheen steeds naar de gelegenheid uit te zien haar een oogenblik alleen te ontmoeten. Hij had met de uiterste nederigheid en hoffelijkheid haar immer de eene of andere overbodige mededeeling gedaan. Hij had haar sinds jaren vervolgd met allerlei nutteloos dienstbetoon. Somtijds wist hij iets te vinden, waarmeê hij haar aangenaam was. Zij toonde er zich echter niet dankbaar voor, en lachte hem dikwijls uit met meedoogloozen spot. Dan bleef hij stotterend of zwijgend voor haar stilstaan, alsof hij op het punt ware iets zeer gewichtigs te zeggen. Maar hij volhardde in zijn zwijgen, en dwaalde rondom haar heen, terwijl een trek van pijnlijke spijt zijn gelaat misvormde. Na de geheel onverwachte verloving met Lastman, scheen hij plotseling van gedrag te veranderen. Hij ontweek haar. Zij zag hem schielijk

wegsluipen, wanneer hij voor zaken met haar vader gesproken had. Bij het groote en kostelijke feestmaal op haar geboortedag had hij haar herhaaldelijk stout in het gelaat gestaard, terwijl er iets geheimzinnigs in den loerenden blik zijner half dichtgeknepen oogen glinsterde. Met moeite kwam zij den indruk van dreigenden angst te boven, door deze zonderlinge blikken van Van Tongerlo teweeggebracht.

Een verpletterende slag dreigde haar nu plotseling alle zelfbeheersching te zullen ontnemen. Zij ontdekte met ontwijfelbare zekerheid, dat zij zwanger was. Het hoofd in het kussen gedrukt, om hare bange klachten en snikken te smoren, had zij een geheelen nacht slapeloos doorgebracht. Niemand kon haar bespieden in haar klein slaapvertrek, niemand zag hoe zij in den reuzenstrijd met zich zelve op nieuw zegevierde. Zij moest zich redden, de eer der haren redden. Duizenden plannen vlogen door haar hoofd, verworpen, zoodra ze gevormd waren. Moegeschreid, doodelijk bleek, kwam eene verkwikkende sluimering haar in den morgenstond de onmisbare rust geven.

Moeder Marretje scheepte zij dien dag af met de verzekering, dat zij leed aan zware hoofdpijn. Ieder bemerkte het, Hildegond scheen ernstig ongesteld. Men wilde haar overreden rust te nemen. Zij weigerde dapper, en bleef goed gelaat toonen. Na den maaltijd begon zij in een leunstoel bij den haard van de zijkamer te sluimeren. Moeder Marretje zond Stijntje en Bely naar de keuken, en verliet zelve de kamer om de lijdende Hildegond niet te storen. Zij verbood den huisgenooten in de zijkamer naar binnen te gaan, eer Hildegond zelve te voorschijn trad. Uren lang genoot zij daar een onrustigen slaap, mocht ook somtijds een bange, half onderdrukte kreet den heimelijk voortwoelenden angst verraden.

Zij ontwaakte plotseling bij het vallen van de schemering, daar de deur geopend werd, en eene lange gestalte binnentrad.

— „Niemand hier?" — klonk het.

— „Toch wel, Lastman!" — antwoordde de heldere stem van Hildegond.

Lastman vloog naar den haard, en knielde bij haar leunstoel.

— „Ben-je te onpas, Hildegond?"

— „Ik heb dapper hoofdpijn gehad, dat is alles!"

Lastman bracht hare hand aan zijne lippen en overstelpte haar met vragen. Het was donker in de kamer, de haard kwijnde; geen vlammengloed verlichtte Hildegond's ontsteld gelaat. Zij boog het hoofd naar Lastman, en deze in zijne bekommering over hare ongesteldheid, sloeg den arm om haren hals, en drukte sidderend een kus op hare lippen. Hildegond weerde hem niet af, scheen zelfs zijne stoute liefkoozing te beantwoorden. De schilder haalde diep adem, en fluisterde haar bevend de vurigste betuigingen zijner liefde in het oor. Voor het eerst scheen Hildegond met welgevallen naar hem te luisteren. Voor het eerst brak de stroom der lang ingetoomde drift over alle beletselen, die schuchterheid en ingetogenheid den schilder hadden

opgelegd. Hij hield zijne bruid in zijne armen, en drukte haar met jubelende geestdrift aan zijn hart. Hildegond overwon haar tegenzin, trok zich niet spijtig terug, terwijl zij de hand op Lastman's schouder legde, en het drukken harer vingeren op het kostelijk fluweel van zijn wambuis haar eene korte pooze van welbehagen schonk.

De huisgenooten vonden bruid en bruidegom in opgewekte stemming. Hildegond scheen geheel hersteld, de avond werd zeer vroolijk gesleten. Zij scheen het er op toe te leggen Lastman nog meer aan zich te boeien dan vroeger, en deze verkeerde in een staat van opgewondenheid, die de jongere leden van het gezelschap tot groote vroolijkheid aanzette. Hildegond herleefde. Hare wangen bloosden alleen wat hooger dan gewoonlijk. Toen de heer des huizes verscheen, steeg de blijde stemming van het gezelschap in top, en werd er eene groote flesch van dertien mengelen te voorschijn gebracht, waaruit geurige Rijnsche wijn vloeide.

Lastman zocht na dien gelukkigen avond telkens de gelegenheid Hildegond eenigen tijd alleen te spreken. Zij zelve werkte hem niet tegen. Daar hij steeds bij het vallen van den avond kwam, nadat hij den geheelen dag ijverig had gezwoegd voor zijne leerlingen en zijne schilderijen, vond hij Hildegond in den regel alleen in de ruime zijkamer. Moeder Marretje stoorde hen niet gaarne, en liet ook niet toe, dat men hunne vertrouwelijke gesprekken afbrak. Hildegond beheerschte hem geheel naar willekeur. Zij vroeg er niet naar, of hare listige handelwijze te laken of te prijzen ware, zij wapende zich voor de toekomst. En Lastman vroeg in zijne verrukking evenmin welke gevolgen zijne handelingen zouden dragen, hij nam Hildegond, want zij gaf zich.

Hij dronk van hare lippen een godendrank, en had willen ondergaan in zijne Olympische dronkenschap.

Inmiddels had zij Badens des avonds op nieuw in het gezelschap bij hare ouders zien verschijnen. De Italiaansche schilder had met meesterlijken takt alle verlegenheid, alle onhandigheid overwonnen. Hij bleef zeer kort, en ging met Gerbrand naar den Toren van Munnickendam. Alle schijn van oneenigheid was nu vermeden. Het heette, dat Badens eenigen tijd aan gedruktheid van geest en melancholie had geleden. Hildegond haakte met groot verlangen naar het oogenblik, dat zij na den noen ongemerkt in Badens' werkplaats zou kunnen verschijnen. Daar de hoogste voorzichtigheid nu plicht was, diende Gerbrand tot bode, en werd een middag bepaald. Hildegond moest haar noodlottig geheim vertrouwen aan den man, dien zij, ondanks alles, immer met onstuimiger hartstocht liefhad; dien zij weldra zou verliezen voor altijd; dien ze voor het laatst om raad en troost wilde bidden, misschien voor het laatst wilde dienen tot model.

Hun onderhoud moest zeer ernstig zijn. De tijd der onstuimige liefkoozingen was nu voorbij. Ieder van hen had nu eenzaam zijn weg te gaan, eenzaam met den harden plicht te strijden, spijt wanhoop, ondanks bitter zelfverwijt, niettegenstaande de duizenden listige uitvluchten, die vleesch en bloed tegen

dit onwrikbaar besluit zouden indienen. Gerbrand, die haar kortaf had hooren zeggen, dat het nu voor de laatste maal was; die tot zijne uiterste verbazing had waargenomen, dat Lastman en zijne zuster als bruid en bruidegom in zeer vriendschappelijke verstandhouding met elkander leefden, koosden en

Hildegond stond voor den ezel....

fluisterden, — Gerbrand billijkte haar voornemen, om Badens nog eene eindzitting te gunnen voor de bijna voltooide Magdalena.

Het was een mooie Februari-dag, een voorbode der lente, vol schitterenden zonneschijn. Na den maaltijd gingen Gerbrand en Hildegond, als zij zeiden,

eene wandeling maken, misschien naar vader's boomgaard buiten de Sint Antheunispoort op het Korte Raampad. Zij maakten inderdaad een omweg, om over den Dam naar de Kalverstraat te komen, en weldra in het huis van Badens te verdwijnen.

Toen Badens broeder en zuster in zijn atelier ontving, werd hij zeer getroffen door het lijdend voorkomen van Hildegond. Hij zweeg er over, zoolang Gerbrand bleef. Deze nam hem terzijde, terwijl hij zich bezig hield het groote turfvuur nog helderder te doen opvlammen. Gerbrand klaagde Badens zijn nood over Mooi Aaltje, die bijna nimmer meer in de gelagkamer van den Toren van Munnickendam verscheen, omdat hare huwelijksplannen waren afgesprongen. De rijke houtkooper Lubbert Harmensz. scheen lont geroken te hebben, en was verdwenen. Hij vermoedde, dat hij voor veel geld de dienstmeid Klaartje Klonters tot klappen bewogen had. Alleen, wanneer de gelagkamer geheel vol zat met vrienden en vreemden, verscheen Mooi Aaltje op de gewone wijze, zonder hem met een blik te verwaardigen. Alle pogingen, om tot haar door te dringen, bleven vruchteloos. Hij was geheel in ongenade gevallen — en wist geene andere oorzaak op te geven dan het feit, dat hij eens, terwijl zij afwezig was, voor de vrienden een amoureus liedeken had geneuried, zoodat alleen enkelen het hadden kunnen hooren.

Daar Hildegond voor den ezel stond, verdiept in de beschouwing van Badens' Maria Magdalena, vroeg de schilder met een halven glimlach:

— „Kwam je daarom uit de gratie van Mooi Aal? Was dat liedeken zoo dangereus van inhoud?"

„Bylo, ja! Ik spuw van spijt schier mijn gal. Ik was door woede en wijn met den kop gebruid. Toen zong ik ter halve stemme:

„Mooi Aeltjen is 't soo haest vergeten /
„Mijn lang vervolg van dagh en nacht?
„De schoone tijd die 'k heb versleten /
„En met uw wil heb doorgebracht:
„In vriendelyckheyd / in vrolyckheydt /
„In vryicheydt / en soeticheyt van praet /
„Van 's nachts tot 's morghens en des avonds laet!"

„Mijn Vrienden smaet / en 's Vaders toren /
„Die heb ick om u / in 't begin /
„Met sware dreyging moeten hooren:
„Maer 't gingh so haest my uyt als in /
„Dat bleeck soo dick / wanneer als ick
„Een blinck of blick / van u schoon oogen sach
„Soo bleef ick by u den geheelen dach."

Bredero zweeg met een diepen zucht.

Badens zag naar Hildegond om, doch zei tevens glimlachend:

— „Het liedeken is dubbel ondieft! Maar je hadt simpellijk moeten bedenken, dat het niet en hoorde gezongen te worden in de gelagkamer van den Toren van Munnickendam!"

— „Je zegt de fijne waarheid, meester! Ik kwijn schier van desesperatie en miserie! Maar ik vlieg naar de Deventer Houtmarkt — de aanstaander verwint!"

En zonder er een woord bij te voegen, verdween hij achter de gordijnen, die het atelier in twee helften verdeelden.

Haastig wendde zich de schilder tot Hildegond, die geheel achter het scherm en den ezel verborgen was. Toen zij bij het vernemen van zijne schreden opschrikte, trof hem op nieuw de doodelijke bleekheid harer trekken. Door inspanning van al hare wilskracht beheerschte zij te huis haar gelaat. Tegenover Badens toonde zij zich, zooals ze was. In weinig woorden had zij hem haar geheelen toestand verklaard. Berusting en kloeke vastberadenheid spraken uit hare stem. De schilder was verpletterd door haar bericht. In hevige opgewondenheid wierp hij zich voor haar op de knieën.

— „Hildegond! Arme, arme Hildegond!" — riep hij, terwijl tranen zijne stem schenen te versmoren. — „Uwe liefde, uwe edelmoedigheid brengen uw eer in perikel! Het hart trilt mij van smart in 't lijf! Maar ik zal u redden! Ik ben rijk! Met een koffer vol goud breng ik u heden nog buiten Amstelredam, op reis naar Italië!"

Hildegond lachte weemoedig, en wischte een traan weg.

— „Mijn eer is niet meer in perikel!" — antwoordde ze hare oogen afwendend — „Ik heb mij gered! Vraag niet hoe! Dat mag niemand weten! We zien elkaar nu voor het laatst zonder getuigen in dit atelier. Ik wil, dat je schilderen zult! Dit is de laatste faveur, die ik je gun!"

Badens stond als verpletterd.

Hij begreep Hildegond niet. Hij vreesde, dat de smart haar verstand benevelde. Hij naderde haar, en zag haar smeekend aan.

— „Mijne zoete Hildegond! Vraag niet op mij, dat ik dit konterfeitsel voltooie. Mijn gemoed is vol treurnis en confusie over uw ongeluk — je weet, hoe ik je te wonderlijk bezin! Ik zou niet kunnen arbeiden uit spijt over uw lijden!"

Zij bleef beweegloos stil staan bij den ezel, en stiet de hand af, die hij haar wilde reiken. Zij wees op de Maria Magdalena:

— „Als Magdalena zal ik boete doen, heel mijn leven lang!" — fluisterde zij somber. — „En dat zal, hoop ik, niet al te lang zijn! Mijne ziel wenscht vurig, dat zij eerlang van mijn lichaam scheiden moge. Al wat ik u van mij nalaat, Francisco! is mijne tronie op dit doek. Benaarstig u nu het werk af te maken, terwijl ik nog bij u ben!"

Badens scheen ineen te krimpen bij deze woorden. Zij klonken als beladen met weedom, als zwaar van wanhoop.

Er trilde teedere zorg en liefde uit den klank harer zacht fluisterende stem

— en toch verstond Badens, dat alles tusschen hen uit was, dat Hildegond-Magdalena zich zelve en hare driften had overwonnen. Hij was hem te moede, of plotseling een schitterend licht, dat hem voor korte pooze met een stroom van witgouden stralen had overgolfd, werd uitgebluscht, of niets anders dan eene eindeloos grijze duisternis hem wachtte. Hij poogde een enkelen blik van Hildegond op te vangen, terwijl hij dof en toonloos sprak:

— „Deze Maria Magdalena is mij wel dierbaar, maar mijne hand beeft om u, Hildegond! Rechtmatiger ontschuldiging kan ik u niet geven. Ik heb nu uwe trekken en het overschoone gouden hair op dit paneel, later, later zal een gewoon model, eene dochter van arme en slechte luiden, maar jong en welgemaakt, voor handen, schouders en borst zitten!"

— „En dat zegt een kunstenaar als mijn Badens! En dat, terwijl ik hem de uiterste jonste doe, en mij zelve aanbied? Al heb ik schaamte en eer bijna ter kerke gebracht, het is niet aan u, daarover in dudoorige sufferij te vervallen. Wees gerust, mij zal geen hair gedeerd worden! Aan het werk, Badens! aan het werk! De tijd verloopt!"

De schilder dacht wederom, dat Hildegond door de verschrikkelijke ramp, die haar dreigde, door den eigenaardigen staat, waarin ze zich bevond, in eene verbijstering van hoofd en zinnen vervallen was. Hij zag haar aan met tranen in de oogen, maar zij wees hem zijn zitbankje voor den ezel, en ging eensklaps zich verschuilen achter het groote scherm. Met vlugge hand onthaakte zij de haken van haar azuurblauw bovenkeurs, en wierp het ter zijde, ontdeed zich van muts en kraag, ontdeed zich van het knellende onderkeurs, en vlocht hare rijke vlechten los. Toen zij, van ter zijde langs het scherm glurend, bemerkte, dat Badens voor zijn ezel zat, sprong ze plotseling op de verhooging, en ging ze zitten op hare gewone tabouret.

Zij had het bovenlijf geheel ontbloot, de woelig krullende, blonde hairen vloeiden over den naakten rug en boezem, tot op de zwarte plooien van haar bouwen. Badens zat beweegloos als versteend haar aan te staren. De rozige armen, gevouwen over de borsten, schitterden het meest in zijn oog, terwijl de donzige blankheid van rug en boezem zich alleen met een doorschijnenden gulden sluier van kronkelende blonde tressen en slingers beschermde. De mond half geopend, de oogen, vonken schietend van verrukking, vond hij geen enkel woord. Iets zoo volmaakts schoons had hij noch in de natuur, noch in de kunst ooit aanschouwd. Het bleeke, ontluisterde gelaat van Hildegond, de van tranen zwangere oogen, brachten hem in zonderlinge verwarring. Hij zag de levende, de boetende Magdalena, als door een tooverslag voor zijne schemerende oogen verrijzen. Hij wilde opvliegen, de rooskleurige schoonheid van hals en armen met wilde kussen inzwelgen, maar hij scheen vastgenageld op zijne plaats. Hildegond vestigde hare fluweelen oogen met zekere uitdrukking van strengheid en vasten wil op zijn gelaat.

Zwijgend had hij palet en penseelen gegrepen. Zwijgend begon hij haastig

te schilderen. Zij had het gezegd — dit was hare laatste faveur! De minuten vervlogen — en nu zat zij daar zich openbarend in de verrukkelijke schoonheid van een Juno-torso. Alle weekheid, alle aarzeling overwinnend, geheel kunstenaar, geheel schilder, verminderde het onstuimig kloppen van zijn hart, en werd zijn hand steeds vaster en vaster.

— „Heb-je het crucifix, Hildegond?" — vroeg hij aarzelend.

— „Certein! Het ligt aan mijne voeten!"

— „Doe mij de jonste en hef het even op met beide handen, het oog omhoog!"

Zij gehoorzaamde den meester, en nam de houding aan, die zij reeds meermalen had aangenomen bij het eerste ontwerp der schilderij.

Badens bespiedde haar zoo eene sekonde, en riep:

— „Hoe verweend mooi! Het hair meer over den schouder! Zoo! Nog wat meer! De linker arm wat hooger! Wacht even!"

Hij sprong op in zijn kunstenaarsijver. Hij vloog naar de verhooging. Hildegond volhardde in de aangenomen houding. Toen schikte hij met zachte hand, half gedwongen glimlachend, het krullend hair over den rug, zoodat linkerschouder en linkerarm geheel vrij kwamen. Hildegond scheen te huiveren, toen Badens' hand haren schouder aanroerde. Dof mompelde zij:

— „Haast u wat! Mijn tijd is verstreken!"

— „Als 't is, mijne Magdalena! Nog een oogenblik patiëntie!"

Blinkend albast met rozengloed overgoten, zoo schitterden de bovenarm, de hals en schouder. Badens kon het hoofd niet opheffen zonder even, vluchtig, met trillende lippen, dien schouder te hebben aangeroerd.

Op datzelfde oogenblik stiet Hildegond een luiden gil uit, en sloeg beide handen voor het gelaat, zoodat de crucifix kletterend op den grond viel.

Badens zag als van den donder getroffen op.

Daar stond ter zijde van het scherm, met een kwalijk verborgen glimlach van voldoening, zijn leerling Philips Lysart . . . .

In wilden toorn losbrekend, met een dreigenden vloek stoof hij op den roodbaard los, die ijlings en nu met luide schreden achter de gordijnen van het voorvertrek verdween — en zoo ras de trappen afstormde, dat hij de voordeur reeds achter zich dicht sloeg, toen Badens het trapportaal had bereikt. Radeloos bleef hij eenige sekonden stilstaan. Toen snelde hij, hijgend, terwijl tranen van spijt uit zijne oogen sprongen, naar het atelier terug.

De doodelijke schrik had Hildegond met eene diepe bezwijming geslagen. Zij lag voorover, van hare zitbank gegleden, het hoofd geheel verborgen onder een gulden schat van krullende, blonde hairen.

(*Wordt vervolgd.*)

„KROMME KRISJE."

DOOR

JUSTUS v. MAURIK Jr.

I.

Gerrit, Kris en Ka.

Zóó heette zij. Soms sprak men kortweg van haar als van „de kromme", maar nog nooit had zij haar doopnaam hooren noemen, zonder een toespeling op haar gebrekkelijkheid.

Dat zij heel mooie, staalgrijze oogen, een rijkdom van goudblond haar, een goed besneden mond en over 't geheel genomen, geen onregelmatig gezichtje had, merkte niemand op. — „Kromme Kris van vrouw Blok", onder dien naam kende de gansche buurt haar. — „Kromme Kris", zóó heette zij bij vader en bij zus Mietje; zelfs „moeder" noemde haar zóó.

Arm kind! Ze had geen flauw begrip van wat een moeder kàn, wat een moeder behoort te zijn.

Voor haar vertegenwoordigde die naam een grove, beenderige vrouw, met erg groote en harde handen; voor haar was die teedere naam alleen een bron van angst en vrees, een klank, die haar werktuigelijk den gebogen arm voor het bleeke, angstige gezichtje deed opheffen om zich te verweren tegen de slagen, die zij dagelijks ontving — omdat zij nooit iets goeds kon doen in „moeders" oogen.

Vader sloeg ook, maar alleen dan, als hij dronken was — moeder altijd, maar toch was zij — de buren zeiden het — „een knappe vrouw, die nooit een droppel proefde en eerbied had voor d'r gosdienst."

Daarom had zij het kind dan ook niet op de stadsschool willen hebben. „Ze leere d'r niet genoeg van God en z'n gebod en dat kan een Christemensch niet verantwoorde, want als je d'r jong geen gosdienstigheid inbrengt, is 't later maar 'n oordeel voor de ouwers," zei vrouw Blok. Derhalve was Kromme Kris, door bemiddeling van eenige dames, die in haar buurt huisbezoek deden, op „'n pattekliere school" gekomen, waar „Gos Woord"

onderwezen werd, en vanwaar de kinderen met Kerstmis ten minste „nog ies" t'huis brachten; „al was 't dan ook niet veul voor zulke dames, 't was alevel beter dan niks."

Aanvankelijk had zij op school geen reden tot klachten gegeven, leerde vlugger dan de meeste kinderen en kon spoedig lezen, schrijven en vrij goed rekenen, voor haar leeftijd.

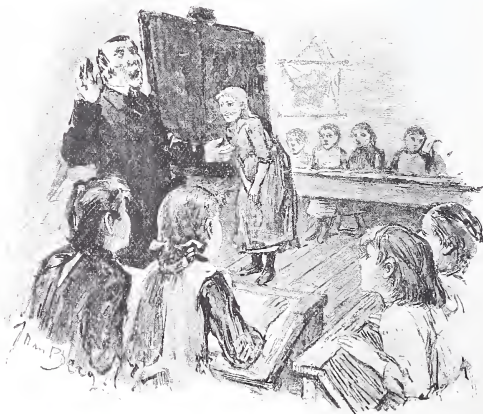
Met de teksten en Bijbelsche vragen echter, die zij leeren moest, lag zij altijd overhoop; maar toen, zooals vrouw Blok zei: „d'r zondige natuur heelemaal bovenkwam", had zij zich de geestelijke en lichamelijke zegeningen der „pattekliere school" eensklaps voorgoed onwaardig gemaakt, en wel door een „schandalige pertaligheid" tegenover den bovenmeester.

't Was zóo gekomen!

Toen Krisjes vader was gestorven, hij viel dood van een steiger, omdat hij 's morgens vroeg „al topzwaar was geweest van de borrels", zooals de maats zeiden, had een van de schoolkameraadjes aan 't kind gevraagd, waarom zij niet bedroefd was, en waarom ze niet huilde, zooals haar moeder, die door haar weegeklag de geheele buurt in opschudding bracht, en Krisje had geantwoord: „Waarom mot ik nou huile? 't Kan me niks schelen hoor! dat ie dood is; 't spijt me alleenig maar, dat ie moeder nou niet meer afrosse kan."

„De kinderen" verklikten natuurlijk de vreeselijke woorden, die van zulk een bitteren haat en wrok getuigden, terstond aan den meester en wachtten daarna met huiverend genot de dingen af, die komen moesten.

„Heb jij dat gezegd, Krisje Blok?" vroeg de meester, met een onheilspellend gelaat er bijvoegend: „de waarheid, Belialskind!" en toen het Belialskind de volle waarheid zei en: „Ja, meester" antwoordde, werd zij onmiddellijk te pronk gezet vóór het bord, en terwijl sommige kleine huichelaars met „de handjes aan den rand" elkander onder de bank heimelijk schopten, hief de rechtzinnige opvoeder zijn magere, witte handen en fletsche oogen omhoog en hield een héél lange reden over „het godvergeten kind, wier lamp uit-

. . . . de oogen zoo vreemd en grappig verdraaide.

gebluscht zou worden in duisternis, wijl ze haar vader en moeder gevloekt had."

Het godvergeten kind luisterde toe met een smadelijken lach om den mond en uitdagende oogen, niets begrijpend van dat vroom gewauwel.

Zij had volstrekt niet gevloekt, „'t was nietes" en „wat vertelde ie van een lamp; wat meende die suffe vent toch? Zij had nog nooit 'n lamp gehad." Zij zag hem met stijgende verwondering aan, en toen de onderwijzer zich ten slotte meer en meer opwond en in een soort van extase de oogen zóó vreemd en grappig verdraaide, dat Krisje zich niet kon voorstellen, dat die ooit weer in orde zouden komen, barstte zij eensklaps in een helderen, onbedwingbaren schaterlach uit.

Dàt was te veel; met oogen, die plotseling hun gewonen stand aannamen, schoot de boetprediker, ziedend van heiligen toorn, op haar toe en haar bij den schouder vattend, riep hij uit: „Ga weg! uit mijn oogen, verstokte zondares, opdat ik in toornigheid mijn handen niet aan je moge bezoedelen. — Laat je moeder bij mij komen, dan zal ze weten welk een verdorven kind ze heeft" — en tot een kweekeling: „Jansen, laat dat schepsel de deur uit, en dat ze nooit dezen drempel weer betrede!"

Het kleine meisje was geslepen genoeg, om niets van het gebeurde aan moeder te vertellen, maar ging 's ochtends als naar gewoonte de deur uit en zwierf eenige dagen lang, in plaats van naar school te gaan, langs grachten en straten, totdat „Krisje's pertaligheid" door eenige buurtkinderen welwillend aan vrouw Blok werd oververteld.

Aan de school vernam zij het gruwelijke feit nog eens, met alle geuren en kleuren van den meester, die ten slotte op zalvenden toon zei:

„Vrouw, ik heb mijn Christenplicht aan dat verdorven schepsel vervuld — ik beklaag je, dat je haar moeder bent — mijn taak is ten einde; ik kan zoo'n kind onmogelijk op school houden, want één doode vlieg maakt de zalf des apothekers stinkende. Op u rust thans de dure plicht, om 't verdoolde lam terecht te brengen; ik raad u ernstig aan, het meisje flink onder handen te nemen."

„Flink onderhanden nemen!" Vrouw Blok vatte dat op haar eigenaardige manier op, door Krisje, die onbewust van hetgeen haar wachtte 's middags thuis kwam, onverhoeds aan te grijpen en door elkaâr te schudden.

Een regen van slagen en stompen viel neer op 't tengere lichaam der kleine, die als verklaring van dien plotselingen aanval de liefelijke woorden in haar ooren hoorde gonzen:

„Wacht, leelijke stukkiesdraaister, dat zal ik je betaald zette — kromme slenterkat! — dáár! dáár! — dat 's voor je bedriege, valsch dier! — mot jij zóó over je dooie vader spreke — dáár! — dáár! — dáár!"

Eerst toen haar armen moe en haar stem schor werden, hield vrouw Blok met „het onderhanden nemen" op, en joeg Krisje met een laatsten schop de straat op.

* * *

Achter een handkar, die in een gang tusschen twee naburige pakhuizen stond, kroop ze weg, en wreef zich, kreunend van pijn, de magere armen

Zij balde de kleine vuisten.

en schouders. Zij had geen traan gelaten, terwijl haar moeder haar mishandelde; 't eenige, wat zij gedaan had was, dat zij, toen die laatste schop haar op straat joeg, had geroepen: „En 't heit me toch niks geen zeer gedaan!" maar nu ze alleen was, stroomden de tranen haar over de wangen; zij balde de kleine vuisten, strekte ze uit in de richting van moeders kelder, en fluisterde heesch tusschen de tanden door: „O dier! valsch dier, ik wou dat jij ook dood was."

Zóó was Kromme Krisje van school gegaan.

* * *

„Vollik!" roept een burgerman, terwijl hij in de kelderwoning, waar de weduwe Blok „'n negotie van brandstoffen, enz. doet" een blikken kan op de ruw houten toonbank neerzet.

„Een kan peterléum!" zegt hij tot het kleine, scheefgegroeide meisje, dat min of meer hinkend uit den donkeren achterkelder komt.

„Maar één kan, baas Krijnse?" vraagt Krisje.

„Zoo, hinkeldepinkie, ben jij daar? — Ja vandaag heb 'k niet meer noodig; hè! hè! wat is 't koud!" en terwijl hij dit zegt, wrijft de man zijn rimpelige, paarsige handen, en warmt ze dan, kruiselings over elkaar geslagen, onder zijn armen, terwijl hij van den eenen voet op den anderen trappelt.

„Heel koud, baas!" antwoordt het kind, dat inmiddels de blikken kan uit

de groote bus, die op het einde der toonbank staat, vult, en even opziende vraagt: „Nog ies anders, baas?"

„Voor vijf cente vuurmakers, een paar doossies lucifers en 'n bos hout. Nou kind, je valt me meê, dat je al zóó helpe kan; je wordt 'n heele meid, hoor!"

Een vroolijk blosje vervangt voor een oogenblik den ziekelijken tint van het kindergelaat, en er schiet een korte flikkering van genoegen door de treurige grijze oogen, terwijl ze den kooper de vuurmakers voortelt: „Da's tien, vijftien, achttien en twee is twintig. Nou de lucifers."

Op haar teenen staande, tracht zij een plank aan den muur te bereiken, waarop eenige min of meer gebarsten stopflesschen staan, met lucifers, griffels en andere kleine artikelen gevuld.

Tracht zij een plank aan den muur te bereiken.

Door de moeite die zij doet, om de „lucifers" te grijpen, wipt de plank, die te hoog voor haar kleine gestalte is, even op, en valt een flesch met kaartjes, garen, band en knoopen, op den grond aan stukken.

„Kromme stommert! benje weer aan de gang!" schreeuwt eensklaps de ruwe stem van Krisjes moeder, die op het gerinkel der glasscherven ijlings naar voren komt.

Vrouw Blok is een lange, grof gebouwde, slordige vrouw, met een vuile, witte muts op en een kleinen zwarten omslagdoek over de schouders. Haar vinnige oogen zien onheilspellend naar Krisje, die één oogenblik als beteuterd, met een vinger aan den mond, bij de gebroken flesch staat, en dan plotseling, met een behendige beweging langs haar moeder heenglipt, zoodat de opgeheven hand haar doel mist. Zij tuimelt, door de wending, die zij maakt, tegen de opeengestapelde bossen hout, voelt even met haar hand aan haar voorhoofd, en hinkt dan haastig de steenen keldertrap op naar de straat — haar toevluchtsoord.

„Hoe vin je nou zoo'n meid; ze deugt toch letterlijk voor niks — zoo'n kromme lastpost. — Au! — Ai! daar snij ik me ook nog. — Wat zou ze

lache, als ze 't zag!" zegt vrouw Blok, terwijl ze haar duim in den mond steekt en op één knie liggend, de glazen scherven van den steenen vloer raapt.

„Nou, nou, vrouw Blok, zóó erg sel 't met Krissie wel niet weze; je mot altijd bedenke, dat ze voor d'r eige toch ook een ongelukkig wurm is!" antwoordt half verwijtend de klant, die intusschen de saamgeknoopte punt van zijn rooden zakdoek losmaakt, om er eenig geld uit te nemen.

„Dat komt, omdat jij d'r niet kent; ze houdt teugens andere d'r eige mooi, en je mot toch bekenne, dat zoo'n kind 'n kruis is voor 'n weduwvrouw, die d'r plezier toch wel opken — mot je ook zwavelstokken, baas?"

„Vandaag niet, alleen nog 'n bos hout."

„Assieblief! — As ik d'r zoo anzie, dan denk ik wel ereis: wat heb ik nou wel gedaan, dat de lieve God mijn met zóó'n kind mos straffe — da's dertien cente — of mos je een dubbele bos hebbe?"

„Nee, zoo is 't goed — hum! een lot uit de loterij is zoo'n hinkeldepinkie nou juist niet — dat vat ik ook wel, maar wat zal je d'r an doen!" is 't wijsgeerige antwoord.

„Och ja! je mot 't neme, zooals God 't blieft te geve."

„Dat zeg je wèl — geef me meteens nog 'n paar heiboenders — groote."

„Die ken je krijge, baas!" herneemt de praatzieke vrouw en zuchtend voegt ze erbij:

„An me andere dochter had ik nou eigelijk ook niet veul rareteit. 'k Heb d'r om zoo te zegge nooit hartelijkheid van gehad. Ze is 'n paar maande geleje met d'r man na Amerika gegaan."

Baas Krijnse denkt bij zichzelf: „Als je haar niet beter behandeld hebt, dan Krisje, is 't waarachtig ook geen wonder, maar hij zegt het niet, hij is bang voor den grooten mond van vrouw Blok, en daarom schudt hij op alles beteekenende wijze het hoofd, terwijl hij een zacht: „'s Jonges! 's Jonges!" doet hooren.

Daarna zwijgen beiden een oogenblik, en zien elkander aan, terwijl ze hun gedachten ieder voor zich houden.

Plotseling zegt Krisjes moeder op een toon, alsof haar dat juist nù zoo inviel — in waarheid heeft zij er al eenige weken vroeger over gedacht:

„Zeg es, Krijnse, zou jij Kris niet kenne gebruike in je loods, om vodde en zoo uit te zoeke; as ze wil, is ze handig genogt."

„Hm! 'k heb zelf teugeswoordig werk, dat ik 'r kom."

„Jij? — laat nou na je kijke — jij ken d'r goed bij, Krijnse, dat weet iedereen — en je hoeft 'r ommers niet dadelijk 't meeste te betale; je ken altijd opkomme."

„Nou!" antwoordt de voddenbaas, die eigenlijk wel ooren heeft naar dat voorstel, maar het verstandiger oordeelt, om dàt niet al te gauw te toonen. „Ze zou misschien ouwe Gerrit wel 'n handje kenne helpe — maar je begrijpt, 't zou toch in de eerste weke prebeere weze en . . . ."

„Jawel dat spreekt van eiges — 'n paar weke voor niks en dan?"

„Nou! dan na — venant dat ze doet . . . ."

„Goed! dan bin ik d'r kwijt, want nou ze van school af is, zit ze me hier al twee maande in de weg — ze is nou ruim twalef, en 'n paar cente ken je d'r al gauw late verdiene — die haal jij d'r makkelijk uit."

„Nou! we zelle reis kijke!" antwoordt de kooper, terwijl hij vertrekt.

„Wel t'huis, baas — pas op de treeje; ze binne glibberig — zeg, denk d'r nog ereis over!" roept vrouw Blok den man na, die op straat zich nog even omdraait en terugknikt als wilde hij zeggen: „Dat komt wel in orde."

II.

„Napoléo-hon waar zijt gij gebleve,
Napoléo-hon waar is uwe macht;
Eertijds waart gij Kei-heizer van Frankrijk
Terwijl gij nu op een ei-heiland versmacht."

Een oude, krakende, maar toch nog luide en vroolijke mannenstem, zingt met een sterk betoonde *h* in enkele woorden, waarvoor de melodie te sleepend is, dit eentonige, ouderwetsche liedje.

't Klinkt over het open erf achter de loods van Krijnse, waar „Ouwe Gerrit" die sedert jaren knecht bij den voddenbaas is, vodden en oud papier zit te sorteeren.

Gerrit, in de buurt meestal alleen met den naam van „den ouwe" aangeduid, zit onder het geteerde planken afdak, dat tegen den achtergevel van de loods is aangebracht en gesteund wordt door een achttal verweerde houten kolommen, die met haar eertijds vergulde kapiteelen er niet uitzien, alsof zij ooit bestemd waren, om door ruwe planken aan haar basementen samengehouden, hokken te vormen, waarin allerlei oude rommel en gebroken huisraad ligt te verweeren en te beschimmelen.

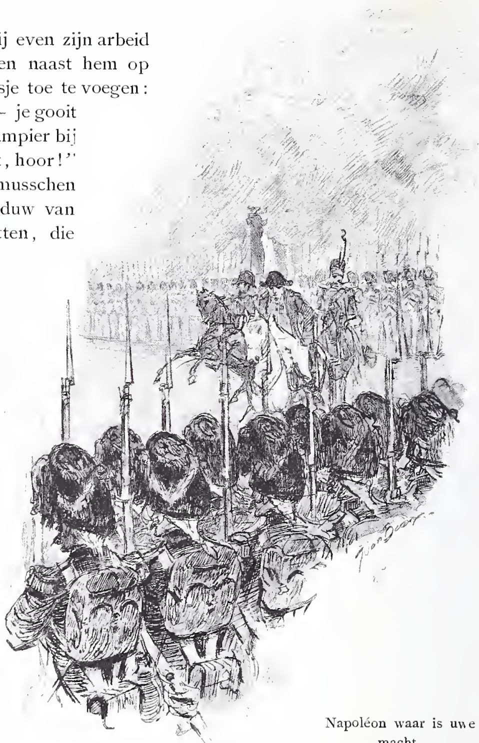
De zon — 't is even na den middag en warm, echt warm zomerweer — werpt tusschen de snijdingen der muren van de belendende hooge pakhuizen en over de roode pannen daken van een paar lage huisjes heen, een vroolijke plek helder licht op de klinkertjes, waarmede het erf is bestraat. Aan eene zijde teekent het licht op den grond, met donkere schaduw, den top van een schoorsteen of een dak af en nieuwsgierig gluurt het door de reten der geteerde planken, naar de witte en bonte vodden, die op een hoop voor Gerrit liggen; het kaatst, met tintelende kracht vonkend, terug op enkele stukjes blik, die tusschen de lompen zijn verdwaald geraakt, en spiegelt zich met duizendkleurig-weerschijnende schakeeringen in de verweerde glasscherven, die tegen den muur van een der belendende pakhuizen opgehoopt liggen.

Langs de klep van Gerrit's stoffige pet danst een glimlichtje, een zonnestraaltje, heen en weer, en zoodra hij zijn hoofd even opheft, glijdt het langs de punt van zijn min of meer gebogen neus tot in zijn baard en verlicht

voor een oogenblik die bijna spierwitte haren, om dadelijk daarop weer te verdwijnen en zich te hechten aan de vingertoppen van zijn gerimpelde, stramme handen, die zich regelmatig naar links en rechts bewegen, als zij de papieren en lappen, die Gerrit sorteert, in de naast hem staande manden werpen.

Nu en dan staakt hij even zijn arbeid en zijn liedje, om een naast hem op den grond zittend meisje toe te voegen: „Uitkijken, Krissie — je gooit verkeerd, meid; — pampier bij pampier en wit bij wit, hoor!"

Een aantal brutale musschen zit boven in de schaduw van het afdak, op de latten, die de bovenranden der kolommen aan elkaar verbinden, en de vogels zien met haar kleine zwarte, schrandere oogjes en schuin gehouden kopjes, nieuwsgierig naar den ouden man, die zingend voortwerkt. Zij wachten op de kruimmels van Gerrits brood, en schijnen te weten, dat het niet lang meer zal duren, vóór „de ouwe" zijn middagboterham gaat eten — en zij zijn gewoon haar deel van dat karig maal te komen eischen en .... te ontvangen.

Napoléon waar is uwe macht.

't Is alsof de eene vogel aan de andere vertelt: „Bij Gerrit moet je wezen — hij heeft wat voor een arm dier over!" want elken dag komen er meer tafelschuimers om bij zijn „lunch" tegenwoordig te zijn. Enkele, die hem lang kennen en goed met hem bevriend zijn geraakt, durven zelfs de vrijheid nemen, om op zijn houten been, dat hij meestal als een staak recht voor zich uitstrekt, te gaan zitten.

Ze blijven doodkalm op haar plaats en vliegen eerst weg als hij de houten

Een aantal brutale mussen zit boven.

stelt heen en weer beweegt en hen, in zijn baard lachend, toevoegt: „Brutaal tuig! wil jelui mijn loopstok wel ereis met rust late?"

Toen Krisje die uitdrukking voor 't eerst hoorde, keek zij verwonderd op, maar schoot vervolgens in een helderen, vroolijken lach, omdat „de ouwe", haar met een ernstig gelaat aanziende, er bijvoegde: „Weet je Krissie! dat kan ik niet vele — dat kriebelt me zoo op m'n poot!"

Gerrit is oud, heel oud — maar, zooals hijzelf zegt: „nog niet van koek" en al heeft hij nu en dan last van „rimmetiek" en „trekkigheid" in zijn armen en rug, „hij mag d'r nog wel wezen," zegt de geheele buurt. Volgens zijn eigen bewering heeft hij nog een jong hart, en kan hij „makkelijk honderd jaren worden, als 't God maar blieft en hij me een stuk brood geeft."

Nu! gezond is hij, al heeft hij maar één been en een vinger te weinig aan de linkerhand.

„Mijn ééne poot is bij vergissing bij Leuven voor de fortifikazie blijve ligge en m'n vinger hebbe ze me bij Waterloo afgehakt; maar 'n mensch kan daarom toch wel leve en oud worde, dat zie je!" zegt hij opgeruimd, als men er hem naar vraagt.

Mijn éëne poot is bij Leuven blijven liggen.

Gerrit vertelt graag van „Napoleon en den Franschen tijd" en over 't jaar '30 is hij nooit uitgepraat.

„Zie je die schram over m'n neus en m'n wang?" vraagt hij dikwijls. „Dat 's een presentje van een kozak, díe wou me effe om zeep helpe, maar Gerrìt was d'r zelf bij, hoorie? Ik zei: ho maar, leelijke hottentot! en ik schoot 'm met m'n spuit 'n gat in z'n maag, dat ie z'n leve lang geen ratjetoe meer binne kon houwe."

Als hij zoo aan 't vertellen ging, had iedereen schik in den ouden, vroolijken man, die zoovéél had ondervonden en zoo jolig en opgeruimd kon praten over de ont-

beringen en vermoeienissen in den harden tijd, dien hij had beleefd.

„Ik heb kou geleje aan de Beresina — kou, dat 's nachts m'n neus an me voete vastvroor, zoowaar ik nooit lieg!" zei hij lachend. „Ze hebbe me te Moskou bijna gepiept als 'n kastanje, en in het jaar '30 ben ik een halve dag lang in 't water gesopt als een papbeschuit, maar toch leeft Gerrit nog — arm, oud en vroolijk — dat komt omdat ie nooit z'n kop liet hange. Ik heb altijd maar gedocht: 't Kon nog erger en — lutje leeft nog!"

Ik schoot hem een gat in zijn maag.

Dan schoof hij zijn pet achterover, zoodat zijn glimmende, kale schedel een oogenblik zichtbaar werd, stak „een krommertje" op, drukte met zijn voorvinger de brandende tabak stevig aan in den kop, blies een dikke rookwolk uit en zong:

„Bij, Waterloo heb ik gestreên
Voor Nederland en voor den Koning.
Te Leuven kreeg ik mijn houten been
En een pensioen voor mijn belooning" (bis).

Deze variant op het oude liedje had hijzelf gemaakt, misschien wel uit blijdschap, dat hij een pensioentje had gekregen van *f* 175.— per jaar. 't Was wel een klein inkomen, maar in ieder geval toch „een appeltje voor de dorst," zei de oude man en meesmuilend voegde hij er bij: „Je mot 't metale kruis er bij rekene; die dinge koste duur — en een been is waarachtig ook niet meer waard, want m'n vinger ken je niet meer meêtelle, dat's maar toegift."

Getrouwd was Gerrit nooit geweest. „Dat's de grootste gekheid, die 'n mensch doen kan," hield hij vol, „en je hoeft daarom toch niet als een kluizenaar te leve; ik heb in m'n jonge jare genogt last van de vrouwtjes gehad, maar ik had ze in de gate; ik nam ze voor lief, zooals ze ware." — Dan knipoogde hij op zijn manier guitig en voegde er bij: „Trouwe? niet noodig! — geöbelesseerd, merci! — Als je eenmaal gewend bent aan je vrijigheid, ken je zoo'n knorrig huismeubel best misse."

Trouwe? niet noodig! merci.

Zóó kwam het, dat hij kind noch kraai bezat — neen! een kraai had hij wel en nog wel een kraai die, evenals hij, „invalide" was.

De vogel was eenmaal met een gebroken poot op het erf komen vliegen en Gerrit, medelijdend van aard als hij was, had haar zoo goed hij kon verbonden en gekoesterd, daarna gekortwiekt en bij zich gehouden.

Wanneer hij in de loods bezig was, zat „Ka", zoo had de oude man de kraai gedoopt, omdat de vogel, gelijk hij beweerde, „d'r eigen naam riep", in zijn nabijheid en keek deftig van een of andere verhooging naar beneden. Wanneer er niemand was, waarmee Gerrit spreken kon, was „Ka" het, tot wie hij 't woord richtte, en 't scheen bijna alsof de kraai hem verstond, want met ernstig knikken of op en neer wippen en hevige snavelhouwen op een of ander voorwerp, beantwoordde zij de gezegden van haar meester.

Was Gerrit aan 't sorteeren van papier, en vond hij soms een oude rekening of kwitantie daar tusschen, dan zei hij: „Kijk, Ka! dat's iemand die meer cente had dan je baas," en de vogel keek wijsgeerig, schuin naar 't papier, fladderde op Gerrit's schouder, wreef zijn snavel tegen diens groezelige jas en riep „Ka! Ka! Ka!" als lachte zij over die aardigheid.

Als 't tijd van uitscheiden was, en Gerrit zich gereedmaakte, om naar zijn kamertje te gaan, zat „Ka" hem reeds bij de deur van de loods op te wachten en maakte bij wijze van groet een wippende buiging. Dan pakte „de ouwe" den vogel beet, met de woorden: „Wou je mêe naar de slaapzaal? Komaan dan maar! je bent toch ook een ouwe mankpoot, zonder pensioen — voorwaarts marsch!"

„Gerrit en Ka", de buurt noemde die twee namen in eenen adem, omdat de man en de vogel altijd bij elkaar waren, maar toen Krisje van vrouw Blok, voorgoed bij „den ouwe" kwam, sprak de buurt van Gerrit, Kris en Ka, want het kleine meisje werd plotseling „de derde in het verbond".

„Ouwe Gerrit" was dadelijk haar vriend geworden, toen baas Krijnse haar bij hem in de loods bracht en zei: „Daar heb je Kromme Kris van vrouw Blok — zet 'r maar bij je aan 't sorteere; we kenne nog wel 'n handreiking gebruike."

Bedeesd stond het kind voor „den ouwe", dien zij zeer goed kende, en met andere kinderen uit de buurt dikwijls had geplaagd, of in 't ootje genomen. Zij zag hem schuw en van terzijde aan, als vroeg zij zonder te spreken: „Wat zeg je dáár wel van?" maar vol kinderlijk vertrouwen sloeg zij de oogen naar hem op, toen zijn vriendelijke oude stem haar toevoegde:

„Zoo! zoo! kom jij ons gezelschap houwe, kleine Satan?"

Maar in dat „kleine Satan" klonk iets zoo goedigs en vriendelijk, dat het kind onmiddellijk als bij instinct gevoelde, dat de oude man, die er zoo stoffig en vies uitzag, zoo geheel in overeenstemming met zijn omgeving, oud en verschoten was, beter voor haar zou zijn dan „moeder", die elken dag meer en harder schold en sloeg.

Nauwelijks een maand later had „Ouwe Gerrit een verovering gemaakt",

waarover de jonge knappe soldaat van 't groote leger, in zijn tijd, hartelijk zou gelachen hebben.

Kromme Kris namelijk was letterlijk niet van hem „af te slaan". Zij volgde hem als zijn schaduw; ze keek hem naar de oogen, en zou voor één vriendelijk woord van „den Ouwe" door een vuur zijn gevlogen.

Kwam hij 's morgens in de loods, zijn bankje stond gereed; greep hij naar zijn pijp, Krisje gaf hem die, gestopt en wel, aan en zijn koffie, die hij vroeger altijd zelf bij de koffievrouw haalde, stond dampend voor hem, eer hij er nog om had gevraagd.

Wanneer hij bij 't sorteeren, in de loods of onder het afdak zittend, zong, van:

„Napoléo-hon waar zijn uw soldate,
Napoléo-hon waar is uwe kroon;
Nu zijt gij alleen en verla-ha-ate
Verstoo-hote van rijk en van troon." (bis)

hing kleine Kris als 't ware aan zijn lippen; zoodra hij ophield met zingen, vroeg ze: „toe ouwe — nog 'n versie, toe!" en glimlachend voldeed de zanger aan dat verzoek.

Dankbaarder toehoordster had „de ouwe" nooit gehad, voor zijn verhalen van 't jaar '30 en „de Belsekers." Zij keek hem voortdurend met glinsterende oogen en open mond aan; een omstandigheid die hem herhaaldelijk deed zeggen: „Kom an, kleine meid, doe je menageketel dicht en maakt voort — prate en breie, anders schei ik er uit, hoor!" Die bedreiging was voldoende, om haar met verdubbelde snelheid te doen werken; dan vlogen de lappen en papieren in de verschillende manden, dat het een lust was om te zien, en Ka hipte rond bij den hoop of sprong op den rand der mand en hakte met haar snavel naar de papieren, die voorbijvlogen.

Gerrit kon ook zoo „allemenschelijk" aardig vertellen van die blauwkielen en slaapmutsen van Belsekers, die zoo afgerazend den spat zetten als er geroepen werd: „Allo, verdikke! doar komen de Ollanders oan."

„'t Is of je er bij bent," dacht Krisje, als haar vriend verhaalde, hoe „Napoléon bij Waterloo op z'n bobbert kreeg" en „dat de Prins van Oranje een jonge van Jan de Wit was, die zooveel in de melk te brokke had, dat ie alle dage 'n flesch wijn op z'n tafel vond."

Hoe dikwijls hij ook van de „Beresina" of van den „groote brand" vertelde, zij hoorde het telkens weer met 't grootste genot aan. 't Klonk ook zoo wonderlijk mooi, als de ouwe zei:

„Zie je, Kris — Napoléon had zooveel als ie maar hebbe kon, maar toen stakken 'm de broodkrummels, vat je? In Rusland wou ie ook de baas gaan spele, maar dàt was mis! Onze lieve Heer zei: „Ho maar! Napoléon — niet alles, maat! — Een ander ook wat van de stokvischvelle — en toe liet Hij 't vrieze, dat je je làche kon houwe. Zie je, dat deê Hij nou om de Russe 'n handje te helpe, want soldate.... Nee! dat ware ze niet — dat ware wij?"

Wanneer ouwe Gerrit dat woord „wij" uitsprak, tintelden zijn oude oogen en richtte hij zich nog met zooveel fierheid op, dat men duidelijk kon zien, dat hij eenmaal „'n Schoone kaerel" moest zijn geweest.

„Zie je, kind! die Kozakke ware eigelijk meer wilde Hottentotte; ze hadde niet eens 't benul van d'r paarde te late beslaan en Brr! wat 'n goor volk, ze ate kaarse, zóó maar 'n dikke zes, ân de pit gehouwe in d'r lui mond en dan gleed ie na binne — geoblesseerd — smakelijk ete! — dat zou jou niet smake, hè vlaskop?" Soms hield hij dan een oogenblik zijn hand op Krisjes hoofd, en 't was een paar keer gebeurd, dat het meisje plotseling die hand eenige malen met haar magere vingers aaide; een beweging die Gerrit verwonderd deed vragen: „Wat doe je nou, kleine Satan! veeg je m'n hand af?"

'n dikke zes aan de pit gehouden.

Indien vrouw Blok slechts eenige opmerkingsgave had bezeten, zou zij hebben kunnen merken, dat in het gemoed van haar dochtertje langzaam aan eene verandering ten goede kwam, want Krisje verdroeg, geduldiger dan vroeger, moeder's slecht humeur en scheldwoorden; klappen kreeg zij niet meer zoo dikwijls, omdat zij minder in den kelder was en elke week een paar centen meer t'huis bracht.

't Kind was stiller geworden dan vroeger; 't hielp mêe aan de negotie als 't thuis was, maar 's avonds, Zondags en ook in de week, zoodra zij er slechts even kans toe zag, zat zij stil in een hoekje te lezen, in oude boeken en fragmenten van boeken, die Gerrit voor haar in den rommel in de loods had opgezocht. „Ze leien er toch voor niemendal," zei de ouwe. „Ga jij dus je gang maar, kind; haal je hartje maar ereis op — ik was in m'n jonge jare ook een liefhebber, maar nou heb ik 't 's avonds met men oogen te kwaad en ga ik liever bijtijds „den poetszak" in.

Wat Krisje las, daarom bekommerde hij zich weinig, en 't was ook volgens zijn meening van geheel ondergeschikt belang. „Een boek is een boek en de leuges, die er in staan, benne allemaal eve en 't zelfde — da's net as met de krante," zei Gerrit, die zich noch om de „polletiek" noch om de „redenaasies van de groote lui" bekommerde; „'t kon hem — allemaal geen zier schele. Hij was tevreden als ze hem maar met rust zijn pensioentje lieten houwen en geen oorlog meer maakten," want beweerde hij: „oorlog mot je van dichte bij hebbe gezien, om te wete dat het een erger bezoeking is dan de pokke."

* * *

Krisjes moeder was plotseling overleden; wat haar gescheeld had wist eigenlijk niemand, maar op een morgen — bijna een jaar nadat het meisje bij den voddenbaas was gekomen, vond zij haar moeder dood op het armoedige bed.

Vrouw Blok had zeker „een tak van 'n broerte gehad" zeiden de buren en hoofdschuddend voegden zij erbij: „Krissie is d'r niet eens door veraltereerd of bedroefd — wat 'n kind! wat 'n kind!"

Neen! smart kon „Kromme Kris" niet voelen over 't heengaan van een moeder, die de schrik van haar kindsheid was geweest; wel voelde zij een zekere leegte, toen zij er aan dacht, dat die kijvende stem, waaraan zij gewend was geraakt, als aan iets dat bij 't woord „t'huis" behoorde, zich nu nooit meer zou verheffen. Zij had nù geen thuis meer, ze was alleen, „heelemaal alleen." „Ze was wel een onverschillige; riëel schande!" zeien de buren, en niemand bekommerde zich om 't kind, dat met droge oogen de gasthuismand, die 't lijk van haar moeder inhield, zag wegdragen. De kelder was gesloten geworden, en de sleutel aan den huisbaas gebracht, die natuurlijk beslag op 't beetje winkelvoorraad en 't weinige huisraad zou leggen voor de achterstallige huur.

Krisje zelf was dien dag als naar gewoonte naar de loods gegaan. „De Ouwe" had haar alleen gezegd: „Hm! Hm! is je moeder dood, kind; dat 's gauw gebeurd, hoor!" en had verder zwijgend zijn werk gedaan, totdat baas Krijnse kwam.

„Da's een dankzegging voor d'r waard!" beweerde deze, vrij cynisch tot Gerrit, en met een hoofdwenk naar 't meisje, dat op 't erf met sorteeren bezig was, zei hij: „Nou zal hinkeldepinkie naar 't weeshuis motte, en wij zitte weer zonder — Afijn! voor haar 'n ander, maar 't is jammer; ze begon jou al aardig in de hand te werke."

„Nou, dat mag je wel zegge — ik zal d'r erg misse, baas" antwoordde de Ouwe, „want 't is een heele gezelligheid voor me — ik ben nou goed an d'r gewend — vief is ze ook — en uwe krijgt zoo gauw geen andere duvelstoejager, die zoo voortmaakt voor 'n paar cente" en meteen knipoogde hij tegen den baas, alsof hij zeggen wou .... „en jij betaalt niet graag veel."

„Ouwe Gerrit" bleef na dat gesprek den ganschen dag in zichzelf gekeerd; hij sprak bijna geen woord tot Krisje, die eveneens zwijgend voortwerkte. De kraai zat op een verroeste kolomkachel en keek op haar slimme vogelmanier, met schuingehouden kop, op beiden neer, als peinzend over wat die twee toch wel dachten.

't Werd tijd van ophouden; Kris stond op, schudde langzaam stof en prullen van haar voorschoot en bleef toen dralend toeven; besluiteloos zag „de ouwe" haar aan.

Eindelijk zei hij: „Kom és hier, Krissie!"

Zij kwam en bleef zwijgend, met haar armen in haar boezelaar gerold, voor hem staan.

Met zijn rechterhand haar scherp kinnetje opheffend, vroeg hij zacht en meêwarig: „En waar zal jij nou belande, kind?”

„Dat weet ik niet, ouwe” — ’t meisje haalde, met een moedeloozen zucht, de schouders op.

„Hm! Hm! dat ziet er gek voor je uit.”

„Ja, ouwe, maar ik kan ’t niet helpe.”

„Nee, waarachtig niet — zeg! wil je bij mijn koome in m’n kamertje, je weet wel dáár,” — hij wees met zijn duim achter zich — „dáár naast de....”

Hij kon niet uitspreken, want eensklaps had Kromme Kris zich tegen hem aangedrukt, haar beide magere handjes grepen zijn linkerhand en zachtjes zei ze: „Ja! Ja! — assieblief.”

Wat waren die grijze kinderoogen plotseling mooi geworden, door de dankbare glans die er uit straalde, toen zij naar hem opzagen, terwijl de kleine mond nogmaals zei: „O! — Assieblief! — Wat ben jij toch goed, Ouwe!”

„Stil! ’k ben maar een ouwe, smerige kerel, vat je? maar je ken bij me bivakkere, kind, op de grond. ’t Ken niet anders, maar honger of kou zal je ten minste niet lije” — hij klopte haar op de wang — „we benne ommers al zoolang goeie maatjes, dat we ’t samen wel zelle rooie.”

„Ja! Ja!” Krisje begon eensklaps te schreien.

„Wat weergâ, huil jij — dat’s wat nieuws, dat heb ik nog niet van je gezien. Allo! gauw, hijsch je trane op — daar hou ik niet van.”

„O, ouwe!”

„Koest nou! ik doe ’t ommers alleen voor m’n gezelligheid. Stil dan! geen nattigheid; daar heb ik genogt van gehad in ’t jaar dertig — kijk! nou lach je weer hè, malle meid! — je bent persies ’n weerhaan — ja, ’t is goed, hoor! — laat m’n hande nou assieblief met rust.”

Daar fladderde de kraai op den schouder van den ouden man, en alsof zij om inlichting verzocht, sloeg ze haar snavel tegen zijn oor aan, zacht krassend: „Ka! Ka! Kaka....”

„Weet je wat ze me daar vraagt, Kris?” zei Gerrit, met een oolijken glimlach op zijn goedig oud gezicht.

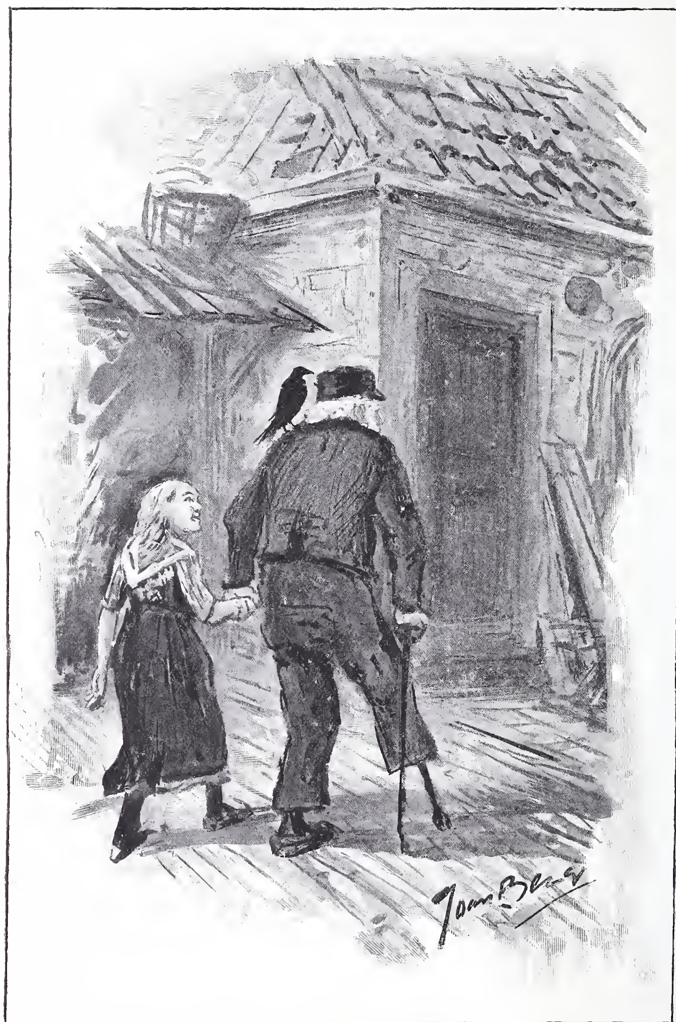
„Nee, wat dan?” klonk het kinderlijk terug.

„Ze wil wete of je wel breie kan, want ze heit van morge gezien, dat m’n kous de tering krijgt.”

Een frissche, hartelijke kinderlach daverde door de loods, langs den gebroken en bestoven rommel, en zelf nog glimlachend nam de knecht van den voddenbaas zijn kleine gast bij de hand.

„Sakkerloot!” riep hij, „nou zal ’t deftig worde bij ouwe Gerrit, nou ie n’ huishoudster krijgt. Bataillon voorwaarts, marsch! — Ka! hou je balans! Eén, twee, één, twee!”

Zoo ging het drietal naar „huis”.

Zoo ging het drietal naar huis.

III.

Het „t'huis" van den ouwe was niet meer dan een klein kamertje met een bedstede er in, en een berghok, samen een kleinen stal vormend, die aan de loods was uitgebouwd.

Baas Krijnse, die zelf een eind verder in de straat, in zijn oud-roest-winkel woonde, had jaren geleden, toen Gerrit in zijn dienst kwam, dat schamele verblijf kosteloos aan hem afgestaan, maar die gunst bij het bepalen van 't weekloon, ruim genoeg in aanmerking genomen.

De oude man had die kleine ruimte zoo goed en kwaad als 't ging tot een menschelijk verblijf ingericht, waar hij trouwens niet veel anders deed dan slapen, want den ganschen dag en een groot deel van den avond was hij aan 't werk in de loods. Toen Krisje bij hem kwam, begreep hij echter dat zijn woning toch wel wat al te eenvoudig was ingericht. „We zelie an de slag motte, kleine Kris," zei hij vroolijk „want nou ik 'n dame in huis heb, mot 't fijner bij me worde."

Hij haalde alles, wat hem nog eenigszins bruikbaar scheen, en op huisraad geleek, uit de loods en bracht het in zijn kamer; Gerrit had destijds, èn wat de kleur van zijn kleeding èn wat zijn doen en laten betrof, iets van een ouden rat, die alles, wat hem begeerlijk voorkwam, in zijn nest sleepte.

Kromme Kris hielp dapper mêe. 't Kind was handiger en vindingrijker dan men van haar zou hebben verwacht, en vond menig bruikbaar artikel, dat door hem over 't hoofd was gezien.

Na verloop van een paar weken had het kamertje een geheel ander aanzien gekregen; de vloer was goed geschrobd; het eenige venster, dat op 't erf uitzag, had weer heldere, groenige ruitjes gekregen, en in het berghok had Gerrit een oude potkachel geplaatst, die trotsch zijn, uit ongelijksoortige einden samengestelde, pijp uit het dak stak. En op die kachel stonden eindelijk in een ijzeren pan wortelen, uien en aardappelen te koken. „Ze zoueë nou maar d'r eigen menage gaan doen!" had de oude man tot Krisje gezegd, en zijn „marketenster", zoo noemde hij schertsend het meisje, had in de handen geklapt van pleizier, toen zij 't hoorde.

Sedert jaren had „de ouwe" òf alleen met brood, òf in de gaarkeuken zijn middagmaal gedaan, maar nu zou hij „prebeeren of 't ging met de cantine".

Op dien eersten middag, dat ze samen hun hutspot aten, zei Gerrit met vollen mond, genoegelijk glimlachend:

„Weerlichsche, kleine Satan, je valt me razend mêe — je zal me verwenne — ik word op m'n ouwe dag nog 'n Pacha" en met welgevallen leunde hij achterover in den ouden leunstoel, dien Krisje uit den rommel had opgezocht en waarvan zij de ontbrekende zitting had vervangen door een plank, bedekt met een kussen, uit oude lappen en een wollen doek, een erfstuk van vrouw Blok, vervaardigd.

„Zit je nou lekker, ouwe?" vroeg Krisje, haar mond afvegend.

„As en koning, kind."

„Wil je nog wat?"

„Ik heb genogt — en jij?"

„'k Heb ook genogt."

„Zoo! — doe dan je hande same en zeg: „Dankie onze lieve heer!"

Verwonderd keek Krisje hem aan.

„Nou! — is 't je niet de peine waard? — och kind! ik heb dat stukkie ouwerwetsche vromigheid nog uit 't Weeshuis overgehouwe, en 't heit me nooit in de weg gezete. Zie je, ik vergat het vroeger wel ereis, maar nou ik hier zoo op me gemak zit, kômt 't weer bove." — Gerrit nam zijn pet af, hield die een oogenblik voor de oogen, en zag, toen hij die weer opzette, dat Krisje de saamgevouwen handen op tafel hield en de gesloten oogen opende.

„Zoo is 't goed, meid — wat heb ie gezegd?"

„Dankie onze lieve heer!"

„Dat's ook genoeg — Hij weet wel hoe je 't meent."

Krisje bleef voorovergebogen, met de gevouwen handen op tafel geleund zitten, en zag Gerrit vragend, met heldere oogen, aan:

„Wou je wat, meid?"

„Ben jij in 't weeshuis geweest, ouwe?"

„Ja — 'k heb m'n vader en moeder nooit gekend" — hij wachtte even — „Zie je, 't eenige wat ik wel zou hebbe wille wete is . . . ."

„Wat?"

„Hoe ze d'r uitzage."

„Och!"

„Ja! want de vader van 't weeshuis zei altijd, dat 't zulke knappe, fetsoenlijke mensche ware. — Afijn misschien kom ik ze te avond of morge wel ereis in de Hemel tege, als ik er ten minste ook kom — maar hoe ik ze zal herkenne, mag Joost wete."

„Zou ik me moeder dan ook in de Hemel weerom zien?" vroeg Krisje met een zekeren angst in haar stem.

„Nee, kind, daar is geen nood voor, hou je maar gedekt, hoor! — die zal je niet meer afkloppe."

„Maar . . . ."

„Nou? . . . ."

„Jou zie ik wel, hè?"

„Mijn — wat bedoel je, Kris?"

„Jij komt wel in de hemel, want jij bent goed, ouwe — heel goed en de meester op school zei altijd. . . . ."

„Wat die meester zei, kan me niet schele, want ik heb nog niks geen lust om te gaan verkasse; 'k heb 't nou goed en alle verandering is geen verbetering. — Zeg! Kris . . . ," hij poosde even en zag 't meisje oplettend aan.

„Ouwe?"

„Je ziet er al veel beter uit dan vroeger — je knapt op, kind; 't is waarachtig of je groeit. Zeg, marketenster, hoe komt dat?"

Gerrit leunde achterover in zijn stoel, stak zijn krommertje op en keek, over den dampenden pijpekop heen, naar Krisje, die met haar grijze, glinsterende oogen hem een oogenblik vlak in 't vriendelijk lachende gelaat zag, vóór zij zachtjes antwoordde:

„Ik ben hier ook zoo gelukkig, ouwe."

* * *

„Gelukkig!" — 't Is toch een volkomen betrekkelijk begrip, dat van gelukkig zijn, want Krisje voelde zich gelukkig op een plaats, in eene omgeving, die menigeen met afschuw zou hebben vervuld.

't Was waarlijk geen benijdenswaardig verblijf dat dompige kamertje, door de kleine tafel, een kastje, den stoel van Gerrit en een bankje, Krisje's zitplaats, bijna geheel ingenomen.

Het meisje sliep op een stroomatras, die „als ze bivakkeerde" werd neergelegd; zij dekte zich slechts met een ouden deken toe, maar zij sliep gerust, daar onder die molmende tafel; ze werd niet meer opgeschrikt uit haar slaap door ruwe scheldwoorden of een schop tegen haar tengere ledematen

't Hinderde haar niet dat de houtworm boven haar hoofd zijn vernielingswerk voortzette; zij hoorde zijn boren niet; zij voelde ook het witte poeierige stof niet, dat in kleine hoopjes op haar gelaat viel; zij sliep immers den vasten slaap der jeugd, zonder droomen, zonder zorg, want — ze was „gelukkig".

En Gerrit — hij was nòg opgeruimder geworden; zijn tachtig jaren drukten hem in 't minst niet; hij voelde ze nauwelijks, in elk geval minder dan vroeger, want — zóó zei hij zelf tegen baas Krijnse: „Ik merk nou, dat ik 't vroeger toch eenzelvig had; die kleine meid is dan ook zoo weergaasch handig; wil je wel geloove, dat zij er nou al de slag van heit, om me 's morges m'n loopstok an te schroeve — dáár had ik vroeger altijd 't meeste last mêe."

Krijnse haalde de schouders op en lachte heimelijk, alsof hij dacht: „Ouwe man, je wordt kindsch," maar hij liet Gerrit begaan en knorde er zelfs niet over, dat nu en dan een stuk oud huisraad of „rommel" uit de loods verhuisde naar „'t hoofdkwartier en de cantine", zooals Gerrit, sedert Krisje bij hem was, zijn verblijf noemde.

De eenige die iets minder gelukkig scheen dan de anderen, was „Ka", die haar warme slaapplaats voor een mandje in de loods had moeten ruilen. „Die Ka maakt hier 's nachts m'n boel te vuil; ze mot weg!" zei Krisje, en Gerrit antwoordde, even aan de klep van zijn pet tikkend: „Zoo as je 't kommandeert, is 't goed, k'rnel."

Vroeger ging „de ouwe" altijd „met de kippen op stok," want „'t was de peine niet waard om voor hem alleen licht op te steken," maar nu had hij een kleine petroleumlamp aangeschaft en liet zich 's avonds de krant voorlezen. Al waren 't kranten van, de hemel mocht weten welken dag, er stond

toch altijd wel iets in van 'n moord, 'n ongeluk of 'n ander nieuwtje en — Krisje las die zoo graag — hèm kon 't minder schelen.

Soms vielen, terwijl ze hem voorlas, Gerrits oogen langzaam toe en zakte 't hoofd hem zachtjes op de borst; dat merkte Krisje dan wel, maar ze bleef voortlezen, nu en dan steelswijze opziende, of hij „doorpoeierde", dat noemde hij zelf zoo. Als de ouwe dan goed en wel was ingedut, hief zij de oogen op, en zag lang, met wonderlijk zachten trek op haar gelaat naar den slapenden man. Zij keek naar zijn grijzen baard en den goedigen trek om zijn mond, naar zijn borstelige witte wenkbrauwen en naar zijn kaal, glimmend hoofd, waarop 't lamplicht een warmen, geligen schijn goot. Dan stond ze eindelijk stilletjes op, ging naast hem zitten zonder dat hij 't merkte, lei voorzichtig, zacht, haar hoofd tegen zijn arm en zag naar hem op, met een uitdrukking in haar oogen, als van een trouwen hond, die zijn slapenden meester bewaakt.

Lei zacht haar hoofd tegen zijn arm.

Zoodra „de ouwe" slechts een beweging maakte, of half ontwakend zuchtte, was zij weer op haar plaats en las verder, totdat hij wakker wordend haar met lodderige oogen aanzag.

„Heb je lekker geslape, ouwe?" vroeg zij dan.

„Ik — waarachtig niet; 'k heb alles gehoord — alles; 't was heel mooi, maar ik dêe m'n ooge dicht voor 't licht. — Kom Krissie! nou motte we taptoe make! — morge is weer 'n dag —" en opstaande zette hij dikwijls de holle hand voor den mond, lachtte en toeterde er door heen: Tà — tâ — tà — tâ — naar bed, naar bed! —" de melodie van de taptoe.

IV.

Vier jaren zijn verloopen; ouwe Gerrit en Kris hebben het gedurende dien tijd opperbest samen kunnen vinden; zij hebben met elkander gewerkt en zijn, voor hun doen, gelukkig geweest.

Menigmaal zegt „de Ouwe" tegen baas Krijnse: „'k Heb 'n goeie ouwe dag gekrege door die kleine Kris; ze is bij de hand voor drie, ze attakeert het werk, dat 't 'n lust is en ze verdient de hemel ân mijn."

Het hoofdkwartier is nog zooals het was, oud en vaal, maar toch bewijzen een paar heele stoelen, een betere tafel en een behangselpapier door Krisje eigenhandig op de houten wanden geplakt, dat de firma „Gerrit en Kris" niet achteruit is gegaan.

De huishoudster doet haar plicht en houdt aan alles de hand, dat bewijst de glimmend geschuurde koffieketel, zoowel als 't koperen tabakskomfoor, dat, op tafel prijkend, iederen lichtstraal met gouden glans weerkaatst. In de „cantine" heeft Gerrit reeds lang geleden een bedsteê getimmerd; hij heeft er schik in gehad, dat hij, zoo oud als hij was, nog zoo'n „timmerasie" kon maken en toen ze klaar was, Krisje met haar nieuwe slaapplaats verrast en deftig front voor haar makend gezegd: „Marketenster! we breke 't bivak op — je krib is klaar."

De kraai is sedert een paar jaar dood. „Jammer voor 't stomme dier," zei de Ouwe, toen hij ze met Krisje in een hoek van 't erf onder den grond stopte en ernstig voegde hij er bij: „Dat's de eerste van ons driëe, die de kraaiëmarsch blaast; nou ben ik 't eerst aan de beurt."

Kromme Kris is grooter geworden; wel is zij klein en tenger voor zeventien jaar, maar het smalle, bleeke gezichtje met de ernstige groote oogen doet haar, als ze zit, ouder schijnen dan ze werkelijk is.

„Ze verdiende de hemel aan hèm!" had ouwe Gerrit tegen den voddenbaas gezegd en dàt was zoo, vooral sinds hij nagenoeg blind was geworden.

Voor twee jaren reeds was de oude over zijn oogen gaan klagen: „'k Weet niet wat 't is, meid — maar ik zie alles door een mist, en de „fok" helpt me niemendal — als 'k maar niet blind mot worde op m'n ouwe dag."

't Werd hoe langer hoe erger, en eindelijk was zijn gezicht zoo zeer afgenomen, dat hij nog slechts in de loods of op 't erf alleen kon loopen en op 't gevoel eenig werk doen.

„Hij wordt stekeblind, daar is niets aan te verhelpen!" had de dokter tegen Krisje gezegd, toen zij met dikke tranen op de wangen en een flauwe hoop in 't hart vóór hem stond en vroeg: „Als ie nou eris 'n heele beste dure bril kreeg?" Maar 't antwoord was geweest: „Voor Chorioïditis helpt geen bril, kind?" — Krisje wist niet wat die naam beduidde, maar ze begreep dat het zelfs niet zou baten, al besteedde zij ook het weinige geld, dat ze bespaard had, aan de duurste, beste bril, die er bestond en daarom zuchtte zij in stilte: „Och! arme, goeie Ouwe!"

Baas Krijnse bromde in 't eerst: „Hm! hij wordt sukkelig; hij doet z'n werk maar half — dàt heb je er van, als je mensche te lang in je dienst houdt!" maar toen Gerrits oogen al erger en erger werden, zei hij op een Zaterdagavond bij 't afrekenen tegen Krisje: „'t gaat zóó niet langer met den ouwe; hij mot maar gedaan neme."

„Gedaan neme?" vroeg 't meisje, „Hij?"

„Wie anders? Ik kan toch geen blinde knecht houwe?"

„Maar baas, wou je den Ouwe dan maar zóó opeens . . . ."

„Gedaan geve? — Natuurlijk! ik hou 'm niet voor me plezier en . . . hij heit ommers z'n pensioen."

„Maar hij is bijna vijf en tachtig . . . ."

„Dat weet ik wel."

„En hij is zoo heel lang bij je geweest."

„Daar mag ie blij om weze; hij heit al die tijd 'n goed stuk brood bij me gehad."

Een verachtelijke blik trof Krijnse, toen Krisje antwoordde: „En wou je 'm dan nu maar zóó an den dijk zette?"

„Nou! — Hm! — Hij kan misschien wel in 't gesticht komme . . . ."

„Nee baas! dat kan je niet meene."

„Wis en waarachtig wel — 'k zal 'm strakkies zegge, dat . . . ."

Plotseling ging Krisje vlak voor den baas staan, zag hem met een zonderlinge, vastberaden uitdrukking op het gelaat in de oogen en met beide handen greep zij Krijnse bij den arm, terwijl ze smeekend zei: „Nee, nee! je zal 'm niks zeggen, niks! —

„Och! doe nou eris 'n goeie daad en stuur „de Ouwe" niet weg — hij is hier zoo gewend; hij weet overal alleen de weg en . . . ."

„Maar hij doet geen steek; ik kan 'm toch niet voor niemedal betale." Krijnse haalde weifelend de schouders op.

Er kwam een glimlach op Krisje's gelaat en in haar oogen lichtte een straal van hoop, terwijl zij Krijnse de hand op de arm lei en bijna vroolijk vroeg: „Is 't dat alléén? — O! dan zijn we geholpen; hou dan *zijn* weekgeld maar in."

„Hè wat bedoel je?"

„Dat je z'n weekgeld houe kan — ik zal wel rondkomme met 't mijne, als je ons dan maar voor niemedal laat wone."

„Hum! nou! daar zal ik ereis over denke."

„O nee! je mot 't nou dadelijk zegge; ik zal wel zorge dat je d'r geen scha bij hebt. Ik kan vlug genoeg werke . . . ."

Krijnse zag besluiteloos en verwonderd het voor hem staande meisje aan en, zei toen op eens: „Nou! omdat ie zoolang bij me is geweest, zal ik dan maar ereis goed over 'ém denke. Jelui ken blijve wone, maar ik zal 'm zegge, dat ie geen cent . . . ."

„Nee! Nee! Als je 'm zoo ies zeit maak je 'm dood. Hij mag niet wete wat we gesproke hebbe."

De blinde behield zijn plaatsje in de voddenloods en — dank zij Kromme Kris — verweet Krijnse hem nooit, dat hij „voor niemendal woonde."

* * *

„Krissie, ben je dáár?"

„Ja, Ouwe!"

„Is 't mooi weer — schijnt de zon?"

„Ja! — wou je naar 't erf?"

„Och ja! ik kan 't zonnetje wel niet meer zien, maar als ik buite zit, voel ik 't; dat doet me zuiver goed en ik heb hier in „'t hoofdkwartier" ook niks te doen. Stil zitte ken 'k niet goed, dat weet je . . . ."

„Kom dan maar mee — zóó! geef me maar 'n arm."

„Waar ben je dan . . . O! nou heb 'k 'em; vooruit maar! Dat's nou de verkeerde wereld geworde; jij pressenteert je cavaljee 'n arm. Toen 'k nog in m'n jonge dage was, had ik de meissies an m'n groene zij . . . hè! hè! hè! hè!"

De ouwe lacht, terwijl hij langzaam met zijn geleidster naar 't erf gaat; hij lacht opgeruimd en tevreden en toch is hij nu al sedert twee jaren stekeblind.

Onder 't afdak doet Krisje hem op zijn gewone bankje plaats nemen, zet links en rechts een paar manden naast hem, leidt zijn hand, totdat hij den hoop vodden voelt, die vóór hem ligt en zegt: „Ziezoo! nou zit je goed, hé! — Voel je de mande? — Ja? — Ga dan je gang maar — zoek 't papier er maar uit, — dàt ken je wel voele?"

„Dankie, kind! Ja! ik heb ze — zóó! nou verdivertiveer ik me ten minste nog en ik doe wat voor de kost — 'n blind mensch is anders maar last en narigheid voor andere."

„Kom! Kom!

„'k Weet wel Krissie, dat ik jou niet te veel ben, meid. 'k Heb 't nog zoo goed, en al ben ik nou blind, zie je — 'k ben anders gezond als 'n visch en hè! hè! hè! hè! — jelui ken nog lang genoeg pleizer van me hebbe."

„Dat wille we hope, ouwe!"

„We? — Hè! hè! hè! hè! — Krijnse zou toch niet rouwig weze, als ik maar opkraste, want wat *ik* uitvoer is toch als je 't goed beschouwt niet de peine waard en dat ie me nog altijd betaalt, m'n volle weekgeld, is weêrgaasch mooi van 'm. — Hum! zoo zie je, kind, hoe je je in 'n mensch vergisse kan, — ik had altijd gedacht, dat ie me wel aan de dijk zou hebbe gezet. 't Is waarachtig rejaal van Krijnse, is 't niet?"

„Ja zeker!" en Krisje, die hem van dit onderwerp wil afleiden, vervolgt: „Zeg ouwe, haal nog ereis op van Napoléon?"

„Ik kan vandaag niet zinge, kind!"

„Waarom niet? Kom prebeer 't maar 'reis; ik hoor 't zoo graag."

Ouwe Gerrit schraapt zijn keel een paar maal, schuift zijn pet een eindje achterover en begint dan bevend en heesch:

„Napolé-on-hon waar zijt gij geblé-heve
Napolé-on-hon waar is uwe — Hum! hum!"

„Kindlief 't gaat niet, dat hoor je wel — ik ben te schor vandaag en ik heb pijn in mijn nek ook — 't wordt zeker slecht weêr — dàt heb 'k nog altijd overgehouwe uit 't jaar '30 — je weet wel, toen ze 's nachts men tent hadde ope gelate, toen heb ik zoo'n stijve nek gehad; die komt nog telkens weerom."

't Meisje glimlacht; zij heeft dat verhaal reeds zoo dikwijls gehoord, maar toch zegt ze: „Ja, dat's ook lastig voor je!"

De oude grabbelt in den voddenhoop rond, bevoelt en betast de lompen en zucht nu en dan: „Och Kris! kijk je ereis — is dat grauw of wit? 't Voelt als grauw; dat mot er uit, anders heb jij dubbel werk later."

„Leg 't maar op zij zoolang — 'k zal strakkies wel kijke; 'k mot me nou reppe, anders kom ik te laat voor me krante."

„Och meid! ik wou dat je dáár niet mee begonne was. Al dat loope deugt niet voor je — je bent 's avonds bek-af; 'k hoor je zoo dikwijls hoeste, als je 't huis komt. We hebbe 't ommers niet noodig; we benne altijd rond gekomme met wat we hadde en . . . ."

„'k Wil 'n potje make, ouwe, en 't hindert me niks niet."

„Dat doet 't wel, kind."

„Nee! zeg ik."

„Marketenster!" de oude richt zich eensklaps op, zoo recht als hij kan, wendt de doffe oogen naar den kant waar Krisje staat en over zijn gelaat glijdt een glimlach, die de dreigend gesproken woorden: „Geen insubordinatie versta je — anders leit je rooie paspoort klaar" — volkomen weêrspreekt.

* * *

Ze hadden het wel degelijk noodig, maar dat wist Gerrit niet, en toen baas Krijnsen, die toch inderdaad beter was, dan hij zich wel voordeed, Krisje aan een courantombrenger, als loopster, had aanbevolen, was dat baantje dankbaar door haar aangenomen. Om zes uur was het werk in de loods toch gedaan en daarom kon zij dat krantenwijkje er best bij waarnemen.

Van zes tot acht 's avonds trippelde zij nu reeds sedert geruimen tijd door de straten en toen zij haar weg zóó gewoon was geworden, dat ze dien ten laatste wel met gesloten oogen had kunnen gaan, volgde zij het voorbeeld van andere krantenbrengsters, om, terwijl ze haar wijk afliep, te breien. 't Ging best; met haar handen wist ze anders toch geen raad, en hoe weinig 't ook opbracht, alle „beetjes" konden voor haar en haar „Ouwe" helpen.

Kwam zij 's avonds 't huis, dan zat Gerrit gewoonlijk op zijn stoel te dutten, maar Krisje's opgewekt: „Goeien avond," maakte hem dadelijk wakker en met een zucht van verlichting zei hij dan: „Goddank dat je weêrom bent, kind; als jij er niet bent, is ouwe Gerrit maar 'n half mensch."

„Dan zulle we gauw make, dat je weer 'n heele kerel wordt," klonk dan haar vroolijk antwoord en een oogenblik later was het „krantenmeisje" veranderd in de „Marketenster" die in de „cantine" voor de „ménage" zorgde.

* * *

„Ouwe Gerrit is hard ziek — hij komt er niet van op," vertellen de buren elkander, en Krisje ziet het ook wel; — de „ouwe" gaat sterven.

Lang heeft hij zich goed gehouden, zoo blind als hij was, maar nu eenmaal het verval gekomen is, nadert het einde ook met rassche schreden.

Krisje is bedroefd, zielsbedroefd, omdat ze weet dat haar eenige vriend, die trouwe opgeruimde man, haar onherroepelijk gaat verlaten.

Veel nachten heeft zij reeds bij den zieke doorwaakt. Overdag slaapt ze wat op een matras op den grond, vlak vóór zijn bedsteê, om dadelijk bij de hand te kunnen zijn als hij wat noodig heeft.

Verschillende buren hebben nu en dan hun medelijden getoond, door kleine versnaperingen te brengen. Enkelen hebben zelfs aangeboden, om een nacht voor Kris te waken, maar zij heeft voor alles vriendelijk „bedankt" . . . . ze is ook zoolang met den „ouwe" alleen geweest — een vreemde zou hem misschien onrustig maken — en zij wil hem zoo kalm mogelijk houden. In den beginne heeft de oude man zware koortsen gehad en is lang buiten kennis geweest; af en toe dwaalt zijn geest nog wel eens af, maar meestal is hij helder en ligt dan met de uitgebluschte oogen open of gesloten, onbewegelijk en stil, slechts nu en dan iets vragend of zeggend.

„Zóó kan het nog dagen, nog weken duren," heeft de dokter gezegd, „maar zoo kan hij ook, op eens, zonder pijn of smart, in eene andere wereld overgaan."

* * *

't Is een grauwe najaarsmiddag; de grijswitte hemel zonder eenigen zonneschijn, zendt een kil, mat licht in het kleine vertrekje, waar Gerrit ligt. Het oude groensaaien gordijn, gedeeltelijk vóór de bedstede geschoven, werpt halverwege een schaduw over zijn vervallen trekken, die door zijn verpleegster angstvallig worden bestudeerd; Krisje tobt over iets wat zij „van morgen" gehoord heeft.

Toen ze om vuur en heet water kwam, had de koffievrouw haar gevraagd: „Heb jij Gerrit nou wel gezeid, dat ie ieder oogenblik opgeroepen ken worde? Zie je, 'n mens mag toch niet zoo onvoorbereid voor z'n God en rechter verschijne" en een juffrouw die doove kolen haalde, had er ernstig en ongevraagd aan toegevoegd, dat zij „zoo ies voor geen geld van de wereld op d'r gewete zou wille hebbe."

Die woorden hadden Krisje getroffen en toen de dokter eenige uren later kwam, had zij hem meêgedeeld wat haar gedachten bezig hield en gevraagd: „Wat denkt u, dokter — zou *ik* er met 'm over spreke of wil 'k liever 'n dominee hale?"

„Neen! — laat 'm rustig liggen, meisje," was 't antwoord geweest; „'t loopt hier langzaam af."

„Maar, dokter, zou *ik* 'm dan niet zegge dat . . . ."

„Wel neen! praat nergens over; waarom zou je dien ouden man zijn laatste beetje leven nog vergallen door hem angstig te maken — de doodstrijd komt altijd vroeg genoeg."

Ze heeft dus gezwegen en staat nu peinzend bij het bed; ze is 't toch nog niet met zich zelve eens — of Gerrit wel zóó mag heengaan. Besluiteloos dwalen Krisje's oogen van den zieke af en, als om raad vragend, staart zij door het kleine venster naar den somberen hemel, waarlangs de wind ijle, zwarte wolken voortjaagt.

Als haar blikken weer terugkeeren naar het gelaat van „Ouwe Gerrit", ligt deze kalm, met open oogen. 't Is alsof hij haar aanziet, daarom buigt zij zich naar hem over en fluistert voorzichtig: „Slaap je, ouwe?"

„Nee, kind, ik heb niet geslape; 'k hield m'n ooge maar dicht, omdat ik lag te prakkezeere," antwoordt de ouwe, met zachte, maar niet onduidelijke stem. „De taptoe wordt haast geblaze voor ouwe Gerrit."

„O, kom! je wordt misschien nog wel beter; je bent ommers al veel erger geweest dan nou."

„Nee, meid! de olie is op en dan gaat de lamp zoetjes-an uit — ik voel 't wel. — 't Is nou gedaan met Kees!"

„Zeg, ouwe!" — Krisje wacht even, weifelt en haalt een paar maal diep adem vóór zij vervolgt: „Zeg? Ben — ben — je ook bang om dood te gaan?" De laatste woorden heeft zij snel en bijna onhoorbaar aan Gerrits oor gezegd en zenuwachtig bevend legt zij daarbij haar hand op de zijne.

Met een tip van haar schort in den mond zit Krisje bij het bed.

Even glijdt een glimlach over de ingevallen trekken van Gerrit, als hij kalm antwoordt:

„Och! hoe zal ik je dat nou uitlegge — 'n ouwe soldaat is eigelijk nooit bang, zie je? — En dan, onze lieve Heer heit me in m'n leve altijd zoo trouw geholpe, dat ik niet denke kan, dat ie me nou bij m'n dood in de steek zou late — dat zou niet eerlijk van 'm weze. Ik heb onze lieve Heer altijd beschouwd als 't beste wat er is — Kris! — ik kan 't je zoo niet zegge, maar je begrijpt me wel, hè?"

„Ja, ouwe," antwoordt het meisje, terwijl zij de enkele dunne vlokjes wit haar, die langs zijn slapen onder de muts te voorschijn komen, van zijn gelaat verwijdert en dan met den rug van haar hand liefkoozend over zijn wang strijkt.

Geef me je hand, meid — 'k wou zoo graag dat 'k je nog ereis zien kon — maar zóó is 't ook goed — hou m'n hand vast — zóó; luister nou ereis na me — ik wou je alleen nog zegge, dat je nou niet huile mot, als ik afmarscheer — daar hou ik niet van, hoor! Je mot maar tevrede weze, dat we zóó lang bij mekaar ware — en zal je nog 'reis an den ouwe denke, als ie d'r niet meer is?"

„O, God! ja — Ja!"

„En zal je dan niet huile? — en zal je me netjes in de kist leggen en. . . ."

„O! ouwe. O! . . . ."

„Halt nou! ik hoor dat je gaat griene, en dàt wil 'k niet. Je bent altijd een heel beste meid voor me geweest en daar dank ik je voor, hoor Kris! Hartelijk dank, meid!"

„O, ouwe, jij bent toch ook zóó goed, zoo best voor mij geweest; als ik jou niet had gehad dan . . . ."

„Stil! — ik word weer benauwd — ik . . . ."

Zijn bevende handen drukken nog herhaaldelijk de hare. Vermoeid zwijgt de oude man, zijne oogen sluiten zich weer, terwijl hij eenige onverstaanbare woorden prevelt en zwaar adem haalt.

Met een tip van haar schort in den mond, om haar snikken te onderdrukken, zit Krisje bij het bed en neigt het hoofd op de gelapte katoenen deken. Gerrit wordt kalmer en schijnt in te slapen — hij geeft geen antwoord meer, als zij hem iets vraagt.

De avond begint al vroeg te vallen; meer en meer wijkt het flauwe daglicht en laat het kamertje over aan de schaduwen, die zich uit de hoeken schijnen los te maken.

Zachtjes is Krisje opgestaan; zij gaat de kleine lamp aansteken, want ze moet straks weer weg, om de kranten rond te brengen. 't Is de eenige tijd van den dag, waarop ze den „ouwe" aan de zorg van een buurvrouw overlaat, want baas Krijnsen heeft, zoolang Gerrit ziek is, voor Kris een noodhulp genomen.

Terwijl zij voorzichtig en zonder gedruisch kapje en glas van de lamp neemt, klinkt plotseling, luider en doordringender dan anders, de stem van den zieke.

Hij ijlt: „Wat 'n kou — overal sneeuw, niks as sneeuw — m'n voete bevrieze!"

„Hij is in Rusland," zegt het meisje in zichzelf, en met het lampeglas in de hand blijft ze even staan luisteren.

„En avant — en avant!" klinkt de stem uit de bedstede, nu zwakker; „Vooruit, kameraad! — die kosakke — die duivels — zitte ons op de hiele — ik kan niet meer loope, Sergeant! — zoo koud — m'n voete en zóó . . . ."

De stem wordt onduidelijk — een kort, zacht reutelend geluid en — vóór Krisje het glas heeft neërgelegd en 't bed is genaderd, heeft de oude soldaat Rusland verlaten en is voor immer heengegaan.

Menig kinderkousje al loopend afgebreid.

En dien avond wachtten verschillende menschen tevergeefs op hun nieuwsblad; het kromme krantenmeisje kwam niet.

* * *

Krisje's leven was weer eenzaam geworden, maar somber of droevig werd zij daardoor niet. Ouwe Gerrit had haar een erfenis nagelaten, „de herinnering aan zijn blijmoedige levensbeschouwing." — Hij had in het hart van 't verwaarloosde kind een kostbaar zaadje gelegd; de kiem van een tevredenheid, die aan alles een lichtzij ziet.

Zij verliet het „hoofdkwartier" en de „cantine", die na den dood van „den ouwe" alle aantrekkelijkheid voor haar misten, waarin zij zich al te eenzaam voelde.

Bij een knappe werkmansfamilie nam ze haar intrek; zij vond daar voor weinig geld, kost, inwoning en daarbij „gezellig verkeer", door de aanwezigheid van zes gezonde spruiten.

Nog eenige jaren kon men haar, als het eentonig dagwerk bij baas Krijnsen verricht was, door de straten zien scharrelen, altijd vlug breiend, den karabies vol couranten aan den arm. En als soms iemand haar, met een blik op haar scheeve gestalte vroeg: „Zeg, Kris, word je niet erg moe van dat loopen?" dan antwoordde zij met een luimigen trek om den mond: „Wel neen ik — 'k heb ommers de heele dag gezete — nou rust ik eerst uit!"

Haastig trippelde zij dan weer verder; de stalen breipennen klitterden zachtjes voort en vroolijk wipte de kluw op en neer in de karabies. „'t Gaf nog een duitje, dat breien, en ze kon het zoo best doen onder de hand; 't verkortte den weg," meende ze. Menig kinderkousje echter, al loopend afgebreid, bracht haar niets op dan een hartelijk „dankie" of een dankbaar: „O! ze zitten zoo lekker warm, Kris!"

Het zestal van „de menschen waar ze 't huis was", droeg „tante" — zoo noemden zij haar — op de handen, want sedert „tante Kris" bij hen te huis was, hadden ze dikwijls een extrátje. De kinderen stonden haar 's avonds reeds op te wachten, omdat zij veelal een paar appels of een prent meebracht, die ze voor enkele centen hier of daar had gekocht.

Zij hielden meer van haar dan van moeder, die ondeugende jongens, wien ze door haar tusschenkomst menigmaal een pak slaag van vader bespaarde — terwijl ze aan haar eigen, droevige jeugd dacht.

Oud is Krisje niet geworden; zij stierf nog vóór haar dertigste jaar. En toen zij begraven werd — eenvoudig, maar niet van den arme — omdat ze bijtijds in een „dooiefonds" was gegaan, kwamen al die kinderen, waarvan enkelen intusschen „menschen" waren geworden, om haar vriendelijk, tevreden gelaat nog éénmaal te zien, vóór ze weggebracht werd naar de plaats, waar „Ouwe Gerrit" haar was voorgegaan, en de naam, dien zij haar toefluisterden bij het „vaarwel" was niet meer „Kromme" — maar „goeie Kris!"

DE GOUVERNEUR-GENERAAL JAN PIETERSZOON COEN.

(Naar zijne Brieven aan Heeren Zeventienen).

Van Coen's optreden tot aan de Stichting van Batavia.

DOOR

A. W. STELLWAGEN.

„Wij hebben" schreef, dato 1 Januari 1614, de eerste Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, Pieter Both, toen hij van Ambon te Bantam teruggekeerd was, „wij hebben uyt de Moluques met ons gebracht den Commandeur Jan Pietersz. Coen, van Hoorn, ... en nu hier gestelt als directeur over beyde deze comptoiren, Bantam en Jacatra, boeckhouder-generael van alle de comptoiren, een persoon *seer modest van leven, zedich, van goeder aert, geen dronckaert, niet hoovaerdich, in raadt zeer bequaem, int stuck van de coopmanschap en boeckhouden hem wel verstaende.* Voor desen gewoont in Rome zes of zeven jaren by Sr. Justus Piscatore van Oudenaerden, van mij welbekendt. Ick verhope UEd. van desen zeer wel gedient zult wesen. *Ick hebbe desen Coen voors toegelegt voor de sware lasten en onus, dat hy op zyn hals sal hebben, hondert en vijftich guldens ter maent.*"

Het pleit voor den scherpen blik van Pieter Both, dat hij den zeven-en-twintigjarigen Coen reeds dadelijk onderscheidt, en hem op den rechten prijs stelt. Al ware door den eersten Gouverneur-Generaal aan de Compagnie geen anderen dienst bewezen dan dat hij den modesten, nederigen, schranderen boekhouder uit Ambon op den stoel der eere te Bantam heeft gezet, hij zou het recht hebben op de blijvende dankbaarheid van Heeren Zeventienen; en ik geloof niet, dat ooit vroeger of later aan eenigen ambtenaar de *honderd vijftig gulden 's maands* vruchtdragender besteed zijn dan aan den eersten Directeur-Generaal, Jan Pietersz. Coen. Van het vroegere leven des zeven-en-twintigjarigen, die den 8sten Januari van het jaar 1587 te Hoorn het licht had gezien, is ons niet veel bekend. Eigenlijk is het eerste en het laatste woord in deze zaak reeds door Pieter Both gesproken. Een jonkman met groote bekwaamheden als Italiaansch boekhouder, die de posten van inkomsten en uitgaven der Compagnie, op alle kantoren, in stuivers en centen verantwoord wenscht te zien; een jonkman met mannenverstand, als er in moeilijke omstandigheden naar raad wordt omgezien, en van kloeken zin om zonder lang verwijl van den raad tot de daad te komen. Hij is een der eerste mannen van dat krachtbrengend Calvinistisch Protestantisme, hetwelk bij nederigen eenvoud en reinen levenswandel de onwrikbare overtuiging met zich omdroeg, dat de mensch eene bestemming heeft te vervullen, waaraan hij zelf niets veranderen kan. Bovenal — en Pieter Both heeft goed gezien, dat

Coen daarom in de Indiën naar voren gebracht moest worden, — hij zoekt zich zelven niet: voor de som van honderd-vijftig gulden 's maands wordt hem de post van rekenmeester over al de kantoren in den Archipel toevertrouwd, of liever op den hals gelegd. Schoon nog jong, had hij reeds, door een zestal dienstjaren in de Indiën, getoond, iets te willen in de wereld, en toen hij als onderkoopman van twintig jaren in de Molukken aankwam, mag hij voor zich zelven al spoedig gevoeld hebben, wat hij in later dagen met zooveel krachtdadigen ernst tot Heeren Zeventienen sprak: „*daar kan in Indië iets goeds verricht worden*". Althans, hij is zijne correspondentie met het Opperbestuur in Nederland reeds op dienzelfden 1sten Januari 1614 begonnen, waarop zijne benoeming tot Directeur-Generaal hem door Piefer Both wordt ter hand gesteld. Hij heeft de Compagnie onder nog twee latere Gouverneurs-Generaal, onder Gerrit Reynst en Laurens Reael, gediend, maar gerustelijk mag men beweren, dat, reeds gedurende het bestuur van deze beiden, Coen's brieven aan Heeren Zeventienen eigenlijk de spiegel zijn, waarin men de toestanden en omstandigheden der „Edele" Maatschappij kan leeren kennen. Wat reeds dadelijk onze opmerking verdient, is dit, dat hij van den eersten tot den laatsten zijner brieven besteedt om de volle, onverbloemde waarheid te zeggen: de waarheid ten opzichte zijner minderen, de waarheid tegenover zijne meerderen, de waarheid omtrent personen en zaken. Coen is bestemd te zijner tijd den Gouverneurs-Generaalstaf te ontvangen; dit mag hij zelf niet terstond gemerkt hebben, de Heeren Zeventienen gaan aan deze, zijne benoeming reeds spoedig denken. Maar niemand heeft de hooge betrekking, waartoe Coen welhaast geroepen wordt, minder met vleitaal of door zwijgende en lijdelijke gehoorzaamheid verdiend dan hij. Veeleer zou men kunnen zeggen, dat Coen de onbarmhartigste dienaar der Compagnie is geweest, die ooit aan zijne meesters in Holland van hunne eigene fouten op verwijtend-beleefden toon heeft gesproken, reeds toen hij voor den eersten keer de pen op 't papier zette om aan Heeren Zeventienen over hunne belangen te schrijven. Want mag hij niet de eerste geweest zijn, die de gebreken der Bewindhebbers ziet, hij is de eerste, die hun zeggen gaat, waar de schoen wringt: „*de Compagnie is zoo karig in 't aannemen harer principalen, dat verstandige en goede lieden achterblijven om haar te dienen*". Zij behoorde te begrijpen, dat „*een kloek en verstandig mensch aan geen Indië gebonden is*". Men beweert wel, dat de lieden „om eer" zullen dienen, maar Coen kent alreede de menschelijke natuur, en zegt: *uit eere! welke eere wordt in Indië gegeven? Die naar Indië gaan doen 't om 't „faveur"*, en de Heeren zullen weldoen in te zien, dat men „*om op de eene zijde één te sparen, op de andere wel duizend verliest.*" Zoo schreef Coen den 1sten Januari 1614. Den 27sten December van dat jaar komt hij nog eens op de zaak terug, en wil hij een weinig onomwondener spreken. Na er op gewezen te hebben, dat de handel in de Indische wateren zonder den oorlog niet „gemainteneerd" worden kan, vervolgt hij: „*waartoe tendeert dan, de eerste Gouverneur-Generaal, de Edele Heer Pieter Both, ongewapend en UwEd. 2de Generaal, de Edele Heer Gerrit Reynst, zonder geld wordt uitgezonden,*

men zoude bijkans zeggen (*onder UEd. correctie gezegd*) *dat met alzulken doen naar de generale Nederlandsche rüine getracht wordt. Gelijk deze redenen geen goeden kunnen hinderen* (wien het niet aagaat, die behoeft het zich ook niet aan te trekken, bedoelt Coen), *alzoo zal't UEd. gelieven zich dit niet te belgen, want wij alhier niet weten, waarmede wij de Heeren excuseeren zullen, vermits*

de fouten al te groot en te menigvuldig zijn. Hier (in Indië) *geschieden ook weinig abuizen of men zal bevinden, als de zaken diep ingezien worden*, (dat) *UEd. daarvan de oorzaak zijn*". Het is de taal der fierheid, die hier wordt gesproken. Heeren Zeventienen echter hebben hun dienaar zijne woorden niet ten kwade geduid. Somtijds wil het mij toeschijnen, dat ze toen reeds een beetje Oostindisch doof zijn geweest en hun boekhouder-gouverneur maar lieten klagen. Deze is echter niet van plan, er het zwijgen toe te doen; hij

blijft aan de deur kloppen, en onder dagteekening van den 22sten October 1615, verzoekt hij den Heeren in Holland „*geldt, volck ende alle nootlijkheden te procureeren, want wy er nyet bestaen connen, soo UE. ons daervan niet versiet*". Een paar maanden later, den 25sten December 1615, toen het bericht van 't verongelukken der beide schepen „Banda" en „Geunieerde Provinciën", benevens het „peryckel" der vaartuigen „Delft" en „Gelderland", te Bantam bekend was geworden, verscherpte hij zijne woorden — met eene duiding omtrent het noodlot der schepen door de hand des Heeren — ten boete van plichtverzuimende Bewindhebbers, ter aanmaning tot beter: „Godt heeft, dunckt mij, de Generale Compagnie straf op straffe willen geven om de geheele ruïne natuerlyckerwyse te verhoeden, hetwelck alleen geschieden sal, *als UE. haren devoir aldaer en wy hare dienaren den onsen alhier, beter dan voor desen zullen waernemen en voldoen*".

Nogmaals zij het gezegd, dat, wie zulke taal voert, wel voor dienaar geschikt is, maar zeker niet voor oogendienaar. Heeren Zeventienen hebben 't ook zoo begrepen en het strekt hun tot eer, dat zij den ambtenaar, die aldus den vinger op de wonde durfde leggen, uitnoodigden, eene sport hooger te klimmen op de ladder van den Indischen dienst en plaats te nemen op den vacanten zetel van den naar de Nederlanden terugkeerenden Gouverneur Laurens Reael. Het antwoord van Coen op den bevorderingsbrief van H.H. Zeventienen is te karakteristiek om er niet een klein gedeelte uit over te nemen. Het is gedateerd uit Jacatra, den 24 Juni 1618: „om dan te beginnen van de eere en den last van Gouverneur-Generaal, waermede het den Heeren geliefd heeft, mij te vereeren en te belasten, wij danken u daarvan hoogelijk, den Almogende biddende ons Zijne genade en zegen te geven, dat het moge gedijen tot Zijns naams eere, welstand van den lande en profijt van de Generale Compagnie. *Onzerzijds zullen wij niet nalaten te doen, dat een getrouw en naar eere trachtend generaal betaamt en het gemeenbest vereischt, gelijk tot nog toe uit reine liefde en goeder affectie onder voorgaande titelen gedaan hebben en dat nog meer tot eere en profijt van anderen, dan van mijzelven.* Opdat het niet en schijne alsof er twee hoofden waren, zullen bij onzen voorgaanden naam blijven en den titel van Gouverneur-Generaal niet aannemen, dan totdat de Heer Generaal Reael van zijn ambt ontslagen zij."

Aldus staat Coen tegenover zijne meesters. Hunne hoogachting, ondanks zijne ondubbelzinnige verwijtingen over de tekortkomingen van H.H. Zeventienen, vereert hem. En in nederigheid, doch met bewustheid van kracht, neemt hij den heerschersstaf ter hand: „*waar wij gaan of blijven*", zegt hij, „*aan ons zullen de Heeren, hopen wij, geen feil vinden.*" Hij is nu een man van dertig, een-en-dertig jaar. Hij heeft zich, voorzoover een mensch dit ooit mag zeggen, zonder zijn Calvinistisch geloof te schaden, onmisbaar gemaakt. Met vaste hand zal hij het roer van den handelsstaat, die Oostindische Compagnie heet, omvatten, en een steun der Hollanders in den Archipel, een steen des aanstoots voor de Engelschen wezen. Het was de dag der dagen voor de Compagnie, toen Coen optrad; „te zijn of niet te zijn" het wachtwoord.

*
* *

Zoodra Jan Pietersz. Coen het Opperbestuur had aanvaard, en reeds onder zijne beide voorgangers, was de vraag op den voorgrond gekomen, waar ter plaatse in den Archipel het centraal gezag gevestigd zou zijn, waar men het *rendez-vous* der Compagnie zou stichten: in de Molukken, op Java, of op eenig ander punt der Indische Gewesten? Een samenloop van omstandigheden, het toeval, zoo men wil, meer nog dan de vooruitziende blik van mannen als Coen, heeft gewild, dat dit rendez-vous binnen het gebied van den regent van Jacatra zoude komen. Al vroeg had de Compagnie te dier plaatse eene „loge", gelijk mede een kantoor te Bantam. Van den aanvang af nu hebben de Javaansche Vorsten ingezien, dat van den eenen kant de komst der Hollanders voor hunne beurs eene milde bron van inkomsten en voor het vertier van handel en bedrijf hunner bevolkingen een zegen worden kon; maar dat het van den anderen kant voor hunne persoonlijke macht de dood worden zou en worden moest, indien aan de Hollandsche kooplieden vergund werd, op Java's grond sterkten te bouwen, waarin de vreemdeling veilig zoude zijn tegen Inlandsche aanvalstroepen. Van den aanvang af is het intusschen Coen's streven geweest, een steenen fort te bezitten, van waaruit en waardoor hij èn de Javanen èn de Chineezen zou kunnen dwingen, alle aangegane handelstractaten stiptelijk na te komen. Het was niet de bedoeling van Coen, een regent, wien ook, uit zijn dalm op te jagen, of een Javaanschen vorst van den troon te stooten. Wat men wilde, was veiligheid voor handel en verkeer, monopolie voor de Compagnie, eene te vertrouwen plek gronds voor personen en goederen. Zulk eene te vertrouwen plek gronds moest een fort zijn. Hoe dit te verkrijgen? Hoe den regent van Jacatra te overtuigen, dat een fort voor den Hollandschen handel onmisbaar, voor het Javaansche gezag zonder 't minste gevaar mocht geacht worden! Ziedaar nu de quaestie, die Coen ter oplossing brengt, als hij zijne sporen gaat verdienen in de onderhandelingskunst. Bantam, dit weet Coen, kan de Hollanders, die voor hunne „realen van achten", à drie gulden, peper komen koopen, niet missen; en Jacatra leeft van de voordeelen onzer factorij. Toch komen van tijd tot tijd aanvallen, plunderingen, moord en doodslag voor, tegen de onzen, die deze mishandelingen nu eens door hun misdadig gedrag verdiend hebben, maar die dan weer door de trouweloosheid der Inlanders — aangestookt van tijd tot tijd door de Engelschen, — hun worden aangedaan. Het is Coen's scherpen blik ter eere, terstond gezien te hebben, dat Bantam noch Jacatra ons verder missen konde, dat op den duur eerst door het zwaard tot den vrede te geraken zoude zijn, en dat het gezag der Engelsche Compagnie naast dat der Hollandsche op den duur onbestaanbaar zoude blijken. Wat Bantam betreft, „*ik houd het voor zeker*," zegt Coen, „*dat daar niets goeds te bekomen zal zijn, dan er toe gedwongen*", en tevens „*dat zoo wij ons huis opbreken en simpel van Bantam vertrokken, zonder te wapen te komen ofte offentie te doen, even gelijk alsof (wij) Bantam geheel wilden verwerpen en alhier geen peper meer wilden koopen, noch negotie doen, dat dan wel spoedig de tollen afgeschaft en de Engelschen van den handel zouden uitgesloten zijn.*" Toen hij dan ook kort daarop aan David Marien last gegeven had dienovereenkomstig te

handelen, en de Pangerang hoorde, wat er stond te geschieden, „*veranderde* (*deze*) *van gelaat, werd heel perplex en veranderde van suppoost,*" mededeelende, dat hij „*de Hollanders niet verjoeg en hun zooveel mogelijk peper wilde laten koopen*", als ze zelf begeerden. Intusschen gaat Coen voort, zich binnen het gebied van Jacatra als in te nestelen, en te versterken. Welhaast moet hij den dag zegenen, waarop men het fort ging bouwen. De Engelschen beginnen de macht te krijgen om hun waren aard te toonen. Er was een tijd, 13 Maart 1616, dat Coen deze mededingers niet zoozeer vreesde als minachtte, en van hen schrijft: „*de Engelschen achte ik, gelijk zij overal doen, dat op ons zullen zien en van der Javanen zijde niet dan voor bijloopers gehouden worden.*" Nogmaals in datzelfde jaar, bij brief van 10 October, noemt hij eenige keeren hun naam, zeggende: „*ik hope, dat de Engelschen met deze victorie* (de gehate Britten waren nl. door de onzen zonder bloedstorting van Poeloe Ai verwijderd) *geheel uit Banda zullen gesloten wezen.*" Een jaar later, 18 December 1617, is de toon niet veel beter: *'t is mij leed, dat ik om de Engelschen dus veel papier hebbe moeten bekladden, te meer dewijle mij de tijd te kort is.* Den 11en Maart 1618, schrijvende over onze verhouding met Bantam en over de wijze, hoe hij Pangerang Gabang tot reden zal brengen, komen natuurlijk weder de Britsche concurrenten ter sprake: „*de Engelschen zijn in dezen tijd zoo veel stokende als doen konden, aanradende dat men ons licentieeren zoude, presenteerende wonderlijke dingen.* Pangerang Gabang, die, „*den één tot eene roede van den ander gebruikt*", beseft wel, dat de eene blanke niet beter of slechter is dan de ander, maar den Hollander vreest hij, den Engelschman haat hij alleen. Op Coen's wijs beleid stuiten echter alle listen en lagen van Mohammedaansche en Christen-vijanden af, zoodat de Engelschen begrijpen, hoe er in Indië voor hen geene plaats is, zoolang de Hollandsche Bewindhebber leven zal. Dan zal men doen, als de Inlanders, en den gehaten maar gevreesden tegenstander door sluipmoord uit den weg trachten te ruimen. In een brief van den 24sten Juni 1618, door den Raad van Indië, Pieter de Carpentier, aan Heeren Zeventienen geschreven, staat vermeld, dat de Pangerang van Bantam met de Engelschen en Franschen „*eene conspiratie zouden gekomplotteerd hebben om den Heer Generaal met al de witten van deze loge bij* „*surprinse*" *om den hals te brengen. Dit is alreede de vierde aanslag, die ontdekt is. God almachtig hope ik en zal geenszins gehengen, dat de bloedhonden hunne pooten in 't bloed der onnoozelen zullen baden en bezoedelen, gelijk ik eenigen van de Engelschen zich heb hooren beroemen; ik schame mij, dat ik dit van Christenen schrijven moet.*"

Het is te begrijpen, dat Coen onder zulke omstandigheden zijn natuurlijken weerzin tegen de gehate Britsche mededingers nog voelt aangroeien. Hij houdt niet op, hen bij HH. Zeventienen aan te klagen. Zij zijn laaghartigen, die, het Christenbloed van den Europeaan te schande, een blanken tegenstander aan Inlandschen bloeddorst en Maleische wraak zouden prijs geven; zij zijn, als minderheid, gevaarlijke stokebranden en, bij gelijkheid of meerderheid van krachten, aanmatigend. Vertrouwen kan men hen geene dagwacht. Het is ons, Coen

hoorende, alsof er in 't moederland en onder de Hoofdbewindhebbers der Compagnie „vrienden van die natie" waren, die voor 't goed recht der Britten, om zich mede in de Indiën te laten hooren, pleidooien; want hij wordt niet moede over hen zijn beklag te doen: „*waren zij heer en meester, de Nederlanders zouden welhaast uit de Indiën wezen; maar den Heere zij lof, die het anders verzien heeft. 't Is voorwaar eene onverdragelijke natie. UEd.* (Coen spreekt tot Heeren Zeventienen) *zij ten allerhoogste gereeommandeerd in 't minste geen deel van des Compagnie's recht, land, forten of plaatsen aan de Engelschen toe te staan.*" Er is maar ééne zaak, waar Coen geen haat over dragen of wraak koesteren wil, en dit betreft hem persoonlijk. Als het blijkt, dat de mededingers hem uit den weg willen ruimen: „*God moge het hun vergeven*"; . . . maar zij dwarsboomen de edele Compagnie, waar deze hen goed behandelt, en dit is hem nooit uit de gedachte: „*wij hebben het serpent in onzen boezem, God geve, dat de generale bestieringe van Uwe zaken daardoor interim geen interest kome te lijden*".

Zoo iets den naam van Coen verheft, het is zijne kalmte bij persoonlijk gevaar en de koelheid van blik, niet van hart, waarmede hij de dingen overziet, als een moordaanslag tegen hem verijdeld wordt, of een omgekochte waaghals, in zijne tegenwoordigheid geraakt, de kris niet uit de scheede durft halen. „*Den* 24*sten* *Augustus* 1618 *werd mij door een zeker persoon* (*die niet genoemt en dient*) *gevraagd, of ik wel wist, wat er omging, waarop neen geantwoord zijnde, zeide hij: die van Jacatra willen dit huis* (versta de Nederlandsche loge) *afloopen.*" Als nu de boodschapper dezer tijding de bijzonderheden heeft verteld, neemt Coen weer het woord, en zegt: „*niet anders dan spottende, dat geheel Jacatra noch Bantam, niet machtig waren zulks te doen, en dat bereid waren te verwachten allen, die daartoe lust mochten hebben. Doch hierop gelet, omme gehoord en omme gezien zijnde, docht mij, dat deze man, 't rechte bescheid van de zake niet en wist, of dat gezocht werd ons met de voorgenoemde goede lieden* — Kiai Mas Demang en eenige anderen, die den aanslag gelukkig verhinderd hebben — *op eene andere manier te abuseeren; maar aan vele en verseheidene inditiën hebbe voorzeker bemerkt ende bespeurd, dat wij den* 20*sten* *Augustus voorzeids, toen Pangerang Gabang des avonds bij ons was* — die uit Bantam met 500 volgelingen een zoogenaamd vriendschapsbezoek was komen brengen en niets anders in 't schild voerde dan Coen te vermoorden, maar daarvan toen moest afzien, omdat het ook aan zijne bende te veel bloed zou gekost hebben — *met alle man vermoord en UE. rijke middelen beroofd zouden* (*hebben*) *geworden, zoo het de Almogende in voorzeide manier, zonder ons weten, niet wonderbaarlijk verhoed hadde. UEd. mogen God wel hoogelijk danken en loven, gelijk wij hier ook gedaan hebben en voortaan meer doen zullen; want zoo het voortgegaan hadde, ware UEd. stand van Indiën zeer ellendig geworden.*"

Is het niet eene eigenaardige gemoedsrust, die onder 't vertrouwen op den loop der goddelijke voorbeschikking blijft „omme hooren en omme zien," en die, na eene gelukkige uitredding, onder dankgebed tot God, zijne

eigene belangen niet noemt en van 't gevaar voor zijn eigen leven niet veel spreekt, maar met genoegdoening gewaagt van het behoud der Compagnie's goederen?

Doch het dreigend gevaar was nog nabij genoeg. „*In somma*," schrijft Coen, „*in somma, om 't kort te maken, daar komt alle dagen wat nieuws; wonderlijke practijken en listen worden aangeleid om ons te abuseeren en in slaap te wiegen. Die van Jacatra trachten zeer om mij in 't land, als voor dezen, op eene speelreis te lokken en die van Bantam om mij daar aan land te krijgen. Aan 't gezichte en gelaat van zekere personen, die met losse boodschappen verscheiden reizen bij mij geweest zijn, zoo tot Jacatra in huis als in de schepen, blijkt klaarlijk, dat expres gezonden zijn om mij te vermoorden, en nog moeten alzulke gezanten om UE. welstand gehoor geven en vriendschap bewijzen, ter cause van den armen staat, daarinne ons bevinden, door cleene subsidie, die bij UE. in veel jaren gezonden is; de sprake heeft tot Bantam gegaan, dat ik tot Jacatra vermoord en onze huizen aldaar al vernield waren, doch hope, dat de Almogende wel behouden zal.*"

Intusschen is het een met het ander Coen eene reden om uit bijzondere gevallen het algemeene gevaar te construeeren: „*aan verscheiden inditiën*," zegt hij, „*schijnt waarachtig te wezen, dat niet alleene bij de Koningen van Bantam en Jacatra geconspireerd zij, omme ons te vermoorden en UE. goederen te berooven, maar dat bijkans alle de Koningen van Java met den anderen verdragen zijn om ons te eenen male uit te roeien en dat voornamelijk omme het maken van een generale rendez-vous van hunne kwartieren te weren en zich alzoo te ontlasten van de groote vreeze, die van UE. macht en welstand hebbende zijn.*" Het is natuurlijk, dat Coen op zijne hoede blijft. Wel ontvalt hem soms een woord van wrevel tegen de tekortkomingen van Heeren Zeventienen, — tegelijk met zijne betuiging, dat hij „*al zit hij in de loge te Jacatra met de vijandschap van heel de wereld op den hals*," en al zijn de vijanden duizend man sterk tegen één der zijnen, „*de courage niet en mist*," — en dan klinkt het verwijt uit zijn mond: „*evenwel bezwaart ende verdriet ons allermeest de kleine consideratie, die bij UE. gebruikt wordt.*"

Natuurlijk zitten er de Engelsche stokebranden weder tusschen, en Coen weet bijna niet wat meer te veroordeelen is, hunne verraderij om met de Javanen samen te spannen ten einde Europeesche mededingers door sluipmoord uit den weg te ruimen, of hunne bekrompenheid van blik, die hun belet in te zien, dat hetzelfde lot, hetwelk zij den Hollander willen bereiden, daarna ook hen zoude treffen: „*de Heere wil het den Engelschen vergeven, het schijnt, dat zij meenen, zoo zij ons konden doen vermoorden, dat hunnen meesters daaraan groote diensten geschieden zouden, maar ik zegge UE. zoo wij tot Jacatra vermoord waren geworden, dat ik voorzeker houde, de Engelschen tot Bantam en Jacatra van gelijken tot loon geschied zoude hebben, want zij alleen gehaat, maar wij daarenboven gevreesd worden.*"

Het is te begrijpen, dat het Coen onder zulke omstandigheden wel eens begon te verdrieten, zoo weinig macht te hebben, en hij de wederspannigen en

de sluipmoordenaars, als vrienden nog wel, telkens moest ontvangen. Maar bitter werd zijn gemoed, als iedere maand meerdere Engelsche schepen naar de Indiën kwamen aanzeilen, naar Ambon, naar Malakka, naar Bantam, naar Jacatra, terwijl H.H. Zeventienen doof bleven voor Coen's klachten omtrent een te kort aan „schepen, menschen en geld". Doch hiervan straks. Laat ons nog even stilstaan bij Coen's verhaal omtrent één der vele, één van het zestal, aanslagen op zijn leven.

Het was in den tijd, toen de Nederlandsche macht, door het beleid en den moed van Compagnie's eersten dienaar, gezegevierd had over den Jacatraan en den Bantammer en den Engelschman, toen het Hoofd der Compagnie zijn ijzeren wil had getoond om het rendez-vous op Java te behouden, toen de naam van Coen voor de Engelschen eene reden tot ergernis, voor den Inlander eene eerbiedige vreeze was geworden. Het was in 't najaar van 1619: „*de Pangerang van Bantam, naar der Mooren aard, gestadig practiseerende, hoe mij best van kant zoude mogen helpen, om te beter tot zijn dessin te geraken, en zijn personage met UEd. volk en goederen te spelen, heeft de Koning van Jacatra (in Tanara gevangen wezende) ontboden* (ontbieden= mededeelen), *dat hij den Generaal Coen zoude ombrengen, hem belovende daarvoren al zijn volk mede te geven en weder in zijn rijk te stellen.*"

„*De executie van zoo boozen voornemen heeft de Koning van Jacatra op deze belofte aangenomen, ende nadat van langerhandt de weg tot een goed acces gebaand had, heeft hij den last aan zijn tolk André, zijn priester, en een slaaf van zijn broeder gegeven.*"

„*Deze drie zijn den 17den October bij mij gekomen, aandienende, hoe de Pangerang van Bantam voorgenomen hadde den Koning van Jacatra, hunnen Heer, van Tanara naar Pontang te vervoeren, om hem aldaar te beter te doen bewaren, waarover Zijne Majesteit zeer vriendelijk verzocht, dat wij zulks voorkomen en hem met geweld van Tanara lichten, daartoe middelen en raad voorsloegen en het exploict zeer faciliteerde, doch onder dit pretekst hadden voorgenomen mij te vermoorden. Maar de Almogende God heeft ons wederomme wonderbaarlijk behoed en den moorders den moed benomen. Zij zijn alle drie, elk met zijne kris of ponjaard in onze zale bij mij alleen geweest, dan alzoo geen goede uitkomste zagen om te vluchten, hebben hun boos voornemen op dat pas niet durven onderstaan. Aan hun gelaat, zeden en wezen kwade suspitie krijgende, hebben (wij) hunne krissen doen afnemen en hen wel doen bewaren. Deze drie waren met hun zessen in eene prauw van Tanara aan 't Wapen van Amsterdam gekomen.*"

Intusschen was het in 't najaar van 1619 niet zoo heel veilig meer, de kris tegen Coen te ontblooten. Zoodra de drie boosdoeners „buiten pijn of banden" bekentenis van schuld hadden gedaan, werd rechtszitting over hen gehouden en zij, bij spoedig vonnis, ter dood verwezen. Maar men verbeelde zich de tegenwoordigheid van geest van den ongenadigen Coen, als hij gezeten is tegenover een drietal sluipmoordenaars, wier krissen gescherpt zijn. Zijn doordringende blik rust op hen en verlamt hun den arm, terwijl Coen best

vindt, zulke soort bezoekers te ontwapenen en zich onder de hoede des Allerhoogsten opnieuw veilig te weten. Behoeft men zich te verwonderen, dat het Calvinisme van den Heer Gouverneur-Generaal nieuwe kracht heeft gekregen en hij zijn levenslot nog meer dan vroeger in trouwe handen weet? En is het niet zeer natuurlijk, dat onder de Javanen zachtjesaan de zekerheid ontstaat, dat er tegen dezen Toean-Besaar niets te ondernemen valt. Deze ondoorgrondelijke man, wiens persoonlijk optreden telkens voldoende blijkt om eene hopelooze zaak te redden en de raadslagen der boozen te wederstaan, is de verpersoonlijking van het noodlot, hetwelk Allah over Java heeft voorbeschikt: „*van ouds is in deze landen eene profetie ...., dat er van verre eene vreemde natie komen zal, wit van kleur, geheel gekleed, ja ook de handen en voeten, hebbende kattenoogen en een grooten neus, varkens etende, dewelke voorzeide landen bezitten en het Mohammedaansche geloof te niet zullen doen.*"

Van de vernietiging der Mohammedaansche moskeeën heeft Coen niet gesproken, maar dat er uit zijne doorborende blikken eene profetie van opperheerschappij heeft geschitterd, zal wel de waarheid zijn.

Voorshands zal hem die opperheerschappij op geduchte en tevens verraderlijke wijze betwist worden. Bantam en de Engelschen, straks Jacatra en de Engelschen, willen den Hollandschen leeuw te lijf. Coen heeft het lang voorzien, dat het daartoe komen moest. Den 29sten September 1618 had hij aan Heeren Zeventienen geschreven, ... deze altijd merkwaardige woorden: „*Dispereert niet, ontsiet uwe vijanden niet, want Godt met ons is, en trect de voorgaende misslagen in geen consequentie, want daar can in Indiën wat groots verricht worden. Waeraen dat het voor dezen gefeylt heeft, hoope UEd. dat* (*als het haer gelieft met weynig woorden*) *mondeling te vertoonen* (dat is „te bewijzen"): *de somma van alle 't voorschreven is, dat UE. alle jaeren herwaerts aen dienen te senden, sonder ophouden menichte van volck, schepen geldt en allerley nootlijkheden, waertegen dan jaerlicks rijke retouren gesonden zullen worden, gelijck nu begost is.*"

In dat vertrouwen is Coen druk bezig, het Hollandsche *rendez-vous* te versterken en een fort te bouwen. Dat de Koning van Jacatra den arbeid der Hollanders met leede oogen aanziet en den Chineezen in 't geheim verboden heeft, als zandwerkers en arbeidslieden bij de Orang Wolanda in dienst te gaan, dat hij op zijne beurt de stad met een steenen muur gaat omringen, is verklaarbaar. Toch is het Coen niet bepaald te doen om te gelegener tijd als aanvaller op te treden; hij wil veiligheid voor Compagnie's kantoren, en zekerheid, dat gesloten handelsovereenkomsten zullen nageleefd worden. Altijd, deze Indische wereld loopt, naar Coen's meening, haar verderf te gemoet, indien de Engelschen niet geweerd worden. Al zijn zeemanschap wil Coen aanwenden om voorloopig den Javaanschen vorst tevreden te houden; hij leent hem 2000 realen van achten en hij vereert er hem 200 dito, opdat Zijne Hoogheid de stad Jacatra naar behooren zal kunnen ommuren. Coen weet zeer goed, dat hij met die 2200 realen van achten zijn eigen licht betimmert, maar hij is nu eenmaal van het geslacht der Trompen, dat den vijand

van Hollandsch kruit voorziet om met het resteerende pulver de overwinning op hem te bevechten. Alreede begint het onweer te naderen. De Engelschen zijn met vijftien schepen van Bantam gekomen: *„de staten van Bantam vielen haar te cleen, nu souden sij revange nemen.*" De vijandelijkheden zijn terstond begonnen met het overrompelen van „De Zwarte Leeuw" (14 December 1618), die met eene rijke lading uit Japan was gekomen. Dadelijk is Coen gereed om den Engelschman een expresse te zenden, ten einde teruggave van „De Zwarte Leeuw" te eischen, maar de boodschapper keert met niets dan „wonderlijcke scheltwoorden" terug. Het heet uit der Engelschen mond, dat ze met al de schepen naar Jacatra zullen varen *„om alle de onzen te verslaan en den Generaal Coen levendich off doodt in* (*hunne*) *handen te krijgen.*" De Koning van Jacatra maakt gemeene zaak met de Engelschen en reeds wordt er door de gemeenschappelijke vijanden *„eene batterij recht op onzen neus*" gemaakt. Dat zal Coen echter niet dulden. Terstond handelen is dubbel handelen. Het beste bolwerk van het fort is nog wel niet klaar, maar er worden toch twee stukken geschut op geplaatst. Eerst raad beleggen. En daar neemt Coen het woord, voordragende hoe „ieder zag, dat er tegen ons geprepareerd werd en hoe (wij) genoegzaam in eene kooi besloten wierden, (zoodat wij) derhalve als nu resolveeren moesten om de plaats te behouden of te verlaten, en zoo (men) begeerde ze te houden, dat (dan door ons) de eerste slag moest gegeven worden, (dat wij) ruimte moesten maken en 't werk in de Engelsche loge overal verhinderen, of dat alles te gronde zoude worden geschoten."

Eenstemmig wordt besloten de plaats te behouden, zoolang het God zoude believen. Den Engelschen werd aangezegd, dat zij het werk aan de dreigende batterij moesten staken of de gevolgen afwachten, maar de gehate verraders zochten uitvluchten en werkten aan de versterking met kracht voort. *„Hierom*" schrijft Coen, *„hebbe* (ik) *dadelijk de plaats met geweld doen aantasten en alles vechtenderhand ingenomen en verbrand, gelijk mede de huizen rondom het fort staande.* Van des konings volk is er niet weinig op ons geschoten en ook een man in de boot doodgeschoten, toen de onzen naar de Engelschen toevoeren. Ik hadde mede gelast, dat men ook slechten en verbranden zoude het bolwerk, dat op den hoek van de westzijde der rivier begonnen was, dan het werd eensdeels verzuimd en ten andere door brand en rook verhinderd. In deze rescontre hebben wij elf mannen verloren en 12 gekwetsten gekregen. Wat verlies dat bij den vijand zij, weten wij niet; aldus zijn wij (God betere het!) noodshalve gedrongen geworden, te onzen defensie om lijf en goederen te salveeren, den oorlog te beginnen. God geve ons daarvan goede uitkomst. Maandag den 24sten December is er van wederszijden geweldig geschoten, de Koning van Jacatra eenige busschieters te hulpe hebbende. Wij hebben dien dag het vierde part van al ons kruit, wezende tien vaten, verschoten, en eenige van des vijands geschut, hetwelk ons het meeste kwaad deed, onbruikelijk gemaakt."

Zoo was dus de oorlog begonnen en aan de Hollanders ten duidelijkste gebleken, dat het een strijd worden zou op leven en dood.

Coen heeft wel het eerste, dreigendste gevaar door zijn beleidvollen moed

onder de voeten geloopen, maar de Engelschen zijn op dit oogenblik desniettemin verreweg de sterkste partij en... hunne schepen naderen de reede. Goede raad is duur en haastig handelen het best. Er wordt raad gehouden en besloten, dat Coen terstond scheep gaan zal met een zevental ter reede liggende vaartuigen, terwijl het fort Jacatra onder bevel van Comandeur Pieter van den Broeke zal blijven, en dat de onzen den vijand in de Indische Zee te gemoet zouden gaan, verwachtende „wat God gelieven zoude te geven." Den 30sten December 1618 was Coen met zijne zeven schepen onder zeil gegaan en reeds „den 1sten Januari 1619 was men met de elf Engelsche schepen handgemeen geraakt. Den 2den Januari wordt de strijd voortgezet en van onze zijde met eene zeer groote courage niet weinig gevochten" Het blijkt, dat de boekhouder- koopman, die in den raad door wijs beleid schittert, en bij een uitval uit zijne belegerde veste de troepen aanvoert, thans als bevelhebber ter zee met gelijken kalmen moed de zijnen in 't vuur brengt. Ondanks onze minderheid, zeven tegen elf schepen, behoeft Coen niet te wijken, en wordt de Bergerboot, met eene rijke lading uit Jambô komende, behouden. Maar de Engelschen krijgen versterking met drie schepen en de onzen hebben geen ander vooruitzicht dan voor de overmacht ten slotte te moeten zwichten, vooral daar het voorhanden kruit, als er opnieuw gevochten mocht worden, in drie uren verschoten zou zijn. Het is om er 't geduld bij te verliezen: „*ik bidde alle trouwhartige liefhebbers van den gemeenen Nederlandschen welstand, aanmerkt* (*hoe wij*) *victorieus wezende*, (*wij het*) *door gebrek aan kruit verliezen moesten. Zie toch eens*, *hoe de armhartigheid van degenen*, *die hunne onkosten ontzien en de equipage op 't zuinigste zoeken te doen*, *voor een stuiver*, *dien zij winnen*, *den geheelen staat van de Generale Compagnie pericliteeren en veel millioenen daardoor verliezen!*" Er valt niet aan te veranderen; de onzen moeten weten, wat hen te doen staat. Coen is een moedig man, maar geen roekelooze: de Engelschen opnieuw aan te tasten, „7 tegen 14, en geen kruit," ware de Compagnie op eene onverantwoordelijke manier aan het blinde lot prijs geven! Terugkeeren naar onze sterkte te Jacatra om daar op goed geluk de komst van Hollandsche hulp uit Ambon, of misschien wel uit het vaderland zelf, af te wachten, ware even roekeloos, alles op het spel zetten: „de Engelschen en die van Jacatra zouden het fort aan alle kanten insluiten en met vereenigde kracht iederen mogelijken uitval wederstaan, zoodat we ten slotte ons zouden moeten overgeven en van honger sterven." Er was nog een derde middel: in alle haast naar Ambon gaan, daar de Nederlandsche schepen verzamelen en met spoed naar Jacatra terugkeeren om dan Pieter van den Broeke, die tot zoolang met Gods hulp de sterkte wel kan verdedigen, te ontzetten en de vijanden te wederstaan. Maar zou het niet den schijn hebben, dat Coen de zijnen in den steek liet te midden van 't gevaar? Zeker wel, want onze admiraal „sich seer beswaerd vindende soo onvoorsiens te vertrekken" werd nog eenmaal aan 't wankelen gebracht vóór hij besloot den steven te wenden en naar de Molukken koers te zetten. Maar het verstand heerschte over het gemoed. Van twee gewichtige belangen werd het gewichtigste onderkend; „zich verheffende boven feiten en

toestanden, die zij onmiddellijk in hunne nabijheid voor oogen hadden en hun het uitzicht in de toekomst konden belemmeren" — dit woord is van Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge — kozen Coen en zijn raad den weg naar Ambon. Op de reis er heen schreef Coen nog eenige brieven; de eerste, gedateerd 3 Januari 1619, is gericht aan Pieter van den Broeke en bevat de ernstige waarschuwing aan de achterblijvenden, zich toch te hoeden voor verraad; de tweede, die van 12 Januari, is een zeer uitvoerig schrijven aan H.H. Zeventienen. Het is een brief, waarin Coen de Bewindhebbers der Compagnie op verwijtend-weemoedigen toon de waarheid zegt: over hunne schrielheid in 't zenden van hulp (schepen, volk en geld); over hunne veeleischendheid om rijke retouren te begeeren; over hunne beperktheid van blik, als zij den alleenhandel willen en geene middelen zenden om dien tegenover een zoo machtigen mededinger als den Engelschman te handhaven; over hunne bekrompenheid, die maar niet tot het inzicht kan geraken, dat men door den oorlog tot vrede moet komen. Aan 't einde zijner goedronde openhartigheid staan ook deze merkwaardige woorden: „*als UEd. beleid zoo groot en nobel worde als dit behoort en de Ed. Compagnie zeer wel vermag, wie zal de Vereenigde Nederlanden alsdan niet eeren om gerust en welig (veilig?) onder hare vleugelen te schuilen, zweven en leven? Ik zweer U bij den Allerhoogste, dat de Generale Compagnie geen vijanden heeft, die haar meer hinder en schade doen, dan de onwetendheid en onbedachtheid (houdt het mij ten beste) die onder UEd. regneert en de verstandigen overstemt.*"

* * *

Er waren vier maanden noodig vóór Coen van uit de Molukken te Jacatra terug kon wezen. Dien tijd maakte hij zich, — ongerekend de heen- en weerreize, voor het schrijven van uitvoerige brieven door hem gebruikt — ten nutte om de macht der onzen te verzamelen en te vereenigen ter weerstand aan Engelschen overmoed en aller vijanden trouweloosheid. Op het fort was het intusschen geheel anders toegegaan, dan Coen gehoopt en reden had gehad te verwachten. Zijn schriftelijken, hoog ernstigen raad aan Pieter van den Broeke, om toch voorzichtig te zijn, geen vertrouwen te schenken aan eenige vriendschapsbetuiging van wien ook, als men de onzen uit het kasteel zou willen lokken, dien raad had Van den Broeke in den wind geslagen. Hij was met den dokter, Herricus de Haen, en eenige minderen gaan feestvieren bij den Jacatraschen regent en toen gevangen genomen en in boeien geklonken. Die van het fort vergaten Coen's woord: „*hout de plaetse soo lange het eenichsints doenlijk is, betracht U eere daerin*," en werden wankelmoedig, vooral toen hun vroegere kommandant, als een verloren man zich gevoelende, indien de onzen het fort niet overgaven, tot het inhalen der Staatsche driekleur adviseerde of liever daarom smeekte. En inderdaad kwam het tot de schande, dat de onzen hunne sterkte aan de Engelschen en den Regent van Jacatra overgaven onder niet zeer eervolle voorwaarden; de Engelschen zouden het fort met zijn geschut en krijgsvoorraad, de Regent de koopmansgoederen,

het geld en de juweelen ontvangen. Wederkeerig zouden de overwinnaars aan de bezetting de genade bewijzen, haar op een Engelsch schip, tegen eene vergoeding van 2000 realen, naar de kust van Coromandel over te brengen en haar daar vrijlaten. Ook de gevangen Heeren Van den Broeke en De Haen zouden mede aan boord mogen. Wat waren ze verheugd op het fort over dezen loop van zaken en zulke uitkomst!

In feestroes over de aanstaande uitredding was men aan 't drinken en banketteeren gegaan en de soldaten aan 't plunderen van Compagnie's pakhuizen. Men maakte van dien 31sten Januari een oudejaarsavond. Er was geen angst meer, geen leed, geen eergevoel. Het ernstige gelaat van Coen kon niemand zich herinneren. Toch liepen de zaken veel anders dan de onvertrouwbaren verdiend hadden. Van het capitulatie-contract zou niets komen. Toen de Sultan van Bantam, die schrander genoeg was om in te zien, dat het voor de beschaduwing van het Inlandsch gezag eigenlijk volkomen hetzelfde moest heeten of de Hollanders te Jacatra meester waren van het fort, of wel de Engelschen; toen de Vorst van Bantam, hoorende, dat het kasteel aan de Engelschen zou komen, zijn woord mede kwam spreken, luidde dit woord: „de Hollandsche krijgsgevangenen met Van den Broeke aan 't hoofd zal de Regent van Jacatra in handen stellen van mijnen Sjahbandaar, en het kasteel moet aan die van Bantam worden overgegeven; de Hollandsche bezetting kan met krijgseer aftrekken." Aldus werd den 1sten Februari 1619 door den Koning van Bantam besloten en aan de Nederlanders voorgesteld; maar de onderhandelingen, die ten gevolge van allerlei omstandigheden slepende bleven, hadden tegen 't einde dier maand zooveel vrucht gedragen, dat de onzen tot bezinning kwamen en inkeer; dat ze eindigden, waarmede ze hadden moeten beginnen en waarin zij hadden behooren te volharden: „de plaatse tegen de Heidensche Javanen te behouden, door zulke middelen als God verleend had of nog verleenen mochte." Natuurlijk bleef men in briefwisseling met Bantam, maar van de overgave van 't fort kwam voorloopig zoo weinig, dat de onzen den 12den Maart zelfs een feestdag hielden binnen 't kasteel om bij klokgeklep en onder 't drinken van den eerewijn aan de sterkte Jacatra een nieuwen naam te geven en haar in *Batavia* over te doopen. Wellicht komt ons de vraag op de lippen, of de Vorst van Bantam het dan slechts bij bedreigingen liet en hij de Hollanders op het fort geen verderen overlast aandeed? Het antwoord moet zijn, dat hij den Regent van Jacatra had onttroond en zijn werktuig naar 't zuidelijk bergland gedreven, dat hij de Hollandsche gevangenen ontboeid en naar zijn eigen land had doen overbrengen, dat hij tegen de Engelschen in krachtige vijandschap was opgetreden . . . maar met de Hollanders den weg der onderhandelingen best had gekeurd. Aldus geschiedde het, dat het fort Batavia getooid bleef met de Hollandsche driekleur, terwijl de onzen wachtten tot den dag der aankomst van Jan Pieterszoon Coen. Reeds naderde hij, de gevreesde. Den 10den Mei kwam Pieter de Carpentier, door Coen vooruitgezonden, de Tji-Liwong op en de blijde tijding brengen der opgedaagde hulp. Weinige dagen nog, en de Heer Gouverneur-Generaal verscheen binnen 't fort. In één oog-

wenk overziet hij den toestand en neemt hij zijne maatregelen: de boekhouder-staatsman, die zich in Januari een kloek zeeman had getoond, is thans bevelhebber der uitvalscolonne, en, met het zwaard in de vuist, de eerste, die op den vijand uitstormt. Jan Pieterszoon Coen is een te goed verteller om hem niet zelf het woord te laten. Zijn brief aan Heeren Zeventienen is van den 5den Augustus 1619. Veel woorden heeft hij niet noodig om 't gebeurde van 30 Mei en volgende dagen op te schrijven. „Den 30sten met den dag zijn (wij) met 13 compagnieën en vliegende vaandelen, sterk wezende omtrent duizend mannen, uit het fort getrokken, hebben de stad Jacatra met geweld aangetast, die van Bantam, 3000 man sterk, daaruit gedreven, en door Gods genade zeer gelukkig vermeesterd. In 't innemen van de stad is er één van de onzen dood gebleven met eenige gekwetsten, ende de dooden van den vijand weten (wij) niet zeker. *Drie vrouwen en een kind wierden in 't vluchten achterhaald, welke wel getracteerd en daarna weder bij de haren gezonden zijn.*" Na de overwinningen in de stad volgden nog eenige tochten in 't omliggende en ten slotte kon men zich meester achten van het terrein, zoodat Coen vervolgt: „in deser vougen hebben wij die van Bantam uyt Jacatra geslagen, *voet en dominie in 't landt van Jacatra becomen.* Haar boosheyt is redelijck gestraft. 't Is seecker, dat dese victorie en het vluchten van de hoochmoedige Engelssen, door gants Indien een grooten schrick maeken zal. D'eere en reputatie van de Nederlandse natie sal hierdoor seer vermeerderen. Nu sal elckeen soecken onsen vrient te wesen. *Het fondament van soo lange gewenste rendez-vous is nu gelegt. Een goet deel van 't vruchtbaerste lantschap en de visryckste zee van Indien is nu Uwe!* Hierover bidde UEd., sent ons nu doch groote menichte van volck, met alle nootlyckheden, opdat een royael fort en stadt gelyck de Heeren ontworpen hebben, bouwen mogen. *Weest doch niet meer onbedacht, noch onachtzaam, denkende dat ons hier wel redden sullen. Siet en considereert doch, wat een goede correctie vermach en hoe d'Almogende voor ons gestreden en UEd. gesegent heeft. Op onzen alderswackste en tegen opinie van alle menschen, ja, van onsen Raet selven, hebben wij door Godts genade, de groote macht van drie machtige vijanden wederstaen, plaetse gehouden en haer alle drie, als namentlyck de Engelssen, die van Bantam en Jacatra, verdreven.*

Het had reden, dat Coen zich voelde. Terstond na de glorierijke overwinningen der onzen, kwam Bantam met het aanbod om de Hollandsche gevangenen uit te leveren en verdere vriendschap te sluiten. Aldus geschiedde, en de eer der Compagnie was gered. Den 4den Maart 1621 werd de nieuwe stad op aanschrijving van Heeren Zeventienen gedoopt en de naam, die vóór twee jaren aan 't fort was gegeven, op het geheel der stichting overgebracht: *het fier Batavia begon!* 1). De Geschiedenis van de vestiging der Nederlanders op Java had een aanvang genomen en de naam van Jan Pieterszoon Coen was onder die der onsterfelijken opgeschreven.

1) In een volgend opstel, dat, evenals het thans gegevene, een geheel op zich zelf zijn zal, wordt verhaald, hoe Coen zijn gezag in zijne nieuwe stad bevestigde en de Compagnie tot verderen bloei bracht.

OP SCHAATSEN NAAR MARKEN.

DOOR

DR. H. BLINK.

Naar Marken!

Kan een tochtje naar dat stukje kleiland, hetwelk de natuur daar voor de Gouwzee neerwierp, uwe belangstelling wekken? Hebt gij lust en moed in het hartje van den winter het koude Waterland met zijn holle winden te doorkruisen, en van het stille, vergeten Monnikendam den zeearm over te steken naar een der eenvoudige visschersdorpen, die daar half op palen rusten, als door den tijdgeest achteloos vergeten sedert de vóórhistorische periode der paalbewoners?

Toch waag ik het u voor te stellen, mij naar Marken te volgen, hoewel de thermometer beneden het vriespunt staat. 't Is de zeldzame gelegenheid, dat zelfs het zilte nat voor de heerschappij van den wintervorst buigt, en zijn natuurlijken Hollandschen aard verloochent.

De zee in banden van de vorst gekluisterd, niet meer bruisend en klotsend, maar kalm en effen als een spiegel! Komt, dames en heeren, maakt uwe stalen vleugels gereed, en wij trekken op naar Marken! Op schaatsen van Amsterdam naar Marken!

In gedachten zwieren wij de breede IJvlakte over, passeeren de kanalen langs Buiksloot en Broek in Waterland, en daar zijn wij reeds te Monnikendam!

Monnikendam! Wie u onder de doode steden rangschikte, heeft u niet gezien in Januari 1891.

Opgewekt uit den dommel van eenige eeuwen, ligt het stadje als in verwondering verzonken over de dingen, die geschieden. De grijze tempelmuren staren als onthutst de menigte aan, die voorbij snelt, met een achteloozen blik slechts even opziende naar den zwaren toren, die zich zoo fier verheft boven de lage gebouwen der stad. Een drukke menschenmenigte woelt en krioelt er door de anders zoo rustige straten, die als in stomme verbazing zich lang vervlogen tijden trachten te herinneren. De speeltoren ziet rond naar het stadhuis, dat vóór een drietal eeuwen aan zijn voet werd gebouwd, en sedert lang reeds van het ondermaansche verdwenen is.

Is het oude Monnikendam weer verrezen? Juist viert de speeltoren zijn derde eeuwfeest (hij werd gebouwd in 1591) en hij verheft met welgevallen zijn eerwaardig hoofd boven de weder opbloeiende, vroolijke stad. Want levendig en fier was het oude Monnikendam; het was eene stad, in welker ontwikkeling en zelfstandigheid het Waterland en de zee de belangrijkste factoren vormden. Door het drassige, ongenaakbare waterland de vrijheid, door de zee de rijkdom, en door de onder die omstandigheden ontwikkelde bewoners,

vol energie en veerkracht, zoo moest Monnikendam wel een nijvere, bloeiende stad worden.

In de 17de eeuw was Monnikendam de vijfde stad in rang van de steden

Eene buurt in Monnikendam.

in het Noorderkwartier. En wanneer wij nog verder in de historie van dit land terug gaan, dan zien wij, dat de Zeeuwsche wapenspreuk „luctor et emergo", ik worstel en ontzwem, ook voor dit gedeelte van ons vaderland, toepasselijk zou zijn.

In het midden der 13de eeuw was het geheele Waterland niets meer dan een weinig land in het water. In alle richtingen doorsneden waterloopen en

zeearmen de drassige weidelanden, die te midden van dat water in kleine stukjes versnipperd waren. Daar, waar de Purmer zich door een waterloop, de Purmer Ee, met de Gouw-zee vereenigde, lag verder zuidelijk nog een meertje, dat aan de monniken van het klooster en de abdij Mariëngaarde in Friesland behoorde, en daarnaar het *Monnikenmeertje* heette. Dat Monnikenmeertje was door een breede uitmonding met de Gouw-zee, die het eiland Marken van het Waterland scheidt, verbonden. Toen de monniken van Mariëngaarde, die ook in het bezit van Marken waren, dit eilandje gingen bewonen, en er een klooster bouwden, sloegen zij tevens den blik op het Waterland. Het Monnikenmeertje werd naar den kant van de Gouwzee afgedamd. Op den hoogen dam vestigde zich spoedig eenige bewoners, en weldra nam dit aantal zoo toe, dat op en bij den dam in het Monniken-meer, op den Monnikenmeerdam, een buurt ontstond, die naar dezen oorsprong den naam „Monnikenmeerdam" verkreeg. De naam werd spoedig door de bewoners verkort tot Monnikendam. Het kleine dorp nam toe in omvang, en graaf Floris V, „der keerlen God" gaf aan de bewoners de eerste vrijheden, in een handvest van 1288. Door andere graven werd dit voorbeeld gevolgd. Graaf Willem IV schonk den Monnikendammers in 1340 tolvrijheid, en in het midden der 14de eeuw werd den ijverigen burgers het stadsrecht geschonken.

Op dien grondslag ontwikkelde zich de stad, en zag hare rechten en rijkdommen snel toenemen, en hare grenzen uitbreiden. Uit dezen tijd dagteekent ook de Groote Kerk, een statig bouwwerk in gothischen stijl, dat oorspronkelijk den heiligen Nicolaas gewijd werd, doch gedurende de hervorming in Groote Kerk werd omgedoopt.

In de 16de eeuw verrezen ook het stadhuis met zijn speeltoren, waarvan alleen de laatste als een treurende weduwenaar is achtergebleven.

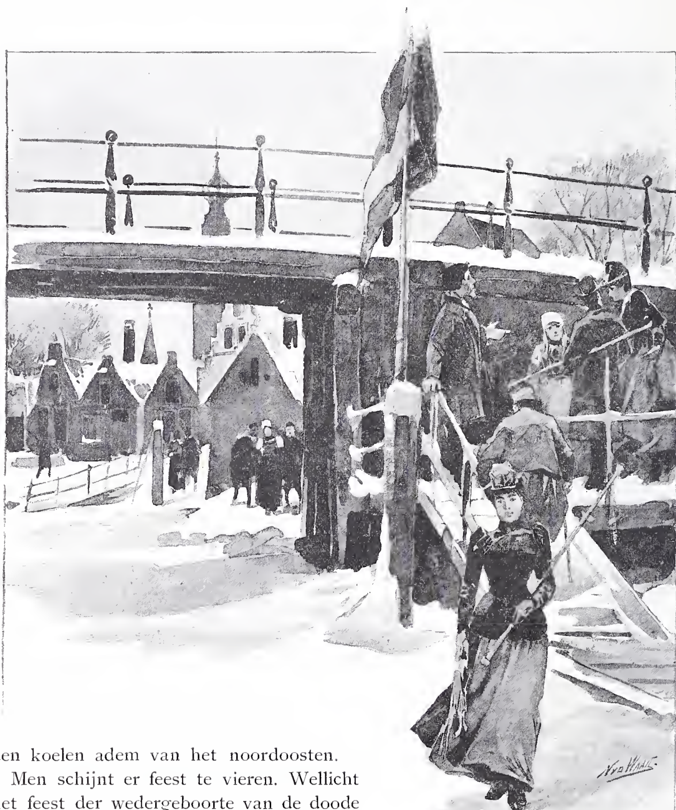
Nog komen bij elken vollen klokslag de houten ruiters van het uurwerkmechaniek uit de galmgaten van den toren naar buiten rijden, nog heft de faam de bazuin op, om met zijn getoeter den ruiterstoet te begroeten, maar 't klinkt hol en somber, in de stille, doodsche stad; het is, of het grijze klokkenspel vreest, Monnikendam op te schrikken uit zijn rust.

Alleen thans klinkt de toon weer zuiverder en frisscher door de heldere lucht, en is het, alsof in een aangenaam visioen de beelden van het Monnikendam der 16de eeuw weder om die eerwaardige gebouwen verrijzen. De duizenden bezoekers, die de stad doorkruisen en naar de haven stroomen, doen iets ongewoons vermoeden; schijnen Monnikendam weder ten leven te wekken.

Doch 't is een valsche waan. Sla slechts dien hoek om, en zie de nederige huizen daar aan 't water bij die ophaalbrug, te midden van het kale geboomte. De natuur heeft er haar vlekkelooze lijkwade over uitgespreid. 't Is er rustig en stil, als op een kerkhof; men vreest, dat door luid spreken de schimmen van een eervol verleden zullen opgewekt worden. Zoo wordt Monnikendam weder, als de heerschappij van den wintervorst voorbij is.

Wij gaan verder en volgen den menschenstroom naar de haven.

De haven? Wel zeker, daal dit trapje af en gij bevindt u dra op de haven van Monnikendam. Hoor, de muziek klinkt, men jubelt, lacht, schertst! Men schreeuwt ons toe en heet ons welkom! De vlaggen wapperen lustig op den koelen adem van het noordoosten.

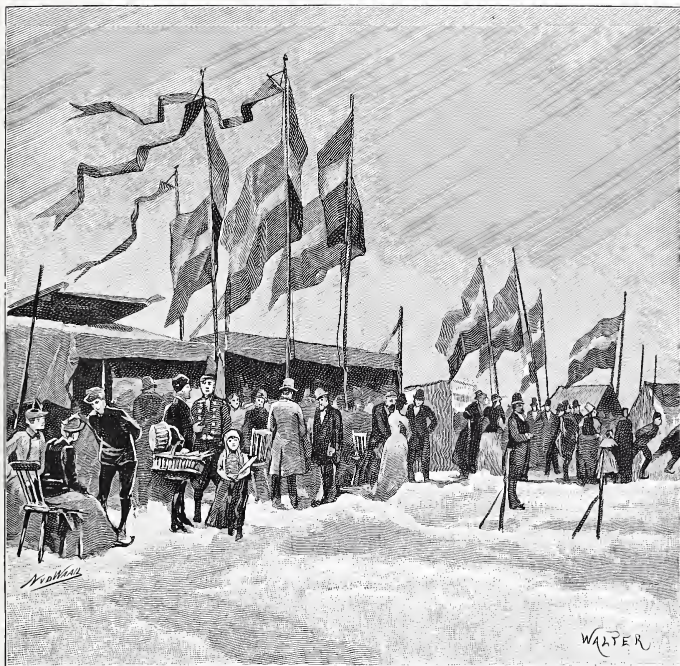
Toegang tot het ijs op de Gouwzee.

Men schijnt er feest te vieren. Wellicht het feest der wedergeboorte van de doode stad!

Een feest op de haven, op de met ijs bevloerde Gouwzee! Een kermis op het ijs! op de *zee*, dat is het, wat de menigte trekt. Monnikendam jubelt, maar 't is niet de vroolijke opwekking van gezonde levensontwikkeling. De grijze, monumen-

tale gebouwen der stad daar achter ons, verschrikt door die vreugde, schijnen tot het besef te geraken, dat een valsche waan hen aan het schoone verleden herinnerde, en verbergen het mistroostig aangezicht door een sluier van mist.

De kermisvreugde op de Gouwzee lacht ons niet aan en wij zwieren op de stalen vleugels de breede watervlakte over naar het eenzame dorpje, dat daar

Kermis op de Zuiderzee.

ginds over de besneeuwde ijsvlakte zich in vage, onzekere lijnen afteekent tegen de nevelachtige, doezelige lucht.

Voorwaarts, dames! Of zoudt gij liever dien stoeren Marker de hand drukken, en u aan zijne krachtige bewegingen toevertrouwen. Doe het gerust; gij behoeft geen vrees te koesteren, dat men er kwaad van spreekt. Het ijs is een democratisch veld bij uitnemendheid, waar niet afkomst en rijkdom, maar physieke kracht en vlugheid de hoogste eer genieten, waar de standen en klassen der maatschappij ophouden te bestaan.

Tusschen Monnikendam en Marken.

Wij naderen het eiland Marken, het doel van onzen tocht. Hoog gespannen mogen uwe verwachtingen niet zijn. Noch het trotsche, noch het bekoorlijke of liefelijke voert u naar dit land. 't Is het bijzondere, Marken te voet te kunnen bereiken, evenals dat omstreeks den aanvang onzer jaartelling mogelijk was.

Want op grond van oude overleveringen, maar bovenal op grond van geologische onderzoekingen, komt men tot het besluit, dat in ouden historischen tijd Marken met Noord-Holland verbonden moet zijn geweest. De uitgebreide

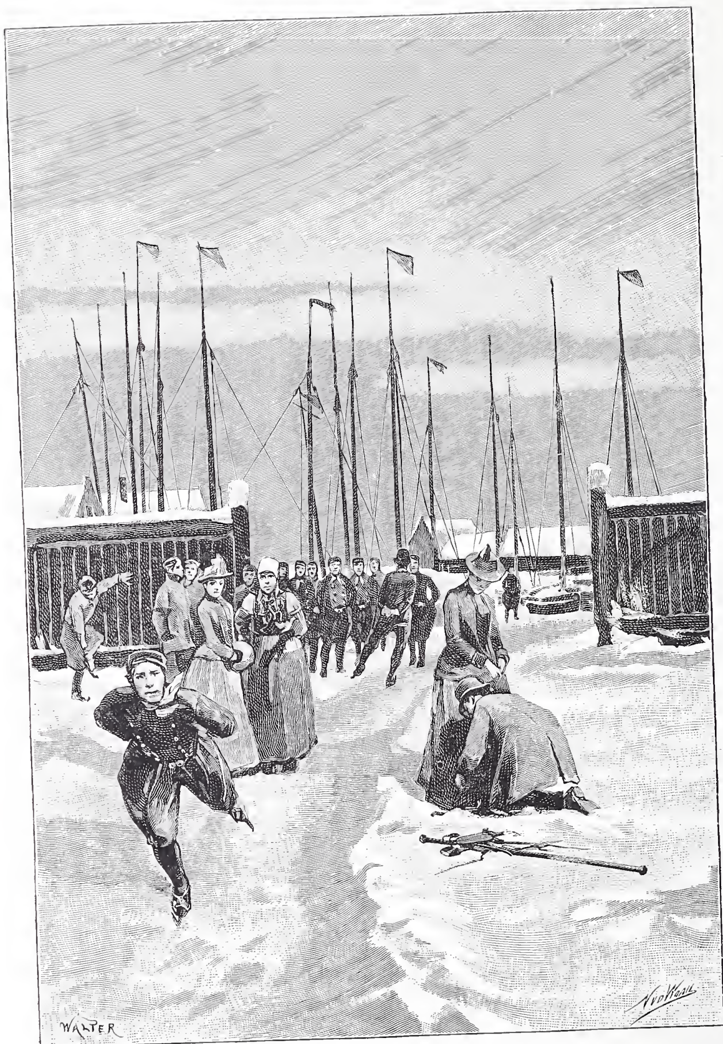

De Kerkbuurt te Marken.

watervlakte in het hart van ons land, de Zuiderzee, lag toen even effen en vlak als thans. Waar ginds de ijsschuitjes in pijlsnelle vaart over de gladde oppervlakte vliegen, graasde toen het vee in de waterrijke beemden, die in het midden plaats overlieten voor het klassieke Flevo-meer. De Gouwzee, d. i. de zee in het Gouw, 1) en de Zuiderzee bestonden nog niet, en hoewel de veenbodem moerassig was, bleef hij toch meestal droog, daar de wateren des oceaans bescheidener waren in hun eischen.

Doch de zee werd meer aanmatigend. Hooger rees haar niveau in verhouding tot het land. De aardrijkskundigen van later tijd zeiden, dat de

1) Geheel onjuist vindt men dikwijls «Goudzee» geschreven.

Plaats van aankomst en vertrek te Marken.

kust daalde. Hevige noordwestelijke winden joegen de golven op de broze borstwering van duinen, die weldra hier en haar bezweek, en het water werd met geweld naar binnen gedreven. De golfslag steeg hooger dan vroeger bij de lagere waterstanden, en voerde de weeke veenstof mede. Zoo werden in het verloop der tijden de schoone beemden in het hart van ons land in een binnenzee, de Zuiderzee, veranderd. De West-Fries, die met den polsstok op den rug zijn oostelijke broeders bezocht, werd van deze gescheiden. Marken, een kleiplaat te midden van de veengronden, bood weerstand aan de golven, maar het lage veen, dat naar de kust van Monnikendam zich uitstrekte, werd weggevoerd.

Aldus ongeveer is de oudste geschiedenis van dit land, in tijden, lang vóór dat Monnikendam gebouwd werd. De zee heeft het herwonnen terrein behouden, maar de oeverbewoners van den woelenden en dreigenden waterplas midden in ons land spannen thans weder samen, om haar met kracht te bekampen, en den indringer te verdrijven. Wanneer zal deze bodem weder droogvoets bewandeld worden? Wij weten het niet, maar genieten er thans reeds een voorproefje van, en zetten van de Gouwzee voet aan wal op het eiland Marken.

Onze schreden richten zich naar de Kerkbuurt, die zich zoo kleumerig verheft boven den kalen, vlakken bodem, door boomen nog struiken beschut.

Marken is een laag eiland, vlak en eentonig, slechts weinig boven de zee verheven. 't Is een kleibank, die men bijna geheel aan de natuur heeft over gelaten. De lage kaden, welke men er vindt, zijn dan ook niet in staat het eiland tegen de golven te verdedigen, en meermalen wordt Marken bij hooge vloeden geheel overstroomd. De Marker heeft daarop gerekend en de woningen zijn dan ook alle op hoogten gebouwd, *werven* genoemd. Meestal moet men langs houten trapjes van het vlakke land naar de woning opklimmen. Smalle wegen en kleine kanalen verbinden de terpen, die bij overstrooming alle zoovele eilandjes vormen.

Marker vader en zoon.

De woningen der Markers zijn eenvoudig, doch net ingericht. Wanneer ge ze binnentreedt, bemerkt gij onmiddellijk, dat de lieden gewoon zijn zich binnen een kleine ruimte te bewegen. De orde, waarmede alle huisgereedschap-

pen op elkander gestapeld zijn langs de wanden, kan alleen bij een volk van schippers verwacht worden. Op alles vindt men den stempel van het conservatisme. Inrichting der woning, huismeubelen, versieringen en de fraaie pronkbedden, doch niet minder de kleeding der bewoners: zij zijn in vorm en karakter erfstukken van het voorgeslacht. Zij spreken van een tijd, toen de deelen van ons vaderland nog een eigen karakter hadden, en niet waren aangeraakt door de schaaf van den nieuwen tijd, die alles nivelleert.

De Markers vormen een zelfstandig stuk geschiedenis; zij zijn een natie in ons land. Terwijl de Nederlandsche landbewoner reeds zijn karakter verliest, en in zijn kleeding onder den invloed der wereldmode staat, terwijl onze boerinnen zich het oorijzer, dien karakteristieken Germaanschen haarband, reeds beginnen te schamen, terwijl de boerenkeukens met haar eens zoo beroemde solide en artistieke inrichting reeds iets van de salons beginnen te verkrijgen, ... terwijl in een woord, het zelfstandige meer en meer verdwijnt, blijft de Marker in woning en kleeding dezelfde als voor eeuwen.

Het isolement van de woonplaats en het verblijf op het water, dat zijn belangrijke factoren tot de verklaring van dit ethnographisch verschijnsel.

De kleeding der Markers is zeer eigenaardig. De mannen dragen korte, wijde broeken, die de kuiten onbedekt laten, een wijd wambuis, en bij eenige welvaart een paar knoopen van zilver of goud aan den hals. Gewoonlijk draagt de Marker een muts, doch bij plechtige gelegenheden wordt de hooge cylinderhoed, somtijds een familiestuk, te voorschijn gehaald, hoewel die zeer weinig past bij de overige kleedij.

De vrouwen dragen een hoog hoofddeksel. Een cylinder van bordpapier wordt overtrokken van gekleurde lintjes met een neteldoeksch kapje daarover. Het geheele hoofd wordt hiermede bedekt, doch op het voorhoofd blijft eenig haar vrij, dat als poneyhaar geknipt is, terwijl terzijde van de slapen twee lange krullen tot op de borst afhangen. Een „rijlif" (rijglijf) en „babbetje" (borstlap) van gebloemd chits en gewoonlijk met losse mouwen, en een korte rok, voltooien de bovenkleeding.

Het eigenlijke leven te Marken kunnen wij op dit oogenblik niet leeren kennen. Wie het ware Marken wil zien, kome er met open water, als de zee op het eiland beukt, en de krachtige gestalten onvervaard met hunne botters het zilte nat kiezen, en op de golven dansen.

Thans is het eiland overstroomd door vreemdelingen, die dikwijls ontevreden terugkeeren, omdat men er moeielijk iets tot versterking van den lichamelijken mensch kan bemachtigen.

Ook wij deelen dit lot. Daarom terug naar de haven. De noord-oosten wind blaast frisch, en zal ons snel naar Monnikendam voeren. Mag ik het genoegen hebben uwe schaatsen aan te binden, L . . . .?

Nu voorwaarts! Vaarwel Marken! Binnen kort hoop ik u weder te zien, ontdaan van het winterkleed, om uw land en bewoners nader te bestudeeren!

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Emile Zola

Een heldere zomermorgen. Veel zonneschijn. Op het plein vóór de Beurs te Parijs krielt het van heeren in nette zwarte *redingotes*. De meesten stappen binnen bij Champeaux, een beroemd „smulhois", als Amsterdamsche gamins zouden zeggen. Men schrijft 1864, en disputeert over het geding tusschen den Khedive en de Compagnie tot doorgraving van de landengte van Suez, waarbij Napoleon III als scheidsrechter zal optreden. In de groote zaal bij Champeaux vertoont zich Aristide Saccard, de beruchte speculant in bouwterreinen, die door een verpletterend bankroet bijna tot armoede is vervallen. Hij wacht op een vriend, Huret, lid van de Kamer, die bij den veelvermogenden minister Rougon (Rouher) om hulp voor zijn broeder (Saccard) zal vragen.

In de zaal zijn tegenwoordig: Mazaud, *agent de change*, Amadieu, een door speculatie rijk geworden bankier, Pillerault, Moser, Salmon, makelaars en *rémissiers*, Massias, *rémissier*, *le petit* Flory, *commis d'agent de change*, maar bovenal de groote, alles vermogende koning van de Beurs, Gundermann (Rothschild), die niets anders dan water of melk kan gebruiken. Buiten, in de omstreken van de Beurs, vindt men eene groep haveloos gekleede personen, *les pieds humides*, handelaars in gedeclasseeerde waarden, meest joden. Onder dezen schuilt een jood Busch, die in oude, oninbare pretentiën handelt, en voor een miljoen onbetaalde acceptatiën en wissels bezit. Hij heeft een klein kantoor, *Rue Feydeau au coin de la Rue Vivienne*, en wordt geholpen door een oud, korpulent, van ziekelijke vetvorming waggelend schepsel, dat Madame Méchain heet, die handelt in aandeelen van gebankroeteerde maatschappijen.

Op het Beursplein vertoonen zich de kleine spelers, als de gepensionneerde kapitein Chave en zijn zwager Maugendre, wiens schoonzoon Jordan, een arm letterkundige, tegen den zin der familie met Marcelle Maugendre is gehuwd. Aan den hoek van eene straat bij de Beurs staat een coupé, waarin de Barones Sandorff, vrouw van een Oostenrijksch diplomaat, maar van

geboorte Gravin de Dadricourt, die met een makelaar, Nathanson, raadpleegt over aankoop van effekten.

Dit zeer eigenaardig personeel treedt op in den nieuwen roman van Emile Zola, onder den titel: *L'Argent* verschijnend als feuilleton van het Parijsche dagblad *Gil Blas*. Er is nog meer personeel. In de eerste plaats de personen, die in Saccards onmiddellijke omgeving leven. Deze, de hoofdpersoon uit *La Curée* — tweeden roman uit den cyclus der *Rougon-Macquart* — komt terug met zijn zoon Maxime. Hij woont door welwillende bevoorrechting der Princes d'Orviédo, die haar leven besteedt om met hare miljoenen weldaden uit te deelen, in de eerste verdieping van het Hotel d'Orviédo. De Princes zelve heeft maar een paar vertrekken noodig. Zij gebruikt Saccard als haar raadsman bij het stichten van hospitalen, scholen en werkinrichtingen, waarvan er eene *l'Oeuvre du Travail*, alleen voor arme verwaarloosde kinderen is gesticht. Boven Saccard woont de ingenieur Hamelin en zijne zuster, eene nog jonge dame, gescheiden van een brutaal echtgenoot, die haar mishandelde. Men noemt haar Madame Caroline. Zij is het gezond verstand en de beminnelijkheid in eigen persoon Haar zilverwit hair steekt zonderling bij hare frische gelaatskleur af.

L'Argent is de 17de roman uit den grooten cyclus, vroeger slechts in de verte beloofd, toen Zola reeds vóór 1870 het plan aankondigde een roman over lijfrenten te schrijven. Deze stof is geheel gegeneraliseerd, en nu een roman over het speculeeren aan de Beurs geworden. De held is Aristide Saccard, die in *La Curée* schitterde door zijn snel en zeer verdacht fortuin, gewonnen in speculatiën op onteigeningen van gebouwde eigendommen binnen Parijs.

Saccard ontmoet den ingenieur Hamelin, die lang bij de doorgraving te Suez was werkzaam geweest, die later Klein-Azië, Syrië en Palestina bereisd had. Hamelin had allerlei plannen gemaakt voor verkeerwegen door Klein-Azië, ten einde de zilvermijnen van den berg Karmel te exploiteeren. Hij wilde eene *Société des Mines d'argent du Carmel* stichten, spoorwegen aanleggen van uit Broessa tot Beiroet, tevens eene maatschappij vormen van de vereenigde Fransche stoombootlijnen voor de Middellandsche zee, en eene groote Bank te Constantinopel, om de kapitalen ter opwekking van den Levant uit den doodslaap te administreeren.

Saccard maakt zich van de vriendschap en de plannen van den ingenieur meester. Hij wordt de intieme vriend van Madame Caroline, die met haar broeder dweept. Aanstonds besluit hij eene nieuwe Bank in het leven te roepen: *la Banque Universelle*, met een kapitaal van 25 miljoen. Hij raadpleegt met Mazaud, voornaam *agent de change*, met Gunderman (Rothschild), die hem op de stelligste wijze alle hulp weigert, met Daigremont, een zeer rijk, maar eenigszins verdacht bankier, die mee zal doen, als de minister Rougon van de partij is, met den Markies de Bohain, die als decoratief personaadje in het bestuur der nieuwe Bank zal zitten, met den rijken industriëel Sédille, en met een *prète-nom*, zekeren Levantijschen jonkman, Sabatani, die op een bankierskantoor werkt, en nu een groot getal aandeelen

in de nieuwe Bank zal nemen, te betalen door een „*jeu d'écritures*".

In het syndicaat der nieuwe Bank, die met een kapitaal van 25 miljoen, verdeeld in 50 000 aandeelen van 500 francs, wordt opgericht, zitten de genoemde specialiteiten, benevens de jood Kolb, handelaar in edele metalen. Hamelin wordt voorzitter. Saccard is de ziel van alles. Met vele bezwaren wordt in het begin geworsteld Maar al spoedig toont de Beurs eenig vertrouwen.

Schoon de zaak aanvankelijk uitstekend slaagt, is Madame Caroline, de zuster van den president Hamelin, niet tevreden. Zij keurt sommige manoeuvres van Saccard, als niet volkomen wettig, af. Daar haar broeder eene bezoldiging van 30 000 francs trekt als voorzitter, en naar Klein-Azië wordt afgevaardigd, om zijne groote plannen met de zilvermijnen van den berg Karmel ten uitvoer te brengen, berust zij echter. Met verwonderlijke snelheid groeit het aanzien van *L'Universelle*. In 1866 verneemt Saccard van Huret, dat deze bij een bezoek aan den Minister Rougon bij toeval een telegram gelezen heeft over den vrede tusschen Oostenrijk en Pruisen, waarbij Venetië aan Napoleon III als scheidsrechter wordt afgestaan. Met meesterlijken takt gebruikt Saccard deze tijding om op de Beurs te speculeeren. Hij wint ettelijke miljoenen, terwijl Gundermann er acht miljoen bij verliest. Saccard drijft door, dat het kapitaal van *L'Universelle* op 150 miljoen gebracht wordt. De aandeelen stijgen voortdurend, zoodat zij eindelijk den koers van 3000 francs bereiken. Door de handige manoeuvres van Gundermann *à la baisse* breekt eindelijk de dag aan, waarop de koers bij tientallen franken daalt. Dan komt de groote afrekening en de geduchte worsteling van Saccard om tegen den stroom staande te blijven, waarin hij nog enkele schitterende overwinningen behaalt.

De lezer is reeds lang voorbereid op eene verpletterende nederlaag van Saccard. Schoon het slot van *L'Argent* nog niet verschenen is, weten wij toch, dat *L'Universelle* op de smadelijkste wijze te gronde gaat, dat Saccard wegens frauduleuse handelingen voor den rechter zal verschijnen.

Het tafereel van de stichting, den groei, bloei en val van *L'Universelle* is met de oude bekende, krachtige hand van den meester gedaan. Toch maakt *L'Argent* den diepen indruk nog niet, dien *L'Assommoir*, *Au Bonheur des Dames*, *Germinal* en *La bête humaine* bij duizenden en tienduizenden lezers verwekten. Zola weet meesterlijk gebruik te maken van breede scharen, talrijke drommen, die in zijne romans verschijnen als het choor in de Grieksche tragedie. De werklieden uit *L'Assommoir*, de bedienden en de koopers in het groote magazijn van Octave Mouret, de duizenden mijnwerkers uit *Germinal*, het spoorwegpersoneel uit *La bête humaine*, treden telkens in massaas op, en worden door den kunstenaar beheerscht met den zekeren takt van een nooit falend regisseur. In *L'Argent* heeft hij van het speculeerend en worstelend Beurspubliek in den beginne niet zooveel partij getrokken, als van zijne choren in vroegere romans, maar aan het slot bij de groote batailles met Gundermann treedt ook dit personeel met geweldige kracht op.

Om de handeling leven bij te zetten, heeft Zola gebruik gemaakt van den jood Busch, die handel drijft in onbetaalde pretentiën. Hij bezit zes schuldbekentenissen van den letterkundige Jordan, elk van 50 francs, gegeven om eene kleêrmakersrekening te betalen. Juist als Saccard voor Jordan, redacteur van zijn dagblad, in de bres springt, verneemt hij van Busch, dat deze in het bezit is van twaalf acceptatiën, ieder groot 50 francs, geteekend Sicardot, met den naam van zijne eerste, lang overleden vrouw. Er is eene treurige verleidingsgeschiedenis met deze schuldbekentenissen verbonden. Zij dateeren uit den tijd, toen Saccard zijn fortuin kwam zoeken in Parijs. Het verleide meisje Octavie Chavaille — soms verkeerdelijk Rosalie genoemd — stierf, na het leven aan een zoon te hebben geschonken. Dit kind is in de uiterste armoede en verwildering opgegroeid, daar hij aan de genade van het monster, madame Méchain, zijne nicht, is overgelaten.

Busch heeft jaren lang naar Sicardot te vergeefs gezocht. Eindelijk ontdekt *la* Méchain, dat Saccard de acceptatiën met een valschen naam heeft geteekend. Zij komt door de sprekende gelijkenis van den verwaarloosden knaap met Saccard op het denkbeeld, dat deze de vader van den verdierlijkten Victor is. Reeds heeft Busch met deze acceptatiën bij madame Caroline aangeklopt, en deze heeft zich 3000 frs. laten afdreigen, maar ook het kind doen weghalen uit zijne ellende, en het geplaatst in het *Oeuvre du Travail* der Princes d'Orviédo. Om Saccard niet te bedroeven heeft zij deze geheele geschiedenis geheim gehouden. Zoodra Saccard van Busch verneemt, dat hij een natuurlijken zoon heeft, verklaart hij, dat deze de erfgenaam zijner moeder is geworden, en dat hij den afkeerwekkenden Busch en der niet minder verschrikkelijke madame Méchain geen frank zal betalen.

Alles te zaam genomen, voor zoover *L'Argent* ons nu bekend is, heeft men nog geene aanleiding om er met den hoogsten lof van te spreken. Er is echter geen beslissend oordeel te vellen, daar de ontknooping van den roman nog niet verscheen. En juist hier kan den lezer menige verrassing wachten. Intusschen schijnt het alvast vrij waarschijnlijk, dat deze 17de roman uit den cyclus der *Rougon-Macquart* in waarde misschien niet geheel kan gelijk gesteld worden met meesterstukken als *Le Ventre de Paris*, als *La faute de l'abbé Mouret*, als *Au Bonheur des Dames* of als *Germinal*.

Zola's groote beeldende kracht komt in de hoofdpersonen Saccard en madame Caroline weder even overweldigend uit als in andere zijner beste scheppingen. Het Beurspersoneel is zeer talrijk en treedt enkele reizen krachtig op, vooral tijdens de dagen, dat de aandeelen der *Universelle* van 3000 tot 2000 francs dalen. De strijd voor het geld met alle mogelijke en onmogelijke middelen — *per fas et nefas* — boeit ook hier, en houdt den lezer in dezelfde spanning, die de strijd van den groothandelaar Octave Mouret of die der werkstakende mijnwerkers (*Germinal*) heeft te voorschijn geroepen. Intusschen kan dit oordeel nog wijziging ondergaan, zoodra het slot van *L'Argent* zal zijn verschenen.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

III.

Eene Verloving. Roman van Rana Neida. Leiden, A. W. Sijthoff. (Zonder jaartal, December 1890).

O, Botanie, hoe lieflijk is uw tred!
Waar Gij uw' schreden zet,
Daar wast de lelie — rein en geurig.
De rest.... is treurig.

In navolging van Vondel en Alberdingk Thijm zou met deze vier regels een oordeel over bovenstaand werk op voldoende wijze kunnen worden uitgesproken.

Men heeft hier te doen met eene plompe navolging van Busken Huet's *Lidewyde*, zonder den wijsgeerigen blik, den bekoorlijken stijl en het wegsleepend vernuft van dezen, helaas, ontslapen meester.

Als Lidewyde treedt op zekere officiersvrouw uit B. — met welke ouderwetsche naamsaanduiding de stad Haarlem wordt bedoeld — Mevrouw ter Meule. Deze schrijft minnebriefjes in kostschool-Fransch, zendt haar man en hare meiden de deur uit, om een leelijk, ziekelijk, verwaand jongmensch te verleiden.

Dit verwaand jongmensch is de held. Hij heet Gerard Rooswijk, en oefent de betrekking uit van journalist, en van dichter — *à ses heures*. Hij is verloofd met eene juffrouw Suze van der Zande, die in het geheel niet „op andere meisjes lijkt." De ongemeenheid van deze jonge dame bestaat in veel liefhebberij voor botanie, en zekere kennis van onze duinflora. Als zij met den voorzegden jongen dichter een poosje flirteert, zegt ze: „Laten we hier op zij afgaan, langs die boschjes papemuts!" De billijkheid gebiedt te erkennen, dat de voornoemde Gerard ook aan botanie doet, en dat dus deze invitatie zekere *couleur locale* bezit.

Met voldoening ontwaart men, dat de botaniseerende heldin een zeer goed hart heeft. Trots zekere vrijmoedigheid bij gelegenheid van onschuldige omhelzingen, waarbij ze op ouderwetsche manier in snikken losbarst, roepende: „Lieve, lieve!" — even als Mevrouw da Costa bij Bilderdijk aan tafel deed, gelijk De Clercq in zijn *Dagboek* vertelt. Ook blijkt het, dat zij een zeer goeden smaak heeft, want zij kan de verzen van Gerard, die te Amsterdam bij de modernste, jongste dichters ter school ging, niet mooi vinden.

Evenwel deze Suze heeft geen respect voor haar vader, omdat „kinderliefde niet identiek is met onderworpen gehoorzaamheid." Des te vreemder, dat zij eenige genegenheid kan koesteren voor den flauwen, nerveusen Gerard, die gewoon is bij zijne idiote lachbuien „zonderling verdraaide gezichten" te snijden, „waarbij zijne slechte tanden in hun onregelmatige golving heel klein in den wijd geopenden mond stonden." Zulk een schepsel schenkt Suze hare liefde, en zij wordt er bitter voor gestraft, als het blijkt, dat het karakter van dezen zenuwachtigen journalist nog leelijker is dan zijne tanden. Hoe eene Mevrouw ter Meule eenig behagen schept in dezen lummel, kan alleen verklaard worden door hare volledige depravatie. Van deze officiersvrouw is verder niets anders te zeggen, dan dat haar naam behoort te worden opgeschreven in het stamboek der clandestiene prostitutie.

Zoo de roman (?) *Eene verloving* een eersteling mocht zijn, zou men den schrijfster (of schrijver?) den welgemeenden raad mogen geven, haar (of zijn?) goeden aanleg niet op te offeren aan den lust, om scabreuze geschie-

denissen in Franschen smaak te schrijven. Wat aan mannen als Guy de Maupassant, Paul Alexis, Paul Bourget of Léon Hennique gemakkelijk kan worden vergeven, wegens de betooverende bekoring van hun stijl en hunne eigenaardige ethische overtuiging, kan niet aanstonds aan eene Hollandsche kunstenares, (of kunstenaar), worden kwijtgescholden, wanneer deze niet even hoog als stylist en psycholoog is geklommen.

Het beste in dezen roman van Rana Neida is het ten-toon-spreiden van botanische kennis, niet in droog didactischen vorm, maar met dichterlijken takt. Dit deel van dit werk belooft. De stijl echter lijdt aan allerlei onregelmatigheden. Soms is hij kleurloos en plat, als in de beduimelde romans van leesbibliotheken, soms wringt hij zich in de leelijke, vieze bochten van eene Van-Deysselsche periode. Maar in elk geval zou het onbillijk zijn niet te erkennen, dat hier eene zekere letterkundige rijpheid aanwezig is, die zelden in het eerste werk van eene Nederlandsche schrijfster (of schrijver) voorkomt.

***

Vrouwen onzer eeuw. Suzanne de Linières door Huibert Langerock. 1891. Victor Heymans, Drukker-Uitgever, Bruel, 92. Mechelen.

Onze Vlaamsche broeders beginnen naturalistische novellen te schrijven, misschien, omdat de lauweren van Camille Lemonnier hen beletten te slapen. Een zeer jong auteur, Huibert Langerock, geeft nu zulk eene novelle uit, waarvan een deel verscheen in een weekblad: *Jong Vlaanderen.* Het naturalistisch element vertoont zich in de schildering van een Belgisch café-chantant, waarin eene Poolsche gravin met een Franschen naam het ambt van zangeres en van *marchande-de-sourires* vervult. De romantische liefde van een student voor Suzanne de Linières, zijn tragische dood, en haar treurig uiteinde maken den zeer weinig naturalistischen inhoud uit van deze op enkele bladzijden met groot talent geschreven vertelling. Het blijkt duidelijk, dat de jonge auteur uitstekende bedoelingen heeft, maar dat ook hier weder van toepassing is — n'est pas Zola, qui veut!

***

Moderne Problemen. Novellen door Frits Lapidoth. 2 deelen. Leiden, S. C. Van Doesburgh, 1890.

Zie hier een nieuw auteur, die veel belooft.

Frits Lapidoth beschikt over eene rijke fantasie en groote beeldende kracht. Zijn stijl is lenig en buigzaam, en munt uit door eene zeer persoonlijke kleur. Dat vraagstukken van den dag: sociaal-democratie, morphinomanie, hypnotisme en suggestie, positivistische psychologie en dergelijke in den vorm van novellen behandeld worden, schijnt eene schaduwzijde op te leveren — de overhelling tot didactiek. De auteur slaat soms een wetenschappelijken toon aan, die hem buiten het gebied der kunst leidt op zeer gevaarlijke terreinen. In zijne novelle: *Het klare gif* schijnt hij zich geïnspireerd te hebben op Catulle Mendès, inzonderheid op een der laatste romans van dezen: *Méphistophéla.* Het wulpsch-zinnelijk element van dezen nam hij niet over. De fantasie van Frits Lapidoth brengt ons meest midden in Parijs. Toch toont hij ons ook Nederlandsche beelden: *De molen D'Geelvinck* — eene zeer knappe studie van de Zaanstreek — *Prof. Beukhof* en *Een laatste liefdedroom* — waarin wederom een professor komt, die versjes van Sully Prudhomme voordraagt en alles doet, wat gewone Nederlandsche professoren in den regel nalaten — eindelijk *De phonograaf van Wybrand Longus.* Eene meesterlijke Parijsche studie vormt *Een Boulangist*, naast *De molen D'Geelvinck* de beste bijdrage tot deze twee deelen.

***

Zwolsche Herdrukken. I. *Cats' Spaens Heydinnetje, uitgegeven door F. Buitenrust Hettema.* II. *Hooft's Granida, uitgegeven door J. H. van den Bosch.* Zwolle W. E. J. Tjeenk Willink. (Zonder jaartal, 1890).

Uit Zwolle komen ter goeder ure de verrassende *Zwolsche Herdrukken.* De beroemde Londensche uitgever Arber had voorlang een goed voorbeeld gegeven met zijne *Arber's Reprints.* Classieke proza of poëzie in modern formaat met zorgvuldige toelichting te bezitten, is voor velen, die geen kostbare boekerij kunnen aanleggen, eene heerlijke uitkomst. Uitstekend is dus het plan van de heeren Dr. F. Buitenrust Hettema, N. A. Cramer en J. H. van den Bosch, om de meest bekende en beminde kunstwerken van Vondel, Hooft, Cats, Bredero, Huygens, Langendijk, Bilderdijk, P. van Limburg Brouwer, D. J. van Lennep en nog van vele anderen met een beknopt, maar grondig critisch apparaat in het licht te geven. Van harte hoop ik, dat dit plan in den smaak valle, dat de *Zwolsche Herdrukken* binnen den kortst mogelijken tijd populair zullen worden.

Reeds zagen twee afleveringen het licht: 1°. *Cats' Spaens Heydinnetje*, uitgegeven door F. Buitenrust Hettema, en 2°. *P. C. Hooft's Granida*, uitgegeven door J. H. van den Bosch. De eerste aflevering is voorzien van degelijke aanteekeningen en een glossarium. Het *Spaens Heydinnetje* kan nu door duizenden gelezen en volkomen verstaan worden. Er ontbreekt hier echter eene beknopte inleiding over de bron van Cats' verhaal. Onze goede Raadpensionaris schrijft aan Barlaeus, onderhandelend over eene vertaling van zijn *Trouwring* in 't Latijn, dat hij deze geschiedenis uit eene Spaansche bron („*ex hispanorum monumentis depromta historia*") heeft, en dat zekere Dr. Pozzo ze in het Spaansch zou beschreven hebben („*Doctor Potzzo hispanice dicitur eam descripsisse quem autorem tamen non vidi*"). Cats weet, dat zekere Dr. Pozzo de historie zou verteld hebben, maar verzwijgt niet, dat hij dien auteur nooit in handen heeft gehad.

In de Geschiedenis der Spaansche Letteren komt geen Dr. Pozzo voor, wel Leo del Pozo, een historieschrijver, die in de eerste helft der XVII eeuw eene „*Apologia del Rey Don Pedro*" uitgaf. Uit dezen heeft Cats niet geput, maar wel uit het een of ander Spaansch geschrift, en juist wijl hij van Dr. Pozzo als auteur spreekt, verraadt hij, dat hij, Preciosa's geschiedenis in het Spaansch heeft gelezen. De auteur van Preciosa's geschiedenis is bekend genoeg. Het is niemand minder dan Cervantes. Deze gaf in 1613 te Madrid zijne *Novelas exemplares* uit, waarvan de eerste de beste den titel voert van *La gitanilla de Madrid.* Eene vroegere bewerking van Presiosa's geschiedenis is mij niet bekend. Cervantes zegt in de voorrede tot de „*Novelas*", dat al zijne novellen oorspronkelijk door hem verdicht zijn, maar aan 't slot van zijne *Gitanilla* geeft hij, om zijne lezers te mystificeeren, *el Licenciado* Poço als acteur op: De fijne waarneming van het Spaansche leven bewijst overal in de *Novelas*, dat wij met eigen vinding en studie kennis maken.

En dat Cats' *Spaens Heydinnetje* (1637) en Cervantes' *Gitanilla de Madrid* (1613) geheel dezelfde vertellingen zijn, bewijst niet alleen de loop van het verhaal, maar ook al de eigennamen. Preciosa heet bij beiden de heldin. Bij Cats heeten hare ouders: Don Ferdinand d'Assevedo en vrouwe Giomara di Menesez, bij Cervantes: Don Fernando d'Azevedo, en Doña Giomar de Menesses. Bij beiden is de eigentlijke naam van Preciosa Constance, de minnaar heet bij beiden Don Juan de Carcamo. De wijze, waarop Cervantes verhaalt is in

alle opzichten onderhoudender dan de dichterlijke vertaling van Cats.

Het behoeft niet betwijfeld te worden: Cats heeft kennis gemaakt met Cervantes' *Gitanilla de Madrid*, het is zeker, dat Cats een meesterstuk van Cervantes in Nederlandsche verzen heeft overgebracht. Later gaf Cervantes' Preciosa tot talrijke navolgingen aanleiding. In 1632 schreef een Spanjaard, Don Antonio de Solis y Ribadeneyra een drama: *La Gitanilla de Madrid.* Cats werd nagevolgd door M. Gansneb Tengnagel: *De Spaensche Heydin* (1644) en door C. Verwers Dusart: *De Spaensche Heydin* (1644). In onze eeuw heeft Karl Maria von Weber met zijne *Preciosa* onvergankelijke lauweren verworven.

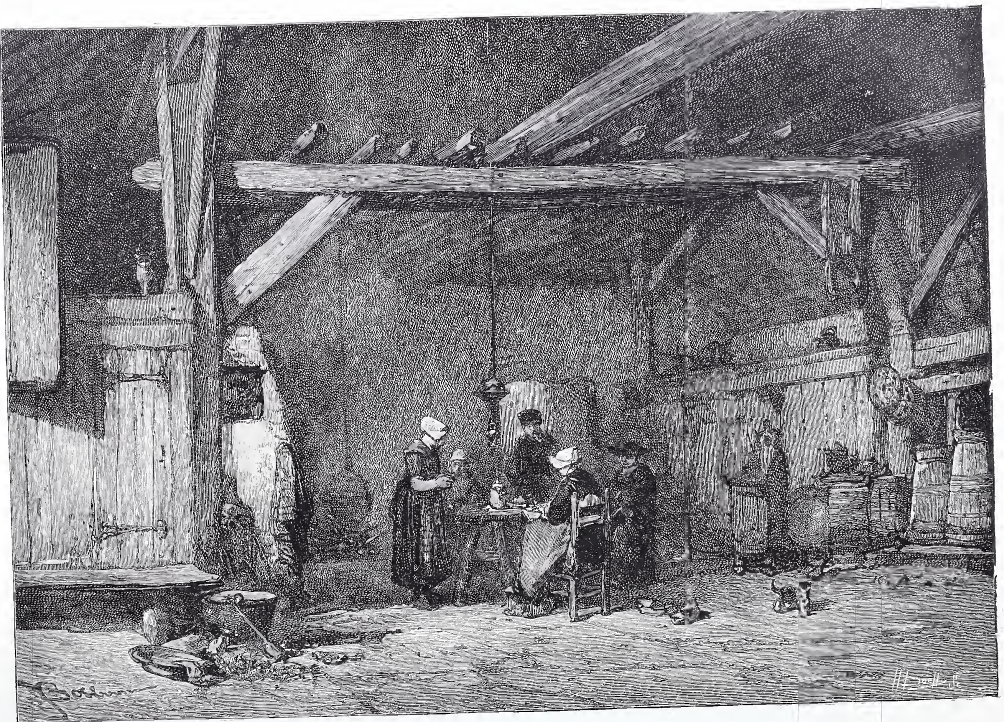
Het zou niet overbodig geweest zijn, zoo bij de nieuwe uitgaaf van Cats *Spaens Heydinnetje* dit alles en nog meer vermeld ware geworden. De berijmde vertelling in Cats' *Trouring* ontleent juist hare hooge waarde aan de wetenschap, dat wij hier eene omwerking van eene der *Novelas exemplares* van Cervantes voor ons hebben.

De tweede aflevering van de *Zwolsche Herdrukken* bevat als gezegd is, de *Granida* van Hooft, uitgegeven door J. H. van den Bosch. Ditmaal wordt in eene uitvoerige Inleiding met groote grondigheid en zeer veel smaak gehandeld over het Herderdrama in het algemeen en over de Nederlandsche pastorale in het bijzonder, ten einde over de *Granida* nog eene uitstekende monographie te doen volgen. In langen tijd verscheen er van de jongere beoefenaars onzer letterkundige geschiedenis geene betere of meer belovende studie. Daar de heer Van den Bosch zeer veel letterkundige stof aanroert, spreekt het uit den aard der zaak, dat men zijne meeningen niet overal onvoorwaardelijk kan aanvaarden. Eene grondige behandeling van alles, wat in deze *Inleiding* wordt aangeroerd, zou te dezer plaatse tot eene niet gewenschte uitvoerigheid leiden. Reeds de eerste stelling: „De Italiaansche Renaissance was even radicaal onzedelijk als ongodsdienstig" — zou tot eene uitvoerige gedachtenwisseling aanleiding kunnen geven.

De Italiaansche Renaisance was in haar oorsprong juist het tegenovergestelde. Petrarca plaatst zich onder de hoede van Cicero en Seneca, om de strenge moraal der Stoa tegenover de officiëele casuistiek der kerk te verheffen. Hij behoort met Boccaccio, die zijne *Decamerone* ter zijde schuift, tot dat geslacht van nieuwe Stoïcijnen, die zich Humanisten noemen. Het Humanismus huldigde het beginsel van het vrij onderzoek der schriften — een beginsel, dat later in handen van Reuchlin, Melanchthon en Luther zou leiden tot de Reformatie. Indien de heer Van den Bosch zijn Voigt (*Die Wiederbelebung des classischen Alterthums*, Zweite Aufl. 1880) en zijn Burckhardt (*Die Cultur der Renaisance*", Dritte Aufl. 1878) nog eens raadpleegt, zal hij zijn ongunstig oordeel over de Italiaansche Renaissance wel een weinig moeten wijzigen.

In zijne korte en degelijke beschouwing der Grieksch-Romeinsche idylle had hij niet geheel mogen zwijgen van Longus, die vooral door Sannazaro in zijn *Libro Arcadico* werd nagevolgd. Doch het zij genoeg de aandacht gevestigd te hebben op den arbeid der Zwolsche litteratoren, die om hunne degelijkheid en ernst oprechte waardeering verdienen. De zorg aan den tekst en de varianten, aan de inleiding, de aanteekeningen en het glossarium besteed, maakt een verkwikkelijken indruk. De *Zwolsche Herdrukken* kunnen in gymnasiën en hoogere burgerscholen, in de studeerkamer van ieder, die belang stelt in onze nationale letterkunde, een groot en duurzaam nut stichten.

***

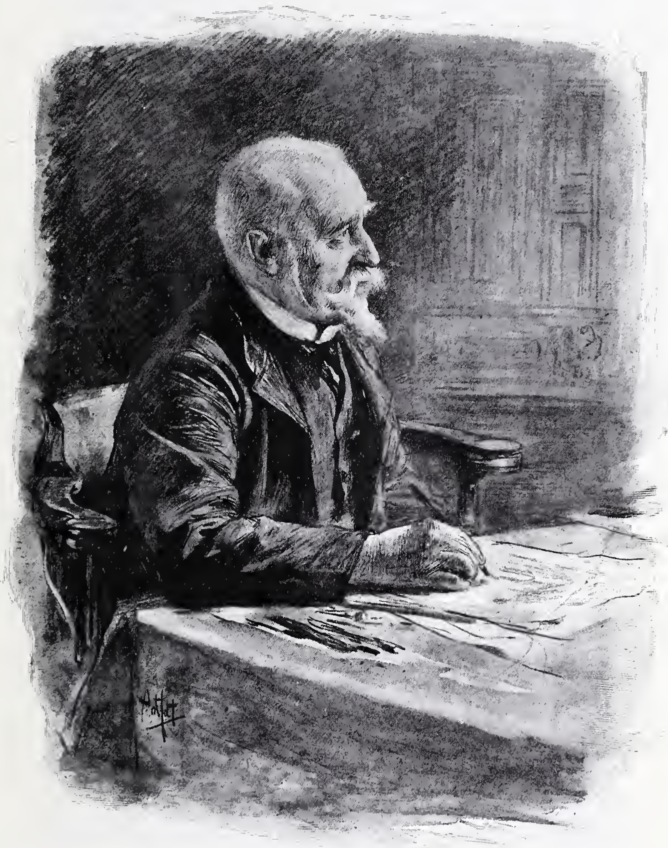

Een Boerendeel, houtgravure naar de aquarel van den meester in het bezit van den Heer T. Mesdag Kzn. te Scheveningen.

JOHANNES BOSBOOM

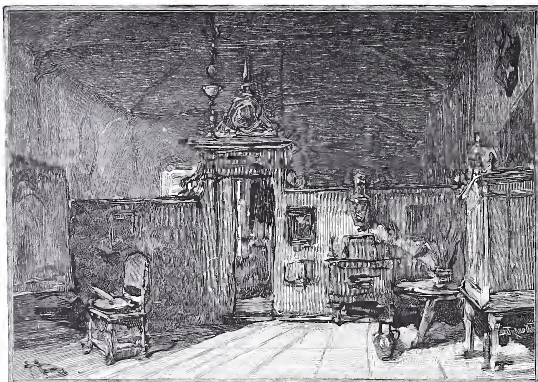
DOOR

P. A. M. BOELE VAN HENSBROEK.

Het was in Maart 1887. De Haagsche schildersbent met haren aanhang van letterkundigen en van andere beminnaars van wat schoon is, de leden van Pulchri Studio, hadden hun tempel nog in dat oude Hofje van Nieuwkoop

op de Prinsengracht, waar zij zoo vele jaren hunne onvergetelijke feesten hadden gevierd; het „Hofje", waarvan Sam. Verveer eens beweerde, dat het moeielijker was dáar entrée te hebben dan aan het Hof. Helaas, het zou

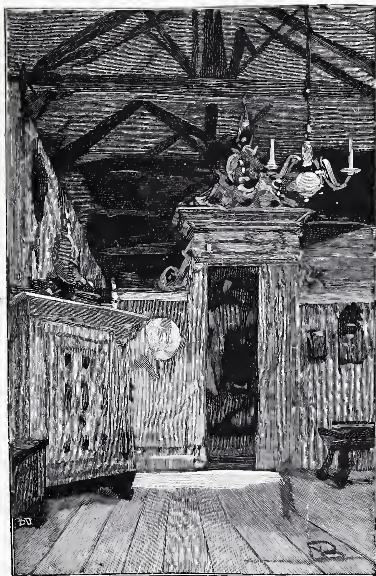
spoedig verlaten worden.

In het koepelzaaltje daarboven, met zijne houten zoldering, zijn fraaien schoorsteen, zijne wanden versierd met teekeningen en schetsen van Pulchri's

leden, was het altijd in-gezellig, maar op den avond, waarvan ik spreek, had die ruimte een bijzonder feestelijk aanzien. In de hoeken stonden groote aanrechttafels, waarop de heerlijkste stillevens van wild en gevogelte in natura

waren aangebracht, stillevens met pauwen en fazanten, met blanke zwanen, die aan de groote schilderij van Weenix in het Mauritshuis deden denken. De muren waren bedekt met tapijtschilderijen naar de oude, vroolijke Hollandsche meesters. Het geheel had een oud-hollandsch aanzien. Zóo omtrent moet de feestzaal van het Amsterdamsche Sint-Lukasgilde in den Sint-Joris Doelen er hebben uitgezien, toen daar op 21 October 1653 Vondel werd gevierd en gekroond.

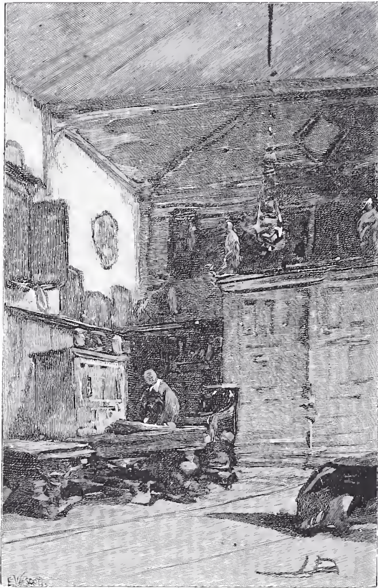

Dáar in Pulchri zat aan het hoofd van den disch ook een krachtig grijsaard, omstuwd door de meesters van de groote Hollandsche school van het heden, in het bijzijn van een reeks van vrienden en bewonderaars. Die man was Jan Bosboom. Pulchri vierde Bosboom's zeventigsten jaardag met al de artistieke praal, die het aan zijne feesten weet bij te zetten, met al de oprechte opgewondenheid, die een man als Bosboom in de harten van kunstenaars wekken kan. Daar werd getoast en gefeest; daar vertoonde zich ook eensklaps in de geopende deur een kerk, zooals Bosboom er zoovelen schilderde, terwijl een zacht koraal zich deed hooren. Het was eene diepgevoelde, eerbiedige hulde, die niet alleen den kunstenaar tranen in de oogen dreef. Daar sprak eenige oogenblikken later de geest van den heer v. Nieuwkoop zijn afscheidsgroet; en toen het uur kwam, dat Bosboom van scheiden sprak, besloot men hem naar huis te geleiden. Op, om en achter het rijtuig van den meester schaarden zich Pulchri's leden, en met flambouwen en chineesche lampions toog de opgewonden schare — een eenig schouwspel — door de hoofdstraten der stad naar Bosboom's woning.

Die hulde, in één oogwenk gewekt en gebaard, was de eenvoudige maar roerende uiting van genegenheid, die elkeen, die Bosboom persoonlijk kent, bezielt voor den man met zijn groot en zijn goed hart. En welke Hagenaar, wien kunst ter harte gaat, kent hem niet?

Bosboom werd op 18 Februari 1817 te 's-Gravenhage geboren en heeft, bijna onafgebroken, daar geleefd, één der beroemde mannen, en wat voor

den tijdgenoot meer zegt, een der meest sympathieke persoonlijkheden der oude Gravenstad. Hij heeft heel het leven van zijn volk medegeleefd gedurende vele jaren, en alles wat belangrijk, groot en schoon was heeft nagetrild in zijn hart. Hij heeft vorsten zien heerschen en zien sterven; hij heeft ontelbare ministers zien komen en zien gaan; hij heeft mannen zien bekend worden en hunne glorie zien tanen. En hij staat daar nog, bijna onverzwakt, met de innige overtuiging, dat hij allen overleven zal en dat zijn naam nog zal worden genoemd als de echo van de meesten der anderen zal zijn weggestorven; want Bosboom *weet*, dat hij veel schoons heeft gemaakt. Hij heeft den moed hoog te staan. Met zelfbewusten eenvoud weet hij aantetoonen wat hem het best is gelukt, en te zeggen hoe schoon dat is.

Bosboom's kunst is mystiek. Hij is een van die dichter-schilders, die hun heerlijk credo doen stralen uit hun werk. Zooals Israëls de zanger is van het intieme leven der eenvoudigen, is Bosboom de man, wiens penseel het „Ave Maria" doet zweven op de wierookwolken der katholieke kerk, en het psalmlied doet klinken door den tempel der protestanten; wiens penseel den heiligen Jahveh-naam uitspreekt in de synagoge.

Een kerk van Bosboom is nooit ledig. Is de kansel ook verlaten, gij droomt er den 16^{en} eeuwschen godgeleerde in, die vurig strijdt voor de hervormde kerkbeginselen. Zijn de banken ook ledig, gij hoort de schare eerbiedig het lied aanheffen Gode tot eer.

De geschiedenis van den strijd en van den triomf der gewetensvrijheid, *dus* de geschiedenis van Nederland, zit Bosboom in merg en been. Als men met hem praat en hij spreekt van Oranje, van Holland, van „*de* vrijheid", dan krijgt zijn stem een bijzonderen klank. Hij zal over Frederik Hendrik spreken in fiere, korte zinnen. „Holland" brengt eene uitdrukking van vrome vereering in zijn stem; en „de vrijheid" voert hem op tot de begeestering, die schalt in zijne woorden als een echo van het „Wilhel-

mus". Met allesoverheerschend optimisme spreekt hij van die tijden van grootheid met eene genialiteit, die slechts hare wedergade vindt in zijne kunstwerken. Hij gelooft aan Holland en alleen het geloof kan meesterstukken baren.

Voor Bosboom is elk kunstwerk een daad, een stuk van zijn zieleleven. Schildert hij de Nieuwe kerk te Amsterdam, dan denkt hij aan de Ruyter, aan den tocht naar Chatham, aan den vierdaagschen zeeslag; beeldt hij Engelbert van Nassau's tombe in de kerk te Breda af, dan denkt hij aan dien anderen Nassau „schipper Mouring", en aan Héraugières; en in de synagoge te Amsterdam staat da Costa hem voor den geest en hij prevelt de woorden van zijn vriend Potgieter:

Hervormd Amsterdam! gij, gelukkige moeder
Der fiere gemeent, die u glansrijk herschiep,
Bleek immer uw menschlijkheid vroomer of vroeder,
Dan toen zij 't Huis Jacobs het wellekom riep?

En Bosboom heeft dubbele aanleiding om zóo te zijn; want, vond hij in eigen hart en hoofd de bron van dien gloed, dat vuur werd altijd gevoed aan den huiselijken haard, waar met hem mevrouw Bosboom-Toussaint aanzat, zij, die hij tijdens haar leven omgaf met bewonderende liefde, die hij in de laatste jaren vereert in alles wat zij was en wat zij deed met artistieke vroomheid. Het talent van zijne vrouw wordt zoo volledig door hem gekend en begrepen, het is zoo één geworden met zijn denken en scheppen, dat het eenen toekomstigen biograaf van Bosboom een plicht zal zijn tevens zijne gade te behandelen.

Twee groot voelende kunstenaarszielen, die het geluk hadden elkander te vinden. Groot waren zij in den volsten zin des woords; hij dichtende met het penseel; zij schilderende met de pen.

Ofschoon hij vijf jaren jonger was, traden beiden bijna tegelijkertijd in het leven op. In hetzelfde jaar,

1836, toen mejuffrouw Toussaint haar „*Almagro*" schreef, werd Jan Bosboom in Felix Meritis met den gouden eereprijs bekroond, voor zijn *Stadsgezicht met afvarend beurtschip.*

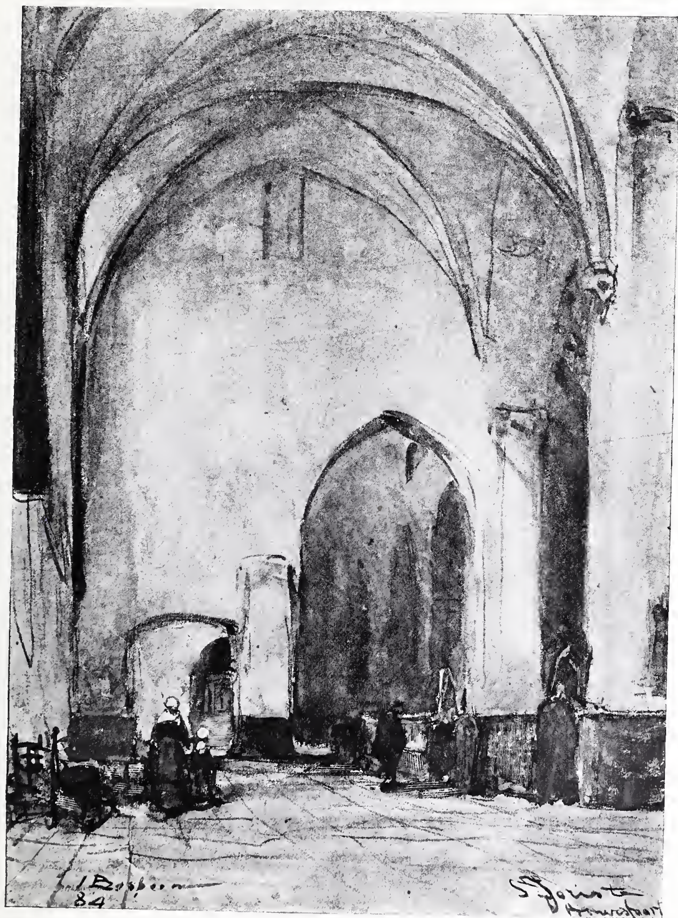
Om in zijn negentiende jaar die onderscheiding waardig te zijn had hij hard moeten werken. Het geluk had hem gediend door zijnen ouders B. J. van Hove tot buurman te geven. Reeds in 1831 kwam Bosboom bij hem op het atelier, waar hij werkte met Sam. Verveer en met Huib. van Hove. Dat was een heerlijke, zonnige tijd, toen die vroolijke kwanten onder van Hove's leiding de decoraties schilderden voor den Haagschen schouwburg, voor de nieuwe opera's, die in die jaren gemonteerd werden. In 1833 schilderde hij gezichten op het Binnenhof en van andere gedeelten van zijne geboorteplaats. In 1835 trok hij met een paar vrienden naar den Rijn. Het „*Gezicht op de Moezelbrug te Coblentz*" was o. a. de vrucht van dat tochtje.

Een lijst te geven van de godshuizen, die Bosboom aanleiding gaven tot zijne gedichten in lijn en kleur blijve voor een kunsthistoricus bewaard 1). Genoeg, dat zij bij tientallen te tellen zijn van Alkmaar tot Mechelen, van Midwolde tot Trier. Niet alleen kerken, maar elk oud gebouw, elke pittoreske ruimte is hem lief. Wij denken aan de *Kamer van kerkmeesteren te Nijmegen*, aan den *Kloostergang te Kleef*, het bezit van Dr. van Rijckevorsel, door Weissenbruch op steen gebracht, door Lefort geëtst. Wij denken ook aan „*Cantabimus et psallemus*" in het museum Fodor, en aan de veel later ontstane *Schepenkamer te Nieuw-Loosdrecht.*

Slechts een paar malen, jaren geleden, kwam Bosboom er toe, enkele illustraties te geven. Zoo maakte hij in 1854 een fraaie teekening — helaas! niet al te fraai door W. Steelink op staal gegraveerd — om tot titelvignet te dienen voor Mevrouw Bosboom's Gideon Florensz. Die tee-

1) Eene vrij uitvoerige opgave van Bosboom's werken tot 1880 vindt men in: *Vosmaer, Onze hedendaagsche schilders.*

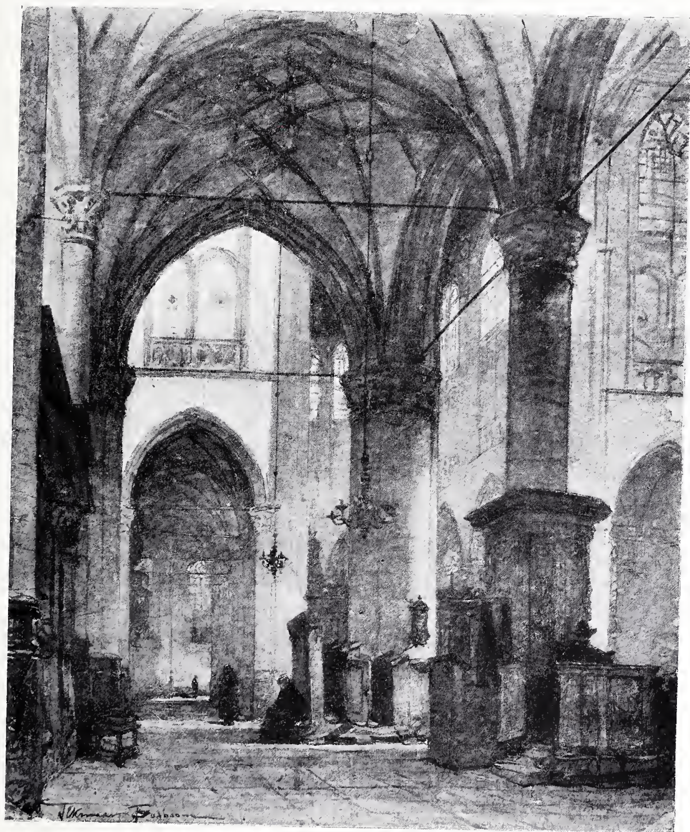
De St. Joriskerk te Amersfoort, reproductie naar de aquarel van den meester.

kening stelt den held van den roman voor in gesprek met Cosmo Pescarengis op de wallen van Sluis. Een paar malen komt er een illustratie van zijne hand voor in de prachtalmanakken, die tot voor 20 jaren in de mode waren; nu eens bij een geschrift van zijne gade; een andermaal, in 1850, bij „*De schoone onbekende*” van Ds. v. Koetsveld. Zoo teekende hij ook het titelvignet voor „*De valkenvangst*” van zijn vriend van Zeggelen.

Als ik schrijf „zijn vriend”, dan bedoel ik daar niet mede, dat er een groote verwantschap bestond tusschen Bosboom en van Zeggelen, twee personen, die waarschijnlijk slechts in éen adem kunnen genoemd worden, waar van eenvoud en waarheid sprake is; — maar Bosboom ontmoette van Zeggelen altijd op *Oefening kweekt kennis*, en dáar was Bosboom sedert jaren en is hij nog heden een geëerd lid, gewoonlijk Bestuurslid. Het is een der merkteekenen van Bosboom's aard: „hij moet meêdoen”. Alles, wat goed is en schoon, heeft zijne sympathie en hij steunt de zaak, die hem ter harte gaat, met gloed en vuur. Een gezellig prater op de bijeenkomsten van „Oefening”, was hij ook een macht, waar het gold op eene vergadering te zeggen wat goed en billijk was.

In 1863 was Bosboom een tijd lang de gast van Jhr. van Rappard op diens buitengoed bij Utrecht. Daar vond hij in de boerendeelen motieven, die hij met bijna eenige artisticiteit wist omtescheppen tot kunstwerken. Later, in 1882, verbleef het echtpaar Bosboom eenigen tijd in het fraaie dorp Zuidlaren, waar Bosboom velerlei boerendeelen en

Kerk te Alkmaar. Reproductie naar de aquarel van den meester in het bezit van den Heer H. W. Mesdag te 's-Gravenhage.

landschappen op het papier bracht, die hij later tot compleete aquarellen opvoerde.

Uit dien laatsten tijd dateert ook de kerk te Midwolde, met hare fraaie marmeren graftombe, door den beeldhouwer Verhulst in 1660 bewerkt, en eene schets van de kerk te Haeren, die eerst veel later voltooid, de laatste bijdrage was, die Bosboom inzond op de kunstbeschouwing van teekeningen van werkende leden van Pulchri Studio, in Januari 1891.

In 1869, toen er sprake was om de *Gevangenpoort* te 's-Gravenhage weg te breken, schiep hij als eene herinnering, maar tegelijkertijd als een welsprekend pleidooi voor het behoud van dit monument, de fraaie teekening, die in het album van den Nederlandschen Spectator werd gereproduceerd.

In de laatste jaren is het aantal van Bosboom's schilderijen, vooral in verhouding tot dat zijner teekeningen, weinig vermeerderd. Van zijne kleinere schilderijen uit den laatsten tijd verdient vooral het „*Oremus et cantabimus*" in de verzameling van Dr. Blom Coster vermelding, dezelfde die ook twee heerlijke aquarellen van den kunstenaar bezit, nam.: *Gezicht aan het Scheveningsche strand* en de reeds genoemde *Schepenkamer te N. Loosdrecht.* In het museum Mesdag schittert zijne grootste teekening *De kerk te Alkmaar*, die voor eenige jaren op de Tentoonstelling der Haagsche teekenmaatschappij, waar Bosboom ook *Het koor van de Groote kerk te 's-Gravenhage* en *Eene schilderijen-auctie* exposeerde, onder het schoonste facile princeps was.

De goede reproductie van die teekening, die dit woord vergezelt, geeft toch slechts een flauwen indruk van de schoonheid van het oorspronkelijke. Hoe

rank rijzen die zuilen omhoog en met hoeveel talent is er partij getrokken van de afhangende lichtkroon om een indruk te geven van de hoogte der kerk! En toch is deze teekening slechts door een toeval voor ons bewaard. Jaren geleden maakte Bosboom de schets ervan op een soort van calqueerpapier en jaren lang lag die schets bijna vergeten in zijn atelier. Maar op een schoonen dag vond Bosboom ze weêr, en zag, dat zij mooi was en goed. Toen werd die oude schets opgeplakt — de teekening draagt er de onmiskenbare sporen van — en, hier en daar aangeraakt door de hand van den meester, wies er het wonder uit, dat den bezoeker van Mesdag's museum thans treft in al zijne grootheid.

De herinnering aan den moord van Willem I, in 1884, voerde Bosboom naar Delft, waar hij de graftombe van den Zwijger afteekende voor een album aan Willem I gewijd, dat in die dagen verscheen, en waar hij de trap in het Prinsenhof wedergaf, zooals hij, Bosboom, die alleen kon zien. Die fraaie teekening, in het bezit van den heer Nijhoff, werd door P. J. Arendzen uitstekend geëtst.

Het verlaten van het Hofje van Nieuwkoop door Pulchri Studio, dat hij in 1848 mede had helpen stichten, gaf hem in 1887 aanleiding een twaalftal aquarellen te maken, thans het benijdenswaard bezit van den heer Piek te Amsterdam. Bosboom schilderde die reeks met liefde en piëteit. Voor elkeen, die ooit het Hofje bezocht, zijn die teekeningen een verheven stuk realiteit; voor elk ander een droom van kleuren en lijnen. Hoe heerlijk ruim is de vestibule; hoe prachtig die keuken met de groote kast op den achtergrond. Maar vooral treft de vestibule met opgang naar de groote trap met het vrouwtje, dat van de trap afdaalt; en hoe schoon is het lichteffect in de groote zaal met hare deftige tafel; hoe monumentaal rijst de gebeeldhouwde schoorsteen op in den hoogen koepel.

Neen, het is het Hofje niet, dat Bosboom ons gaf. Het is de schitterende droom van den kunstenaar, oneindig schooner dan de werkelijkheid. Het is de eenvoudige vrouw van het land door een Raphaël geïdealiseerd tot eene Madonna „gratia plena"; het is het mollige knaapje, dat Rubens tot een Amor wist om te scheppen.

Een paar jaren vroeger had Bosboom op dezelfde wijze zijn eigen atelier

vereeuwigd, zijn schilderachtige werkplaats, een der aantrekkelijkheden van het huis op de Toussaintkade. Andere kunstenaars mogen rijker verzamelingen hebben aangelegd, of hun werkplaats in schitterender ruimten hebben ingericht, zóo pittoresk als Bosboom's atelier is er geen. Zoowel het oude poortje, dat het atelier in twee gedeelten splitst, en waarvan ook de heer Mesdag een fraai aquarel bezit, als de interieurs, vooral dat waar het licht straalt op den lezenden man; zoowel de standaard met den opengeslagen Bijbel in het volle zonlicht, als de stillevens met boeken, kandelaars en monstransen, getuigen hoe de kunstenaar ook zijn eigen atelier ziet, hoe hij de realiteit weet te omstralen met zijne groote verbeelding.

Die teekeningen behooren aan een der trouwste vrienden van het echtpaar Bosboom-Toussaint, Mr. van Tienhoven te Amsterdam, van wiens woning Bosboom eveneens de herinnering bewaarde in een reeks aquarellen, van wiens „Villa Erica" op den Scheveningschen weg hij een gedenkblad schiep.

Als ik aan den Amsterdamschen Burgemeester denk, dan zie ik Bosboom op een Zaterdag-namiddag, na een gezellig praatje gevoerd op den Scheve-

ningschen weg, — een praatje niet afgebroken, maar verlevendigd, geïllustreerd door telkens een oogenblik stil te staan om op iets moois te wijzen, — opeens wegwippen met een „Bejour; ik ga even naar den Burgemeester". Op Villa Erica achter het Hôtel de la Promenade waren de schilder en de romandichteres sedert jaren welkome gasten.

Maar ik denk ook — omdat ik daar toen juist Mr. van Tienhoven ontmoette — aan het bezoek, dat ik aan Bosboom bracht een paar dagen nadat Mevrouw Bosboom was heengegaan. Niemand was er, die dat einde zoo plotseling had verwacht. Nog enkele dagen vroeger was zij in vrij goede gezondheid. Enkele weken te voren had zij nog de talrijke vrienden ontvangen op Bosboom's verjaardag. Op eens, onverwacht was de dood gekomen.

Zijne vrienden dachten Bosboom te vinden verslagen, moedeloos, geknakt. Het was verwonderlijk te zien, met welk een veêrkracht hij den slag wist te dragen. Het verlies was onherstelbaar groot voor hem, maar het werd overstraald door het bewustzijn, dat hij het geluk had gehad zóo lang met haar te leven. Een zekere vrome dankbaarheid hief hem boven het gewone menschenleed uit en de heilige vereering voor de kunst steunde hem. Met stralende oogen verhaalde hij van hare triomfen, maar vooral hoe goed zij was en hoe edel, hoe scherp zij zag en hoe diep zij voelde.

En Bosboom behoeft dit voor hem zoo aantrekkelijke en voor iedereen zoo belangrijke onderwerp niet aan te raken om te boeien. Hij weet niet alleen gemoedelijk, maar ook geestig te vertellen. Hij heeft elkeen gekend, die in Nederland iets beteekend heeft in de laatste halve eeuw, en — het best de besten onder hen. Hij kan verhalen van da Costa, van Groen van Prinsterer, van Verhulst, vooral van Potgieter. Hij heeft vertrouwd omgegaan met alle schilders, die Nederland in de laatste zestig jaren bezat, en hij weet ze soms met éen enkel woord te typeeren.

Toen ik b.v. eens met hem sprak over een Haagschen schilder, wiens groote roem van voor 25 jaren zeer is gedaald, was Bosboom's karakterteekening, mij gegeven in den Haagschen tongval den bedoelden schilder eigen: „Ja, weetje, dat was een man, die kon „floîten" onder zijn werk".

Uit dat sarcastische woord spreekt geheel de ernst, dien Bosboom van een kunstenaar vraagt. Hier was hij tegenover een goed vriend, een kunstbroeder, mild in zijn oordeel. Maar hij *kan* verachten zooals hij kan liefhebben, — ik geloof niet, dat hij haten kan — en dan kan hij die verachting in krachtig schilderende woorden uiten.

Zijn temperament is echter bovenal van waardeerenden aard. Nog voor enkele weken zei hij mij: „Ach, je weet niet, hoeveel lieve menschen ik heb ontmoet in mijn leven." Hij behoort niet tot hen, die in snoeien en hakken het beste middel zien om planten te kweeken. Hij behoort niet tot hen, die slechts éene bloem erkennen: de roos, slechts één boom:

den eik. Hem is ook het nederig viooltje lief, en het eenvoudigste plantje tracht hij op te leiden tot idealer hoogten. Zelfs waar de poëzie der kunst schuil gaat, bekoort hem de practische zijde des levens met groote bekoring. Bosboom eert een ieder, die iets knap doet, wat en hoe nederig dat iets ook zij.

Geheel Bosbooms natuur, geheel zijn persoon spreekt van waarheid en eenvoud. Het is een vriendelijk interieur, dat hij, de kinderlooze weduwnaar, zich heeft geschapen. Waar vroeger de geestige huisvrouw op de Zondagavonden de gasten hielp ontvangen, ziet Bosboom zich thans omringd door de kinderen en kleinkinderen van zijn vroeg gestorven tweelingbroeder. Die mannen, meerendeels sedert jaren het rijk met eere dienend, dat nichtje, het petekind van „tante Truida”, wier geest hier nog altijd schijnt rondtezweven, dragen hem op de handen.

Bosboom's levensavond is, naar het mij voorkomt, zoo schoon als hij kan zijn. Hij weet, dat hij geliefd wordt door hen, die hem kennen; dat hij geëerd wordt door de geheele wereld.

Het is onnoodig hier de talrijke bewijzen te noemen, de eerelidmaatschappen en de ridderteekens, die van die vereering de tastbare blijken zijn. Zij zijn velen. Maar voor een man als Bosboom staat het „*ars nobilitat*” boven elk ridderlijk insigne; en zoo ik mij goed kan verplaatsen in Bosboom's levensopvatting, dan moet hij, mij dunkt, het meest vereerd zijn geweest toen hem, den eenvoudigen Haagschen jongen, die zichzelven groot maakte, de taak werd opgedragen bij de opening van het Rijksmuseum te Amsterdam, op 13 Juli 1885, Rembrandts Nachtwacht te onthullen.

Toen heeft Rembrandt hem gegroet als den zoon van Nederlandschen stam, die de eer der Hollandsche kunst hoog houdt, en — Bosboom wist, dat hij Rembrandt waardig was.

SPREUKEN.

DOOR

C. L. LÜTKEBÜHL Jr.

De zwaluw heeft, terwijl zij scheert langs de aard,
Haar voedsel opgelezen;
Gelijk de zwaluw moet de dichter wezen,
Die saamlust wat hij waarneemt en ervaart.

Geen bergen zonder dal, geen dalen zonder bergen,
Waartoe dan om oneffenheên
Gezucht, die wij op onze schreên
Ontmoeten, wijl ze onze aandacht vergen?
Wél heeft de vlakte 't volle licht,
Maar kleiner is er 't vérgezicht.

Voorzeker, twijfel is te menschelijk een trek,
Om dien als zielsgebrek
Of misschien erger nog, den twijflaar te verwijten;
Maar, wie alleen uit luim of gril,
Voor twijfelaar *poseeren* wil,
Gelijkt den kermisclown bekwaam in 't dolken smijten.

ROEPING.

DOOR

C. L. LÜTKEBÜHL Jr.

Ieder mensch, hij verloochne of erkenn' het,
  Kind des tijds, dien hij mede beleeft,
Is hij steeds, en hij huldige of schenn' het,
  Kent zijn wachtwoord, ook waar hij 't weerstreeft.
Kind des tijds, dat onzinnig verrukken
  Naar de bloesems doet grijpen, die 't ziet,
Dat niet wacht tot er vrucht is te plukken,
  Die zijn dorst stilt en lafenis biedt.

Kind des tijds, maar — die jongling moet wezen,
  Zoo hij eens zich zal toonen als man,
Die geleerd heeft met weiflen en vreezen
  En — met wagen, wat mag en wat kan. —
Kind des tijds, ook al richten zijn blikken
  Zich verlangend naar 't verre Verleên,
Kind des tijds, wien de vraag doet verschrikken:
  „Altijd voorwaarts! wáár voert gij ons heen?"

„Altijd voorwaarts!" de jongeling dweepte
  Met dat woord eens bij iederen tred,
Maar, als 't verder en verder hem zweepte,
  Ach! hoe vaak spon de leugen haar net,
Dat zijn hope als de sluier aanschouwde,
  Waar de Toekomst zich achter verschool,
Die de vurige strijder wantrouwde:
  IJd'le schijn bleek hem 't blinkend Idool!

„Kind des tijds" is 't een kind zijn der smarte,
  Dat de borsten der moeder verscheurt,
En wanhopig ontvlucht in de verte,
  Waar 't zijn schanddaad te spade betreurt?
Of is 't: lustloos het strijdgewoel mijden,
  Om behoedzaam een zijpad te gaan,
En Levitiesch het mensch-zijn te ontwijden
  Door zelfzuchtig van verre te staan?

Neen! het leven stelt ieder zijn eischen
  En de geest van den tijd laat zijn spoor:
Leemen hutten, arduinen paleizen
  Overal en tot elk dringt hij door;
En wíe ook voor zijn ademtocht huivert,
  Hoeveel grootheid zijn invloed verklein',
Als de storm die de voorjaarslucht zuivert,
  Vraagt zijn stem aan den mensch: „ „zijt gij rein!" "

Werke dan, naar de maat zijner krachten,
  Ieder mede aan dat heerlijke doel,
Dat naar 't beetre, naar 't hoogre leer' trachten
  Ook wie 't aanstonds niet mede gevoel',
Zóo is ieder voor allen ten zegen
  En het glorierijk eind van den strijd
Openbaart zich dáárin allerwegen:
  De echte mensch is een kind van zijn tijd.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

EERSTE AFDEELING.

BROEDER EN ZUSTER.

IX.

Lastman contra Bredero.

Philips Lysart was een boerenjongen uit de omstreken van Harderwijk, met een sterk sprekenden aanleg voor teekenen en schilderen naar Amsterdam gekomen. Na in enkele werkplaatsen korter of langer de beginselen van teekenen en schilderen te hebben aangeleerd, kwam hij bij Badens in 1607. Daar hij er boersch uitzag met zijne woeste roode hairen, daar hij boersche kleeren en schoenen droeg, werd hij het voorwerp van den algemeenen spot der overige leerlingen. Gerbrand Adriaensz., die bij den Italiaanschen schilder zijne leerjaren doorbracht, had het vooral bont met hem gemaakt. De dwaze vragen van Gerbrand ontlokten den onbeholpen jonkman allerlei kluchtige antwoorden, die het atelier deden daveren van lachen en gieren. Gerbrand had hem een bijnaam gegeven, en al de schilders kenden Lysart als: mijnheer Flodder Vetschoen van Harderwijk.

Lysart had dit alles zwijgend ondergaan. Uit de dofbruine oogen glinsterde echter soms een onheilspellend vuur, als de plagerijen te hoog liepen, en Badens den benarden Gelderschen jongen moest ontzetten. Sedert 1612 was Lysart zoover gevorderd, dat hij middelmatige portretten schilderde, en op zijne eigen voeten staan kon. Hij was nu onafhankelijk, en kwam alleen bij Badens om raad in moeielijke gevallen. Hij bleef evenwel zijn meester getrouw, en noemde zich leerling van Badens, even als Gerbrand. Op dezen had hij zich in zooverre gewroken, dat hij hem den scheldnaam van Otje Dickmuyl had toegeduwd, welke door al de kameraden werd overgenomen en nagezegd.

De veete tusschen Lysart en Bredero was daarmede niet beslecht. Gerbrand bleef hem vervolgen met zijne aardigheden, die vooral op zijn uiterlijk, zijn rooden baard en zijne roode hairen gericht werden. Lysart vond weinig steun

bij zijne kunstbroeders, daar zijn gebrek aan moed, zijne verspiedersnatuur, hem van de overigen vervreemden. In één zeer belangrijk opzicht had Gerbrand hem dikwijls en diep gegriefd. Waar deze Lysart ontmoette, in de taveerne, gedurende de bijeenkomsten van de broeders der Oude-Kamer, zelfs ten huize zijns vaders, had hij hem belachelijk gemaakt, vooral in het oog der vrouwen en vrijsters. Lysart scheen ondanks zijn terugstootend uiterlijk overtuigd te zijn van zijne talenten als vrijer, en telkens poogde Gerbrand zijne erotische heldenfeiten door een ondeugend paskwil in een comisch licht te stellen.

Tevergeefs had Lysart in het gezin der Bredero's zich als een hoffelijk jonkman willen voordoen. Noch Hildegond, noch Stijntje, hadden in zijne lankwijlige courtoisie behagen geschept, alleen de heer des huizes had hem onder zijne bescherming genomen, omdat hij schilder was.

Weldra verdween Lysart uit den huiselijken kring der Bredero's, vol wrok en heimelijke verbolgenheid tegen Gerbrand. Nog erger ging het in den Toren van Munnickendam, waar de schilders elkander bijna dagelijks ontmoetten. Lysart had Alida Jansdr., nog bij het leven van haar man, Pieter Pietersz., met wanhopige lonken vervolgd, en steeds gepoogd hare aandacht op zijn persoon te vestigen. Onbarmhartig en snijdend waren de spotternijen, die Gerbrand — aan wien Mooi Aaltje hare vriendelijkste blikken, hare witste lachjes verspilde — ten koste van den ongelukkigen Lysart door de kameraden deed toejuichen.

In de bitterheid van al deze nederlagen poogde Lysart zich steeds te wreken, en immer werd hij door Gerbrand op behendige wijze in een hoek gezet. Heimelijk wrokkend poogde hij van tijd tot tijd den ouden Bredero tegen zijn zoon op te hitsten, of wel den sluwen, stilzwijgenden duivelstoejager Van Tongerlo uit te hooren. Daarbij bleek het hem zeer spoedig, dat zijne wrok en de stemming van Van Tongerlo vrij wel overeenstemden. Deze laatste verborg behendig de oorzaken van zijne verbolgenheid, maar zeker was het, dat Van Tongerlo door haat tegen de kinderen van zijn meester werd gedreven.

Juist daarom verblijdde Lysart zich met ongemeenen jubel, toen hij door een toeval ontdekte, dat er tusschen Gerbrand, Hildegond en meester Badens iets geheimzinnigs scheen plaats te grijpen. Hij zag broeder en zuster in de Kalverstraat bij Badens binnengaan, en werd dien middag niet bij zijn meester toegelaten. Van Tongerlo toonde zich een behendig spion, en overlegde met Lysart wat de oorzaak kon zijn, dat Hildegond zoo dikwijls met haar oudsten broeder in den nanoen verscheen bij Badens. Lysart poogde telkens op het atelier door te dringen, maar stiet zijn hoofd door de waakzaamheid van de barsche Aagt Jansdr., die de bevelen van haar man stipt opvolgde.

Meer dan ooit kwam nu Lysart in den voormiddag bij Badens, en snuffelde onder allerlei voorwendsels door het atelier. Daar de meester goede voorzorgen had genomen, ontdekte hij niets ongemeens. Alleen merkte hij eene wijziging op in Badens' stemming niet lang na Nieuwjaar. Hoe Van

Tongerlo en Lysart op behendige wijze bleven spionneeren is gebleken. Zij vervolgden hunne waakzaamheid zoo ijverig, dat zij broeder en zuster ook in den nanoen van den genoemden schoonen Februaridag in Badens' woning verdwijnen, en weldra Gerbrand alleen zagen terugkomen.

Lysart besloot in den omtrek te blijven, om Hildegond bij haar vertrek te gemoet te loopen, en haar te doen inzien, dat men op hare gangen lette. Van Tongerlo, die zich niet lang uit het kantoor van den ouden Bredero durfde verwijderen, omdat daar altijd groote drukte heerschte van wijnkoopers en wijnverlaters, snelde naar de Nes terug, en verzocht, dat Lysart hem niet vergeten mocht, zoo er iets nieuws geschiedde. Lysart sloop daarop in den omtrek van Badens' huis rond, aandachtig acht gevend, of iemand daar naar binnen of buiten ging. Met de uiterste sluwheid verscheen hij dan eens in eene steeg, of bleef later eene poos stilstaan, maar altijd hield hij het oog op de voordeur gericht.

Met een grijns van genot dook hij plotseling weg achter een hoog pothuis, drie deuren van Badens' woning. Hij zag Aagt Jansdr., de vrouw van den schilder, op de stoep met een emmer aan den arm. Deze keek even in 't rond, en verdween vlug naar de zijde van den Dam. In enkele sekonden stond hij op de stoep, en drukte de deur, die niet gesloten was, zeer voorzichtig open. Toen sloop hij zonder eenig gerucht naar boven, en kwam door een zijdeurtje in de achterste ruimte van het atelier. Zijne ademhaling onderdrukkend, naderde hij de toegeschoven gordijnen. Zeer behendig door eene reet glurend, bemerkte hij, dat het groote scherm en de bovengordijnen de personen verborgen, die in het atelier aanwezig waren. Maar hij vernam de stem van zijn meester. Hij aarzelde geen oogenblik, en drong met onhoorbare stappen naar binnen. Het eerste, wat hem trof, waren eenige vrouwenkleeren, die achter het scherm in haast op den grond schenen geworpen. Duidelijk klonk nu de stem van Hildegond. Vooruitsluipend met den fluweelen tred van een roofdier en vonkenschietende oogen naderde hij het scherm, en gluurde hij in duizend angsten om den hoek.

Met een grijns van genoegen dook hij plotseling weg...

Plotseling zag hij alles — de betooverende schoonheid van Hildegond, den meester bezig hare blonde hairen langs haar naakten schouder te rangschikken. Het was duidelijk, dat men hem niet bemerkte, want hij bleef, als vastgenageld aan den grond, minuten lang de bekoorlijke jonkvrouw met zijne wijdgeopende oogen verslinden. Hij vormde geene enkele gedachte, alleen zijne oogen schenen teekenen van leven te geven. Toen Badens zich bukte, en zijne lippen drukte op Hildegond's schouder, zag deze plotseling om, en ontdekte zij den hatelijken kop van Lysart. Daar zij steeds het oog naar het met beide handen opgeheven crucifix had geslagen, kon zij den glurenden bespieder niet zien, evenmin als Badens, die alleen oogen had voor haar.

Schoon hij het voornemen had opgevat even stil weg te sluipen, als hij gekomen was, moest hij nu in allerijl vluchten, en toomde hij zijne vaart niet in, voordat hij den Dam verlaten en in de Warmoesstraat was aangekomen. Ziende, dat men hem niet volgde, begon hij bedaarder te loopen, en zich af te vragen, welk gebruik van deze ontdekking te maken was. Met boosaardig leedgevoel overwoog hij, dat hij nu eindelijk het Godenbrood der wraak zou eten, dat hij Gerbrand nu al het leed zou betaald zetten, hem jaren achtereen met ruwen spot toegediend. Doch hij begon plotseling te bedenken, dat, hoe zoet de wraak mocht zijn, er gevaar in stak voor zijn verspiedersbedrijf uit te komen. Badens zou rekenschap van hem vragen, en Gerbrand, zijn oude vijand, zou hem naar het leven staan, zoodra deze vernomen zou hebben, wat hij omtrent Hildegond had ontdekt. Zijn eerste voornemen, naar de Breestraat te snellen, en Lastman alles meê te deelen, keurde hij af. Hij keerde op zijne schreden terug, en sloeg den weg naar de Nes in. Hij wilde met Van Tongerlo raadplegen.

Op weinige schreden afstand van het huis aan de oostzijde van de Nes, naast de St. Pietersteeg en de groote Vleeschhal, waar vóór 1602 het huisgezin van Adriaen Cornelisz. Bredero gewoond had, en waar nu het kantoor van dezen, als pachter der imposten op wijn en brandewijn, gehouden werd, kwam hij Van Tongerlo tegen. Te vier uur in den nanoen werd het kantoor gesloten, en begaf deze zich steeds naar den Oude-Zijds-Voorburgwal, om zijn meester rapport der zaken te brengen. Zoodra hij Lysart gewaar werd, verhaastte hij zijn stap. Beide spionnen kwamen glimlachend elkaar te gemoet. Lysart greep Van Tongerlo bij den arm en fluisterde:

— „Betrapt, en gevangen! Ik ben tot Badens binnengeslopen, want ik zag zijn wijf den Dam opgaan. Als een kat drong ik in het atelier — en, o mijn gants-sakker-zinnen! God moge mij schenden, als ik je geen waarheid vertrek . . . ."

Van Tongerlo verbleekte, en vroeg haastig:

— „Hildegond en Badens alleen?"

— „Ik heb ze op leelijkheid betrapt! Joffer Hildegond, — de nikker moge haar slaan, de trotsche prij! — onthaakt, ontkleed, als eene van de lichte natie, het hair los, naakt, en Sinjeur Badens, die haar kust en helst, spelend met het lange blonde hair . . . ."

Van Tongerlo fronste de wenkbrauwen, en balde driftig de vuist, terwijl hij tusschen de tanden siste:

— „Die vileine scharluin! Hem driesch de dolle donder!"

— „Ze wisten, noch en merkten er af, dat ik ze stond op te nemen. En Hildegond was verweend mooi! Ik viel in eene bekoring, ik werd schier groen, en dacht om geen wegsluipen, toen ze me zagen . . . ."

— „Gans ellemallement! Daar sla ik een gat van in den hemel! Nu ben-je een bedorven man. Badens zal je den kop beuken, dat de oogen je als kwikzilver in je hoofd draaien!"

Lysart stond stil, en gaapte zijn medespion verbaasd en verbleekend aan.

— „Hoe nu, principaal!" — stotterde hij — „Ga-je Badens voorspreken?"

— „Je bakkes zal vliegen vangen, dat is certein, Sinjeur Lysart!"

— „Daar ligt niet aan bedreven! Ik zal wel maken, dat ik uit de voeten kom!"

— „En wou-je meester Lastman in de confusie laten? Je kunt hem nu vertrekken, waar het Hildegond schort! Het schort haar, zeper! niet aan den elleboog!"

Een sombere lach trok snel over de magere trekken van Van Tongerlo.

Lysart keek hem met zekere vrees aan.

— „'t Ware best, als je Lastman zelf onder handen naamt! Ik heb geen speculatie op hem! 't Is een lastige klant! Hij mag voor mijn part onder het Jan Hagel van den Nikker loopen!"

Van Tongerlo bleef staan. Ze waren bij den Middeldam gekomen. Hij wilde nu door de Halsteeg naar den Oude-Zijds-Voorburgwal terugloopen. De laatste woorden van Lysart schenen een onaangenamen indruk op hem gemaakt te hebben. Hij legde de hand op den schouder van den schilder, en fluisterde, opdat de voorbijgangers het niet zouden hooren:

— „Sinjeur Lysart! Je bent den Bredero's een pots schuldig. Niet ik! Je moogt mijn naam bij Pieter Lastman zelfs niet noemen! Merk ik er ooit iets af, dan zal ik je zoo sakkereels de lenden smeren, dat je een âre keer je mond wel zult houden. Dat zweer ik je op mijne verdoemenis!"

Daarop wierp hij hem een vertoornden blik toe, en sloeg de Halsteeg in.

Lysart bleef sprakeloos staan. Lafhartig zich zelf niet vertrouwend, begreep hij, dat Van Tongerlo zich van hem bediende als een werktuig. Wat dezen geheimzinnigen man dreef, welk doel hij bereiken wilde, bleef hem een raadsel. Dat hem van den kant van Badens, van al zijne leerlingen, niet het minst van Gerbrand, groot gevaar dreigde, werd hem steeds helderder. Na lang peinzen sloeg hij den weg in naar zijn huis op den Nieuwe-Zijds-Achterburgwal. Hij had een besluit genomen. Wraak zou hij genieten. Lastman zou verwittigd worden van alles, wat er bij Badens geschiedde. Dan zou hij een keer doen naar Harderwijk, zijne ouders bezoeken, en eene geruime pooze zich schuil houden, tot de storm was overgewaaid.

Des anderen daags, te één uur na den noen, zat het gezin van Adriaen

Cornelisz. Bredero aan den maaltijd. Gewoonlijk werd een ruim vertrek in het achterst gedeelte van het diepe huis tot eetkamer gebruikt. Reeds was het nagerecht opgedragen, en hielden de jongere leden der familie, Cornelis, Jan, Stijntje en Bely, zich bezig met appelen en noten. Er werd niet veel gesproken. Moeder Marretje was geheel bekommering en zorg. Haar oudste zoon — heimelijk de lieveling van haar hart — was den vorigen nacht zeer laat naar huis gekomen. Hij scheen „oprecht Duitsch" geweest te zijn bij de borsten. Gelukkig, dat vader er niets van gemerkt had. Gerbrand had een groot verdriet. Zij kende de oorzaak. Hij had als een goed zoon naar den wensch zijns vaders afgezien van het dwaze huwelijksplan, dat eenmaal dreigde haar eene schoondochter als de bekende Mooi Aal uit den Toren van Munnickendam in huis te brengen. Sedert Nieuwjaar had hij zich ijverig aan zijn ambt van pachter der imposten op de bieren gewijd. Maar daarmeê was de liefdesbetrekking tot Alida Jansdr. niet verbroken. Nog altijd kwam hij met zijn kameraden in de taveerne op de Deventer Houtmarkt, en daar scheen hem een gevaar te dreigen. Te vergeefs vroeg ze hem, als ze soms even bij hem in zijne werkkamer verscheen, wat de oorzaak was, dat hij niet meer vroolijk zong als te voren, dat hij ter neergeslagen met de handen onder het hoofd bij boeken en papieren zat te droomen. Hij antwoordde niet. Hij wilde niet bekennen, hoe Mooi Aaltje nauwelijk meer toestond, dat hij in de taveerne verscheen, dat hij alleen des avonds, als zijne vrienden binnenstroomden, in stilte geduld werd, omdat de vrouw des huizes geen openbaar krakeel verkoos.

Mooi Aaltje was bitter vertoornd. Hij had een amoureus liedeke met haar naam in hare afwezigheid den vrienden voorgezongen — en nu was hare hoop op een rijk huwelijk vervlogen. De houtkooper Lubbert Harmensz. had in zijne hevige jaloezie geëischt, dat zij Bredero openlijk haar huis verbieden zou. Zij durfde niet, omdat zij daarmeê haar schuld zou bekennen. Al hare genegenheid voor den vroolijken zanger was verdwenen. Zij had het hem in hun laatste gesprek zonder getuigen zoo grof en schots gezegd, dat hij met booze woorden en bedreigingen haar verlaten had, zwerende nimmer de voeten meer in hare taveerne te zullen zetten. Dat was den vorigen dag gebeurd, nadat hij Hildegond bij Badens op het atelier had gebracht. Daarna was hij met eenige vrienden, die juist niet tot de matigste en eerbaarste gerekend werden, in het Vergulde Serpent op de Kolk gegaan, en daar hadden zij gebankt, gedronken en gespeeld tot laat in den nacht.

Sprak Gerbrand dien dag zeer weinig onder den maaltijd, noch stilzwijgender was Hildegond. Moeder Marretje kon duidelijk bespeuren, dat hare oudste dochter een fel klagend leed met geweld onderdrukte. De dofbleeke tint van haar gelaat en de lustelooze oogopslag verrieden, dat er iets buitengemeens bij haar omging. Reeds des anderen daags, toen zij terugkeerde van hare wandeling met Gerbrand, die haar onderweg verlaten had, was de angstige moeder getroffen door eene uitdrukking van stille smart, maar ze had het zich weder ontgeven, daar Hildegond des avonds in gezelschap van Lastman vroolijk

geschertst had, als gewoonlijk. Vader Adriaen had ook iets gemerkt, maar lachend gezegd, dat was zwaar bloed, dat waren maar viezevazen — het zou wel overgaan, als zij met de Meimaand ging trouwen.

Hildegond had onder dit alles gezwegen. Den hevigen schrik en de onmacht, die haar troffen bij Badens, had ze met de alleruiterste inspanning van wil bedwongen. Zeer kort na de verschijning van den loozen indringer had zij het atelier schijnbaar kalm verlaten. Badens had een zwaren eed gezworen, dat hij de schuldigen: zijne vrouw, Aagt Jansd., en zijn vroegeren leerling, Philips Lysart, voorbeeldig zou straffen. Daarbij had hij haar getroost door op te merken, dat niemand den valschaard Lysart gelooven zou, daar hij algemeen als een logenaar en een schelm bekend was, en dat Badens zelf, zoodra iemand van de zaakte repte, eenvoudig verklaren zou, dat hij eene studie naar het naakt had geschilderd met zijn gewoon model Els Pietersdr., in den regel genoemd: scheele Elsje. Het had haar ongelooflelijk veel zelfbedwang gekost dien avond een vriendelijk gelaat aan Lastman te toonen. Een slapelooze nacht, eene kwellende hoofdpijn, deden haar gestadig huiveren. Zij had gedurende den maaltijd met groote moeite het een en ander gegeten, opdat de algemeene aandacht niets telkens op hare persoon mocht vallen.

Zoo was de maaltijd bijna geëindigd, toen Sander Vredericxsz. binnentrad.

— „Sinjeur Lastman is in de zijkamer en vraagt naar joffer Hildegond, de vrouwe en den meester!"

De heer des huizes rees schielijk op, verwonderd over het ongewone uur van Lastman's bezoek. Hildegond bewoog zich niet. De woorden van den knecht klonken als het luiden van eene doodsklok in hare ooren. Hare tanden schenen vastgeschroefd op elkander, het was alsof de bittere smaak van een bijtend medicijn haar de keel verschroeide. Met een schok rees ze van haar stoel, en vestigde een smeekenden blik op Gerbrand. Eerst begreep hij haar niet. Zij had in hare verlegenheid den vorigen avond te vergeefs op zijne komst gewacht, had hem raad willen vragen, doch dit plan dien morgen in al hare ellende weder verworpen. Maar Gerbrand was een vijand van Lysart — zoodra haar broeder uit diens mond iets ten haren laste vernam, zou hij immers partij trekken. In dit verschrikkelijk oogenblik, terwijl haar vader reeds de eetkamer verliet, en moeder Marretje haar riep, snelde zij plotseling op Gerbrand toe. In eene sekonde had ze hem sidderend iets in het oor gefluisterd. Gerbrand scheen te ontwaken uit eene doffe sluimering — het gevolg der uitspattingen van den vorigen nacht. Terwijl moeder Marretje nogmaals riep, en hen voorging door de lange gang, die naar de zijkamer leidde, greep Gerbrand haar arm, en volgden beiden langzaam, aarzelend. Hildegond bleef snel fluisteren aan zijn oor. De woorden: Lysart, Badens, scheele Els, Lastman, klonken eenigszins luider dan de anderen. In één oogwenk begreep Gerbrand alles. Hij legde den arm om de leest zijner zuster.

— „Courage!" — fluisterde hij. — „Ik zal Lastman voor mijne rekening nemen, als hij je het minste oneffen woord durft toespreken!"

In de zijkamer straalde de zon even luisterrijk als den vorigen dag.

Een nieuw leven scheen de schilderijen aan den wand te bezielen. De stolpkragen der portretten glinsterden in het wit gulden licht, en wierpen een weerglans op de gelaatstrekken der deftige matronen en eerwaardige grijsaards. Lastman stond zwijgend bij den lustig brandenden haard. Het hoofd hoog opgericht, het gelaat vaalbleek, de armen gekruist over de borst, staarde hij Hildegond en Gerbrand aan, die gearmd binnenkwamen. Vader en moeder, onthutst, gespannen, met een vloed van onuitgesproken vragen op de lippen, volgden zijn voorbeeld. Zich zelve overtreffend in kloeke vastberadenheid trad Hildegond op Lastman toe en zei:

Hildegond bleef snel fluisteren . . . . .

— „Zoo vroeg al, Lastman! Wat is je geliefte?"

— „Patiëntie! Is de deur gesloten? Kan niemand ons beluisteren?"

De heer des huizes hief het hoofd omhoog, zette zich op een leunstoel bij de tafel, en sprak bevelend:

— „Schuif den grendel op de deur, Gerbrand!"

Deze gehoorzaamde. Hildegond zette zich niet ver van Lastman, die in

stijve houding met gefronste wenkbrauwen recht voor zich uitkeek. Moeder Marretje bleef in duizend vreezen bij de tafel, terwijl ze Lastman in alle zijne bewegingen volgde. Gerbrand liep ongeduldig heen en weer, terwijl zijne oogen begonnen te fonkelen.

Lastman wierp een onderzoekenden blik op Hildegond's gelaat. Haar lijdend uiterlijk scheen hem te ontroeren. Zijne stem klonk eenigszins minder droog, dan even te voren, toen hij zeide:

— „Hildegond! Ik neem oorlof je iets te vragen. Zeg me de fijne waarheid! Ben-je gisteren in den nanoen bij Badens op het atelier geweest?"

— „Certein! met Gerbrand. Wij gingen om een kijkje voor een nieuw conterfeitsel!"

— „Had-je daaraf de weet gedaan aan je ouders?"

— „Neen! 't Kwam bij geval!"

Tot nog toe hadden beiden zeer bedaard, maar uiterst gedwongen gesproken. De oude Bredero schoof in zijn zetel heen en weer. Plotseling viel hij in:

— „Ei lieve, Lastman! wat port u zoo norsch te spreken!"

Lastman wendde zich tot hem, en antwoordde luider, heviger:

— „Omdat me het hart trilt in het lijf van spijt! Gans lijden! Hoe kost ik peizen op zoo godvergeten deugnieterij? Het is alleens! Ik en kan mijne desperatie niet inkroppen. Ik zal het zeggen... Van dezen morgen de klokke tien vóór den noen kwam Philips Lysart bij mij op het atelier...."

— „Die logenaar! die scherluin! die ingezulte schelm!" — riep Gerbrand snel.

— „Val me niet in mijne woorden, Gerbrand! Zwijg! Lysart heeft me zeer serieus verplicht. Gisteren na den noen, de klokke even drie uur, kwam hij tot Badens op het atelier. Wat heeft hij daar gezien?"

Lastman wendde zich tot Hildegond, die strak naar het venster tuurde, het woest bonzen van haar hart niet meer meester.

— „Lysart zag Hildegond . . . onthaakt, ontkleed . . . als eene der slimsten van de lichte natie... naakt, het hair los... in de armen van Badens..."

De oude Bredero sprong uit zijn stoel op, en schreeuwde met eene van toorn haperende stem:

— „Dat Lysart de dolle donder sla. Hij zal bewijzen, wat hij je heeft vertrokken!"

Gerbrand stond plotseling naast Hildegond, alsof hij haar wilde beschermen tegen eene mogelijke uitbarsting van drift, 't zij van zijn vader, 't zij van Lastman. Moeder Marretje zonk in een stoel bij den wand, onbeweeglijk, als versteend, Lastman aanstarend. Zij vermoedde, dat de schilder door schielijke zinsverbijstering was getroffen.

Doch Gerbrand vestigde een uitdagenden blik op Lastman, en voer even luid, als zijn vader, tegen hem uit:

— „Je schijnt meer dan ordinaris met den kop gebruid, meester Lastman! Geloof-je al wat Lysart vertrekt? Weet-je niet, wie mijnheer Flodder Vetschoen van Harderwijk is? De grootste schelm van de stad, een guil, een bluffer, een lasteraar, een windbreker! Badens heeft hem de deur uitgeschopt,

en nu neemt die weersoordige, overgegeven dief wrake op hem door godvergeten logens. Ik hebbe gisteren na den noen met Hildegond wat rondgeloopen. In de Kalverstraat toefden wij effen tot Badens, om zijn nieuw conterfeitsel, eene vrouwentronie, te zien, en gingen voorts spoedig heen, vermits de meester arbeiden wilde met zijn ordinaris model, Els Pietersdr., in de waring genoemd scheele Els! Die scheele Els is zoo blond als een gele bleekershond en zoo bezucht korthield, dat ze schier alle dommelijke daags achterovervalt. Die korselkoppige brabbelaar van een Lysart . . ."

— „Zwijg, Gerbrand!" — klonk het nu kalmer uit Lastman's mond. — „Ik en hebbe uwe propoosten niet van doen! Ik vrage Hildegond, of ze gisteren voor Badens als model gezeten heeft — ik vrage de fijne waarheid, anders niet!"

Terwijl Gerbrand sprak, had Hildegond zich achter hem verscholen. Zij gevoelde zich langzamerhand wat kloeker door de woorden van haar broeder, zij besloot zich tot het uiterste te verdedigen. Lastman had met zijne blikken haar gezocht. Gerbrand trad ter zijde. Zij zag den schilder met een vochtig oog aan, en antwoordde:

— „Hebbe ik van u zulk een affront verdiend, Lastman? Vraag het den meester Badens zelf — mij is niets van dit alles bekend!"

Een booze glimlach krulde Lastman's dunne lippen. Hij hernam koel:

— „Ik ben tot Badens geweest! Maar, gans lijden! wat lag daar een huis! Ik hebbe gesproken met Aagt Jansdr., zijn wijf. Hoofd en linkerarm achter doeken en pleisters, twee tanden uit den mond — zoo verwoed had de meester haar gesmeten. Ze vertrok eene heele historie, hoe Badens in ziedende drift haar naar boven had geroepen, haar geslagen had met de tang, hoe ze vluchtend, luid barend, de trappen afgleed, hoe Badens, geheel bezeten van zinnen, haar naholde, van de trappen stortte, en met eene breuk in den schedel voor dood werd opgenomen. En dat alles, vermits zij het huis uitliep — hij had het haar streng verboden. Van Badens is nu, leider! niet veel te vernemen — hij is deerlijk in de mat!"

Allen waren door deze mededeeling als met sprakeloosheid geslagen. Hildegond sloot de oogen. Ze mocht geene enkele aandoening verraden. Gerbrand tuurde in stomme verbazing naar Lastman's gelaat — hij scheen het verhaal niet te gelooven. De oude Bredero sloeg de handen in elkaar.

— „Dat is te bijster eene ramp!" — sprak hij bijna fluisterend.

— „Zijn verdiende loon!" — antwoordde Lastman barsch, de vuist ballend. — „Ik gun hem den egel in zijn klapmuts! Hij boeleerde al een paar maanden met Hildegond!"

Ontsteld sprongen allen op, alsof het weerlicht het huis had getroffen.

— „De nikker moog jou schenden!" — barste Gerbrand het eerste los. — „Jou eervergeten loer! Durf je mijne zuster te na spreken in hare eer?"

En voordat iemand het beletten kon, had hij Lastman in de borst gegrepen. Deze weerde den aanval af, en wilde reeds de hand opheffen, om Gerbrand in het gelaat te treffen, toen de luide kreten van moeder Marretje en de forsche vuist van den ouden Bredero het hem beletten. Deze had ze in een oogwenk gescheiden, en zich tusschen hen geplaatst.

Met luid opdaverende stem gebood de heer des huizes:

— „Terug, Gerbrand! terug!"

De jonkman week ter zijde, uit vrees voor zijn vader. Hij kende de verschrikkelijke uitbarsting van zijne gramschap.

De oude Bredero zag Lastman eene pooze uitdagend in de oogen, hoorbaar ademhalend door ingehouden toorn. En terwijl hij met opgeheven arm allen het stilzwijgen gebood, begon hij, zich dwingend tot kalmte:

— „Sinjeur Lastman! Ik dacht niet, dat je je zoover zoudt verloopen van mijne dochter in hare eer te spreken. Je hebt haar zulke ontijge dingen verweten, dat een hond er niet van eten zou. De kwestie dood kijven willen we niet, en ze dood zwijgen kunnen we niet. En nu voor den dag er mee! Wat weet je van Badens en Hildegond?"

— „Ik spuw van spijt schier mijn gal, als ik het wel bedenk!" — begon Lastman, wien de gramschap het bloed naar het hoofd joeg. — „Hildegond heeft in de laatste maanden menigen nanoen met Badens alleen in zijn atelier overgebracht! Badens' wijf vertrok mij, dat Hildegond met Gerbrand binnentrad, dat Gerbrand schielijk wegliep, dat Hildegond bij den meester bleef. Het heette kwansuis, dat Badens, voor u, Adriaen Cornelisz., een conterfeitsel maakte — Hildegond's portret — en dat je daarvoor een mooien Spaanschen kluit zoudt betalen! Badens' wijf liet Hildegond alleen in het atelier met haar man, omdat het specie in manum bracht. Zij mocht niemand in huis laten, zoolang Hildegond er was. Wat die beiden daar mochten hossebossen, laat zich wel denken. Aagt Jansdr. heeft temet wel eens aan de gesloten gordijnen geluisterd, of door eene reet gegluurd. Ze kon ze niet op leelijkheid betrappen, als Lysart, want ze bleef achter de gordijnen uit ontzag voor haar man. Als je me niet gelooft, kijk Hildegond maar eens aan. Ziet ze er niet uit, of ze uit een gieter gedronken heeft?"

Allen wendden de blikken naar de rampzalige Hildegond. Ze zat rechtop in haar stoel met wijdgeopende oogen en vast op elkaar geklemde lippen, Gerbrand aanstarend, angstig wachtend, dat hij haar verdedigen zou.

Vader Bredero was in de uiterste verwarring. Hij wist niet wien te gelooven, of zijn zoon of Lastman. Er bleef iets duisters, iets geheimzinnigs in dit alles — maar tevens drukte hem de zekerheid, dat zijn gezin en zijn huis met eene stormvlaag van rampen werden bedreigd. Het zachte schreien van moeder Marretje, Hildegond's strakke, wezenlooze blikken, kondigden hem het naderend onweer aan. Zijn breede, eenigszins ruwe trekken drukten eene hevige spanning uit. De aderen op zijn voorhoofd zwollen. Hij wenkte Gerbrand, en zeide, hijgend, stootend, bevelend:

— „Vooruit, Gerbrand! De volle, de fijne waarheid! De pest schende je in der eeuwigheid, als je nu liegt!"

Gerbrand keek zijn vader onverschrokken aan.

„Al 't is, vader!" — begon hij. — „Hildegond is buiten alle schuld — mijne lichtvaardigheid is de principaalste oorzaak van dit alles! Sinjeur Francisco, mijn beminde meester, wilde eene Magdalena conterfeiten — hij had bij geval

eene van den grooten meester Rubens te Andwerpen gezien. En daar Hildegond's tronie hem bijster geviel voor zulk een doek, heeft hij met smeeken en prachen bij mij aangehouden, dat ik Hildegond mocht bewegen een paar uur alleen voor de tronie te zitten. Dit is al eveleens, daar en ligt niet aan bedreven. Had dat schuimsel van alle rabauwen, had die onbeschaamde boef van een Lysart niet gelogen, dat hij Hildegond zag, toen hij Badens met scheele Els verraste, er kraaide nu geen haan naar. Wacht maar, tot ik dien hondsklink in handen krijg! God moet mij geen deugd doen, zoo ik hem zijn bakkes niet te mortel sla!"

Lastman lachte smadelijk. Hij zei zachtkens voor zich zelf:

— „Wat 'n mond! Wat 'n mond! Men zou er een vuile broek in spoelen!"

De oude Bredero staarde Lastman uitvorschend aan. Streng en kalm hief hij nu aan.

— „Als mijn zoon de waarheid spreekt, zal het op je kap druipen, Sinjeur Lastman! Je hebt je al te ver verloopen, en je bruid deerlijk beleedigd. Lysart en Badens' wijf zijn beiden verbolgen op Gerbrand en Badens. Lysart is de groote vijand van mijn zoon. Je had simpellijk moeten bedenken, dat er lage laster onder schuilen moest. Gans lijden! wat ben je voor een vrijer, die zonder schroom het ergste gelooft, wanneer zoo'n trosboef als Lysart je wat voorliegt......"

Lastman schudde het hoofd, en antwoordde met voorbeeldige kalmte:

— „Mij deert, Sinjeur Bredero! dat je in doling bent vervallen. De schilder Lysart moge u en den uwen niet welgezind zijn, hij heeft toch zeer goede oogen in het hoofd en pit achter de ooren. Aagt Jansdr. uit den Apendans in de Kalverstraat is eene vrouw als een kruid, zij kan rijen en omzien. Wat die beiden mij hebben vertrokken, houd ik voor de fijne waarheid. Hildegond beleedigen — dat zij verre. Ik zelf ben beleedigd, en in overgroote confusie geraakt. Met al mij zinnen en heel mijn hart hing ik Hildegond aan, nu meer dan twee jaren lang, maar ik geloove niet, dat zij mij ooit heeft bezind. De schielijke ommekeer, voor anderhalve maand, toen ze mij, na lang spijtig en dreutsch te zijn afgewezen, tot bruigom aannam, is mij nu helder als de dag. Doch ik zwere u bij mijne zaligheid, ik en zal niet hyliken met eene vrouw, die Badens tot haar pol heeft gehad!"

Lastman trok een ring van zijn vinger, en legde dien zwijgend op de tafel.

Verscheidene uitroepen en kreten werden tegelijk gehoord. Gerbrand wilde in ziedenden toorn van nieuws op Lastman losstuiven. Zijn vader belette het hem. Het luidst klonk Hildegond's stem, die met een hartverscheurenden gil plotseling naar hare moeder vloog, aan hare knieën neerzonk, en luide jammerde:

— „O, moeder! moeder! Red mij! Lastman moet mij hyliken! Hij moet! Hij heeft mij ontzet van mijne reinigheid......"

De oude Bredero zweeg verpletterd van schrik. Hildegond weende nu met onstuimige woestheid aan de knieën harer moeder. Lastman boog het hoofd even voorover, maar hief het aanstonds weer op, daar Gerbrand hem wilde naderen. Doch de heer des huizes verbood het met een toornig gebaar, en stelde zich naast Lastman, terwijl hij met sidderende lippen vroeg:

— „Heeft Hildegond de fijne waarheid gezegd?"

— „Misschien! Ik en wete het niet. Zij ging tot Badens vóór den dag, waarop zij mij haar houwelijksche trouw beloofde!"

— „Die schelm, die eerdief, die booswicht in zijn huid!" — barstte Gerbrand nogmaals los.

— „Geene scheldwoorden meer!" — gebood de oude Bredero streng. — „Er is hier, leider! al miserie genoeg. Sinjeur Lastman! wij moeten tot een bestand komen! Van u en verwachte ik geene boersche botheid. Je wilt wel hyliken, maar niet trouwen. Dat is zeer simpellijk trouwbreuk, tegen welke onze Amsterdamsche Schepenen hunne serieuze straffen hebben bedreigd. Het is nu geen tijd meer van razen, baren, twisten of schelden. Je kunt het hylik met Hildegond niet meer ontgaan! Er is te veel tusschen u beiden geschied. Het moet! Neem uw ring op, en houd uw woord — of ik daag u morgen voor de Schepenbank!"

Er volgde eene kleine pooze van stilzwijgen.

Hildegond had de armen om moeders leest geslagen en het betraande gelaat aan moeders boezem verborgen. Moeder Marretje wierp een blik naar Lastman. Hare groote, donkere, trouwe oogen drukten zulk een ontzettend zielslijden uit, het kleurige, gezonde gelaat was door smart zoo ontsteld, dat Gerbrand de handen voor het hoofd sloeg, om zijne ontroering te verbergen.

Lastman trad naar de tafel en greep den ring. Zeer kalm sprak hij:

— „Ik zal woord houden en Hildegond trouwen — doch onder ééne conditie. Gij zult mij bewijzen voor den Hove van Holland, dat al wat ik van Hildegond en Badens hebbe hooren vertrekken, en waaraan ik vastelijk geloof, pure lastertaal is. Neem uw recht tegen mij waar. Het Hof zal tusschen ons uitspraak doen!"

En plotseling den grijs vilten hoed met hoogen bol en smalle randen opnemend, dien hij achteloos op den vloer had laten vallen, stapte hij naar de deur. Hij schoof den grendel weg. Niemand stak eene hand uit, om het hem te beletten. Zijn tred klonk luid in de gang op de marmeren vloersteenen. Twee korte doffe slagen verkondigden, dat de boven- en de onderdeur waren toegetrokken. Alles werd stil in de zijkamer der Bredero's.

Zacht murmelde daar een licht geruisch van eene enkele sekonde.

Hildegond's machtelooze handen lieten moeders leest los. Zij sloeg in diepe bezwijming achterover op den grond.

X.

Magdalena's boete.

Pieter Lastman had gehoorzaamd aan eene opwelling van hevige jaloezie, toen hij, na de verhalen van Philips Lysart en van Aagt Jansdr. in den Apendans, Hildegond zijn verlovingsring terugbracht. Hij had vooraf echter nog iets anders gedaan. Hij had een bezoek gebracht aan den rechtsgeleerden raadsman zijner moeder, den notaris Johannes Gysberti, en aan hem zijne zaak zonder omwegen of eenige terughouding verklaard. Hij wilde nauwkeurig weten, van welke rechten hij kon gebruik maken, wat men tegen hem zou kunnen teweegbrengen.

Hij beschreef het verraad van Hildegond, verklaarde, dat hij haar innig lief had gehad, maar nu vast besloten was, zijn woord terug te nemen. Hij dacht er niet aan in eene schikking te treden, zooals de notaris eerst voorstelde. Hij was ten volle overtuigd, dat Hildegond alleen uit nooddwang er in had toegestemd zijne vrouw te worden. De minnarij met Badens was gevaarlijk, misschien noodlottig geworden. Zoo had men hem gebruikt als een redmiddel, een noodzakelijk kwaad. Hij moest zijne liefde ten offer brengen aan zijne ijdelheid, de beleediging was te groot. Daarenboven, ook nadat zij zijne liefde had aanvaard, had zij niet opgehouden Badens in het geheim te bezoeken. Badens alleen had zij lief gehad, met Badens had zij tot op den laatsten dag haar schaamteloozen hartstocht geboet, voor Badens had zij zich naakt ten-toon-gesteld. De vurige omarmingen, waarin zij hem sedert eenigen tijd verstrikt had, sproten uit een schandelijk overleg. Hij wilde terstond den band verscheuren, die hem aan deze geriefelijke vrijster had gekoppeld, maar zich tevens overtuigen, hoe dit zonder stoffelijke of zedelijke schade kon geschieden.

De notaris begreep terstond welke weg moest ingeslagen worden. Lastman was diep gekrenkt door de vrouw, die hij eenmaal het liefste op de wereld had geacht. De gekwetste, de bloedende eigenliefde won het echter van den hartstocht. Dat een schilder als Badens hem Hildegond had ontstolen, moest zijne bittere ergernis nog doen toenemen. Maar Mr. Johannes Gysberti waarschuwde hem tevens op de gevaren aan eene vriendschapsbreuk met de Bredero's verbonden. Het getuigenis van Lysart, de verklaringen van Badens' wijf, zouden zeker een zwaar gewicht in de schaal leggen. Doch, door het ongeluk Badens zelf overkomen, zou deze, de voornaamste getuige, wellicht de hoofdschuldige in deze zaak, zoo hij herstelde, nog zéér langen tijd buiten staat zijn voor den rechter te verschijnen. En als hij bezweek, zou de alleenstaande verklaring van Lysart door de tegenpartij eenvoudig kunnen geloochend worden.

Hij ried Lastman af Hildegond wegens breuk van trouwbelofte voor Schepenen te dagen, en waarschuwde hem, dat de Bredero's tegen hem van hunne zijde eene actie konden instellen. De notaris wees hem daarom op een ander

rechtsmiddel, door de praktijk gevolgd. Hij moest de Bredero's voorkomen, en niet wachten tot zij hunne actie wegens breuk van trouwbelofte tegen hem zouden indienen bij Schepenen.

Dat zouden zij zeker doen, wanneer hij zijn gegeven woord introk. Het zou voor hem dan vrij moeielijk zijn te bewijzen, dat Hildegond met Badens in ongeoorloofde gemeenschap had gestaan, te meer, omdat naar zijne openhartige bekentenis door hem en zijne bruid vrijheden waren gebruikt, die steeds tegen hem zouden getuigen. De Bredero's zouden hem voor de voeten werpen, dat hij zijne bruid onteerd had. Maar even moeielijk zou het voor de Bredero's zijn te staven, dat zijne grieven tegen Hildegond uit de lucht gegrepen waren. Op hen moest door hem de bewijslast gelegd worden. Zij moesten bewijzen, dat Lysart Hildegond belasterd had, dat Badens' wijf zich aan achterklap tegen haar had schuldig gemaakt.

De Notaris Gysberti wees hem aan, hoe hij tot dit doel kon komen. Wanneer men iemand, die beweert eene actie ten onzen laste te hebben — hier de Bredero's contra Lastman wegens breuk van trouwbelofte — tot zwijgen wil brengen, moet men hem door middel van rechten noodzaken eene contra-actie tegen ons te institueeren voor den Hove van Holland — beweerde de notaris. Dit middel stond ieder vrij, en Lastman zou verstandig handelen er aanstonds gebruik van te maken. Om dit te doen moest hij aan het Hof een request inzenden, waarin hij om mandement vroeg, teneinde eene actie tegen Hildegond Adriaensd. en haren vader te institueeren.

Hij moest verder in dit request een beknopt verhaal doen van hetgeen de tegenpartij hem verweet, en van de grieven, waarop zijne verbreking van trouwbelofte berustte, tevens verklarende, dat hij bereid zou zijn zijn woord te houden, zoodra de tegenpartij mocht bewijzen, dat zijne grieven uit de lucht gegrepen, en de beschuldigingen tegen Hildegond snoode laster waren. Aan het slot van zijn request moest hij van den Hove verzoeken mandement, uit kracht van 't welk aan gedaagden zou worden gelast en bevolen, om zoodanige actie, als zij zouden mogen willen sustineeren, tegen hem binnen den tijd van zes weken te institueeren voor den Hove, op poene, dat hun anders zal worden geïmponeerd een eeuwig stilzwijgen of silentium.

Schoon Lastman dezen zwaarwichtigen raad niet dadelijk in zijn diepsten omvang begreep, verklaarde hij zich terstond bereid er gebruik van te maken. Mr. Johannes Gysberti zou het request gereed maken, en verder nog eene procuratie, waarbij Lastman een Haagsch rechtsgeleerde — Mr. Heyndrick Boom, procureur — zou machtigen zijn recht waar te nemen, zoodra het mandement door den Hove zou worden toegestaan. De notaris zou tevens aan Adriaen Cornelisz. Bredero kennis geven, dat er tegen Hildegond en hem eene actie zou worden ingesteld voor den Hove van Holland door Pieter Lastman.

Gewapend met dit besluit had deze laatste geen oogenblik geaarzeld zijne

oorlogsverklaring aan de Bredero's in persoon over te brengen. Zijne diep beleedigde eigenliefde zou hem voor alle mededoogen beveiligen. Men had hem als reddingsplank gebruikt. Dit denkbeeld was genoeg, om alle verdere genegenheid voor Hildegond met geweld te onderdrukken. Lysart kende de Bredero's te goed, om zich te vergissen. Hij had hem daarenboven eene zoo uitvoerige schets van het tooneel tusschen Badens en Hildegond gegeven, dat hij niet twijfelen kon. Zoo Lysart uit haat tegen Gerbrand mocht overdreven hebben, gelogen had hij niet. Lastman had zich hevig ontsteld gevoeld bij het binnentreden van Hildegond. De zaligheid in hare zoete omarming genoten doortrilde hem plotseling. Hij had al zijne zelfbeheersching noodig om bij zijn voornemen te volharden. Gerbrand's hevige uitvallen brachten hem in de vereischte stemming. De halve bekentenissen en zonderlinge uitvluchten van broeder en zuster bevestigden hem in zijne eerste overtuiging. Zoo er nog eenige kans van redding voor Hildegond was, mochten de Bredero's die voor den Hove van Holland doen gelden.

Na Lastman's vertrek scheen de zwartste ellende als eene donkere stormlucht over het altijd zoo opgeruimde en levenslustige gezin van Adriaen Cornelisz. te zijn uitgespannen. Moeder Marretje had al de schatten van hare liefde en toewijding hoog noodig, om eene woeste uitbarsting van toorn bij den vader tegen zijne beide oudste kinderen te stuiten. Hildegond bleef bezwijmd, en werd bewusteloos naar hare kamer gebracht. Gerbrand stond zijne moeder met hart en ziel bij, en poogde haar gedurig moed in te spreken. De oude Bredero wist in zijn hevigen toorn en de daarop gevolgde moedeloosheid niet welke maatregelen hij moest nemen, om zijne eer en zijne belangen tegen Lastman te verdedigen. Hij poogde te gelooven, dat de beschuldigingen van Lysart partijdig en valsch waren. Hij neigde er naar, om de voorstelling van Gerbrand voor de juiste te houden. Maar altijd bleef het verschrikkelijke feit. Hildegond was onteerd. Klaagde hij Lastman aan bij de Schepenen, dan zou dit feit zeer zeker gelden in hun aller voordeel, maar hij deinsde er voor terug de schande van zijn gezin aan vreemden te openbaren, terwijl daarenboven Lastman zou komen met zijne contra-beschuldigingen, die voedsel zouden geven tot nieuwe verdenkingen tegen Hildegond. Na lange overpeinzing riep hij Gerbrand, die zijne moeder en zusters bijstond in het verplegen der bewustelooze lijderes — en deelde hem kort en gebiedend mee, wat allereerst moest geschieden. De geneesmeester der familie, Doctor Johannes Fontanus, moest onmiddellijk ontboden worden; de voortdurende bewusteloosheid van Hildegond boezemde moeder Marretje de grootste ongerustheid in. In de tweede plaats moest Gerbrand naar de Kalverstraat, om in den Apendans te onderzoeken, of zijn meester in staat was hem te woord te staan. Vond hij Badens helder van geest, dan moest hij er zijn vader onmiddellijk kennis van geven. In de derde plaats verklaarde deze, dat hij zelf een onderhoud met Philips Lysart zou pogen aan te knoopen, om hem op zijne beurt te ondervragen. Daarna was het zijn voornemen naar zijn notaris Pieter Mathijsz. te gaan, en dezen eene pro-

curatie te doen opmaken, ten einde een bekwaam Haagsch procureur te machtigen voor hem zelven en Hildegond bij den Hove van Holland hun recht waar te nemen 1).

De oude Bredero had besloten te wachten tot Lastman eene actie tegen hem zou instellen, en zag van eene rechtstreeksche aanklacht bij de Schepenbank af. Hij hoopte door een nauwkeurig onderzoek de verklaringen van zijn zoon, van Badens' wijf en Lysart tot helderheid te brengen. Gerbrand hield staande, dat alles zich had toegedragen, zooals hij gezegd had. Slechts één ding verzweeg hij uit liefde voor zijne zuster, dat Lysart haar zelve en niet Badens' model, scheele Els, had betrapt. Maar hij was daarbij overtuigd, dat er niets oneerbaars tusschen zijn meester en zijne zuster was geschied. Zij had hem daaromtrent niets bekend. Zij had hem vluchtig in het oor gefluisterd, dat zij ter voltooiing van het schilderij hals en armen had ontbloot, om de boetende houding van Magdalena te beter voor te stellen. Hoewel deze zonderlinge roekeloosheid hem pijnlijk had getroffen, vatte hij daarom nog geen argwaan tegen haar op. Des te heviger was hij ontsteld, toen hij vernam, dat Lastman haar van hare reinheid had ontzet. Deze verschrikkelijke ontdekking deed hem al de schuld op Lastman werpen, en maakte het voor hem onmogelijk eenige verdenking tegen Badens te koesteren.

Toen hij zich ging kwijten van zijns vaders last, en in de Kalverstraat bij Badens binnentrad, trof hem eene verontrustende tijding. De meester was na den val nog niet uit zijne verdooving ontwaakt. De hevige drift, die hem alle bezinning had doen verliezen, toen hij bemerkte, dat zijne vrouw tegen zijn uitdrukkelijk bevel het huis had verlaten, zoodat de spion Lysart alleen daardoor in zijne werkplaats had kunnen binnensluipen, de forsche wijze, waarop Aagt Jansdr. zich verdedigde, haar man een zitbankje naar het hoofd werpend, waren oorzaak van zijn ongeluk. De heelmeester vreesde het ergste. Niemand mocht aan het ziekbed worden toegelaten. Gerbrand, die ondanks al' de rampen van dien dag zijn open oog voor het comische nog niet had verloren, was bijna in schaterlachen uitgebarsten, toen Badens' wijf, het gelaat vol schrammen en wonden, het linkeroog onzichtbaar door een verband, bij dit verhaal in tranen zwom. Het berouw en de smart riepen zulke zonderlinge trekken op deze gehavende, bont en blauw geslagen vrouwentronie te voorschijn, dat de schilder en de kluchtspeldichter in hem beiden te gelijk tot eene opwelling van schielijk onderdrukte vroolijkheid werden bewogen.

Bij zijne thuiskomst kreeg hij geene betere berichten van vader en moeder. Het was zijn vader niet gelukt Philips Lysart te vinden. Niemand wist te zeggen, waar deze zich bevond. Aan Lysart's woning ontving Adriaen Cornelisz. het bericht, dat de schilder des morgens vroeg het huis had verlaten, en

1) Verklaring van Notaris P. Mathijsz. — berustend in het Archief te Amsterdam, naar eene aanteekening van Mr. N. de Roever.

niet teruggekomen was, om het noenmaal te gebruiken. Het eenige wat hij tot stand gebracht had, was het opmaken eener procuratie door den notaris

Badens' wijf.

Pieter Mathijsz., waarbij de Haagsche procureur Adriaan Molenijzer gemachtigd werd Hildegond's recht waar te nemen tegen Pieter Lastman.

Moeder Marretje vertelde onder een vloed van tranen, dat de doctor Johannes Fontanus er in geslaagd was door krachtige middelen Hildegond

uit hare bezwijming te doen ontwaken. Zij herkende niemand, aangegrepen door eene ijlende koorts, somtijds onverstaanbare woorden mompelend. De geneesmeester had de grootste rust en stilte voorgeschreven. Men mocht haar geen oogenblik onbewaakt laten. Hij achtte de ziekte zeer ernstig, maar kon voorloopig niet anders, dan een verkoelenden drank voorschrijven. De arme moeder was zelve geheel ontsteld, en had onder den indruk van den hevigen slag, die haar gezin trof, bijna hare gewone, schrandere bezonnenheid verloren.

— „Adriaen, Adriaen!" — kreet ze. — „De toorn des Heeren valt op ons huis als een stormvlaag. Onze kinderen hebben God niet als het hoogste goed verkoren! Hildegond heeft schaamte en eere ter kerke gebracht! Wat zal ons geschieden .... nu de Heere spreekt!"

Gelukkig wist Gerbrand door zijne toewijding haar wat rustiger te stemmen. Het waren verschrikkelijke dagen, die volgden. Dag en nacht werd er gewaakt bij het ziekbed van Hildegond. Verwonderlijk was het waar te nemen, dat de zieke, die de leden van het gezin weder herkende, het liefst verzorgd werd door Gerbrand. Deze scheen in de rampen, die zijne familie troffen, een geheel ander mensch. Hij stond zijner moeder en Stijntje onverdroten bij, waakte geheele nachten met nooit vertragende zorgvuldigheid, en spande al zijne krachten in, om moeder de taak minder bitter te maken. De arme zwaarbeproefde vond hierin hare eerste vertroosting. Gerbrand toonde zich even kloek en liefderijk in tegenspoed, als hij wild en onberaden had doorgehold in dagen van ongestoord geluk. Als zoon en broeder spreidde hij zooveel kloeke liefde en schrander beleid ten toon, dat ook zijn vader gedwongen werd in dit opzicht hem met bewondering te waardeeren.

Hildegond bleef drie weken in levensgevaar, toen nam de ziekte eene gelukkige wending. Hare forsche en kerngezonde natuur overwon. Tegen het einde van Maart 1615 had men de zekerheid, dat zij behouden was. Toch ging het herstel zeer langzaam. Terwijl zij ontwaakte tot een nieuw leven, stonden de oude zorgen en de oude kommer op nieuw aan het hoofdeinde van haar leger. Vandaar het trage, kruipende herstel. Moeder Marretje vond haar dikwijls onstuimig, stuipachtig weenend. Hildegond had gaarne willen sterven — de toekomst, die ze zich had bereid, dreigde nogmaals met de pijnlijkste beproevingen. Haar hoofd was zwak na de zware ziekte; zij duizelde, zoo spoedig zij nadacht. Lastman, het proces, haar persoonlijke toestand, hare zwangerschap — zij durfde er geen enkel woord over te reppen. Nieuwe tranenstroomen vloeiden, en Doctor Johannes Fontanus schudde zeer teleurgesteld het hoofd. Alle gevaar scheen nog niet geweken.

Moeder Marretje begreep, dat ze haar kind moest redden. De schrandere vrouw bedroog zich niet. Zij had uit alles, wat er gebeurd was, zich eene zuivere voorstelling gevormd. Volgens hare overtuiging was Hildegond schuldiger, dan door de huisgenooten, dan door haar vader en Gerbrand werd vermoed. Deze beide laatsten hadden hunne redenen, om Hildegond voor het diep ongelukkig offer van Lastman's blinde jaloezie te houden. De

schelmsche spion Lysart had zich uit de voeten gemaakt. Niemand wist, waar hij gestoven of gevlogen was. Men putte hieruit het bewijs, dat hij vreesde op laster betrapt te worden. De oude Bredero koesterde groote verwachtingen, wanneer hij dacht aan den uitslag van het proces, dat na zeer langzame

Hildegond is ziek en wordt opgepast.

voorbereiding eerlang voor den Hove van Holland zou gevoerd worden. De beschuldigingen, door Lastman geopperd, zouden door niets bewezen, en Hildegond's eer ten minste voor een deel kunnen gered worden. Terwijl de vader en de oudste broeder zich met deze overleggingen gerust stelden, had de moeder dieper doorgedacht en den ellendigen toestand harer arme dochter beter begrepen.

Moeder Marretje bleef dikwijls lange uren alleen met Hildegond. De andere huisgenooten hadden zich weder aan hunne bezigheden gewijd, nu er goede hoop bestond, dat men Hildegond mocht behouden. Bij al wat haar benauwde en dreigde, had de laatste steeds op hare moeder als reddende engel gehoopt. Daarom klonk het haar als eene hemelsche vertroosting in de ooren, toen moeder Marretje op zekeren nanoen in de eerste Aprildagen zich tot haar vooroverboog, en bijna onhoorbaar zeide:

— „Hildegond! Arm, lief kind! Je hart is zwaar van allerlei zorg en miserie. Ik alleen vermoede het geheim van uw gewisse! Ik vergeve u, als de barmhartige God u vergeven zal! Laat moeder alles weten, dat zal u ruste geven!"

Bittere tranen vloeiden weder overvloedig, maar Hildegond fluisterde nu uren lang aan het oor harer moeder. Met bovenmenschelijke zelfbeheersching onderdrukte deze den bangen kreet, die opsteeg uit haar benauwd hart, toen zij alles wist. Niet het proces, door Lastman hun aangedaan, werd nu de hoofdzaak. De eer der familie stond nog hachelijker dan zij vermoedde. Haar lijdend kind had vurig gewenscht te sterven, en, nu zij behouden was, dreigde opnieuw een onoverkomelijk leed — hare zwangerschap.

Maar moeder Marretje vertsaagde niet. Hildegond had haar pijnlijk geheim uitgesproken, en rustte nu. Voorloopig in slaap gewiegd door moeder's troostende liefde, zouden zij later overleggen, wat er gedaan moest worden. De beide vrouwen sloten nu een nieuw verbond; de moeder schonk hare reddende, belangelooze toewijding, de dochter hare nederige onderwerping en boetvaardigen ootmoed. Aanstonds zag men Hildegond's toestand verbeteren, de deftige geneesmeester voorspelde nu eene blijvende beterschap. De herstellende smeekte hare moeder echter met alle geestkracht, dat niemand, inzonderheid vader, noch Gerbrand, van den waren toestand zouden onderricht worden. Voor hen moest Lastman den last dragen van haar jammerlijken staat.

Zoo dikwijls zij nu met haar oudsten broeder sprak, bemerkte zij, hoe deze er meer en meer op begon te rekenen, dat Lastman haar in hare eer zou herstellen. Het vermagerde, bleeke gelaat van Hildegond blikte dan met onuitsprekelijken weedom naar den weder in vollen levenslust opbruisenden Gerbrand, die de toekomst minder donker begon in te zien. Steeds met zijne zuster bezig, en immer bedacht haar te troosten, had hij de pen opgenomen, en voor haar een klaaglied geschreven, waarin hij haar over hare ellende en Lastman's verraad de bitterste klachten doet uiten.

Moeder Marretje hoorde het met genoegen, maar verzocht hem toch dit gedicht eerst in latere en betere dagen aan Hildegond mee te deelen. Hij schreef er eenvoudig boven: „*Amoreus Liedtjen*" en ging dan „op de wyse: *Demophon*, *dewyl de Son*" aldus voort:

„O valschen droch, vol droch, vol loch, vol ongetrou beloven,
„O snooden boef, door wien ic proef de saussen van de Hoven,
„O Hem'len bly, ic clage dy mijn ongemeene rouwe
„En vreeckt u van de slimste Man, en alderslechtste Vrouwe,

„Die ghy hier siet, gedenckt u niet, gedenct u geender wijsen,
„Verrader boos, geveynst en loos, hoe ghy my pleecht te prysen,
„Met woorden soet, die myn gemoet, opt heftichst noch doorsnijden,
„Myn Maeghd'lijc hert creegh met u smert beweechlijc medelijden.

„En weet ghy dan, nu nergens van? van 't helsen noch van 't strelen,
„Noch hoe dat ghy met dievery de cuskens pleecht te stelen,
„Doen u gesicht so valsch als licht myn aenschijn stijf aenschouden,
„Doen ghy my hat so lief gevat, en myn de vinghers douden.

. . . . , ...

„O litsert schalck, gelijc een Valck, een Duyfjen vangt int vliegen,
„So quaemdy my, met loosheyt by, myn slechtheyt te bedriegen,
„Bedrieger, fiel, guyt sonder ziel, hoe hebdy aengehouwen,
„Maer 't wou niet zyn, doen gaefdy myn, u houwelyksche trouwen.

„Waerom helaes, ic sucht, ic raes, en ic en kant niet keeren,
„Ghy hebt gerooft, 't geen dat myn hooft, by ider een deed' eeren,
„Myn crans, myn Croon, wel eer so schoon, en crachtich in het blincken
„Dat selfs de Son, daer noyt op won, maer liet syn stralen sincken.

„Doch so ghy gaet, en 'd ooch eens slaet, in 't binnenst van u sinnen,
„Daer zuldy snel, sien claer en hel, de lichtheyt uwer minnen,
„En ghy laet myn, in smart en pijn, in duysent swaricheden,
„O wreede och, en heb ic noch, niet leets genoech geleden?

„En oft geviel, dat hier myn ziel, van 't lichaem sich wou scheyden,
„Ick sou myn doot, dan maken groot, door myn gestadigheyden,
„Ick sturf zoo lief, als ghy eerdief, te leven sonder rusten
„Dat's sonder trou, met lang berou, in vleyschelijcke lusten." 1)

Duidelijk bleek uit dit gedicht, dat Gerbrand alles aan de snoodheid van Lastman toeschreef, en zijne zuster geheel onschuldig oordeelde. De gansche familie, vader Adriaen aan het hoofd, juichte over dit vers, en stelde zich

---

1) *G. A. Bredero's «Groote Bron der Minnen»*, 1622, bl. 31 en 32 met eene verplaatsing van twee disticha in de voorlaatste strophe.

voor, dat de ontrouwe bruigom door den Hove van Holland tot eene schitterende genoegdoening zou worden veroordeeld. De valsche spion Lysart werd ijverig gezocht door Gerbrand, maar geen spoor vermocht hij te ontdekken. Badens was als door een wonder in het leven gebleven, maar het zou nog maanden en maanden aanhouden, voordat hij eenige opheldering zou kunnen schenken, gesteld, dat hij het volledig gebruik van zijn denkvermogen ongerept herkreeg, 't welk nog twijfelachtig was.

Doch moeder Marretje vergat niet, dat het water aan de lippen stond, dat er niet langer gewacht kon worden. Zij besloot haar man alles te zeggen. Zij vreesde niet. Zij moest hem wakker schudden. Hildegond had hare legerstede reeds voor enkele uren kunnen verlaten. De genezing ging bestendig vooruit. Juist op het oogenblik, dat de verheugde vader haar hartelijk de hand drukte, trok zijne vrouw hem ter zijde:

— „Adriaen!" — fluisterde zij. — „Zij en is nog niet uit allen nood gered! Er dreigt ons nieuwe miserie!"

Als eene plotselinge weerlichtsflikkering trof den verschrikten vader bij dit woord de noodlottige waarheid.

Slechts met een enkelen veelzeggenden blik ondervroeg hij zijne vrouw. Eene eenvoudige beweging van haar hoofd bekende alles.

Een gramstorigen uitroep onderdrukkend, de vuist ballend, vloog hij uit het ziekenvertrek, zijn toorn weldra daar buiten uitbulderend. Hij wist, dat Hildegond verleid was, maar had niet op de gevolgen gerekend, omdat hij zich de zaak liefst zoo onbeteekenend mogelijk voorstelde. Hij had Hildegond's klacht, toen ze in doodsangst bekende, dat Lastman haar ontzet had van hare eer, niet die ernstige beteekenis gegeven, welke zij nu bleek te bezitten, omdat hij meende, dat zij daarvan gebruik maakte, om eene breuk met Lastman te voorkomen. Maar zij had er niets bijgevoegd, misschien toen nog niets kunnen bijvoegen — en hij bleef hopen, dat de zaak geene noodlottige uitkomst mocht opleveren. Wel had hij dikwijls zich in stilte bezorgd gemaakt, maar daarbij tevens gedacht, dat de zware ziekte, thans overwonnen, haar misschien voor veel leeds in de toekomst zou bewaren. Van dit alles bleef hem nu niets over, dan de zekerheid, dat zijn arm kind, nauwelijks behouden, op nieuw door eene zee van rampen bedreigd werd.

Moeder Marretje wachtte tot den volgenden dag. Toen zij haar man des morgens in het voorhuis ontmoette, den grooten mantel over den schouder werpend, om naar zijn kantoor in de Nesse te gaan, wenkte ze hem, en trad met hem de zijkamer binnen.

— „Adriaen!" — zei ze schoorvoetend — „Hildegond kan nooit de vrouw van Lastman worden. Zulk een hijlik ware haar dood! Ook zal men ons geen satisfactie geven voor den Hove. Wij en kunnen niet bewijzen, dat Lastman gelasterd heeft!"

— „Dat kunnen we wel wis en certein!" — stoof de oude Bredero op. — „Die sakkereelde gaffel van een Lysart durft niet in Amstelredam terug te komen! Ziedaar een bewijs!"

— „Spaar me, Adriaen! Mijn hart trilt in het lijf van ellende. Lastman zal met Lysart komen, als wij er de minste speculatie niet op en hebben. Lysart is een lafaard; hij verbergt zich voor u en Gerbrand! En de tijd gaat voorbij. Hildegond zal instorten, zal weeral in eene gevaarlijke krankte vervallen! Zij moet tot rust gebracht worden!"

In wilde drift wierp hij hoed en mantel op den grond.

— „Wat wil-je? Zeg alles!"

Adriaen Cornelisz. was somber gestemd in een leunstoel neêrgevallen. Moeder Marretje raapte al haar moed bij elkaar, en terwijl een dikke traan over hare vermagerde wang biggelde, antwoordde zij:

— „Wij en mogen niet marren tot het proces voor den Hove zal beslecht zijn. Het beste zelfs ware, dat wij zwegen. Al kregen wij herstel van eer en

goede faam voor Hildegond, wij en zouden daaraf geen profijte genieten; zij mag Lastman's vrouw niet worden — ik wil haar niet tot zulk eene marteling veroordeelen! In vollen ootmoed en met bittere tranen smeekt zij mij dagelijks haar daarvoor te redden!"

— „Gans lijden! Maar dan heeft Lastman waarheid gesproken! Dan is Hildegond eene ...."

In wilde drift wierp hij mantel en hoed op den vloer, en vloog uit zijn zetel, de verschrikkelijke woorden smorend, die hij op het punt was uit te spreken. Moeder Marretje sidderde, en scheen van schrik ineen te zinken. Zij had, ondanks zich zelve, het geheim van hare dochter verraden. Zij durfde niet op te zien, de tranen verduisterden hare oogen. Zij leunde aan het groote pronkkabinet, en sloeg de handen voor het gelaat.

Adriaen Cornelisz had eene vreeselijke vervloeking op de lippen. Plotseling hield hij de woorden terug. Hij zag zijne arme, diep beklagenswaardige vrouw, bezwijkend van weedom. Eene opwelling van edelmoedig mededoogen deed hem eigen leed vergeten. Hij snelde schielijk op haar af, legde den sterken arm om hare leest, en deed haar zitten in een leunstoel bij den haard.

— „Krijt niet, Marretje! Ik zal zwijgen om jouwent wil .... Ons wordt, leider! de mate volgemeten!"

Hij haastte zich hoed en mantel van den vloer op te nemen, om de herinnering aan zijne dolle drift te voorkomen. Toen keerde hij tot zijne vrouw terug. Hij stond eene poos zwijgend naast haar, en drukte haar de hand. De forsche, dikwijls ruwe man, was diep ontroerd. Niemand zag het — de deftige portretten aan den wand alleen waren er getuigen van — een enkele traan van hemelsch en louterend medelijden blonk in het oog van den zwaarbeproefden vader.

Langen tijd zwegen beiden.

Eindelijk riep hij luid:

— „Vrouw! Hildegond moet hijliken, zoodra ze genezen is. In alle discretie en stilte. Ze kunnen tot Diemen gaan trouwen, zoo sparen wij opspraak en achterklap!"

Moeder Marretje hief aarzelend het hoofd op.

— „Hijliken? Maar met wien, Adriaen?"

— „Met Jan Adriaensz. van Tongerlo, mijne rechterhand. Hij is bekwaam om koomenschap te doen en zijn oorbaar te bezorgen! Met wijnverlaten kan hij mooitjes den kost verdienen!"

— „Maar, Adriaen! Hij en zal niet willen!"

— „Niet willen? Hij heeft al jaren op Hildegond gevlamd! Laat mij betijen. In een ommezien is de zaak in orde."

— „Maar Hildegond ....."

— „Hildegond heeft geene keus meer! Zij moet!"

Moeder Marretje zweeg. Het vonnis was geveld. Haar restte de taak het der arme schuldige mede te deelen.

(*Wordt vervolgd.*)

MEESTER DE WEERD.

DOOR

F. A. BUIS.

I.

't Is op slag van tweeën; de schooljeugd speelt op het dorpsplein, opgewekt door de heerlijkheden van den mid-zomer-dag, vroolijk en luidruchtig, maar niettemin ordelijk, want meester de Weerd staat buiten vóór de school.

Gekleed in een zwart pak, dat overal de sporen draagt van jaren dienst, met een breeden zwarten das om den dikken hals gewonden, teekent de ietwat gedrongen figuur den eenvoudigen, properen dorpsschoolmeester. Het volle gelaat met zorg geschoren, de grauwende haren gedekt met een gesoutacheerd mutsje, laat hij zijn helder blauwe oogen weiden over de jongens en meisjes, nu eens eene aanmoediging of terechtwijzing schenkende, dan weer zijn praatje vervolgende met den ondermeester, dien hij iets uit zijn rijke paedagogische ervaring ten beste geeft, zoo hij zich niet informeert naar de vorderingen van enkele der leerlingen, of wel van den hulponderwijzer zelven.

„Nimmer een vraag, die in ons oprijst, onbeantwoord laten, van der Zande; kun-je haar niet dadelijk oplossen, dan het althans beproefd, en — thuis gekomen — er de boeken eens op nageslagen."

De ondermeester trekt uit gewoonte aan de haartjes, welke eenmaal een koket kneveltje moeten vormen, en knikt: „jawel.... ja, zooals u zegt," maar met zijne gedachten is van der Zande bij de repetitie van „de Koornbloem," de letterlievende vereeniging onder de zinspreuk *Utile dulci*, en hij overweegt, of er nog een kansje zou zijn, dat hem de rol van Karel Moor in „de Roovers" zal worden toegewezen.

„Hoe gaat het met de nieuwelingen, van der Zande?" vraagt de Weerd, doelende op de nieuw geplaatste leerlingen.

„'t Zijn geen acteurs, ziet u...."

Meester ziet zijn hulponderwijzer, die als een jongen bloost, een oogenblik verwonderd aan, dan trekt zijn mond zich tot een guitig, ietwat sarcastisch lachje: „Ik begrijp het, mijn jonge vriend. Ik heb niets tegen dat comediespelen — wie werkt, heeft ook ontspanning noodig — maar de meester hoort in de eerste plaats aan de school; vervolgens heeft hij aan zijn verdere opleiding te denken. Comedie spelen...."

Juist slaat de klok twee. De Weerd voleindigt zijn zin niet, tot blijdschap van van der Zande, die „aan dat wijslessen een broertje dood heeft." De ondermeester snelt „de kleine school" binnen; de Weerd klapt in de handen, rondom zich ziende, als om zich te overtuigen, dat ieder dit sein hoort, en de kinderen trekken kalm de beide schoollokalen binnen.

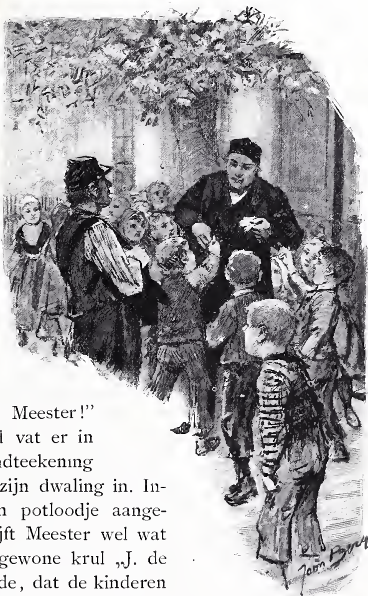
„Een telegram, Meester!" — Een bode, geheel bestoven op den verren tocht van de naburige stad naar dit eenvoudige dorp, waar aan geen telegraafkantoor wordt gedacht, en een telegrambesteller een gansch niet alledaagsche verschijning is, biedt meester de Weerd een depeche en een reçu aan.

„Een telegram!" vraagt de Weerd zenuwachtig, — 't is voor het eerst van zijn leven, dat hem een draadbericht gewordt. De kinderen scharen zich nieuwsgierig om Meester en vestigen met open mond hunne blikken afwisselend op de Weerd en op den besteller, terwijl het in de school als een loopend vuurtje rondgaat: „Een telegram; een telegram voor Meester — heelemaal uit de stad. — Mientje, een telegram voor je vader!"

„Voor mij?" herhaalt de Weerd; te gelijk vat hij de beide stukken aan: „dus . . . . twee telegrammen."

„Wel neen 'k, 't losse pampiertje mot uwes maar afteekenen."

„En wat kost dat?"

«Alsjeblieft Meester!»

„Niks, of u mocht kasjeweel er heel veel voor over hebben, maar vragen mag ik niet, dat is tegen de reglementen."

„Zoo, zoo," klinkt het zenuwachtig, en de Weerd haalt een groote, versleten portemonnaie voor den dag, „zoo, een kwartje — is dat genoeg?"

De bode lacht knusjes, „Als uwes nu het reçutje afteekent, dan ben 'k tevreden."

De Weerd zoekt een potloodje, „Of moet het met inkt zijn?"

„Met wat U maar wil."

Tien, twaalf kinderen steken ieder een grifje toe, „Alsjeblieft, Meester!" roepen zij als om strijd. De Weerd vat er in verwarring een van, doch zijne handteekening willende stellen, ziet hij al spoedig zijn dwaling in. Intusschen heeft de besteller hem een potloodje aangeboden, en tegen een deurpost schrijft Meester wel wat beverig, maar niettemin met zijn gewone krul „J. de Weerd Hz," dan eensklaps ontwarende, dat de kinderen nog niet op school zijn, beveelt hij, als iemand, die gewoon is te worden gehoorzaamd: „Alsjeblieft! Wat doe jelui nog buiten?!"

In weinige oogenblikken zijn allen gezeten, en is de Weerd de school binnen getreden, waarna hij de deur sluit. Het telegram heeft hij nog niet geopend: nu hij zich weer aan het hoofd van zijn school ziet, is de kalmte onmiddellijk

teruggekeerd. „De hoogste klasse schrijven," zegt hij met ietwat verheffing van stem, duidelijk articuleerende, zooals hij dat gewoon is, en hij geeft verder alle werkzaamheden op, juist zooals hij dat gedaan zou hebben, als er geen besteller ware verschenen. Eindelijk alles geregeld zijnde, opent hij de enveloppe.

— „Hoera, ik ben geslaagd, Hendrik," zijn de weinige woorden, welke het draadbericht bevat. Er speelt een glimlachje van innig geluk op het gelaat van den vader; tot drie keer toe leest hij die woorden over, maar dan ontwarende, dat een paar jongens elkaar aanstooten en op Meester wijzen, zegt hij: „Als Jan Govers en Piet Schermer niet voort kunnen, dan hebben zij hun vinger op te steken, maar niet elkaar wenken te geven." De beide jongens blozen; in de school is het even rustig als altijd, schoon daar honderd kinderen, in drie klassen verdeeld met slechts één onderwijzer, samenzitten; men hoort de pennen op het papier krassen, en zelfs Mientje, Meester's dochtertje, durft niet op te kijken, hoe nieuwsgierig zij ook is.

Een jongen steekt zijn vinger op: Klaas Griffioen „begrijpt zijn som niet."

De Weerd helpt den knaap voort, geeft verder hier en daar nog eenige wenken, en ziet dan het werk van zijn dertienjarig dochtertje na.

„Heb je alles af?"

„Ja, vader."

„Breng dit dan even naar moeder, maar onmiddellijk terug komen; zeg aan moeder, dat ik haar straks er over zal spreken, maar eerder niet."

't Slaat buiten half drie.

„Tweede klasse, de leien bergen; Klaas Donkers zal de boekjes uitdeelen."

De beide andere klassen krijgen ook haar werk, en als na het verschuiven van leien en boekjes alles weer rustig is, gaat Meester met de tweede klasse „lezen," de *Nadruk* van van Sandwijk.

„ ..... Willem heeft den prijs!" leest een der meisjes toonloos.

„Neen, Grietje," merkt de Weerd op, „voorlezen, dat wil zeggen: ook doen begrijpen, wat er staat. Als jij nu eens .... een telegram," wil hij zeggen, maar hij bedenkt zich, „ .... een koek kreegt, wat zou je dan doen?"

„H'm opeten, Meester."

Alle kinderen lachen, ook de Weerd — hij is voor luim niet ongevoelig, hij verstaat zelfs de kunst om lachend de waarheid te zeggen.

„Zullen wij nu voortgaan?" vraagt hij een paar seconden later; niemand lacht verder; de Weerd beheerscht zich volkomen, en hij is zoo verdiept in zijn arbeid, dat het vier uren slaat, eer hij er aan denkt.

II.

„Mientje, Mientje!" had juffrouw de Weerd straks haar kind nageroepen.

„Vader heeft gezeid, dat ik dadelijk moest terugkomen."

„Maar, kind, weet je het dan nog niet: Hendrik is door zijn examen. Hij is er door, kind, nou is-i student! — 'k Ga dadelijk naar dominee!" en de Meestersche, wier geheele voorkomen de welgedane vrouw uit de burgerklasse

verraadt, is opgewonden van geluk. Uit zenuwachtigheid kan zij haar hoed niet vinden, „doet een boezelaar af” om hem eenige oogenblikken later weer „voor te doen”, en snelt eindelijk naar de pastorie. — „Mevrouw, dominee: Hendrik is er door; er is een telegram. Hij is student!” klinkt het hortend en stootend.

Eer nog de kinderen uit de school het nieuwtje konden ronddragen, dat Meester een telegram had ontvangen, wist het halve dorp, dat Hendrik de Weerd, Meester's eenige zoon „door zijn examen was,” schoon slechts weinigen iets anders hadden verwacht: — als de zoon van meester de Weerd — die z'n gelijke niet had — er niet door zou komen, wie dan wel? Trouwens dominee had mede den jongen voortgeholpen, voor het Latijn en het Grieksch, want Hendrik zou dokter worden, dokter bij het soldatenvolk.

Ieder haastte zich om Meester geluk te wenschen; de kleine, eenvoudige huiskamer van de schoolmeesterswoning kon de vrienden en kennissen nauwelijks bevatten, en die goede wenschen waren oprecht gemeend, want de Weerd was algemeen geacht en bemind. Reeds meer dan dertig jaren stond hij aan het hoofd der dorpsschool, de meeste dorpelingen waren zijn leerlingen geweest, en al hadden deze in de dagen hunner jeugd vaak een leelijk woord over Meester doen hooren, al herinnerden zij zich nog levendig de sidderingen en bevingen, waarmede zij nu en dan onder Meester's oogen waren verschenen, zij erkenden gaarne zijne groote verdiensten; hoe ouder zij waren geworden en hoe meer zij van de wereld zagen, des te grooter werd hunne erkentelijkheid jegens den man, die met zulke geringe hulpmiddelen en met zooveel noeste vlijt hun alles had geleerd, wat zij wisten.

Jan de Weerd Hz. — en 't maakte een weinig 's mans trots uit — was gesproten uit een geslacht, hetwelk reeds vele schoolmeesters aan den lande had geschonken. Als kweekeling op 's vaders school had hij den 4e rang gehaald — men leefde nog onder de wet van het jaar 6 —, twee jaar daarna verkreeg hij den derden, en op drie en twintig-jarigen leeftijd, na den 2e rang te hebben behaald, zag hij zich geplaatst aan het hoofd der dorpsschool van Doornbergen. Een moeielijke taak wachtte hem daar, want bleek de jeugd verwilderd en het onderwijs sinds tijden verwaarloosd, het schoollokaal zag er zoo erbarmelijk uit, en het meestershuis zoo onbewoonbaar, dat de meesten onmiddellijk den moed verloren zouden hebben, en zoo spoedig mogelijk eene andere plaatsing hebben gezocht. Niet alzoo meester de Weerd; — met hart en ziel onderwijzer, lachte dit braakliggend veld hem bijzonder toe; geen bezwaar scheen hem te groot, geen moeielijkheid onoverwinbaar, al ontbrak hem schier alles, zelfs kweekeling en hulponderwijzer. Hij dreef in de letterlijke beteekenis van het woord de jongens naar de school, en wist ze er te houden, niet met roede of plak, maar door zijn zedelijke kracht; persoonlijk ging hij bij zijn dorpsgenooten rond — „op huisbezoek”, zooals hij het lachende noemde — om de ouders te bewegen hun kroost aan het onderwijs te laten deelnemen; hij stichtte een avondschool en een school voor volwassenen; hij vormde zijn eigen hulppersoneel;

dag noch avond had hij rust, en weldra begon èn het gemeentebestuur èn de bevolking van Doornbergen te begrijpen, welken schat zij in „hun meester" hadden ontvangen. Er verrees een nieuwe dorpsschool — hoe eenvoudig dan ook — en een bewoonbare meesterswoning; de leerlingen stroomden toe, en binnen weinige jaren werd het onderwijs van Doornbergen een sieraad voor de provincie genoemd.

Had de Weerd al dadelijk het gemis aan goede lees- en leerboekjes ondervonden, terwijl bovendien de gemeentekas aanvankelijk niet schootig was, waar het leermiddelen betrof, hij vervaardigde voor eigen gebruik een serie boekjes, waarvan hij zelf of wel zijn beste leerlingen afschriften maakten, en met die geringe hulpmiddelen, wist hij zooveel gedaan te krijgen, dat de collega's in de buurt hem telkens lastig vielen om die boekjes te mogen copieeren. Zoo kwamen zij in de handen van een onwaardige, die ze voor hoogen prijs aan een uitgever verkocht.

De Weerd lachte: „nu behoefde hij ze niet meer te laten copieeren," maar enkele ambtsbroeders dachten er anders over; zij deelden den uitgever mede, wie de schrijver was, en wien het honorarium toekwam, en ondanks den tegenzin van de Weerd, prijkte alras diens naam op den titel. Binnen enkele jaren waren de eerste groote oplagen geheel uitverkocht en vormden „de boekjes van de Weerd" een der mooiste nummers in de fondsenlijst van den uitgever.

„Een mooi zaakje," merkte nu en dan een collega op, niet zonder zweem van afgunst."

„'k Wou, dat ik 't nooit begonnen was," liet de Weerd dan wel eens hooren, „die drommelsche kerels vallen me telkens lastig, 'k ben toch waarachtig geen boekenfabrikant."

De collega lachte flauwtjes: „'t Legt je anders geen windeieren!"

Dan werd de Weerd boos: „De meester hoort in zijn school en niet aan de schrijftafel; ik zou haast de tijden terugwenschen, toen er geen honorarium aan den schrijver werd uitgekeerd."

„Nu ja, de Weerd heeft makkelijk praten!" heette het dan, want de Weerd had de dochter van den dorpsbakker getrouwd, en men wist dat schoonvader een bescheiden vermogen had nagelaten. — 't Was waar, de Weerd kon onbekommerd leven; al was zijn tractement schraal, hij zelf kende weinig behoeften en de honoraria van den uitgever vormden voor een dorpsschoolmeester een aardig sommetje, maar Meester's gade was nu juist niet zuinig. Hoovaardig op de Weerd's naam als hooggeroemd onderwijzer, trotsch op het kapitaaltje, door haar vader nagelaten, gevleid door den omgang met dominee, voerde zij liefst een staat, kleedde zij zich gaarne opzichtig, maar zonder smaak, en droomde zij zich allerlei illusien van hare kinderen.

Slechts de beide jongste — een knaap en een meisje — hadden zij mogen behouden, drie kinderen had de Weerd achtereenvolgens naar het graf gedragen, en had het verlies van die innig geliefde panden hem diep getroffen, had de smart hem vaak belaagd, steeds had hij in den arbeid troost en

verlichting gezocht. Juffrouw de Weerd had dagen lang gekermd en geweeklaagd, en daarna had zij met een gelukkig optimisme al hare hope gevestigd op de beide kinderen, die haar restten.

De oudste, Hendrik, zou dokter worden — vooral geen schoolmeester beweerde juffrouw de Weerd: — „M'n lieve hemel, is dat een betrekking, al mag je zoo knap zijn als een professor, toch blijf je in de oogen van de menschen maar een schoolmeester; ik heet juffer: ben ik dan wat minder dan domineesche, — vader werkte toch met drie knechts; en haar vader was toch ook maar ijzerkooper, die beurde toch even goed z'n centjes voor een pond spijkers, als de mijne voor een drieponds-roggebroodje."

Meester was voor de vrije keuze — „Wat je wilt worden, Hendrik, mij om 't even, maar weet wel, jongen, dat men het ambt aanvaarden moet om 't ambt, en niet om de glorie."

Dan knikte de ondermeester: „Jawel, de oude Heer doet sterk in machtspreuken, 'k rij ook liever in een dokterskoetsje, dan met een grooten stok voor de letterkast te staan."

„Zorg eerst dat je goed onderlegd bent," had de Weerd herhaaldelijk gezegd, „de beroepskeuze komt later." Er gloeide voor hem nog altijd een sprankje van hoop, dat de jongen onderwijzer zou worden, maar allengs moest Meester ervaren, dat er in Hendrik geen schoolmeester stak, trouwens moeder deed al haar best om in den jongen andere aspiraties op te wekken: „Een schoolmeester is heelemaal niets, wordt-jij gerust dokter, m'n jongen."

Eenmaal had dit gezegde Meester's toorn opgewekt: „Zou Hendrik zich dan voor zijn vader moeten schamen?" had hij gevraagd, en moeder had daarna zorg gedragen, het nooit in de Weerd's tegenwoordigheid te herhalen.

Dominee verklaarde zich bereid om den knaap Latijn en Grieksch te leeren, de Weerd bleef onzijdig, en eindelijk was Hendrik naar Amsterdam vertrokken om aldaar het examen voor militair student af te leggen. Eerder dan iemand had vermoed, had nu het draadbericht de tijding gebracht, dat het examen goed was afgeloopen, en de Weerd vergat een oogenblik al zijn theoriën, om zich te verheugen in het geluk van zijn kind, dat de eerste schrede in de maatschappij had afgelegd.

Was de man innig gelukkig, hij had al spoedig weer zijn kalmte herkregen.

„Hè!" zei moeder de Weerd, „is dat nu behoorlijk, je moest springen van plezier: dokter, 't is toch maar geen kleinigheidje — nu goed, geen dokter, maar dan toch student — je moet bij jou altijd op je woorden letten, student-dokter dan toch. — Zullen we nu Zondag niet een feestje hebben?"

De Weerd had veel bezwaren — hij hield niet van feestvieren, hij was 'Zondags het liefst in zijn huiskamer, dan gunde hij zich de weelde van een goed boek, dikwijls ook van een vroolijk stukje, hetwelk hij in den familiekring voorlas — maar hij begreep nu, dat hij moest toegeven: waar zijn vrouw en hij zoo geheel in levensopvatting verschilden, had ook zij recht, vermaak op hare wijze te zoeken.

Het feestje evenwel werd uitgesteld, want uit Hendrik's brief, welke op

«En ga je nu eens met me wandelen?»

het telegram volgde, bleek het, dat de student *in spe* nog een paar weken bij oom den blikslager bleef logeeren; — als hij thuis kwam „dan zou meteen zijn pakje klaar wezen."

„Dan komt hij in zijn pakje!" juichte moeder de Weerd, en zij snelde naar de pastorie, „Verbeeld-je, mevrouw, dan is hij precies een officier, met een sabel en een schaco en echt gouden knoopen!" —

In Meester's oogen schitterde een traan, toen hij zijn knappen, flinkgebouwden zoon voor het eerst in uniform aanschouwde, hij drukte zijn jongen de hand, maar kon niet spreken.

Moeder de Weerd was uitgelaten: „Jongen, jongen, wat ben je mooi — ik wed dat alle meisjes dadelijk schik in je hebben .... en dan zoo'n sabel! — wat blinkt-i. Och, dat mijn moeder, dàt nog had mogen beleven," en zij begon van aandoening te schreien: „jongen, wat beleven we een pleizier van je".

„En ga je nu eens met me wandelen?" vroeg Mientje, die met groote oogen haar broeder aan alle kanten opnam.

„En dan ga je toch ook dadelijk naar dominee, om je eens te laten kijken!" meende moeder.

Hendrik ging alras met Mientje op 't pad; hij trotsch als een pauw, zij naar alle kanten schouwende, of iedereen hun wel genoeg aandacht schonk. In de verte ontwaarde zij tot hare vreugde den oudsten zoon van den grutter, die op de kleine school als aspirant-kweekeling fungeerde.

„Daar heb-je Piet de Jong, Hendrik!"

Van de andere zijden kwamen de zoons van den burgemeester aanloopen, „de jonkers van het kasteel." Hendrik ging onmiddellijk naar hen toe, en waarschuwde Mientje: „Hoor eens, Piet niet vragen om mee te loopen!"

Meester's zoon was den grutters-telg te groot geworden.

III.

„Mijn zoon, de student!"

Dominee glimlachte altijd, wanneer hij Juffrouw de Weerd bij elke passende gelegenheid aldus haar zoon hoorde aanduiden, en zoo werd Hendrik in de pastorie schertsend „mijn zoon, de student" genoemd.

Hendrik was inmiddels naar Amsterdam getrokken, en kwam geregeld met de vacantie te huis. Dan kwamen zijn oude vrienden hem opzoeken en Hendrik liet zich ook eens bij hen zien, doch dit werd allengs zeldzamer. Vroegen zij hem als van ouds „om mee te gaan loopen", dan had hij altijd eenig beletsel, wat niet verhinderde, dat hij wel met de jonkers van het kasteel omging. Piet de Jong, die veel bij Meester aan huis kwam, begon het eerst te klagen, enkelen volgden daarin, en bij dominee aan huis lag in het „mijn zoon, de student," reeds een zweem van bitterheid. Meer en meer werd het ieder duidelijk, dat de schoolmeester's zoon zich zijnen dorpsgenooten ontwassen voelde.

Aanvankelijk een vriendelijke, voorkomende jongen, werd hij nu een stugge mijnheer, wiens vormelijkheid zijne oude vrienden hinderde, al had men minder te klagen over hetgeen hij deed, dan wel over hetgeen hij naliet.

„Je bent niet aardig tegen Hendrik" zei moeder de Weerd eens tot Piet de Jong.

„Hij is ook zoo trotsch geworden, juffrouw."

„Trotsch, niets geen trotsigheid, hoor — hij is altijd even net en bescheiden."

„Nou!" meende Piet, en dat „nou" was veelzeggend: „denkt u, dat hij nog met mij zou willen omgaan?"

„Ja, maar hij is student...." gaf moeder de Weerd tot bescheid.

„En ik word maar schoolmeester, evenals zijn vader!"

De Meestersche werd boos op Piet, en daar Mientje partij trok voor den grutterszoon, werd de verstandhouding tusschen moeder en dochter een oogenblik verstoord. „Moeder trekt altijd zijn partij." —

„Daar steekt een geleerde in jouw zoon, meester!" merkte de oudste wethouder op, „Al die luidjes, die zoo stiekem er heengaan, dat worden allemaal professors of geleerden."

Meester glimlachte: „Ik hoop het." Het was hem niet ontgaan, dat Hendrik

meer en meer vervreemdde van den kring, waarin hij was grootgebracht. Aanvankelijk had hij dit Hendrik een enkel maal lachende doen gevoelen, doch de zoon had daarop gezwegen, en Meester troostte zich met de gedachte, dat Hendrik voor het Indische leger was bestemd.

Oom Dirk, de blikslager van de Looiersgracht, bij wien Hendrik in zijn jonge jaren veel vriendschap had genoten, klaagde al spoedig, dat hij „neef den pil" nooit meer zag, en ofschoon moeder dit tegenover oom Dirk in haar brieven vergoelijkte, meende zij toch „van haar hart geen moordkuil te mogen maken. — „Zie je, Dirk is toch eigenlijk maar een blikslager, hij werkt nu wel met twee knechts, maar .... zie je, als je nu hoort, dat Hendrik omgaat alleen met jongelingen van den rijkdom en van de sjiek, dan begrijp je toch wel, dat-i niet bij oom Dirk kan thuis liggen."

„En z'n vader is toch maar een schoolmeester!" merkte Mientje ironisch op.

„Dat is toch heel wat meer dan een blikslager."

„En als ik nu eens getrouwd ben ...?"

„Kind, zóover zijn we nog niet, Hendrik is een veel te goede jongen, dan dat je kwaad van hem moogt zeggen."

Nog een jaartje, en Hendrik zou officier van gezondheid zijn; de kerstvacantie bracht hij te Amsterdam door, slechts met „het oude en nieuwe" kwam hij even over, en daarna deelde hij mede, dat hij waarschijnlijk gedurende de zomervacantie de praktijk van den dokter te Zeeduinen — een dorpje onder den rook van den Haag — zou waarnemen.

Mientje's verloving stond op het punt van publiek te worden: zoodra Piet de Jong de acte voor 't Fransch zou hebben gehaald, mocht hij zich als den verloofde van de Weerd's dochter beschouwen.

„We zijn jou natuurlijk te min!" had Mientje tot haar broeder gezegd.

Hendrik wist daarop niet veel te antwoorden; 't klonk lachend: „Je bent toch waarachtig zoo min niet."

„Ja maar," riep Mientje eenigszins triomfantelijk, „hij doet examen voor het middelbaar, dan is-i net zoo goed als een dokter!"

Piet de Jong „kreeg acte voor het Fransch," het engagement werd publiek, en moeder de Weerd — gelokt door een advertentie betreffende een plezier-trein naar de hoofdstad, kreeg eensklaps het denkbeeld om eens naar Amsterdam te gaan: „Ze moest toch Hendrik's kamer eens zien," en nog honderd andere zaken meer, die haar belang inboezemden.

't Kostte heel wat moeite, om Meester voor dit plan gunstig te stemmen; de goede man had sinds jaren het dorp niet verlaten; zonder dringende noodzakelijkheid verzuimde hij geen enkelen schooltijd, en van de plannen voor de vacantie ontworpen, kwam gewoonlijk niets. Nu eens moest Meester zijn vrijen tijd benutten, om „zijn boekjes te herzien" en voor de pers gereed te maken, dan weer had hij een ander voorwendsel, en lachende merkte hij op: „Aan een ouden boom moet je niet roeren." Hij voelde zich gelukkig in zijne omgeving, en verveling kende hij niet.

Zoo geviel het, dat Hendrik tot zijne groote verbazing het bericht ontving, zijne ouders, zuster en aanstaanden zwager met den pleiziertrein te mogen verwachten.

„Een pleiziertrein!" hoe haalde moeder het in haar hoofd, „typisch!" Maar zijne raadgeving, om niet van die gelegenheid, „uitsluitend voor den minderen man bestemd" gebruik te maken, baatte niet. Mientje hield „stok en stijf staande," „dat Piet het geld niet op den rug groeide," zoodat moeder eindelijk toegaf, ofschoon zij meende, „dat je aan je stand toch ook wat verplicht bent." —

„Wat slenter jij zoo vroeg hier?" werd Hendrik gevraagd, toen hij in een keurig politiek op het perron van het Rhijnspoorwegstation heen en weer wandelde. „Krijg je bezoek?"

„Een paar provinciaaltjes, dorpsgenooten, waarvan ik niet af kan. Als jongen ga je op zoo'n dorp met allerlei slag van menschen om...."

„Veel plezier!" klonk het ironisch. —

Daar naderde de trein. „Weer wat boertjes! Echte hoor!" merkte een der stationsambtenaren op in een heel leelijk Amsterdamsch accent, „je kunt ze proeven!"

De boeren vormden nu juist niet de meerderheid van de pleizierreizigers, voor het grootste deel bestaande uit kleinsteedsche winkeliertjes van allerlei slag, een bonte massa, gewapend met karbiezen en mandjes, met groene reiszakken of glimmende valiezen.

„Daar is-i, daar is-i!" riep moeder de Weerd luide uit, toen zij eindelijk haar zoon ontwaarde, en zij ging voort tot de vrouw, waarmede zij gereisd had, „Ziet-u, juffrouw, dat is 'm — maar niet in uniform, zooals ik dacht, daarom kende ik hem zoo gauw niet; — precies een officiers-uniform, weet-u, met een sabel er bij."

Hendrik — bijzonder kalm, den stroom van reizigers langs zich latende trekken, — wachtte op het nevenperron zijne familieleden af. Hij kleurde, toen hij moeder ontwaarde: waarom had zij die roode sjaal niet thuisgelaten, en dan die opzichtige hoed....

Hij wisselde een handdruk met vader, moeder viel hem bijna om den hals: „Jongen, wat ben ik blij, dat ik je zie."

„Je hebt niet te vragen: *dic cur hic*?" zij Piet de Jong lachende.

„Zou-je dat mandje ook hier laten?" vroeg Hendrik aan Mientje, „Zie-je, hier in Amsterdam..."

„Ben-je mal, jongen! al ben jij er te trotsch voor, ik of Piet zullen het wel dragen."

Moeder had intusschen afscheid van haar reisgenooten genomen: „Nou, dag juffrouw, veel pleizier in Amsterdam; nu heeft u hem gezien, mijn zoon den student, zei ik er nou te veel van? Nou, atjuusjes, misschien zien wij elkaar van avond wel weer, bewaar uwes maar een plaatsje."

Meester de Weerd was vol bewondering voor den ijzeren stationskap; Hendrik overwoog of hij een vigelante zou nemen: „de roode sjaal van moeder...." maar met hun vijven ging dat moeielijk.

„Nu wandel ik met vader voorop," zei hij, „dan volgt u...."

Dat was echter volstrekt niet moeder's bedoeling; „Je begrijpt, jongen,

«... Nou, atjuusjes, ...»

'n verliefd paartje...: zij komen wel achter aan, wij gaan met ons drietjes knusjes voorop."

„Zou u uw sjaal ook....?"

Moeder viel hem onmiddellijk in de rede. „Wel neen, jongen, dankje, hoor. Wat zeg je wel van mijn hoed?"

Zij wandelden voort. Meester had geen oogen genoeg voor al hetgeen zich aan zijn blikken voordeed, moeder was opgewekter en bewegelijker dan ooit. Nu wilde ze hier stilstaan, dan daar, om al hetgeen hare oogen boeide, beter te kunnen aanschouwen. — „'t Glazen paleis, daar moeten wij naar toe, jongen. Je bent er zeker wel eens geweest, hè? Is 't er duur?"

Reeds op de hooge sluis ontmoette Hendrik enkele zijner kennissen, die blijkbaar elkaar aanstootten, en daarna glimlachten. — Meester's zoon wenschte zijne ouders mijlen ver.

Een uurtje later werd het Panopticum bezichtigd. Hendrik vond het een vreeselijke tocht door die zalen van het slechts kort te voren geopend museum. Moeder's naieve opmerkingen, vaak luide geuit, ergerden hem.

„Spreek wat zachter, de menschen kijken zoo."

„Wel, jongen, ik kijk ook — ik kijk mijn oogen uit, daar zijn we hier voor," en op een der beelden wijzende, riep zij — „ajakkes wat een leelijkert, als je er zoo eens een in je bed vond".

Een bekend Amsterdamsch hoogleeraar liep er met familieleden rond, prettig getroffen door de gulgauwe opmerkingen van dat „vrouwtje van buiten." Hendrik groette, de hoogleeraar dien groet beantwoordende, herkende den jongen de Weerd. Door het gedrang konden beiden een oogenblik niet voort.

„Kom je hier ook eens met je kennissen kijken?"

„Provinciaaltjes, professor" klonk het met een gemaakt lachtje, „dorpsgenooten."

„Wie is die oude heer met dien interessanten kop?"

Hendrik kleurde: „De onderwijzer van ons dorp, de Weerd."

„Je vader?" vroeg de hoogleeraar verwonderd. „Ben jij dan een zoon van de Weerd van de boekjes? — Dat heb ik nooit geweten. Doe mij het genoegen en breng mij eens met je vader in kennis."

„Wel, mijnheer de Weerd, ik acht het een groot voorrecht persoonlijk met u kennis te mogen maken!" De eenvoudige dorpsschoolmeester, die daar een professor vóor zich zag, werd een weinig zenuwachtig, hij begreep niet, waaraan hij die eer had te danken. „Mijn zoon . . . ."

„Ik heb nooit geweten, dat uw zoon hier studeerde, ik meende altijd te hebben gehoord, dat de jonge de Weerd een zoon was van den Arnhemschen bankier."

De oude man voelde iets in zijn keel „O, zoo," zeide hij al slikkende: die laatste mededeeling trof hem diep, omdat hij maar al te goed begreep, dat de zoon den vader had verloochend.

„Ik hoop intusschen, mijnheer de Weerd, dat uw zoon zich in zijn vak een even grooten naam mag maken als zijn vader er een als onderwijzer veroverde;" verder geen woord van onnoodige vleierij; de professor maakte het den schoolmeester gemakkelijk, en deed dezen al spoedig vergeten tegenover wien hij stond.

„Wie is dàt?" vroeg moeder heel nieuwsgierig. „Wat zeg je, jongen, een professor? — ps. ps. Mientje, Mientje, kijk eens, vader staat met een professor te praten," en daarna wrong zij zich door de menigte heen, om toch ook een enkel woordje van dien hooggeleerde te krijgen.

Al pratende verlieten de Weerd en zijn nieuwe kennis de bovenzalen en trokken naar het restaurant; de anderen volgden; weldra werd een tafeltje gekozen en de professor zette zich naast den ouden man. „Uw vrouw, mijnheer de Weerd?" werd gevraagd, en daarna klonk het der Meestersche als muziek in de ooren: „Een aardig uitstapje, mevrouw. — Heeft u een groot gezin?"

„Eén dochter, mijnheer de professor, en dan mijn zoon, den student!"

„En mijn aanstaanden schoonzoon," vulde de Weerd aan.

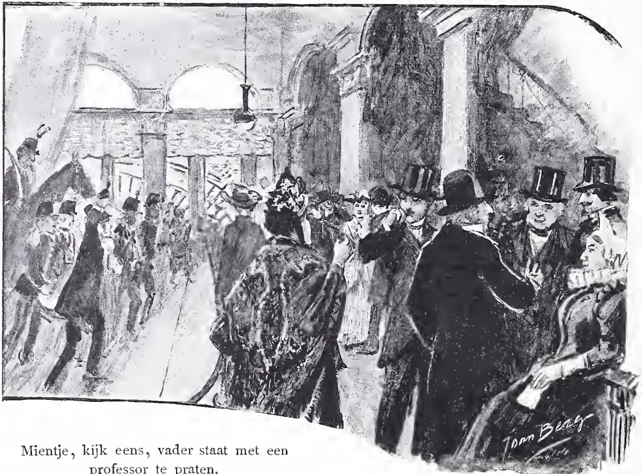
„Ook bij 't onderwijs? Komaan, een prachtige roeping, mijnheer de Weerd, vooral met u tot voorbeeld. — Maar nu wil ik u niet verder storen," en de professor nam afscheid.

„Mijnheer de Weerd, als u eens weer in Amsterdam komt, wil dan eens bij mij komen praten."

't Klonk zoo eenvoudig, en zoo welgemeend, dat het meester de Weerd trof, terwijl Hendrik's trots er door werd gestreeld, — de roode sjaal van moeder scheen niet meer zoo opzichtig.

Intusschen had deze ontmoeting Meester een vlijmende wonde toegebracht: zijn zoon had zich voor den vader geschaamd, en telkens voelde nu de oude man die wonde steken.

In den laten middag bezichtigden de Weerd en de zijnen het Koninklijk Paleis; daar stonden zij ook een oogenblik stil voor het bekende

Mientje, kijk eens, vader staat met een professor te praten.

schilderstuk van Jan Lievensz; Meester met de handen op den rug, las halfluide:

„De zoon van Fabius gebiedt zijn eigen Vader
Van 't paard te stygen voor Stadtseer en aghtbaarheydt,
Die kent geen bloet, en eischt dat hij eerbiedigh nader,
Dus eert een man van Staat, het ampt hem opgeleidt."

„Wel heerejee, dat gaat toch niet!" riep moeder uit; „Hoe konnen ze dat nou in die oude tijden doen; er stond toen toch ook al geschreven: eert uwen vader en uwe moeder opdat ge lang leven moogt op aard."

„Ziet u," merkte Piet de Jong op, „dat ziet hier op de officieele verhoudingen."

„Maar wat zei dan zoo'n man tegen zijn vader," vroeg juffrouw de Weerd eenvoudig, „mijnheer of Pa?"

„Waarschijnlijk, burgemeester of consul, vrouw," merkte de Weerd op,

en met een melancholisch glimlachje voegde hij er aan toe: „Als vader zou ik er dan ook minder op gelet hebben, wat mijn zoon zeide, dan wel, wat hij dacht en gevoelde!"

IV.

Hendrik had zijn laatste examen met glans afgelegd; zooeven had een telegram van den Amsterdamschen hoogleeraar, met wien Meester in het Panopticum kennis maakte, het heerlijke nieuws gebracht.

„Nou is-i dokter," juichte moeder, en zij lachte en schreide in zenuwachtige opgewondenheid, „nou is-i heusch dokter!"

„Arts, meent-u," merkte Mientje's verloofde op.

„Arts of dokter, dat is immers precies hetzelfde, nou is-i dokter, dokter de Weerd!" En terwijl hare oogen zwommen in tranen zeide zij tot Meester: „Wel vader, wat zeg je er nu van?"

Meester knikte slechts en sprak niet. Van alle zijden kwam men hem gelukwenschen met zijn knappen zoon, van wien hij nog zooveel vreugde kon beleven, die zijn naam eer aandeed, en de Weerd nam met een melancholisch glimlachje die betuigingen in ontvangst.

Men dacht de reden van Meester's stilzwijgen te bevroeden: Hendrik moest immers naar de Oost, en dat verdroot den ouden man; en niemand begreep wat er in dien vader omging. — Mocht hij klagen, zoo vroeg hij zich af, dat die zoon hem was ontgroeid, dat die zoon een pad insloeg, waar wel eer en glorie hem wachtten, doch waarop de vader hem niet kon volgen. — Ben ik niet te zelfzuchtig, vroeg hij dan, om dien jongen steeds aan mijne zijde te wenschen, als een jonge vriend, gelijk ik mij dit in de eerste jaren van mijn huwelijk heb gedroomd?

En als die oude man dan de idealen van voorheen vergeleek met de werkelijkheid van het heden, dan proefde hij den bitteren alsem in zijn levenskelk.

„Ik ben te zelfzuchtig!" klaagde hij vaak.

Moeder juichte: „Hendrik zou niet naar dat apenland gaan!" Een lichaamsgebrek maakte den jongen arts voor den dienst in de tropen ongeschikt. Hij zelf kwam dit mededeelen.

„Dan wordt je hier dokter," riep moeder vroolijk uit.

O neen, daaraan dacht Hendrik niet; hij was reeds in onderhandeling met den collega uit Zeeduinen, wiens practijk hij in het vorige jaar had waargenomen; hij had ook nog andere plannen, daar zou hij van daag of morgen wel eens nader over praten.

Den volgenden dag wachtte hij Meester nà schooltijd op. „Vader, ik zou wel eens even met u willen spreken," en daarna gingen beiden den moestuin in.

„Ik ben van plan te gaan doctoreeren, vader."

Meester zag zijn zoon verwonderd aan: „Doctoreeren, je bent toch zoo goed als...."

„Dat is te zeggen, ik heb als arts volledige bevoegdheid, maar 't is me om een titel te doen, de een let daarop, de ander niet."

„Zie dan, dat je een jonkheerstitel krijgt, dat is nog voornamer!" zei de Weerd laconiek.

„Als dat mogelijk was, zou ik het zeker beproeven," verklaarde Hendrik, „maar... wat ik u nog vragen wilde: zou u mij tweeduizend gulden willen geven of leenen?"

„Wilde-je zoo'n titel koopen?" vroeg Meester verbaasd.

„Koopen is het woord niet: om hier te promoveeren zou ik nog eens alle examens moeten afleggen, ga ik daarentegen een paar maanden naar een Duitsche Universiteit, dan kan ik daar een bul halen, maar daartoe heb ik natuurlijk geld noodig."

Meester zweeg: vader en zoon wandelden langzaam voort. „Hoe denkt u daarover?" vroeg Hendrik eindelijk.

„Dat zal ik je ronduit zeggen, jongen," zei Meester, zich voor zijn zoon plaatsende; „Misschien zie ik het verkeerd in — andere tijden, andere zeden en hoogstwaarschijnlijk ben ik niet genoeg met den tijd meegegaan — maar ik vind dat jagen naar eer en roem een treurig verschijnsel; een ieder wil niet alleen meer zijn, maar vooral meer schijnen; als iemand zich in stede van dansmeester *professeur de danse* noemt, dan lach-je daarom, en toch begeer-jij hetzelfde als hij: een titel, die bloot een titel is, want de wetenschap, de som van je kennis wordt geen fractie grooter. — Maar dat alles daargelaten, wil jij doctoreeren, ga-je gang, ik geef er evenwel geen geld toe, trouwens ik heb het niet; wat ik kon missen, gaf ik je — nu moet ik ook aan je zuster denken."

„'t Zou slechts in leen zijn, tegen rente."

Meester schudde het hoofd. — „Neen jongen, dat doe ik niet. Tracht een groot man te worden, maar zoek de grootheid niet, vlied de ijdelheid."

Hendrik begreep, dat alle verdere moeite te vergeefsch zoude zijn, toch griefde de weigering hem, omdat hij zich allerlei illusien van dien dokterstitel had beloofd.

„Waarom ben je zoo stil, jongen?" vroeg moeder wat later.

Eerst wilde hij 't niet bekennen, doch eindelijk deelde hij haar mede, wat hem zoo na aan het harte lag, en moeder was onmiddellijk voor zijn zaak gewonnen. „Ik geef je groot gelijk, jongen, ze mogen wel weten, dat jij zoo knap bent. Ik zal er met vader eens ernstig over spreken."

Meester bleef evenwel bij zijn vast besluit — „We mogen 't niet doen."

„Als het tot geluk van mijn jongen kan strekken?"

„En Mientje dan?" vroeg meester.

„Ik kan niet alles op een goudschaaltje leggen, en al zou ik me dan ook wat bekrimpen, 't zal van mijn erfdeeltje af, daar ben ik toch baas over."

Dit laatste argument woog zwaar bij de Weerd, en bleef hij lang weerstand bieden, eindelijk moest hij toegeven: „'t Is goed, vrouw, doe jij het, jij bent meesteresse over dat geld, ik kan het niet verder beletten, maar of jij daarmede het hart van den jongen behouden zal, ik vrees van neen."

Hendrik ging naar Heidelberg, en provomeerde daar. Kort hierop kon men in alle Haagsche bladen lezen, dat Dr. H. de Weerd, arts, zich te Zeeduinen als geneesheer had gevestigd.

„Dokter de Weerd!" moeder was innig gelukkig. Meester zweeg: hij begreep het: die zoon — zijn eenige — was voor hem verloren, en dat verlies voelde hij diep.

Intusschen had Piet de Jong examen voor „het middelbaar" gedaan en Mientje dacht aan trouwen, want Piet stond reeds te D. op de nominatie.

„'t Tractement is wat schraaltjes," meende Mientje.

„'t Is bijna tweemaal meer, dan ik ooit gehad heb," merkte Meester op.

„Ja ziet u: maar 't is hier bij het middelbaar onderwijs — je moet een stand op houden ...."

„Wel zeker," zei Meester, „stand ophouden, dat is tegenwoordig de leuze, en al die standophouders zullen ten lange laatste met dat òphouden zóó boven hun kracht gewerkt hebben, dat de heele stand met hen naar den kelder gaat."

Eer nog Mientjes trouwdag was bepaald, kwam de heuglijke tijding, dat Hendrik geëngageerd was: „verbeeld-je — Hendrik geëngageerd en met .... een freule!"

„Zoo," zei Meester heel eenvoudig.

„Wat zeg je dat koel, man, ben je daar dan niet innig gelukkig over?"

„Neen, vrouw ...."

„En hij schrijft, dat het zoo'n lief meisje is, en .... van zulk eene voorname, deftige familie...

„Vind-jij dat het laatste zooveel gewicht in de schaal legt?"

„Natuurlijk ...."

„Zeker alleen voor het meisje, want Hendrik zal toch niet kunnen beweren, dat hij afstamt van eene voorname familie."

Moeder werd kregel, „Als je alles zoo gaat schiften."

„Neen, vrouw, dat is mijne bedoeling niet, maar ik had liever gewenscht, een dochter rijk te worden, dan nu te kunnen zeggen, dat ik een zoon heb, die met een adellijke juffrouw is getrouwd."

Twee dagen later kwam er een brief, die moeder de Weerd in verrukking bracht; een brief van de aanstaande schoondochter aan „Mevrouw de Weerd" en de aanhef luidde: „Lieve Mevrouw."

„Nu zie je toch wel, dat het een aardig, eenvoudig meisje is, net als Hendrik schrijft."

„En wanneer komt Hendrik haar aan zijne ouders voorstellen?" vroeg Meester kalm.

„Hij zal het zoo druk hebben met zijn practijk."

„Zoo," zeide meester weer en verder werd daarover in de eerste tijden niet gesproken, want moeder, die aan ieder zoo hoog had opgegeven van hare aanstaande schoondochter, moest al spoedig allerlei voorwendsels zoeken, om te kunnen verklaren, waarom noch Hendrik, noch zijne aanstaande op de bruiloft van Mientje verschenen.

Mientje was heel boos: „Mijn eenige broer blijft weg, 't is een schande!"

Moeder wilde het nog vergoelijken; hoezeer 't haar zelf smartelijk had getroffen, zij wilde zich voor het publiek goed houden, zij wilde aanvankelijk het zich zelf niet bekennen, maar eindelijk moest zij toegeven, dat 't niet lief van Hendrik was: „Wil ik je eens wat zeggen, meid," riep zij uit, „'t is alleen de schuld van dat meisje, dàt houdt hem tegen."

Eenige maanden later verscheen er een brief van Hendrik, waarin hij verzocht om de stukken voor zijn huwelijk gereed te doen maken; hij zou natuurlijk heel gaarne zijn ouders bij de verschillende festiviteiten zien, schreef hij, „maar aangezien het zoo vreeselijk stijf en deftig zal zijn, waar u niet van houdt, blijft u misschien liever thuis. Laat voor alle gevallen een notarieele toestemming maken; u kunt u dan nog altijd bedenken."

„Wil-jij er eens met den notaris over spreken, vader!"

Meester knikte ontkennend: „Neen, vrouw, dat is niet noodig."

„Maar waarom niet?" vroeg moeder verwonderd.

„Omdat ik mijne toestemming niet geef."

„Wa-blief?"

„Hendrik heeft zich zonder mijn raad of toestemming verloofd, hij heeft het niet noodig geacht mij met zijne aanstaande vrouw in kennis te brengen, welnu, dan moet hij ook niet om eene toestemming voor zijn huwelijk vragen; — waar ik toestem, moet ik goedkeuren, en dat kan ik niet."

Moeder vond die weigering te erg, maar Meester wilde van geene toestemming weten: „Ik zeg niet dat ik afkeur, maar ook niet dat ik goedkeur. Als Hendrik mij zijn meisje heeft gepresenteerd, dan zal ik beslissen; — ik heb ook mijn trots, de trots van een man, die eenvoudig en burgerlijk is, die weet zijn plicht te hebben gedaan, maar voor wien, god lof, zich nog geen zoon behoeft te schamen!"

V.

't Zou weldra veertig jaren geleden zijn, dat de Weerd aan het hoofd der Doornbergsche dorpsschool werd geplaatst, en alle dorpsgenooten waren het er over eens, dat die dag niet onopgemerkt mocht voorbijgaan. De jonge, voortvarende burgemeester stelde zich onmiddellijk aan het hoofd van eene commissie. Leerlingen noch oudleerlingen bleven achter, en wilde de gemeenteraad zich niet onbetuigd laten, de ambtsbroeders uit de provincie zouden de Weerd een schitterende ovatie brengen.

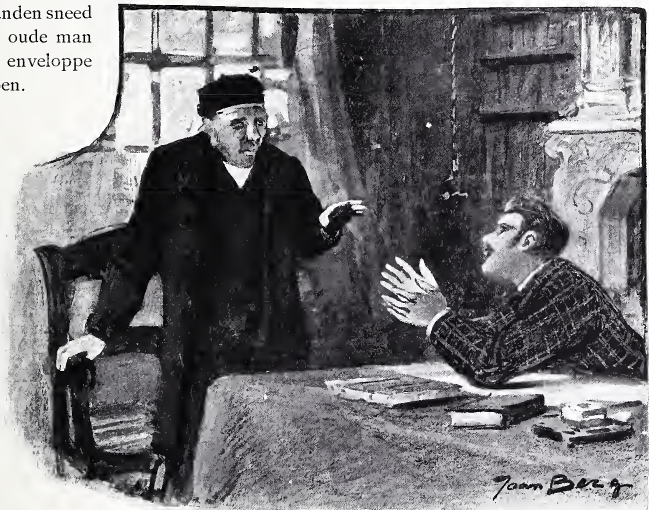
De Weerd werd van dit alles onkundig gelaten. Schoon de jaren klommen en het haar vergrijsde, bleven zijn ijver en nauwgezetheid voorbeeldeloos, en toch vroeg die oude man zich zelf wel eens af: waartoe zwoeg ik en slaaf ik; zijn die kinderen zooveel gelukkiger door de wetenschap, zullen de ouders nu meer vreugd van hun kroost beleven? —

Hendrik is getrouwd met hetgeen men noemt „een acte van eerbied;" op aandringen van zijn vrouw heeft hij zich te 's-Gravenhage gevestigd, waar hij zich zeer luxueus heeft ingericht; hij is thans vader van een drietal, en

ook Mientje heeft reeds een klein gezin, eene weelde, welke zoo zwaar weegt, dat moeder de Weerd de oudste van die telgen tot zich heeft genomen, zoo het heette voor eenige weken, zoo het scheen voor onbepaalden tijd.

Van Hendrik hoorde of zag men niets, totdat eensklaps een brief uit den Haag meester kwam verrassen.

Met bevende handen sneed de oude man de enveloppe open.

... en al diens moeite en overredingskracht zouden wellicht nog vruchteloos zijn geweest....

„Beste vader;" het schemerde Meester voor oogen — hij had zijn kind dan toch niet geheel verloren.

Het epistel was groot, vier zijdjes fijn beschreven, en al lezend schudde Meester nu en dan het hoofd — 't was niet zoozeer de verloren zoon, die berouwvol tot den vader terugkeerde, 't was de jonge man, die onder allerlei geldelijke verplichtingen de hulp inriep van den dorpsschoolmeester.

„.... Mijn huishouden kost veel, onder mijne patienten heb ik vele non-valeurs — tijdelijke verlegenheid doet mij thans tot u komen."

De brief vloeide over van allerlei hartelijke betuigingen, maar juist datgene, wat de vader daarin zoo gaarne gevonden had, ontbrak: eenvoud, en toch .... wat daar geschreven stond, tastte dien man in het gemoed.

„Naar ik tot mijn vreugde verneem, zal uw veertigjarig jubileum op passende wijze worden herdacht," las de Weerd in het postscriptum: „ik verklaar u plechtig, dat als ik eenigszins kan ...."

„Niet noodig," mompelde Meester. Hij sloot den brief in het geheime

laadje van zijn secretaire en wandelde 's middags naar het gemeentehuis.

„Burgemeester, zou ik U een dag verlof mogen verzoeken?"

„Wel zeker, Meester; natuurlijk — wanneer wil-u?

„Maandag aanstaanden, Burgemeester."

Het hoofd der gemeente lachte: „neen meester de Weerd, alle dagen — maar Maandag niet."

„U zou er mij een groot, een heel groot genoegen mee doen," verzekerde de oude man plechtig.

„Je wilt toch niet je feest ontloopen?" vroeg nu de burgemeester verwonderd.

De Weerd aarzelde een oogenblik en zeide eindelijk: „Ja."

„Maar, dat is onmogelijk, dat mag niet, dat kan niet!"

„Burgemeester, als u er wat aan kan doen, wil dan alle festiviteiten voorkomen."

De toon van Meester getuigde van zooveel ernst, dat de burgemeester er versteld van stond, en al diens moeite en overredingskracht zouden wellicht nog vruchteloos zijn geweest, hadde ook niet dominee meester de Weerd overtuigd, dat het feest — zij het dan ook in bescheiden vorm — moest doorgaan.

De Weerd zwichtte ten laatste voor het argument: „Je zoudt niet alleen je dorpsgenooten leed doen, maar voor vele van je ambtsbroeders den schijn van aanstellerij op je laden, en daarvoor moeten wij je vrijwaren." —

„Dat is de Weerd weer op en top," zeide de dominee, toen Meester vertrokken was.

De burgemeester lachte genoegelijk; „Hij zal Maandag wel wat anders zeggen; — 't is natuurlijk nog een geheim, een groot geheim, maar ik wil het u wel mededeelen: — hij is op mijn instigatie voorgedragen voor een lintje, ik heb alle hoop dat het lukken zal."

„Een schoolmeester gedecoreerd!" zei dominee.

„Waarom niet — omdat burgemeesters en dominee's wel gedecoreerd worden?" klonk het eenigszins sarcastisch. —

Meester keerde met een bezwaard gemoed huiswaarts, hij dacht zoo weinig aan feestvieren, de brief van zijn zoon nam hem geheel in beslag. Hij had iets te missen, al ware 't niet veel — een Oostenrijksch lot had hem een prijsje geschonken — maar hij vroeg zich telkens af: „Zal het niet een droppel zijn in de oceaan, en als ik 't avond of morgen kom te vallen, zal Moeder dan kracht genoeg hebben om te weigeren?"

Hij schreef breedvoerig aan zijn zoon, een brief vol levenswijsheid — hij was niet ongenegen om iets te doen, maar hoeveel had Hendrik wel noodig om voor goed geholpen te zijn? „Speel open kaart met mij, jongen!" besloot hij.

Meester kon er niet van slapen: geldzorgen had hij nooit gekend, maar hij bevroedde er al de ellende van; en had hij zich allengs eenigszins getroost over het verlies van zijn zoon, nu dien zoon ongelukkig te weten, dat pijnigde hem, dat wondde hem diep.

En maandags morgen was het geheele dorp op de been, de school was versierd met groen en bloemen, de kinderen liepen in feestdosch, de ouderen in hun zondagsgewaad. Reeds vroeg kwam de brievenbesteller met tientallen van brieven; zenuwachtig doorliep Meester de adressen — daar was een brief van Hendrik. — Moeder was druk in de weer voor 't groote feest; zij schreide van vreugde, toen zij al die versieringen zag, en daardoor had Meester gelegenheid Hendrik's brief ongestoord te kunnen lezen: — Hendrik had op dit oogenblik heel weinig tijd, hij feliciteerde vader van harte; een der kamerheeren had gisteren een hoogst ernstig ongeval gehad, Hendrik had de eerste hulp geboden en daarmede veel succes behaald — later zou hij uitvoerig schrijven: hij was dringend verlegen om tien duizend gulden.

Het postscriptum meldde nog nader: „Zend mij toch ten spoedigste voorloopig een twee duizend."

Meester zuchtte diep — de tranen stonden in zijn oogen — maar hij had nu andere plichten; daar kwam Moeder aan met een groote kist: een paar gedienstige handen hadden reeds hamer en beitel gereed, en weldra werd voor Meester's oogen een zestiental keurig gebonden boeken uitgepakt; — zijn uitgever schreef hem: „Laat mij u een klein bewijs van hoogachting schenken, wil als een herinnering aan dezen dag van mij aannemen: een exemplaar van Winkler Prins' *Encyclopaedie*."

Meester had nauwelijks den tijd die goede gave in te zien, want daar kwamen de schoolkinderen en de feestcommissie, met muziek voorop en omstuwd door de dorpsgenooten; de oude man werd naar de school geleid, de burgemeester hield een toespraak, en toen deze het verledene in herinnering bracht, dwaalden Meester's gedachten eensklaps naar de plaats waar zijn zoon gezeten had: — dàär op het hoekje — en nu was die jongen verlegen om twee duizend gulden, dringend verlegen; Meester had al zijn wilskracht noodig om te beproeven de held van het feest te zijn, hij beet zich op de lippen, hij kon niet spreken ....

„Dat feest grijpt den ouden man toch aan, — 't zou zonde geweest zijn, als we er geen notitie van hadden genomen," merkte er een op.

Verschillende geschenken werden den jubilaris aangeboden; de burgemeester had zich echter in zijn hoop bedrogen gezien: „De regeering had geen termen kunnen vinden om den heer de Weerd voor een bijzondere onderscheiding voor te dragen."

Daar kwamen de ambtsbroeders, — ook al weer met geschenken en met toespraken, sommige lang en droog, andere kort en krachtig, maar alle getuigende van waarachtige hoogachting.

Men juichte en jubelde, eenige minuten lang was Meester onder den indruk van het oogenblik, en dan schoot eensklaps weer de gedachte aan Hendrik binnen.

Eindelijk verscheen de schoolopziener — een uiterst deftig persoon, officieel en afgemeten.

„Mijnheer de Weerd" begon deze dignitaris zijn lorgnet op de neus plaatsende: „Mijnheer de Weerd. Als ooit een geschiedenis van het Nederlandsche schoolwezen zal worden geschreven, dan zal de naam van Jan de Weerd daarin met gulden letteren staan geboekstaafd ...." aan loftuitingen verder geen gebrek, terwijl hij eindigde „.... en daarom, mijnheer de Weerd, is het mij aangenaam, hoogst aangenaam, door Z. E. den Minister van Binlandsche zaken te zijn gemachtigd *om namens de regeering* ...."

De burgemeester wrijft zich in de handen en denkt: „zij hebben 't toch gedaan, nou krijgt-i toch de eikenkroon!"

„.... om namens de regeering u te mogen aanbieden een geschenk, hetwelk u zeer zeker hoogst welkom zal zijn, namelijk .... de Nederlandsche encyclopaedie van Winkler Prins."

En nieuwe geschenken worden aangedragen, er komen telegrammen van verschillende autoriteiten, het Handelsblad wijdt een artikel aan „Jan de Weerd," en Meester heeft nu en dan moeite om zich te herinneren, dat dit alles hem geldt.

's Avonds wordt het feest door de dorpsgenooten in kleineren kring voortgezet.

Als de Haagsche bladen komen, zegt dominee: „Nu moeten wij toch eens kijken, of er al iets van ons feest is gemeld." Vluchtig ziet hij het blad in, en roept dan: „een oogenblik attentie!

De vrienden hebben wellicht gelezen, dat een kamerheer des Konings gisteren een ernstig ongeluk heeft gehad; daarop slaat het volgende:

> „De baron van Dalenoord heeft een rustigen nacht doorgebracht. Z. M. heeft zich heden per telegraaf omtrent het ongeval en den toestand van den lijder doen informeeren.
>
> Met genoegen kunnen wij mededeelen, dat de heer Dr. H. de Weerd, arts alhier, door den Koning-Groothertog is benoemd tot ridder in de orde van de Eikenkroon."

„Hoera, meester's zoon is ridder!" roepen er eenigen: de Weerd en zijn vrouw worden van alle kanten gelukgewenscht, en de oude man denkt: „Had-i maar tien duizend gulden gekregen."

VI.

„Tien duizend gulden," mompelde Meester in zichzelf, en in gedachten herhaalde hij: „tien duizend gulden."

„Nu heeft hij er tien duizend noodig, God weet wanneer misschien wel honderd duizend."

Nacht en dag houdt het den ouden man bezig, en waar hij een oogenblik zichzelf heeft afgevraagd: „heeft die zoon het aan mij verdiend," komt hem het woord van den apostel te binnen: „de kinderen moeten niet de schatten vergaderen voor de ouders, maar de ouders voor de kinderen."

Twee kleine knaapjes . . . . kwamen nader.

Voor zichzelf heeft hij niets noodig, maar als hij straks het hoofd heeft nedergelegd en Moeder zwak genoeg zal zijn om steeds te geven....?

Hij peinst en overweegt, en heeft eindelijk een besluit genomen.

„Ik ga morgen naar den Haag, vrouw.... den Minister bedanken."

Moeder keek vreemd op en zeide aarzelend: „Mag ik mee?"

„Waarvoor?" vroeg de Weerd eenigszins angstig, hij wilde voor zijn vrouw alles verborgen houden, totdat hij definitief alles had geregeld.

„Och.... ik wou de kleinkinderen zoo graag eens zien," en zij barstte in snikken uit: zij had dien vurigen wensch tot heden moeten verkroppen.

„Later, misschien.... nu niet," zei Meester beslist.

De Weerd ging den volgenden morgen op reis in zijn eenvoudig zondagsche gewaad, oogenschijnlijk even kalm als gewoonlijk.

In den Haag aangekomen liet hij zich het huis van zijn zoon wijzen, toen hij de mooie woning zag, schudde hij even het hoofd en zuchtte diep. — „En dan tienduizend gulden."

Hij schelde aan, een keurig gekleed dienstmeisje deed hem open. — „Is mijnheer thuis?"

„Ik zal eens zien, wil u maar in de spreekkamer gaan."

De oude man trad binnen: „Wil je zeggen, dat....

„O, ik ken u wel — ik zal even aan mevrouw zeggen, dat u er is."

Zij kende hem — dat trof den ouden man; 't zou zijn door zijn portret, geheel vergeten was hij dus niet in het huis van zijn zoon.

„Mevrouw vraagt, of de baron maar in 't salon wil komen."

„Baron?" vroeg Meester, „ik ben...."

Het meisje begreep nu door de een of andere kleinigheid, dat zij zich vergist had: „Ik dacht dat u de oude baron van Dalenoord waart. Wie is u dan, als ik vragen mag?"

„Meester de Weerd uit Doornbergen."

Het meisje verwijderde zich opnieuw en kwam terug met de mededeeling: „Ja, ziet u, de dokter is niet thuis, mevrouw vraagt of u dan straks maar eens terug zou willen komen."

Meester wilde vertrekken; in de gang hoorde hij een paar kinderstemmen: „Mag ik ze eens even zien?" vroeg hij haast bedeesd.

„Henri en Pierre!" riep het meisje. Twee kleine knaapjes, keurig gekleed met aanvallige gezichtjes kwamen nader. De Weerd voelde zijn oogen vochtig worden. „Is er geen Jan bij?"

„Neen, mijnheer, zulke gemeene namen houden we er niet op na."

„Zoo," zeide de oude man knikkende met het hoofd, „zeg dan aan den dokter, dat als hij Jan de Weerd wil spreken, dat hij dan tot hem moet komen. Ik kom niet terug." — En als hij de breede hardsteenen stoep is afgegaan en hij nog even die weelderige woning aanschouwt, dan schudt hij weer het hoofd en hij mompelt: „Hij heeft de grootheid gezocht, maar een groot man zal hij nooit worden."

LICHTBRONNEN ZONDER WARMTE. [1]

DOOR

DR. L. BLEEKRODE.

Onder de nasporingen op natuurkundig gebied, waarvan de resultaten voor het maatschappelijk leven groote beteekenis hebben, bekleeden die, welke zich uitstrekken over hulpmiddelen voor kunstmatige verlichting een voorname plaats en zij hebben aanspraak op belangstelling zoowel van vakmannen als van leeken. Zelfs zou beweerd kunnen worden, dat de snelle vlucht, die het proefondervindelijk onderzoek in onze dagen genomen heeft, in zekeren zin een afspiegeling vindt in het voortdurend optreden van nieuwe lichtbronnen, waarvan wij getuigen zijn, nadat men eeuwen lang zich met zeer primitieve verlichtingsmiddelen heeft beholpen. De wâlmende vetkaars, thans een zeldzaamheid, hoewel niet geheel verdwenen, was eertijds het hulpmiddel om licht te verkrijgen; in Engeland tot op 1130, waar zij volgde op brandende spanen van harsrijkhout in de muren gestoken, of merg van riet, dat men met was en vet had doortrokken, en een soort van kaars opleverde. Drie eeuwen later diende de vetkaars in Frankrijk eerst bij de verlichting van straten en pas in 1667 vond men het doelmatig haar in een lantaren te plaatsen. Daarop kwamen de waskaarsen en olielampen, waarbij in het laatst der voorgaande eeuw Argand de belangrijke verbetering door lampeglazen aanbracht. Hoe gebrekkig dit een en ander werkte, voor ons thans schier ongeloofelijk, kan blijken uit het feit, dat nog omstreeks 1830 een hofbal op de Tuileriën niet kon doorgaan, wegens de schadelijke dampen, die de honderde kaarsen verspreidden. Daarna trad de gasverlichting op; nadat in 1813 de eerste gasfabriek te Londen was in werking gekomen, werd dit nieuwe verlichtingstelsel in ons vaderland in 1832 te Rotterdam voor het eerst ingevoerd, waarop Amsterdam in 1835 volgde. Een veertigtal jaren bleef dit stelsel meester van het terrein en had olie en kaarsen op den achtergrond gedrongen, totdat nieuwe concurrenten, de petroleum en het electrisch licht, de gasfabrikanten uit hun rust opwekten en hen dwongen den strijd om het bestaan te gaan voeren. Daaraan heeft men de nieuwere gasbranders te danken, die in lichtglans hun mededinger trachten te evenaren, en deze streeft thans er niet meer naar zijn voorganger te verdringen; men ziet zelfs voorbeelden, waarin gas en electriciteit elkander wederzijds helpen om licht te verschaffen, ja het is reeds gebleken, dat daar, waar electrisch licht gebruikt wordt, ook het gaslicht meer uitgebreide toepassing vindt. Zoo werden te Berlijn, waar een goed georgani-

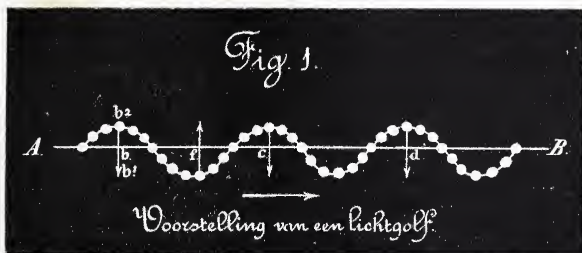
---

1) Bewerkt naar een voordracht door den schrijver over dat onderwerp gehouden te Utrecht en te 's Hage.

seerde electriciteits-maatschappij haar debiet uitbreidt, toch nog in 1889 een bedrag van 32 millioen kub Meter gas verbruikt; in Frankrijk waar in 1873 het gaslicht in 687 steden dienst deed, telde men in 1888 reeds meer dan 1000 steden daarbij, hoewel in dat tijdsverloop het electrisch licht reeds voor openbare en huisselijke verlichting in toepassing was gebracht. Behoefte aan meer licht schijnt dus wel het gevolg te zijn van het in gebruik komen van steeds meer krachtige lichtbronnen, en een eigenaardig bewijs voor dat opmerkelijke feit levert de verlichting van de bekende spiegelgallerij te Versailles. Deze zaal werd in 1745, tijdens de huwelijksfeesten van den toenmaligen Dauphin, voor het eerst verlicht; naderhand in 1873, bij een feestmaaltijd aldaar gegeven ter eere van den Shah van Perzië, in 1878 nogmaals bij een receptie door Mac Mahon tijdens een tentoonstelling. De verlichting geschiedde telkens met waskaarsen en nu blijkt uit de officieele bescheiden, dat om dezelfde ruimte te verlichten, men voortdurend het getal kaarsen heeft vermeerderd; men heeft achtereenvolgens 1600, 4000, eindelijk 8000 kaarsen noodig geoordeeld. Het bleek noodzakelijk alzoo na een tijdsverloop eener eeuw de lichtkracht te verdubbelen, en dit nogmaals na een tijdperk van vijf jaren, maar toen had men reeds het electrisch licht zien schitteren, en hoewel er nu vijfmaal meer kaarsen brandden dan één eeuw geleden, sprak niemand over een buitengewone glansrijke verlichting. De krachtige electrische lichtbron dwingt tot navolging; hier geldt de wet van den vooruitgang, die geen schreden achterwaarts meer toelaat.

Maar zou men hieruit mogen besluiten, dat wij thans, nu onze eeuw ten einde spoedt, beschikken over de beste wijze van verlichting, en dat wij, zooals men vaak in 't openbaar hoort verkondigen, in de electriciteit het licht der toekomst mogen begroeten, uitmuntende boven al zijn voorgangers? Geenszins, de toekomst behoort den mensch op geenerlei gebied, en hij kan daarover niet beslissen, zoo min op natuurkundig gebied als elders. Reeds gaan er stemmen op, en wel van bevoegde zijde, die verkondigen, dat al de fraaie lichtbronnen uit onze dagen, zelfs de electrische gloeilamp niet uitgezonderd, in qualiteit van het licht dat zij geven, en ten opzichte van het nuttig effect der toestellen, die zij voor hun productie noodig hebben, niet veel voor hebben boven de roetgevende kaars, die de Eskimo nu nog uit traan bereidt, om er de duisternis der poolnachten door te verminderen, of boven die, welke de pionnier in het verre Westen zelf uit talk moet vervaardigen. Dit moge paradoxaal klinken, maar het doel dezer regelen is juist den aandachtigen lezer te overtuigen, dat inderdaad de gebruikelijke middelen om licht te verkrijgen nog veel te wenschen overlaten, ja, dat wij eigenlijk daarmede op een dwaalweg zijn. De gronden voor deze bewering hangen samen met de beteekenis der lichtstralen als natuurkundig verschijnsel, en, tot recht begrip daarvan, wordt de herinnering vereischt aan de hypothese, die den hoeksteen vormt van de optica, dit is de vermaarde undulatie-theorie van onzen daardoor wereldberoemd geworden landgenoot Chr. Huyghens. Evenals bij de overige natuurkrachten, dient ook bij het licht een toestand van beweging tot grondslag, en daar deze niet denkbaar is zonder materie, zoo onderstelde hij de

aanwezigheid door de geheele wereldruimte eener uiterst dunne, hoogst veerkrachtige middenstof, die niet onderworpen is aan de zwaartekracht, en zich zelfs gemakkelijk door lichamen heen kan bewegen, die wij toch als zeer dicht kennen, b. v. het glas. Deze stof wordt *ether* genoemd, de lichtbron is het middel om zijn uiterst kleine deeltjes in zeer snelle heen en wedergaande slingeringen te brengen, de zoogenaamde lichttrillingen, die zich in rechte lijnen naar alle richtingen als lichtgolven of lichtstralen uitbreiden, daarbij ook door het oog heen de gezichtszenuw bereiken, en in de hersenen de gewaarwording opwekken, die wij *licht* noemen.

In fig. 1 is aangewezen hoe men zich den bewegingstoestand der etherdeeltjes in een lichtstraal heeft voor te stellen. Zij A B de richting, waarin hij zich voortplant, en de punten, etherdeeltjes, die hun trillingen volbrengen in lijnen loodrecht daarop, d. i. transversaal, dus zoodanig, als men bemerken zou, in een gespannen koord, waarop een krachtige slag gegeven wordt. Het verloop der kromme lijn wijst dan de achtereenvolgende uitwijkingen uit den evenwichtsstand aan der etherdeeltjes; voor b is die gelegen tusschen b_1 en b_2, en dit is dan een trilling of vibratie. Terwijl b het eerst begint, volgt een tweede deeltje iets later, daarna een derde, zoodat men er verder een aan zal treffen, namelijk c, die juist begint als b zijn geheele schommeling heeft volbracht, en zijn tweede aanvangt, deze beiden zullen dus op geheel gelijksoortige wijze schommelen en men noemt den afstand bc een golflengte, evenzoo cd, daar d gaat trillen als c zijn eerste, b zijn tweede schommeling voltooid heeft. Het is van groot belang in te zien, dat de deeltjes zich niet verwijderen van de lichtbron om in ons oog te komen, maar op hun eigen plaats op en neer gaan; wat zich schijnt te verplaatsen en in zekeren zin zich ook uitbreidt, is de afwijking uit den toestand van evenwicht, waaraan al de etherdeeltjes achtereenvolgens deelnemen; een beeld daarvan kan men opmerken op een korenveld, waar de wind de toppen der korenaren heen en weder doet wiegelen en het geheel den indruk geeft van een zich over den akker uitbreidende golfbeweging, hoewel men zeer goed weet dat de halmen op hun plaats blijven staan.

Deze uitbreiding geschiedt met verbazende snelheid, de grootste trouwens,

die men in de natuur kent; één seconde, nadat het eerste deeltje der lichtgolf in beweging is gebracht, heeft zij zich voortgeplant tot een deeltje ongeveer 300000 kilometers verder gelegen; de snelheid van het licht overtreft alzoo ongeveer een millioen malen die van het geluid, waarbij een luchtdeeltje op slechts ongeveer 332 Meters van de geluidbron af na één seconde in trilling komt.

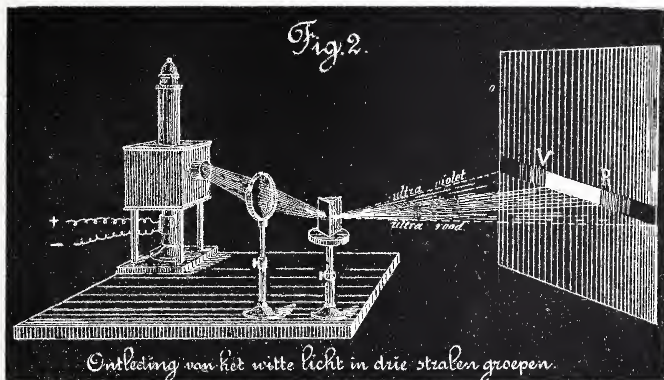
De golflengte is door proefneming ook nauwkeurig gemeten kunnen worden, en deze heeft wederom gestrekt, om het getal trillingen door een etherdeeltje per seconde volbracht, te doen kennen. Deze kennis is van groot belang, omdat men daardoor zich rekenschap kan geven, van hetgeen het verschil in indruk doet ontstaan, dat de verschillende lichtstralen op de gezichtszenuw te weeg brengen. Het bedrag dezer schommelingen is namelijk niet alleen buitengewoon groot, maar ook voor de verschillende soorten van lichtstralen niet hetzelfde, daaraan schrijft men toe het ontstaan der gewaarwording, die wij *kleur* noemen. Bij het roode licht hebben er 480 billioen trillingen ongeveer per seconde plaats, bij het violette licht ongeveer 704 billioen, die alzoo in dat korte tijdsverloop het oog doordringen; die getalwaarden wijzen de grenzen aan, waartusschen het netvlies vatbaar is om de gewaarwording van *licht* te verkrijgen, die der andere gekleurde stralen zijn daartusschen gelegen met geleidelijke overgangen. Vraagt men zich nu af wat er dan gebeurt, als die grenswaarden in een lichtstraal of niet bereikt, of overschreden worden, en in elken lichtbundel van onze lichtbronnen (ook van de zon) afkomstig, bevinden zich veel dergelijke stralen, naast de anderen, dan leert de proefneming, dat wij van hen geen indruk krijgen; het oog bemerkt deze niet. De vatbaarheid van het netvlies om licht te onderscheiden is begrensd, en verschilt van het eene individu tot het andere; er is alzoo licht dat wij niet zien kunnen, evenals er geluid bestaat voor ons gehoor niet verneembaar. [1]) Hoe dit gewichtig punt te bewijzen is, wordt in fig. 2 duidelijk gemaakt.

Zij bestaat in een inrichting reeds door Newton in de helft der 17e eeuw gebruikt, waardoor hij de samenstelling van het witte licht uit zeven gekleurde stralen bewees, maar die in onze dagen met verbeterde hulpmiddelen herhaald, nog veel meer deed kennen. Men ziet de lichtbron, waarvoor, bij gemis aan zonlicht, de electrische lamp of een ander sterk kunstlicht moet dienen; de stralenbundel wordt met een lens op een prisma gericht, en door dit gebroken, en in de verschillende stralen gesplitst, die, op een scherm opgevangen, het kleurenbeeld of spectrum tot stand brengen. Het blijkt dan, dat het roode

---

1) Deze eigenschap moet niet verward worden met het gebrek aan sommige personen eigen, om geen verschil in tonen te kunnen onderscheiden, evenmin als het niet gevoelig zijn voor ultraroode lichtstralen met kleuren blindheid. Een opmerkelijk voorbeeld van beperktheid in het waarnemen van hooge toonen bij het gehoororgaan, vindt men vermeld van een Engelschman Cowles, redacteur van the Cleveland leader, het vorig jaar overleden. Het was hem onmogelijk geluiden te vernemen hooger in toon, dan de zesde octaaf van een pianino. Tot zijn 25ste jaar hield hij alles, wat er verteld en geschreven werd over het gezang van vogels voor dichterlijke overdrijving, want zij waren voor hem zoo stom als visschen. Hij bevond zich eens in een kamer met 25 luid zingende kanarievogels, zonder iets te hooren. Ook de sisklanken in de taal kon hij niet vernemen, en gebruikte die zelf ook niet, maar hij was toch volstrekt niet doof of hardhoorig.

licht de minste, het violette licht de sterkste afwijking ondergaat; het eerste bezit grootere golflengte en is minder breekbaar dan het laatste, daartusschen liggen de andere kleuren zonder scherpe afscheiding. En nu is in de laatste helft dezer eeuw naauwkeurig onderzocht, wat men vindt aan beide zijden of grenzen van het zichtbare kleurenbeeld, en het bleek, dat daar ook stralenbundels aanwezig zijn, naar hun plaats ultra roode en ultra violette stralen ge-

Ontleding van het witte licht in drie stralen groepen.

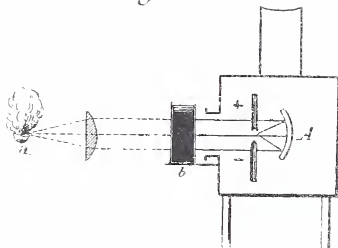
noemd; en al is ons netvlies voor hen ongevoelig, zoodat zij ongeschikt zijn voor het oog, toch kan de aanwezigheid door hun karakteristieke werking worden aangetoond. Zoo zijn de ultra violette stralen vooral in staat verschillende chemische stoffen, die de photographie zich ten nutte heeft gemaakt, in anderen, door kleur bijv. daarvan onderscheiden, om te zetten; men zou dus op de plaats naast het violet, waar geen licht aanwezig schijnt te zijn, een of ander praeparaat kunnen aanbrengen, dat dan snel van kleur zou blijken te veranderen. Maar men kan ook die stralen omzetten in anderen, die grootere golflengte en minder trillingen per seconde maken, en dan zichtbaar worden, door hen te doen vallen op daartoe geschikte stoffen, bijv. een chinineverbinding, dat dan naast het violet gebracht, aldaar een zacht blauwe lichtglans te zien geeft; deze stof brengt dus de onzichtbare stralen binnen het bereik der gezichtszenuw.

De ultraroode stralen onderscheiden zich vooral door hun eigenschap om warmte op te wekken, en een gevoelige thermometer zou op de plaats der ultraroode stralen sneller stijgen dan elders in het spectrum, maar voor demonstratie is een andere inrichting meer doeltreffend; zij is in fig. 3 aangewezen.

De electrische lamp zendt met behulp van een hollen spiegel, een sterken stralenbundel door de opening, waarvoor een bakje is geplaatst met een op-

lossing van nigrosine (anilinezwart) in chloroform; de zeer donkere vloeistof houdt natuurlijk de lichtstralen tegen, maar bezit de eigenschap om een groot deel der ultraroode stralen door te kunnen laten. Zij worden daarna door een lens in een enkel punt, het brandpunt, geconcentreerd in a, waar een brandbaar voorwerp, b.v. phosphorus, buskruit enz. terstond ontvlamt, terwijl het oog geen aanwezigheid van stralen kan bespeuren; ja de gezichtszenuw is er zelfs zoo ongevoelig voor, dat een zeer bekend Engelsch natuuronderzoeker, John Tyndall, mededeelt, dat hij zonder letsel te bekomen, het oog in ge-

Fig 3.

Afzondering der donkere warmtestralen uit het witte licht.

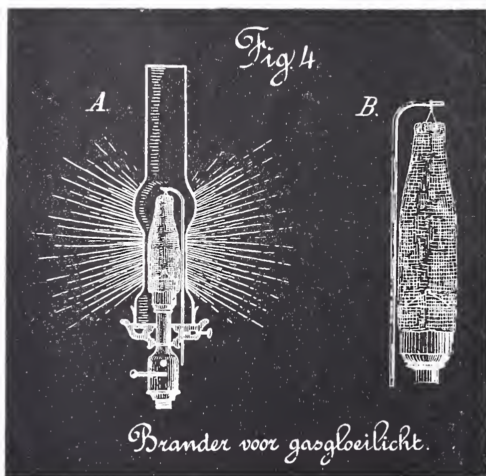
noemd punt a zoodanig heeft kunnen plaatsen, dat de bundel door den oogappel op het netvlies viel; hij verkreeg niet de minste gewaarwording van licht, zelfs evenmin die van warmte, omdat de gezichtszenuw daar in 't geheel niet vatbaar voor is. Maar werd nu op dezelfde plaats het oog vervangen door een platinaplaatje, dan werd dit onmiddellijk gloeiend. Men zal het begrijpelijk vinden, dat Tyndall er opzettelijk bijvoegt, niet aan te raden deze gevaarlijke proef te herhalen, daar bij onvoorzichtigheid, hevige brandwonden op andere plaatsen dan het netvlies volgen zouden. Ook deze ultraroode of donkere warmtestralen kan men omzetten in lichtgevende, met grooter aantal trillingen, door in a een schermpje te plaatsen met de zoogenaamde Balmainsche lichtverf bestreken, dat dan, in een donker vertrek, op de plaats, waar de donkere stralenbundel valt, een duidelijke phosphoresceerende lichtplek vertoont. Uit dit alles kan men de gevolgtrekking maken, dat het witte licht, ons door een of ander kunstmatige lichtbron toegezonden (trouwens ook bij de zon) drie stralen groepen bevat [1]), die men door gepaste hulpmiddelen

1) Het is een der belangrijkste verdiensten der hypothese van Huyghens, dat daaruit het bestaan dezer drie soorten van stralenbundels zich gereedelijk laat verklaren, en licht en warmtestraling uit dezelfde oorzaak kunnen worden afgeleid; het verschil is alleen gelegen in het bedrag der trillingen per seconde. Bedenkt men nu dat in de beide laatste jaren feiten zijn ontdekt, die er toe leiden, ook den ether tot verklaring der electriciteits-verschijnselen te doen dienen, dan blijkt daaruit des te meer het helder inzicht, dat Huyghens reeds twee en halve eeuw geleden had in de vermoedelijke oorzaak der natuurkrachten.

van elkaar kan scheiden, maar waarvan slechts een deel (en zelfs maar een betrekkelijk klein deel) voor het oog bruikbaar is en dus doelmatig voor verlichting kan dienen. Het is derhalve van groot belang, dat wanneer wij arbeid en kosten besteden om licht te verschaffen, wij dan ook werkelijk lichtgevende stralen tot het hoogst mogelijk bedrag verkrijgen, en het zal nu blijken, dat juist de tegenwoordig daartoe gebruikte hulpmiddelen in dit opzicht, te kort schieten, en slechts een klein percentage van den opgewekten stralenbundel als voor ons oog bruikbaar opleveren. Van uit genoemd standpunt moeten wij de lichtbronnen beoordeelen; zij moeten dienen voor de verlichting zoowel binnen als buitenshuis; wij hebben licht zonder warmte noodig!

Ter wille der beknoptheid zullen wij ons tot twee der voornaamste hulpmiddelen, gas en electrisch licht bepalen. De gasvlam, bij volkomen verbranding, blijkt al zeer weinig licht te geven; zij behoort tot de zoogenaamde donkere vlammen en dient in 't bijzonder wegens haar hooge temperatuur voor verwarming (men denke bijv. aan onze gaskomforen enz.). Houdt men in de vlam een of ander vast lichaam b.v. een platinaspiraal, dan wordt deze gloeiend, en men ziet de vlam lichtgevend worden; deze eenvoudige proef leert, dat een lichtbron, die op chemische werking berust, een hooge temperatuur en een uitstralend vast lichaam vereischt. De vlam is eigentlijk een brandende kolom gas of damp (dit geldt ook voor de olielampen) die een aanzienlijke hoeveelheid warmte door het verbrandingsproces voortbrengt, en waarvan 80 pct. door de opstijgende deeltjes wordt medegevoerd; als uitstralend lichaam dienen een zeker aantal kooldeeltjes aan het benedengedeelte der vlam uit het gas afgescheiden. Zij vormen slechts een geringe oppervlakte en verdwijnen door verbranding, om weder door nieuwe te worden vervangen. Om de lichtuitstraling te vermeerderen, heeft men zijn toevlucht moeten nemen tot sterke temperatuurs-verhooging, waartoe verschillende manieren in praktijk worden gebracht. Sommige gasvlammen geeft men daartoe een groot oppervlak, andere verkrijgen meer lucht door lampeglazen (Argand'sche branders), de verbeterde gasvlammen uit de laatste jaren ontvangen veelal aanvoer van verwarmde lucht en gas, op vernuftig uitgedachte wijze, door de afgevoerde verbrandingsproducten der vlam zelve verhit; dat geschiedt bij de zoogenaamde intensiefbranders van Siemens, Wenham en anderen. Zij geven bij minder gasverbruik sterker licht en minder warmte dan de brander uit vroeger jaren, maar de warmteuitstraling is toch nog groot, het licht mist de witte kleur, die het daglicht nabij komt zooals bij electrisch licht, en de kool verdwijnt, voor dat zij haar maximum van lichtkracht bereikt heeft. Op een geheel andere inrichting berust het gasgloeilicht, dat nu en dan zich een plaats tracht te veroveren onder de lichtbronnen en op een bijzonder beginsel berust. Men laat het gas in daarvoor ingerichte branders, zoo volkomen mogelijk verbranden, dat is zonder afscheiding van kool, en er ontstaat een donkere vlam van zeer hooge temperatuur; hierin plaatst men een vuurbestendig lichaam, dat tot de witgloeihitte gebracht, licht gaat uitstralen. Dit is natuurlijk iets anders dan kool; men vermijdt dus roet, en ook de lichtkracht van het gas

zelf komt niet daarbij in aanmerking. Men heeft voor dit lichaam magnesia (het bekende witte poeder dat overblijft als magnesiummetaal verbrandt) beproefd, maar het bleek te broos; in de laatste tijden is met goed gevolg zirkonaarde genomen, dat een zuurstofverbinding van het element zirkonium is, en in verbinding als delfstof nog al wordt aangetroffen. Het is onveranderlijk bij de hoogste, langs chemischen weg, bereikte temperatuur, en onderscheidt zich door een bijzonder sterk lichtuitstralend vermogen, waarop reeds Berzelius had gewezen. Auer van Welsbach heeft sedert een paar jaren beproefd lampen in gebruik te doen komen, die hiervan een toepassing zijn; men vindt in fig. 4 de samenstelling aangewezen bij een lamp voor gewone verlichting van een vertrek. [1]) Zij bestaat uit een gasbrander, die een donkere vlam geeft, met door een lampenglas verhoogde luchttrekking.

Brander voor gasgloeilicht.

Daarbinnen hangt boven de opening der uitstroomingsbuis een zoogenaamd kousje uit wol of katoen geweven en doortrokken met salpeterzure verbindingen van eenige vuurvaste stoffen, die daaruit na gloejing zich afscheiden, en hiertoe behoort hoofdzakelijk de zirkonaarde. Plaatst men dus dit kousje op den brander en ontsteekt het gas, dan verbrandt natuurlijk eerst en voor goed het weefsel, maar een skelet van het vuurbestendig lichaam blijft dan over en straalt bij de witgloeihitte een fraai, wit, constant licht uit; men ziet geen vlam en in kleur komt het zeer nabij aan electrisch licht. Er wordt minder gas verbruikt en dus ook minder hitte voortgebracht dan bij andere vlammen van

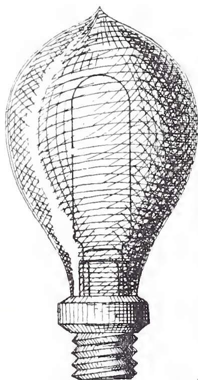
1) In A ziet men de complete brander; in B is het kousje afzonderlijk geteekend.

gelijke lichtkracht; een vlam van 16 normaalkaarsen verbruikt hierbij 70 á 80 liter gas per uur, daarentegen de andere genoemde inrichtingen 100 à 120 liters. Intusschen zijn er ook bezwaren, als de broosheid van het kousje, dat een uiterst voorzichtige behandeling eischt, en niet zeer goedkoop is; zij zijn thans te Londen voor f 1.20 per stuk verkrijgbaar, en men verzekert, dat zij 1000 a 1500 uren het kunnen uithouden, zonder uiteen te vallen, op voorwaarde van hen nimmer aan te raken; men ziet evenwel niet, dat dit licht den toegang tot huis of winkel op eenigzins uitgebreide schaal heeft verkregen. Toch geeft men de zaak niet op en er zijn thans zeer goede branders, naar de inrichting van Dr. Kochs verkrijgbaar, die de lichtkracht nog veel verder opvoert door de vlam van lichtgas met zuivere zuurstof te voeden, en daarin een zirkonaardestift van 2 cM. lengte en 8 mM. dikte tot de witgloeihitte te brengen. Het is een wijziging van het bekende kalklicht van Drummond, maar het lichtuitstralend vermogen is veel grooter. Door een doelmatige inrichting van den brander is een lichtkracht van 50 kaarsen verkregen met 30 liters gas per uur, die anders maar één kaars zouden opleveren; men heeft dus 40 á 50 maal meer licht uit dezelfde hoeveelheid gas, maar nu wordt er *zuivere* zuurstof vereischt, en hoewel het licht zeer fraai en wit is, en de glans aan dien van electrisch licht nabij komt, is het lang niet zeker, dat het dit uit werkplaatsen en winkels zal verdrijven, waarbij evenwel moet opgemerkt worden, dat er tegenwoordig te Berlijn een zuurstoffabriek bestaat, die dat gas in cylinders verkrijgbaar stelt, en dus de toepassing bij dit licht zeer eenvoudig maakt.

Heeft dus de gasindustrie tot op dit oogenblik al het mogelijke gedaan om met minder gasverbruik meer licht voort te brengen, de vervulling van bovengestelden eisch van licht zonder warmte is er op verre na niet door bereikt. Maar ook bij het electrisch licht is dit lang het geval niet, en nadat zoo dikwijls deszelfs voordeelen zijn aangeprezen, vooral tegen over het gas, en die werkelijk waardeering verdienen, bijv. geringe warmteontwikkeling, weinig brandgevaar en geen luchtbederf, zoo wordt het ook tijd om eens op de tekortkomingen te wijzen. Bij de electrische booglamp, zoowel als bij het electrisch gloeilicht, is het lichtuitstralend lichaam wederom de kool, evenals bij de meeste gasvlammen; intusschen hier wordt de hooge temperatuur niet door een verbrandingsproces verkregen, maar door arbeid, geleverd door electrische stroomen. En wil men nu weten of die arbeid doelmatig genoeg wordt besteed, dat is, tot het verkrijgen van lichtgevende stralen, dan geven de onderzoekingen omtrent dit punt nu onlangs bekend gemaakt, geen gunstig antwoord, daar er nog altijd 90 á 95 pCt. van den uitgegeven arbeid verspild worden, d. is. geen licht leveren; intusschen is dit bij de gasvlam nog erger, daar zij slechts 2 pCt. daartoe gebruikt. Er is dus vooruitgang, maar de bekende spreekwijze: „wij zijn dankbaar maar niet voldaan" is hier toepasselijk. Het maximum der werking in een electrische gloeilamp levert 10 pCt. dat in licht wordt omgezet, maar dan zal men door het zoover te drijven, gevaar loopen den gloeienden kooldraad te doen breken, tengevolge eener eigenaardige werking, die trouwens altijd de lichtuitstraling in dit toestel vergezelt, maar onder normale omstandigheden minder sterk,

namelijk de zoogenaamde „verstuiving". Kleine kooldeeltjes worden onder den invloed van den electrischen stroom en de hooge temperatuur in groot aantal van den kooldraad afgeslingerd en zij bewegen zich in rechte lijnen naar alle richtingen door de sterke luchtverdunde ruimte in den glazen ballon. In fig. 5 ziet men de bekende gloeilamp met haar kooldraad en bij nadere beschouwing zal men kunnen opmerken, dat op den glaswand, tegenover den kooldraad, een heldere lijn is afgeteekend, omdat zij de plaats aangeeft, waar het glas beschermd is geworden tegen het afzetten der rondstuivende kooldeeltjes, door den zich daartegenover bevindenden kooldraad, die dus als scherm gewerkt heeft. Overal elders heeft het glas een sombere kleur gekregen, die de lichtkracht merkbaar verzwakt, en zelfs met het gebruik voortdurend toeneemt, en 22 pCt. verlies aan licht bewerkt, totdat op een of ander te dun geworden gedeelte van den kooldraad, deze doorbreekt, gelijk in de figuur aangewezen. Een leerzaam overzicht van het nuttig effect der gebruikelijke lichtbronnen, d. i. het deel der uitgezonden stralen, die den lichtindruk kunnen opwekken, geeft de volgende tafel.

Fig. 5.

Verstuiving in een electr: gloeilamp.

OVERZICHT.

Lichtbron.	*Nuttig effect.*	*Temperatuur.*
Olielamp	0.3 pCt.	—
Gasvlam	2 „	1340° C
Electr. gloeilamp (16 K.)	5 à 6 pCt., hoogstens 10 pCt.	
verlies in lichtsterkte door neerslag van kool, 22 pCt.		
Electr. booglamp	10 pCt.	2450°—3900°
Magnesiumlamp	15 „	1400°
Geissler'sche buizen	32.8 pCt.	weinig merkbaar.
Glimworm	bijna 100 pCt.	„ „

Er blijft nog over de reden aan te wijzen, waarom bij deze methoden om licht te verschaffen, de verbruikte arbeid, in de meeste gevallen, zulk een klein bedrag aan nuttig effect oplevert. De oorzaak ligt in het beginsel der methode zelf; het baat daartoe niet of men de gasbranders wijzigt en verbetert,

of men de machines voor electrisch licht een andere samenstelling geeft; hierin is trouwens het mogelijke nagenoeg bereikt. Er bestaat een principieële fout, die men gemakkelijker zal leeren inzien, als men nagaat, wat wij doen bij het voortbrengen van tonen bij een of ander muziekstuk. Evenals bij de lichtstralen de *kleur* het onderscheid maakt, doet dit bij de tonen de *hoogte;* beide hangen af van het aantal trillingen dat in de seconde wordt volbracht, en nu zijn de geluidsbronnen, dat beteekent hier de muziekinstrumenten, er op ingericht, om terstond den toon van elke verlangde hoogte te geven, zonder dat men daarbij eerst de tonen met lagere trillingsgetallen behoeft op te wekken en te onderhouden; in piano en in 't orgel heeft men bijv. de toetsen voor het grijpen liggen, die den bepaalden toon opleveren kunnen met uitsluiting van anderen, die voor 't oogenblik onnoodig zijn. Juist het omgekeerde geschiedt thans in de gebruikelijke lichtbronnen, waar eerst al de stralen met lagere trillingsgetallen moeten voortgebracht zijn en bestaan blijven, om tot die met het hoogst aanzienlijk getal trillingen te komen, welke voor ons netvlies noodig zijn, ten einde den lichtindruk op te wekken en die op zich zelf in het verkregen resultaat niet veel meer te beduiden hebben, dan éène zwakke toon in een geheel orchest. Ging men bij de uitvoering van muziek evenzoo te werk, er zouden reuzenkrachten in materieelen zin vereischt worden om een symphonie van Beethoven te kunnen uitvoeren; kon men de lichtbronnen doen werken als de toonvoortbrengende instrumenten, dan zou de arbeid van een knaap wellicht toereikend zijn om evenveel gloeilampen in werking te houden, als nu door het kolenverbruik in de vuurhaarden der electrische centraalstations verkregen wordt. Men aanschouwe daar maar eens de vaak reusachtige hoeveelheid brandstof, die avond aan avond verdwijnen moet, om de kleine dunne draadjes van een beperkt getal gloeilampen tot voldoende lichtuïtstraling in staat te stellen, om niet getroffen te worden door de wanverhouding tusschen uitgegeven en terugverkregen arbeid.

De lezer zal misschien na deze beschouwingen wenschen te vernemen of er dan geen uitzicht bestaat om andere middelen te baat te kunnen nemen, die op een beter beginsel berusten en direct tot het doel voeren; daarop kan van het tegenwoordig standpunt der physica slechts gezegd worden, dat de weg wèl is aangewezen, maar dat het nog niet gelukt is, daardoor een lichtbron van praktische beteekenis te verkrijgen; er moge ten slotte nog een korte uiteenzetting omtrent dit punt hier volgen.

De nieuwste nasporingen omtrent het verkrijgen van licht zonder warmte hebben betrekking op de verschijnselen aangeduid door phosphorescentie, fluorescentie enz. in natuur- en scheikunde wel bekend, maar nog weinig doorgrond, en die nu met een nieuwen algemeenen naam van luminescentieverschijnselen worden bestempeld. Men verstaat er door het vermogen van sommige lichamen uit het delfstoffenrijk of wel tot de bewerktuigde wereld behoorende, om onder den invloed van licht, warmte, electriciteit of ook wel van bepaalde levensfunctiën, lichtgevend te worden, en gewoonlijk licht uit te zenden zonder merkbare temperatuursverhooging; ongelukkigerwijze is de

sterkte van dit licht meestal zeer matig. De natuur zelve geeft ons bewonderenswaardige voorbeelden van deze lichtproductie bij vele hoogere en lagere bewerktuigde dieren, als insecten, schaaldieren, visschen, weekdieren en zelfs, wat zeker tot de meest interessante gevallen behoort, bij sommige soorten van bacterien, dat zijn de kleinste levende wezens, die zoo geringe afmetingen vaak bezitten, dat zij aan de grenzen staan van het onderscheidingsvermogen van het microscoop. Daarvan zij als voorbeeld hier aangehaald de *Photobacterium luminosum*, afgebeeld in ruim 800 voudige vergrooting in fig. 6, ontleend aan de beschrijving daarvan gegeven door onzen verdienstelijken vaderlandschen geleerde, dr. Beyerinck te Delft, die in zijn bacteriologisch laboratorium belangrijke nasporingen omtrent deze micro organismen heeft verricht. Hij ontdekte deze nieuwe soort van lichtbacterie in het oeverzand der Noordzee, welke de oorzaak is van het matte lichtverschijnsel, dat menig bezoeker van ons zeestrand, op een warmen zomeravond, nieuwsgierig zal hebben gadegeslagen bij het breken van elken golfslag, en dat evenzoo bemerkt wordt op het zand, dat blootgesteld is aan eb en vloed, en door den voet wordt ineengedrukt, die dan door een lichtaureole omgeven schijnt. Het zand is geheel doordrongen met kolonien dezer uiterst kleine wezens, waarbij dr. B. waarnam, dat de vorm gewijzigd wordt naar gelang der voedingsstof en dat ook vrije zuurstof voor hun ontwikkeling onmisbaar is. Hij neemt aan, dat de lichtsontwikkeling, die hier alzoo bij de temperatuur der omgeving geschiedt, niet veroorzaakt wordt door een of andere afgescheiden stof, maar een verschijnsel is dat de ademhaling, dus een levensfunctie, vergezelt, evenals bij de hooger georganiseerde wezens daarbij dierlijke warmte optreedt.

Fig. 6.
Photobacterium luminosum (Beyerinck)
Lichtbacterien uit de Noordzee.
(800)

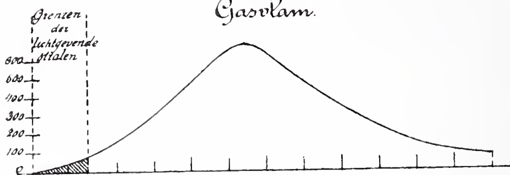
Het nuttig effect bij deze wijze van lichtvoortbrengen, alzoo door levende wezens, is in het vorige jaar door Langley en Very bepaald in een onderzoek, dat even merkwaardig is wegens het experimenteel talent, dat daarin doorstraalt, als door de verkregen resultaten. Zij kozen voor hun doel als lichtvoortbrenger een soort van lichtkever, uit Cuba afkomstig en in fig. 7 afgebeeld — nl. de *Pyrophorus noctiluca*. Hij is 37 mM. lang en heeft drie lichtreservoirs, namelijk twee op de bovenzijde van de borst (in de fig. zichtbaar) en een aan de buikzijde; de lichtglans heeft een groenen tint. De hier beschikbare plaatsruimte gedoogt niet de gevolgde wijze van onderzoek te beschrijven en evenmin de gebezigde instrumenten; dat deze al zeer gevoelig moeten geweest zijn zal men kunnen begrijpen, als men verneemt, dat de

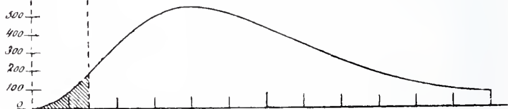
proefnemers er zich door in staat gesteld zagen $^{1}/_{4000000}$ deel van één graad C, er mede te bepalen, en men beseft dat geen gewone thermometer daartoe dienen kon.

Zij onderzochten het spectrum van het uitgestraalde licht en vergeleken het met dat van het zonlicht tot dezelfde sterkte teruggebracht, en het bleek nu, dat *al* de stralen van dit, door het insect geleverde licht, gelegen waren binnen de grenzen van het zichtbare spectrum en verreweg nog behoorden tot de geele en blauwe stralen, die het meest geschikt zijn om de gewaarwording van licht op te wekken. De donkere warmtestralen waren zoo onbeduidend, dat zelfs met de verbazend gevoelige instrumenten, die zij ter beschikking hadden, het nog moeielijk was, het bedrag daarvan te schatten. Zooals uit de voorgaande tafel van overzicht blijkt, is het nuttig effect dezer dierlijke lichtbron niet ver van 100 pCt.; dat is nu, wat Langley en Very noemen een voorbeeld van de „spaarzaamste" wijze om licht voort te brengen. De natuur wijst in dezen kever aan de goedkoopste lichtfabriek, waar slechts met $^{1}/_{400}$ van den arbeid die wij voor één kaars noodig hebben, licht wordt geproduceerd. En *wij* moeten dan nog dit op hooge temperaturen doen en soms met 99 pCt. verlies, terwijl dit hier geschiedt op de temperatuur der omgeving met uiterst geringe warmteproductie. Uit die onderzoekingen zijn ook de graphische voorstellingen ontleend, in fig. 7 weergegeven, die in staat stellen het effect van vier lichtbronnen te vergelijken. De oppervlakte, die aangestreken is, wijst voor elk geval het nuttig of als licht bruikbaar gedeelte der straling aan verkregen bij gelijk verbruik van arbeid; bij den kever kon dat niet voluit geteekend worden, omdat het buiten de teekening zou vallen, daar het negenmaal langer moet zijn dan nu zichtbaar is. [1]) Overigens blijkt uit de figuur nog hoe klein inderdaad het lichtgevende deel is bij zeker verbruik aan arbeid opgeleverd, zoowel bij electriciteit als bij het gas, hoewel er vooruitgang is, geheel in overeenstemming met de opgaven in de tafel op pag. 402. Ook de zon geeft een veel grooter aantal donkere warmtestralen dan lichtstralen, hoewel dit toch geen verspilling van arbeid te noemen is, omdat zij niet slechts als lichtbron werkt, maar de andere stralen doen in de natuur belangrijke diensten bij de plantengroei, verwarming van den bodem enz., ze zijn dus noodig! Daar intusschen zoowel de zoölogen als de physici aannemen, dat het voortbrengen van licht door den kever en andere levende wezens niet aan een bijzondere levensfunctie is gebonden, maar als gevolg moet beschouwd worden van zekere chemische en physiologische werkingen, is de verwachting niet uitgesloten, dat het eenmaal gelukken zal, deze wijze van licht te maken ook in de industrie na te volgen. Tot dus-

1) Dat het licht dezelfde eigenschappen bezit als dat der gebruikelijke lichtbronnen, mag blijken uit fig. 8, die een photographische copie toont van een negatief lichtbeeld in Amerika door Farini vervaardigd, en door phototypie hier in den tekst overgebracht. Het negatieve beeld op gewone wijze verkregen, werd op een broomzilvergelatine plaat gelegd en verlicht gedurende 40 seconden met behulp van een lichtkever (Elater oculatus), dien men tusschen de vingers hield, en op ongeveer 3 centim. afstand over de plaat bewoog. Men zal opmerken dat het uitgestraalde licht voldoende was voor een naauwkeurige lichtdruk.

ver, zooals reeds is opgemerkt, beschikt men over hulpmiddelen van slechts betrekkelijk gering effect. De oudst bekende stof is de phosphorus, waarvan de oplossing in zwavelkoolstof dienen kan, om een sterken gloed in een donker vertrek op den wand zichtbaar te maken, maar deze is kort van duur, en de stof zelf is hoogst gevaarlijk. Verder treft men in het dagelijksch leven de Balmain'sche lichtverf aan, (een mengsel van verschillende stoffen, waarvan zwavelcalcium een der voornaamste is); zij bezit het vermogen om na blootstelling aan het daglicht, uren daarna een zacht, wit licht, bij gewone temperatuur en zonder waarneembare warmte uit te stralen, waarvan de toepassing evenwel niet verder is gekomen dan bij eenige snuiste-

Vergelijking van het nuttig effect van eenige lichtbronnen

rijen, als wijzerplaten, lucifersdoosjes enz. waarvan de oppervlakte er mede bestreken is.

De electriciteit levert prachtige luminescentieverschijnselen, wanneer men aan haar ontlading sommige mineralen blootstelt, die in sterke luchtverdunde buizen worden geplaatst, dat zijn de bekende Geissler'sche buizen, later door Crookes in veel hoogere mate van lucht beroofd. In fig. 8A is een herinnering aan het verschijnsel gegeven, dat door zijn kleurenpracht, welke van de soort

Fig. 8

Photographie door het licht van een Amerik: glimworm (Elater oculatus.)

van mineraal afhankelijk is, tot de fraaiste proeven uit de natuurkunde behoort. Het nuttig effect kan tot ruim 32 pCt. stijgen en is dus reeds zeer veel in vergelijking der overige kunstmatige hulpmiddelen, maar de intensiteit van het licht is niet groot genoeg voor practische toepassing en de methode zelf omslachtig door het noodzakelijk zijn der electriciteitsbron (inductieklos met batterij of een electriseermachine); overigens is ook de warmteontwikkeling zeer weinig merkbaar.

Maar hoe dit ook zij, de overtuiging wordt gevestigd dat verbetering in den grondslag tot het verkrijgen van licht vooral te wachten is van de groep der luminescentie verschijnselen, en konden alle bezwaren overwonnen worden, en de bewegingen der kleinste deelen van de lichamen en van den ether naar wille-

keur te wijzigen zijn, dan zou wellicht een schoon woord tot waarheid worden, dat eenmaal door den Duitschen natuurvorscher Dove is uitgesproken en dat hier het slotwoord moge zijn. Laat, zoo zeide hij, in het midden eener groote donkere kamer zich een staaf bevinden, die men aan 't trillen kan brengen en wel door een inrichting, die veroorlooft de snelheid daarvan voortdurend te vermeerderen. Ik treed in de kamer, als de staaf bijv. slechts 4 trillingen per seconde volbrengt. Noch oor, noch oog zegt mij iets van het aanwezig zijn van de staaf, alleen de hand, die bij aanraking haar slagen voelt. Maar de trillingen worden sneller, zij bereiken het aantal van 32 per seconde, een zware bastoon treft mijn oor. De toon stijgt naar gelang de

Fig. 8.A.

Phosphorescentie van Mineralen door electriciteit

trillingen toenemen; hij doorloopt den geheelen toonladder tot het hoogste schrille geluid, maar daarna zinkt alles weder in de vorige stilte des grafs terug. Nog vol verbazing over hetgeen ik gehoord heb, voel ik plotseling een aangename warmte, als die van een haardvuur mij tegenstralen, maar nog blijft alles duister. De trillingen worden nog sneller, een zwak rood licht begint te schemeren, het wordt steeds helderder, de staaf is rood gloeiend. Nog een oogenblik, daar wordt zij geel, en doorloopt verder alle kleuren van het spectrum, totdat na het violet alles weder in nachtelijke duisternis verzinkt. Zoo spreekt de natuur tot verschillende zintuigen, eerst maar een zacht, slechts in de onmiddellijke nabijheid verstaanbaar woord, dan roept zij immer luider en luider op steeds grooteren afstand, en eindelijk grijpt, door de trillingen van den lichtether, haar stem mij aan, uit onmetelijk verre oorden!

Den Haag, Februari '91.

IETS UIT DE GESCHIEDENIS EN OVER DE BEWONERS DER ZUID-AFRIKAANSCHE REPUBLIEK.

DOOR

DR. H. BLINK.

Misschien is het voor enkelen noodig, het bovengenoemde land, waar ik u in gedachten wensch rond te leiden, nader aan te duiden. De „Zuid-Afrikaansche Republiek" toch is bij ons minder bekend; spreekt men evenwel van de „Transvaal", dan ben ik zeker, dat alle verdere aanduidingen onnoodig zijn. Het land nu, dat wij gewoonlijk „Transvaal" noemen, heet eigenlijk „Zuid-Afrikaansche Republiek".

Wij zullen dien naam behouden, ook al is hij minder bekend. Het woord Transvaal toch klinkt een weinig onaangenaam; het wekt herinneringen op, die de vrienden van dat land liever laten sluimeren. De Transvaal is voor hen meer een land, dat door het machtige Brittannië geannexeerd was, dat gebukt ging onder vreemde heerschappij. Maar de Zuid-Afrikaansche Republiek is een zelfstandig land, bewoond door vrijheidlievende zonen van een vrije natie. De Zuid-Afrikaansche Republiek is de staatkundige vereeniging van een heldenvolk, dat uittoog naar verre, onbekende landen, om zijne zelfstandigheid en vrijheid te bewaren; de Transvaal is de uitdrukking van een treurig tijdperk der geschiedenis, waarin dat volk zichzelf vergat, en voor vreemden schepter boog.

Doch toen dit volk het nationaal bewustzijn weer voelde ontwaken, en in zijne vernedering de oneenigheden en twisten in eigen boezem bijlegde, was het als vroeger weer tot groote daden in staat. De vrijheidsoorlog is een heldendrama, dat den smaad der onderwerping aan Engeland niet alleen uitwischt, maar de geschiedenis met de roemrijkste bladzijden siert.

Dat de bewoners van dit land den naam van de Transvaal minder gaarne hooren, is aldus verklaarbaar, en getuigt voor een fijn gevoel van nationaliteitszin, eene eigenschap, die wij eerbiedigen moeten. Een volk met nationaal karakter heeft een groote historische beteekenis; heeft kracht tot groote daden, ook al is het klein in aantal. De geschiedenis van ons eigen vaderland staaft deze bewering op ondubbelzinnige wijze. En de historie van onze Zuid-Afrikaansche broeders, zonen van dezelfde natie, gevoed met dezelfde ideeën als ons voorgeslacht, is een nieuw bewijs voor de groote beteekenis van nationaliteitszin, als element der historie.

Gaan wij ruim een halve eeuw terug in onze gedachten. Het grootste gedeelte van Zuid-Afrika, waar thans volkrijke steden gevonden worden, waar de kaart de staten de Oranje Vrijstaat, de Zuid-Afrikaansche Republiek, de kolonie Natal, de provincie Griqualand-West en andere staatkundige rechts-

De helden uit den Vrijheidsoorlog.

verbanden aanwijst, lag daar, als een woest en onbekend gedeelte van den aardbodem, waar de koning der woestijnen over het wilde gedierte zijn heerschappij voerde, en waar woeste Kafferstammen, aangevoerd door despotische dwingelanden, roovend en moordend het land doortrokken. Niet alleen de zwakkere Boschjesmannen en Hottentotten werden door hen bestreden en verdrongen, maar ook en bovenal onderscheidene stammen van hun eigen ras werden in vreeselijke oorlogen tot onderwerping gebracht, en aan de verschrikkelijkste onderdrukking ter prooi gegeven.

In het zuidwestelijke gedeelte van Zuid-Afrika, in de kustlanden van de Kaapkolonie 1), woonden destijds op de eenzame boerenplaatsen van het schoone terrasland de Boeren, nakomelingen der Nederlandsche volkplantingen aan de Kaap. Het eerst hadden de Nederlanders in 1652 zich aan de Tafelbaai gevestigd, en vervolgens had de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, die aanspraken op dit land maakte, de kolonisatie van Nederlanders aldaar bevorderd. Uit de oostelijke gedeelten van Nederland vooral had men hieraan deelgenomen, benevens uit de aangrenzende gedeelten van Duitschland, welke bewoners in ethnographischen zin tot dezelfde groep behooren. Bij die Nederlandsche Boeren waren later nog Fransche emigranten gekomen, wien bij de opheffing van het Edict van Nantes door Lodewijk XIV in 1685 de vrije uitoefening van den Protestantschen godsdienst in Frankrijk ontzegd was. Doch deze laatsten gingen zoo geheel op in de Nederlandsche kolonie, dat zij weldra de Nederlandsche taal spraken en hun eigen taal verleerden, dat zij zeden en gewoonten van de Nederlandsche kolonisten overnamen, en de Nederlandsche kolonie in Zuid-Afrika versterkten. Alleen in hunne namen, als Joubert, Dutoit e. a. blijkt nog de Fransche afkomst.

Zoo leefden op de eenzame boerenerven, die zij zelven ontdekt en ontgonnen hadden, te midden van zwervende Hottentotten- en Kafferstammen, eenzaam en vergeten de nakomelingen der Hollandsche kolonisten. En bij de Boeren in dit land, afgescheiden van hunne stamgenooten in Europa, slechts zelden in aanraking komende met de Europeanen in Kaapstad, ontwikkelden zich de nationale karaktertrekken onder bijzondere omstandigheden in een eigenaardige richting. De geestelijke beweging, die de Groote Fransche Revolutie in Europa te voorschijn riep, drong niet tot hen door. Zij luisterden niet naar de valsche vrijheidstonen, die Europa doortrilden, maar evenmin verkregen zij besef van de intellectueele ontwikkeling, die het oude werelddeel overstroomde. De Statenbijbel was de eenige kenbron voor hunne wetenschap, en dien te kunnen lezen, was voor ieder een plicht.

Maar al weerklonk hier in de eenzame binnenlanden niet het opwindende triomphlied der revolutie, al danste men niet de carmagnole om den vrij-

---

1) « Kaapkolonie » schrijven wij, maar de meeste Nederlandsche boeken en atlassen spreken van « Kaapland ». De naam Kaapland is eene navolging van de Duitsche benaming. Waar wij in vroegere eeuwen met recht spraken van de Kaapkolonie en waar de bewoners des lands alleen de Kaapkolonie kennen, meenen wij voor dezen naam een lans te moeten breken.

heidsboom; niet minder dan elders waren de Nederlandsche kolonisten met vrijheidsgeest bezield, en nog krachtiger dan in Europa openbaarde zich die door daden!

Waar de Oost-Indische Compagnie den Boeren het dwangjuk van hare monopolies oplegde, of door lastige wetten hunne vrije beweging belemmerde,

De Kerkstraat te Pretoria.

waren zij dieper naar het binnenland getrokken. Aan het land waren zij niet gebonden, wel aan de vrijheid. Zoo ontstond reeds de zucht tot trekken door het onbekende land bij deze bewoners gedurende de 17de en 18ste eeuw. Als nomadiseerende herdersvorsten leefden zij op hunne erven. De aartsvaders van Israël, van welke de bijbel hun vertelde, waren geestelijke voorbeelden en gidsen bij de zwerftochten door het vreemde land. En door hun krachtig bewustzijn van meerderheid, wisten zij te heerschen over de lagere rassen. Zoo werden zij tot een volk met een eigenaardig karakter ontwikkeld, dat de geschiedschrijver Froude bij zijn bezoek aan de Romeinen uit den ouden tijd deed denken. „Ook de Boeren hebben van geslacht tot geslacht geleerd aan volken den vrede op te leggen, de onderworpenen te sparen en de overmoedigen te verslaan," wordt van hen getuigd.

Bij die Boeren waren er velen, die het niet konden verkroppen, dat in 1814 de Kaapkolonie onder Engeland kwam. En toen datzelfde Engeland op eene onpraktische wijze de inboorlingen beschermde en den Boeren zijne bescherming onthield of hen zelfs onderdrukte; nadat het houden van slaven in 1833 verboden werd, en de toegezegde schadeloosstelling, die reeds te gering was, den Boeren dikwijls nog niet in handen kwam, maar door tusschen-

personen en agenten tot een kleinigheid verminderd werd; toen besloten zij dat land te verlaten, en ouder gewoonte verder te trekken. Het groote Zuid-Afrika toch lag voor hen open. Wel waren de landerijen op de zuidelijke terrassen schoon, wel hadden zij daar hunne woningen gebouwd, en had ieder een tuin en boomgaard bij zijne woning aangelegd, wel was er veel, dat hen reeds aan de erven gehecht had, wel waren de nadeelen bij het verlaten van hun land aanzienlijk, ... maar de vrijheid terug te erlangen uit deze onderdrukking, dat woog zwaarder dan al het andere.

De mannen van de daad weifelden niet langer. Al was de toekomst voor hen onzeker, en al wisten zij van het noordelijke land niets meer, dan hetgeen enkele jagers er over bericht hadden; toch sloten van tijd tot tijd zich eenige groepjes aaneen, om de Engelsche Kaapkolonie te verlaten. De schoone landerijen werden voor zoo goed als niets verkocht. Voor een zak koffie was een huis te verkrijgen, een geheele hoeve werd soms voor een geweer verkocht, een oppervlakte lands als een halve provincie bracht niet meer dan een wagen op. Toch ging men.

Met de tilbare have op de ossenwagens geladen, trokken de Boeren langs de ongebaande wegen in kleinere of grootere groepen het onbekende land in. Het

De ochtendmarkt te Pretoria.

was een uittocht, welken zij vergeleken met dien der Israëlieten uit de verdrukkingen van Egypteland. Werkelijk geloofden enkelen der trekkers, dat zij op weg waren naar Kanaän, het land hunner idealen. Daardoor is het dan ook niet te verwonderen, dat men zoo vele bijbelsche namen van rivieren

in Zuid-Afrika aantreft. Hoewel zij leefden in het vaste geloof, dat zij op weg waren naar het Heilige Land, hadden zij geen begrip van den afstand, die hen nog van dat land scheidde. Zoo waanden zij zich dikwijls na bij het doel van hun wenschen, en gaven dan aan riveren en bergen de door hen geïdealiseerde namen.

Aan het hoofd van de eerste partij trekkers, die ongeveer 200 zielen sterk was, stond Hendrik Potgieter. Op dezen voortrek volgde weldra eene aanzienlijke partij veeboeren onder Gerrit Maritz uit Graaff Reynet, en eindelijk voerde ook Piet Retief een groep aanzienlijke Boeren buiten het Engelsche gebied.

Deze groote verhuizing van Boeren uit de Engelsche Kaapkolonie naar de landen ten noorden van de Oranje-rivier had plaats in de jaren van 1836 tot 1840. Men noemt deze beweging den *Grooten Trek*, in onderscheiding van de kleinere verhuizingen en omzwervingen, die, als gevolg van het zwerflustig karakter dezer half-nomaden, van tijd tot tijd hadden plaats gevonden. Het aantal Boeren, die in deze vier jaren de Kaapkolonie verlieten, schat men op niet minder dan 10 000 personen.

Een tienduizendtal vertrok, uit kracht van beginsel, naar onbekende, slechts door woeste en onbeschaafde volkstammen bewoonde landen. In onze gedachten zien wij hen onvervaard voortsukkelen langs de grasvelden, over de naakte steppen, tegen de berghellingen op en door de snelstroomende rivieren. Daar ginds drijven de Kaffer-bedienden de kudden hoornvee en schapen, die langzaam weidend den weg vervolgen over het grasland, en die de rivieren moeten doorzwemmen, vooruit.

De voortrekkers zochten een weg, peilden de diepte der stroomen, om een plaats te vinden, geschikt tot een „drift" voor den doortocht, en deden hunne verkenningen in het moeielijk over te trekken bergland. Wanneer de rivierbodem drassig en oneffen was, of de oevers steil en met steenblokken bedekt waren, werden de ossen van de verschillende wagens voor één wagen gespannen, om ze aldus successievelijk alle door de rivier te brengen. Wij zien die groep van krachtige, gespierde mannen, phlegmatisch van uitdrukking, maar door onwrikbare overtuiging geleid, omringd door vrouwen en kinderen, welke zonder morren hen volgen naar de onbekende toekomst.

Die toekomst? — Wij zullen de trekkers niet op den voet volgen bij hun tocht door Zuid-Afrika. Alleen willen wij melden, dat een gedeelte zich in den tegenwoordigen Oranje Vrijstaat vestigde. De voorhoede der trekkers onder Gerrit Maritz, die tijdelijk aan de Vaal-rivier verblijf hield, werd hier in Augustus 1836 op het onverwachtst door een groep der Matabele Kaffers aangevallen. De machtige koning der Matabele Kaffers, *Moselekatse*, heerschte in dien tijd met wreede tyrannie over de inboorlingen van het tegenwoordige gebied der Zuid-Afrikaansche Republiek. De Matabelen waren het, van wien de zendeling-reiziger Moffat getuigt, dat zij reeds vele machtige stammen hadden verdelgd, en dat de Baone-heuvelen en vlakten door hen met bloed gedrenkt waren. En van Moselekatse wordt gezegd, „dat zijn loopbaan een oneindige catalogus van misdaden was". Onder zijne dwinglandij waren de

verarmde, uitgeplundeerde inboorlingen, met schrik en vreeze vervuld, als opgejaagd wild naar de schuilhoeken, die de natuurlijke gesteldheid des lands hun aanbood, gevlucht, waar zij, van hutten en vee beroofd, met wortelen en sprinkhanen en door de jacht in hun bestaan moesten voorzien.

De aanval van Moselekatse op de Boeren deed deze besluiten, den tyran

Ruiters, die eene rivier doortrekken.

te tuchtigen. De Hollandsche trekkers vreesden den dwingeland niet, voor wien duizenden inboorlingen in angst en siddering knielden. In een roemvollen oorlog werd Moselekatse overwonnen, en zijne geweldenarijen ten zuiden van de Limpopo-rovier waren sedert dien tijd geëindigd. Voor de Boeren had deze overwinning het belangrijke gevolg, dat zij hierdoor rechtmatige eigenaars werden van het land, dat later de Zuid-Afrikaansche Republiek zou innemen.

Toen de tuchtiging van Moselekatse verricht was, kwam Piet Retief bij de Vaal-rivier aan. Hoewel thans een ruim grondgebied voor hen open lag, besloot toch een groot aantal niet te blijven. Hendrik Potgieter met de zijnen bleven aanvankelijk achter, en keerden later, na een kort verblijf in Natal, ook hier terug. Toen legden zij den grondslag voor *Potchefstroom*, de latere hoofdplaats der Republiek. Doch Piet Retief zag terecht in, dat een natuurlijke haven in het land ten noorden van de Vaal-rivier ontbrak, en bovenal onder zijne leiding

trok een gedeelte der Boeren naar Natal, dat zij door verdrag en overwinning van de Kaffers wisten te verkrijgen. In dit land richtten zij in 1837 de vrije republiek van Hollandsche Boeren, *Natalia*, op, en stichtten er de hoofdstad *Pieter-Maritzburg*, naar Piet Retief en Gerrit Maritz aldus genoemd.

Maar toen de Engelschen Natal in 1842 in bezit namen, en de Boeren hier door de Engelsche overmacht hunne zelfstandigheid niet konden handhaven, besloten de echte trekkers eindelijk ook dit land liever te verlaten. Enkelen gingen onmiddellijk na de annexatie, maar een groote trek uit verschillende familiën volgde in 1848 onder leiding van Pretorius. Dat was de *Tweede Trek*.

Door den Oranje Vrijstaat trok Pretorius met zijne volgers het land in, en na vele wederwaardigheden en een heeten strijd met het Engelsch gezag, waarbij hij de nederlaag leed, vestigden zij zich in het land aan de overzijde der Vaal-rivier, in de Transvaal. Het land ten noorden van de Vaal-rivier vond Pretorius onbezet, daar Hendrik Potgieter reeds dieper het land was binnengetrokken, in noordoostelijke richting. En het mocht Pretorius eindelijk gelukken met het Engelsche Gouvernement een verdrag te sluiten, waarbij de onafhankelijkheid der Boeren ten noorden van de Vaal-rivier erkend werd. Dit geschiedde bij de Zand-rivier-tractaat, den 16den Januari 1852 gesloten. Twee jaren later, den 23sten Januari 1854, verklaarde Engeland ook de Oranje-Vrijstaat als een onafhankelijk gebied.

De Boeren van het land ten noorden van de Vaal-rivier vormden nog niet dadelijk één staat. De zelfstandige leiders van de trekkers, bezield door een wel eenigszins ontoegefelijken onafhankelijkheidszin, waren, ieder op zijn gebied, als zoovele zelfstandige presidenten van kleine republieken. Men had een Pretorius-partij, een Potgieter-partij en nog andere groepeeringen. Doch gelukkig wist men het zoover te brengen, dat de afzonderlijke republiekjes zich vereenigden. Die vereeniging vond plaats den 18den Februari 1858, toen eene gemeenschappelijke grondwet door den Volksraad werd goedgekeurd, en den nieuwen staat de officieele naam van *Zuid-Afrikaansche Republiek* werd gegeven. Het grondgebied dier republiek strekte zich uit van de Limpopo- tot de Vaal-rivier. Men koesterde evenwel de hoop, om eenmaal alle geboren Afrikaanders, zoowel de in de Kaapkolonie achtergeblevenen als de bewoners van den Vrijstaat, door één staatsverbond te vereenigen. Daardoor had de naam Zuid-Afrikaansche Republiek eene profetische bekoorlijkheid voor de kloeke, vrijheidslievende trekkers.

De vrijheid der Zuid-Afrikaansche Republiek werd evenwel afgebroken door een Engelsch tusschenbestuur. Stijfhoofdigheid en onbuigzaamheid, karaktertrekken die de Boeren steeds hadden gekenmerkt, bekrompenheid en onervarenheid in het staatkundig samenleven, waren oorzaken, dat men met het Presidentschap van den voortvarenden Dr. Thomas Burgers, die den primitieven staat met alle inspanning van krachten wilde opheffen, niet tevreden was. En toen de innerlijke kracht hierdoor ontbrak, zag het Engelsch Gouvernement de gelegenheid schoon, zijn annexatie-zucht bot te vieren. In April 1877 bereikte Sir Theophilus Shepstone, als „Harer Majesteits speciale

Commissaris in Zuid-Afrika," met 25 bereden politiemannen uit Natal zonder slag of stoot Pretoria, en annexeerde den 12den April de Republiek ten behoeve van Engeland. De Regeering protesteerde, maar bood geen tegenstand, en het vrijheidslievende deel der bevolking, verstrooid op boerenplaatsen, op uren afstands van elkander gelegen, was niet gereed, op dat oogenblik zijne onafhankelijkheid te verdedigen. De Zuid-Afrikaansche Republiek hield op te bestaan. Een treurige bladzijde in de geschiedenis van een volk, dat voor de vrijheid zooveel had gedaan, zooveel had opgeofferd. Doch in dezelfde oogenblikken ontwikkelden zich die karaktertrekken, welke de eenheid en innerlijke kracht der Republiek verstoord hadden, weder tot het vermogen, om door groote daden te herstellen, wat men in kleingeestigheid had misdreven. En thans treden de mannen op het staatstooneel, die door hun kloekheid en oud-Hollandschen zin de bewondering en sympathie van geheel Europa inoogsten.

Het reizen met de postkoets.

De helden van den vrijheidsoorlog zijn de grondvesters van de beteekenis der Zuid-Afrikaansche Republiek.

De vrienden der onafhankelijkheid rustten niet lang. Paul Krüger en P. Joubert waren de Boeren, die door hun invloed aan het hoofd der bevolking stonden. Op de plaats Wonderfontein had eene geheime bijeenkomst plaats, waar de patriottische Boeren elkander onder handdruk beloofden, „als mannen en broeders hun land en volk trouw te blijven, en onder opzien naar

God tot in den dood samen te werken tot de herstelling der onafhankelijkheid hunner Republiek. Zoo waarlijk helpe ons God almachtig!"

Aldus luidde de vrijheidseed der Boeren. De overlevering, die van den eed op den Rütli door de Zwitsersche eedgenooten in 1307 gezworen, fabelt, vindt in de werkelijkheid hare analogie in de geschiedenis der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Die eed heeft men gestand gedaan. In December 1880 kwam na veel en vruchteloos onderhandelen een vergadering van ongeveer 4000 Boeren op de plaats Paardekraal (thans Krügersdorp) bijeen. Hier werd een nieuwe regeering benoemd, en de wakkere oom Paul aan het hoofd gesteld. Met P. J. Joubert en M. W. Pretorius vormde Paul Krüger het driemanschap in den onafhankelijkheidskamp. De intellectueele leiders waren onze vroegere landgenooten E. J. P. Jorissen en W. E. Bok. Te Heidelberg begon den 16den December 1880 de victorie, doordien de gewapende Boeren het Gouvernementskantoor in bezit namen, en de vlag der Republiek in plaats van de Engelsche deden wapperen. Doch de wapenfeiten bij Langnek-pas en bovenal de roemrijke bestorming van den Amajuba-berg den 27sten Februari 1881, gaven de beslissing in het voordeel der Boeren. Na een wapenstilstand volgde den 3den Augustus 1881 de aanneming der vredesvoorwaarden. Met roem gekroond, en met de onafhankelijkheid van hun land als loon, kwamen de dappere leiders als overwinnaars uit den strijd. Om hunne namen concentreert zich de geschiedenis van het heldendrama, dat onze Afrikaansche broeders hebben afgespeeld.

De Zuid-Afrikaansche Republiek, welker ontwikkelingsgeschiedenis wij boven in enkele trekken hebben geschetst, heeft na den vrijheidsoorlog moeielijke jaren gekend. Daar, verstrooid over het uitgestrekte landgebied met talrijke vruchtbare weiden en vele goede bouwgronden, woonden de Boeren op hunne eenzame plaatsen. De veeteelt was het hoofdmiddel van bestaan, maar de moeielijke gemeenschap langs de ongebaande wegen, maakte het bezwaarlijk en zelfs onmogelijk, om belangrijke voordeelen daarvan te trekken. De Boeren leefden te midden van een overvloed van natuurlijke rijkdommen, maar de gelegenheid werd gemist, om deze aan de markt te brengen en tegen produkten der industrie om te zetten.

Rijk waren de Boeren en niemand leed gebrek, doch tegelijk waren zij arm. De schatkist der Republiek was zelfs ledig, en de regeering had moeite, om in hare behoefte te voorzien. Van het uitvoeren van groote werken, zoó noodig voor de welvaart, was geen sprake.

Daar verbreidt zich in 1882 plotseling de mare door Europa, dat in de Zuid-Afrikaansche Republiek rijke goudvelden ontdekt waren. Reeds vroeger hadden Mauch en andere reizigers goud gevonden in de Zuid-Afrikaansche Republiek, maar het was er niet toe gekomen, de mijnen met vrucht te ontginnen. En ook thans duurde het nog tot 1885, vóór de gouden eeuw in deze landen aanving.

Op tal van plaatsen in de Republiek werd het edele metaal gevonden, en de wereld werd aangetast door de goudkoorts. Van alle zijden stroomde het naar Zuid-Afrika toe, om daar binnen korten tijd rijk te worden. De eenzame, vergeten landen van de Republiek, waar voor korten tijd alleen de kudden graasden en het wild gedierte vrij rondsprong, werden thans binnen enkele jaren in alle richtingen door goudzoekende „prospekters" onderzocht. Waar de vondsten goed waren, verrezen binnen weinige maanden steden, die weldra duizenden inwoners telden. In de goudvelden aan de Kaap-rivier verrees aldus Barberton. Maar op die van den gunstiger gelegen Witwatersrand ontstond Johannesburg, bij uitnemendheid de goudstad van de Republiek. En de

Doortocht van de kleine Marico-rivier met den ossenwagen.

schatkist, voor korten tijd ledig, werd weldra ruim gevuld, door de aanzienlijke sommen, welke de goudmaatschappijen voor het verkrijgen der rechten, om goud te delven, aan de regeering moesten uitkeeren. Het goud bracht een geheele omkeering in den economischen toestand der Zuid-Afrikaansche Republiek. Honderde goudmijnmaatschappijen verkregen tegen meer of minder groote sommen rechten tot gouddelven in dat land, en de Europeesche effectenbeurs werd overstroomd met aandeelen, welke, het eene al meer dan het andere, hooge dividenden beloofden.

Het Zuid-Afrikaansche goud bracht een speculatieve opgewondenheid in de gemoederen, en gewetenlooze gelukzoekers wiegelden de goed geloovige menigte

met allerlei geflatteerde rapporten in een zaligen droom van spoedig te verwerven rijkdommen. Doch die luchtkasteelen verdwenen snel, toen de ontnuchterde blik zag, dat onvertrouwbare personen met valsche programma's aandeelen hadden aangeboden in goudlanden, waar nooit van beteekenis goud ontdekt was. De crisis volgde; de goudwaarden daalden nog sneller dan de speculatie ze had opgedreven, en tal van goudmaatschappijen gingen te gronde, nog vóór er een spade in den grond was gestoken.

Die crisis is als een weldadig onweer, dat de lucht zuivert. Wel worden er velen door getroffen, doch de atmospheer wordt er frisscher door. En de natuurlijke schatten, die de Zuid-Afrikaansche Republiek ter exploitatie aanbiedt, kunnen thans beter den goeden grondslag der ondernemingen vormen, waar deze niet meer door oneerlijke dobbelzucht gedrukt werden.

Nu weldra het ijzeren stoomros de afgelegen Republiek met den Oceaan verbindt, gaat zij ongetwijfeld een toekomst tegemoet, die glansrijker zal zijn, dan de overspannen, ongezonde welvaart, welke een goudkoorts haar scheen te bezorgen.

De hoofdstad der Zuid-Afrikaasche Republiek is *Potchefstroom*, maar de residentie der Regeering is te *Pretoria* gevestigd, een der vriendelijkste steden des lands. Zij heeft den naam ontvangen naar den wakkeren strijder voor de onafhanlijkheid der Boeren, een der grondvesters der Republiek, Pretorius.

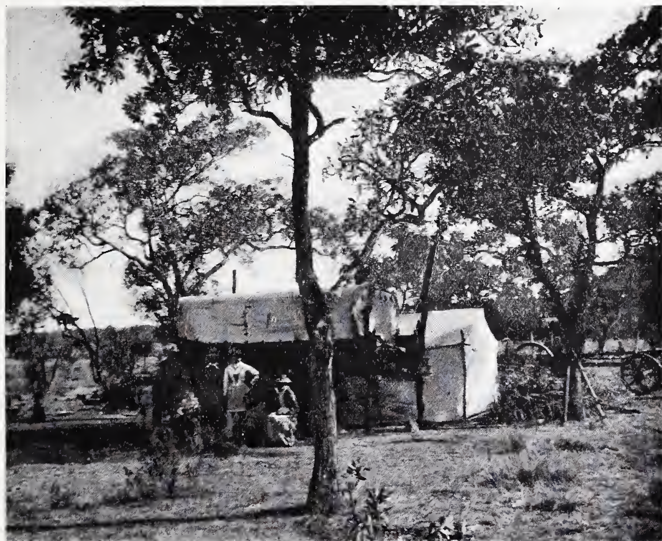
Pretoria is „den Haag" van Zuid-Afrika; een villa's-stad, uitstekend geschikt, om de bewegelijke regeering tot eenige rust te stemmen. Op eene hoogte van pl. m. 1300 meter van de zee ligt de stad in eene aangename vallei te midden van de heuvelketens der Magaliesbergen, die Pretoria eene beschutte ligging verschaffen. Daardoor heeft men hier een klimaat, dat meer het tropische nadert, dan rondom de stad op het Hooge veld het geval is, waar de hoogte des bodems de temperatuur, hoewel niet ver van de keerkringen gelegen, neutraliseert.

Hoewel Pretoria, evenals alle moderne steden, in regelmatige vierkante blokken gebouwd is, geven de tuintjes, die de meeste huizen omsluiten, eene welkome afwisseling, waardoor eentonigheid vermeden wordt. De Apiesrivier bespoelt de stad. Tal van kleine beekjes, van deze rivier afgeleid, stroomen langs de breede, ongeplaveide straten, en dienen tot drinkwater en besproeiing der tuinen. De straten zijn met rijen eucalyptussen, populieren en wilgen omzoomd.

Pretoria gelijkt een oase in dit gebied.

Het Hoogeveld, naakt en kaal; zoover het gezicht reikt slechts met mager gras bedekt; wanneer de zonnestralen haar grootste warmte-vermogen hebben gloeiend heet, doch des nachts koel of zelfs koud; omringt de stad tot op groote afstanden. Wanneer men deze velden doortrekt, en het oog vermoeid en de ziel bedrukt is door de eentonigheid, die hier heerscht, is het plotseling gezicht op de vallei van Pretoria eene onbeschrijfelijke verrassing, die als op eens weder opwekt tot nieuwen levenslust.

Pretoria is door de Boeren aangelegd en de keuze van deze plek getuigt, evenals dit ten opzichte der meeste hunner steden kan gezegd worden, van gezond verstand. Zij overzien alles, wat de natuur aanbiedt, en weten daarvan partij te trekken bij het bouwen en uitbreiden hunner steden. De ligging van het terrein, het water, het klimaat, de windrichting enz., als instinctmatig en

De Boeren met hun tenten in het Boschveld gelegerd.

zonder cijfers houden zij rekening met al deze elementen, die ten nutte gemaakt kunnen worden bij het kiezen eener woonplaats.

Pretoria is de ambtenarenstad van de Zuid-Afrikaansche Republiek. De diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers der Europeesche Mogendheden hebben hier hun verblijf. De goed gevulde schatkist heeft de Republiek doen besluiten, de vroegere slechte gouvernementsgebouwen door een groot Staatsgebouw te doen vervangen, dat voor de vergaderingen van den Volksraad en voor regeeringskantoren ingericht is.

De aanvoer der noodzakelijkste dagelijksche levensbehoeften geschiedt door de boeren uit den omtrek der stad. De nabijheid van Pretoria heeft hier den bewoners het karakter der Boeren reeds gedeeltelijk doen verliezen. De eigenlijke Zuid-Afrikaansche Boer toch is een veehouder, die zich met land-

bouw al zeer weinig bemoeit. Doch de behoefte der stad had ten gevolge, dat hier eenige landbouw en groenteteelt zich ontwikkeld hebben.

Elken morgen wordt er te Pretoria openbare markt gehouden, waar groenten, vruchten, gevogelte, granen, brandhout en andere dagelijksche benoodigdheden worden aangevoerd. En elken Zaterdag is er gewoonlijk openbare verkooping van rundvee, paarden, rijtuigen, meubelen enz.

De figuur geeft een blik op de ochtendmarkt van Pretoria.

Verlaten wij thans de residentie, om nog een enkelen blik te werpen op het leven der Boeren in dit land.

Gemakkelijk is dit evenwel niet, daar de afstanden er buitengewoon groot en tot nog toe de middelen van verkeer zeer primitief zijn. De rivieren der Republiek zijn zoo goed als onbevaarbaar. Het maakt een ontmoedigenden indruk op den Europeaan, zelfs breede stroomen te zien, zonder dat een scheepsmast of stoomboot de watervlakte verlevendigt.

De spoorwegen der Republiek zijn nog slechts in aanleg; alleen van Johannesburg naar de kolenmijnen bij Boksburg en de goudmijnen Krugersdorp is de spoorweg geopend. Maar Pretoria kunnen wij verlaten door de reiskoets, een naneef van onze oude diligences, met den ossenwagen of te paard. Wie een goed ruiter is en snel voort wil, doet verstandig het laatste reismiddel te kiezen. De Boeren gebruiken de paarden dan ook hoofdzakelijk om te rijden, en snel de afstanden af te leggen. De rivieren, waarvoor zij komen, en die zelden overbrugd zijn, kan men het gemakkelijkst te paard oversteken.

De ossen worden hoofdzakelijk als trekdieren gebezigd.

De reiskoets of postwagen doet dienst tusschen de dorpen en steden, die het meeste verkéer hebben. De regelmaat, welke de spoorwegen in Europa in het vertrekken en aankomen gebracht hebben, kent men hier, zelfs in de gunstigste gevallen, niet.

Denk u die groote reiskoets, door 8 à 12 paarden, twee aan twee geplaatst, voortgetrokken over een slechten zandweg. De weg is op sommige plaatsen zelfs niet afgebakend, doch loopt vrij over de plaatsen der Boeren heen. Een eenzaam platkopje, d. i. een kegelvormige, van boven afgeplatte alleenstaande berg, een boom, een boerenhuis of iets dergelijks, wijst in minder bereisde streken de richting van den weg aan. Hebt gij een echten Boer tot voerman, dan zult gij zijn kennis van het terrein bewonderen. Hun leven op het land en de gewoonte, om steeds den weg te zoeken, heeft den Boeren een opmerkzaamheid en geoefendheid daarin geschonken, die ons verbazen moet.

De reiskoets is het gemakkelijkste middel van vervoer. Wie het land over de Kaapkolonie binnenreist, en per spoor tot Kimberley gaat, moet van Kimberley met de reiskoets verder gaan. Hier is het verkeer het drukst en reist men in het meest gemengde gezelschap. De afstand van Kimberley tot Pretoria wordt op 60 uren gerekend. De wagen heeft 12 zitplaatsen, doch als hij gevuld is, zit men als haringen in een ton gepakt. Een zakdoek uit zijn

jaszak te krijgen is bijna onmogelijk, en men doet het best onbewegelijk te zitten, tot om de vijf kwartier de paarden gevoederd worden. Zulk een wagen is gewoonlijk een waar rookhol, waar men elkander zonder schroom in een dichte wolk van onverbrande kooldeeltjes hult. Hobbelend, stootend, slingerend, slaand, bonzend gaat het verder. Toch heerscht er bij dit uncomfortable een gezelligheid en gemoedelijkheid, die men in Europa bij het reizen niet kent.

De trekdieren hebben het op die ongebaande wegen dikwijls zwaar te verantwoorden. Vooral als de regen den bodem doorweekt, en men naast het oude wagenspoor steeds nieuwe maakt, waardoor de weg eene aanzienlijke breedte verkrijgt, valt het moeielijk den zwaar beladen wagen voort te sleepen. Dan bezwijken dikwijls een of meer der paarden, en na van de huid ontdaan te zijn, blijft het overschot van het doode dier liggen. Daardoor is het opmerkelijk, hoeveel doode trekdieren er overal, waar het verkeer eenigszins druk is, aan den weg gevonden worden. Doch de aasvogels maken zich spoedig meester van het verteerbare gedeelte dier lijken.

Het vervoer van lasten geschiedt met den ossenwagen. Het is een groote, zware wagen op vier wielen en met een witte huif gedekt, door 14 à 18 ossen getrokken. De Boer, die van eene eenzame hoeve zijne produkten een enkele maal ter markt brengt, de koopman, die van Kimberley of van Natal zijne waren in het land voert, zij moeten hiervan gebruik maken. Ook in den winter, als de boeren het droge, verdorde Hoogeveld in het zuiden van de Republiek met hun vee verlaten, om op het noordelijker gelegen en warmere Boschveld goede weiden te vinden, laden zij hunne bezittingen op den ossenwagen. Hier aangekomen, slaan enkelen hunne tenten op (zie de fig.), terwijl anderen in den ossenwagen blijven huizen.

De ossenwagen is hun dan een verplaatsbare woning. Gewoonlijk reizen de Boeren met eenige wagens bij elkander door het land. In geval van ongelukken en bij het doortrekken der rivieren kunnen zij dan elkander bijstaan. Des avonds plaatsen zij de wagens naast elkander, en zij bivouakeeren in het vrije veld. Herbergen zijn er in het binnenland niet.

Op die wijze zijn de kosten van het vervoer in het land buitengewoon hoog. De verteringskosten zijn gering, daar de Boer, die op reis gaat, zijne benoodigdheden voor den tijd der afwezigheid medeneemt; zijn slaapgelegenheid zoowel als zijn voedsel. Doch door de vele ongelukken op den weg, als het breken van den wagen, het sterven der trekdieren enz., en door den langen duur der reis, worden die kosten zeer aanzienlijk.

De afstanden zijn de kanker der Republiek. Wij zijn gewoon ons de Zuid-Afrikaansche Republiek voor te stellen, zooals zij geteekend wordt op eene kaart van Afrika, en vergelijken haar met de kaart van ons vaderland op zooveel grooter schaal geteekend. Dat geeft geheel foutieve voorstellingen. De afstand van Kimberley naar Pretoria, die, zooals wij zeiden, met den reiswagen langs slechte zandwegen moet afgelegd worden, is ongeveer dezelfde als van Amsterdam naar Berlijn (in rechte lijn gerekend). Denk u nu, dat Amsterdam, hoewel kleiner dan thans, langs dien geheel ongeplaveiden weg

door middel van ossenwagens uit Berlijn voorzien moest worden van het grootste gedeelte der invoerwaren, en gij hebt eenig begrijp van de waarde, die de aanleg van spoorwegen voor dit land heeft.

Waar de afstanden zoo aanzienlijk en de middelen van verkeer zoo slecht zijn, oefende dit op de bewoners des lands een eigenaardigen invloed uit. De Boeren, geïsoleerd als zij waren, bleven zich zelf, en dachten er niet aan, mede te doen in den economischen strijd, die de beschaafde landen beroerde. Opmerkelijk is het dan ook, dat, bij de eerste ontdekking van goud in hun land, op zware straffen verboden werd, daaraan ruchtbaarheid te geven. De Boeren voorzagen maar al te goed, dat het bekend worden van den goudrijkdom, hunne nationaliteit zou bedreigen.

Eveneens werd om dezelfde reden door de echte Boeren de aanleg van spoorwegen nog lang bestreden. Tijdens het presidentschap van Burgers verwekte het plan, om een spoorweg van de Republiek naar Delagoabaai aan te leggen, bij velen groote ontevredenheid met den voortvarenden president. Die gehechtheid aan oude gewoonten en zeden steekt scherp af bij de weinige gehechtheid aan het land, dat zij bewonen. Enkelen der ontevredenen met Burgers bestuur trokken dan ook werkelijk weder dieper het binnenland in.

Alleen de goud-exploitatie was in staat in dat conservatisme verandering aan te brengen. De Boeren werden als opgeschrikt uit den economischen dommel, waarin zij verzonken waren, zonder dat zij nog recht begrepen, wat er geschiedde. Zij konden de beweging om hen geen wederstand bieden, en moesten mede.

De oude gewoonten en zeden lijden hieronder ongetwijfeld.

Weldra zal de tijd aanbreken, dat de typische Boeren tot het verledene behooren. Reeds is in enkele jaren hierin veel veranderd. Wanneer het isolement der Republiek wordt opgeheven, en het stoomros de velden doorkruist, moet die wijziging van het karakter sneller voortgang hebben. Doch zoodra de Boer zich die nieuwe omstandigheden heeft aangepast, zal het krachtige levenselement, dat daar verscholen ligt, ongetwijfeld tot voordeelige ontwikkeling komen. Een verfijnde plant wordt geënt op een krachtiger stam.

Door de spoorwegen kan de Republiek eerst tot een voortdurenden bloei geraken. De welvaart, die de goudmijnen scheppen, is slechts van tijdelijken en onzekeren aard. De bloei der Republiek moet voor de toekomst gezocht worden in de bebouwing van den bodem, naast de exploitatie van den mineralen-rijkdom des lands. Alleen door een gemakkelijker verkeer met de overige beschaafde wereld, door den aanvoer van goede werkkrachten en het optreden van energieke, vertrouwbare leiders, kan van dit land dat gemaakt worden, waartoe de natuurlijke rijkdom het als heeft voorbestemd.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Toen onlangs eene nieuwe uitgaaf van Cats' Spaens Heydinnetje in dit tijdschrift werd vermeld, vestigde men de aandacht op het zonderling feit, dat onze brave, gemoedelijke, penningvaste Raadpensionaris eene vertelling van den oneindig boven hem verheven Cervantes overnam, zonder zelfs den naam van den oorspronkelijken auteur te noemen.

Er ligt in dit feit iets raadselachtigs, dat eenige ruimere toelichting verdient.

Het eenvoudigst zal het zijn, hier alleen de feiten mede te deelen, die volledig kunnen gestaafd worden.

Het allereerst werd de vertelling medegedeeld door Cervantes in zijne Novelas Exemplares, die in 1613 het licht zagen. In de voorrede zegt de auteur, dien men altijd als eerlijk man heeft geëerbiedigd, dat hij de stof zijner novellen uit eigen levenservaring en eigen waarneming heeft geput. Zijne eerste novelle La Gitanilla de Madrid is een door hem ingekleed historisch voorval, dat vóór hem in geen enkele litteratuur gevonden wordt.

Na Cervantes hebben vele Spaansche, Engelsche, Hollandsche en Duitsche auteurs het verhaal van La Gitanilla de Madrid op nieuw verteld. In Spanje zelf ontmoet men er twee: Don Juan Perez de Montalvan, groot bewonderaar van Lope de Vega, en Don Antonio de Solis y Ribadeneyra, die beiden in 1630 en 1632 een drama deden vertoonen met den titel van Cervantes. Zij behoefden er niet bij te zeggen, dat zij de beroemde novelle van den grooten kunstenaar navolgden — ieder wist het.

Nog vóór deze beide Spaansche navolgers vermeldt het feit, dat aan het Engelsche hof van James I in 1623 en 1624 — tien jaren na het verschijnen der Novelas Exemplares — een drama gespeeld werd van twee vermaarde Engelsche tooneelschrijvers: Thomas Middleton en William Rowley, onder den titel: The Spanish Gipsy 1). De beide groote dichters behoorden tot de nimmer geëvenaarde groep van dramatische auteurs, die van 1590 tot 1640, vóór, tijdens en na Shakspere, Engeland tot het hoogste toppunt van letterkundigen bloei verhieven. Zij hebben Cervantes in het orgineel gelezen, daar zij den vader van Preciosa, Don Fernando d'Azevedo, met den Spaanschen titel — door Cervantes gebruikt — van „Corregidor" aanwijzen; daar overigens de Engelsche vertaling der Novelas Exemplares door Mabbe eerst van 1640 dagteekent.

Het zeer eigenaardige van deze Engelsche navolgers is, dat Middleton en Rowley twee novellen van Cervantes, La Gitanilla en La Fuerça de la Sangre (De stem van het bloed) te gelijk tot één drama samensmelten,

---

1) Uitgegeven door Havelock Ellis en Algernon Ch. Swinburne, in the Mermaid Series, onder den titel: The best plays of the old dramatists — London, Vizetelli & Co., 1887.

waardoor de uiterst bevallige figuur van Preciosa maar half naar den voorgrond komt. Haar alleen als heldin te doen optreden, was de gedachte van onzen erentfesten en voorzichtigen Cats. Reeds in 1633 had hij de Nóvelas Exemplares gelezen, waarvan de tweede druk te Sevilla, „año 1627 con licencia por Francisco de Lyra" was uitgekomen. Cats koos dit aardig trouwgeval, als hij het titelde, om in zijn Trouringh onder de verschillende zeldzame huwelijkshistories te figureeren. Daar hij er terstond werk van maakte, om zijne Hollandsche verzen in het Latijn te doen vertalen, ten einde ze, naar zijne meening, der onsterfelijkheid over te geven, schreef hij een Latijnschen brief aan den bekenden professor Barlaeus, waarin hij zegt: „Er is eene zekere historie, uit Spaansche bronnen geput, zeer aardig om te lezen wegens de vele lotwisselingen: Doctor Potzzo wordt gezegd die in het Spaansch te hebben opgesteld; dezen auteur heb ik evenwel niet gezien" 1). En aan het slot zijner berijming van het Spaens Heydinnetje voegt hij eene noot met deze woorden: „Den vermaerden schryver doctor Pozzo wort gesegt in 't Spaens dese historie beschreven te hebben."

Hoe komt Cats aan deze mededeeling?

Door de lectuur der Novelas Exemplares in het oorspronkelijke. Daar immers is de naam van den „vermaerden schryver doctor Pozzo" te vinden. Cervantes zegt aan het slot van zijne Gitanilla, dat al de dichters van Estramadura den blijden echt van Preciosa bezongen: „Los poetas de aquella ciudad.... tomaron a su cargo celebrar el estraño caso.... Y de tal manera escrivio el famoso Licenciado Poço, que en sus versos durara la fama de Preciosa, mientras los siglos duraren." (De dichters dier stad bezongen om strijd het vreemde geval. — En zoo schreef de beroemde Licenciado Poço, die door zijne verzen den roem van Preciosa bestendigde, zoo lang de eeuwen zullen duren.)

De hier door Cervantes genoemden Licenciado Poço bestaat evenwel niet in de historie, alleen in de fantasie van Cervantes zelven. In de beroemde Spaansche Bibliotheek van Don Antonio Nicolao, in de niet minder beroemde werken van Ticknor en Eugène Baret wordt nergens melding gemaakt van een dichter, die naam en titel voert van Licenciado Poço. Het ligt nu voor de hand vast te stellen, dat Cervantes den geheelen Poço uit den duim heeft gezogen, om zijnen lezers zand in de oogen te werpen. Hij was een liefhebber van dergelijke mystificaties. In zijn Don Quixote deed hij geheel hetzelfde, en meende hij zijnen lezers op de mouw te kannen spelden, dat hij de geschiedenis van Don Quixote had ontleend aan een Arabisch schrijver: Cide Hamete Ben-engeli. Daar het boek overal staaft, dat deze bewering eene auteursmystificatie is, blijkt het des te duidelijker, dat de gewaande dichter van Preciosa's leven, dat de Licenciado Poço, door Cervantes opzettelijk is verdicht.

Onze brave Cats liet zich echter beet nemen. Hij heeft den Spaanschen titel Licenciado voor Doctor gehouden, en juist dit tot tweewerf herhalen

1) «Est historia quaedam ex hispanorum monumentis depromta, lectu amoena ob varios euentus: Doctor Potzzo hispanice dicitur eam descripsisse, quem autorem tamen non vidi.»

van „Doctor Potzzo" of „Pozzo" bewijst, dat Cats den Spaanschen tekst van Cervantes in handen heeft gehad. Cats toonde in 1637, toen zijn Trouringh verscheen, dat hij de Spaansche lezing van Cervantes met zekere vrijheid durfde te behandelen. Hem trok alleen het zonderling trouwgeval van Don Juan de Carcamo en Preciosa aan. Hij laat de fraaie schildering van Cervantes, het optreden der Heidens te Madrid, weg, maar volgt alleen den draad van de vertelling, die tot het huwelijk der beide gelieven moet leiden. Voor het overige stemmen de eigennamen van allen, die in de novelle bij Cervantes optreden, met die van Cats overeen. Dat Cats daarbij aan eene oude Heidin den naam van Maiombe geeft, terwijl Cervantes deze alleen: la Gitana vieja noemt, kan niet bewijzen, dat Cats uit eene andere bron dan uit Cervantes met de geschiedenis van Preciosa is bekend geworden.

De naam van den gewaanden auteur: el Licenciado Poço wordt alleen door Cervantes en door Cats opgegeven. Toen in 1643 eene vertaling van La Gitanilla in het Nederlandsch verscheen, onder den titel: Het Schoone Heydinnetje. Vertaeld uit de Schriften van Michel de Servantes Saavedra. Door F(elix) V(an) S(ambix). Tot Delf. Bij Felix van Sambix 1643, verzweeg de vertolker den naam van Poço in de bekende volzinnen aan het slot. Er staat alleen maar: „Ende Poeeten van „de Stadt hebben dese geschiedenisse overal door hunne schriften verbreydt, „soodat de vermaertheyt van Preciosa inder eeuwigheyt sal dueren." De vertaler heeft geen de minste behoefte gevoeld, om den naam van Poço op Cervantes' gezach te noemen. Hetzelfde is het geval met de Fransche vertaling van de Novelas Exemplares, waarin men aan het slot leest: „Les Poëtes „chantèrent cet heureux hymenée, & un fameux Historien décrivit si bien „cette avanture, que la renommée de Pretiosa durera autant que les Siècles."

Er blijft evenwel nog eene mogelijkheid. Cats kon van een zijner aanzienlijke vrienden, die Spaansch lazen, de geschiedenis van La Gitanilla hebben vernomen. Huygens en Cats zijn een tijd lang vrienden geweest, en Huygens las Spaansch. Maar *une question de gros sous* maakte eerlang een einde aan de vriendschap.

Men zou nog het een en ander tegen de stelling, dat Cats rechtstreeks uit Cervantes putte, kunnen inbrengen. In het Spaens Heydinnetje van den eerste komt eene bijzonderheid, die in den tekst van Cervantes ontbreekt. Cats vertelt, dat Preciosa geroepen werd door de ouders van een krank jong meisje, dat Giralde heet. Preciosa onderzoekt hare kwaal en beslist, dat zij ziek is, omdat hare ouders haar niet wilden laten huwen met haar minnaar. Dit alles ontbreekt bij Cervantes. Maar daarom behoeft nog niet aangenomen te worden, dat Cats uit eene andere bron heeft geput. Hij neemt de vrijheid deze kleine ancedote in zijn gedicht in te lasschen, omdat dit met zijn bijzonder plan en het „gansch beleid" van den Trouwring overeenstemde.

Aan het slot toch van ieder der berijmde trouwgevallen laat Cats eene samenspraak in proza volgen tusschen Sophroniscus en Philogamus over de vraagstukken, die „uyt ydere geschiedenis rysen." Onze geleerde Raadpensionaris

volgt hier een voorbeeld door de Oudheid (Lucianus en Athenaeus) en door de Renaissance (Erasmus, Casaubonus, Bargagli en Cremaille) gegeven. Hij handelt in deze gesprekken over alles wat zijne eruditie hem aan de hand doet. Hij had den Franschen medicus, Jacques Ferrand, gelezen, die in 1623 een werk schreef: Traité de la Maladie de l'Amour ou mélancolie êrotique. Daarin werd het vraagstuk geopperd: „of men uyt een pols af slag-ader „weten kan of yemant verlieft is, dan niet: dat is offer een sekere beweginge „in de slagh-ader te vinden is, die eygentlick op de liefde past."

Daarom vlecht Cats in zijn Spaens Heydinnetje de ancedote der verliefde Giralde in, om te doen uitkomen, dat Preciosa aan den pols van het zieke meisje hare verliefdheid op het spoor kwam, waarover dan in het prozagesprek aan het slot uitvoerig zou kunnen worden uitgeweid.

Toen in 1643 Felix van Sambix Cervantes' Gitanilla in het Nederlandsch vertaald had, verschenen er spoedig twee drama's, die deze stof behandelden. Het eerste heet: „Het Leven van Konstance: waer af volgt het tooneelspel, De Spaensche Heidin door M(attheus) G(ansneb) T(engnagel)" (Amst. 1643) en het ander: „Juffrouw C. v. Dusart's Spaensche Heydin. Blijspel. Gespeelt op d' Amsterdamsche Schouburg. Den 12 Junij. Anno 1644." (Amst. 1644.) Beide werken zijn in de hoogste mate gebrekkig en vervelend, en voor ons Nederlanders beschamend tegenover de drama's van Montalvan, de Solis, Middleton en Rowley.

Merkwaardig echter is het, dat de beruchte Tengnagel in zijne voorrede en opdracht aan Daniel Mostart duidelijke blijken geeft, dat hij Cats gelezen heeft. Hij zegt, dat de fabel der Spaensche Heydin reeds driemaal behandeld is, eerst door „den Spaenschen artsenymeester Pozo, dewelcke de eerste hetzelve beschreven heeft," toen door Jacob Cats, toen door Juffrouw Katalina Verwers Dusart.

Cats „Doctor Pozzo" wordt hier „artsenymeester", en dwaalt steeds verder af van Cervantes' Licenciado Poço. Daarenboven Tengnagel drukt er op, dat Preciosa's historie feitelijk geschied is, gelijk hij „uit de geloofswaardige monden eens Joods en Christens, welke zijn de gestorven Sacutus Lusitanus en de levendige Adriaen van der Tocq" heeft vernomen. In Amsterdam leefde inderdaad van 1625 tot 1642 een Joodsche Portugeesche arts, Abraham Zacutus. Dat deze wist, hoe Cervantes zijne novellen aan feiten ontleende, is niet bevreemdend. Van den tweede, A. van der Tocq, is niets bekend.

Vreemd is het evenwel, dat noch bij Cats, noch bij Tengnagel een spoor van Cervantes' naam gevonden wordt. De groote schepper van Don Quixote schijnt voor hen niet te bestaan. De eerste vertaling van Cervantes' meesterstuk kwam in 1670 uit, en was bewerkt door Lambertus van den Bos. Cats was al te veel in de Latijnsch-classieke richting van zijn tijd voortgestuwd, om een helderen blik te kunnen werpen op de Spaansche letteren. Het ging hem als Huygens, die de meesterstukken der Engelsche litteratuur in handen had, maar geen enkel werk vermelding waardig keurde, dan alleen de geaffecteerde verzen van Dr. John Donne.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

IV.

Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken (1890.) — *Saamgesteld door J. C. Alberdingk Thijm S.J.*

Gestadig gaat de eerwaarde heer J. C. Alberdingk Thijm S.J. voort de nagedachtenis van zijn uitmuntenden en genialen vader te eeren. De 39ste Bundel van den *Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken* — het jaarboekje door Jos. Alb. Thijm in 1852 gesticht — levert louter bijdragen ter eere van den stichter. Een zeer fraai portret en de nauwkeurige afbeelding van al de huizen te Amsterdam en het buiten te Hilversum, waar Alberdingk Thijm in het tijdvak van 1820 tot 1889 heeft gewoond, bevinden zich tegenover den titel. De oudste zoon van den dichter en denker ontwierp tevens eenige *Trekken zijner Levensschets*, die de bestaande biographieën kunnen aanvullen. Voorts bracht hij eene bloemlezing in Poëzie en Proza uit zijns vaders werken bijeen. Dit alles, — met genealogische tafelen, eene levensschets van des dichters vriend Herman J. C. van Nouhuys, en een schitterend vers van Schaepman — is bijeengebracht door de vrome zorg van den oudsten zoon, die den beroemden naam zijns vaders in hooge eer houdt.

In twee deelen (niet in den handel) verzamelde de heer J. C. Alberdingk Thijm tevens de *Gelegenheids-Verzen* en eenige *Brieven* zijns vaders, die als een heiligdom aan de familie en verwanten behooren. Er straalt hier veel vriendelijk licht over het leven van onzen verscheiden vriend, vooral in den opgang van dat leven. Slechts een enkele maal klinkt een toon van rouw en smart onder de felle stormen zijner laatste levensjaren. Van allen, die Josephus Albertus Alberdingk Thijm hebben liefgehad, die schoone herinneringen aan hem en aan de werken van zijn krachtigen geest hun leven lang zullen bewaren, zijn deze geschriften, door een dankbaren en edelen zoon samengesteld, eene kostbare bezitting.

* * *

De Nederlandsche sentimenteele roman en zijne terugwerking door Dr. C. J. Luzac. Amersfoort. G. H. Priem, 1890.

Met buitengemeene aandoening nam ik deze letterkundige studie van den vroeg overleden Dr. C. J. Luzac ter hand. Haast drie jaren geleden (April, 1888) promoveerde hij in de Nederlandsche letteren aan de Universiteit te Leiden. Zijne dissertatie: *De Landen van Overmaze inzonderheid sedert* 1662, en deze letterkundige studie, ziedaar alles, wat hij nalaat, benevens een onvoltooiden arbeid over de Nederlandsche Patriotten in Frankrijk na 1787. Zijn ijver en eerbiedwaardige volharding gedurende zijne academische studiën hadhem de achting en genegenheid van vrienden en professoren doen winnen. Zijn plotselinge dood stemde allen, die hem gekend hebben, tot diepen weemoed.

Deze zijne studie over den sentimenteelen roman bevat veel goeds. Zijne analysen van Feith's *Ferdinand en Constantia* en van Bruno Daalberg's *Steenbergsche familie* zijn met smaak en nauwgezetheid voltooid. Zijne mededeelingen uit het leven van Mr. J. van Lennep en van Mr. D. J. van Lennep zijn zeer ter snede te pas gebracht. Hoe beknopt dit werk ook zij, het zal bij de beoefenaars onzer Letterkundige Geschiedenis steeds met waardeering worden geraadpleegd.

* * *

Noodlot door Louis Couperus. (Amsterdam, Uitgevers-Maatschappij *Elsevier*, 1891.)

Geene sekonde zou ik aarzelen met mijn antwoord, als er gevraagd ware naar de vier talentvolste jonge auteurs ten onzent. Helène Swarth, Frans Netscher, Jac. van Looy, Louis Couperus zouden onmiddellijk voor mij optreden, en met hen de herinnering aan wat zij schreven. *Noodlot* van den laatste is mijne jongste herinnering, maar zoo jong nog, dat het thans de juiste tijd is, om er hier wat van te zeggen.

Couperus' laatste novelle heeft vele der beste eigenschappen, die den auteur van *Eline Vere* tot een gevierd kunstenaar hebben gemaakt. Tevens bezit dit werk nog eene nieuwe eigenschap — het is eenvoudiger in conceptie en ontwikkeling, en daarom harmonischer. *Noodlot* biedt echter daarbij ook eigenaardigheden, die men bij den auteur van *Eline Vere* niet vond. Het dichterlijk naturalisme van den grooten roman wijkt voor het mystisch fatalisme der kleinere novelle. Wat in den eerste zoo weldadig aandeed, het bewustzijn van op vasten grond te staan, de zekerheid, dat de auteur zijne studiën op de moderne samenleving met stouten blik en groote scherpzinnigheid had volbracht, ontbreekt in het laatste verhaal.

Ten minste het schijnt mij zoo. Voor den gloedvollen, dichterlijken blik op de natuur en de menschen, die aan het humoristisch naturalisme van Alphonse Daudet herinnert, treedt nu veeleer het mysterieuze sentimentalisme van Graaf de Villiers de l'Isle-Adam. Doch ook dit kan tot grootsche kunstscheppingen leiden, zooals uit *Axel* is gebleken. Intusschen zou het volkomen onjuist zijn, indien hier beweerd werd, dat Couperus zich geheel aan het occultisme had gewijd. Enkele tooneelen uit *Noodlot* behoeven, wat stout naturalisme betreft, niet voor het burgerepos der Vere's te wijken. De sombere hemel boven een Noorweegsch landschap, het tooneel van den moord, als Frank Westhove den giftigen parasiet, die Robert van Maeren heet, verwurgt, eenige tooneelen te Scheveningen, zijn geheel in naturalistischen trant en met geniaal *brio* gedaan.

Maar de hoofdgreep, de centraalgedachte, waardoor *Noodlot* eene novelle geworden is, schijnt minder gelukkig. Frank Westhove, de held, die bijna aan eene heropstanding van Betsy Vere's dikken echtgenoot doet denken, heeft de onbegrijpelijke lankmoedigheid, om een klaplooper, als Robert van Maeren, ettelijke jaren tot zijn gast te houden. Deze Robert — de auteur noemt hem „Bertie" — schijnt niet ver verwijderd van zijn prototype, Vincent Vere, maar overtreft dezen laatste ver in luie laagheid.

Het schijnt mij, dat de auteur, als nog levend in de atmosfeer zijner eerste groote epische prozaschepping, aan de personen van Henk en Vincent een paar dubbelgangers heeft willen geven. Vincent echter is een fijner bewerktuigd schepsel, dan de „poezennatuur", die Couperus „Bertie" noemt. Dat deze *mangeur de blanc* alleen om zijne plaats aan Frank's tafel niet te verliezen, er toe overgaat, de goede verstandhouding van twee innig aan elkander gehechte jonge lieden door het gemeenst bedrog te vermoorden, is echter als kunstgreep in het geheel niet af te keuren. Uit zulk een motief zou Thackeray, zou Balzac, zou Zola, een boeiend conflict van passiën, een ontzettend ontknoopingstooneel hebben afgesponnen, dat hart en hoofd op het heftigste zou hebben bewogen. Couperus heeft het beroemd motief uit Shakspere's *Othello* gevolgd, en laat „Bertie"-Jago door Frank-Othello verworgen. In dit opzicht mag men aan den jongen, schitterenden kunstenaar zijn zin geven, maar een minder hoogtragische oplossing van het vraagstuk zou misschien het drukkend sombere van *Noodlot* een weinig verheffing en ontspanning hebben geschonken.

Parasieten, panlikkers, tafelschuimers,

mangeurs de blanc, zijn reeds sedert het blijspel van Menander en Terentius bekende figuren in de Europeesche litteratuur, maar altijd vertoonen zij eene comische zijde, die het stuitende van hunne verschijning voor een goed deel veraangenaamt. „Bertie", de tragische panlikker uit *Noodlot*, zou misschien den toorn van Frank niet waardig kunnen geacht worden, en ware, met de bewijzen van zijn verraad aan de justitie verzonden, het beste van het terrein der novelle te verwijderen geweest.

De tragische dood van Frank en Eva herinnert aan Shakspere's Romeo en Julia, aan Schiller's Louise Miller en Ferdinand, aan de Villiers' Axel en Sara de Maupers, aan Victor Hugo's Hernani en Doña Sol, aan Sue's Djalma en Adrienne de Cardoville. Dat Couperus aan deze groote meesters getrouw eene romantische vlucht neemt, mag niemand hem verwijten. Maar de vraag blijft, of hij, die in stijl- en kleureffekten zich een goed leerling toont van den modernen, naturalistischen Franschen roman, daarmee het hoog romantische van zijn onderwerp heeft kunnen rijmen. Zijn stijl is en blijft zeer dichterlijk en zeer schoon, maar hij schijnt, in den vollen rijkdom van schilderende adjectieven, er niet naar te vragen, of zijne woordkloppelingen logisch te verdedigen zijn. Evenwel ieder artist mag zich eenige vrijheid veroorloven — en met dit voorbehoud is er alle aanleiding, om de schitterende kleurenpracht van Couperus' stijl te prijzen.

Op één punt dient echter gewezen te worden. Couperus maakt steeds in ruimer mate gebruik van bastaardwoorden. Dat hij dit doet, als hij zijne personen laat spreken, kan niemand laken. De beschaafde Nederlanders hebben in hunne gesprekken ten allen tijde misbruik gemaakt van bastaardwoorden. Indien echter de schrijver voor zichzelf spreekt, behoort hij een Nederlandschen, en geen verfranschten stijl te schrijven. Hij onthoude zich dus van: „extase, fiziologie (physiologie), hypnotizeeren, suggestie, theatraliteit, hypnoze, gesuggereerd, mystiek wantrouwen, intens, lymfatische stroom door sanguinische kracht, geaffineerd, complicatiën, passie van sympathie, vriendschapsextase, materiëel bien-être, zinnen ciseleerend, energieloos, emotieloos", enz., enz.

Dit is geen kleingeestig vitten. Dit is niet een bekrompen afdingen op de vrijheid van den kunstenaar. De kunstenaar is vrij, maar alleen binnen de grenzen, die de rede aanwijst. Redelooze vrijheid is geene vrijheid, maar bandeloosheid. De rede eischt, dat een Nederlandsch kunstenaar Nederlandsch schrijve. En hoe meer talent een jong auteur als Couperus aan den dag legt, hoe strenger hij zichzelf dezen eisch moet stellen.

***

Kleine en Groote Menschen. Novellen en Schetsen door Jo. van Sloten. (Amsterdam, *Jan Leendertz & Zoon*, zonder jaartal (1891).)

Twaalf kleine schetsen ontvangt men hier van eene jonge schrijfster, die reeds een zeer goeden indruk gemaakt heeft met hare opstellen in het *Weekblad* van den *Amsterdammer*. In deze bundel geeft Jo. van Sloten eene vriendelijke letterkundige belofte voor de toekomst. Duidelijk blijkt het terstond, dat Dickens, Thackeray, Alphonse Daudet, Hildebrand, De Veer en Justus van Maurik tot hare bevoorrechte auteurs behooren. Daarbij komt het echt Amsterdamsche van hare ziens- en gevoelswijze. Zij heeft een zeer scherpen blik op het eigenaardige in kleur en lijn, dat de hoofdstad zoowel haren zonen en dochteren als den opmerkzamen vreemdeling biedt. Hare laatste schets: *Novemberlicht* is eene welgeslaagde schildering van het uiterlijk der straten en pleinen te Amsterdam gedurende een grauwen Novemberdag, als de Amsterdamsche Zondag-namiddag in al zijne lankwijligheid niet verguld wordt door

zonnelicht. Reeds in deze teekening blijkt hare volle mondigheid als schrijfster.

Sporen van weekheid of fijngevoeligheid, als het jonge meisjeshart zich niet behoeft te schamen, zijn te ontdekken in de opstellen: *Een blok aan 't been* en *Mijn eerste liefde*. De laatste novellette toont het lijden van een leelijk, mismaakt kind, dat als uitzondering leeft te midden van een gezin, rijk aan gezonde en knappe telgen. De kleine, weinig ooglijke Jo leeft afgezonderd, eenzaam. Zij dwaalt in al de schuilhoeken van het huis, en vindt op een achterzolder hare eerste liefde — eene leelijke, mismaakte kat, misdeeld als zij zelve. Daar is in dat heimelijk mededoogen met het lijdende en leelijke dier een allerliefst sentiment, dat geheel in den geest van Dickens en Alphonse Daudet is gevoeld.

Tot de beste schetsen behoort *Beth-San* — iets zeer Amsterdamsch en iets zeer moois. De hoofdpersoon is een allerongelukkigst wezen, dat in eene steeg woont, en „Zwarte Bertha" wordt geheeten. „Zij was één van die schepsels, „waarvan fatsoenlijke vrouwen, wier koude „braafheid maar half de klippen kent in „den levensoceaan, waarop een vrouwen-„leven kan stranden, vol afschuw het „hoofd afwenden; waarop stroeve mannen, „wier wilde haren vergrijsd of uitgevallen „zijn, den steen werpen, schoon de man, „door wiens schuld ze zóó werd, wel „onder hen kan schuilen." In deze voorstelling vol kieschheid en mededoogen openbaart Jo van Sloten iets van dat weldadig deelnemingsgevoel, wat door Dickens, Daudet en inzonderheid door de nieuwe Russische school — Gogol — Dostojewski — Tolstoi — zoo bewonderenswaardig werd uitgesproken.

De eerste fraaie greep in deze schets is de gedachte, om een „aardigen, blonden jongen" door de nauwe steeg te doen komen. „Zwarte Bertha" zag hem dikwijls met een hevig verlangen, om iets vriendelijks tot dit mooie knaapje te mogen zeggen. Zij kocht een zakje met suikergoed, gaf het hem, en zag hem ijlings wegsnellen. Na dien dag ontmoette ze hem niet weer. Hij mocht niet meer door de steeg komen.

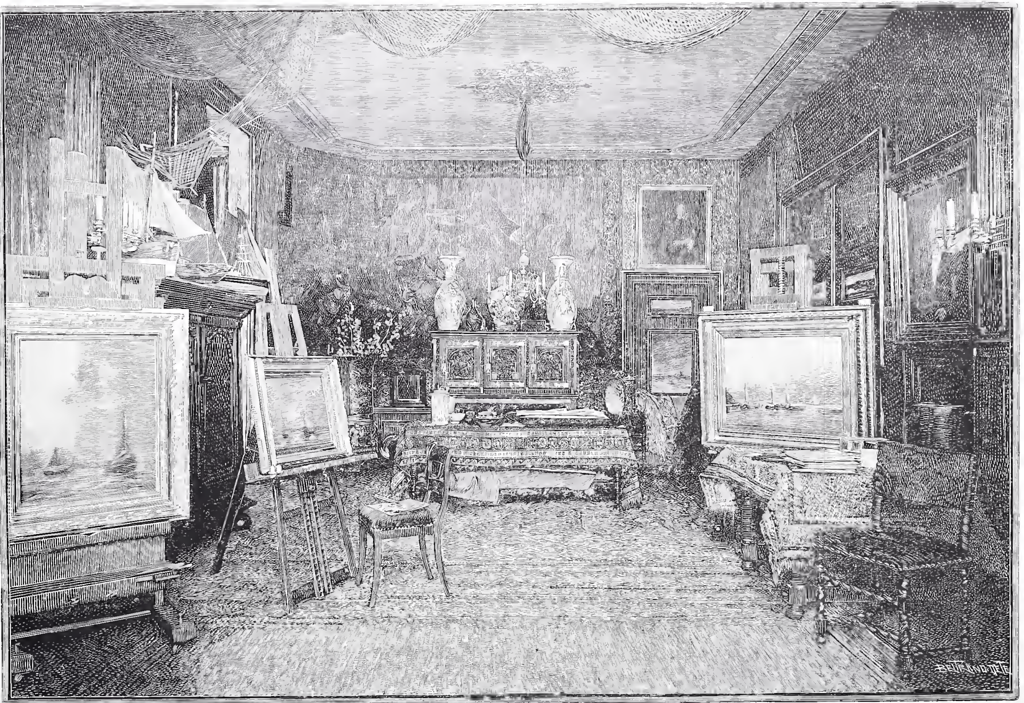
Weldra poogt „Zwarte Bertha" eene toevlucht te vinden in het huis der ruste — *Beth-San* genoemd, aan het einde der Warmoesstraat. Ze was zwaar ziek geweest — zij hoopte onder het gastvrij dak der Christelijke weldadigheid te mogen binnengaan. Maar zij durft niet. Eindelijk is het de directrice, die haar bij het huis ontmoet, en vol belangstelling zegt: „Als „je hart je heeft ingegeven, om hier te „komen, ga dan niet weer terug, kind, „maar kom mee naar binnen, dan kunnen „we samen eens spreken. 't Eerste, waaraan „vrouwen, als jij, behoefte hebben, is onze „liefde; de rest moeten wij aan God zelf „overlaten!"

De ellendigen, arme deerne wordt met hemelsch mededoogen ontvangen, verpleegd, verzorgd. Een weldadige slaap onttrekt haar aan de pijnigende gedachten, die haar hart doen ineenkrimpen van weedom.

Dostojewski heeft in zijn *Misdaad en wroeging* eene gelijke, maar grootschere schildering. Het is een greep in het leven van een onverbeterlijken dronkaard en zijn gezin, den rampzaligen Marmeladow. De val van Sonja door nijpende armoede en bittere verwijten eener wanhopende stiefmoeder verhaast, is daar met zoo aangrijpend medegevoel beschreven, dat het woord van Raskolnikow, den moordenaar uit wijsgeerige overtuiging, als hij voor Sonja knielt, en zegt: „Ik kniel niet voor u alleen, maar voor de geheele ellende der gansche menschheid!" een onvergetelijken indruk maakt.

Voor de geminachte paria's uit het bonte, treurige menschenleven te pleiten, is eene moeilijke, uiterst kiesche taak. Jo van Sloten heeft getoond, dat zij deze moeilijke taak met een helder hoofd en eene vaardige hand weet te vervullen.

***

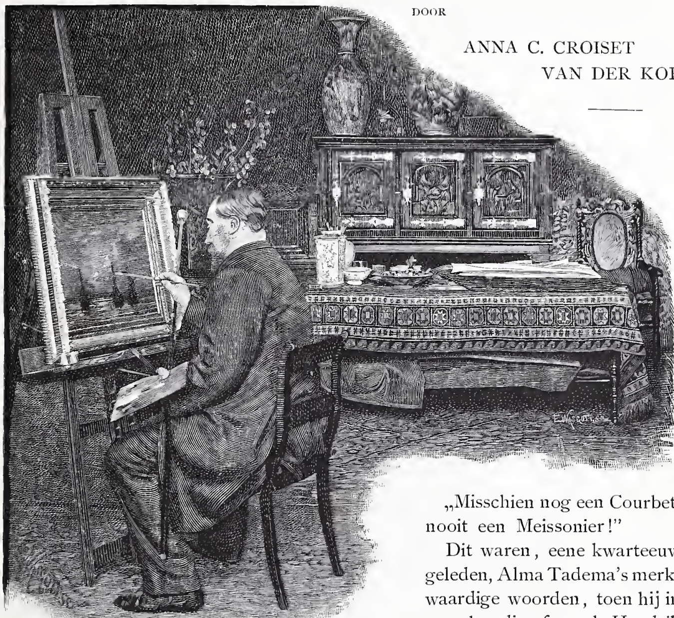

Mesdag's Atelier, houtgravure naar eene photographie.

HENDRIK WILLEM MESDAG,

DOOR

ANNA C. CROISET
VAN DER KOP.

„Misschien nog een Courbet, nooit een Meissonier!"

Dit waren, eene kwarteeuw geleden, Alma Tadema's merkwaardige woorden, toen hij in eene bondige formule Hendrik Willem Mesdag duidelijk wilde maken, wat deze van zijne toekomst te hopen had; eene toekomst, waarvan voor den man, die in de kracht van het leven met heel zijn verleden had gebroken, alles afhing.

Een stoute stap was het geweest, ondanks tegenstand en eene opeenstapeling van bezwaren, er eene gevestigde positie aan te geven en het onzekere bestaan aan te durven, dat zoo vaak eene kunstenaarsloopbaan schijnt te moeten kenmerken. Er behoorde moed toe, met de traditie te breken, af te zien van een handelsleven van jarenlang, om zich aan teekenstift en penseel te gaan wijden.

Den 23sten Februari 1831 te Groningen geboren, was de jonge Mesdag reeds vroeg werkzaam in de zaken van zijn' vader. Van den morgen tot den avond op beurs en kantoor werkzaam, bleef er voor den jongen man niet veel tijd over, om zich aan iets anders te geven. Maar hoe ook, er moesten uren gevonden worden, om aan zijne liefhebberij, zijn' hartstocht te voldoen, om te kunnen teekenen. Van jongsaf had hij er zich toe aangetrokken gevoeld, en met de jaren was

de drang sterker geworden, om de voorwerpen, die hem omringden, in lijnen weêr te geven. In de eerste beginselen van het teekenen had hij als schoolgaande knaap les gehad bij C. Buijs; na de schooljaren was het hem zelfs vergund geweest bij Buijs te schilderen, één morgen in de week. Buiten de les lag echter het ruimste arbeidsveld voor den zoekenden jongen man; alles werd ter teekening aangegrepen, op allerlei manieren de blik verscherpt, de hand geoefend. En met hoeveel geduld, daarvan getuigt eene reeks van teekeningen in zwart krijt, op twaalf-, dertienjarigen leeftijd vervaardigd, en nog te Groningen aanwezig. Het zijn kopieën van Engelsche gravures, die tot in de fijnste bijzonderheden werden weêrgegeven, en waaraan heel een' winter, avond op avond, werd besteed. Maar steeds moeilijker werd het, tot dergelijke oefeningen tijd en gelegenheid te vinden. Een enkel uitgebroken uur was het eenige, dat aan de studie mocht worden gegeven; maar dit was er dan ook des te kostbaarder om, en grooter en grooter werd bij Mesdag het verlangen, in lijn en kleur op het doek te brengen, wat hij zag. Sympathie voor zijne wenschen kon hij van zijne naaste omgeving moeilijk verwachten; een' krachtigen steun echter vond hij in de vrouw, die, sinds 1856 met hem verbonden, de middellijke oorzaak werd van zijn slagen, omdat zij zijn pogen begreep en waardeerde. Van alles, wat hem omringde, binnen- en buitenshuis, werden schetsen en studies gemaakt, die met behulp van Egenberger 1) ook wel tot kleinere en grootere doeken, landschappen meest, werden uitgewerkt. Heel nauwkeurig en trouw zijn zij; maar het artistieke element ontbreekt er nog in.

Neen, voldoening vond hij daarin niet; hij voelde het: een' anderen weg moest hij op, een' breederen grondslag eischte de studie, zou zij ooit zijn' ijver loonen. Machtiger werd de drang om enkel en alleen voor de kunst te leven, en dat terwijl dag op dag hunne eischen deden gelden en rekenschap vraagden van de kostbare uren. Het oogenblik was gekomen, dat de beslissing voor heel het verdere leven moest vallen: plicht of roeping, de handel of de kunst. Gesterkt door haar, die geene bezwaren te licht telde, maar er evenmin tegen opzag, ze te helpen overwinnen, had Mesdag den moed, zijn talent te belijden. Het jaar 1866 kwam; de zekere toekomst werd opgeofferd, en het wisselvallige leven van den kunstenaar bij arbeid en strijd tegemoet gegaan.

't Is de moed van den waanzin, meenden vrienden en kennissen. En niet alleen de handelsmannen; neen, ook hij, die, van zijne jeugd af in de kunst opgeleid, er zich toch geene voorstelling van kon maken, hoe een man op vijfendertigjarigen leeftijd er nog aan denken mocht, zulk eene moeielijke leerschool te gaan doorloopen. „Hoe kan die kerel zoo dwaas wezen!" riep Jozef Israëls in verbazing uit, toen hij van Mesdag's plannen hoorde. Weinig kon hij denken, dat zijne woorden zouden doordringen tot hem, dien zij golden, en dezen in de ooren zouden blijven klinken als een alarmkreet, om in de uit vrijen wil aanvaarde worsteling de kracht tot het uiterste te spannen.

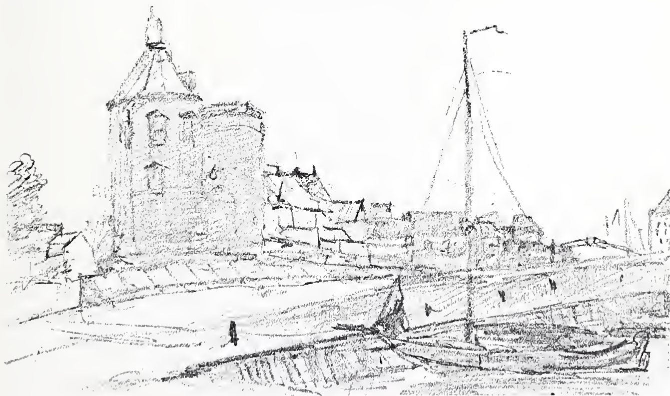
Mesdag greep naar palet en penseel op een' leeftijd, die voor andere schilders reeds het hoogtepunt van den roem nabijkomt. Daar zijn Hollandsche

1) Directeur der Groninger Teeken-academie.

schilders geweest, die vóór hun vijfendertigste jaar reeds eene algemeene bekendheid verwierven. Paulus Potter, hij stierf, nog maar negenentwintig jaar oud; maar toch had hij tijd genoeg gevonden, om zich, ondanks een langdurig teringlijden, door zijn penseel een' onsterfelijken naam te verwerven. Had de tengere jonge man dit volbracht, de Hollander, wien het aan lichamelijke kracht ontbrak, zou dan niet een volhardende, stoere Groninger, die wel na zijn dertigste jaar eerst begint, maar arbeiden kan en arbeiden wil, zich in de kunst naam kunnen maken vóór zijn vijftigste?

Aan Alma Tadema, zijn neef, die te Brussel woonde, vroeg Mesdag inlichtingen, om van hem te weten, wien het best te kiezen als leidsman in het landschapschilderen, want op het landschap, als „het gemakkelijkste" naar de meening van die dagen, was de keuze gevestigd. De gewichtige en merkwaardige brief, waarin een en ander was vervat, wordt door Tadema nog steeds met piëteit bewaard.

Roelofs, ook te Brussel woonachtig, werd als de gewenschte persoon aangewezen; maar daar deze op reis was, ging Mesdag voorloopig op eigen gelegenheid aan den arbeid, en naar Oosterbeek. Iederen morgen toog hij naar buiten, om er heel den dag te blijven en zich vertrouwd te maken met de natuur; en toen het weêr zóo slecht werd, dat er aan buiten werken niet meer gedacht kon worden, teekende en schilderde hij vanuit de ramen zijner woning aan den Utrechtschen straatweg. Met allerlei schilders, welke dien zomer te Oosterbeek kwamen schetsen, Van Trigt, Hulk, Meinders, Taanman, Heijl, maakte hij kennis. Maar wie bovenal belang in hem stelde en hem menigen kostelijken wenk gaf, was de ernstige artist, die mede zulk een' krachtigen stoot heeft gegeven aan de beweging tegen de onware, op conventie berustende kunst van een twintig jaar geleden, was Johannes Warnardus Bilders. Van al de studies, trouw naar de natuur door Mesdag gemaakt,

hadden vooral die Bilders' ingenomenheid, welke, hoe naïef ook, een persoonlijk karakter droegen en van zelfstandigheid getuigenis aflegden. Zelf autodidact en ijverend voor eene breede, frissche, oorspronkelijke kunstopvatting, meende hij er Mesdag dan ook niet te krachtig tegen te kunnen waarschuwen, op zijne hoede te zijn, om geen „kleine Roelofs" te worden; niet genoeg hem op het gewicht te kunnen wijzen, van bovenal uit eigen oogen te zien.

Met dien uitnemenden raad op 's levens handwijzer kwam Mesdag den 25sten September te Brussel en vestigde zich in de Rue Rogier 244. Arbeiden was zijne leus en met kracht werd de hand aan den ploeg geslagen. Wat hij vóór had, was de gewoonte om te werken, om heel den dag bezig te zijn en zijn' tijd doelmatig te verdeelen; eene overwinning op onze natuur, die alleen behaald wordt door inspanning en volharding, twee veilige havens, maar die slechts de stuurlieden met vaste hand bereiken.

Nu en dan kwam Roelofs op het atelier van den nieuweling in de kunst; eene enkele schilderij van Roelofs werd gekopiëerd; maar terecht begreep Mesdag, dat wie hem 't meest en 't best kon leeren, de natuur zelf was, de natuur in al hare waarheid, in al haar' eenvoud. Niets werd beneden de aandacht gerekend, alles aangegrepen om te leeren zien en weêrgeven en de juiste kleur te vinden. Nu eens was het de Oostindische kers, die tot in de fijnste vertakkingen harer bladvezels werd bestudeerd; dan de tuinmuur met zijne witgepleisterde baksteenen, waarvan iedere steen nauwkeurig werd geteekend; of een hoek van de verandah met het glazen dak en den wilden wingerd er omheen, waaraan maanden werd geschilderd, maar waarin dan ook de doorschijnendheid van het glas tegen de vastheid der witte ijzeren staven en de perspectief van den moeilijken hoek werden gevonden. Ingewikkelder werden de sujetten: de eikenhouten trap met het kijkje op den tuinmuur werd perspectivisch geteekend; ook figuren kwamen aan de beurt; de oppasser als tuinman; de oppasser, levensgroot, zijne onontbeerlijke *Etoile Belge* lezend, of den weg naar het station op gaande met het koffertje in de hand. Hier was het niet alleen hoofdzakelijk om den persoon, hier was het evenzeer om de straat en het verschiet, den botanischen tuin in perspectief, te doen.

De straat vooral werd een onderwerp van onafgebroken studie; de straat onder allerlei omstandigheden van tijd en gelegenheid, bij regen en zonneschijn, met droge en natte sneeuw.

Nog zijn zij bewaard gebleven, die dorre, maar niet minder vruchtbare studies. Treffend waar en scrupuleus uitvoerig, spreken zij van taai geduld en onbezweken trouw aan het boven alles gehuldigd beginsel: de natuur weêrgeven, zooals zij wordt gezien en tot in de geringste onderdeelen.

Het was Tadema's opvatting, die daaruit sprak. Deze artist liet zich veel gelegen liggen aan Mesdag's streven, stelde 't hoogste belang in hem, had huis en atelier altijd voor hem geopend; en er is reden te gelooven, dat de vriendschappelijke omgang met Tadema en zijne familie op Mesdag's smaak en kunstzin ontwikkelend en veredelend werkte.

Ook Mesdag's woning werd weldra een eigenaardig middelpunt; de voor-

naamste Belgische schilders van die dagen, ook de Hollanders, die zich te Brussel gevestigd hadden, Verwee, Verhas, Gabriël, De Haas, verschenen er, kwamen er gaarne en veel; immers het was een neutraal gebied, waar de meest verschillende elementen samenkwamen en ieder zijne meening durfde uiten. Met het dikwijls zeer uiteenloopend oordeel der artisten onderling deden ondertusschen Mesdag en zijne vrouw — want deze deelde niet alleen in zijn' arbeid, maar studeerde vol energie met hem samen — hun voordeel. Waren de bezoekers vertrokken en de gesprekken verstomd, dan dachten zij na over het gehoorde, bespraken het en lieten niet af, voordat zij doorgedrongen waren in het gedachteleven dezer schilders, die ervaring achter den rug hadden; voordat zij hunne uitspraken hadden verstaan, om er dan van te belijden, wat hun in eigen arbeid van nut kon zijn. — Toen de stratenstudie was afgeloopen, nam Mesdag een atelier wat verder van het centrum der stad, in de Rue Van de Weyer, en begon daar vanuit zijne ramen te schilderen, en dit op heel eigenaardige wijze. Op de ruiten zelf gaf hij aan, wat hij buiten zag, in de juiste verhoudingen, bracht het over op door-

schijnend papier en vergrootte het op zijn doek. Meer dan éene schilderij kwam op die manier tot stand, onder andere twee groote doeken, terreinen buiten Brussel voorstellende, akkerland en braak liggende velden met duinen op den achtergrond en boerenwoningen met roode daken en witte muurtjes in het verschiet: het is hetzelfde sujet, op verschillende afstanden en bij verschillende luchtgesteldheid gezien. Deze beide schilderijen waren het, die met eene kleinere studie van de straat, „tas de briques," — een hoop rooden baksteen met een grijs, voor afbraak verkocht huis op den achtergrond — voor 't eerst te Brussel Mesdag's naam onder de oogen van het publiek brachten. Door de „Cercle des artistes libres" werden zij in de Passage tentoongesteld.

Naar Groningen en naar Amsterdam ter expositie gezonden, waren zij daar schouderophalend voorbijgegaan, maar in Brussel wekten zij, hoe droog ook, om de curiositeit en de naïeve opvatting, niet minder om de treffende juistheid, veel belangstelling; werden zij als eene eigenaardige en persoonlijke noot beschouwd en gewaardeerd.

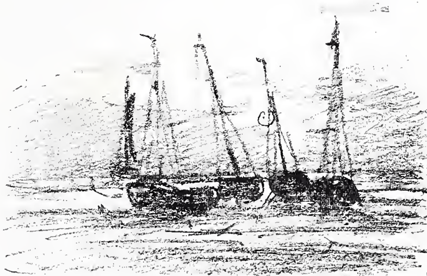
Dit gaf moed om voet bij stuk te houden; en toen nu de zomer van 1868 kwam, evenals andere jaren de tocht naar Groningen werd ondernomen om de familie te bezoeken, en Mesdag op Norderney belandde, maakte zich het verlangen van hem meester, zijne kracht aan de zee te beproeven, de zee op het doek te brengen. Lucht en water, zij vormden wekenlang zijn eenig veld van waarneming, van arbeid; en met tal van studies in de portefeuille, kwam hij te Brussel terug, om ze daar tot schilderijen uit te werken. Groot was de verrassing van de vrienden-artisten te Brussel. Die studies, zij waren eene openbaring. Het was onmiskenbaar, hier lag Mesdag's kracht, hier zijne oorspronkelijkheid. Zeeschilder moest hij worden. Geen ander had de zee ooit zóó gezien. De ouden, de zeventiend'eeuwers, ook zij hadden het machtige element in lijn en kleur op het doek trachten te brengen; maar niet dan als achtergrond, waartegen de roemrijke zeegevechten met Spaansche galjoenen en Engelsche driemasters moesten uitkomen. De zee om de zee, en haar gezien op geheel eigene wijze, dat was Mesdag's oorspronkelijke opvatting, daarin zóu zijne toekomst liggen.

„Misschien nog een Courbet ...." Zij hadden zijne roeping miskend, zij hadden getwijfeld aan den ernst van zijn streven, zij hadden zijn' onverpoosden arbeid voor liefhebberij-studie aangezien, zij allen, die hem omringden, die hem het rustige thuis hadden zien verlaten, die hem in Brussel hadden opgewacht. Maar Tadema ten minste had geloofd aan zijn talent: „Misschien nog een Courbet ...."

Dat Tadema de draagkracht zijner eigene woorden op dat oogenblik niet besefte, teekent den tijd. Het was er verre van af, dat de Fransche schilderschool van 1830 werd begrepen in haar streven, dat de meesters werden erkend, en men het hoofd boog voor hunne genialiteit in opvatting en uitvoering. Boven hunne frissche oorspronkelijkheid en gezonde waarheid stonden de academische traditiën, en wie die loslieten klampten zich vast aan de overleveringen van eigen volksbestaan. Het historische genre werd allerwegen in de kunst het hoogste geacht. In de letterkunde was het de historische roman, de historische

novelle, die den prijs wegdroeg; in de schilderkunst is hetzelfde verschijnsel waar te nemen. In zijn opstel over eene tentoonstelling in Arti van 1869 maakte Simon Gorter er den exposeerenden schilders eene soort van verwijt van, dat zij geen van allen een historisch doek hadden ingezonden, maar ontving de heer Egenberger een pluimpje, omdat hij althans op dit terrein zijne krachten had beproefd met zijn „Watergeuzen voor Den Briel." Het doek van Egenberger had, haast zou men zeggen, typische gebreken en tastbare fouten, maar het gaf een historisch feit en daarom wil Gorter den schilder veel en velerlei vergeven: Egenberger had iets aangedurfd in het historische genre en daarom greep Gorter naar de bazuin.

Twintig jaar vóór Gorter schreef Potgieter zijn „Rijksmuseum" en ook toen was het dezelfde quaestie. Komt er een nieuw museum, dan behoort het voorportaal te prijken met een groot doek, een historisch tafereel; en Potgieter geeft aan den wensch van zijn hart lucht door eene beschrijving van zulk een gewrocht zijner hope. De Belgische schilder L. Gallait was dan ook Potgieter's ideaal.

„Geen Meissonier; misschien nog een Courbet..." Met verdubbelden ijver werden de zeestudies onderhanden genomen; maar scheppen is smartelijk, en de dagen waren lijdensdagen. Niets kwam er tot stand van de zoo zorgvuldig gemaakte schetsen; heel den winter werd er gezocht, begonnen en weêr afgebroken; ieder wilde helpen, gaf raad, uitte zijne meening naar beste weten, maar niemand kon helpen; elke poging leed onafwendbaar schipbreuk op het feit, dat niemand ooit de zee had gezien zooals Mesdag. Zijne hooge horizonten waren voor marines iets nieuws; de éen beweerde, daarin juist lag zijne individualiteit; de ander twijfelde er aan, of zij bestaanbaar waren; dat alles gaf eene verwarring van begrippen, waarin de schilder zelf zich niet meer terecht kon vinden. Het was duidelijk, wilde Mesdag de zee schilderen, dan moest hij zijn, waar hij haar dagelijks kon bespieden in hare breede lijnen en wonderlijke kleuren, in haar bruisen en woelen, haar eeuwig wisselend leven.

Het voorjaar van 1869 was gekomen en Mr. S. van Houten lid geworden van de Tweede Kamer. In de Anna-Paulownastraat had hij zich in Den Haag gevestigd en naast zijne woning was er juist eene leeg. Die betrok Mesdag met zijn gezin, tot verwondering van de kunstbroeders in Brussel, die niet konden begrijpen, waarom hij zich in Holland ging vestigen, nu hij in Brussel „zoo goed op streek" was. Maar Mesdag wist wat hij wilde. Iederen dag toog hij er op uit, naar Scheveningen, en kwam nimmer terug zonder studie. De zee, het strand, de lucht, de lichteffecten op het water, de wolkschaduwen op de golven,

die golven zelf in hare welvende lijnen, haar bruisend opspatten of ernstig voortrollen, zij waren het voorwerp van onafgebroken waarneming. Er viel zooveel te zien, zooveel te studeeren. Wel talrijk zijn de moeilijkheden, die de kunst te overwinnen heeft om de geheimen der zee aan het doek te kunnen vertrouwen! De oneindigheid op eene kleine vierkante ruimte! Zie de schijnbare eenvormigheid der vlakte, maar juist deze eenvormigheid in eindelooze en oneindige wisseling en verscheidenheid; de rustelooze en die toch het volmaaktste beeld der rust te aanschouwen geeft; de kleur, de diepte, de verheid, de beweeglijkheid. Zie het uitspansel daarboven, en daaronder de platte en toch gebogen vlakte, die den horizon draagt. En tracht dit alles en het oneindige in zijne nimmer ophoudende wisselingen in penseelstreek bij penseelstreek aan het doek te hechten!

De schilder Mesdag had de liefde voor de zee en het geloof in zijn talent; uit deze beide werd de hoop geboren, eenmaal te kunnen, wat hij dag aan dag beproefde: de geheimen der zee vast te houden op het vlakke paneel. Aan de oefeningen, om in dit doel te slagen, heeft Mesdag de dagen en uren besteed. Er is wel eens gezegd, dat Rembrandt talloos vele malen beproefd heeft, den menschelijken lach te treffen voor hij zich zelf kon voldoen. Weet men, hoe talloos vele malen Mesdag's talent zijne vingeren bestuurde, voordat hem behaagde, wat zijne kunst van de schoone, de machtige, de oneindige vermocht weêr te geven? Juist het zoo onwrikbaar volhardende zijner pogingen, jarenlang, om door lijn bij lijn, streep bij streep, weêr te geven wat zijn oog zag van de dingen binnen zijn gezichtsvlak, het heeft hem in staat gesteld om, toen hij eenmaal zijn penseel aan de zee verpandde, in juistheid en waarheid weêr te geven, wat die zee hem aan schoonheid te zien gaf. Hij had zich gevormd in de moeilijke leerschool der onverbiddelijke waarheid en trouw, voordat hij den eersten keer aan het strand stond en zich zelf ontdekte; op het oogenblik der ontdekking was zijn talent van de zee aan te durven tot zekerheid gekomen; nu kwam het er op aan, met de daad te getuigen, dat zijn durven ook kunnen was.

Uit de vele studies groeiden twee groote doeken, bestemd ter expositie in

Zondagmorgen, reproductie naar de schilderij van H. W. Mesdag.

Thuiskomende pink, reproductie naar de schilderij van H. W. Mesdag.

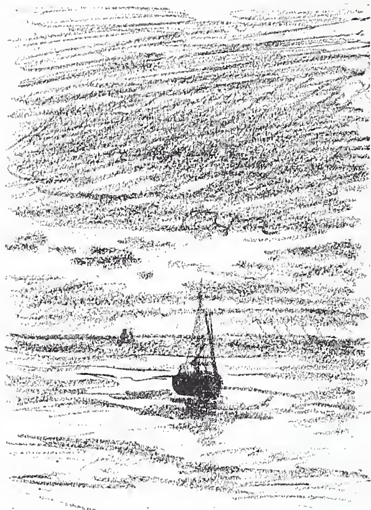
den Parijschen Salon van Mei 1870. Het eene stelde een deel van het Scheveningsche strand voor bij winter. Het andere, het belangrijkste van de twee, en waarin Mesdag zijn beginsel, de zee om de zee, onomwonden beleed, gaf niets dan lucht en water: de schuimende, bruisende golven, zij waren het hoofddoel der geheele conceptie.

De Salon werd geopend en ook Mesdag ging er heen om te zien en te studeeren. Merkwaardig genoeg was Courbet er, evenals hij zelf, vertegenwoordigd door twee marines: de eene de zee, klotsend tegen een' steilen rotswand, waar een scheepje achter te voorschijn komt; de andere niets dan ééne groote golf, de beroemde schilderij „La Vague", nu in het Luxembourg. Mesdag had er reeds van gehoord; zijne kunstbroeders waardeerden en bewonderden er bovenal de gezonde naturalistische opvatting der zee in; ook hem trof het doek, maar in anderen zin. De buitengewoon knappe schildering, de machtig uitgesproken gedachte, de meesterhand, hij boog er het hoofd voor en erkende Courbet's meerderheid; maar op de natuur gebaseerd, neen, dat was „La Vague" niet, oordeelde de schilder, die de zee zag bij avond en morgen, die haar meer en meer trachtte te doorgronden en leerde begrijpen, die vertrouwd was met hare beweeglijkheid, met ieder harer effecten. Magistraal, geeft toch Courbet's schilderij meer een gedicht dan de zee; lyrisch is het, niet episch.

Er waren er velen, die er zoo over dachten; de opvattingen werden naast elkander gesteld en ontegenzeglijk was die van Mesdag de meest frissche, de meest ware. Toch vermoedde deze weinig, in welke hooge mate zijne „Brisants de la Mer du Nord" de belangstelling wekte, hoe zij als zuiver realisme, als een stout aandurven van de werkelijkheid eene onderscheiding waardig werd gekeurd. Tot verbazing van allen in den lande, maar van hem zelf in de eerste plaats, werd zijn arbeid bekroond, kreeg hij de gouden medaille. Zóó weinig was men hier in die dagen nog op de hoogte van de kunst en de exposities in het buitenland, dat een der eerste kunstbladen het feit vermeldde met de bijvoeging, dat Mesdag bekroond was „voor eigen werk"! Onder de vele gelukwenschen, die den schilder tebeurtvielen, waren die van drie hem persoonlijk onbekende Fransche artisten, leden der jury, wier kunstopvatting onderling hemelsbreed verschilde, van Ziem, Chaplin en Jean François Millet. Nog prijken de eigenhandig geschreven, eenvoudige woorden van den man, die zelf zoo lang en zoo vaak tevergeefs op erkenning en waardeering wachtte, van den genialen Millet aan den wand van Mesdag's atelier. Bedoeld als hulde, zijn zij hem eene aanmoediging en opwekking geweest om te volharden in arbeidzaam streven en in den strijd voor eigen beginselen.

Wel lachte in die dagen het geluk Mesdag toe; Chaplin toch kocht zijn doek: „Les brisants de la Mer du Nord". Zijn naam als artist was er meê gevestigd. Hij, ternauwernood genoemd, als een onbekende veronachtzaamd, was plotseling een persoon van gewicht, een belangwekkend man geworden. De oude heer Jacobson, die in zijn huis aan den Bezuidenhout een uitgebreid kunstkabinet bezat, kwam Mesdag opzoeken, om te zien wie toch die bekroonde zeeschilder was en wat hij deed. Als celebriteiten op het gebied van zee-schil-

deren golden in die dagen Louis Meijer en J. G. Schotel; dezen waren vertegenwoordigd in Jacobson's galerij en vooral met zijn Schotel was hij bijzonder ingenomen. Maar na Mesdag's arbeid te hebben leeren kennen en begrijpen, moest het hem van de lippen: Mesdag had hem zijn Schotel bedorven!

Het onverwachte succès was ondertusschen voor den artist een nieuwe prikkel tot arbeid. Met verdubbelden ijver zette hij zijne studies voort. Reeds was hij besloten, zich voor goed in Den Haag te vestigen en liet hij zich een huis bouwen in de Laan van Meerdervoort, dat hij in den herfst van 1870 betrok; bovendien had hij voortdurend eene kamer te Scheveningen, in Zeerust, later, ook nu nog, in het nieuwe hôtel Rauch, om ook bij storm en noodweer de zee gade te kunnen slaan en schetsen te nemen van het onstuimige element en van de broze vaartuigen, ten speelbal aan zijne golven. De pinken, die onafscheidelijke bestanddeelen van het Scheveningsche strand, die er levendigheid aan bijzetten en in de kleurengamma zulke karakteristieke noten vormen, zijn in zich zelf reeds uitnemende sujetten voor schilderijen. Zij vooral kwamen nu ter studie aan de beurt. De ranke vaartuigen, ontredderd en opgetuigd, op stapel, voor anker of dobberend op den vloed, zij werden ontleed, bestudeerd, nageteekend, op het doek gebracht, in haar geheel of bij gedeelten, totdat de kunstenaar ze begreep en kende en er vertrouwd mee was tot in de geringste détails. Was hij t'huis gekomen, dan werden al die studies zorgvuldig opgeplakt en vormden zij zelf weêr de aanleiding tot verder studeeren, tot vergelijking, overdenking, aanvulling van leemten. Zoo ontstond de schilderij, waarmede Mesdag in 1871 voor de eerste maal te Rotterdam exposeerde: de nieuw opgetuigde bomschuit van den reeder De Jager, de „Prinses Sophie".

Ook het visschersleven op onze kust ging deel krijgen aan zijn arbeid. Hier waren het de garnalenvisschers, die in gebogen houding en tot over de knieën in het water, het zware

donkere net over den weeken, zandigen bodem trekken; daar was het 't uitbrengen van het anker of het gaan en komen van karren, met netten en visch beladen, dat tot een onderwerp van studie werd gemaakt. Scheveningen zelf, het dorp met zijne schilderachtige ligging tegen de duinen en zijne niet minder pittoreske buurtjes werd meermalen, vooral in den winter, op het doek gebracht. Ontzaglijk uitvoerig en nauwkeurig van teekening zijn zij, die achterbuurten aan de helling der duinen, waarboven de masten der visschersvaartuigen even te voorschijn komen. Tot in 1875 en '76 vinden wij Mesdag zoo uitvoerig in zijne doeken, getuige een landschap buiten Groningen van dien tijd. Toch spreekt het levensgroote portret van zijn' vader, 1) in zittende houding ter halverlijve geschilderd, en van 1876, er van, hoe zijn streek ook toen forsch en breed was.

Met de jaren had het geluk Mesdag niet verlaten. Onvermoeid aan den arbeid, bracht hij schepping op schepping tot stand, die hij naar alle deelen van Europa en ook daar buiten, naar Amerika, ter expositie zond. Het buitenland wist zijne verdiensten op prijs te stellen, zijne kunst te waardeeren. Er kwamen bronzen, er kwamen gouden medailles; er kwamen particuliere uitingen van sympathie, in den vorm van hartelijke brieven, en gouvernementeele, die den naam van ridderorden dragen; want „wat geen zilver, geen goud kan betalen, daar spreekt de gunst eens konings van."

Eigenaardig genoeg was het 't land, waar hij zijne studies begon, het land, waaruit zijne voorvaderen afkomstig zijn, maar waaruit zij, Doopsgezinden, in de zestiende eeuw om den wille van den godsdienst moesten vluchten, was het België, dat hem het eerste ordelint schonk. Ook het Fransche gouvernement heeft meermalen blijk gegeven van hooge ingenomenheid met Mesdag's arbeid. Reeds tweemaal kocht de regeering voor hare nationale galerijen eene zijner schilderijen aan. Het eerste in 1888 was eene „Ondergaande Zon," waarvoor het Luxembourg zijne zalen heeft geopend. Bloedrood daalt zij ter kimme, de gloeiende schijf, en overstroomt, als laatst vaarwel, lucht en water met purpergloed; in duizenden kleuren straalt de bewolkte hemel; in een' oneindigen rijkdom van tinten wemelt de eindelooze zee, die golf op golf met dof geruisch voortstuwt naar het vlakke strand.

Niet minder grootsch en machtig is het andere doek: „Avant l'orage," in 1890 in den Salon van het Champs de Mars tentoongesteld. Nog is de breede watervlakte in rust, maar het is eene drukkende kalmte, die onheil voorspelt; reeds pakken zich de loodgrijze wolken samen aan den horizon, komen met elkander in botsing, doen de zon schuil gaan, wier stralen hier en daar door de wolkenmassa's heenbreken en gele lichtstrepen werpen over het grauwe, sombere water. Indrukwekkend is het spel van het licht, dat de wolken als silhouetten afteekent tegen de lucht. Lange, zwarte schaduwen rusten op de golven, voorboden van den storm, die met geweld zal losbarsten en in zijn' toorn de watermassa's opzweepen tot alvernieling. Stout gedacht, is het even stout en meesterlijk uitgevoerd.

1) Aan den wand van des schilders atelier.

Sinds het jaar 1870 was Mesdag twintig jaar lang in den jaarlijkschen Salon trouw vertegenwoordigd door twee groote doeken van ongeveer dezelfde afmeting als zijne eerstelingen daar ter plaatse. Sedert in 1890 de artisten zich onder Bouguereau en Meissonier in twee groepen splitsten, waarvan de eerste den ouden Salon in de Champs Elysées trouw bleef, sloot zich Mesdag, evenals Roelofs, aan bij de „Société nationale des Beaux-Arts" en exposeert op het terrein van de Wereldtentoonstelling in het Champs de Mars. Met voorliefde worden jaar op jaar de kolossale doeken op den ezel gezet en de scheppingen voor Parijs ondernomen. Van de veelzijdigheid en den rijkdom van Mesdag's talent leggen zij het sprekendst getuigenis af. Geen twee uren is de eeuwig wisselende zee zich zelf gelijk; geen twee malen geeft de kunstenaar hetzelfde moment. Nu eens is het de vroege morgen aan het strand, die den kunstenaar boeit en hem het spel van licht en nevelen op het doek vraagt te brengen; eene andere maal is de schilder getroffen door het echt zomersche van een' avond aan zee, en het gelukt hem, zijn' indruk zoo juist, zoo volkomen weêr te geven, dat ook wij in de stemming komen van het rustige water, waarboven zich de ruime hemel welft met eene in de onderste lagen sterk bewogen lucht. Levert de zomer op onze kust een ruim veld van waarneming op, niet minder belangwekkend is de Noordzee bij strengen winter, met sneeuw en vorst. Zeldzaam schoon was het schouwspel, dat zij de laatste wintermaanden te genieten gaf. Woest stapelde zich ijsschots op ijsschots in de branding en op het vlakke strand. Bij duizenden stierven de visschen en krijschend vlogen in breede vlucht de zilveren meeuwen over het water. Boven alles uit loeide en gierde en floot de wind. Hoog opgetrokken lagen de pinken tegen de helling der duinen en kwamen donker uit tegen de blinkende sneeuw. Een enkel vaartuig was ingesloten door het ijs, dat er ijverig omheen werd los gehouwen. Eenzaam te midden der scherp omlijnde reusachtige schotsen, schitterend

fraai zich afteekenend tegen het blinkende ijs en de grauwe lucht, ligt de pink ten prooi aan den storm, die haar aan hare kabels doet schudden, haar half omhoog heft en in het gele zeil blaast, dat het bol staat; het gele zeil, de meesterlijk gekozen noot in de harmonie van schitterend witte tonen. Het is een gelukkige greep, dien Mesdag hier uit de natuur deed; het is eene zijner geniaalste scheppingen, die dit jaar de zalen van 't Champs de Mars zal sieren. 1)

Maar ook Holland heeft deel aan des meesters arbeid. Op de kunstbeschouwingen van Pulchri Studio ontbreekt bij eene tentoonstelling der aquarellen en teekeningen van werkende leden Mesdag nimmer; zijne fraaiste waterverfteekeningen, breed en los gepenseeld, staat hij af aan de jaarlijksche internationale exposities der Teekenmaatschappij, die hij in 1876 met Mauve en Willem Maris hielp oprichten, en wier verdienste het is, de Hollandsche teekenkunst in hooge mate bevorderd en in het buitenland bekend te hebben gemaakt. Een jaar vroeger, in 1875, kocht Den Haag voor het museum van Moderne Kunst een' Mesdag. Het museum Boymans bezit een' „Zomeravond"; rijk bovenal is het in zijne groote „Golf", niets dan zee en lucht. Ook Amsterdam heeft in zijn Rijksmuseum twee van 's meesters schilderijen.

Wat Mesdag's kunst onderscheidt is de frischheid en kracht zijner scheppingen, hare oorspronkelijkheid en waarheid. Zuiver realist, geeft de schilder de werkelijkheid onomwonden weêr. Alles kan gezegd worden, meent hij, als men den juisten toon maar weet te treffen. Met de gave van juist en scherp te zien, vereenigt hij een vaardig penseel en eene arbeidzame natuur. Zijne uitvoerige, onafgebroken studiën hebben hem in staat gesteld, in later jaren met treffende juistheid vorm en karakter der dingen in breede, vaste penseelstreken op het doek te werpen. Van zijn stout aandurven der natuur in heel haar' rijkdom getuigt menige schepping, niet het minst die, welke de schilder zelf als een zijner hoofdwerken beschouwt: het panorama in de Zeestraat te 's-Gravenhage. Eene Belgische maatschappij vroeg daarvoor zijne kracht; de keuze van het onderwerp werd hem vrijgelaten.

Vanzelf dwaalden nu de gedachten naar Scheveningen, naar den hoogen Seinpostduin, die zich blinkend wit recht tegenover de aanlegplaats van de oude gondel verhief, en op het punt stond, geslecht te worden. Van dien top van het duin had men een vrij uitzicht naar alle kanten en genoot men het schilderachtigste vergezicht, dat zich denken laat. Hier was een uitnemend onderwerp voor een panorama-doek en hierop werd dan ook de keuze bepaald. De oude wijze van werken van uit de ramen van het atelier buiten Brussel bracht Mesdag op de gedachte, een eigenaardigen toestel te laten vervaardigen en op het duin te plaatsen: een koker met gebogen glazen, waarop hij nauwkeurig en in de juiste verhoudingen al wat hem omringde weêrgaf. Het geheel bracht hij over op een plat doek, $\frac{1}{100}$ van de grootte, die het panorama moest hebben, en werd eene fraaie schets, tegenwoordig, evenals de glazen koker, in de benedenzalen van het gebouw, die eene permanente tentoonstelling bevat van schilderijen van Mesdag en Mevr. Mesdag—Van Houten,

1) De *Catalogue illustrée* zal er eene fraaie krijtteekening van bevatten.

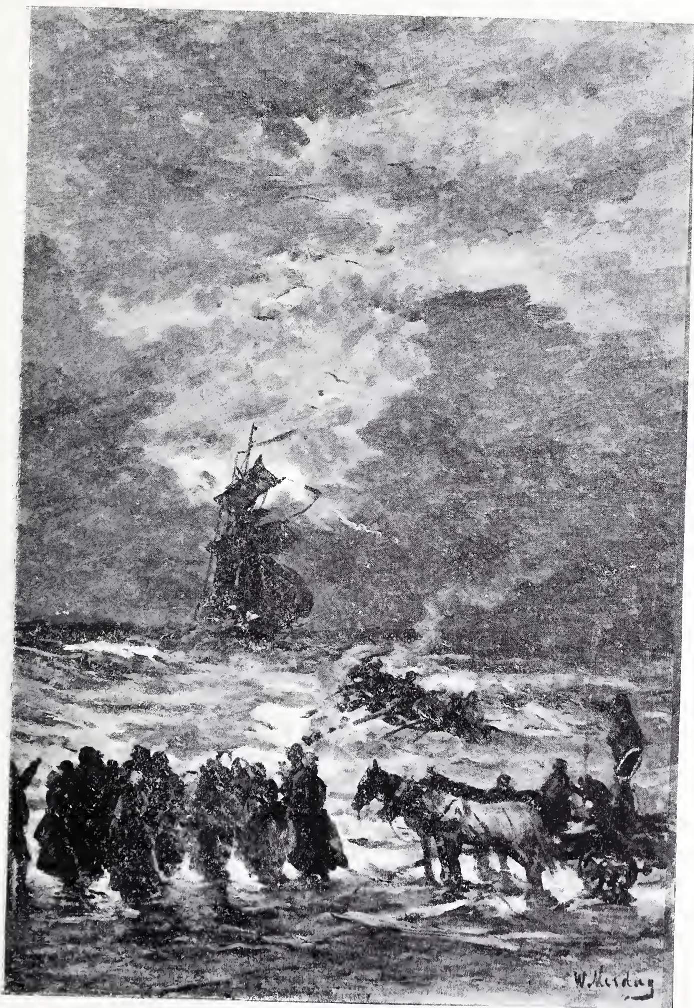
Reproductie naar een aquarel.

ter bezichtiging gesteld. Studies van onderdeelen werden genomen en met de moeilijke taak een begin gemaakt. Met zijne vrouw, De Bock en Breitner werkte de kunstenaar er met ijzeren volharding vijf maanden lang aan, van den morgen tot het einde van den middag; toen reeds was de arbeid voltooid. Bewondering dwingt het resultaat af, dat verkregen is. In waarheid meent men zich te midden der natuur zelf op het hooge duin te bevinden. Naar welken kant men zich wendt, overal verliest zich onze blik in de eindelooze ruimte. Daar ligt zij voor ons, de zee, zooals een zomerdag haar te aanschouwen geeft, schoon en groot; hier en daar strijkt eene wolkschaduw over haar heen en kleurt haar donkergroen; aan den horizon haast indigo-blauw, gaat zij naar Katwijk toe in alle kleuren over, waartegen de pinken in de verte als blinkend witte stippen uitkomen. De golven breken en klotsen tegen de pinken, wier netten-zeilen zich kantachtig afteekenen tegen het water. Leven en bedrijvigheid heerscht op het strand, waarover artillerie komt aangaloppeeren. Over het hôtel Rauch en den dorpstoren dwaalt het oog naar het dorp met zijne warreling van tonige roode en blauwe daken, en daarover heen naar de golvende duinen, die zich ver weg uitstrekken en door de donkere boschstreek, waaruit Den Haag opduikt, weêr met Scheveningen zelf verbonden zijn. Over het geheel welft zich eene fijne blauwe lucht met lichte zomerwolken, die, aan de eene zijde tot eene grauwe wolkenmassa saamgepakt, achter de duinen in diepe tonen breekt. Behalve aan de artillerie op het strand, is het aan niets te zien, dat meer dan eene hand het kolossale doek beschilderde; ééne gedachte bezielde de grootsche schepping. „'t Is mooi", schreef Anton Mauve den 3den Juli, toen hij in het Panorama was geweest, onder den indruk van wat hij gezien had, aan Mesdag; „de lucht is superbe en het geheel is waar en artistiek; zonder het minste effectbejag". Inderdaad, het panorama is ééne reusachtige schilderij; heel zijne opvatting van de kunst legde de artist er in neder; het geeft de illusie van de werkelijkheid, en staat hoog als kunstgewrocht; aanblik, kleur en vorm der voorwerpen zijn op artistieke wijze weêrgegeven; 't gezichtsbedrog op den voorgrond, bij de meeste panorama's onontbeerlijk om het doek achteruit te doen wijken, zijn hier, even aangebracht, echter feitelijk onnoodig; er is lucht en ruimte in overvloed in het breed en vast gepenseelde kunstwerk. Den 1en Augustus 1881 werd het panorama geopend; den 6en werd den talentvollen uitvoerders van de moeitevolle en schitterend volbrachte taak in hunne woning hulde gebracht door de kunstbroeders. Nog sieren zij Mesdag's atelier, de lauweren, die den arbeid kroonden; zij herinneren hem aan een der schoonste triomfen van zijn leven: de grootste technische moeilijkheden te hebben overwonnen; de natuur op het doek te hebben getooverd als zuivere realiteit, maar tevens als kunstschepping. Inderdaad, het is dezen artist gegeven, met voldoening op zijne kunstenaarsloopbaan terug te zien. Ook over zijn leven zijn schaduwen gevallen; ook hij heeft moeilijke dagen en strijd gekend; maar zijn arbeid is niet onbeloond gebleven; de fortuin heeft hem een vriendelijk gelaat getoond. Van Rubens is het bekend, hoe zijne scheppingskracht zich verdubbelde, naarmate het hem gemakkelijker viel, zich met weelde te omringen; ook Mesdag

is eene van die krachtige figuren. Hij kent de waarde der uren, de macht ook van geregelden arbeid. Iederen morgen is hij voor zijn' ezel te vinden in het naar eigen smaak ingerichte heiligdom, in zijn atelier. Eene groote vierkante ruimte is het, waarvan ééne zijde geheel is ingenomen door een hoog, breed raam, dat op den tuin en het bosch van Zorgvliet uitziet en het licht vrij laat binnenstroomen. Het is een rustig, kalm licht, dat zich gelijkmatig uitspreidt over de grootere en kleinere doeken, die op de ezels op aanleg of voltooiing wachten en in den spiegel ter zijde van het raam weêrkaatst worden. De stilte van het licht wordt verhoogd door de donkerbruine kleur der zoldering, wier dwarsbalk met eene draperie van visschersnetten is versierd, en waarmee het goudleer en de fraaie gobelins langs de wanden in schoone harmonie zijn. Het houtwerk is van eene warme bruine kleur, eveneens in volkomen samenstemming met zoldering en wanden en niet minder met de beschilderde panee-

len der deuren. Verschillende artisten werkten tot deze beschildering samen: Jacob Maris en Willem, Henkes en Blommers, Sadée en Mauve, Nakken en Van den Berg, terwijl ook de schilder zelf enkele vakken vulde. Recht tegenover het venster wordt de wand ingenomen door eene kolossale, oud-eikenhouten kast met sierlijk snijwerk, waarop Japansch porselein; fraaie bronzen en eene reeks van modellen van schepen gegroepeerd staan, wier geelwitte zeilen mooi uitkomen tegen het donkere eikenhout. Waar het oog zich heenwendt, overal blijft het met welgevallen rusten, wordt het weldadig aangedaan door die zuivere harmonie van kleuren en tinten. De volmaaktste rust heerscht in die wijde ruimte, waar het brein van den kunstenaar, nimmer scheppensmoede, gewrocht op gewrocht tot stand brengt; waar zijn talent in daden heeft bewezen, dat zijn moedig durven een machtig kunnen in zich sloot.

Een schip in nood, reproductie naar de schilderij van H. W. Mesdag.

DE BREDERO'S.

Eene Novelle uit de Geschiedenis der Nederlandsche Letteren

DOOR

Dr. JAN TEN BRINK.

EERSTE AFDEELING.

BROEDER EN ZUSTER.

XI.

De verzenen tegen de prikkels.

De oude Bredero kende zijne lieden. Hij had reeds jaren den stillen, listigen, gluiperigen Van Tongerlo in zijn dienst gehad. Toen hij hem van de straat opnam, was hij een kwajongen, een verschoppeling van fatsoenlijke ouders, die met den deugniet geen raad wisten. Als leerjongen had Van Tongerlo in den schoenmakerswinkel gezeten van 1596 tot 1602. Bij de verhuizing naar den Oude-Zijds-Voorburgwal liet Adriaen Cornelisz. de schoenmakerszaak varen, en begon hij met zijn gewonnen kapitaal te speculeeren. Aankoopen van erven en huizen, de pachterij van imposten op wijn en brandwijn, werden nu door hem ondernomen, meestal met gunstigen uitslag. Hij had daarbij Van Tongerlo tot allerlei besognes afgericht, want deze kwajongen was op zijn zestiende jaar reeds buitengemeen geslepen en handig. Hij leerde, al wat hij noodig had, met ongeëvenaarde vlugheid, en diende zijn meester zoo ijverig en bekwaam, dat deze hem spoedig zijn geheele vertrouwen schonk, en met bijzondere onderscheiding behandelde. Hij had in 1613 zijn chef van een zekeren ondergang gered door hem op de kwade praktijken van een tijdelijk compagnon, Jan Pietersz. Texel, te wijzen. Van Tongerlo had grooten aanleg voor het opsporen van geheime knoeierijen — hij zou den Schout in zijne dievenjachten uitmuntende diensten hebben kunnen bewijzen. De gelukkige ontdekking van Texel's bedriegerijen deed dezen de vlucht nemen 1), voordat hij den ouden Bredero geheel had ten gronde gericht. Met betaling eener betrekkelijk geringe schadeloosstelling bleef deze zich handhaven als pachter.

Reeds bleek het, dat Van Tongerlo op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de

1) Verklaring van Notaris P. Mathijsz. — berustend in het Archief te Amsterdam, naar eene aanteekening van Mr. N. de Roever.

Varkenssluis als huisgenoot werd behandeld. Dat de gunst van den vader niet voldoende was hem ook de goede gratie der kinderen te bezorgen, had hij dikwijls ondervonden, en met geduldige gedweeheid gedragen. Daar hij den geheelen dag met zijn meester op het kantoor in het oude woonhuis, midden in de Nesse bij de kleine Vleeschhal, bezig was, daar zij dikwijls zeer vertrouwelijk spraken, en hij de kunst verstond door schijnbaar onschuldige vragen alles uit te vorschen, wat zijn belang hem ried na te speuren, kende hij de Bredero's door en door, en had zijn meester geene geheimen voor hem.

Snuffelend en wroetend in alles, met het taai geduld van een knaagdier, had hij Hildegond's neiging tot Badens en afkeer van Lastman reeds voor meer dan een jaar ontdekt. Hem dreef een groot, een allesoverheerschend belang. Hij had reeds jaren gestreden met een woesten, onuitroeibaren, bitteren hartstocht voor de oudste dochter zijns meesters. Daar kon niets van komen; hij begreep het. De vader zou zijne mooie, blonde Hildegond niet geven aan een armen leerjongen, die nu door zijne vlijt, bekwaamheid en eerlijkheid tot zijn vertrouwden eersten bediende en raadsman was opgeklommen. Misschien zou de oude Bredero het ten slotte willen — maar wat baatte dat, daar Hildegond hem menigmaal bitter had bespot. Scherpzinnig opmerker, was het hem bekend, dat Hildegond nauwelijks wilde zien, hoe hij zich steeds op haar weg vertoonde, hoe hij door allerlei kleine en fijne listen hare opmerkzaamheid poogde te stelen. Hildegond hield hem zonder eenig opzet, maar uit louter onverschilligheid en minachting, op een grooten afstand. Deze ondervinding was de bittere spijs van iederen dag. Er waren oogenblikken, dat hij de trotsche Hildegond haatte, dat hij haar het eerste beste mes in de borst had willen stooten — om oogenblikkelijk daarna, als slechts een schijn van glimlach op hare lippen te bespeuren was, te droomen, dat ze hem had aangemoedigd. Dan jubelden er triomfzangen op in zijne binnenborst, weldra door sombere vervloekingen gevolgd. Van Tongerlo werd in geen enkel opzicht door teergevoeligheid gekweld, maar toch had hij heimelijk soms een neusdoek, dien Hildegond had laten liggen, weggenomen, en als een heiligdom bewaard. Zoo niet zijn sterk ontwikkeld gevoel van onderdanige dienstbaarheid hem meermalen gedwongen had te zwijgen, wanneer hij op het punt stond zijn geheim te verraden, ware Hildegond beter ingelicht geweest omtrent zijne raadselachtige houding.

De gebeurtenissen van het laatste halfjaar hadden hem met eene koortsachtige bedrijvigheid aan den arbeid doen gaan. Hij bewaakte en bespiedde Hildegond in al hare gangen en daden. Met een hart, bloedende van ijverzucht en teleurgestelden hartstocht, had hij haar bezoeken aan Badens' werkplaats bespied, en den wrokkenden Lysart in den arm genomen, met het doel dezen de kastanjes uit het vuur te doen halen. Zijn listige toeleg was volkomen geslaagd, zoodat niemand het minste vermoeden kon koesteren omtrent zijn aandeel in de verrassing van Badens en zijn model. Hij had Lysart een doodelijken schrik aangejaagd, en de lafaard was terstond gevlucht, zonder een spoor na te laten.

Zoodra de groote strijd tusschen Lastman en de Bredero's begonnen was, had Van Tongerlo op nieuw de ooren gespitst. Dagelijks sprak hij zijn meester over de vooruitzichten en kansen, die het proces voor de aangevallenen opende. Hem was niets anders medegedeeld, dan dat Lastman zijne trouwbelofte verbrak uit dwaze jaloezie. Hildegond had met haar broeder Gerbrand de werkplaats van Badens enkele malen bezocht, terwijl zij hare toezegging, ook het atelier van Lastman als aanstaande bruid te komen bewonderen, door toevallige omstandigheden onvervuld had gelaten. Zoo was de lezing, die vader Bredero aan Van Tongerlo mededeelde, en deze wist zich te houden, alsof hij een zeer gewichtig nieuws hoorde. Moeder Marretje had al de vrienden der familie Bredero met eene dergelijke voorstelling afgescheept, schoon zij wist, dat Lastman eene geheel andere zou kunnen geven. Deze laatste scheen echter uit voorzichtigheid en behendig beleid te zwijgen, zoodat in de Amsterdamsche kringen, waar men zich met deze zaak zou kunnen bezig houden, tot nog toe de lezing der Bredero's ingang had gevonden.

Daarenboven de hevige ziekte van Hildegond had vriendelijke deelneming opgewekt. Van Tongerlo had nauwelijks kunnen verbloemen, dat hij de jaloezie van Lastman uit een geheel ander oogpunt beschouwde, dat het levensgevaar van Hildegond hem diep aangreep, en hevig ontroerde. Niemand had het in hem gelaakt, dat hij dagelijks herhaaldelijk met Stijntje of Cornelis kwam spreken over de zieke, schoon hij iederen morgen toch op het kantoor het eerste bericht al weg had. Op dezelfde wijze had hij zijne belangstelling in de gelukkige genezing aan den dag gelegd. Van Tongerlo wist wat Lysart bespied had, en onderdrukte zijne ijverzucht, omdat hij Hildegond zag dalen van het hooge standpunt, waar hij haar vroeger onbereikbaar achtte. Zelfzucht, sluwheid, hartstocht, berekening, onderdanigheid, en gebrek aan elk zweempje van fierheid, deden groote verwachtingen bij Van Tongerlo ontwaken. Na al wat er geschied was, waarvan hij het geheim kende, zonder dat iemand het vermoedde, moest Hildegond nu eindelijk tegenover hem een anderen toon aannemen.

Op een Zaterdagmorgen, midden in de maand April, riep de oude Bredero — zitting houdend ten zijnen kantore, als pachter der imposten op de wijnen in de Nesse — zijn ijverigen handlanger bij zich in zijn bijzonder vertrek. Het liep naar den noen, de grootste drukte van kelderknechts en wijnverlaters was voorbij. Het kleine kantoortje in het voorhuis was aan de zorg van den twee-en-twintigjarigen Cornelis toevertrouwd, die zijn vader in het beleid der zaken bijstond. Zoodra Van Tongerlo binnentrad, wenkte zijn meester hem te gaan zitten in een vooraf bij de werktafel aangeschoven stoel. Toen hij zat, zei de oude Bredero:

— „Wat ik je nu ga vertrekken, Jan! moet geheim blijven. Beloof me, als een eerlijke kerel, er nooit aan iemand verder mentie van te maken!"

— „Ja, meester!"

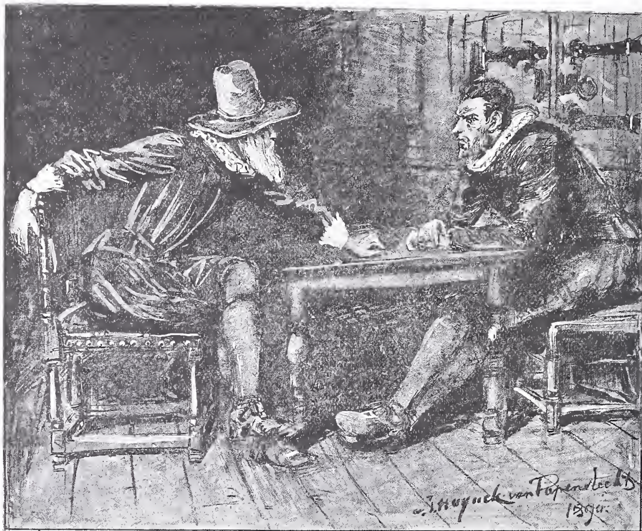
— „Wij zullen geene contra-actie institueeren tegen Lastman. Binnen eenige weken komt het proces voor den Hove van Holland."

Van Tongerlo opende de kleine, flikkerende oogen wagenwijd, en bleef het antwoord schuldig.

— „Je kijkt als een poelsnip! Adviseer-je ter contrarie?"

— „Neen, maar ...."

— „Zie hier! Hildegond heeft in volle presentie van geest verklaard, dat ze nooit, nooit zal hijliken met Lastman — de pest schende hem! — ook

— «De eer van ons huis is in perikel, Jan!»

al werd onze zaak in den Hage met avantage gekroond. Mijn procureur aldaar, Adriaen Molenijzer, zal pro forma verklaren, dat hij tevreden is zijne actie te institueeren, wanneer 't hem goed dunkt — en voorts zal de zaak daarbij blijven. Maar nu komt het principaalste ...."

Van Tongerlo dook in elkaar, alsof hij eene prooi in het gezicht kreeg.

De oude Bredero richtte zich op. Hij boog zich voorover en keek zijn duivelstoejager scherp in het gezicht.

— „De eer van ons huis is in perikel, Jan!"

Van Tongerlo bleef onbeweeglijk zitten. Zijne speurhondsnatuur stelde hem in staat terstond te begrijpen, waarheen deze mededeeling zou leiden. Zijn gelaat drukte de volkomenste gerustheid en kalmte uit.

Adriaen Cornelisz. bleef minder bedaard, en hernam met haperende stem:

— „Onze Hildegond móét hijliken, zoodra zij geheel gehersteld is. Ik heb een man voor haar gekozen, Jan!"

— „Zoo, meester!"

— „Ja! Je blijft bij me in 't besogne! Je loon wordt verdubbeld. Hildegond krijgt vijfduizend gulden. Je gaat voor eigen oorbaar koomenschap doen. Je kunt als wijnverlater den kost verdienen, en kwam je in de confusie, dan ben ik er nog. Neem je 't aan?"

— „Als 't is, meester! Wat zegt Hildegond?"

— „Zij is deemoedig en dweeg van hart geworden! Zij gehoorzaamt het bevel harer ouders — zij zal voor u eene goede huisvrouw zijn — vermits je haar zult handelen met alle zachtheid en toegevendheid. Beloof me, dat je haar nooit een oneffen woordje zult toespreken, want daar zou ik geene speculatie op hebben, Jan!"

Van Tongerlo gevoelde, dat een donkerroode blos over zijn gelaat trok. Hij herstelde zich onder de laatste woorden.

— „God zal mij geen deugd doen, als Hildegond ooit over mij klaagt. Jaren lang heb ik haar te ondeugdelijk bezind, en altijd gezwegen. Toen ze dien Lastman nam, werd het mij zoo eng te moê — of mijne ziel door het oog van een gloeiende naald werd getrokken. En nu ben ik door de blijde mare gants ontsteld."

— „Dus je wilt Hildegond hijliken?"

— „Wis en certein, meester! Ik wil haar hijliken, al zou het alleen zijn, voor de nieuwigheid, daar de knechtjes een wijf om trouwen!"

— „Maar daaraf kan in den eersten tijd niets komen. Je moet patiëntie gebruiken, veel patiëntie.... Hildegond eerbiedigen. Begrijp je dat? Ik zeg er geen woord meer af? Het minst raisoneeren is hier het meest profitabel."

Van Tongerlo was te veel knecht in zijn hart, om duidelijk te doen uitkomen, dat hij deze nieuwe voorwaarde hard vond. Hij boog het hoofd en zweeg.

— „Beloof-je me dit?" — klonk het.

— „Ja, meester! Er zal, onder reverentie, niets aan gebreken."

Hij telde bij zich zelven de voordeelen op: schoonzoon der Bredero's — een kapitaal om zaken te beginnen — en later, na wat geduld en omzichtigheid, Hildegond. De nadeelen — eene vrijster, die hare eer kwijt was, die hem nam, om hare schande te bedekken; in straattaal: „een bereên merrietje met een veulentje erbij." Maar zoo hij zich dit liet welgevallen, daar stond tegenover, dat Hildegond wel nimmer haar hoogen moed tegen hem zou botvieren. En wat misschien de luiden er op te spreken hadden, daar kreunde hij zich geen hair om. Hij zelf was van de straat opgenomen, en had nimmer gedacht, dat hij het zoo ver brengen zou.

Adriaen Cornelisz. zag hem nog eens uitvorschend aan. De bitterheid van deze onderhandeling, waarbij hij zijne oudste dochter, eens zijn hoogsten trots, aan zijn handlanger moest overdoen, als een voorwerp, dat tot elken prijs uit den weg te ruimen was, deed zijn vaderhart ineenkrimpen van weedom. Hij stond schielijk op en sprak somber:

— „Vooreerst heb-je te zwijgen, Jan! Hildegond zal eerlang krachts genoeg hebben, om in alle stilte te Diemen te hijliken. We zullen de bovenkamers van dit huis aan je overlaten. Maar denk er om — het is besteken, dat je haar gehoorzaamt en eerbiedigt. De eerste reize, dat ze klaagt, zal het op je kap druipen! Je bent nog vrij, dus, zie toe, wat je doet."

Maar Van Tongerlo aarzelde niet.

— „Dat's alleens, meester!" — riep hij vroolijk uit. — „Ik zal voor Hildegond waken of zij mijne zuster ware!"

Hij begreep, dat alles door geduld moest gewonnen worden. Hij had reeds zoovele jaren geduld geoefend. Hij kon wachten. Hij zou zeer rustig alles aanzien, alles doen, wat men verlangde. Door zachtheid, toegevendheid en beleid zou hij overwinnen. Hildegond zou zich moeten schikken, haar bleef geene andere keus.

Van Tongerlo had met overleg gespeculeerd. Hildegond nam met doffe onderwerping alles aan. Zij durfde de oogen niet meer opslaan, als haar vader haar toesprak. In den kring der Bredero's was het uit met alle vroolijkheid en levenslust. Luit en theorbe rustten in hare kisten, geene zoete deuntjes werden meer aangeheven. Moeder Marretje had troost gezocht bij een machtigen raadsman, Ds. Johannes Ursinus, een hoogbejaard predikant, streng in de leer, volger van Beza en Calvijn, maar zacht en meedoogend voor alle groote smart en diepe verslagenheid. Zijne scherpe trekken werden verzacht door het zilverwitte, lange hair, dat uit een zwart zijden calotje langs zijne slapen krulde. Hij toonde diepen eerbied en belangstelling voor Moeder Marretje, die reeds jaren en jaren trouw zijne predikatiën bijwoonde — en nu in haren nood op steun en raadgeving van zijne zijde hoopte. Hildegond's wil, Hildegond's hoogmoed van weleer, schenen voor goed geknakt. Zij wierp zich nu plotseling met al het vuur harer vroegere hartstochtelijkheid voor de voeten van den leeraar, en smeekte hem als boetvaardige Magdalena om hulp. Heel haar leven — zij hoopte, dat het maar zeer kort zou wezen — zou zij als Magdalena boete doen. Zij zwoer elke straf aan te nemen, de smaadheid der wereld te dragen, nederig schuld te bekennen, als het gevorderd werd.

Toen zij wist, dat haar vonnis geveld was, dat zij, om erger te voorkomen, met Van Tongerlo moest trouwen, had zij toegestemd, lijdelijk, zonder morren, vastberaden. Het lag niet in hare natuur, noch in alles, wat zij uit de opvoeding harer ouders, uit de ervaringen van haar leven, of uit den omgang met de vrienden van haren kring had geleerd, om plannen tot tragischen zelfmoord te smeden. De korte droom in het atelier van Badens scheen haar soms als eene lieflijke melodie in haar oor na te ruischen, maar terstond vermande ze zich — daar stond een wraakengel met een vlammend zwaard aan de poort van dat Eden. Zij luisterde dagelijks met meer belangstelling naar het ernstig woord van den predikant Ursinus. Zij stelde al hare hoop op den Christus Consolator, die zooveel schuld had geboet door zijn bloedig lijden. En terwijl

zij, genoegzaam hersteld van de zware ziekte, die zeer zichtbare sporen op haar vermagerd gelaat en van weenen half verblinde oogen naliet, zich langzaam in haar lot leerde voegen, kwam eene zachte kalmte over al haar denken en gevoelen. Met hare moeder en Dominé Ursinus leerde zij bidden en berusten, bovenal zwijgen en verdragen.

In den familiekring scheen ieder haar te willen steunen door heuschheid en hulp in al de belangen van het leven, dat aanstaande was — haar huwelijksleven. Eén alleen bleef op een afstand — Gerbrand. Deze was op het diepst gekrenkt en verontwaardigd, dat Hildegond gedwongen werd tot een vermaledijd huwelijk met een duivelstoejager als Van Tongerlo. Maar het streng gebod van zijn vader, de zachte overreding van zijne moeder, om Hildegond hiervan niets te laten blijken, hield hem in den band. Dat Hildegond den trouweloozen Lastman verfoeide, scheen hem begrijpelijk; dat zij dus in haar toestand een huwelijk uit nood moest sluiten, kwam hem verklaarbaar voor, maar dat men daartoe den geheimzinnigen Van Tongerlo koos, kon hij niet goedkeuren. In zijne groote vereering voor Badens, wilde hij niet gelooven, dat deze de ware schuldige was, al twijfelde hij thans menigmaal. Telkens en telkens had hij den lijdenden kunstenaar bezocht, die langzaam scheen te zullen herstellen, schoon er een floers over zijn geest bleef uitgespreid. Badens wist nauwelijks, wat er met hem was voorgevallen. Elke aandoening moest vermeden worden. Dood en vernietiging schenen hem slechts even te hebben losgelaten, om later met te meer klem hun offer op te eischen.

Voor Gerbrand was dit alles zeer noodlottig. Zijn eigen verdriet had hij zoo goed mogelijk aan kant geschoven. Sinds zijne oneenigheid met Mooi-Aal had hij geen voet meer gezet in den Toren van Munnickendam. Maar elders had hij vrienden genoeg. Gelukkig, dat de groote oorlog in de Oude Kamer tusschen de aanhangers van den Factor, Dr. Johannes Fontanus, en van zijn vriend, den Ridder Theodore Rodenburgh, tegen de partij, welke Gerbrand met Dr. Saumel Coster steunde, hem zeer dikwijls voor dagen en dagen bezigheid verschafte, anders had hij al zijne avonden met de slechtsten zijner makkers in het Vergulde Serpent op de Kolk of elders doorgebracht. Zijn nieuwste spel, zijn Moortje, na lange studie naar een in het Fransch vertaalden Terentius voltooid, gaf hem eene zeer gewenschte afleiding. Daarbij veroorloofde hij zich nog eene zeer bijzondere wraakneming. De hoofdpersonage van Terentius' Eunuchus, de meretrix Thaïs, noemde hij Mooi-Aal, in de rij der personages gebrandmerkt met den titel: „een Snol", terwijl hij in den Inhoudt van 't Spel van de Moor eerst verklaarde, dat Mooi-Aal „de kuyste vrouw niet en was" en vervolgens er bijvoegde, dat men uit de handelingen van Mooi-Aal duidelijk kon opmaken: „de liefdelooze Liefde der lichter Vrouwen, die in geender manieren te vertrouwen zijn."

Daar hij den gedrukten toon te huis ondragelijk vond, daar hij den predikant Ursinus tot geen prijs wilde ontmoeten, omdat hem den hoogen leeraarstoon en de theologische brabbeltaal tegen de borst stuitten, zwierf hij meestal buitenshuis. Met hart en ziel wijdde hij zich nu aan de vergade-

ringen der broeders van den Eglantier. De ondragelijke aanmatiging van „de Dragers Heerschap van den Coorn-markt", — zoo had hij Rodenburgh genoemd, omdat deze ridder „van de Ordre van den Huyze van Borgongiën" was, en omdat de leden van het Korendragersgilde wegens den gekruisten draagband spottend „Kruysheeren" werden geheeten — gaf hem werks genoeg, vooral sedert de broeders bezig waren zijn Moortje te leeren, en men begrepen had, dat de snoevende, brageerende, opbulderende woorden van Hopman Roemer een rechtstreekschen aanval bevatten op Rodenburgh. Intusschen strekte dit alles niet, om hem tot rust te brengen. Te huis namen de zaken eene wending, die hij verfoeide. Hildegond, die hem vroeger in alles vertrouwde, scheen zijn troost en bemoediging niet meer van nooden te hebben. Dominé Ursinus en moeder Marretje voerden nu het woord alleen. Vader Adriaen ging gebukt onder zijn verdriet, maar sprak zelden. De jongere broeders en zusters zwegen uit voorzichtigheid en ter wille van den vrede.

Doch Gerbrand wilde zich niet schikken. Zijn haat tegen Van Tongerlo

Waar hij luide zong bij het verkeerbord.

en Lastman groeide dagelijks. Rustige oogenblikken had hij weinig meer. Hij was voortdurend bezig met de broeders, die eene rol in zijn Moortje zouden spelen. Hij bood dapper het hoofd aan de club van Rodenburgh, die somtijds poogde den gang van zaken te stremmen. En des avonds zag men hem op de Kolk in Het vergulde Serpent, waar hij luide zong bij het verkeerbord, beker op beker ledigde, en somtijds studeerde in den bijbel van 52 bladzijden, dien hij op zijn duim had.

Daar Hildegond, ondanks velerlei kleine ongesteldheden, uit haar toestand voortvloeiend, zich weder tamelijk gezond gevoelde, zette moeder Marretje het huwelijksplan door. De aanstaande bruid scheen vele jaren verouderd na hare zware ziekte. Zij deed haar best zich zoo eenvoudig mogelijk voor te doen. Het fraaie blonde hair werd met opzet geheel onder de muts verborgen — de donkerste keurs en platste bouwen schenen haar nog te weidsch en te verweend. Van feesten of bruiloftsvreugd kwam niets in. Vader, moeder en Hildegond gingen met Van Tongerlo, bijgestaan door eene oudere zuster van dezen, naar de Diemermeer, om het huwelijk in alle stilte te Diemen te voltrekken. Dit geschiedde op den 13 Mei 1615. Gerbrand gevoelde zich buitengemeen verstoord, maar de beide ouders berustten in het treurige feit. Het huwelijk behoefde geen opzien te baren. Men kende de geschiedenis van Lastman's trouwbreuk, en begreep, dat Hildegond nu uit wraak en spijt een plaatsvervanger als Van Tongerlo nam. Ieder, die haar te Diemen gezien had, kon getuigen, dat zij met rust en deemoedigheid den gewichtigen stap had gedaan. Dominé Ursinus zag hierin de rijpe vrucht eener heilzame bekeering. Zij was, meende hij, door haar misstap en haar ongeluk behouden. De meesten der vrienden en kennissen maakte zich geene juiste voorstelling van den eigenlijken toestand, daar Hildegond in hare uiterlijke verschijning bijna dezelfde van vroeger gebleven was, met uitzondering van haar gelaat, waarop het lijden der laatste maanden in duidelijk leesbaar schrift zijn onuitwischbaar spoor had nagelaten.

Twee dagen later — 15 Mei 1615 — bracht Adriaen Cornelisz. na het noenmaal een bundel papieren te voorschijn, en nam er een in vieren gevouwen folioblad uit. Zich tot zijne vrouw wendende, zeide hij:

— „Mr. Adriaen Molenijzer uit Den Hage heeft mij afschrift gecommuniceerd van eene beslissing, gevallen voor den Hove van Holland op den 12^{den} dezer, die onder de dingtalen van den Hove zal worden opgenomen!"

Gerbrand, die de eetzaal wilde verlaten, bleef pijnlijk getroffen staan.

— „Heeft men dien valschen droch van een Lastman vinnig uitgestreken?"

De oude Bredero trok de schouders op. Hij reikte hem het papier over en zei:

— „Lees het luid op voor moeder!"

Gretig greep Gerbrand het stuk, en driftig las hij:

„Pieter Pietersz. contra Hillegont Adriaensdr.

„Opten dach van huijden compareerde voor den Hove van Hollandt Heyn-

„drick Boom als procureur van Pieter Pietersz. Lastman wonende tot Amster-„dam, impetrant, omme actie geïnstitueert te hebben, die hadde doen „dachvaerden Hillegont Adriaensdr. ende Adriaen van Brederoede, hairen „vader. Ende concludeerde bij zeeckere middelen, dat de gedaechden zouden „werden gecondemneert hare actie, indien zij eenighe teghens den impetrant „pretendeerden te hebben, uyt zaecke in 't mandement geroert, voor den „voorschreven Hove te institueeren binnen den tyt van zes weecken, op „peyne van versteck ende dat henluyden geimponeert zoude worden een „eeuwich swijgen ende silentium, maeckende eisch van costen ofte tot andere „fijnen ende conclusiën, den voornoemden impetrant oirbairlijk synde. Waerop „gehoort Adriaen Molenyzer, als procureur van de voorschreven gedaeghdens, „die concludeerde, dat hij te vreden was zijne actie te institueeren. Heeft „het voorschreven Hoff deselve gedaeghdens gecondemneert en condemneert „henluyden mits desen, de voorschreven hare actie voor denselven Hove te „institueren binnen den tyt van zes weecken eerstcomende, op peyne van „versteck en by faute van dien imponeert henluyden een eeuwich swijgen „ende silentium.

Actum den XII Mey 1615.

Presentibus (de Raadsheeren)
ROSENDAEL en
SCHOTERBORCH" 1).

Er volgde eene pauze.

Moeder Marretje hief het hoofd op en zei kalm:

— „Ons past nu een eeuwig zwijgen contra Lastman!"

— „Dat hem de dolle droes sla! Maar ik zwijge niet!" — riep Gerbrand, de vuist ballend, uit.

Doch de oude Bredero viel streng in:

— „Geen woord meer hieraf, Gerbrand! Het Hof imponeert ons een eeuwig silentium, zoo wij binnen den tijd van zes weken geene actie tegen Lastman instellen. Na het hijlik van Hildegond is dit onmogelijk geworden. Wij zullen verder den Hove eerbiedigen en zwijgen. En, als uw vader, imponeer ik u eveneens een eeuwig silentium. De kroon is ons van het hoofd genomen. Ons voegt zonder morren te dragen, wat ons is opgelegd, als de eerwaarde Ursinus spreekt!"

Gerbrand prevelde tusschen zijne tanden eene hevige verwensching. Hij was van zijne jeugd af gewend het strenge woord van zijn vader te gehoorzamen. Zelfs thans, schoon hij dertig jaren oud was, bleef het ontzag, 'twelk hij voor zijn vader koesterde, zoo groot, dat hij zich niet veroorloofde een woord tegen te spreken. Maar inwendig kookte hem het bloed. De haat tegen Lastman klom met iederen dag, en scheen nu, terwijl het zeker was, dat deze voor den Hove tegenover Hildegond en hen allen zou triompheeren, in top gestegen.

---

1) Volgens het afschrift, gemaakt naar de Dingtalen van den Hove op het Rijksarchief, welwillend mij medegedeeld door Mr. A. van den Burgh en Mr. Th. H. F. van Riemsdijk.

Zijn vader was opgestaan van den disch, en, terwijl hij een dreigenden blik op zijn oudsten zoon vestigde, zei hij:

— „Gerbrand! Zie toe, dat je ons huis niet op nieuw in perikel brengt. De maat is vol! Het minst raisonneeren is het profitabelst. Houd je tong in toom, of het zal op je kap druipen!"

Gerbrand ging met gebogen hoofd naar zijne werkkamer, zijn „stil en afghesondert cluysgen", als hij het noemde. In de eenzaamheid kon hij zijn machteloozen toorn botvieren. Lastman had zijner arme zuster ontzet van hare reinheid. Hij wilde niets anders aannemen, en bleef hardnekkig op dit aanbeeld slaan. Daarvoor moest wraak genomen, bloedige wraak geoefend worden. Met vader en moeder het hoofd te buigen, omdat dominé Ursinus hen tot christelijke onderwerping had aangemaand, wilde hij niet. Duizendmaal overwoog hij bij zichzelven, of de beschuldigingen van Lysart en Badens' huisvrouw waarheid konden inhouden, en duizendmaal eindigde hij met al de schuld op Lastman te werpen. Tegen dezen had hij een vasten grond van beschuldiging — al het andere was aan twijfel onderhevig. Zelfs al wilde hij alles gelooven, wat ten laste van Hildegond was opgeworpen, dan nog was Lastman de hoofdschuldige.

En tegen dit alles was niets te stellen dan lijdelijke berusting. Hij wilde, hij kon het niet gelooven. Een paar malen stond hij stil bij het rondloopen door zijn klein kamertje. De wapentropee boven den schoorsteen trok zijne aandacht, toen hij moe van peinzen, gedachteloos, niet wist, wat te besluiten. Een groote houwdegen met een buitengewoon fraai bewerkt gevest, waarin de hand geheel schuil ging, scheen hem plotseling op een inval te brengen. In een oogwenk had hij den degen gegrepen. Hij was ongemeen voldaan, dat hij er nu door een toeval aan werd herinnerd. Hij had beloofd de klokke twee ter tooneelzaal boven de kleine Vleeschhal te zijn — de maats en de speelderen, die den volgenden dag zijn Moortje voor het eerst zouden vertoonen, wachtten hem. Hij had den houwdegen aan een vriend, Jan Franssen, die Hopman Roemer zou voorstellen, ter opluistering van diens kostuum toegezegd.

Zoo vond hij eene gelukkige afleiding voor dien dag. Hij was zelfs verwonderd, dat hij zoo weinig aan de vertooning van zijn blijspel — zijn eerste groote blijspel in vijf bedrijven — had gedacht. De hooge verwachting, die hij eerst gekoesterd had, was geheel bedorven door de omstandigheid, dat zijne ouders, broeders en zusters nu geen van allen zouden komen, om getuigen te zijn van zijn triomf. Moeder Marretje wilde er niets van hooren. Zij liet Gerbrand vrij ter kamer te komen, en, als van ouds, met zijne maats te spelen, maar niemand van de haren mocht, na al het gebeurde, zich onder de toeschouwers doen zien.

Des volgenden daags, de klokke halftwee, werd Bredero's Moortje voor het eerst vertoond door de kamerbroeders van den Eglantier. Geheel aanzienlijk Amsterdam was tegenwoordig. De uitbundigste toejuichingen beloonden den dichter, mocht ook somtijds bij het verschijnen van Hopman

Roemer eene beweging onder de toeschouwers ontstaan. Het waren de vrienden van Ridder Theodore Rodenburgh — zelf uit minachting weggebleven — die eenig gerucht poogden te verwekken, maar verreweg de meerderheid juichte Bredero toe. Deze was in koortsachtig spanning achter het tooneel druk bezig de maats te helpen, en vertoonde zich maar zelden onder de toeschouwers, omdat velen van zijne achtbaarste vrienden hem steeds — tot zijne innige en niet te onderdrukken ergernis — met vragen lastig vielen, waarom zijne ouders en familie ditmaal niet bij de vertooning aanwezig waren. Gerbrand kende de Amsterdamsche wereld bij ervaring. Wat zijne vijanden tegen hem in het openbaar of in het verborgen ondernamen, wachtte hij met kalme onverschrokkenheid af, maar de nieuwsgierigheid, zelfs het vermaak in zijn leed, zich uitend in belangstellende vragen naar zijne huisgenooten en familie, verfoeide hij ten hartgrondigste.

In deze omstandigheden kwam het niemand vreemd voor, dat Gerbrand prikkelbaar en opgewonden bleef gedurende de vertooning. Achter het tooneel werden de pullen met Delftsch bier bij dozijnen aangedragen, en Gerbrand hield niet op ze met classieken eenvoud te ledigen. In het laatste bedrijf, toen Geertruyt, de minne, met Frederijck op het tooneel was, werd het handgeklap zoo uitbundig, dat er geen twijfel meer bleef aan zijne volkomen zegepraal. Men omringde hem van alle zijden — de partij van Rodenburgh scheen voor goed overwonnen. Daar trad de heer Hooft, de Drossaart, met den factor, Dr. Johannes Fontein, te voorschijn, om hem, ondanks hunne ontevredenheid wegens zijn aanval op Rodenburgh, geluk te wenschen met het fraai geschreven stuk, gevolgd door Dr. Coster, door den grijzen Fallet, door Lambert Lambertsz, door Cornelis Jacobsz. van Kampen, door Charles Quina en zijn broeder, den schilder Jacques Quina. Er was maar één stem over den voortreffelijken kunstarbeid.

— „Breêro! met het Moortje hebt gij uw naam verheerlijkt voor de toekomst!" — had Hooft gezegd, en steeds klonken hem die gulden woorden in de ooren als een luid trompetgeschal.

Ongelukkig vroeg een zijner beste vrienden, Charles Quina, hem kort daarop:

— „Heb-je ook nieuws uit den Hage omtrent het proces met Lastman?"

Gerbrand trok hem ter zijde, en fluisterde hem haastig in, wat er was voorgevallen, maar de vrienden, die gespeeld hadden, en een groot deel der jongere toeschouwers eischten Gerbrand op, om ter taveerne, op den hoek van Nes en Pieter-Jacobstraat, waar Abrahams Schoot uithing, een roemer met extra fijnen wijn te ledigen. Charles Quina greep zijn arm, en het vroolijk gezelschap voerde hem in Abrahams Schoot. Het was nog vroeg. De schemering begon langzaam te vallen, toen men de Vleeschhal verliet. Met luide uitroepingen schaarden zich de vrienden rondom den held van den dag. Deze weigerde wel niet den bolbuikigen groenen beker met geurigen Rhijnschen wijn te ledigen, maar hij was zoo uitgelaten niet als weleer. Zijn vriend Quina had hem aan Lastman herinnerd, en heimelijk kwelde hem de gedachte, dat heel zijn triumf bedorven was, daar niemand van de zijnen

de vertooning had bijgewoond, omdat de arme Hildegond, aan een slechten bloed als Van Tongerlo gekoppeld, in de bovenvertrekken van het voormalige ouderlijke heel het kunstlievend Amsterdam naar de Vleeschhal had kunnen zien stroomen, om het werk van haar broeder toe te juichen. En zelve mocht zij er zich niet vertoonen, wijl het proces, dat Lastman zijner zuster had aangedaan, een algemeen bekende zaak zou worden, omdat weldra heel Amsterdam zou bevestigen, dat de goede naam van Hildegond naar het kerkhof gedragen was. Oorzaak van al dit leed bleef Lastman — de valsche Lastman alleen. Daar hij reeds menige kanne biers geledigd had, daar de wijn uit Abrahams Schoot zijne werking niet miste, begon zijne stemming steeds somberder en bitterder te worden.

Een der kamerbroeders, Jan Franssen, die met grooten bijval voor Hopman Roemer gespeeld had, bracht hem den mooien houwdegen met het kunstig bewerkt gevest terug. Hij glimlachte vluchtig, en klemde den degen met beide handen aan zijne borst. Hem overmeesterde een gevoel, alsof hij ten strijd zou trekken, alsof Lastman gewapend tegenover hem stond.

— „À vous, Gerbrand!" — riep de schilder Jacques Quina. — „Je hebt Mooi-Aal onsterfelijk gemaakt!"

Een luid gejuich daverde in 't rond. Al de jongelieden, die in Abrahams Schoot gezeten waren, hieven hunne glazen op. Bredero's wangen werden purperrood — hij zocht in het glas eene uitkomst voor zijne verwarring.

— „Het hijlik met den ouden schuddebol, met den rijken houtkooper, gaat nu door!" — voegde Jan Franssen erbij.

Bredero zag eenigszins verwonderd op. Hij had in de laatste weken zeer zelden aan de waardin uit den Toren van Munnickendam gedacht.

— „Ik gun hem den egel in zijn klapmuts, die murwe drogert!" — mompelde hij nauw hoorbaar.

— „Ei lieve, Breêro!" — riep Jacques Quina. — „Zing nu eens dat oubollig liedeken van Mooi-Aeltje! We zijn hier onder goê-vrienden, en zullen het niet in den Toren van Munnickendam verklappen!"

Er ontstond nu een onstuimig geroep en geraas in Abrahams Schoot. Van alle zijden dronk men Bredero toe met boordevolle bekers van den besten bleekert. Deze zag met iets geheimzinnigs in zijn blik den kring zijner vrienden rond, en wachtte tot men zou zwijgen. Toen zeide hij:

— „Messieurs! Ik hebbe huiden weinig speculatie in zang of spel. Mij beeft het hart in 't lijf van velerlei moeiten en arbeids. Dreuts weigeren, wil ik u ook niet. Maar daarna verlate ik uw vroolijk college — mij dorst naar ruste!"

Nogmaals galmde een koor van blijde stemmen. Bredero ledigde met een snellen dronk den vollen beker, sloeg zijn mantel, waaronder hij zijn houwdegen verborg, over zijn schouder, en zong, aanheffend: „Moy Aeltjen is 't soo haest vergheten" — de twee coupletten, die hij, drie maanden geleden, aan Badens op zijn atelier mededeelde, toen hij Hildegond er de laatste, noodlottige reize bracht. Thans ging hij voort:

„Hoe dick nam ick u ted're handen/
„En druckten s' aen myn slincker borst!
„Daer my het binnenst' scheen te branden/
„Van 't geen dat ick nauw spreken dorst:
„Daer wenst' ick myn// een vensterkijn/
„Van kristalijn/ of van fijn spieghelglas/
„Dat ghy mocht sien hoe ick te moede was.

„So 'k by myn hart had konnen komen/
„Ick hadd' het met eerbiedicheyt
„Strackx uyt syn legher-stee genomen/
„En in u lieve schoot gheleyt/
„Soo lief waerd dy// de siel van my/
„Docht ick dat ghy/ so wulleps waert van sin/
„En so lichtvaerdich oock in uwe min.

„Daer ick ter Weerelt heb genooten/
„De vreucht die men verkrygen kan:
„Daer wert my nu de deur gesloten/
„En men hout daer een ander an.
„Hoe sydy nuw// voor my soo schuw?
„Of wien heeft u/ so schandelijck gheraen/
„Dat ghy my hebt dees trots en spijt ghedaen?

„Wat moochdy in u selven dencken/
„Wanneer als ghy eens over siet:
„Mijn leurtjens en kleyne gheschencken?
„Of 't geender by ons is geschiet?
„Soo hier/ so daer// ghy weet wel waer/
„Met wat gebaer/ en gantsch verslingert hert/
„Was ick gestaech in uwe min verwert.

„Wat woorden synder wel gesproken/
„Bedenckt se eensjens in uw geest?
„Wat Eden hebje mijn ghebroken?
„'t Is wonder dat je niet en vreest:
„Dat ick u eens // met vrij wat reens/
„Yet ongemeens/ sal spelen op een tijd/
„Daer nu myn liefde is verkeert in nijdt."

Nog klonken de juichtonen Gerbrand in de ooren, toen hij haastig door de Nesse voortspoedde.

De duisternis was gevallen. Het klokje in de Nieuwe-Zijds-Kapel ter Heilige

Stede klepte acht uur. Met driftigen stap ijlde hij verder. De sombere stemming, die ook uit zijn zang geklonken had, beheerschte hem nu geheel. De hoed in de oogen, den degen aan de borst onder den mantel verbergend, schreed hij voort, terwijl zijn hart bonsde, en een zonderling gegons in zijne ooren dreunde. Spoedig had hij de Halsteeg bereikt, en snelde toen rechtuit naar de Doelestraat en de Hoogstraat. Hij stond plotseling een oogenblik stil, toen hij te midden van zijn dollen loop door eene duizeling werd overvallen. De zwarte massa der Zuiderkerk rees op korten afstand. Hij hijgde naar zijn adem — het was of een stormwind om zijne ooren loeide, schoon de zoete Mei-avond in kalme stilte als een donkere sluier over de stad lag uitgespreid. Hij herinnerde zich nu, wat hij zocht, waarom hij dus rusteloos werd voortgedreven. Tegenover de Zuiderkerk lag in de Breestraat het woonhuis van Lastman. Met een paar sprongen stond hij op de stoep. Trillend van ingehouden woede, hijgend, naar zijn adem snakkend, klom hij het steenen trapje onder de luifel op, en deed den klopper met een luiden slag op de deur vallen.

't Was stil in de Breestraat. Enkele vrouwen kwamen voorbij, druk sprekend, haar weg voortzettend. Bredero had nauwelijks eenige sekonden gewacht, en reeds scheen hem het tijdsverloop, sedert hij het eerste klopte, ondragelijk lang. Nog luider klonk nu de slag van den klopper door het voorhuis. Er volgde hoegenaamd geene beweging in het huis van Lastman. Vier, vijf malen herhaalde hij telkens luider en driftiger zijn geklop. Lastman was een lafaard, hij zou zich schuil houden, daar had hij op kunnen rekenen. Ziedend van gramschap sloeg hij aanhoudend met den klopper, en schreeuwde luide, zoodat het vervaarlijk opklonk door de stille Breestraat.

— „Gij stukke schelms! Gij droch! Gij eerdief! Kom er uit, als je een man bent!" 1).

De voorbijgangers stonden stil. Bredero hield niet op, en krijschte luider en luider:

— „Eerdief! Eerdief! Kom er uit!"

Maar er vertoonde zich geen teeken van leven in het huis.

Daarom sprong hij de stoep af, en zag naar de bovenverdieping. De vuist ballende slingerde hij nogmaals zijne scheldwoorden naar den voorgevel. Plotseling hoorde hij de looden ruiten van een smal venster van binnen openen, en klonk eene schelle vrouwenstem naar buiten:

— „Ga uws weegs, Gerbrand Adriaensz. Brederode! De schilder Lastman is uit der stede! Zoo je niet ophoudt met razen en baren, klaag ik u morgen aan bij de Heeren van den gerechte!"

— „Ben jij het, Barbara Jacobsdr.?" — antwoordde Bredero. — „Jij larijster van 't Hekelveld! Jij admiraal van de turfteven! Laat Pieter er uitkomen! Laat de hondsklink voor den dag komen, als hij een man is!"

— „Pas op maar, dronken snuit! Ik zal je met mijn sleutelreeks groeten!"

---

1) Historisch. Zie de aanteekening aan het slot.

En het raam werd kletterend dichtgeworpen.

De menigte der voorbijgangers was aangegroeid.

Vele vrouwen schaarden zich bijeen. De bewoners der nabijgelegen huizen kwamen te voorschijn. Een groote kring vormde zich rondom Bredero heen, terwijl hij steeds naar den voorgevel van Lastman's huis bleef staren, hopende, dat Barbara Jacobsdr. de deur zou openen. De menigte scheen niet zeer ingenomen met het burengerucht, door hem verwekt. Hij hoorde duidelijk zeggen:

— „Wat heeft die zot op Lastman te spreken?"

— „Hij heeft Lastman zulke ontijge dingen verweten, dat een hond er niet van vreten zou!"

— „Wacht maar! Hij krijgt zijn huid vol slagen!"

— „Waarom baart hij zoo? 't Is verboden bij klokslag van de Heeren!"

— „'t Is een windbreker! Hem ging de wafel uit de kerf!"

En de deur van Lastman bleef gesloten.

De vuist ballende slingerde hij nogmaals zijne scheldwoorden naar den voorgevel.

Bredero sloeg zijn mantel terzijde en toonde den houwdegen in zijn linkervuist. Die het dichtst bij stonden, konden het zien, en weken ter zijde. Met grimmige

vloeken en verwenschingen keerde hij zich plotseling om, en ijlde terug. De menigte maakte ruim baan, en bleef hem met luide uitroepingen nastaren. Toen hij geheel in de duisternis verdwenen was, kwam Barbara Jacosdr. op de stoep, en vertelde met groote welsprekendheid, wat de familie Bredero tegen haar zoon zoo deed razen.

Gerbrand stoof vooruit, blakend van teleurstelling en ingekropten toorn. Zoo bereikte hij de Sint-Anthonissluis, zonder te weten, wat hij wilde. In eene gestalte, die uit de duisternis op hem afkwam, meende hij den huisknecht van Lastman, Claes Coop, te herkennen — een persoon, welken hij vroeger wel eens met zijn meester in het ouderlijk huis op den Oude-Zijds-Voorburgwal gezien had.

— „Hola, Claes!" — riep hij snel, stilstaande — „Is uw meester uit der stede of te huis?"

— „Hoe nu, Breêro?" — klonk eene bekende stem. — „Ken-je me niet meer?"

— „Zoo .... Venant! Ben-jij het. Ik hebbe zoo flusjes tot Lastman geweest! Ik zoude dien eerdief en snooden boef geerne gesproken hebben. Ik hebbe hem gezegd, zoo hij een man was, dat hij er uit zoude komen!"

François Venant, de jonge schilder, die tot Lastman's bijzondere vrienden behoorde, doorzag in een enkel oogenblik den geheelen toestand. Hij had bij Lastman op het atelier gewerkt; hij wist van het proces. Hij begreep, dat Bredero door wijn en woede in een buitengemeen opgewonden staat verkeerde. Hem te sussen en stil meê te troonen, was zijn plicht.

— „Zoo! Heb-je quaestie met Lastman? Dat en dient niet, principaal! Twee treffelijke kunstenaars mogen geen quaestie hebben. Drink de zaak af, en brui er je den kop niet langer meê!"

En als om hem te overtuigen, legde hij de hand op Bredero's rechterarm, maar bemerkte, dat hij een degen onder den mantel droeg.

Plotseling nam hij hem nu bij den linkerarm en trok hem een eind weegs voort. Gerbrand volgde werktuigelijk, en riep met luide stem:

— „Mijn quaestie met dien guit van een Lastman is zoodanig, dat ze zonder den dood van den een of den ander niet en zal gelegd zijn."

Venant liet hem nu spreken. Haastig voortstappende bracht hij hem naar de Hoogstraat, en luisterde naar hem met zooveel belangstelling, dat Gerbrand, eindelijk tot meer bezinning gekomen, hem vroeg:

— „Maar nu en weet ik nog niet, of Lastman uit der stede is, of niet?"

— „Hij is voor eenige maanden op reis — misschien naar Italië!"

Diep teleurgesteld boog Breêro het hoofd. Hij stiet een krachtigen vloek uit, en liet zijn degen kletterend op straat vallen. Venant begreep, dat hij hem nog niet kon verlaten. Bredero had den degen weder gegrepen — en snelde zwijgend verder, de Doelenstraat in naar de Halsteeg. Venant begon nu op zijne beurt te spreken. Het beste was, dat zij als goede kameraden tot afscheid eene frissche stoop Delftsch dronken, voordat zij het bed opzochten. Het was nog niet te laat. De klokke van negen was even koud.

Bredero liet zich gezeggen. Een koele dronk ten slotte, dat zou hem deugd doen. En aanstonds begon hij het verhaal van 't geen er op de kamer gebeurd was, hoe zijn Moortje vertoond werd, en hoe men deze lauweren in Abrahams Schoot met gulden wijn had besproeid.

Zonder het te bemerken was Gerbrand op de Deventer Houtmarkt gekomen — en stonden beiden voor de verlichte vensters van den Toren van Munnickendam. Door velerlei aandoeningen overmand, kreunde hij zich nu niet om Mooi-Aaltje, noch om zijne bedreiging, dat hij nooit terug zou komen in deze taveerne. Hij volgde Venant zonder aarzelen, en trad met opgeheven hoofde naar binnen.

Het gezelschap in de taveerne was niet bijzonder groot. Enkelen waren reeds vroeger vertrokken. Rondom den uitgedoofden haard zaten onder de helderbrandende kroon de schilders Barend van Someren, Pieter Pietersz., in de waring jonge Lange Pier geheeten, Jacques van der Weyden, en eenige jongeren: Cornelis Jansz., Caspar Duyf, Leendert Gerritsz. en Anthonis Barnart, vroeger leerlingen van Badens, kameraden van Gerbrand, maar nu, door het ongeluk, dat hun meester getroffen had, op eigen wieken drijvende. Aan de tafels bij de vensters zaten nog enkele gasten in 't gelag, onherkenbaar door het zwakke licht. Mooi-Aaltje was niet aanwezig. Klaartje Klonters droeg de bierpullen rond, die door slimmen Jan werden getapt.

Venant en Bredero traden naar de schilders bij den haard. De eerste had om twee stoopen Delftsch gevraagd. In de korte tusschenpoos, die verliep, voordat Klaartje het bier had gebracht, en het gezelschap aan den haard de binnentredenden had begroet, zag Gerbrand met scherp onderzoekenden blik in 't ronde. Er flikkert eensklaps een lichtstraal in zijne oogen. Aan den wand, dicht bij de deur, zit de langgezochte spion Philips Lysart. Deze had, naar zijne gissing, zich lang genoeg schuil gehouden. Toen hij na zijne terugkomst uit Harderwijk bij zijn eerste bezoek aan den Toren van Munnickendam van Alida Jansdr. vernam, dat Otje Dickmuyl er geen voet meer zou zetten, waande hij zich voor allen overlast veilig, en zat hij er rustig iederen avond zijne drie tot vier kannen bier te ledigen.

Bredero had met opengespalkte neusgaten en een oogenblikkelijk ingehouden kreet den diep gehaten vijand herkend. Niemand merkt iets aan hem. Hij luistert naar de woorden van Venant, die hem de schuimende kroes reikt, en glimlachend aanstoot. Maar Bredero verliest zijn vijand niet uit het oog. Het schijnt, dat Lysart hem heeft zien binnenkomen, dat deze maatregelen beraamt, om te ontsnappen. En binnen enkele minuten volgde er nu een tooneel van geweld en vernieling, dat al de aanwezigen door plotselingen schrik aan hunne zetels vastkluisterde.

Bredero had eene verdachte beweging van Lysart gezien. Met eene snelheid, die alleen door den hevigst in top gestegen toorn kon verklaard worden, stond Gerbrand voor den spion.

En plotseling hoorde Lysart zich met donderende stem toeschreeuwen:

— „Jij stukke drochs! Jij schelm! Jij eervergeten loer! Jij goddelooze booswicht in je huid! Daar!"

De inhoud van de geheele kan biers wordt Lysart in het aangezicht gekwakt. Verblind, zich oprichtend, steekt de aangevallene de armen uit.

Hij had Lysart bij de borst gepakt.....

Nog luider klonk de razende stem van Bredero:

— „Jij eerdief! Jij onbeschaamde boef! Jij schuimsel der rabauwen! Jij schrobber! Jij vuile schavuit! Daar! Daar!"

Hij had Lysart bij de borst gepakt met de linkerhand en met de rechter

de zware steenen kroes opheffend, sloeg hij die in ziedende woede op het hoofd van den verklikker in duizend stukken. Met een afgrijselijken kreet sloeg Lysart achterover tegen het venster, en deed door zijn val glasruiten en lood rammelend en rinkelend uiteenspatten. Een breede bloedstroom golfde over zijn gelaat; hij zonk naast het vernielde venster op den grond.

Als van den donder getroffen sprongen allen overeind. De deur naast het staand tresoor vloog open, en Mooi-Aaltje, zonder kraag of muts, zonder keurs of onderkeurs, met verwarde, loshangende hairen, gevolgd door haar ten tweeden male aangeslagen bruidegom, den dikken houtkooper Lubbert Harmensz. in de drie Testen, stortte naar binnen.

— „Otje Dickmuyl!" — schreeuwde zij met gierende stem boven al het geraas uit. — „Dat hem de moord steke! Die kale bloedhond! Smijt hem dood, smijt hem dood!

Maar Bredero had den houwdegen, die hem bij de worsteling ontvallen was, van den grond opgenomen, en snel het wapen ontblootend, raasde hij, kookende van nieuwe woede:

— „Zacht wat, jij katsvel! jij sletvink! jij geveinsde courtisane! De eerste, die mij met een vinger aanraakt, sla ik zijn bakhuis te mortel!"

Na middernacht greep op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis in het huis van Cornelis Adriaensz. het volgend tafereel plaats.

Er brandt eene kaars in de kamer van Gerbrand. Deze ligt half ontkleed op den eenigen leunstoel in zwijm. Een breede linnen doek is om zijn voorhoofd gewonden. Een paar kleine bloedvlekken op het helderwitte linnen staven, dat hij gewond is. Naast hem knielt moeder Marretje, doodsbleek, huiverend, en met de diepste smart hare bruine, trouwe oogen op zijn ontdaan gelaat vestigend. Er zweeft eene scherpe lucht van azijn door het vertrek.

De schilder François Venant heeft hem voor een half uur thuis gebracht. Het geheele gezin was in diepen slaap. Maar zij had opzettelijk gewaakt — zij wilde weten, hoe het met de vertooning van het Moortje was afgeloopen. Toen zij gerucht hoorde in het voorhuis, had zij Gerbrand gevonden, leunende op den arm van Venant, die een degen droeg. Een vriendelijke glimlach verzekerde haar, dat hij wel te moede was. Venant had fluisterend verteld, dat Gerbrand in een gevecht was gewikkeld met den valschen Lysart, dat deze bloedend aan eene hoofdwond ter aarde was gestort, en dat Gerbrand, door den knecht en de vrienden van Alida Jansdr. uit den Toren van Munnickendam overweldigd, van de stoep der taveerne op de straat was geworpen. Daarbij had hij eene wond aan het oor en aan zijn voorhoofd opgedaan, hoewel het gelukkig niet ernstig scheen. En, omdat de lieden uit den Toren van Munnickendam hen op de hielen zaten, hadden zij schielijk moeten vluchten. Op den Dam had men hen met rust gelaten. Snel had Venant Gerbrand's voorhoofd met een zakdoek verbonden — en nu droeg

hij hem aan de zorgen zijner moeder over. Doodelijk verschrikt had zij Venant gevraagd, of Gerbrand wegens dit gevecht ook voor de Heeren van den Gerechte zou moeten komen, maar deze had haar gerustgesteld. Er kwam zoo menigmaal een gevecht van dien aard in kroegen of taveernen voor — een bult, een zwartgeslagen oog, eene schram, werden zoo hoog niet gerekend. En daar men Gerbrand, door overmacht omsingeld, den degen uit de handen had getrokken, en hem van de stoep op straat had geworpen, had men gelukkig belet, dat hij met zijn geweer grooter ongeluk had gesticht.

Eerst na het vertrek van Venant, toen ze Gerbrand in zijn kluisje had gebracht, en met de kaars de hoofdwonden had onderzocht, bleek het haar onder bittere tranen, dat de opperhuid bij de slaap zwaar geschaafd en het onderste deel van het linkeroor van het hoofd was gescheurd. Gerbrand hield zich kostelijk, al leed hij veel pijn. Het bloed vloeide hem in den hals en kleurde zijn stolpkraag akelig rood. Moeder Marretje hielp hem zich ontdoen van kraag en wambuis; zij poogde voorzichtig het bloed te stelpen, en legde gedurig doeken met water en azijn op de wonden.

En terwijl hij bezig was zeer opgewekt te vertellen, hoe hij den schelmschen Lysart had toegetakeld, viel hij in zwijm. Vermoeienis, bloedverlies en hevige opwinding schenen hem te hebben uitgeput. Rillend van onuitsprekelijken angst had ze hem een doek met azijn onder de neusgaten gelegd — en een oogenblik gevreesd, dat haar geliefde oudste zoon in hare armen sterven zou. Maar hij opende eindelijk de oogen, slaakte een zucht, en glimlachte terstond.

— „Laat mij slapen, moederlief! Morgen vroeg zal Doctor Johannes Fontanus dat oor wel lappen! Ik ben zoo bezucht moede!"

Moeder Marretje nam spoedig een paar kussens uit de bedestede en schoof ze onder zijn hoofd. Hij sliep bijna onmiddellijk. Het onzeker kaarslicht wierp een flauw schijnsel op zijn doodsbleek gelaat. Moeder Marretje besloot bij hem te waken, totdat zij zeker was, dat de wonden niet meer doorbloedden. Zoo vlogen de lange uren van dien nacht voorbij. Moeder Marretje weende lang in stilte, toen begon zij zachtkens een gebed te prevelen. En bijna onhoorbaar suisde het van hare lippen: „Red, behoud mijn Gerbrand, o Heere! naar het vleesch en naar den geest. Uwe hand was zwaar op ons en op de arme Hildegond! Laat aan uwen toorn voldaan zijn, o Heer! en behoud mijn hartekind Gerbrand!"

En toen de vroege lichtstralen van den Meischen dageraad in het vertrek drongen, vonden zij Gerbrand in zijn leunstoel en moeder Marretje, naast hem gezeten, beiden met het hoofd op hetzelfde kussen, de oogen gesloten, in diepen slaap.

EINDE.

AANTEEKENING.

Het schijnt, dat Lastman en zijne moeder van plan zijn geweest Bredero wegens het verwekken van burengerucht te vervolgen.

In het archief van den Notaris Van Banckem vond Mr. N. de Roever verschillende sporen. Hij had de heuschheid mij de volgende aanteekeningen mee te deelen:

„27 Mei 1615. Twee vrouwen verklaren, ten verzoeke van Pieter Lastman, „schilder, de eene, dat zij 14 dagen geleden 's avonds ten acht ure gezien heeft, „dat Gerbrand Adriaensz. Brederode voor 't huis van Lastman is gekomen, „hem zeer onbehoorlijk beleedigende, zeggende:

„Gy stucke schelms ende eerdieff, compter uyt!"

— de andere, dat zij heeft gezien, dat Bredero geweer onder zijn mantel had. „Zij zag hem weggaan, maar terugkeeren, en in den stoep gaan van Lastman."

„Eene derde verklaart, dat hij, burengerucht vernemende, zag, dat een jong- „man „vyerschooten van persoon" voor Lastmans deur stond en riep:

„Gy schelm, compter uyt!

„François Venant verklaart, dat hij bij de St. Anthonissluis passeerende, „staan zag Gerbrand Adsz. Bredero, die hem aansprak, meenende, dat hij „Claes Coop was, waarop Venant zeide, die persoon niet te zijn, maar wel „bij Lastman gewoond te hebben. Toen zei Bredero: „Ick hebbe geweest tot „„Lastman, soude hem geerne gesproken hebben, en ick hebbe hem gesegt, „„so hy een man was, dat hy uyt soude commen."

„Venant zeide, dat zij de zaak moesten afmaken, omdat hij bemerkte, dat „er kwestie tusschen Lastman en Bredero was. Hij klopte hem op den „mantel en bespeurde daarbij, dat Bredero gewapend was. Bredero ant- „woordde hem: „Onse questie is sodanig, dat deselve sonder den doot van „„d'een off d'ander nyet en sal gelegt zijn.""

Van deze zaak is verder niets gekomen.

Mr. N. de Roever heeft de buitengemeene welwillendheid gehad op de archiefzolders van het Amsterdamsche Paleis van Justitie een onderzoek in te stellen. In de Confessieboeken van de eerste helft der zeventiende eeuw is niets gevonden. De Sententieboeken van de Schepenbank, die de correctioneele en crimineele zaken bevatten, noemen van 1614 tot 1619 nergens den naam van onzen Bredero, zoodat hieruit kan afgeleid worden, dat de Lastmans van hun eerste voornemen hebben afgezien.

DE ROBINSONS.

DOOR

MEVR. VAN WESTRHEENE.

I.

JAN.

Twee bejaarde heeren, deftig en warm in hunne pelsjassen gekleed, stonden voor den ingang van een groot gebouw met elkander te praten.

Zij wilden juist afscheid van elkander nemen, toen een jong mensch vlug de treden van de stoep op wipte, eerbiedig zijnen hoed afnam voor éenen van de twee heeren — zijnen patroon — en door de glazendeur, het portiershokje voorbij, in het gebouw verdween.

Een jongmensch nam eerbiedig zijn hoed af.....

„Wien hadt gij daar?" vroeg een van de heeren, hij, wien de groet van den jongen man niet had gegolden.

„Een van mijne klerken," was het antwoord.

„Hoe heet hij?" hield de vrager aan.

„Van 't Havenhoofd," antwoordde de chef van het kantoor, eenigszins verwonderd over den belangstellenden toon van den anders stroeven man.

„Dat dacht ik al . . . Dat vermoedde ik, zoodra ik dien krullebol zag! Mag ik een oogenblik met hem praten? Hij is een neef van mijne vrouw."

„Ga uw gang, ik zal hem in mijne kamer laten ontbieden."

„Khm khm!" kuchte de stroeve corpulente vriend, wien in de gegeven omstandigheden, wonderlijk genoeg, het woord „ontbieden", door eenen aanval van familietrots, scheen te schrijnen.

Eenige oogenblikken later stond Jan van 't Havenhoofd met vragende oogen tegenover den ouden heer.

„Dag, Jan!"

Jan van 't Havenhoofd keek den ouden heer verwonderd, onderzoekend aan en . .

„Oom!?" zeide hij, half vragend.

„Ja welzeker uw oom! Sinds wanneer zijt gij hier in de stad? . . . En laat gij uwe familie maar links liggen?"

„Eerst sinds eenige maanden. Ik dacht niet, oom, dat er u iets aan gelegen zou zijn," zeide de neef, aldus de twee vragen achtereenvolgens beantwoordende.

„Dan dacht gij verkeerd! Het is niet zooals het . . . Maar, enfin, ik wil niet beginnen met standjes maken. Komt gij Zondag bij ons eten?"

Jan boog en zeide: „Gaarne, oom."

„Weet gij waar ik woon?"

„Jawel, oom," en Jan kon onmogelijk eenen glimlach bedwingen.

„Khm, Khm!" kuchte oom, en Jan zou later nog wel eens merken, dat het geluid meestal een blijk van afkeuring was. „Nu, ik zal u niet langer ophouden. „Tot Zondag dus; wij eten om zes uren; maar gij kunt zoo vroeg komen als gij wilt, mijne vrouw gaat niet uit."

Toen oom Van de Beerta dien avond te huis kwam, zeide hij tot zijne vrouw:

„Ik heb Zondag iemand ten eten gevraagd; raad eens wien?" En hij beantwoordde terstond zelf zijne vraag: „Jan van 't Havenhoofd, je neef."

Oom zag een blijk van verteedering op het gelaat zijner vrouw, en hij werd bestormd door tal van vragen, waarvan hij er slechts ééne kon beantwoorden, met de mededeeling, dat Jan op het kantoor van Ter Schouwen werkzaam was.

* * *

Op den bepaalden Zondag belde Jan van 't Havenhoofd aan het huis van zijnen oom, aan de Prinsengracht. Er waren veel herinneringen voor hem aan dat huis verbonden; namelijk uit zijne kinderjaren, toen hij door „oom en tante" aan vreemden en vrienden die er kwamen, werd voorgesteld als: „Jan, onze krullebol, de zoon van mijn broêr den Schout bij nacht."

Al loopende, van zijne kamers op den Dennenweg, naar het rijke huis aan de Prinsengracht, had Jan zich in herinneringen verdiept: — Eerst was zijn vader gestorven, in de kracht zijner jaren, en had zijne moeder, zijne zuster en hem in armoedige omstandigheden achtergelaten. De „broer, de Schout bij nacht" bestond niet meer en de overblijvenden waren „arme familie"

geworden. Jan zelf had zijne studieën aan het gymnasium gestaakt; er werd een kantoor voor hem gevonden te Amsterdam, waar hij zijn eigen brood verdiende en kostgeld kon betalen aan zijne moeder.

Zij waren gaarne uit den Haag vertrokken; alle verhoudingen waren zoo ontzettend veranderd; bij hunne familie waren zij nauwelijks welkom meer — of verbeeldden zich dat. Mevrouw van 't Havenhoofd was hare armoede in Amsterdam gaan verbergen. Zij had geen hulp van hare familie gevraagd, en deze had haar die niet aangeboden. Te ver gedreven hooghartigheid aan de eene zijde, en, misschien, te weinig hartelijke tegemoetkoming van den anderen kant, hadden de beide families van elkander vervreemd, en wederzijds hadden zij elkander daarvan de schuld gegeven. Jan had voorheen veel liefde ondervonden in het huis aan de Prinsengracht, bij zijn oom en tante; doch in den lateren tijd van hunne armoede had hij partij gekozen voor zijne moeder, die zich had aangewend de tekortkomingen van allen, die maatschappelijk met haar gelijk plachten te staan, breed uit te meten. Zijne zuster was met eene bevriende familie, als gouvernante bij de jongste kinderen, naar Indië gegaan, éer zij nog hare gezondheid aan te zware studie had ten offer gebracht. Het gemis van die eenige dochter, van die lieve zuster, die, bijna twee jaren ouder dan Jan, zulk een aardig moedertje voor hem kon zijn; het zonnetje in hunne armelijke woning, werd door mevrouw van 't Havenhoofd en door Jan diep gevoeld. Er was een zware strijd gestreden, eer Louize was heengegaan. Zij hield veel van de familie, die haar een tehuis, met matigen arbeid, had aangeboden, en die familie hield véel van haar. Louize had van haar vertrek naar Indië haar geluk gewacht. Armoede te lijden in vergetelheid was bij háar verleden iets pijnlijks — en toch had zij het aanbod afgewezen. „Mama kan mij niet missen, Jan zou mij te diep betreuren," was haar argument geweest; „mama zou zoo gaarne de paar duizend gulden welke zij bezit, voor hem hebben ten offer gebracht, opdat hij zijne studiën mocht voltooien; maar Jan heeft het niet gewild, en nu zou ik hen laf verlaten, enkel om het beter te hebben? Ik zou mij schamen!" Doch Louize had buiten de belangelooze moederliefde gerekend, toen zij haar besluit nam. Jan had gezegd: „Geloof mij, moeder, ik zal mijnen weg vinden, ook zonder den graad van dr. of mr." En mevrouw van 't Havenhoofd had hem vertrouwd; zij kende zijne opgewektheid, zijne schranderheid, zijne kracht! Maar Louize, dat fijne, teedere kind, aan zooveel hersenkwelling, aan allerlei kwalen als gevolgen van bloedarmoede bloot te stellen — zij wilde het niet. Louize zou, de moeder wist het, evenmin als Jan, met middelmatigheid tevreden zijn. Kalme meisjes van matig verstand, dacht de angstige vrouw, kunnen onder al dat studeeren gezond zijn, de eerzuchtigen niet. En zij had Louize met klem van taal weten te overtuigen, dat het haar weldadiger zou zijn, haar kind gelukkig te weten in het verre land, dan haar dagelijks gebukt te zien onder te zwaren arbeid, helaas, onder véel onthouding, véel ontbeering.

„Kunt gij dat niet begrijpen?" had zij met half geveinsde verbazing gevraagd.

En Louize had haar geloofd en was heengegaan. Zij was nu eene gelukkige vrouw, moeder van lieve kinderen.

Dat alles stond Jan, wiens herinneringen door de ontmoeting met zijnen oom waren opgewekt, levendig voor den geest.

Zijne moeder was twee jaren geleden gestorven, en had hem niets nagelaten, dan de rijke nagedachtenis aan zijn genoegelijk samenleven met haar. Hij was haar oogappel geweest; zij had altijd zijne wenschen voorkomen, waar het in hare macht stond, en hij? Hij genoot het bewustzijn dat hij *goed* was geweest voor zijne moeder. Het had haar aan niets ontbroken, zelfs aan de weelde niet, waaraan het leven haar had gewend.

Jan had uit de oogen zijner moeder op familiebetrekkingen en verhoudingen leeren zien, en had er niet over nagedacht, in hoever zij zelve aanleiding tot vervreemding gegeven kon hebben. Toen hij na haren dood in den Haag was teruggekomen, had hij, uit trouw aan hare nagedachtenis, zich niet bij zijne familie aangemeld.

En nu had zijn oom hem beschaamd en Jan naderde, niet zonder schuldbesef, het huis aan de Prinsengracht.

Daar werd Jan opgewacht door zijne tante, die reeds om twee uren, onder hartklopping, in gespannen verwachting, gereed had gezeten om hem te ontvangen.

Jan had niet vroeger durven komen, en toen hij nu binnentrad en zijne tante, die zoo sterk op zijne moeder geleek, hem met uitgestrekte handen en een hartelijk: „dag Jan!" tegemoet kwam, toen schoot zijn hart vol en met tranen in de oogen, beantwoordde hij handdruk en groet.

„Dat is Lina; kent gij het kleine nichtje nog? — Zij is nu zeventien."

„Mag ik: neen zeggen?" vroeg Jan, reeds weder de oude.

„Wel zeker," zeide Lina, „als het zoo *is!*" en zij keken elkander aan en gaven elkander lachende de hand.

Er werd gebeld.

„Dat zal onze andere gast zijn," zeide mevrouw Van de Beerta. „Ook eene oude bekende: Thekla van den Toll; herinnert gij u die nog?"

„Nog flauw, dunkt mij," antwoordde Jan.

„Zij is hier in den Haag... in conditie... Sst," deelde tante fluisterend mede, en Thekla kwam binnen.

Thekla! Was dat Thekla? In eene conditie...

„Iedereen schijnt arm te zijn geworden," dacht Jan, aan zijne eigene lotverwisseling denkende en aan oogenschijnlijk die van Thekla.

De wederzijdsche voorstelling was geschied, het gesprek haperde geen oogenblik.

„Jan," zeide tante, „gij hebt nog altijd uwe krullen, zie ik."

„Ja, tante," antwoordde Jan en voer er vergenoegd over heen; „die blijven mij trouw!"

„En Lina, ziet gij wel, heeft nog altijd een bitter beetje haren," klaagde tante.

„Is het waar, neef?" vroeg Lina, „dat gij mij eens uwe krullen hebt willen geven? Mama heeft mij dat verteld."

„Daar weet ik niets van!" verklaarde Jan; „maar ik ben nog bereid!"

En hij pakte een van zijne korte krullen tusschen duim en vinger en maakte een gebaar als bood hij haar die aan.

„Dank u," antwoordde Lina, „uwe krul zou niet tieren op mijn grond."

„Och, zeide tante, geheel verteederd, tot Thekla; „dat moet ik u toch eens vertellen . . . Wat was dat een aardig gezicht. Gij moet weten, neef Jan was een jongen van een jaar of twaalf en had toen reeds zijn krullebol. Mijne Lina was een kindje van twee jaren en had bijna in het geheel nog geen haar. Ik beklaagde mij over die ongelijke verdeeling en Jan ging naast het hooge stoeltje staan, sloeg zijnen arm om Lina's halsje, vleide haar hoofdje tegen zijnen schouder en nam een van zijne krullen en legde die over haar hoofdje heen. Het was eene schilderij."

„Ja, dat kan aardig geweest zijn," zeide Thekla, zich het schilderijtje voorstellende.

Nu troonde Lina Thekla mede, om hare nieuwe plantjes te zien, en tante bleef met Jan alleen.

In het besef van den weinigen tijd dien zij tot vertrouwelijk praten hadden, zeide zij terstond:

„Och, Jan, hoe heeft uwe moeder het al die jaren gehad? Zij heeft . . . zij heeft toch geen armoede geleden, is het wel?"

„Neen, tante," antwoordde Jan. „Moeder heeft, nadat Louize in Indië getrouwd was, nog een best leven gehad; niet geheel, maar toch bijna zooals het placht te zijn bij het leven van mijnen vader."

En Jan vertelde, zonder ophef, hoe hij en Louize hun kapitaaltje hadden opgeofferd, om hunne moeder, door het genot van dubbele rente, het leven aangenamer te maken.

„Moeder was gelukkig, en zij is kalm en tevreden heengegaan," ging Jan voort: „De een kan beter armoede dragen dan de ander; mijne goede moeder kon er niet tegen. Ik zie altijd nog haar vergenoegd gezicht, als zij uit zou gaan, en niet door weer en wind behoefde te loopen, of wanneer zij een glaasje port kon schenken, zooals voorheen."

„Wel, wel!" zeide tante, en dacht toch onwillekeurig aan het verloren kapitaal.

Het was alsof Jan hare gedachten raadde, want hij zeide vroolijk:

„Gij weet niet, hoe ik mijne moeder kon dwingen, tante! Ik was eigenlijk baas in huis, en als ik met mijn gekke gezicht en met mijne lange beenen op haar toe kwam en zeide: „Komaan, Marietje, gehoorzaam zijn!" Kreeg ik haar aan het lachen en zij nam, wat zij zich wilde onthouden en wat ik haar opdrong; zij bezweek altijd . . . Zoo heb ik haar toen ook overrompeld en haar gedwongen stukken te teekenen — waarvan zij den inhoud niet kende.

„Gevaarlijk, Jan!" zeide tante bedenkelijk.

„Och, tante, in ons geval niet; moeder wist best wat zij aan mij had. Wat werd ik door haar bedorven! Gekoesterd als een oude heer. Ja, ik heb het best met mijn moedertje gehad."

„Wil ik je eens wat zeggen, Jan?" zeide tante hartelijk, „gij zult een goed man en een goed vader worden, want gij zijt een goed zoon en een goed broeder geweest!"

„Dank u, tante," antwoordde Jan luchtig; „ik heb negenhonderd gulden traktement! Dus trouwen?!"

„Gij moet een rijk meisje zoeken; dat kunt gij, mooie jongen, best vinden; gij weet nog wel, gij vondt alles."

Jan lachte en riep: „o, ja! Behalve mevrouw Benoiton, niet waar, tante?"

„Ja, dat was een aardige zet, Jan, voor een kleinen jongen."

Jan lachte en zeide: „Welnu, tante, ik zal zoeken; mag ik werk van Lina maken?"

Tante schrikte en antwoordde afweerend:

„Lina is een kind."

„Wees gerust, tante," plaagde Jan; „eigen neef en nicht, daar ben ik tegen."

De heer des huizes stak den sleutel in de deur, en de meisjes kwamen beneden. Oom heette Jan welkom, gaf aan Thekla, die hem de hand kwam geven, een achteloozen hoofdknik, en de knecht kwam aankondigen, dat de soep gediend was.

Het gesprek aan tafel was stijver dan het vóor den eten was geweest; doch oom was beleefd jegens Jan, en deed hem allerlei belangstellende . . . óok wel onbescheiden vragen.

Tante had nog al werk van het eten gemaakt, en Jan voelde zich, in de weelderige omgeving, met de beide lieve meisjes, met tante, die hij wel lijden mocht en oom, dien hij nam zooals hij was, vergenoegd gestemd. Hij had gezegd, dat zijne moeder niet gemakkelijk hare armoede had kunnen dragen; hij kon het wèl, hij was er tevreden onder; doch de smaakvolle geriefelijkheden van den rijkdom, welke hij als knaap had medegenoten, hadden nochtans bekoring voor hem. Hij tobde weinig over hetgeen hem aan welstand ontbrak, hoewel hij bij zijne moeder in geen goede school was geweest, en wanneer hij er — zooals dien avond bij zijn oom en tante — een enkelen keer overdacht, stak hij den draak met zich zelven, terwijl hij zich betrapte op de voorstelling dat . . . het lot het eigenlijk zoo niet met hem meende.

Na den eten, toen oom en tante „stilzaten", stelde Jan de meisjes voor, een straatje om te loopen; het was helder weder, bij halve maan.

„Heerlijk!" zeide Lina, en ook Thekla had opgewekt de uitnoodiging aangenomen.

Zoo liepen zij stevig voort, in het volle genot van jeugd en kracht; nog niet gekweld door loom gevoel na een rijkelijk maal; eerst langs levendige straten en toen in de aanzienlijker wijken: Vijverberg en Voorhout en Boschkant; zij waren opgetogen over de verrukkelijke maanlichten. De tongen werden geroerd, zoowel als de voeten. Jan begon iets broederlijks te voelen

voor de eenvoudige, zachte Lina. Een geheel ander iets beving hem onder het praten met de meer beduidende Thekla. Toen zij tegen theetijd terug-

Zij liepen stevig voort.....

kwamen, had Jan een bijna onweerstaanbaren lust om zijne tante te plagen en te zeggen:

„Ik ben een mooie jongen, niet waar, tante, en ik moet een rijk meisje zoeken?"

Na de thee nam Jan afscheid, dankbaar voor den aangenamen dag, en hij bood Thekla zijn geleide.

Noch oom, noch tante schenen op de gedachte te komen, dat daar iets gevaarlijks in liggen kon.

Thekla was immers doodarm.

II.

THEKLA.

„Juffrouw Thekla," begon Jan.

„Och, laat dat „juffrouw" er maar af," viel zij in de rede; „het hem placht altijd „Thekla" te zijn."

„Thekla dan; zijt gij reeds lang bij mevrouw Van de Vliet?"

„O ja," antwoordde zij; „van het begin af."

„En mag ik vragen?" zeide Jan, „wat *was* het begin?"

„Het verlies van het fortuin van mama... Het is ons gegaan, evenals u."

„Neen," zeide Jan, „mijne ouders hadden bijna geen fortuin; papa had een mooien rang; zij hebben een duitje overgespaard, maar niet genoeg; papa was in de kracht van zijn leven, toen hij plotseling stierf."

„Nu, wij hadden wèl fortuin, maar mijn vader bezat geen rang; zijn fortuin was uit Indië afkomstig."

„Indische fortuinen versmelten ras, zegt men," zeide Jan.

„Dat behoefde in ons geval zoo niet te zijn," antwoordde Thekla. „Mijn grootvader had het zijne eerlijk verdiend."

„Dan behoorde het blijvend geweest te zijn, gij hebt gelijk," zeide Jan, en lachte.

„Dat zou het misschien ook geweest zijn, indien mama zelve had durven bewaren, wat zij bezat."

„Het is toch hard," beklaagde Jan haar.

„Voor mama indertijd vreeselijk," antwoordde Thekla; „voor mij veel minder. Ik denk niet te veel aan het verleden."

„Hé," zeide Jan, „dat is aardig! Dat heb *ik* ook niet gedaan; opzettelijk niet. Banaal uitgedrukt, denk ik altijd: „Vooruit!"

„Maar welk een geluk!" zeide Thelka opgewekt, „dat het niet in mijn aard ligt, de dingen van den tragischen kant te bekijken."

„Dat is zeer zeker een geluk," bevestigde Jan, en het trof hem dat Thekla dat zoo zonder de minste zelfverheffing zeide.

„Het is ook niet bewezen dat ik inderdaad gelukkiger zou zijn, als de eenige dochter van rijke menschen, met veel bediening en niets degelijks te doen. Ik ben een bedrijvig wezentje; ik werd als kind dikwijls uitgelachen, omdat ik altijd werk zocht. Nu *heb* ik werk," voegde zij er vroolijk bij.

„Zijn de menschen goed voor u?" vroeg Jan.

„Jawel; wij kunnen het best met elkander vinden; wij hebben het altijd druk en bijna nooit te druk. Mevrouw Van de Vliet is eene huishoudster van den eersten rang; onbegrijpelijk knap! Tien kinderen zijn er, en alles gaat even geregeld en, wat nog meer waard is, even vriendelijk in zijn werk. Ik heb eerbied voor haar organizeerend hoofd! Ja, ik heb het goed; het eenige bezwaar is, dat ik er finantieel niet vooruitkom; zij zijn niet rijk, en kunnen mij niet meer geven dan ik noodig heb om mij te kleeden en," voegde Thekla er lachende bij: „ik moet toch zorgen voor mijn ouden dag!"

„Die is nog ver," zeide Jan; „het is verbazend zooveel overeenkomst als er tusschen ons, ik bedoel onze omstandigheden is. *Ik* verdien ook te weinig; maar ik *leer* veel."

„O ja," kwam levendig het antwoord; „ik ook; bij ons gaat niets te loor, geen minuutje tijd en geen kruimeltje brood."

„Dat is kras!" zeide Jan, en ditmaal was zijne bewondering voor mevrouw Van de Vliet niet sterk. Thekla merkte het op en zeide:

„Begrijp mij niet verkeerd. Er wordt gespeeld en gelachen en gedanst en

gezongen; er worden sprookjes verteld en er wordt gelezen, alles op zijn tijd, even goed als gewerkt."

„Dan is het goed," zeide Jan.

„Het was eigenlijk eene daad van moed, dat mevrouw Van de Vliet mij genomen heeft: een gewezen rijk meisje en een eenig kind, en dat in eene huishouding als de hare!"

„Welnu, dan heeft zij er nog eene deugd bij," zeide Jan: „zij kijkt goed uit hare oogen."

„Hier zijn wij er," zeide Thekla, nadat zij het compliment met een schertsend nijginkje had beantwoord.

Jan trok aan de bel.

„Wij zullen elkander nu wel eens meer ontmoeten, hoop ik," zeide hij.

„Ik word dikwijls bij oom gevraagd," antwoordde Thekla.

„Nu, dan hoop ik, dat zij voor mij even gastvrij zullen zijn. Ik heb het een recht aangenamen dag gevonden."

„Ik ook," zeide Thekla.

De meid deed open, Jan gaf Thekla de hand, en nam met sierlijk gebaar zijnen hoed voor haar af.

Het was de eerste maal, dat Thekla door een „heer" werd thuis gebracht, vertelde het dienstmeisje in de keuken; „gij zult het zien, daar komt wat van," profeteerde het wijze kind.

Inderdaad, er kwam „wat van"!

Oom en tante Van de Beerta hadden het dien Zondag een even gezelligen dag gevonden als hunne gasten, en Lina zeide des avonds, dat zij wel iederen Zondag zoo wilde doorbrengen.

„Iederen zondag" — dat ging niet; Thekla was slechts zelden een geheelen dag vrij, en Jan had meer genot van de gastvrijheid van oom en tante dan hun nichtje. Doch een enkelen keer gebeurde het, dat zij er samen kwamen; bovendien had de winter voor den zomer plaats gemaakt, en Jan ging dikwijls naar de Prinsengracht, om Lina voor eene wandeling af te halen — met een bij oogmerk . . . Slecht van Jan!!

„Thekla is 's avonds vrij, niet waar?" vroeg Jan, nadat hij een paar keeren met zijn nichtje gewandeld had; „willen wij gaan zien of zij meê mag?"

Als het dan na acht uren was, kon Thekla medegaan. Zoo deden zij menige wandeling te samen en het werd al ras eene studie voor Jan en Thekla, niet uit het oog te verliezen, dat Lina van hun drieën, in het gegeven geval, de hoofdpersoon was.

Doch stilstand is er nu eenmaal niet; óok niet in wassende liefde en de zeventienjarige Lina merkte weldra, dat zij het schild was, dat de wandelingen van het minnende paar dekte en beschermde. Zij vond het gewichtig! Zij begreep wel dat er, als zij „klikte" een einde aan zou komen, en als mevrouw Van de Beerta somtijds uitweidde over de goedhartigheid van Jan, die het kind zoo dikwijls kwam halen, in plaats van met zijne vrienden uit te

Zoo deden zij menige wandeling.....

gaan, en er uit afleidde dat Jan zijn hart op de rechte plaats droeg, wijl hij zijne erkentelijkheid voor hunne gastvrije ontvangst op die wijze wilde toonen, dan zeide Lina geen directe onwaarheid, toen zij er op antwoordde:

„Ik heb menige prettige wandeling aan Jan te danken.”

* * *

Het was een liefelijke avond in den nazomer, na eenen dag dien Jan en Thekla te zamen bij oom en tante van de Beerta hadden doorgebracht.

Jan geleidde Thekla naar huis en bood haar zijnen arm.

Alles was stil om hen henen, hunne stadgenooten in het algemeen zaten of wandelden op het terras van het oude gezellige badhuis, waarheen men ging wanneer men lust had; waar nog geen Argusoogen den toegang bewaakten, ook niet om kleine Scheveningsche meisjes te weeren, die er met hare zeven rokjes aan, nog vrij tusschen de tafeltjes schommelden en aasden op klontjes suiker.

Er liep niemand aan de Prinsengracht dan zij... en het bloed stroomde Jan zoo krachtig door de aderen en zijn hart werd zoo warm en zoo vol... Ten laatste te vol en daar stortte hij het uit! . . .

Thekla hoorde hem aan. Och, zij had het wel geweten wat hij haar zeide; even goed als zij wist dat zij liever met Jan „wilde sterven, dan zonder Jan leven”. Zij beredeneerde dat . . . dat . . . Doch neen, zij redeneerde *niet*. Zij wist slechts dat zij hem „zielslief” had.

De ledige straat aanschouwde hun eersten kus, en als verloofden stonden zij voor het huis van mijnheer en mevrouw van de Vliet.

III.

Jan en Thekla.

Weder was het Zondag, ruim een jaar na den voor Jan en Thekla gedenkwaardigen avond waarop zij zich aan elkander hadden verloofd. De schemering begon te vallen.

Zij waren met hun beiden, er lag een tijdschrift voor hen, waarin zij samen hadden gelezen, en nu zaten zij stil bij elkander en koosden nog eenige oogenblikken, eer Thekla's plichten haar riepen.

Zij hadden gelezen van een jong paar menschen die, even als zij, te arm waren om te trouwen; die voor jaren van elkander gescheiden zouden worden en den laatsten dag van hun samenzijn uit roeien waren gegaan, naar een schoon en eenzaam plekje; er in dartelen luim eenige oogenblikken hun verdriet op den achtergrond hadden geschoven; samen „*Robinson*” en „*Vrijdag*” hadden gespeeld, en nog geen uur daarna jammerlijk in zee waren omgekomen.

Het verhaal had eenen weemoedigen indruk achtergelaten; doch Thekla, de bedrijvige, opgeruimde en praktische Thekla, schudde het treurige medegevoel van zich af.

„Wij hebben genoeg aan ons eigen leed," dacht zij en zij zeide:

„Het was toch wel jammer voor den echten Robinson, dat Vrijdag geen meisje was."

Dáar kon Jan inkomen en hij antwoordde:

„Ja, met zijn liefste meisje op een onbewoond eiland... Niet kwaad."

Daar begon de fantazie te werken.

„Wat zouden zij het aardig gehad hebben," zeide Thekla. „Voor Robinson het zware werk en voor Vrijdagje de taak, om de dingen pleizierig te schikken en alles te doen wat heeren toch eigenlijk niet goed afgaat."

Jan lachte. „Zoudt gij in het geval willen zijn?" vroeg hij.

Thekla bedacht zich geen oogenblik eer zij antwoordde:

„Jawel, Robinson zou het zoo kwaad niet gehad hebben, altoos met Vrijdagje... Hij zou er beter aan toe geweest zijn dan wij."

Dat mocht Thekla wel zeggen! Hun drie en twintigste verjaardag lag reeds eenige jaren achter hen. Zij waren nog even arm als een jaar te voren, en hadden nog altijd familie en vrienden, die de gewoonte behouden hadden op hun doen en laten te letten en er aanmerking op te maken, zoo dikwijls zij van oordeel waren dat... het noodig was; oom en tante gaven hun dat blijk van belangstelling, met andere blijken daarvan; zooals hunne uitnoodiging ten eten en op feestdagen kleine geschenken.

Jan was nog altijd werkzaam op hetzelfde kantoor; Thekla nog steeds in hare conditie, in het groote en drukke gezin van mevrouw van de Vliet. Jan verdiende nu duizend gulden, met het vooruitzicht dat het wel eens twaalfhonderd zou kunnen worden! Thekla verdiende kost en inwoning en kreeg honderd gulden kleedgeld.

Toen zij zich onder die gegevens aan elkander hadden verloofd, hadden zij de diepe verontwaardiging van oom en tante van de Beerta en van mevrouw van de Vliet op zich geladen.

Zij werden niet meer op denzelfden dag bij oom en tante ten eten gevraagd; nooit meer!

Jan had het druk, den ganschen dag en vier avonden in de week; Thekla niet minder, doch zij behield hare avonden, na acht uren, voor zich.

Jan had moeite om rond te komen, zijn meisje een enkelen keer te laten uitgaan en haar geschenkjes te koopen. Thekla had van hare honderd gulden twintig gulden over. Welk een spaarpenning, in een jaar verdiend!

Zij hadden elkander zoo lang hun heugde gekend en elkander liefgekregen, zoodra zij elkander na lange scheiding hadden weder gezien. Oom en tante zeiden dat zij hun koperen bruiloft als verloofden zouden kunnen vieren, indien zij niet hun gezond verstand gebruikten en van elkander afzagen.

Van elkander afzien! Hunne liefde was hun eenig geluk; zij hadden het zoo goed als zij samen waren!

* * *

„Zoudt gij met mij naar een onbewoond eiland willen gaan en er met mij wonen?” vroeg Jan.

„Als gij er u zoudt kunnen doorslaan zooals Robinson, welzeker!” antwoordde Thekla en lachte.

„Welnu, *ik* verlang niets liever, laat ons dan gaan!” hernam Jan.

„Watblieft?” vroeg Thekla.

„*Ons* onbewoond eiland behoeft niet midden in een oceaan te liggen,” helderde Jan op. „Ik bedoel: zoudt gij met mij willen leven alsof wij op een onbewoond eiland waren . . . hier in de stad?”

. . . „Jawel,” zeide Thekla langzaam.

„Dan doen wij het!” verklaarde Jan.

En nu kwamen de plannen.

„Wij zouden geheel anders moeten beginnen dan andere jongen paren: Geen zware huishuur; in het geheel geen belasting; geen dienstbode; geen voorwerpen van weelde . . .”

Thekla schoof dichter tegen Jan aan en legde haren arm in den zijnen.

„Ga voort,” zeide zij.

„In een van de afgelegen wijken van de stad worden nieuwe huizen gebouwd; ik heb er onlangs een gezien. Wij nemen daar éene verdieping van, de bovenste; die kost twee gulden in de week; daar hebben wij voor: eene kleine nette voorkamer met twee ramen, een kabinetje er naast, den zolder, ook met een afgeschoten kamertje er achter; die zolder heeft eene stookplaats en waterleiding, kortom, er is voor een knap ambachtsman, met vrouw en kinderen, alles wat er noodig is.”

„Is dat het onbewoonde eiland?” vroeg Thekla en legde haar hoofd tegen zijnen schouder.

„Ja,” zeide Jan; „als wij er wonen, ligt er eene zee van maatschappelijke vooroordeelen om ons heen.”

Thekla richtte haar hoofd weder op en knikte een paar keeren, langzaam, toestemmend.

„Hebt gij nog den moed om met mij op zulk een onbewoond eiland te wonen, gescheiden van allen die wij van onze kindsheid af, onze natuurgenooten noemden?”

„Ik wel,” zeide Thekla; „maar wilt gij geen menschen op ons onbewoond eiland toelaten?”

„Wel zeker!” zeide Jan, „maar zij kunnen niet komen, zij stranden al te maal op de onoverkomelijke klippen van oude zeden, gewoonten en — vooroordeelen. Nu, wilt gij?”

„Ik geloof het wel,” antwoordde Thekla; „maar laat ons geen vast besluit nemen onder den indruk van het oogenblik; het zou een ernstig en kloek besluit zijn; laat ons er, al is het maar vier en twintig uren, over denken. Overmorgen avond komt gij mij toch weder halen. Dan zal ik het weten . . . En dan hebt gij misschien reeds berouw.”

„Stellig niet,” verklaarde Jan; „maar het is goed; tot overmorgen dan.”

Jan nam afscheid en Thekla had hare plichten: kinderen te bed brengen, enz. enz.

Twee dagen later wisten Jan en Thekla voor vast dat zij den moed hadden, samen naar hun onbewoond eiland onderzeil te gaan. Thekla kondigde mevrouw van de Vliet haar aanstaand vertrek aan.

„Waarom?" was de verwonderde vraag.

„Wij gaan trouwen," zeide Thekla.

„*Trouwen*!? Waarop??"

„Op ons inkomen. — Als ik niet bij *u* geweest was, had ik het onmogelijk kunnen doen," vleide Thekla.

„Dus heb *ik* u in uw ongeluk gestort."

„Tot mijn geluk geleid!" antwoordde Thekla.

„Welzoo! — En waar gaat gij wonen?" vroeg mevrouw van de Vliet spottend.

„Op een onbewoond eiland."

Mevrouw van de Vliet keerde zich bij die „ontijdige scherts" verontwaardigd om en zeide niets meer.

Nu kwam er een kwade tijd voor Jan en Thekla; hun moed werd op zware proef gesteld. Iedereen wilde hen van hun voornemen afbrengen en iedereen was boos toen het niet gelukte.

„En dan een huis vol kinderen," bromde oom, die Jan gaarne had mogen lijden, doch die nu hevig vertoornd was.

„Mogen wij ons derde kind naar u noemen, oom?" vroeg Jan, die natuurlijk het „tweekinderenstelsel" in praktijk dacht te brengen en wiens moed allengs tot overmoed begon te stijgen.

„Khm!" Het knorrende geluid van ooms basstem was het eenige antwoord.

Jan had niets vriendelijkers gewacht; hij was „over alles" heen; op weg naar zijn kantoor, neuriede hij het deuntje:

„Pour dot ma femme a cinq sous
Moi quatre, pas davantage".

Hij kreeg hoe langer zoo meer trek in het plan.

Thekla had het druk, met allerlei toebereidselen. Gelukkig voor het jonge paar, was Thekla na den dood harer moeder reeds meerderjarig geweest en zoo had zij enkele stukken uit de huishouding harer ouders kunnen behouden; zij was in het bezit van een klein ameublement en van eenige huishoudelijke benoodigdheden. Die dingen werden voor haar bewaard bij eenen vriend van haar overleden vader, die zijne vriendelijkheid had vergezeld met de woorden: „En ook voor de eigenares is er altijd plaats."

Doch ook die vrienden waren door hare „dwaze trouwplannen" van Thekla vervreemd.

Hoe heerlijk kwam het Jan en haar te pas, dat geen voorzichtige voogden al die lieve herinneringen te gelde hadden gemaakt!

Drie maanden nadat Jan en Thekla hun besluit genomen hadden, was haar tijd bij mevrouw van de Vliet om. Jan had den dag te voren haar kleinen inboedel naar hunne aanstaande woning laten vervoeren. Thekla zou zelve alles in orde brengen; zij zouden het samen schikken.

Jan vroeg dien dag verlof.

„Waarom?” vroeg zijn patroon hem.

„Ik ga trouwen.”

Groote verbazing. Niemand had er iets van vernomen, dan Jan's getuigen.

„En waar gaat gij wonen?”

„Midden in zee, mijnheer, op een onbewoond eiland,” antwoordde Jan.

Zijn patroon gaf hem het gevraagde verlof, en

„De man is gek geworden,” zeide hij; „zulk een helder hoofd; hij zou het wie weet hoe ver kunnen brengen; maar als die menschen gaan trouwen en een gezin krijgen, is het uit met de energie.”

Jan en Thekla trouwden, namen afscheid van de getuigen en reden met hun beiden naar hun onbewoond eiland; dat moest er af, had Jan verklaard: een rijtuig met twee paarden, de koetsier met een bloemruiker op de borst, na het gewone trouwuur. De nieuwe buren moesten weten dat het een getrouwd paar was, dat daar aankwam.

Daar waren zij er en stonden midden in den „boel”, zij omhelsden en kusten elkander, keer op keer en Thekla liet eenige tranen vloeien, getuigen van allerlei gemengde aandoeningen, van blijdschap het meest.

Toen aan het werk, met alle macht!

Wat hadden zij het druk en wat waren zij vroolijk!

Er moest gegeten worden ook; gelukkig dat er op „een naburig eiland” alles te krijgen was!

Thekla maakte het maal gereed, dekte de kleine tafel, zette er ook twee glaasjes op en — tot groote verrassing voor Jan — eene flesch wijn!

Lina had die voor haar gebedeld toen zij uit de „malle” ontwijkende antwoorden van de bruid, wel had begrepen, dat zij met hun beidjes zouden zijn en zich geen weelde zouden gunnen.

Zij klonken en brachten toasten uit; op elkander, op hun huwelijksgeluk, op het „kasteel”, dat zij na veel „zuinigheid” en veel „vlijt” zouden bewonen en ten slotte ook, met vroolijke gezichten, „op oom en tante en alle vrienden en vriendinnen, die boos waren” om hun doorgedreven huwelijk.

Den volgenden morgen ging Jan weder naar zijn kantoor en zat er aan zijnen lessenaar als of er niets gebeurd was — doch, neen, niet geheel zoo; de vreugd had haren stempel op zijn voorhoofd gedrukt.

Te huis weerde Thekla zich met rappe handen; Jan zou tegen etenstijd te huis komen en dan moest de woonkamer in orde zijn; dat had zij zich voorgenomen.

Daar spreidde zij het tapijtje, dat zij nog bij hare moeder had gekend, op den grond uit en begon te meten, te passen, te trekken, en hare nijvere

hand tikte met den hamer de spijkertjes op den kop. Van tijd tot tijd blies zij hare inspanning uit, en overzag haar werk.

„O, als dat kleed maar lag!"

Terwijl zij zoo aan het werk was, gaven zij en Jan, onder haar, veel stof tot praten. De nieuwe buren hadden den vorigen dag wel iets van hunne vroolijkheid gehoord en hadden hunne eigene vermoedens over het aardige geval. Nu hoorden zij haar spijkeren en de vrouw zeide:

„Wat dunkt je, Herman, als gij haar eens aanboodt, haar een handje te helpen; het is voor u eene kleinigheid . . ."

Herman was reeds bij de deur.

Wat hadden zij het druk, wat waren zij vroolijk.....

Daar tikte hij bij Thekla; zij schrikte, doch riep: „binnen!"

„Juffr. . . . mevrouw," begon de man, „mijne vrouw zegt dat ik u dat werk moet afnemen; ik heb een uurtje vrij en het is voor mij niets; ik ben er aan gewoon."

Thekla zat nog op hare knieën, met den hamer in de hand; zij rees op en zeide:

„Dat is heel vriendelijk van u; gaarne!"

Terwijl zij het aanbod aannam, was reeds de gedachte in haar hoofd omgegaan:

„Ik kan op mijne manier ook wel eens iets voor die menschen doen."

De man begon te trekken en te spijkeren en welhaast was het voor Thekla zware werk gedaan.

„Dat is klaar," zeide de man; „nu moet ik weg; maar ik zal mijne vrouw zenden."

„Dank u vriendelijk!" zeide Thekla, inderdaad zeer dankbaar. Zij kon nu heerlijk opschieten!

Daar kwam de goede vrouw van beneden aan.

„Het is eene mevrouw, hoor!" had haar man met gedempte stem gezegd.

„Goeden dag, mevrouw," begon zij; „welkom in onze buurt; laat mij dat eens doen; buren moeten elkander helpen, niet waar?"

Thekla beantwoordde den groet en zeide: „Als gij mij straks wilt helpen, die twee kastjes en de tafel op hunne plaats te zetten, doet gij mij veel pleizier; het andere kan ik best alleen doen, ik heb niets te verzuimen. Maar wat heeft uw man mij heerlijk geholpen; dank u wel! Mag ik dan even waarschuwen, als ik er aan toe ben?"

„U heeft maar met een stokje op den grond te stampen, dan hoor ik dat wel!"

„Wij zitten toch niet alleen op ons eiland," dacht Thekla en lachte eens.

Toen de buurvrouw later terug kwam, vertelde Thekla met een paar woorden hun geval; doch noemde bij haar hunne woning niet: „het onbewoonde eiland"; dat grapje behoorde daar niet uit te lekken.

Eer er eene week was verloopen, was de kleine woning lang in orde; het kabinetje diende als slaapkamer, de zolder als keuken; er was nog eene groote bedstede.

„O," zeide Thekla, „wij hebben „berging" genoeg."

„Ik zou niet weten wat wij meer kunnen verlangen!"

Jan en zij waren echt gelukkig op hun onbewoond eiland.

Nu en dan bewees eene buurvrouw een kleinen dienst en Thekla wist dat met hare nijverige vingeren wel te beloonen.

Uit de wereld waarin zij plachten te verkeeren, zagen zij niemand; „geen mensch" wist in het eerst waar zij woonden; doch aangezien er „niets bedekt is, wat niet geweten zal worden", kwamen oom en tante, vrienden en bekenden er eindelijk achter; zij kwamen eens, uit nieuwsgierigheid, voorbijloopen en verklaarden dan te huis:

„Het is aan het einde van de wereld."

De heeren hadden dan „niets gezien", de dames „nette gordijnen".

Jan en Thekla heetten onder allen met wie zij vroeger verkeerden: „*De Robinsons.*

Zij kregen een kind, een meisje; Thekla had liever eenen jongen gehad; „vrouwen hebben niet het beste deel op de wereld," zeide zij, doch toen Jan haar verwijtend aankeek, voegde zij er hartelijk bij:

„*Ik* wèl, hoor! *Ik* heb het heerlijk!"

Oom en tante hadden „in den burgerlijken stand" gezien, dat „de Robinsons" een kind hadden. „Wat zal dat een aardig kind zijn," voorspelde Lina en op

een goeden dag landde er een bootje voor het „onbewoonde eiland". Tante stapte er uit en er had een verzoeningstooneeltje plaats.

„Hoe hebt gij het?" vroeg tante erg meewarig; „kunt gij het nog al volhouden?"

„O, best, tante; wij hebben genoeg en meer dan dat, antwoordde Jan.

Tante werd bij de jonge kraamvrouw toegelaten, zij kuste Thekla en prees

Thekla had liever een jongen gehad.....

het welvarende kindje. Zij had het mandje met versterkingen en versnaperingen boven laten brengen en stalde nu hare gaven moederlijk uit.

„Als gij weer beter zijt, moet gij een dagje met Jan en uw kindje komen," zeide tante.

Jan en Thekla keken elkander aan, om wederzijdsch advies, en daarna antwoordde het jonge vrouwtje:

„Dat willen wij gaarne doen, tante; een enkelen keer."

Over elkander tevreden, namen tante en Thekla afscheid; Jan was reeds naar zijn kantoor gegaan en, tehuis gekomen, verhaalde tante dat zij alles knap en netjes had bevonden.

„Wezenlijk aardig," zeide zij .... „voor *hen*."

Eenige weken later keerden Jan en Thekla naar de bewoonde wereld terug; zij brachten het toegezegde bezoek aan Tante.

Doch zij waren aan hun afgezonderd leven gewoon geraakt en, behoudens zeer zeldzame uitzonderingen, hielden zij er zich aan; zóó althans ging het in het begin.

Toen kleine Thekla bijna twee jaren oud was, werd haar een broertje beloofd en het broertje kwam.

Jan maakte van tijd tot tijd eene kleine promotie; Thekla werkte en zorgde tehuis, speelde met hare kindertjes, zong hun des avonds een wiegelied en terwijl zij sliepen, zaten de Robinsons vergenoegd bij elkander; Thekla ijverig met de naald en Jan werkende of lezende; zacht voor zich, of overluid voor haar; ook bij wijlen speelgoed lijmend, timmerend, plakkend, waarvoor hij dan den volgenden morgen door den juichtoon van de kindertjes werd beloond.

Zoo sleten zij hun leven, ijverig en eenvoudig; hunne reis naar hun onbewoond eiland berouwde hen niet; zij hadden hun leven willen doorbrengen, zooals zij het zich hadden gemaakt: op zich zelven staande, buiten de oude maatschappij — en toch, de tijd leerde hun... dat zij te veel buiten die maatschappij hadden gerekend.

Kleine Jan vierde zijn derden verjaardag. Daar kwam, laat in den namiddag, het coupéetje van tante voor, dat in den loop der jaren nu reeds eenige keeren voor het huisje in de van Dijkstraat had stil gestaan.

Kleine Thekla drukte haar neusje tegen de glasruit en riep opgewonden:

„Het is oom! Het is oom! Het is dikke oom!"

Thekla was bezig Jan's houten boompjes, zijn verjaringsgeschenk, „vóor oom en tantes huis aan de Prinsengracht" op te zetten. Zij sprong meer verschrikt dan verheugd overeind.

„Met tante!" vulde kleine Thekla haar bericht aan.

Oom van de Beerta had nog nooit een' voet in het bovenhuisje gezet.

Daar hoorde Thekla het kraken van den zwaren voetstap op de trap en eenige seconden later stond oom voor de wijdgeopende deur der kleine voorkamer.

„Uw trap is niet gemakkelijk, nicht, voor een oud man."

Dat was het eerste wat hij zeide; het was niet „beminnelijk", dacht Thekla; doch de man meende het eigenlijk zoo kwaad niet; het ontbrak hem vooral aan tact.

Kleine Thekla, die nog niet veel begrip van manieren had, noch van — tact; doch die wel degelijk wist in welke harten zij zich had genesteld, had in hetzelfde oogenblik hare armpjes om de knieën van „dikken oom" geslagen en klampte zich aan hem vast.

Nog hijgende, tilde hij het kind op; gaf het tikjes hier en tikjes daar en kuste het op beide wangen.

De „trotsche" oom was in deze oogenblikken nergens trotscher op, dan op de liefde van dat kind.

„Plaats maken voor tante!" zeide hij en stapte met zijn kleinen last, dien hij welhaast nederzette, verder de kamer in.

„Welk eene eer geschiedt mijn huis!" zeide Thekla en gaf oom de hand.

Hij nam de hand aan, doch zijne nicht was hem geen hoofdpersoon, ook niet in haar eigen huis.

„Hoofdpersoon was jarige Jan, in zijn hoog stoeltje, en welhaast zaten oom aan zijn eenen kant en tante aan zijn anderen; tante stalde hare geschenkjes uit, oom opende zijne beurs en offerde aan den spaarpot, kleine Thekla stond er bij, snapte druk en begeerde — die kleine socialiste! — een deel van broertjes nieuwen rijkdom voor zich.

„Ik mag je bal wel, Jan?" zeide zij, en liep er mede heen. Jarige Jan keek haar even aan; doch hij was vredelievend gestemd, in het bezit van zijne huizen, zijne boomen en zijn ark. Hij bouwde voort en daar stonden twee boompjes voor zijn grootste huis.

„Pinsegacht!" helderde hij op.

„En wie woont daar?" vroeg tante.

„Jij," antwoordde Jan, die de periode van het „u" nog niet was ingetreden.

Oom en tante verpraatten hunnen tijd en het coupéetje wachtte nog steeds voor de deur, toen Jan van zijn kantoor te huis kwam.

Geen zware strompelende gang klonk Thekla in de ooren, doch een vlugge voetstap, twee, drie treden te gelijk! Haar gelaat verhelderde, hare oogen straalden.

„Wel, oom!" zeide Jan, nadat hij allen had begroet; „komt gij de glorie van mijn huis zien? Dat vind ik aangenaam."

Oom en tante verpraatten hun tijd.....

Jan vond het aangenaam; Thekla slechts half; zij had te strijden in dat uur; doch nu Jan er maar was, streed zij met moed en goed gevolg.

„Een bittertje, oom?" vroeg Jan. — „Tante?" kwam er dartel achteraan.

Oom nam het aanbod aan, tante lachte.

„Het spijt mij, tante, dat ik u geen morgenwijn kan aanbieden," zeide Thekla. — „Hebt gij goede berichten van Lina?"

Lina was „mooi getrouwd", zooals tante zich een jaar te voren had uitgedrukt. Jan en Thekla hadden niets van de feestelijkheden gemerkt. „Zij behoorden daar niet bij." Doch hare afwezigheid oefende haren invloed uit. De *„redeeming quality"* van oom was eene groote liefde voor kinderen. Lina was „een kind" gebleven, tot haren trouwdag toe. En sedert . . . had Oom de kleine Thekla in zijn hart opgenomen en later vond de *kleine* krullebol er ook nog eene plaats.

Oom bitterde en stoeide eens met den kleinen Jan, toen het ventje in zijn „Noach" ooms evenbeeld zag, het dikbuikige tonnetje met het ronde kopje voor oom nederzette en zeide:

„Dat ben jij."

Na het langdurige bezoek, reden oom en tante naar huis. Thekla had het na hun vertrek dubbel druk, doch zij voelde zich oneindig verlicht, toen zij weder met hun viertjes waren. Na den eten werd er, ter eere van Jan's verjaardag, nog een rondedans gesprongen en om zeven uren lagen de beide kleinen, met rozen op de wangen, in hunne ledikantjes.

Terwijl Thekla thee schonk en Jan zich tot werken schikte, zeide zij:

„O, hoe zalig, dat wij weer alleen op ons eiland zijn!"

„Dus, gij zoudt geen haven willen aanleggen, om het landen gemakkelijk te maken?"

„O neen! Maar, in ernst, Jan. Tante vroeg of wij Zondag weder met de kinderen wilden komen . . . maar wij moesten het niet doen."

„Waarom niet?" vroeg Jan en sloeg onderwijl zijne kantoorboeken open.

„Wel . . ." zeide Thekla . . . „ik voel mij niet zoo sterk, niet zoo onafhankelijk als gij. Ik ben zoo tevreden mogelijk, en gelukkig, met ons vieren op ons eiland . . . Maar er moeten niet telkens menschen komen aanvaren, die zien hoe wij er leven, met wat zij behelpen noemen. Ik was veel gelukkiger toen niemand notitie van ons nam."

„„Telkens!"" herhaalde Jan en lachte haar uit; „hoe dikwijls is oom hier geweest?"

Hij keek haar plagend aan, en zag dat zij wezenlijk een weinigje bedrukt was. Hij strekte zijnen arm uit, trok haar naar zich toe, op zijne knie en knorde hartelijk:

„Kinderachtig vrouwtje!"

„Ja, het is kinderachtig; niets groot," klaagde Thekla zich aan, terwijl zij snel en driftig een enkelen traan wegpinkte. „Maar ik kon dat half medelijdend, half smadelijk rondkijken van oom en zijne zoogenaamd goedhartige, maar

in mijn oog onbescheiden vragen niet uitstaan . . . Vindt gij het goed, dat wij bedanken?"

En zij sloeg haren arm om zijnen hals.

„Of ik het goed vind? Eigenlijk niet," zeide Jan, nam Thekla's kinnetje in zijne hand en keek haar eens goed aan, om te zien of die traan van daar even wel de eenige was geweest. Thekla stak hem hare lippen toe, hij kuste haar en zeide: „Gij moogt uwen zin hebben; maar gij moet zelve den bedankbrief schrijven."

„O ja, dat wil ik wel doen!" zeide Thekla opgewekt; „ik zal precies schrijven waarom ik het beter vind niet zoo dikwijls in de bewoonde wereld te komen."

„Doe dat!" zeide Jan en had reeds zijne oogen in de boeken.

Den volgenden middag vertoonde oom zich aan Jan op het kantoor en begon:

„Khm!"

„Eene mooie grap," dacht Jan, die tot over zijne ooren in het werk zat, wijl er groote, ingrijpende veranderingen op het kantoor op til waren; „ik heb waarachtig geen tijd voor hem."

„Oom, ik heb het zoo druk!" zeide hij vriendelijk openhartig.

„Ja, dat begrijp ik. Ik zal u niet ophouden en kom alleen maar vragen of Thekla dan Zondag de kinderen wil zenden, als zij dan zelve niet komen wil."

„Het spijt mij, oom; maar dàt doen wij niet! — Den eenigen dag dien ik vrij heb?!"

Hij vroeg dat zoo overtuigend, dat oom hem in zijn hart gelijk gaf en niets anders wist te zeggen dan:

„Het is vervl. . . koppig van je vrouw!"

„Nog iets anders, oom?" vroeg Jan en het geluid zijner stem had altijd iets verkwikkends; hij klopte den ouden heer op de schouders en . . . „na het kantoor kom ik even aan, oom."

„Nu, ik ga reeds!" zeide oom. — „Wat zegt gij wel van uwen chef?"

„Voorloopig niets dan dat zijne benoeming mij veel te doen geeft."

De Directeur van het kantoor had den dag te voren zijne benoeming tot Minister van financiën aangenomen.

Oom stapte naar de kamer van den Directeur, zijnen vriend; wenschte hem geluk met de benoeming en voegde er bij:

„En nu ben ik de eerste, die u komt plagen!"

„Wel?"

„Mijn neef...."

„Wie? — Van 't Havenhoofd? — Ga maar naar huis, vriend... Ik heb geen..."

Er stonden reeds drie of vier bedienden te wachten.

„Bonjour!" riep de nieuwe Minister zijnen vriend toe en was reeds met eenen van zijne onderhoorigen in gesprek.

„Die heeft waarachtig óok geen tijd! Khm!" bromde oom. „Maar ik laat hem niet los!"

Door dat dreigende voornemen bezield, en als aangestoken door den algemeenen haast die er heerschte, stapte oom veel vlugger het bordes af en de straat op, dan hij zelf wist. Hij ging zwanger van het plan, voor Jan eenen post aan den nieuwen Minister te vragen; al loopende, werkte hij zich onder den indruk dat Jan reeds had wat hij voor hem vragen zou; „dan kunnen zij ordentelijk in eene fatsoenlijke buurt gaan wonen, en dan behoeft mijne nicht niet te grootsch te zijn om mij vriendelijk te ontvangen, als ik eens naar de kinderen wil komen kijken," en oom kwam met een veel vergenoegder gezicht bij zijne vrouw terug, dan waarmede hij de deur was uitgegaan.

„Wij moeten den jongen helpen!" zeide hij gewichtig. „En het zal gaan! Het zal gaan!"

„Komen zij?" vroeg tante.

„Neen! Ja, dat is me net een paar om iets toe te geven!" voegde hij er sarcastisch bij. Tante zag nochthans duidelijk dat hij niet zoo erg uit zijn humeur was, als zij gevreesd had.

IV.

Vaarwel, van Dijkstraat!

De drukste dagen op het kantoor van Jan waren voorbij; de ex-Directeur had, in eene vergadering van aandeelhouders, sterk aangeraden, dat de Maatschappij Jan van 't Havenhoofd tot Directeur zou kiezen; doch het volgen van zijnen raad stuitte af op twee dingen: „Van 't Havenhoofd was te jong en van 't Havenhoofd bezat geen geld om aandeelen te nemen.

„De heeren moeten het weten; ik heb geleerd, den jongen man buitengewoon hoog te schatten; hij is een exceptionneel knap administrateur. De Maatschappij geeft nu eenmaal geen grooter traktementen dan hij heeft; maar het kan er niet door, met iemand van zijne werkkracht."

Jan werd in de vergadering ontboden en de heeren zeiden hem aan, dat hij van dien dag af, eene verhooging van salaris zou ontvangen, ten bedrage van honderd gulden.

Jan boog, met het vergenoegdste gezicht ter wereld; zijn oude Directeur glimlachte, gaf Jan bij het afscheid de hand en zeide:

„Tot weerziens."

„Ik zou niet weten, waar," dacht Jan, doch hij was gevoelig voor de vriendelijkheid.

Op weg naar huis, kocht Jan een zakje lekkers en een half fleschje madera (voor een eventueel bezoek van tante). Die honderd gulden verhooging van traktement moesten toch gevierd worden!

Hij zette met een blij gezicht het fleschje voor Thekla neder, hield het zakje voor de kleintjes omhoog en vroeg: „zoet geweest?"

„Vreeeselijk zoet," riep kleine Thekla, stak comiek hare twee wijsvingertjes

naar het zakje uit en zong, wat zij dien ochtend van moeder had geleerd:

„„„Ik kan breien, ik kan naaien, ik kan strijk . . .'"'

Doch daar viel vader Jan haar in de rede, stak zijnen wijsvinger uit naar háar en zong met gemaakten ernst:

„*Du kannst lügen und betrügen!*"

De kinderen schaterden van pret en hadden hun zakje in hun bezit.

Groote Thekla genoot van de pret, doch zeide, gemaakt boos:

„Gelukkig dat het kind het niet verstaat!" en zij breidde, met theatraal gebaar, beschermend hare armen naar hare beleedigde dochter uit. Die dochter zag er niets van; want hare vroolijke oogjes keken diep in het zakje, dat zij en broertje ieder aan een puntje vast hielden.

Jan lachte hare versmade moederliefde uit en Thekla vroeg: „maar in ernst, Jan, wat is er? Hebt gij de kip van de gouden eieren gevonden?"

Jan schreef op een stukje papier — kleine potjes hadden groote ooren: — „Honderd gulden verhooging!"

Daar danste Thekla om hem heen, gaf hem een kus en liep met haar fleschje de kamer uit.

In een oogwenk was zij terug en stond met een blaadje, waarop een wijnglas en een likeurglaasje, met de nieuwe madera gevuld, voor Jan.

„Ik prezenteer je," zeide zij. „Gij hebt er het meeste recht op!"

En daar klonken zij elkander weder toe, als op hunnen trouwdag en dronken den zelfverdienden wijn.

„Ik heb het fleschje fameus goed dicht gemaakt en in het donkere kastje gezet," zeide Thekla. — „Tante kan er nog genoeg van krijgen."

De kinderen kwamen vader en moeder prezenteeren, mochten hunne lipjes aan moeders glaasje brengen, doch namen schielijk nog ieder een borstplaatje, „om den leelijken smaak weg te krijgen."

„Dat is maar heel goed!" zeide vader Jan. Het gaf een vroolijk tooneel.

Thekla leunde met hare beide armen op de tafel, naar Jan voorover en zeide:

„*Ik* heb nog altijd geen berouw — Jij?"

Jan óok niet.

* * *

De volgende dagen ging alles weder den gewonen gang; Thekla bracht, geholpen en gevolgd door de kleinen, hare huishouding in orde en hield daarna in de voorkamer de kinderen bezig.

Jan zat ijverig als altijd voor zijnen lessenaar in het kantoor. Een kwartier vóor den tijd waarop hij gewoonlijk naar huis ging, kwam er een bode van het Ministerie van Financiën, en gaf een briefje aan mijnheer van 't Havenhoofd over.

Jan las het; het behelsde een opontbod bij den Minister. Op zijnen weg naar huis, ging hij het Ministerie van financiën binnen, op eenige schreden afstand van het kantoor.

Hij werd terstond bij den Minister toegelaten, bleef er nog geen half uur en toen hij het bordes aftrad, voelde hij geen grond onder zijne voeten. Het was hem wonderlijk te moede; o, hoe verlangde hij naar Thekla! Hij had naar huis willen rennen.

Thekla zat ongerust, gejaagd te wachten; de kleinen werden niet voor dwingelandjes opgevoed en bleven gehoorzaam spelen totdat vader er zijn zou.

Nadat zij twintig minuten had gewacht en bevend uitgekeken, zag zij Jan van den overkant aansnellen.

„Goddank, hij is wèl!" snakte zij en beantwoordde blijde zijn gewonen groet uit de verte.

„Hoe laat!" zeide zij, en toen zij hem aankeek, zag zij terstond dat er iets bijzonders gebeurd was. Aan iets gelukkigs dacht zij niet; de uitdrukking van Jan's gelaat had iets vreemds voor haar, nochtans niet iets dat haar beangstigde.

„Wat kijkt gij plechtig!" Die woorden kwamen als van zelf, als het meest toepasselijk op wat zij zag.

De kleintjes wilden vader mede trekken, naar zijne plaats aan tafel, doch Jan laat zich niet leiden, streelde even de hoofdjes en antwoordde Thekla:

„Doe ik? Geef mij een kus, vrouw! Gij hebt toch altijd het rechte woord bij de hand; ik *ben* plechtig gestemd... Ik zal het maar in eens zeggen: wij hebben een ontzaglijk groot geluk."

Rad viel hij zich in de rede, met:

— „Gaat, kindertjes, eet" — en onmiddellijk weder tot Thekla, die met groote oogen vóor hem stond:

„Ik ben commies bij Financiën; van avond staat mijne benoeming in de Staatscourant."

Thekla haalde diep adem: „nu vind ik het rechte woord niet voor wat ik voel . . . Weer in den stand van onze ouders terug . . ."

„Pensioen voor mijne vrouw en kinderen, als ik eens . . ."

„Dáar wil ik nu in het geheel niet aan denken! Foei neen, Jan! Ik ben een en al dankbaarheid en diep gevoel. Van avond zullen wij beiden veel beter kunnen zeggen, wàt wij er wel bij denken."

De kinderen zaten stil als muizen; doch voor kleine Thekla ging het ongewone van vader en moeder niet onopgemerkt voorbij; over haar bordje gebogen, sloeg zij, als tersluiks, hare slimme oogjes telkens naar hen op.

Met bevende handen en stralend gezicht zorgde Thekla voor hare kinderen; alles moest vlug afloopen heden; Jan moest naar het kantoor terug.

„Hoe lang gaat gij er nog heen?" vroeg de voortvarende Thekla.

„Zoo kort mogelijk; daar ga ik nu over spreken. Ik zal blijde zijn als het avond is."

„Dat begrijp ik!"

Zij namen een buitengewoon afscheid van elkander, met eene hartelijke omhelzing, een herhaalden kus. — „Dag, mijn kindertjes!" — en weg was Jan.

* * *

Toen hij beneden was, haalde Thekla nog eens diep adem en haar dochtertje leunde tegen haar aan, greep hare hand en vroeg, als resultaat harer opmerkingen:

„Is u blij, moeder?"

„Ja, kind!"

„Waarom danst u dan niet?"

„Daar ben ik *te* blijde voor, liefje."

„Kan u *te* blij zijn?"

„Voor dansen, ja."

„Zoo was het; voor dartelheid was er in deze vreugde geen plaats; Thekla zou veeleer een loflied hebben aangeheven.

Toen Jan en Thekla elkander dien avond terugzagen, hadden zij de naaste toekomst reeds eenigermate ingedacht. — Beiden zeiden in hetzelfde oogenblik:

„Nu gaan wij ons eiland verlaten."

„Wij komen juist bijtijds in de bewoonde wereld terug."

„Ja, nu onze kinderen grooter worden."

De onderburen, nog altijd Herman en zijne vrouw, werden in kennis gesteld met het aanstaande vertrek.

„Och, wat spijt mij dat... wat doet mij dat een plezier", zeide juffrouw Herman, in eenen adem.

Jan en Thekla konden nu weder lachen.

Zij gingen woningen zien en vonden een huisje in het verre westen van de stad; ook in eene nieuwe buurt, waar eene andere soort van huizen werd gebouwd; het was een „fatsoenlijke" stand, al zeide een spotter, die er eens wandelde: „Als ik hier loop, denk ik altijd: arm, maar eerlijk."

Herman zou helpen verhuizen; zijne oudste dochter, nu zestien jaren oud, zou als dienstmeisje met „mijnheer en mevrouw", voor dag en nacht, medegaan.

Op het kantoor was er in de plaats van Jan „zoo goed mogelijk", zeide zijn Directeur, voorzien.

Gelukwenschende vrienden ontvingen Jan en Thekla op hun eiland niet; wel kaartjes, veel reeds!

Oom van de Beerta ging zijnen vriend den Minister bedanken.

„Waarvoor?" vroeg zijne Excellentie verwonderd.

„Voor de benoeming van mijn neef."

„Dat heeft van 't Havenhoofd zelf reeds gedaan. Het is mij aangenaam dat de benoeming u plezier doet; maar ik heb mijnheer van 't Havenhoofd in 's lands dienst gezocht in 's lands belang; omdat ik de overtuiging heb, dat mijnheer van 't Havenhoofd den lande uitstekende diensten zal bewijzen. Ik weet zeer goed dat de benoeming van mijnheer van 't Havenhoofd aanmerkingen zal uitlokken; doch ik weet ook dat de uitkomst mijne keus rechtvaardigen zal."

Oom kon naar huis gaan, met het besef dat zijn neef hem niets te danken

had en het ging hem als juffrouw Herman: het speet hem en het deed hem plezier.

Toen de kleine inboedel was overgebracht en de vermoeide Thekla, met het laatste wat er nog op „het eiland" was: hare planten, het vogeltje in zijne kooi, en andere kleinigheden welke zij zelve onder haar toezicht wilde overbrengen, in de vigilante zoude stappen, bleven groote Jan en kleine Jan achter.

„De heeren loopen, niet waar, Jan?" Kleine Jan stemde dapper toe, met een verliefden blik op het rijtuig en vooral den bok!

Thekla nam afscheid van de benedenburen, en vond met haar dochtertje ternauwernood plaats in het gevulde rijtuig; het dienstmeisje kwam naast den koetsier.

„Vaarwel, lief eiland," zeide Thekla, en wuifde uit het portier, de oude woning toe.

Daarna stapte Jan, met zijn zoontje aan de hand, de straat op, overal groetend, waar hij met vriendelijke oogen werd aangezien.

Aan het einde van de straat gekomen, eer hij de Hobbemastraat inging, liet Jan de hand van zijn zoontje los en zeide:

„Keer je nog eens om, Jan, neem je muts af, maak eene buiging en zeg: „Vaarwel, van Dijkstraat!"

Kleine Jan deed wat hem bevolen werd en vond het grappig.

Groote Jan dacht: „Hier zijn wij gelukkig geweest; hier op ons eiland. — Wat zal de bewoonde wereld waarin wij terugkeeren, ons geven?"

In de bewoonde wereld.

V.

Jan ging naar zijn „bureau" en al heel spoedig leerde hij het woord „kantoor" vergeten. Oom begon weer over „mijn neef, aan Financiën" te spreken.

„Die van 't Havenhoofden zijn een groote aanwinst," zeiden de nieuwe buren.

Er waren allerlei overdreven verhalen omtrent „de Robinsons" in omloop gekomen en de een was al nieuwsgieriger naar hun intérieur dan de ander.

Thekla had op hun eiland een spaarduitje gemaakt, dat in de eerste dagen van hunne terugkomst in de bewoonde wereld uitstekend te pas kwam, en zoo konden Jan en zij den eersten Zondag, nadat zij hunne kaartjes bij de buren hadden gezonden, met veel voldoening bezoeken afwachten.

„Alles eenvoudig en netjes," zeide Jan; „wat heb ik toch eene knappe vrouw!"

„En wat heb *ik* voor een man?" vroeg Thekla, stak haren arm in den zijnen en zoo wandelden zij hun salonnetje op en neder.

Oom en tante kwamen insgelijks en gelukkig het eerst. Op den drempel, vroeg oom.

„Mag ik binnen komen, nicht?"

„Wel zeker, oom, en hartelijk welkom, als het u niet te klein is, hier," was het schalksche antwoord.

„Khm!..."

„Altemaal gekheid!" verklaarde tante en feliciteerde „de kinderen" in hunne nieuwe woning.

Oom keek tevreden rond en werd oogenblikkelijk in beslag genomen door de kleinen.

„Ik had gehoopt, dat Lina meêgekomen zou zijn," zeide Thekla teleurgesteld.

Tante haalde haren zakdoek voor den dag en bracht die aan hare oogen.

„Het is weder mis, kind," zeide zij; „haar man schrijft, dat zij aanhoudend zwakker wordt en de reis is zoo groot van Groningen!"

„Het spijt mij erg," zeide Thekla meewarig. Doch er werd niet verder over gesproken, wijl er nieuwe buren kwamen.

Het bezoek liep tot wederzijdsch genoegen af en Jan en Thekla ontvingen, met de kindertjes, eene doorgaande uitnoodiging „om de veertien dagen".

„Als je meid uitgaat, weet ge?" zeide tante; „zij kan dan 's avonds bij ons de kleintjes komen halen en thuis te bed brengen, niet waar? Dat kan immers? — Dan doet gij oom zoo'n plezier, dan heeft de man zijn partijtje."

„Moeten wij weer geheel wereldburgers worden, tante?" vroeg Jan opgewekt.

Zij vonden dat zij het de oude menschen niet mochten weigeren. De kinderen waren nu zoo klein niet meer en aan Betje gewend.

„Dat is dus afgesproken," zeide tante vergenoegd en Jan hielp haar in het coupeetje, terwijl Betje weder nieuwe buren binnen liet. Het „welkom in de buurt", werd nog een paar keeren herhaald dien dag. Thekla antwoordde op allerlei vriendelijks, vond zich „zoo beleefd als zij wezen kon"; doch plezier in de visites had zij niet.

„O, wat ben ik dat afgewend!" zeide zij, toen zij een oogenblik gelegenheid had.

„Daar werd weder gebeld; eene nieuwe bezoekster trad binnen en Thekla deed een uitroep van vreugde.

„O, mevrouw van de Vliet, wat vind ik dat lief van u!" en, eer zij bedacht wat zij deed, kuste zij haar en schrikte toen zelve van zoo groote *familiairiteit*.

Mevrouw van de Vliet beantwoordde den kus, klopte Thekla op den schouder, zeide eene vriendelijkheid aan Jan, prees „de lieve woning" en dat „heerlijke" bezoek had Thekla gelukkig gemaakt.

„Het was alsof ik mijne moeder zag," zeide zij, „na al die jaren." Wat heb ik toch ook veel van haar geleerd! Ik ga haar spoedig ons tweetal eens laten zien."

Zoo waren zij het nieuwe leven ingetreden, en zoo ging het jaren lang

voort. Jan werd hoofdcommies, later referendaris; het inkomen werd grooter, doch zij bleven in hun huisje.

Toen de tijd gekomen was, waarin de kinderen te gelijk met „vader" de deur uit gingen, om naar school te gaan, en, evenals hij, eerst lang na vieren te huis kwamen, ondervond Thekla dat het toch wel goed was, dat zij niet meer op haar eiland woonde. Zij zonderde zich niet meer zoo onvoorwaardelijk af als te voren; doch Jan en zij bleven stillevende menschen; zij zorgden voor de opvoeding en ook een weinig voor de toekomst hunner kinderen.

Wat werden die kinderen al menschen! Thekla was eene jonge dame, in het vijfde jáar van de burgerschool en Jan had de traditie zijner familie gevolgd en was adelborst geworden. Zij waren sterk aan elkander gehecht en waren het best in hunnen schik, wanneer zij samen muziek maakten, met vader en moeder tot publiek.

Toen vader Jan later lid van de Rekenkamer werd, gingen zij nog eens verhuizen, in de „Zeehelden" buurt, dicht bij een tramlijn. De kinderen hadden Jan en Thekla geen rust gelaten, eer zij dat deden.

Hun oude naam: „De Robinsons" raakte nog niet in vergetelheid; dat bleek op zekeren derden Maandag in September, toen een vrij talrijk gezel-

— «Mijn man. — Mag ik u aan elkander voorstellen!»

schap voor de ramen van een huis op de Plaats naar de drukte zat te kijken. Zij keken neder op de duizenden die zich als eene golvende menigte buiten bewoog.

„Daar gaan de Robinsons!"

„Waar?"

„Die heer met dien jongen zeeofficier; dat moet zijn zoon zijn!"

„Wel neen! Dat is van 't Havenhoofd, het lid van de Rekenkamer," verbeterde de gastheer; „een hoofd vol cijfers en een hart van goud."

„Dien bedoel ik!" antwoordde de fijne blonde vrouw van middelbaren leeftijd, wier hoofd door bijzonder weinige haren werd gedekt. — „Zij komen hier in!"

„Mijnheer en Mevrouw van 't Havenhoofd," prezenteerde de heer des huizes, nadat hij hun zijne andere gasten had voorgesteld.

Van alle zijden volgde een eerbiedige groet; ieder wilde voor mevrouw van 't Havenhoofd plaats maken. Doch het fijne blonde vrouwtje trad op hen toe en zeide:

„Dag, Jan, dag Thekla!" Kent gij mij niet meer?"

Thekla aarzelde, Jan zocht te vergeefs in zijne herinnering.

„Gij zoudt mij nog altijd uwe krullen kunnen leenen, zie ik," hernam het blonde vrouwtje plagende, „Maar zij kroezen nu dicht om uw hoofd. Gij kunt niet meer:" en zij maakte het gebaar van iemand die een lok van zijn hoofd aanbiedt.

„Lina!" riepen beiden te gelijk. „Sedert wanneer zijt gij hier?"

„Sedert gisteren. Mijn man — mag ik u aan elkander voorstellen? — is bij de grenadiers overgeplaatst."

„Nu, dan zullen wij elkander dikwijls zien!"

„Ja, althans 's Zondags om de veertien dagen en wel meer, denk ik. Mama heeft mij reeds van alles verteld."

De kennis werd hernieuwd of gemaakt en toen de plechtigheid daar buiten was afgeloopen, sloegen zij vieren te zamen den weg naar het bosch in. Het was een fraaie herfstdag en de betrekkelijke stilte in de breede lanen deed Thekla weldadig aan. Zij liepen vertrouwelijk te praten en zetten zich, na de wandeling neder bij „de tent".

„Wat ben ik blij, dat gij zoo veel beter zijt geworden," zeide Thekla.

„Heerlijk, ja; eene krasse vrouw word ik nooit .... maar daar ben ik aan gewend, en hebt gij beiden het goed, met uwe groote kinderen?" zeide Lina, „gij zijt een schitterend voorbeeld voor onze tegenwoordige jonge lui!"

„Dat wil zeggen . . ." verbeterde de majoor . . . „Vindt gij niet dat het voorbeeld zijne gevaarlijke zijde heeft?"

„Blindelings het voorbeeld van een ander volgen, is zelden goed," zeide Jan; „tweeërlei menschen kunnen niet hetzelfde doen, met denzelfden uitslag. Indien ooit jonge menschen mij in de quaestie om raad vroegen, zou ik op mijne beurt vragen:

Zit het in u? — Doe het dan!"

EERLOOS.

Drama in 3 bedrijven,

DOOR

W. G. VAN NOUHUYS.

De uitsluitende bevoegdheid tot opvoering van dit werk wordt, volgens de Wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad n°. 124), door den auteur voorbehouden.

PERSONEN:

FRITS HALMA, gepensionneerd 2de Luit. Ned.-Indische Leger. Rijksontvanger, Kantoor 5de klasse.
EMMA, geb. baronesse VAN BLAUCATE, zijne vrouw.
KAREL HALMA VAN BLAUCATE, zijn zoon, 2de Luit. der cavalerie.
ANNA HALMA, zijne dochter.
BRACHT, eerste klerk.
JAN }
KOOS } klerken.
ANTJE, meid.
ANTOON BOSMAN.

Het stuk speelt in een kleine plaats ten huize van Halma.

EERSTE BEDRIJF.

Een kantoor. Een venster in den achterwand. Links achter eene deur, met hekje er voor. Rechts in het midden eene deur, waarboven een klok. Daarnaast naar de achterzijde een kapstok, waaraan drie hoeden. Links in het midden eene brandkluis met tamelijk groote deur naar de achterzijde openslaande. Voor op het tooneel aan weerszijden eene tafel met papieren en registers, bij elke tafel een stoel. Op den achtergrond een hooge breede lessenaar, met twee krukken er achter. Voor het venster schuifblinden. In het midden eene gaslamp met één pit. Hier en daar nog een stoel. Alles zeer eenvoudig.

EERSTE TOONEEL.

BRACHT, JAN, KOOS.

(*Bracht aan de tafel rechts op den voorgrond. Jan en Koos aan den lessenaar. Alle drie schrijvende. Onder het spreken schrijven ze door met kleine tusschenpoozen.*)

JAN.

Nu, hoor eens, ik vind hem vreemd den laatsten tijd, erg vreemd.

KOOS.

Hij kijkt ten minste of hij geweldig veel aan zijn hoofd heeft.

JAN.

Hij kan je waarachtig aanzien of hij dwars door je heen wil zien.

KOOS.

Ja, en 't vervelendste is, dat ik er niet tegen kan, als iemand me zoo strak in mijn facie kijkt. Ik krijg verduld altijd een kleur, dat voel ik direkt.

JAN.

Hij heeft tòch zoo'n streng gezicht. Je kunt dat militaire nog altijd aan hem merken. 't Zal wel een knap officier geweest zijn.

KOOS.

Dat geloof ik, — en dapper ook! Jammer dat hij al zoo vroeg uit den dienst is moeten gaan. Ik heb wel eens gehoord dat hij maar een groot jaar in de Oost geweest is.

JAN.

En toch al een ridderorde verdiend. Maar je hoeft hem ook maar aan te kijken, dan begrijp je best, hoe hij daar onder die zwarten heeft huis gehouden.

KOOS.

Heel alleen moet hij er vijf om zeep

geholpen hebben, die net zijn kapitein te lijf gingen. Heel alleen, — da's kranig, hê?

JAN.

Da's zeker. Vijf zwarten achter mekaar. Hij zou het hem nu niet meer lappen. Hij ziet er beroerd uit tegenwoordig — weer veel last van rhumatiek, geloof ik.

BRACHT.

Neen, ik bedoel jullie allebei, jongens. 't Heeft geen pas om je patroon over de tong te halen. Je meent het wel zoo kwaad niet, maar je moest het laten. Mijnheer is een best mensch. Als je, zooals ik, een veertig dienstjaren achter den rug hadt, dan zou je zoo niet praten.

E. Erfmann, M. Ternooy Apèl en D. Holkers als «Koos» en «Jan» (klerken) en «Bracht» eerste klerk.

Dan is hij niet pluis, dan snuffelt hij alles zoo na. Van middag nog. Vond je niet, dat hij er van middag slecht uitzag, Bracht? En hij deed weer zoo vreemd!

(*Bracht veegt met zijn rooden zakdoek langs zijn neus, maar geeft geen antwoord*). Vond je niet, zeg?

BRACHT (*de pen weer opnemend*).

Weet je wat ik vind, jongens? Ik vind dat jullie je maar bij je werk moest houden. Al die praatjes over den patroon geven toch niets en zijn ongepast op den koop toe.

KOOS (*spottend tot Jan*).

Nou weet je 't ineens!

Neen, dan heb ik andere patroons gekend!

JAN.

Zooals mijnheer Verklerk, hê? Dat was een ....

BRACHT.

Ik noem geen namen, Jan, 't is in elk geval mijn patroon geweest. En dat moesten jullie ook altijd bedenken ....

KOOS.

Nou, Bracht, bedaar maar, wij hebben immers geen kwaad gezegd. Vind jij dan ook niet, dat mijnheer iets vreemds heeft in den laatsten tijd?

JAN.

Wel ja, hij is heel vreemd. Hij komt letterlijk op alle uren van den dag op

het kantoor. Vroeger kon je er vast op aan, dat hij van drie tot vijf uit was, dat hij van zeven tot acht ging thee drinken, maar tegenwoordig....

BRACHT (*ongeduldig*).

Maar lieve hemel, mag de man dan niet meer op zijn eigen kantoor komen, als hij verkiest — nu nog mooier — dat mankeert er nog maar aan.

KOOS.

Och Jan, laat hem maar met rust. Hij wil het toch niet toegeven, dat mijnheer raar doet, alles afsnuffelt en nakijkt, veel meer dan vroeger. Laat hem nu maar!

JAN.

Ja Bracht, je bent een ouwe brompot, daar is met jou niet te praten. Wat heb ik nou eigenlijk miszeid?

KOOS (*op zijn kruk in de richting van Bracht draaiend*).

Ik geloof zeker, dat je ook last van de rhumatiek hebt, Brachtje, net als de patroon, dan zijn de lui altijd zoo kribbig.

JAN (*ook zich in de richting van Bracht wendend*).

Waarachtig, Koos, daar kun je gelijk in hebben. Voor rhumatiek daar is wrijven goed voor. Vadertje, we zullen je eens een beetje helpen... (*Beiden laten zich van hun kruk glijden en gaan lachend naar Bracht.*)

BRACHT (*die kalm is blijven schrijven*).

Zeg eens, jongens, geen gekheid! (*Hij legt zijn pen neer en neemt een lineaal op.*) Maakt maar gauw, dat je op je plaats komt, ik hoor mijnheer. (*De klerken met vlugge beweging weer op hun kruk.*)

TWEEDE TOONEEL.

De Vorigen. HALMA.

(*Eenvoudig in 't zwart gekleed. Gang wat stijf. Militaire Willemsorde.*)

HALMA (*rondziend*).

Wat een gestommel.... (*Hij loopt achter den lessenaar der klerken om, aandachtig naar hun werk kijkend.*) Is er nog iets geweest, Bracht?

BRACHT.

Neen, mijnheer.

HALMA.

(*Gaat, na overal nauwkeurig rondgezien te hebben, aan de tafel links zitten, haalt zijn horloge uit den zak en vergelijkt het met de klok.*) Heb je nog iets bijzonders voor de jongens, Bracht?

BRACHT.

Neen, mijnheer, daar is niets dan de stukken voor de post. Hier liggen ze. (*Hij legt eenige brieven en een pak op den hoek van zijn tafel.*)

HALMA (*tot de jongste klerken*):

Nu, 't is zeven uur, dan kunnen jullie wel gaan. (*Hij blijft aandachtig de bewegingen van de jongens gadeslaan, die hunne papieren opbergen in den lessenaar en dan hun hoed van den kapstok nemen. Een van beiden neemt de stukken voor de post. Als ze aan de deur links gekomen zijn*) Koos, hoor eens! Kom eens hier!

KOOS.

(*met verwonderd gelaat terugkeerend tot bij Halma's tafel.*) Wat blief, mijnheer. (*Jan blijft bij de uitgangsdeur wachten.*)

HALMA.

Ik heb gehoord, jongen, dat je aan 't verkeeren bent, is dat zoo?

KOOS.

Ja, mijnheer.

HALMA.

Daar hoef je geen kleur om te krijgen, jongen! En je meisje is een dochter van Van Soeren, niet?

KOOS.

Ja, mijnheer, haar ouwers zijn heel fatsoenlijke lui, en Dientje is aan de bewaarschool als helpster.

HALMA (*hem strak aanziende*).

Juist, 't zijn heel fatsoenlijke lui. Zeker! Weet je, wat ik in Dientjes vader altijd zoo mooi gevonden heb? Ik heb hem nu al eenige jaren gekend als boekhouder bij mijnheer Van Zorgen.

KOOS (*opgewekt*).

Daar is hij al twintig jaar, mijnheer! Met Mei wordt het....

HALMA (*invallend*).

Precies. En in die twintig jaren heeft hij moeilijke tijden gehad, is het niet? heel zware tijden. Een groot gezin, veel gesukkel met zijn vrouw en kinderen, zelf lang ziek....

KOOS.

Ja, mijnheer, lang.

HALMA.

Precies. En ik heb, zoolang ik hier ben, nooit anders over Van Soeren hooren praten, dan als over een door en door fatsoenlijk en eerlijk man. (*Met veel nadruk.*) Beproefd trouw en eerlijk. Ziezoo, je kunt gaan.

KOOS (*verbaasd en eenigszins bedremmeld*).

Best, mijnheer. (*Met Jan, die een veelbeteekenend gezicht tegen hem trekt, af.*)

DERDE TOONEEL.

HALMA, BRACHT, later ANTJE.

(*Beiden blijven een oogenblik stil, elk voor zijn tafel. Halma staat op, haalt een ring met twee sleutels te voorschijn en opent de twee deuren van de brandkast. Tegen de buitenste deur duwt hij met zijn knie vóór hij het slot omdraait. Hij neemt een kasboek, gaat weer zitten en begint te tellen, terwijl Bracht papieren uitzoekt en bijeen legt. Halma schudt het hoofd, nadat hij eenige keeren opnieuw geteld heeft.*)

HALMA (*half binnensmonds*).

't Komt niet uit. 't Komt niet uit. (*Beurtelings tellend en een los blad papier inziend, dat hij van zijn tafel opneemt.*) 't Komt waarachtig weer niet uit. Ik dacht van morgen, dat ik me in der haast verteld kon hebben. (*Nadenkend en steeds halfluid.*) Dat is nu al de derde keer in vier maanden. En nu vijfenzestig gulden, geen kleinigheid. Enfin, nu moet ik er ook werk van maken (*luid*) Bracht!

BRACHT (*uit zijne papieren opziend*).

Watblief, mijnheer?

HALMA.

Bracht, weet jij ook iets bijzonders van Koos of Jan?

BRACHT (*nadenkend*).

Iets bijzonders....? Neen, mijnheer.

HALMA.

Hebt jij ook gemerkt of ze allebei wel even eenvoudig blijven als toen zij pas hier waren? Jij hoort ze allicht praten als ik er niet ben. Kun je dan soms uit hun woorden opmaken of ze éen van beiden of allebei wat opsnijderig geworden zijn? (*Bracht zit nadenkend het hoofd te schudden.*) (*Halma met wat meer nadruk.*) Ik bedoel of ze ook toonen wat royaal in hun zakgeld te zitten?

BRACHT.

Niemendal daarvan, mijnheer. 't Zijn stille, bedaarde jongens, soms een beetje vrij in den mond over.... tegen een oud man als ik, maar anders niets op aan te merken. Straks hadden ze een aardigheidje met me, maar toen kwam u juist hierheen, daar was dat gestommel van....

HALMA.

Jawel, jawel. Dat doet nu minder ter zake. Hoor eens Bracht, ik moet je eens wat zeggen, iets vertellen, wat mij leelijk in den weg zit. Maar jij moet kunnen zwijgen, hoor!

BRACHT.

Als een lijk, mijnheer, met uw verlof.

HALMA (*ernstig*).

Er is een tekort in de kas.

BRACHT (*verschrikt opstaande en stotterend*).

Een.... tekort.... in....?

HALMA.

In de kas, juist. Dat zou nu nog het ergste niet zijn, als het niet de derde maal was in vier maanden tijds.

BRACHT (*verschrikt*).

De derde maal, mijnheer!

HALMA.

De derde maal, en telkens wordt het grooter. Eerst miste ik 25 gulden, toen 40 en nu 65.

BRACHT (*op droomerigen, doffen toon, met bevende hand op zijn tafel steunend*).

Vijf.... en.... zestig.... gulden; hoe is 't mogelijk? hoe is 't mogelijk?....

HALMA.

Ja, hoe is 't mogelijk? Dat vraag ik mijzelf ook elk oogenblik, Bracht, maar ik kom geen haarbreed verder. Hoe komen wij aan zulke aanzienlijke tekorten in de kas? Als het dubbeltjes of centen scheelt, tel en zoek ik net zoo lang tot ik de fout heb, en nu heb ik mijn kasboek weer tweemaal nageteld, van middag al mijn registers doorgezocht, en ik kan maar geen fout ontdekken.

BRACHT (*gemoedelijk*).

't Is kwaad, 't is kwaad, mijnheer. Uw voorganger, mijnheer Verklerk zei wel altijd: liever een tekort in de kas, dan een teveel; een tekort kan ik er bij leggen, maar een teveel durf ik er niet eens uitnemen, en....

HALMA.

(*Is intusschen opgestaan en heeft het kasboek weer weggesloten in de brandkast.*)

Ja, ja, dat weet ik allemaal best. Maar ik ben mijn voorganger niet en daarenboven *drie* groote tekorten in *vier* maanden; dat gaat niet aan! Daar moet iets achter schuilen; er moet hier iets bijzonders gebeuren.

BRACHT (*ontsteld*).

God bewaar me, u denkt toch niet, mijnheer?....

HALMA.

Ik denk voorloopig nog niets, Bracht. Ik dien alleen geheel op de hoogte te zijn van mijn personeel. (*Bracht gaat een*

stap terug.) Daarom vroeg ik naar de jongens. De jongelui van tegenwoordig zijn heel anders dan wij in onze dagen.

BRACHT (*weer gerustgesteld en gemoedelijk*).

Dat zegt u wel, mijnheer!

HALMA.

Vroeger was het: eerst werken, eerst verdienen, en dan uitgaan, plezier maken. Tegenwoordig staat plezier en vertering maken bovenaan. (*Er wordt getikt aan de deur rechts.*) Binnen!

ANTJE (*komt binnen met een papier in de hand*).

Mijnheer, hier was een briefje van Gerritsen, vanwege het paard, dat de jongeheer . . . dat mijnheer Karel laatst gehad heeft. Mijnheer Karel had gezeid, alsdat hij u het briefje maar sturen moest.

HALMA (*de quitantie inziende*).

Zoo, vijf gulden, zeker niet te weinig. (*Neemt het geld uit zijn portemonnaie.*) Hier is het, en zeg aan Gerritsen, dat . . . of neen, zeg maar niets.

ANTJE.

Best, mijnheer. (*af.*)

HALMA (*loopt weer op en neer, opeens stilstaand*).

Bracht, hoe maakt het je jongen?

BRACHT.

Niet beter te weten als goed, mijnheer. Hij is een paar jaar geleden getrouwd, zooals u weet; och, en nou hooren wij zoo heel veel niet meer van hem. Zijn vrouw is verleden najaar over geweest met het kleintje, om het aan de grootouders te laten zien en dat kunt u begrijpen, mijne vrouw wou het waarachtig houden.

HALMA (*glimlachend en verstrooid*).

Zoo? . . . . (*Ernstig.*) Zeg eens Bracht, zijn jij en je vrouw het altijd eens geweest over den jongen?

BRACHT (*verwonderd*).

Eéns geweest, mijnheer? u bedoelt . . . .

HALMA.

Dat is nog al duidelijk, geloof ik. Vond jou vrouw altijd goed als jij wou dat de jongen dit of dat zou leeren of werken?

BRACHT.

Wel neen, mijnheer, nooit! nooit!

HALMA.

Zoo! . . . .

BRACHT.

Och mijnheer, als ik u dat alles eens

I. C. de Vos als Frits Halma.

vertellen moest, wat er om Hendrik al te koop geweest is. (*Hoofdschuddend.*) Maar of je nou één vrouw neemt of tien, geloof me, mijnheer, op dat punt zijn ze allemaal net eender, als ze maar één jongen hebben. Daar is niets te goed voor. Daar zouen ze alles aan spandeeren, al moesten de vader en ze zelf en de meisjes er krom voor liggen. (*Aangedaan.*) En mijn dochters zijn toch zoo goed, mijnheer!

HALMA.

Maar Hendrik toch ook?

BRACHT.

Dat zullen we maar zoo laten, mijnheer. Mijn vrouw heeft er nu verdriet genoeg van. Maar als een kind bedorven wordt, dan gaat er het gevoel uit, en dan loopen ze, als ze groot zijn, dwars over je heen en ze denken er nog niet aan, dat het je wel eens pijn kon doen. (*Halma loopt met gebogen hoofd heen en weer, terwijl Bracht doorpraat op gemoedelijken babbeltoon.*) Ik heb weleens gehoord, wat je goeds aan een ouwer doet, dat zet je interest op interest, maar wat je aan je kind doet, dat ben je meestentijds met kapitaal en interest kwijt. 't Is een ge-

lukje als je er wat van terugziet, je moet er niet op rekenen.

HALMA (*is onder de laatste woorden van Bracht weer gaan zitten en kijkt in de papieren op zijn tafel*).

Om terug te komen op wat ik straks zei, je hebt dus niets bijzonders aan één van beiden gemerkt.

BRACHT.

Niets, mijnheer

HALMA.

Nu — 't doet me voor hen plezier. Maar de zaak der tekorten wordt er niet helderder door. Enfin — we zullen veel accurater moeten worden. 't Moet niet kunnen! (*Opstaande.*) En daarom Bracht, zul je me groot genoegen doen met eens nauwlettend het oog op hen te houden en me dadelijk te vertellen als je uit hun praten meent te kunnen opmaken, dat ze veel uitgaan en verteren, fijne sigaren rooken of zoo iets.

BRACHT (*aarzelend*).

Maar mijnheer....

HALMA (*korzelig*).

Hoor eens, ik verdenk niemand en ik wantrouw niemand, anders stuurde ik ze dadelijk weg. Maar een herhaald tekort komt er niet vanzelf en....

VIERDE TOONEEL.

De Vorigen. MEVROUW HALMA.

MEVROUW (*komt vrij driftig binnen met een open telegram in de hand*).

Een telegram van Karel, man. Hij komt van avond nog.

HALMA. (*Strijkt een lucifer aan en steekt de gaslamp op.*)

Zoo. (*Dan neemt hij het telegram.*) Je kunt sluiten, Bracht. (*Bracht sluit de blinden.*)

MEVROUW.

Wat aardig van hem, hê? Hij kan al gauw hier zijn. Nu kunnen wij nog een gezelligen avond hebben!

HALMA. (*Gaat zitten aan zijn tafel. Mevrouw neemt plaats op een stoel vóór den dubbelen lessenaar.*)

Wel mogelijk. (*Terwijl Mevrouw hem met eenige ongerustheid van terzijde aanziet:*) Zeg, Bracht, wij zullen nu maar gedaan maken. Je kunt gaan. Is alles ingeschreven?

BRACHT.

Ja, mijnheer. (*Hij legt zijn boeken ordelijk op een stapeltje, schikt eenige papieren bijeen en neemt zijn hoed.*) (*Halma kijkt vóór zich op zijn tafel en Mevrouw ziet aandachtig het kantoor rond, ook vluchtig een paar maal naar de brandkast.*) Hebt u dus niets meer, mijnheer?

HALMA.

Dankje.

BRACHT.

Goeien avond, mijnheer en mevrouw.

MEVROUW (*terwijl Halma knikt*).

Goeden avond, Bracht.

(*Bracht af.*)

VIJFDE TOONEEL.

HALMA. MEVROUW.

MEVROUW.

Wat ben je weer stil en kortaf vanavond, Halma. Hindert je iets?

HALMA.

Ja, vrouw, dat telegram bevalt me volstrekt niet.

MEVROUW.

Maar man, dat doet Karel toch altijd. Dat is een eigenaardigheid van hem.

HALMA.

Ja, Karel heeft verbazend veel eigenaardigheden, en toevallig zijn ze alle nog al kostbaar. Hij komt bij zijn ouders thuis, en als hij ons dan wil verrassen, behoeft hij geen 25 cent te vermorsen met seinen.

MEVROUW.

Nu, ik zou nu maar over één kwartje zooveel leven niet maken.

HALMA.

Niet over één — maar wel over veel kwartjes. Hier heb ik nog een quitantie liggen, die ik pas betaalde. Vijf gulden aan Gerritsen voor een ritje: wie het breed heeft laat het breed hangen.

MEVROUW.

Maar Halma.

HALMA (*driftig*).

Geen „maren" Emma. Je weet even goed als ik, dat ik geen kosten ontzien heb om den jongen aan zijn officiersrang te helpen. Dat hij juist het duurste wapen koos, was het gevolg van jou en zijn eigen ijdelheid.

MEVROUW.

Man! man!

HALMA (*kalmer maar zeer beslist*).

Van jou en zijn eigen ijdelheid. Ik had niet moeten toegeven, dat weet ik wel, maar ik dacht, in 's hemels naam, als hij maar officier wordt.

MEVROUW (*trotsch*).

Nu Frits, en dat is hij immers geworden en met glans! Waarom moet je mij nu nog ijdelheid verwijten, dat is hoogst onaangenaam van je.

HALMA.

Emma, je weet heel goed welke opofferingen ik mij voor den jongen getroost heb. Trouwens jij ook en — wat niet rechtvaardig is — Anna ook, door ons. Maar nu Karel eenmaal officier is, wil ik, dat hij zich zelf leert bedruipen en daar lijkt het nog niet naar.

MEVROUW (*a. v.*)

Maar je hoort het toch van iedereen, dat het bij zijn wapen niet mogelijk is.

HALMA.

Dan moet hij nog maar bij een ander wapen zien te komen. En dat zal ik hem zeggen ook.

MEVROUW (*verschrikt*).

Maar Frits, dat meen je niet. Dat is onbillijk. 't Zou een degradatie voor hem zijn: neen dat kun je niet meenen.

HALMA.

't Is nooit een degradatie als iemand het brood dat hij in zijn mond steekt, zelf leert verdienen. Dat klaploopen op onzen zak moest hem gaan vervelen. En daarbij .... (*hij aarzelt.*)

MEVROUW.

En daarbij? ....

HALMA.

Daarbij convenieert het mij volstrekt niet meer hem voortdurend bij te springen. Je weet hoe ik ons heele kapitaaltje heb moeten gebruiken alleen voor hèm.

MEVROUW.

Is dàt dan zoo erg: voor hèm? Voor je eenigen zoon, op wien je trotsch kunt zijn en die tot de meest geziene officieren van zijn garnizoen gerekend wordt....

HALMA.

Juist dáarom vrees ik voor Karel. Had hij een minder goed uiterlijk, minder innemende manieren en .... wat meer karakter, 't zou beter zijn.

MEVROUW.

Maar Frits, wat ben je somber van avond.

HALMA (*opstaand en voor zich starend*).

Ik heb ook reden te over om niet opgewekt te zijn. 't Is vandaag de derde maal in vier maanden tijds, dat ik een groot tekort in de kas ondekt.

MEVROUW (*met bedwongen ontroering*).

En daar heb je mij nooit iets van gezegd! ....

HALMA.

Je weet wel Emma, dat ik kantoorzaken op het kantoor laat, als ik in de huiskamer kom. Daarbij spreek ik niet graag verdenking uit.

MEVROUW.

Enne? .... En? ....

HALMA.

Ik heb de tekorten uit mijn eigen zak gedekt.

MEVROUW (*a. v. en met moeite sprekend.*)

En .... hoeveel was het?

HALMA (*leunt tegen de brandkast; somber:*)

Eerst vijfentwintig, toen veertig en nu vijfenzestig gulden. Ik kan mij nog maar niet begrijpen, hoe het mogelijk is. (*Mevrouw plukt zenuwachtig aan haar zakdoek.*) Zorgvuldig sluit ik altijd het kantoor, als de klerken weg zijn, leg de sleutels van de brandkast waar jij ze alleen weet, uit vrees ze te verliezen, ik ben het eerste hier en ga het laatste hier vandaan, — diefstal kan, dunkt me, niet gebeuren. (*Hij staart hoofdschuddend voor zich.*)

MEVROUW (*opstaand*).

Wel neen, Frits, natuurlijk niet.... Je verdenkt toch niemand? ....

HALMA (*a. v.*)

Nog niet .... maar ....

MEVROUW (*met nadruk sprekend en de hand op zijn arm leggend*).

Neen, dat moet je ook nooit doen, dat mag je niet doen; 't zijn eerlijke lui die je op 't kantoor hebt, die arme jongens en die goeie ouwe Bracht, ik zou 't vreeselijk vinden .... (*zij zwijgt plotseling.*)

HALMA (*met eenige verbazing haar aanziend.*)

Zeker, zeker, — ik ook — maar — wat dan?

MEVROUW (*verward en aarzelend*).

Misschien eene ..,. eene .... vergissing. (*Halma schudt het hoofd.*) Zie je, ik meen niet van jou, maar van Bracht? Kàn dat niet? Kan Bracht zich niet vergist hebben?

HALMA.

Neen, vrouw, dat kàn niet. Ik heb alles herhaaldelijk nauwkeurig nagezien. En daarom, al verdenk ik nog niemand, ik zal het oog op de lui houden.

MEVROUW.

O, ik vind het vreeselijk iemand te verdenken die onschuldig is.

HALMA.

Dat vind ik ook, maar even vreeselijk vind ik het dagelijks te moeten omgaan met lui, die je bestelen.

MEVROUW (*op haar stoel neervallend*).

Maar Frits!

HALMA (*zich opwindend*).

Is het niet verschrikkelijk ze éen voor éen te moeten verdenken, ze éen voor éen in het gezicht te moeten staren of het niet een masker is, dat ze voorgebonden hebben en waarachter een dievetronie schuilt?

MEVROUW (*sussend*).

't Zou toch misschien .... eene vergissing ....

HALMA (*driftig*).

Neen, neen, neen! Geen vergissing. 't Kan geen vergissing zijn. Er verdwijnt hier geld op eene wonderlijke manier. Ik word bestolen! Dat denkbeeld vervolgt me, laat me geen rust, omdat ik nergens, nergens een spoor kan ontdekken. Bracht zit met zijn goedig oud gezicht altijd over mij, en de jongens hebben niets in hun allures dat mij argwaan geeft.

MEVROUW.

O, 't zijn zeker eerlijke jongens. Zeker!

HALMA.

Goed, maar wat dàn? wat dàn? O God, die tekorten zullen mij nog krankzinnig maken. O vrouw, 't is vreeselijk! Als ik naar bed ga, is mijn laatste gedachte: ik word bestolen; 's nachts schrik ik wakker en lig te luisteren of ik iets beneden hoor, en overdag sluip ik rond en word een beloerder van anderen. God bewaar me, eergisteren inspecteerde ik de keukenkast en werd betrapt door Antje of ik zelf een dief ware! (*bedaarder wordend.*) Ik zal het natuurlijk ook nu weer uit eigen kas aanvullen, maar dan zullen we heel, heel zuinig moeten worden, om het in te halen. Denk er om, dat wij tegenwoordig maar ruim 500 gulden per 3 maanden verteren kunnen, dus als wij niet zuinig zijn, kunnen wij er onmogelijk komen. Ik heb laatst Karel nog met *f* 300 geholpen en moet nu nog *f* 65 in de kas storten. Wij mogen dit jaar niet meer dan *f* 1700 verteren. En je weet dat ik mijn bâton de maréchal heb: hooger op kom ik niet meer: ze kunnen mij geen hoogere klasse meer geven.

MEVROUW (*verademend*).

Nu, maar we kunnen ook zuinig zijn. (*Zich bezinnend.*) Halma, zou Anna niet zonder les nemen met haar pianospelen kunnen doorgaan? Dat scheelde een gulden in de week.

HALMA.

Neen, vrouw, Anna moet al genoeg missen. Daarbij — ze heeft aanleg, veel zelfs. Die pianolessen moet ze houden. Dan kan ze later onafhankelijk zijn als ze ons niet meer heeft. Zoek het nu niet op Anna!

MEVROUW.

Nu, zooals je wilt. Ik beloof je Frits ik zal bezuinigen zooveel ik kan, overal op. (*Zij staat weer op en gaat naar hem toe.*) Maar, als jij je dan ook maar die muizenissen uit het hoofd zet.

HALMA (*met nadruk.*)

Het zijn geen muizenissen! 't Is hier werkelijkheid, Emma. (*Weer bitter wordend.*) En de werkelijkheid zou geen

Mevrouw N. van Westerhoven als Emma Halma geb. Baronesse van Blaucate.

grooter straf voor mij kunnen uitdenken dan mij in aanraking te brengen met oneerlijkheid. (*Mevrouw doet een pas terug.*) Dat is zoo laag, zoo innig laag. Ik voel dat het mij demoraliseert. Overal denk ik een hand te vinden, die zich uitstrekt naar het geld dat mij is toevertrouwd, waarvoor ik waken moet, en ik sluip rond om plotseling die hand te grijpen, maar altijd te vergeefs. En ik weet niet meer waar ik met mijn argwaan heen moet of op wien ik mijn vertrouwen moet vestigen. O dit maakt mij radeloos, dit maakt mij slecht, gemeen! Want er zijn oogenblikken, dat ik iedereen verdenk, iedereen hier in huis, de meid, de jongens, Bracht, — ja zelfs jou, jou Emma en ook — mijn lieve onschuldige Anna! .... (*Hij valt op zijn stoel neer en steunt zijn hoofd met beide handen.*)

MEVROUW. (*Bij de laatste woorden ontsteld teruggeweken.*)

Frits! .... hoe ....

HALMA (*somber*).

Ja, zoo gemeen ben ik geworden. (*Hij staat op en gaat naar haar toe.*) Emma, vergeef mij dien uitval .... Ik ben geheel van streek .... Ik weet niet meer ....

MEVROUW (*snel in de rede vallend*).

Wel, natuurlijk, man, natuurlijk. Ik begrijp best, hoe zenuwachtig je wordt.

HALMA (*gedwongen kalm*).

Dus jij begrijpt me. Laat je dan ook ingodsnaam nooit iets tegen de kinderen ontvallen .... Het moet voorloopig nog een geheim blijven .... Dat is de eenige weg. Stil, ik hoor iemand komen ....

ZESDE TOONEEL.

De Vorigen. KAREL. ANNA.

KAREL. (*Officiersuniform. Lorgnette. Iets fattigs.*)

Dag pa, dag ma, daar hebt u me weer! (*Hij kust zijne moeder en reikt zijn vader de hand.*) En mijn lief zusje, die aan 't flaneeren was, heb ik mee naar huis gebracht.

ANNA.

Ik wist niet wat ik zag, ik had er volstrekt geene gedachte op, dat hij vanavond al zou komen!

MEVROUW.

Dat kon je ook niet. Wij kregen een half uur geleden pas — bericht.

ANNA (*plagend*).

O ja, mijnheer heeft natuurlijk weer getelegrafeerd! .... Nu, ik liep met Suus Verhoeks den singel om en daar zien wij een uniform den stationsweg afkomen. Ik dacht, dat het een vreemde was, maar toen zei Suus ineens: „Gut Anna, 't is je broer!"

KAREL (*lachend*).

Dat was een tegenvallertje, nietwaar zusje?

HALMA (*heeft Karel aandachtig staan aankijken*).

Zeg eens, jongen, er scheelt toch niets aan? Je ziet bleek, ben je wel lekker?

KAREL (*op quasi luchtigen toon*).

Ik geloof, dat ik een beetje koorts heb de laatste dagen. Ik ben wat beverig. Maar dat zal wel overgaan. Maar zeg eens mama, wat doet u op 't kantoor, daar is u anders toch nooit, — wel?

MEVROUW (*verward*).

Ik .... wel ik ....

ANNA.

Wij dachten dat u met papa verstoppertje speelde, en toen zijn wij maar op goed geluk gaan zoeken.

MEVROUW (*weer rustig*).

Nu, misschien wel. En daar jullie ons zoo knap gevonden hebt, zullen we de huiskamer maar opzoeken, — ga je mee, man?

HALMA.

Ja, ik kom dadelijk.

KAREL (*tot mevrouw*).

Mag ik u dan mijn arm aanbieden, mevrouw?

MEVROUW.

Met genoegen, galant jongmensch. (*Zij kijkt hem met welgevallen aan en legt de hand op zijn arm.*) (*Beiden af.*)

ANNA.

Dan blijf ik op mijn cavalier wachten.

HALMA (*gaat naar haar toe en geeft haar een zoen*).

Ik heb nog het een en ander na te zien, ga maar vast, zoetert.

ANNA (*met den vinger dreigend*).

O, die vaders, nooit zijn ze klaar. Niet lang opruimen, hoor! (*Af.*)

HALMA (*gaat het kantoor rond, beproeft alle sluitingen, kijkt nauwlettend over de lessenaars en blijft dan hoofdschuddend staan, mompelend:*)

't Is toch eene vreemde historie!

ZEVENDE TOONEEL.

HALMA. KAREL.

KAREL (*komt haastig terug, kijkt het kantoor rond en sluit de deur achter zich*).

Papa!

HALMA.

Wat is er, jongen?

KAREL.

Pa, ik moet u even alleen spreken.

HALMA (*zet zich met verdrietig gezicht neer*).

Zoo, is 't weer zoo laat?

KAREL.

Ja, papa, ik kom u vragen om geld. Ik heb zaken, die dringend afbetaling eischen.

HALMA (*langzaam en met nadruk*).

Zaken, — die — dringend afbetaling — eischen. Zoo!

KAREL.

Ja, pa.

HALMA (*a. v.*)

Wel, wel en wat zijn dat zooal voor zaken, luitenant.

KAREL (*aarzelend*).

Och, van alles, ik heb eenige rekeningen — en verwacht — een wissel.

HALMA (*zichtbaar zich bedwingend*).

Dat treft dan al heel slecht. Gij hebt zaken, die dringend afbetaling eischen: gij zit bezwaard met rekeningen, verwacht een wissel en — (*hij kijkt hem strak aan*) ik heb geen geld.

KAREL.

Maar, pa.

HALMA.

Ik heb geen geld, Karel, nu niet en nooit meer. Jij zult voortaan je leven anders moeten inrichten en trachten toe te komen. Ik kan het suppleeren niet volhouden.

KAREL.

Maar pa, dat is....

HALMA (*iets heftiger*).

Hou maar op: ik weet het al. Dat is onmogelijk, een officier van de cavalerie, etcetera, etcetera, dat liedje heb ik nu in een half jaar al zoo dikwijls hooren zingen, maar ik dankje.

KAREL (*angstig*).

Doch dezen keer moet u mij helpen.

HALMA.

Moet, moet!.... Ja zoover zal het komen. Schaam je je niet? Waarom moet ik? Omdat wij alles opgeofferd hebben om je zoover te brengen, als je nu bent? Omdat ik zoo zwak geweest ben je moeder haar zin te geven, en je bij de huzaren te laten gaan? Omdat ik je zuster herhaaldelijk al te kort heb gedaan om jou te kunnen bijspringen? Daarom moet ik, nietwaar? Hier heb je een quitantie van Gerritsen. Vijf gulden voor een ritje. Weet je wel, dat Anna met je moeder dagen lang zit te werken aan een japon om vijf gulden uit te zuinigen.

KAREL.

Och pa, als u wist hoe ik in 't nauw zit, heusch ik kan....

HALMA.

In 't nauw zit? Maar jongen, dat is je normale toestand: altijd zit je in 't nauw en klop je aan om geld. Ik weet nog wel meer. Ik weet dat mijnheer mijn zoon meer verteert dan papa met zijn gezin. Ik weet dat je een leventje van vroolijken Frans leidt, terwijl wij hier in zorgen zitten. O, nu begrijp ik heel goed, waarom je zoo'n haast had hier te zijn. Geldnood, chronische geldnood, niets anders. En dan telegrafeert men bij wijze van voorbereiding. En dan zeggen de buren morgen: hoe aardig van den jongen Halma, dat hij zijn ouders zoo trouw bezoekt: een aardige jongen, die Karel!

KAREL.

Neen, pa, nu gaat u te ver!

HALMA (*eerst spottend dan ernstig*).

Te ver? Zeker! Wel ja, dat zal wel. Of liever, ik weet heel goed, dat ik al lang te ver ben gegaan. Maar wees verzekerd: van nu af laat ik mij niet meer uitzuigen door mijn eigen kind.

KAREL (*landerig*).

Uitzuigen!.... (*Hij valt op een stoel neer met de ellebogen op de knieën en gebogen hoofd.*)

HALMA.

Daarbij, waar moet het ingodsnaam vandaan komen? Wat denk je toch wel, als je telkens om geld komt? Wij zijn ingeteerd, hard ingeteerd, om jou, dat heb ik je laatst al gezegd: wij moeten scharrelen om rond te komen. Wij moeten rondkomen van mijn tractement, dat is van ruim *f* 2000, want interest heb ik niet meer. Ons kapitaaltje is geheel op. Dat weet je zelf best, voor wien wij dat gebruikt hebben. En totnogtoe

hielp ik je nog elken keer. Maar zoo gauw heb je het geld niet — of je gaat je gang of er niets gebeurd is. Je bedenkt niet eens in hoe groote zorgen wij leven, hoe.... (*hij is opgestaan.*)

KAREL (*ook opstaand*).

Jawel, papa, jawel.... maar ik ben nu geheel ten einde raad... ditmaal...

HALMA.

Ditmaal zal het gaan als de vorige maal, toen ik je aan 300 gulden geholpen heb. Mijn God, jongen, driehonderd gulden, waar blijf je er mee? En toen heb je mij op je woord beloofd, dat het voor 't laatst zijn zou.... Aan die belofte houd ik je.

KAREL.

Nog voor dézen keer, papa!

HALMA.

Neen, nog eens neen! Geen sou meer! (*naar hem toegaand*) Hoor eens jongen, het is een oud gezegde: als je bij iemand komt om geld, dan geeft hij goeden raad. Dat zal ik nu ook doen, want ik heb geen geld. Maar richt jij je leven van morgen af beter in, vraag aan je crediteuren uitstel en tracht door zuinigheid langzaam af te doen. Ze weten best, dat ik geen fortuin heb, dus ze zullen geen verdere stappen doen, vooral wanneer je spoedig je goeden wil toont, en ik hoop van harte jongen (*klopt hem op den schouder*) dat je mij nog eens ooit dankbaar zult kunnen zijn voor dezen raad.

KAREL.

O, maar als u wist....

ACHTSTE TOONEEL.

DeVorigen. ANNA (*deur rechts opkomend*).

ANNA.

Waar blijven de heeren toch? Nu nog zaken? 't Is na kantoortijd, hoor, slechte vader!

HALMA (*ernstig*).

't Kan best zijn, kind. (*Gewoon.*) Ik had met Karel nog iets te bespreken wat voor jou weinig aantrekkelijks zou gehad hebben.

ANNA.

Nu maar dat hoeft u er ook niet bij te zeggen. (*Met quasi gewichtige stem.*) Niets vervelenders dan mannen die zaken behandelen. (*Lachende.*) En dan zulke lange gezichten erbij! Dat hoort zoo. Kom, ga nu maar mee. 't Is in de huiskamer veel gezelliger.

KAREL (*gaat naar haar toe en kust haar; ernstig*):

Je bent toch een lief kind, Anna!

ANNA.

En is dat nu de moeite waard om er zoo'n uitgestreken gezicht bij te zetten. 't Is of je een lijkrede houdt! Zeg (*zij trekt hem aan zijn knevel die zeer dun is*) wat wordt je knevel prachtig, zoo lang. Pas maar op dat je er niet op trapt. (*Zij neemt zijn lorgnette en kijkt aandachtig in zijn gelaat.*) En zoo zwaar! Arme meisjes! Wat een gebroken harten door dien knevel!

KAREL (*lachend*).

Nu ben je een heks, plaaggeest.

ANNA.

Ziezoo, dat hoor ik veel liever, dan met een aansprekersstem (*hem nadoend*): wat ben je een lief kind!

HALMA (*heeft nog even het kantoor nauwlettend rondgezien. Gaat dan bij de gaslamp staan met de hand aan de kraan*).

Nu willen wij gaan?

(*Er wordt geklopt aan de deur links.*)

HALMA (*luisterend*).

Daar schijnt nog iemand te zijn. Gaan jullie nu maar vast, ik zal wel direct volgen. (*Karel en Anna rechts af.*)

(*Hij opent de buitendeur.*)

NEGENDE TOONEEL.

HALMA. BOSMAN.

BOSMAN. (*Armelijk gekleed met flambard. Bleek gelaat met ruwen grijzen baard.*)

Bonsoir, Frits!

HALMA. (*Staart hem eerst eenige oogenblikken onderzoekend aan; dan verwonderd:*)

Mijn God, Toon, ben jij het?

BOSMAN. (*Schuifelt het kantoor in en valt dadelijk op een stoel; neemt dan zijn flambard af; ruw grijs haar.*)

Dus je kent me nog. Dat valt me mee. Ik zie er anders niet voordeelig uit, hé? Ik wou je spreken, even maar, en alleen. Daarom kom ik zoo laat. (*Hij spreekt moeilijk en hijgende.*)

HALMA. (*Gaat zitten.*)

En?....

BOSMAN.

Je wilt zeggen — wat kom je doen? Je hebt natuurlijk geen plan mij binnen te vragen. Nu, 't hoeft ook niet.

HALMA.

Maar, Bosman!

BOSMAN.

Ik heet nog altijd Toon voor jou, zeg dat maar gerust. Wat zijn de tijden veranderd, hê! 't Is nu al ruim 30 jaren geleden dat wij samen jong waren. Toen had ik het anders — 'k zag er ook heel anders uit. Oud geworden — vind je niet? (*Hij hoest*) Goddank goed gezond. Enfin, je weet er alles van wat er met mij gebeurd is — niet? Een beroerde geschiedenis. 't Kwam door den drank. 'k Ben 15 jaar geleden ook nog bij je geweest, herinner je je nog?

HALMA.

Zeker weet ik dat nog. Toen ging je . . .

BOSMAN (*invallend*).

Naar 't buitenland — (*schamper*) voor mijn gezondheid! Je hebt me toen nog aan reisgeld geholpen. Ik ben al dien tijd weg gebleven. Maar nou kon 't niet langer.

HALMA.

En màg je weer terug komen?

BOSMAN.

'k Geloof het wel. In alle geval — 'k ging ginder dood van honger. Ik ben getrouwd, moet je weten.

HALMA (*verbaasd*).

Ben jij getrouwd?

BOSMAN (*ernstig*).

Vind je dat zoo vreemd? . . . . Of zoo erg? Heb je er wel eens over gedacht als je gezellig thuis zat, wat het is: heel alleen tusschen vreemde menschen te zwerven? Als je dan iemand ontmoet die meelijden met je heeft, dan hecht je jezelf natuurlijk, en je loopt zoo iemand na als een verstooten hond. En mijn vrouw had meelijden met me: zij alleen.

HALMA.

Maar kon je haar onderhouden?

BOSMAN.

Zij onderhield mij. En ook heeft ze mij . . . . van het drinken afgebracht. Ze houdt veel van me. Maar nu is ze al een half jaar aan 't sukkelen en daarom kwam ik terug. Ik heb twee jongens: tien en zeven jaar; knappe jongens! Nu wil ik den kost verdienen. Maar dat gaat niet zonder hulp. 'k Heb geïnformeerd en kan voor *f* 600 een zaakje koopen: een goed zaakje. En nu heb ik een lijstje gemaakt van zes lui (*hij tast in zijn borstzak, staat op en gaat naar Halma*), kijk, hier is het, jij staat bovenaan, — allemaal oude vrienden, die mij helpen moeten. Als jullie elk *f* 100 geeft dan ben ik gered. Ik heb werken geleerd, dat verzeker ik je. Ik zal en ik moet er bovenop, al was 't alleen voor mijn jongens. Nu weet je alles. Wil je me helpen?

HALMA (*na een oogenblik zwijgen.*)

't Spijt me Toon, 't is mij onmogelijk.

BOSMAN (*ontroerd*).

Wat zeg je nu — onmogelijk? Is 't jou onmogelijk? 't Is toch niet waar?

HALMA.

't Is waarachtig waar — ik kàn je niet helpen — ik heb geen geld.

BOSMAN.

Dat jij me nou met zoo'n praatje afscheept! Ben je dan alles vergeten? Alles?

A. L. van den Heuvel Jr. als Antoon Bosman.

Weet je niet meer hoe 't bij mijn ouwelui de zoete inval was, — dat je dagelijks bij ons kwaamt? . . .

HALMA (*ernstig*).

Ik ben niets vergeten, Toon, niets, en ik zou je graag helpen, als ik maar kon. Maar ik hèb het niet. Je weet niet wat het mij kost, je te moeten weigeren.

BOSMAN (*scherp*).

Dat kost je toch in elk geval geen honderd gulden, hê? . . . Frits, je valt mij

tegen. Jou had ik nogal bovenaan gezet, omdat ik meende van jou zeker te zijn. Dat zou mij bij de anderen zooveel geholpen hebben!

HALMA.

Nog eens: ik kàn je niet helpen; ik hèb het niet — geloof me.

BOSMAN.

Hèb jij het niet? Maar daar (*hij wijst naar de brandkast*) heb je het toch wel!

HALMA (*staat op, hoofdschuddend*).

Neen, Toon.

BOSMAN (*staat op; legt de hand op zijn arm*).

Frits, — in godsnaam — help me! Denk aan mijn zieke vrouw, aan mijn twee kinderen. O, ik ben slecht geweest, ik weet het wel, — maar ik heb er ook voor geleden. Armoe, honger en... verachting! Weet je wat dat is? Maar ik wil weer terecht komen, ik drink niet meer. Ik zal het verleden goed zien te maken. O Frits, verstoot mij niet — help me. Heb je het nu zelf niet — leen het dan tijdelijk uit die kast. Toe, dat kun je toch doen. Help me, ik bid je, ik smeek je: red mij en mijn gezin.

HALMA (*in tweestrijd, doet een beweging naar de brandkast, deinst terug*).

Neen — Toon — vraag het niet meer — ik kàn — ik màg het niet doen. Als ik dáaruit neem (*hij wijst op de kast*) dan ben ik een dief .... en dat nooit .... nooit!

BOSMAN (*krimpt ineen en laat het hoofd zinken*).

Zoo — dan was alles vergeefs .... Dan is .... het voorgoed .... gedaan .... 't Spijt me nu .... dat ik het je gevraagd heb. (*Hij schuifelt naar de deur.*) Dag Frits .... 't ga je goed .... Je zult van mij geen last meer hebben.

HALMA.

Och Toon — kòn ik maar .... (*Hij volgt hem.*) Zeg, mag ik je soms een kleinigheid?... (*hij tast in zijn zak.*)

BOSMAN (*somber*).

Dank je — ik vraag geen aalmoes.

HALMA (*bewogen*).

Toon, geef mij een hand!

BOSMAN (*reikt hem de hand.*)

Leef gelukkig .... 't Was voor 't laatst, Frits! (*Af.*)

HALMA (*Leunt met het hoofd tegen den hoogen lessenaar en kijkt zwijgend voor zich; dan met een zucht:*)

Arme kerel!

(*Einde van het eerste bedrijf.*)

TWEEDE BEDRIJF.

Eenvoudig gemeubelde huiskamer. In het midden eene tafel met ontbijtservies. Links een klein buffet. Rechts vóor een boekenhanger. Rechts in het midden een schoorsteenmantel met pendule, in den hoek eene deur, die naar een zijkamer leidt. In den achterwand eene deur in de gang uitkomend. Links vóor een fauteuil met kleine tafel waarop een werkmandje. Familie-portretten en eenvoudige platen aan den wand.

EERSTE TOONEEL.

HALMA. MEVROUW. ANNA, later KAREL.

(*Zitten aan de tafel. Mevrouw en Anna in ochtendtoilet. Terwijl dit tooneel afspeelt, ruimt Anna langzamerhand het ontbijt weg, en bergt alles in het buffet.*)

HALMA (*met een courant, nu en dan nog een slokje thee nemend*).

Waar blijft Karel toch?

MEVROUW.

Zou hij al òp zijn?

ANNA.

Ja, òp is hij, ik heb hem al gehoord, maar — ik geloof, dat het nog niet lang is.

MEVROUW.

Jongelui nemen het er nog eens van, als ze thuis zijn. Laatst zei Karel nog, dat hij nergens zoo lekker slaapt als op zijn oud kamertje in zijn eigen ledikant.

HALMA.

Als je 't maar gelooven wilt. Hij zal overal zijn oogen wel den noodigen tijd kunnen dichthouden.

ANNA.

Maar pa, Karel zal er toch niet om jokken.

HALMA.

Neen, lieveling, alles is ook juist nog geen jokken, wàt niet de zuivere waarheid is. Hij weet nu eenmaal, dat hij zijn moeder met zoo'n gezegde plezier doet, en ....

MEVROUW.

Dan moest jij me ook maar in dat idée laten. Illusies zijn ook iets.

ANNA (*luisterend*).

Ik hoor hem op de trap, daar komt hij aan.

KAREL (*door de gangdeur binnenkomend*).

Goeden morgen. (*Halma knikt van achter zijn courant, terwijl Karel zijn moeder en Anna een zoen geeft.*)

HALMA.

Niet prompt op 't appèl, luitenant!

KAREL.

Neen, papa, en dat spijt me. Maar ik kon vannacht den slaap niet pakken, en eerst tegen den morgen lukte het. En daardoor versliep ik mij.

HALMA (*met een blik naar zijn vrouw*).

Dus je eigen bed schijnt je wat vreemd te worden.

ANNA.

Daar kunnen nog andere redenen zijn om slecht te slapen, papa.

Mejuffr. Aug. Poolman als Anna Halma.

MEVROUW (*op het theeblad eenige kopjes verschikkend*).

Andere redenen?

KAREL (*verbaasd Anna aanziend*).

Andere redenen, — wat bedoel je?

ANNA (*lachend*).

Gut, jongen, zet niet zulke groote oogen op! (*Beklagend.*) Arme broer, wat zie je bleek! Ma, geef hem maar gauw een kop thee.

MEVROUW. (*Reikt hem een kopje toe.*)

Dat wilde ik juist doen. Toe, Karel, eet nu wat.

KAREL.

Och ma, dat eerste ontbijt heeft nooit veel aantrekkelijks voor me.

ANNA.

Ja, maar, je krijgt hier straks geen l u n c h, mijnheer. Om twaalf uur is het weer een eenvoudig boterammetje.

HALMA (*achter de courant*).

Die het daarmee niet voor lief neemt, moet maar gaan of blijven, waar hij het beter heeft.

MEVROUW.

Maar, man!

KAREL.

Papa weet wel, dat ik het thuis altijd uitstekend vind. Maar ik heb nu eenmaal geen honger.

MEVROUW.

Dan een beschuit. Anna zal ze wel voor je smeren.

KAREL.

Eén beschuitje dan, door mijn lief zusje klaar gemaakt.

ANNA (*smeert vlug een beschuit; terwijl ze hem die overreikt*):

't Is al heel erg. Niet slapen, niet eten, bleek zien, 't is raar hoor!

HALMA.

Dat zijn de zorgen, die maken iemand niet blozend, nietwaar, luitenant?

MEVROUW.

Kom, jullie moet Karel niet altijd plagen.

KAREL.

Ik kan er nogal tegen, ma!

ANNA.

Hij moet anders alvast in de oefenschool, hê broer?

KAREL.

Jou begrijp ik niet.

ANNA.

Ik jou wel.

KAREL (*verbaasd*).

Hê!? . . . .

ANNA.

Och, ventje, hou je maar niet dom. Je bent zenuwachtig, schrikachtig, hebt

last van slapeloosheid, ziet er bleek uit, — wil ik je eens wat zeggen?

KAREL.

Nu?....

ANNA.

Je bent verliefd!

HALMA (*achter de courant*).

Dat moet er nog bij komen!

KAREL (*gedwongen lachend*).

Mis, zusje, mis, hoor!

ANNA.

Ja, ontken het maar, dat is óok een symptoom van dezelfde ziekte. Denk je, dat ik je vannacht niet heb hooren zuchten en praten in je zelf? Neen, baasje, je hebt het beet, erg beet!

MEVROUW.

Zijn er veel geëngageerde officieren onder je kennissen, Karel?

KAREL.

Neen ma, niet veel. De tijden zijn te duur om te trouwen. Verleden maand is er nog een engagement treurig afgeraakt.

ANNA (*opeens zeer nieuwsgierig*).

Zoo?.... Vertel eens?....

KAREL.

Een kennis van mij, ook 2de Luitenant, Dutoit, was geëngageerd met een dochter van den procureur-generaal, een heel lief en allergeestigst meisje. Zij ziet er goed uit, ook.

ANNA.

En hij?....

MEVROUW.

Och, kind, laat Karel nu vertellen!

KAREL (*tot Anna*).

Hij ook. De dames ten minste vinden hem knap. Hij is nogal donker, en heeft iets vriendelijks. (*Tot zijn moeder.*) De oudelui zitten er van weerskanten warm in, en dus zou het al gauw een huwelijk worden. Maar wat gebeurt er? Daar komt opeens het bericht, dat papa Dutoit bankroet is. De man schijnt vóor eenige jaren verbazend gelukkig gespeculeerd te hebben in petroleum, — hij had een groote zaak te Rotterdam, een heel oude zaak. Verleden jaar is hij weer gaan speculeeren, dat is tegengeloopen, en nu moet hij daardoor zijn zaken zóo in de war gewerkt hebben, dat eindelijk de bom gebarsten is, en hij een heel leelijk bankroet geslagen heeft.

HALMA.

Dat heb ik gelezen een week of vier geleden. Zoo, is zijn zoon een kameraad van je?

MEVROUW.

Hoe vreeselijk compromittant voor dien zoon!

KAREL.

Ja, — en ik weet natuurlijk niet om welke bijzonderheden, u begrijpt ik heb van handelszaken geen notie, — maar de geschiedenis moet nogal vuil zijn: een frauduleus bankroet, of zoo iets, naar ik hoor, zoodat de oude Dutoit zelfs in hechtenis genomen is.

ANNA.

O, hoe verschrikkelijk, en hoe hield zich de jongen — en zijn meisje?

KAREL.

O, de jonge Dutoit was kapot, dat kun je begrijpen. 't Is dan ook verschrikkelijk, als je vader zich zoo vergeet. De zaak werd dadelijk ruchtbaar, stond direct in de courant, en de procureur-generaal maakte een einde aan het engagement, — subiet. Dutoit kreeg een heel beleefd, maar beslist briefje van hem — en uit was het.

MEVROUW.

Ja, natuurlijk!

ANNA (*opruimend en af en aan loopend*).

En zij? Wat deed zij?

KAREL.

Men zegt, dat zij er een paar dagen heel slecht heeft uitgezien, — en nu zal zij spoedig een poosje naar Baden-Baden gaan voor afleiding.

ANNA.

Meer niet?.... Heeft zij Dutoit zóo maar laten loopen?

HALMA.

Maar kind, Karel zegt toch, dat haar vader een eind gemaakt heeft aan het engagement.

ANNA.

Ja, pa, dat heb ik best gehoord. (*Zij gaat naar hem toe en kijkt haar vader strak aan.*) Hoor eens, ik houd heel, heel veel van u, dat weet u wel. Maar als ik met Dutoit geëngageerd was geweest, dan had ik hem niet laten loopen, al wou u het nog zoo graag. (*Verontwaardigd.*) Juist in een tijd, dat hij zooveel moest uitstaan hem nog meer verdriet te doen, dat is gemeen. Die dat kon doen, heeft nooit van hem gehouden.

HALMA. (*Kijkt Anna teeder aan en neemt haar hand.*)

't Zou kunnen zijn, dat je gelijk hadt, kind!

MEVROUW.

Neen, dat vind ik niet, Frits. 't Was geen partij meer.

KAREL.

De meeste lui vinden 't een bof voor haar, dat de bom nu al gesprongen is, en het niet drie maanden later gebeurd is. Dan was ze met hem getrouwd geweest. Trouwens, — nu was er toch vooreerst geen kijk meer op een huwelijk.

ANNA.

Dat had zoo'n haast niet. Maar zij mocht hem niet in den steek laten, nu hij ongelukkig werd buiten zijn schuld!

KAREL.

Ja, dat is juist het vervelendste van de historie: dat zegt iedereen. En waarom heeft de ouwe Dutoit zich maar niet een kogel door het hoofd gejaagd? Hij heeft het best zien aankomen. Dat had den heelen boel gered. Dan waren de financiën wel te regelen geweest, en de familie niet gecompromitteerd.

HALMA (*ernstig*).

Daar heb je in zekeren zin gelijk in, Karel. Daarbij had het leven voor den ouden Dutoit, nu hij zijn eer en goeden naam kwijt was, toch weinig bekoorlijks meer, dunkt me.

KAREL.

Niets meer natuurlijk. Dan was hij er met goed fatsoen uit geweest. En nu dupeert hij zijn zoon op een ignobele manier. Je kunt er uit zien, dat het op en top een burger is, een koopman. Maar nu is het al zoo erg, als het kan voor den jongen. Hij kan onmogelijk in dienst blijven.

ANNA.

Arme jongen!

KAREL.

Ik hoorde al zeggen, dat hij zijn ontslag gevraagd heeft.

ANNA.

Sprak je hem dan niet meer?

KAREL.

Och, dat doe je onwillekeurig niet meer. Zoo iemand raakt er uit ... vanzelf ... er uit.

ANNA (*hoofdschuddend*).

Hê, Karel! ....

HALMA (*in de courant turend*).

Dat zul je nu altijd zien. Je moet maar over iemand praten. Luistert: Eervol ontslagen op verzoek, de 2de luitenant der cavalerie, B. A. Dutoit.

MEVROUW.

Mijn hemel, hoe vreeselijk, wat moet die jongen nu?

ANNA.

Ik vind het schandelijk onrechtvaardig.

KAREL.

Ja, dat is het ook eigenlijk, maar wat wil je er aan doen? 't Werd algemeen verwacht. Je begrijpt: zijn prestige tegenover de inferieuren is totaal weg. Je bent onmogelijk. Verbeeld je, dat je achter je rug hoort mompelen: zijn vader zit achter de tralies; dat gaat niet! dat gaat niet!

HALMA (*de courant opvouwend en opstaand*).

't Is treurig, treurig! Dat had die vader moeten begrijpen. Daar heb je gelijk in. En nu wordt het mijn tijd. Tot straks. (*Door de gangdeur af.*)

TWEEDE TOONEEL.

MEVROUW. ANNA. KAREL.

ANNA (*nog opruimend.*)

Hê, wat is er toch een boel akeligheid in de wereld. 't Is waarachtig een wonder, als je zelf misloopt.

KAREL. (*Staat op van de onbijttafel en gaat in den fauteuil links op den voorgrond zitten.*)

Dat is heel filosofisch van je, zusje. Enfin, de menschen zijn er op bedacht nu en dan iets voor afwisseling, voor een verzètje te doen. 't Zal ten minste bij ons een heele hurrie worden met de feesten.

MEVROUW.

Daar heb ik van gelezen. In October, is 't niet?

KAREL.

Ja, 't zeshonderdjarig bestaan van de stad. Zoo iets mogen ze wel vieren: 't is in die zeshonderd jaar een oudbakken rommel geworden!

ANNA (*half lachend*).

Maar Karel! ... Zal er veel te doen zijn?

KAREL.

Een massa: optocht, volksspelen, gondelvaart, bal masqué, vuurwerk, en de hemel weet wat nog meer.

ANNA.

Zeg ma, daar wou ik nu toch wel eens bij zijn. Hier is nooit iets te doen.

KAREL.

Sakkerloot ja, dat was leuk, Anna.

De Heer L. H. Chrispijn als Karel Halma Van Blaucate.

Dat kan heel goed. Daar heb je nog eens iets aan. Ik zal wel logies voor je opscharrelen bij éen van mijn getrouwde kennissen, en anders krijg je mijn kamer.

MEVROUW. (*Heeft intusschen in de courant zitten turen.*)

Zet je dat nu maar niet in het hoofd, Anna. Daar zal toch wel niets van kunnen komen. Dat kost heel wat aan toiletjes en de reis en extra-uitgaven.

KAREL.

Maar mama!

ANNA.

U weet best, dat ik zelf mijn japonnen wat op kan knappen, laat ik nu eens een paar nieuwe handschoenen noodig hebben, dat is dan toch ook de heele wereld niet. Eigenlijk is 't dus alleen maar de reis.

KAREL (*geeuwend*).

En die betaal ik voor je.

MEVROUW.

Geen dwaasheden, asjeblieft, Karel. Je weet best, Anna, dat het met een paar handschoenen en de reis niet afgeloopen is. Zoo iets valt nooit mee.

ANNA (*verdrietig*).

Ik heb ook nooit iets.

MEVROUW.

Hoor eens. Als je je zin wilt doordrijven, moet je het maar met papa uitmaken. Als die het goedvindt, is het mij wel, maar gisteren avond heeft papa mij nog voor alle overbodige uitgaven gewaarschuwd, en dit is zeker overbodig.

ANNA.

Ja, voor mij is alles overbodig! (*Zij gaat door de gangdeur weg.*)

DERDE TOONEEL.

MEVROUW. KAREL.

MEVROUW. (*Sluit eerst voorzichtig de gangdeur en komt vlak bij Karel staan.*)

Zeg, heb je het bij je?

KAREL (*verbaasd*).

Wat — bedoelt u?

MEVROUW.

Het geld!

KAREL (*a. v.*)

Het geld! Maar mama...

MEVROUW.

Och Karel, de honderddertig gulden...

KAREL.

God ma, waar denkt u aan; integendeel!

MEVROUW (*smartelijk en terugtredend*).

O, Karel, en ik had er zoo stellig op gerekend. Je hadt beloofd ze mij den eersten den besten keer mee te zullen brengen!.... (*Zij gaat weer dichter bij hem.*) Ik moet ze terug hebben.

KAREL.

Ja, dat moet er nu nog bij komen, dat u me ook al gaat achterna rijden, en dat om zoo'n bagatel!

MEVROUW.

Een bagatel, Karel, — honderddertig gulden een bagatel! O, geef ze mij in 's hemels naam terug!

KAREL.

U zult ze terug hebben, natuurlijk, wees maar niet bang. Maar vandaag niet, nu niet, want ik kwam juist om meer vragen.

MEVROUW (*zenuwachtig*).

Neen, Karel, geen cent meer. Eerst breng je dat geld terug, en spoedig, spoedig!

KAREL.

Mijn God, praat toch zoo hard niet.

U bent zoo vreemd, zoo zenuwachtig. Wat hebt u toch?

MEVROUW (*zacht*).

Ik heb je geld gegeven (*omziend*) dat niet van mij was.

KAREL.

Zoo. Geleend dus?....

MEVROUW (*voor zich ziend*).

Neen, niet geleend.

KAREL (*ongeduldig opstaand en heen en weer loopend*).

Nou ma, geen raadseltjes, dat is vervelend. Daarbij ik kwam juist om....

MEVROUW. (*Gaat naar hem toe en legt de hand op zijn arm.*)

Niet geleend, maar — genomen.

KAREL (*achteruitgaand*).

Genomen?.... Ge....

MEVROUW.

Gestolen wil je misschien zeggen, neen goddank niet. Ik geef het terug, zoodra je mij betaalt. Maar ik had geen geld meer, toen je me de laatste keeren buiten papa om zoo dringend vroegt: eerst 25... toen 40, en de laatste maal...

KAREL (*ongeduldig*).

Zestig of vijfenzestig; zeker, zeker!

MEVROUW.

Neen, 't was vijfenzestig: 4 gouden tientjes en 10 rijksdaalders.

KAREL.

Dat weet u nog precies.

MEVROUW (*dof sprekend*).

Dat komt, omdat ik ze op 't kantoor — stil — heb weggenomen.

KAREL (*terugdeinzend*).

Hê! Op 't kantoor! God, mensch, hoe kwam je dáártoe?

MEVROUW (*met veel nadruk, op doffen toon:*)

Omdat ik jou wilde helpen. En omdat ik er op rekende, dat jij het mij gauw terug zou geven. Dat heb je me beloofd. En nu moet het terug, want papa... (*aarzelend en omkijkend.*)

KAREL.

Nu?

MEVROUW.

Papa heeft het gemerkt.

KAREL.

Nu pas?

MEVROUW.

Neen dadelijk al, den eersten keer. Maar gisteren-avond heeft hij het mij pas gezegd. Ik dacht, dat hij het niet gemerkt had, anders had ik het den tweeden en derden keer niet meer gedurfd: ach, had hij het maar dadelijk gezegd! (*Zij zinkt moedeloos op een stoel neer.*)

KAREL (*nadenkend*).

Zoo gisteren avond pas. Wat ben ik een Pechvogel!... Mama!

MEVROUW (*strak voor zich starend*).

Wat is er?

KAREL (*gaat bij haar zitten, ernstig.*)

Weet u wel, dat dit heel ongelukkig treft, heel ongelukkig! Want ik moet geld hebben vandaag, veel geld!

MEVROUW (*a. v.*)

Onmogelijk.

KAREL (*gejaagd*).

Onmogelijk?.... het moet zeg ik u, het moet!

MEVROUW (*hem aanziend*).

Maar jongen, waar moet het vandaan komen, wij hebben niets meer. Jij hebt alles gehad, alles! Wij hebben alles voor je uitgezuinigd.

KAREL.

Dat hebt u me al zoo dikwijls voor de voeten gegooid.

MEVROUW.

O, Karel!

KAREL.

Dan hadt u me maar geen officier moeten laten worden.

MEVROUW (*smartelijk*).

Zóo, ook dàt nog!

KAREL. (*Legt de hand op haar knie.*)

Ik wil u geen verdriet doen, mama, maar ik zit in zoo'n vreeselijke spanning. Ik moet geld hebben, of ik ben — flambé! (*vleiend.*) Maar u zult mij wel weer zien te helpen, beste moeder, ik heb er zoo vast op gerekend, want het is maar voor heel korten tijd. Stellig, stellig, voor éen of twee dagen maar.

MEVROUW. (*Kijkt hem ongeloovig aan.*)

Neen Karel....

KAREL.

Ik verzeker het u. Luister eens, ik heb een plan gemaakt. Ik ben gisteren eerst naar oom Karel gereisd; hij heeft vroeger weleens te kennen gegeven, dat hij mij wel zou bijspringen als 't noodig was: zijn naamgenoot heeft een wit voetje bij hem. Maar ik heb hem nooit iets gevraagd — wel heeft hij mij nu en dan wat gegeven, dat spreekt vanzelf. Natuurlijk heb ik hem nooit iets gevraagd, omdat ik zoo'n goede hulp thuis had.... (*Hij legt de hand op haar schouder en wil haar een zoen geven.*)

MEVROUW (*afwerend*).

Neen Karel, ... neen! ....

KAREL.

Maar ziet u, nu wordt het anders. U raakt nu even hard „en peine" als ik. Oom Karel was gisteren nog niet thuis, hij komt pas morgen-namiddag uit Wiesbaden. Dan zal ik direct naar hem toe gaan. Wanneer ik hem een beetje opkam, helpt hij me zeker. 't Is trouwens voor hem een peulschilletje, maar voor mij ...

MEVROUW (*belangstellend*).

Hoeveel is het?

KAREL.

Zevenhonderd gulden.

MEVROUW (*ontsteld*).

Zevenhonderd gulden?! .... Maar dat is onmogelijk, Karel, hoe kun je .... O, wat ben je slecht!

KAREL (*korzelig*).

Nu ja, wat ik ben, doet er nu minder toe, maar wel, wat ik betalen moet, morgen vóór één uur.

MEVROUW.

Maar dat kan niet, ... Je vader ....

KAREL.

Spreek er met hem over, straks, maar wacht niet te lang. Ik heb gisteren-avond nul op 't rekest gehad.

MEVROUW.

Maar jongen, in godsnaam, zeg me toch, hoe heb je zooveel schuld gemaakt? .... O, 't is slecht van je!

KAREL.

Nu ja, slecht, slecht — er is zooveel slecht. Wat u me daar net meedeelde van uzelve zouden anderen misschien ook wel slecht vinden.

MEVROUW.

Karel, hou op!

KAREL.

Nu, ik zal wel ophouden. Ik heb uw hulp noodig. (*Opeens luisterend*). Dat is papa zijn stap. Hij komt van 't kantoor hierheen. Toe, spreek nu dadelijk met hem. Ik ga in de zijkamer. (*Door de deur rechts af*).

VIERDE TOONEEL.

HALMA. MEVROUW, later ANTJE.

HALMA (*rondziende*).

Emma, heb ik hier gisteren-avond niet een dienstbrief laten liggen?

MEVROUW.

Ik weet het niet, man, maar dan zal Anna hem wel op den boekenhanger gelegd hebben. Wacht, ik zal wel even kijken. (*Zij gaat vlug naar den boekenhanger*).

HALMA (*dezelfde beweging, zoodat zij daar bij elkaar komen*).

O, hier is hij al (*neemt een brief van den hanger*). Dat gebeurt me niet dikwijls. Maar gisteren-avond ....

MEVROUW.

Zeg Frits, vind je niet, dat Karel er slecht uitziet?

HALMA (*kortaf*).

Ja.

MEVROUW.

Ik maak mij wel wat ongerust over hem. Wat zag hij wit van morgen!

HALMA (*de schouders ophalend*).

Ja, dat jonge mensch schijnt erg door beren gekweld te worden.

MEVROUW (*legt de hand op zijn arm*).

Man, hoor eens.

HALMA (*half verwonderd*).

Wat heb je?

MEVROUW.

Toe, ga nu eens even zitten, even maar! Ja, ik weet wel, wat je zeggen wilt: kantoortijd, kantoortijd, maar luister nu eens even.

HALMA (*hoofdschuddend en aarzelend*).

Ja, maar ....

ANTJE (*komt binnen met een telegram*).

Asjeblieft, mijnheer.

HALMA. (*Teekent bedaard het reçu. Antje af.*) (*Het adres bekijkend*).

„Halma" zonder iets meer. Zou 't soms voor Karel zijn? Enfin — wij zullen zien. (*Opent de enveloppe, terwijl mevrouw met angstige nieuwsgierigheid wacht, leest dan:*) „Er wordt morgen vóor een uur op afdoening gerekend. Spanjaard." Zoo, dat is natuurlijk voor mijnheer Karel. Zulke telegrammen heb ik goddank nooit ontvangen.

MEVROUW.

Frits, ik wilde je juist hierover spreken.

HALMA.

Dat is onnoodig, hij heeft het zelf al gedaan.

MEVROUW.

Dat weet ik wel. Maar o, man, hij zit zoo vreeselijk in het nauw. Hij weet geen raad. 't Is zoo'n bedrag!

HALMA (*driftig*).

Wat, of hoe, of hoeveel, dan kan me niets schelen, niets! 't Wordt oplichterij, vrouw. Ik vertrouw dergelijke „bon-vivants" niet meer. Wie weet of dat telegram ook al niet op effect berekend is, en of hij, als ik weer afschuif, niet morgenavond onder 't genot van een glaasje fijnen wijn om de goedgeloovigheid van den ouwe zit te lachen.

MEVROUW.

Frits, Frits, wat ben je bar.

HALMA.

Emma, is 't niet hard voor mij, dat ik het zeggen moet: ik vertrouw onzen jongen niet meer. Hij breekt herhaaldelijk zijn woord tegenover mij. Plechtig heeft hij mij nog vóor twee maanden beloofd, dat het de laatste keer zou zijn, en nu komt hij alweer. Dat wordt oplichterij, vrouw, en het maakt mij bitter dat jij niet aan mijn kant staat.... dat je hem helpt....

MEVROUW (*verschrikt*).

Hem helpt?... Frits, wat bedoel je?...

HALMA.

Wat ik bedoel weet je best. Nu weer probeer je hem te helpen. Heb je hem niet beloofd een goed woord voor hem te doen?

MEVROUW (*ontwijkend*).

Ik vond hem zoo akelig bleek, zoo gedrukt....

HALMA (*met nadruk*).

Antwoord mij nu, Emma, heb jij hem niet beloofd, dat je mij erover aanspreken zult? Dat je zijn voorspraak zijn zult? Kóm, ja of neen?

MEVROUW.

Nu ja. Maar hij weet ook geen raad. Je ziet zelf uit dit telegram....

HALMA.

Hoor eens, Emma. Wat moet ik nu van je denken? Is 't nu niet verschrikkelijk voor mij, dat ik bij jou geen steun, maar altijd tegenwerking vind als het Karel betreft. Gisteren-avond — twaalf uur geleden — was je 't geheel met mij eens. Wij zouden bezuinigen. Je weet, waarmee wij bezwaard zitten. En nu heeft hij jou alweer weten te bepraten. Zóo zelfs dat je alles vergeet. En zóo gaat het hier altijd. Altijd blijf ik eindelijk alleen staan. Je staat niet naast me — maar tegenover me.

MEVROUW.

Och man, ik heb ook zoo'n zielsmeelijden met Karel. Als het nu voor den allerlaatsten keer is.

HALMA (*zeer ernstig*).

Vrouw, hou op. Ik heb gisteren avond mijn laatste woord gezegd, en al regende het nu telegrammen: ik geef geen sou meer. Het moet uit zijn!

MEVROUW.

Arme jongen!

HALMA (*driftig wordend*).

Wat zeg je daar, Emma! Arme jongen?... Is dat een arme jongen, die...

VIJFDE TOONEEL.

De Vorigen. ANNA.

ANNA.

O papa, is *u* hier? — Nu kan ik u juist eens iets vragen. — Zoo — een telegram?

HALMA (*op onverschilligen toon*):

Ja, voor Karel. — En wat wou je vragen?

ANNA.

Karel heeft ons daarnet verteld van de feesten, die ze in October hebben zullen. Ze vieren dan het zeshonderdjarig bestaan van de stad. Verbeeld u: optochten, gemaskerd bal, vuurwerk, en nog veel meer!

HALMA.

Nu, en wat zou dat, zus?

ANNA (*gaat naar hem toe en steekt haar arm door den zijne*).

Ik zou er zoo dolgraag naar toe gaan!

MEVROUW (*is in den fauteuil gaan zitten en heeft uit de mand werk genomen*).

Maar Anna, begin je daar nu weer over? Je weet, wat ik zooeven gezegd heb, dat het te veel geld kost.

ANNA (*laat haar vaders arm los en gaat pruilend aan de tafel staan*).

't Hoeft volstrekt niet zooveel te kosten. Laat het eens tien gulden zijn, alles en alles. Ik heb hier ook nooit iets!

MEVROUW.

Tien gulden is geen kleinigheid. Maar papa moet het natuurlijk zelf weten.

HALMA (*heeft met doordringenden blik naar zijn vrouw en meelijdend naar Anna gezien. Gaat naar de laatste toe*).

Ja, Anna, mama heeft gelijk: we moeten zuinig zijn, heel zuinig. Maar we zullen zien. Kan ik er iets afknijpen, dan zul je dat pleziertje hebben, dat beloof ik je.

ANNA (*kust hem*).

O, asjeblieft, papa! Ik zou het zoo heerlijk vinden! Ik heb nog een lichte japon, die kan ik een beetje opknappen, dan kan die heel goed voor 't bal dienen, want je hoeft toch niet gecostumeerd te zijn. Iedereen hoeft geen masker te dragen, is 't wel, pa?

HALMA.

Hoe minder, hoe beter, kind. Zeg eens, Anna, je weet nu, dat ik je het pretje graag gun, maar mocht mij nu later blijken, dat het niet kàn gebeuren, dan....

ANNA (*ernstig*).

Dan zal ik er niet meer over praten, pa. (*Zij grijpt zijn arm weer; opgewonden*:) Maar o, ik zou het zoo dolletjes vinden!

HALMA (*haar over 't hoofd streelend*).

Je bent mijn verstandige dochter. Maar kom, ik moet naar 't kantoor terug.

ANNA.

En ik naar mijn kamer; ik heb een berg naaiwerk. Hoe laat is 't? (*Zij kijkt op de pendule*). Tien uur, o, dan kan ik nog heel wat afdoen. (*Beiden door de gangdeur af.*)

ZESDE TOONEEL.

MEVROUW. KAREL.

KAREL (*door de zijdeur opkomend, ziet zijn moeder vragend aan*).

Wel, hoe is 't afgeloopen?.... Mis zeker.

MEVROUW (*doorwerkend*).

Ja, papa wil niets meer geven. Daar ligt een telegram voor je.

KAREL (*neemt het op*).

Open?

MEVROUW.

Papa kon niet aan het adres zien, dat het voor jou was.

KAREL (*heeft vlug het telegram gelezen en houdt het open in de hand*).

Ziet u nu wel? Morgen om één uur moet het geld er zijn en anders ben ik... (*hij loopt heen en weer met gebogen hoofd, het telegram verfrommelend*).

MEVROUW (*met belangstelling*).

Wat ben je anders, Karel?

KAREL.

Eerloos, mama — meer niet.

MEVROUW.

Lieve God, jongen!

KAREL.

Ja ma. Ik heb een schuld van eer aangegaan, en als ik die niet voldoe, wordt een ander de dupe, en is het met mij.... uit!

MEVROUW (*laat het werk in den schoot rusten; met schrik:*)

Uit?

KAREL.

Ja, natuurlijk, uit. Hoor eens, ma. Spanjaard, die dit telegram gestuurd heeft, is een kameraad van mij. Hij heeft zevenhonderd gulden van mij gewonnen op de kroeg, met spelen...

MEVROUW (*ontsteld*).

Met spelen?.... Ben jij een speler, Karel? (*blijft verschrikt hem aanstaren*).

KAREL.

Met spelen, nu ja, wat doet er dàt nu toe! Dat doen ze allemaal. Maar dat is nu de quaestie niet. Hij moet zevenhonderd pop hebben en daar zit nu een geldschieter achter, die weer van hem hebben moet, en tegenover wien ik mij heb moeten verbinden, morgen vóor één uur dat bedrag aan te zuiveren. Aan Spanjaard heb ik natuurlijk in tegenwoordigheid van een paar kameraden op mijn woord van eer moeten beloven, — enz. enz..... een vervelende soesa, en daar u toch geen verstand van hebt.

MEVROUW (*smartelijk*).

O, Karel!

KAREL.

Mama, jeremiëeren helpt niet, maar als ik niet zorg, dat morgen vóor één uur de duiten er zijn, dan breek ik mijn woord, dan wordt de pretentie misschien direct in de courant te koop aangeboden en ben ik tegenover al mijn kameraden eerloos. U begrijpt dat ik dan mijn matten kan oprollen.

MEVROUW.

God, hoe vreeselijk! Wat moeten wij doen? Was oom Karel maar in 't land. Dat hij niet één dag vroeger terugkomt!

KAREL.

Ja, zeker, 't is verschrikkelijk, 't is aan alle kanten Pech. Ik weet geen raad meer op 't oogenblik.... Of liever.... (*hij aarzelt*).

MEVROUW (*in spanning*).

Wat meen je?

KAREL (*neemt een stoel en gaat dicht bij zijn moeder zitten; praat zacht*).

Toen ik daar zoo op mijn eentje in de zijkamer zat, viel me iets in (*omziend*). U hebt me verteld, dat u tot driemaal toe van het kantoor....

MEVROUW (*angstig*).

Zwijg, in godsnaam. Dat moet je me

teruggeven, dat moet je, zou gauw mogelijk — daar worden al onschuldigen verdacht.

KAREL.

Wanneer alles naar wensch gaat, hebt u het overmorgen al terug. Mijn goeie oom zal opdokken. Maar nu nog eens, u hebt dus al driemaal van het kantoor gebruik gemaakt, en....

MEVROUW (*ontroerd*).

Karel, zwijg daar toch over; je bent wreed! (*Zij schreit.*)

KAREL (*verwonderd*).

Maar mama, ik verwijt het u immers niet, integendeel, ik ben er u dankbaar voor. Ik vind het bewonderenswaardig, dat u op het idee gekomen zijt. Ziet u, en daar zat ik over na te denken, hiernaast. Ik begreep wel dat papa, als een echte Friesche stijfkop....

MEVROUW (*verwijtend*).

Karel!

KAREL.

Alweer niet goed?.... Dat papa als een echte Fries dan, wel niet op zijn besluit zou terugkomen. En daarom zocht ik naar een middel, en eindelijk — eindelijk — heb ik iets gevonden. U kunt mij nog eens helpen.

MEVROUW.

Ik?.... neen, ik kan niets meer voor je doen.

KAREL.

Luister nu even, en blijft bedaard. De kantoorkas is meestal goed voorzien....

MEVROUW.

Neen, dat nooit, nooit meer!

KAREL (*omziend*).

Laat me nu toch even uitspreken. U moet ook niet zoo hard praten. Ik ben waarachtig het kind van de rekening, en u bent nog zenuwachtiger dan ik.

MEVROUW.

Ja, maar Karel, hoe je ook redeneert, nooit sla ik mijn handen meer aan dat geld. Je hadt je vader gisteren avond eens moeten zien, toen hij mij zijn beklag deed over de tekorten: het sneed mij door de ziel, zooals hij daaronder lijdt! Neen, Karel, dat doe ik nooit, nooit meer!

KAREL.

Dat hoeft ook niet. U behoeft niets te doen! Luister nu toch eindelijk eens. U weet de sleutels van de brandkluis, niet? Anders hadt u er ook niet bij gekund.

MEVROUW (*aarzelend*).

De sleutels.... nu.... ja....

KAREL.

Die geeft u mij.

MEVROUW.

Neen!

KAREL.

Wat zegt u?

MEVROUW (*vrij beslist*).

Neen. Je papa heeft mij die sleutels toevertrouwd, en ik geef ze niet af.

KAREL (*spottend en opstaand*).

Ze dienen dus alleen voor eigen gebruik!

MEVROUW.

O, Karel, hoe ìngemeen van je om me dat te verwijten. Dat ik het gedaan heb, is alleen uit liefde voor jou.

KAREL (*buigt zich over de leuning van haar stoel*).

Nu, zoo erg bedoel ik het immers niet. (*Gemoedelijk.*) Ma, ik weet wel, dat u veel, heel veel van mij houdt, dat hebt u altijd getoond. Maar ik ben natuurlijk zenuwachtig en gejaagd, en nu moet u niet direct verwerpen wat ik u voorstel. Heusch, het zal ons redden, allemaal. Het treft alles zoo goed. 't Is vandaag Donderdag, en papa zijn societeitsavond. Als papa uit is, geeft u mij de sleutels. Ik neem het geld uit de brandkast, zend het dadelijk weg, dan is het morgen vóor één uur, waar het wezen moet. Ik ga morgenvroeg dadelijk op reis naar oom Karel en overmorgen hebt u alles alweer terug.

MEVROUW (*in tweestrijd*).

Neen.

KAREL (*vleiend*).

Kom, wees nu niet bang. U hebt me zelf op het denkbeeld gebracht. Ik zou het toch niet willen, als het iets slechts was. Oom Karel zal helpen: ik weet het zeker. Overmorgen is alles weer in orde. Heeft papa het niet gemerkt, dan leggen wij het op een geschikt moment weer in de brandkast.

MEVROUW.

O, hij merkt het zeker, zeker!

KAREL.

Welnu — dan laat ik een brief achter, waar alles precies in staat. Dan zal hij wel boos zijn, maar als het geld weer terecht is, komt immers alles terecht.

MEVROUW.

Neen, Karel, geloof dàt niet. Dan ken je hem niet. 't Zal iets vreeselijks voor hem zijn. Ik durf het niet bekennen van dat andere geld. O God, ik wou dat ik het durfde! (*Zij staat op.*)

Tweede Bedrijf, zesde Tooneel.

KAREL (*kalmeerend*).

Nu, stil maar, dat is van later zorg. (*Aandringend.*) U ziet nu hoe u mij helpen kunt. Er staat teveel op 't spel. Wat waart u blij, toen ik officier werd, wat hadt u een plezier mij in uniform te zien! En als u nu niet helpt — dan is dat uniform voorgoed weg. Dan behoef ik bij oom Karel ook niet meer aan te komen, want dan is de naam Van Blaucate geschandvlekt. Maar u zult het niet zoover laten komen. U zult de sleutels wel geven. Toe, doe het. Ik smeek er u om!

MEVROUW (*in hevigen tweestrijd*).

Neen, — ik kan niet — Karel — ik kan niet.

KAREL.

Mama bedenk u goed: wat zult u een spijt hebben als het te laat is. Dan komt er ook in de courant: ontslagen de 2de luitenant....

MEVROUW.

Hou op, je martelt me! neen, neen!

KAREL.

Weet u het wèl? Bedenk dat u mijn heele toekomst vernietigt met die weigering.

MEVROUW.

O God, 't is verschrikkelijk. Karel — ik kan het niet doen. Heb medelijden met me; vraag me niets meer!

KAREL (*geroerd*).

Ik heb medelijden met u — en zal niets meer vragen. Maar ik ben nu voor goed onmogelijk geworden. (*Loopt even heen en weer.*) Ik ga nu maar aanstonds op den trein, pak op mijn kamer al wat waarde heeft bijeen, verkoop het en zoek dan een goed heenkomen.

MEVROUW.

Karel!...

KAREL. (*Gaat naar haar toe, drukt een kus op haar voorhoofd.*)

Ik neem het u niet kwalijk, mama, maar ik kan nu niet anders — dan — heengaan. Dank voor alles wat u voor mij gedaan hebt. Zoo gauw ik kan zend ik u de 130 gulden. Dag ma. (*Zij wil hem omhelzen, maar hij treedt terug.*) Maak mij het weggaan niet te moeilijk. (*Hij gaat naar de gangdeur.*) Dag ma, vaarwel. (*Hij opent de deur.*)

MEVROUW (*hartstochtelijk*).

Karel! Karel!

KAREL (*trekt de deur weer dicht*).

Wat is er?

MEVROUW (*wankelend naar hem toegaand*).

Ik zal.... de sleutels.... geven.

KAREL.

Beste, lieve moeder! (*zij omhelzen elkaar.*)

(*Einde van het tweede bedrijf.*)

DERDE BEDRIJF.

Kantoor. Geheel als in het Eerste Bedrijf. Tot en met het Zesde Tooneel hoort men zéer zacht pianospel.

EERSTE TOONEEL.

BRACHT, JAN, KOOS. (*schrijvende.*)

(*Als het scherm opgaat zit Jan te fluiten.*)

BRACHT (*kijkt een paar maal naar hem, schudt het hoofd*).

Jan, je moest dat fluiten laten.

JAN.

Had ik het niet gedacht? 't Is een toer om het jou naar den zin te maken. Waarom mag ik nou niet eens fluiten?... Dat doe ik vanzelf als juffrouw Anna pianoles heeft. (*Hij kijkt naar boven.*) Wat speelt ze al aardig!

BRACHT.

Het geeft geen pas.

JAN.

Geen pas, geen pas, geen pas, dat ligt op je lippen bestorven. Ze kunnen je best „geen pas" gaan noemen in plaats van Bracht. Geen pas! Ik zal het immers niet doen als de patroon hier is. (*fluit weer.*)

KOOS.

Neen, dat zul je wel uit je ziel laten.

JAN.

Nou ja — en als je mijnheer tegenwoordig ziet, zou je fluiten en zingen wel verleeren — al mocht het. Maar ik ben vandaag zoo lollig.

KOOS.

Heb je de erfenis haast binnen?

JAN.

Dat raad je ineens. Vanmorgen zei de Notaris, dat ik Zaterdag de dubbeltjes kan komen halen. (*Bracht kijkt nu en dan naar de jongens.*)

KOOS.

Niet dat het me aangaat — maar hoeveel is het?

JAN.

't Is een aardig duitje, 't is meegevallen: een kleine twee honderd gulden.

Vooral als je er volstrekt niet op gerekend hebt. Ik kende die tante niet eens.

KOOS.

Waarachtig.... En wat doe je er mee?

BRACHT.

Praten jullie nou niet zooveel, je zult weer fouten maken, en dan weet je dat de patroon uit zijn humeur is.

JAN.

Toch niet, ouwe heer! En de patroon is tegenwoordig altijd uit zijn humeur. (*Tot Koos.*) Wat ik er mee doen zal? Wel, ik koop een klein effectje, dat heeft me mijn neef geraden, en die weet het wel. Dat kost me zoowat een *f* 180, dan heb ik heel secuur *f* 8 rente.

KOOS.

Maar dan hou je nog wat over.

JAN.

Daar was 't me ook om te doen, en daar wil ik Zondag eens een plezierigen avond van hebben, dat beloof ik je! Dan moet jij komen en je meisje, en mijn neef en nog een paar van de registratie, en.... Zeg eens Bracht, kom jij ook?

BRACHT.

Dank je. Ik hou er niet van een ander zijn geld mee op te maken.

KOOS.

Dat moet ik zeker op mijn fatsoen trekken.

BRACHT.

Dat moet ieder voor zich weten: ik hou er niet van.

JAN.

Nou, Brachtje, graag of niet, hoor. Ik vroeg het, omdat wij samen op één kantoor werken, zie je. 't Zou anders niet collegiaal zijn, maar als je geen trek hebt — even goeie vrinden. Je bent eigenlijk ook wel een beetje oud voor 't gezelschap. (*Er wordt geklopt.*) Binnen!

ANTJE (*met een kop thee. Tot de jongens*):

God, ben jullie er nog? 't Is bij achten. Ik heb geen thee voor je, hoor!

JAN.

Ik zou je danken ook! Koos, ga je straks een pot bier met me drinken?

ANTJE.

Nou, je bent een royale, hoor. (*Tot Bracht.*) Asjeblieft, ouwe heer! (*Bracht neemt zijn kop thee. Antje af.*)

KOOS (*op de klok ziende*).

't Wordt waarachtig laat. Zou mijnheer ons vergeten?

Mevrouw Van de Borden als Antje (de Meid).

JAN.

Ik geloof, dat ik net de deur van de huiskamer gehoord heb.

TWEEDE TOONEEL.

De Vorigen. HALMA.

HALMA.

't Is wat laat geworden, jongens! Is er niets meer, Bracht?

BRACHT.

Bijzonders niets, mijnheer! Hier leit de post (*wijst op eenige brieven.*)

HALMA.

Dan moet jullie maar gaan.

JAN en KOOS (*hebben vlug hunne lesssenaars opgeruimd, nemen hun hoed van den kapstok en gaan deur links heen*).

Goeien avond, mijnheer. Goeien avond, Bracht.

BRACHT.

Goeden avond.

(*De klerken af.*)

DERDE TOONEEL.

HALMA. BRACHT.

(*Bracht staat op, steekt de gaspit aan en sluit de blinden. Dan gaat hij weer aan zijn tafel zitten. Halma is aan* zijn *tafel gaan zitten en kijkt in gedachten het kantoor rond, terwijl Bracht sluit. Dan slaat hij een paar registers op. Beiden zwijgen. De piano wat sterker. Bracht schrijft.*)

BRACHT (*houdt op met schrijven*).

Mijnheer!

HALMA (*in gedachten*).

Wat — blief? . . . .

BRACHT (*aarzelend*).

Meneer, u hebt me gisteren verzocht het oog te houden op de jongens, en . . .

HALMA (*op eens zeer aandachtig*).

Ja, ja, zeker en? . . . .

BRACHT (*a. v.*)

Ziet u, en 't is net kasuweel, niet, dat ik ze éen van beiden verdenk van iets — Godbewaarme — maar . . . .

HALMA.

Maar — maar — wat dan? Spreek door.

BRACHT (*staat op en gaat naar Halma's tafel. Zacht*).

Ziet u, vanavond zaten ze samen te praten. Nu hebt u zeker laatst ook wel gehoord, dat er een tante van Jan gestorven is, waar hij van erven zou?

HALMA (*nadenkend*).

Ja — dat is waar — en?

BRACHT.

Te Doesburg, of Doetinchem of daar ergens.

HALMA.

Zeker, zeker. En — wat verder?

BRACHT (*schuw omkijkend en zacht*).

Nu zat hij vanavond aan Koos te vertellen, dat het tweehonderd gulden zijn zal, dat het meegevallen is, en . . . .

HALMA (*ongeduldig*).

En? Spreek toch.

BRACHT (*aarzelend*).

Voor *f* 180 zou hij een effectje koopen en voor de rest een lolligen avond hebben, Zondag. Hij vroeg Koos . . . . en mij ook, ziet u. Maar ik bedankte natuurlijk, daar hoor ik niet bij.

HALMA.

Zoo, en is dat alles?

BRACHT.

Neen, nog iets. Toen Antje me thee bracht, vroeg hij aan Koos of hij een glas bier met hem ging drinken, vanavond. (*Hij gaat hoofdschuddend naar zijn plaats.*) Och, mijnheer, 't is eigenlijk smerig van me, want ik hou van de jongens, en ze k u n n e n toch nergens aan. Maar u hebt het me gelast.

HALMA.

Ik had het je gezegd, dat is voldoende, Bracht. (*nadenkend.*) Ja, van die erfenis heb ik vroeger al iets gehoord, . . . maar, dat het nu juist meevalt. . . . en dat hij zoo royaal wordt.

BRACHT.

Och, ziet u mijnheer, ik houd Jan voor doodeerlijk, net als Koos. Maar omdat u gesproken hadt van extra-vertering, meende ik. . . .

HALMA.

Dat je 't mij zeggen moest, juist. En jij blijft er verder ook heelemaal buiten, daar kun je op rekenen.

BRACHT.

Asjeblieft, mijnheer.

HALMA (*staat op en loopt op en neer*).

Jij kunt ook wel heengaan. (*In zichzelven.*) Ik moet daar toch meer van weten. . . 't Blijft vreemd. . . . De Notaris. . . .

BRACHT (*heeft intusschen opgeruimd*).

Dus niets meer van uw orders, mijnheer?

HALMA.

Dankje.

BRACHT (*aarzelend*).

Enne. . . . meneer zeit, dat ik er heelemaal. . . . heelemaal buiten blijf. . . . ?

HALMA (*ongeduldig*).

Zeker, zeker.

BRACHT.

Dank u. Goeienavond, mijnheer.

HALMA.

Goeden avond. (*Bracht door de deur links af.*) Altijd bang voor elkaar. Toch een trouwe ziel. (*Loopt nog even door 't kantoor, betast de sluitingen der blinden, kijkt in de lessenaars, sluit dan de brandkast open, legt er nog een paar boeken in, en slaat de kast dan weer dicht.*

Sluit met zorg de binnenste en buitenste deur der kast. Houdt de twee sleutels, die aan een ring hangen, in de hand. Kijkt op de klok.) Nu kan ik juist nog even bij den Notaris aanloopen en spreken over die erfenis van Jan, daar moet ik in elk geval het mijne van hebben; en dan naar de societeit. Ik hoop voor den jongen, dat alles goed uitkomt, maar 't is vreemd. (*Peinst een oogenblik, dan met een zucht.*) Kon ik het maar van mij afzetten. (*Staat even zwijgend.*) Laat ik nu eerst binnen zeggen, dat ik uitga. (*Hij gaat door de deur rechts even weg, komt dan terug zonder sleutels, met een hoed op, draait de gaspit uit en vertrekt door de straatdeur. Het tooneel blijft even ledig. De piano sterker.*)

VIERDE TOONEEL.

KAREL, daarna MEVROUW.

KAREL (*komt van rechts met de sleutels in de hand. Strijkt een lucifer aan en steekt het licht flauwtjes op.*)

Zóo — niet te licht. Het treft waarachtig goed, dat Anna pianoles heeft. (*Kijkt naar boven en luistert.*) Wat klinkt dat hier! Ze had leelijk in den weg kunnen zitten. Gelukkig, dat papa een half uur vroeger uitging. (*Hij gaat intusschen naar de brandkluis.*) God, wat is het warm.... wat een corvée!... Ik wou, dat het gedaan was. (*Bekijkt de sleutels nauwkeurig.*) Deze is van de buitenste deur — wacht, nee — deze,.... allemachtig, wat beef ik.... 't is toch verduiveld kinderachtig.... wacht, toch deze. (*Hij probeert het slot te openen, doch het gelukt niet.*) Toch de verkeerde.... (*Wischt zich het voorhoofd af.*) 't Is vreeselijk benauwd hier.... Kom..,. nog eens geprobeerd.... de andere.... duivels, die wil in 't geheel niet.... wat is dat nu.... zou ik te zenuwachtig zijn? (*Loopt onder de gasvlam en bekijkt de sleutels nauwkeurig; ziet verschrikt om.*) Vervloekte piano, ik kan niets hooren, — nu nog eens — (*Gaat weer naar de kluis en beproeft opnieuw.*) Jawel.... hij vertikt het. Even mama vragen. (*Gaat naar de deur rechts en roept met gedempte stem:*) Mama, mama!

MEVROUW (*zacht*).

Wat is er?

KAREL.

Ik kan er niet mee terecht. Kijk eens. (*Zij gaan onder de gaspit.*) Is deze van de buitenste?

MEVROUW.

Neen, die is van de binnendeur.

KAREL (*gaat naar de kluis, gevolgd door mevrouw*).

Dan nog eens!

MEVROUW (*duwt tegen de deur*).

Zoo, een beetje aanduwen, dat heb je zeker vergeten.

KAREL.

Ja, waarachtig, nu lukt het. Wat kunt u dat handig!...

MEVROUW.

Zwijg!

KAREL.

Ziezoo, met z'n beiden gaat het beter. Nu de tweede — die gaat al. (*De piano krachtig.*)

VIJFDE TOONEEL.

De Vorigen. HALMA.

(*Komt zeer voorzichtig door de deur links op, kijkt met groote verbazing naar de brandkluis, waarvan de deur Mevrouw en Karel voor hem onzichtbaar maakt, sluipt met teekenen van klimmende ontsteltenis naar het midden van 't vertrek, en draait ineens de gaslamp hoog op. Karel en Mevrouw slaken een kreet van schrik.*)

KAREL.

Papa!

HALMA (*in de hoogste verbazing*).

Wat?... Jullie hier!... Wat doen jullie hier?... En de brankast open?... (*Met klimmende aandoening.*) O God, je besteelt me! (*Grijpt zich aan den hoogen lessenaar vast en zakt dan langzaam op een stoel.*)

MEVROUW (*doet een stap naar hem toe*).

Ach, Frits!

HALMA (*met afwerend gebaar*).

O vrouw, zwijg, zwijg.

KAREL.

Neen, papa, neen....

HALMA (*even hem aanziende*).

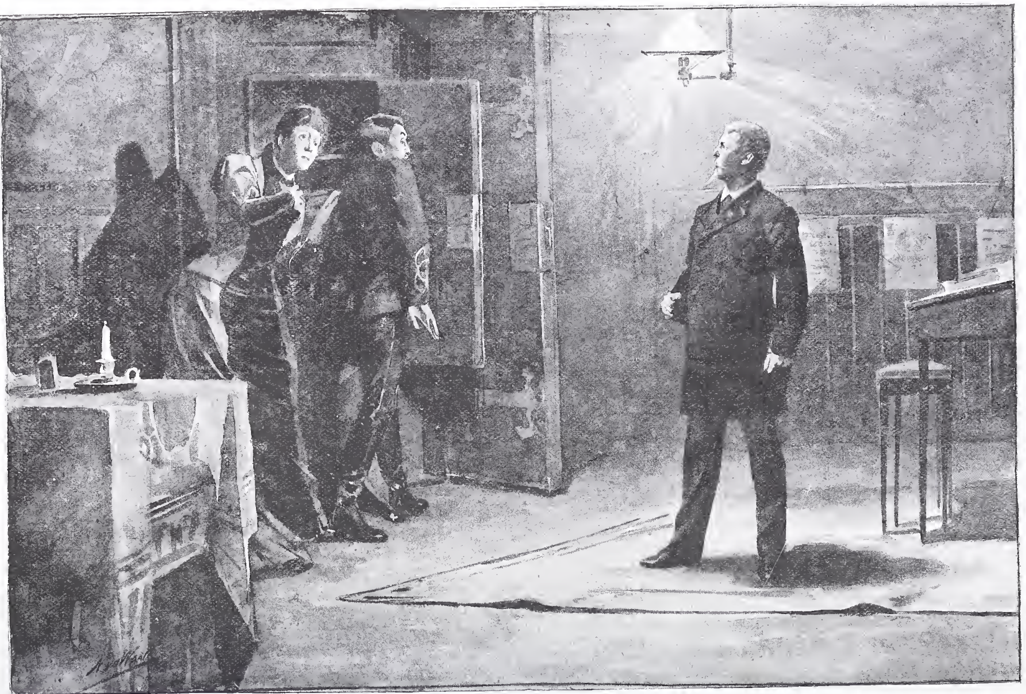
Hou je mond. (*Als versuft.*) O God, wat moet dat nu? wat moet dat nu?

KAREL (*doet een stap vooruit*).

Laat me u toch even zeggen....

HALMA (*vliegt ineens op en duwt hem terug*).

Zwijg schelm.... Daar is je plaats, bij je schande. En ik zocht buiten naar dieven!.... Zeg, moet ik nu mijn revolver halen en je neerschieten naast je helpster?....

Derde Bedrijf, vierde Tooneel.

MEVROUW (*zinkt neer op den stoel achter de tafel links; smeekend*):

Frits!

HALMA (*als in gedachten*).

Dat is dan het einde. Eerst konkelen en knoeien achter mijn rug, en dan samen mij bestelen. O, 't is gemeen, 't is gemeen!

KAREL.

Och mag ik even zeggen ....

HALMA.

Jij? .... wou jij wat zeggen? En wat wou jij vertellen? Misschien wel dat die brandkast gesloten is? Of dat je het maar eens voor de aardigheid geprobeerd hebt? Of zoo iets? Heb je alweer een sprookje verzonnen, om mij een rad voor de oogen te draaien, hê? Ik mocht gisteravond niet spreken van uitzuigen! Neen, 't is waar ook — ik had moeten zeggen ...

KAREL.

Pa, houd op!

HALMA (*schamper*).

Ben jij een officier — een man van eer — een verdediger van je vaderland? Je besteelt je vaderland! En was voor jou mijn eerlijke naam niet goed genoeg? Moest er de adellijke van je moeder bijgevoegd worden? Wel ja, waarom niet — voor de distinctie zeker! (*Tot zijn vrouw.*) Wel, baronesse Van Blaucate, is je zoon de traditiën van het geslacht getrouw?

MEVROUW (*smeekend*).

Halma, ik bid je ...

HALMA.

Vrouw, ben je dan gek geworden? Is het je doel mij geheel te vernietigen, mijn naam en betrekking? Heb ik je niet gisteren gezegd — Godbeter't, gisteren pas — hoe ik mijzelf niet meer ben, den laatsten tijd, hoe die tekorten.... (*Hij bezint zich opeens. Mevrouw verbergt haar gelaat achter haar zakdoek.*) Die tekorten! (*Hij gaat naar de tafel waar Mevrouw zit.*) Emma, heb jij de honderddertig gulden weggenomen? (*Mevrouw laat het hoofd nog dieper zinken.*) Zoo!! En natuurlijk om dien sinjeur te helpen! Natuurlijk! Dus je bent al vier maanden bezig met mij te bestelen, ofschoon je weet, dat het ons ruïneert. Daartoe wist hij je te krijgen.

KAREL.

Neen, pa, zoo is het niet.

HALMA.

Wel — is 't zóo niet? Jou geloof ik natuurlijk op je woord!

KAREL.

Neen — ik zweer het u — ik wist niet....

HALMA (*zich opwindend*).

Wel neen, jij wist het niet. Gooi jij nu maar alle schuld op je moeder. Die zal ze wel op zich nemen. Zeg eens, wat ben jij nu eigenlijk voor een sujet? Kun jij je iets lagers, iets infamers voorstellen dan een zoon, die zijn moeder weet over te halen om zijn vader te bestelen, of erger nog, te berooven van zijn goeden naam? Hoe noem je zulk een zoon, Karel Halma Van Blaucate? Hoe noem je hem? Komaan, ik zal je helpen, een sch.... sch.... schelm, schurk, schoelje, kies maar. (*Hij gaat weer zitten met het hoofd tusschen de handen.*) 't Is verschrikkelijk! En die vrouw heb ik nooit éen oogenblik gewantrouwd, altijd vertrouwd en geloofd. En die vrouw is zijn medeplichtige! O, jullie hebt me vernietigd! (*Zwijgt eenige oogenblikken. De piano klinkt wat sterker. Hij kijkt omhoog.*) Arme, arme Anna! (*Hij staat op, gaat naar de tafel waar zijn vrouw zit. Met gedwongen kalmte:*) Vrouw, zeg me, waarom heb je het gedaan? Ik begrijp het niet, ik kan het niet begrijpen. Heeft de jongen je dan krankzinnig gemaakt? Zie je dan niet, dat je ons allemaal in 't verderf stort? Komaan: ik eisch een verklaring.

KAREL.

Papa laat ik u ....

HALMA (*koel afwijzend*).

Neen, jij niet, je moeder moet spreken. Haar heb ik het meest vertrouwd. Zij is de schuldigste. Zij heeft de sleutels afgegeven: zij zal mij zeggen waarom.

MEVROUW (*met gedwongen kalmte, op doffen toon*).

Ik zal spreken, als je mij de gelegenheid geeft. Maar je hebt mij voortdurend het zwijgen opgelegd.

HALMA.

Spreek.

MEVROUW.

Ik heb hem de sleutels gegeven, om hem te redden.

HALMA.

En mij te verderven!

MEVROUW.

Neen. Hij moest geld hebben. Voor éen dag maar. Dan zal mijn broer helpen. Karel moest geld hebben. Morgen voor éen uur moet hij betalen. Je hebt het telegram gezien.

HALMA.

Maar wat — waarvoor dan?

MEVROUW.

Karel heeft een eereschuld. Als hij niet betaalt vóór den vastgestelden tijd is hij verloren. Dan kan hij niet in dienst blijven. Hij heeft je dringend gevraagd en ik ook, maar je wilde niet helpen, je wilde niet eens naar mij luisteren. En daarom hebben wij, ten einde raad....

HALMA.

Je maar zelf geholpen — ja! (*Tot Karel*) Maar waarom heb je mij gisterenavond niet gezegd, dat het zóo erg was?

KAREL.

Ik durfde niet.

HALMA.

Maar je durft wel stelen.

KAREL.

't Is geen stelen! Morgen-avond hadt u alles teruggehad. Oom Karel komt morgen-namiddag thuis. Hij zal mij zeker helpen.

HALMA (*op doffen toon*).

Wat heb je voor schuld?

KAREL (*aarzelend*).

Speel.... schuld....

HALMA (*met nadruk*).

Dus voor speelschuld.... en dat noem jij eereschuld?.... Schandeschuld is het! En daarvoor moest Rijksgeld....

KAREL.

Ik wist geen raad meer. De pretentie komt waarschijnlijk direct in de courant, als het geld er morgen vóor éenen niet is. Daarbij — ik heb mijn woord van eer gegeven. Betaal ik niet, dan ben ik verloren.

MEVROUW.

Dan is hij eerloos.

HALMA (*wischt zich met zijn zakdoek het voorhoofd, en kijkt eenige oogenblikken met strakken blik voor zich; tot Karel:*

Als het geld er niet is — vóor éen uur morgen — dan ben jij —?

KAREL (*op doffen toon*).

Ja, pa.

HALMA.

Dan kun je niet in dienst blijven?

KAREL (*a. v*).

Neen, pa.

HALMA (*met moeite*).

En hoeveel.... is het?

KAREL.

Zeven.... honderd.

HALMA.

Zoo — zevenhonderd. (*Hij gaat eenige oogenblikken met het hoofd in de hand zitten, blijkbaar in tweestrijd. Dan staat hij op en gaat naar de brandkast.*) Dan moet het er zijn.

MEVROUW (*vol verbazing*).

Frits!

HALMA. (*Neemt zijn portefeuille uit de brandkast en wijst Karel den stoel van Bracht.*)

Ga daar zitten. (*Geeft hem een enveloppe.*) Schrijf het adres.

KAREL (*verbaasd*).

Papa, u wil dus?...

HALMA (*op strakken toon*).

Het geld geven, — ik bedoel nemen, — ja, dat wil ik. Dat wil ik nu zelf doen. (*Met nadruk.*) Een officier van het Nederlandsche leger mag niet eerloos worden. Dat gedoog ik niet. (*Met aandoening.*) Daarvoor heb ik dat leger nog te lief. (*Op koelen toon tot Karel.*) Heb je 't adres klaar?

KAREL (*schrijvend*).

Ja, pa.

HALMA.

Zet er op aangegeven waarde: zevenhonderd gulden.

KAREL (*schrijft; dan:*)

't Is klaar, pa.

HALMA. (*Heeft zijn portefeuille geopend aan de tafel, waar zijn vrouw zit, en neemt er drie biljetten uit. Gaat naar Karel en reikt hem de biljetten één voor één toe. Zijn hand beeft.*)

Eén van driehonderd. Eén van tweehonderd. Nog één van tweehonderd. Noteer de nummers.

KAREL (*ziet hem verbaasd aan en neemt weifelend de biljetten*).

Ik — ik — dank u, pa. (*Hij schrijft de nummers op, terwijl Halma met strakken blik gaat zitten, en Mevrouw vader en zoon met onrust gadeslaat. De muziek duidelijk hoorbaar. Karel schrijft gauw een paar woorden op een stukje papier, en sluit het geld daarmee in de enveloppe.*)

HALMA (*staat op en steekt een kaars aan*).

Ziezoo — hier is lak en een cachet. Nu zegelen. (*Na een oogenblik zwijgen*) Je hebt nog net tijd voor de post. Stuur ook een telegram, dat het geld afgezonden is. Ga nu.

KAREL. (*Staat op met den brief in de hand en gaat naar hem toe.*)

O pa, ik dank u!

HALMA (*hoog ernstig*).

Je moogt mij niet bedanken: het is m ij n geld niet. Maar denk er aan, dat het de laatste, de allerlaatste keer is, dat ik je helpen kan.

KAREL.

Natuurlijk, pa! (*Links af.*)

ZESDE TOONEEL.

HALMA. MEVROUW.

MEVROUW (*naar hem toegaand*).

O man, ik dank je, ik dank je!

HALMA (*ziet haar strak aan*).

Wat dacht je dan, dat ik Karels carrière zou laten vernietigen, zoo lang er nog één redmiddel overbleef? (*Hoofdschuddend.*) 't Was wel het uiterste!

MEVROUW.

Ik wist niet, wat ik denken moest, toen ik je naar de brandkast zag gaan. Maar o, ik ben je nu zoo dankbaar, ik ben zoo gelukkig dat alles....

HALMA (*met veel nadruk*).

Zoo — ben jij zoo dankbaar? Ben jij zoo gelukkig, terwijl ik mijn toevlucht heb moeten nemen tot het gemeenste, wat er is; terwijl ik mijn hand heb moeten slaan aan geld, dat mij niet toekomt, erger nog, dat mij toevertrouwd is!

MEVROUW (*verbaasd*).

Maar God, Frits, wat wil je dan? Ik begrijp je niet meer!

HALMA (*bitter*).

Neen, je begrijpt me niet meer.... maar ik begrijp j o u nu geheel. Jij kunt een laagheid van mijn kant overstappen, zelfs je erin verheugen, als ze maar ten goede komt aan je troetelkind, aan je zoon. Trouwens — zelf heb je ook alles voor hem over gehad — ook het laagste...

MEVROUW (*zinkt op een stoel neer*).

O man, wat ben je hard!

HALMA.

Ben i k hard?.... En wat was j ij dan wel?

MEVROUW (*valt op haar knieën en legt haar handen op zijn arm*).

Vergeef me, vergeef me, Frits!.... O ik voel nu, hoe diep ik je gekrenkt heb, hoeveel verdriet ik je heb aangedaan, maar ik wist geen raad meer. Ik begreep, dat al mijn vragen of smeeken om geld mij niet meer helpen zou, en zijn carrière stond op 't spel. Vergeef me, man, spreek niet zoo verachtend tegen me — ik wil alles, alles doen, om het goed te maken.

HALMA (*richt haar op*).

Sta op, Emma. Lag het in m ij n macht je te vergeven, ik zou het doen. Maar het leven vergeeft niets, niets! Alle schuld wordt gestraft, — en zwaar!

MEVROUW (*gaat weer zitten op den stoel voor den grooten lessenaar*).

Ach, had ik maar nooit toegegeven.

HALMA.

Je d a a d is voor mij het minste. Maar dat je het hebt k u n n e n doen, dat je mij bij herhaling hebt k u n n e n bestelen, dat kom ik nooit te boven. Je hebt hier (*hij wijst op zijn borst*) iets vermoord. En nu is het daarbinnen zoo koud. — Misschien zou ik daar nog aan kunnen wennen, maar het andere.

MEVROUW (*met moeite*).

Wat — dan?

HALMA.

Mijn eigen vergrijp. Dat is voor mij het ergste. Luister eens. Eigenlijk heb ik al lang iets voelen naderen, zooals vanavond gebeurd is. Ik dacht niet, dat het zóo vreeselijk zijn zou, maar het kon niet uitblijven. Jij hebt alle liefde, die in je was, geconcentreerd al jaren lang op één punt, op je jongen. Schoot er voor mij of Anna iets over, dan was dat — een overschot, meer niet. — Hij was alles voor je, of liever, jij waart alles voor hem, want bederven en verwennen heeft hem tot egoïst gemaakt. Voor hem hadt jij alles over, en moest iedereen alles over hebben. Dit heeft je van mij vervreemd.

MEVROUW.

O neen, Frits!

HALMA (*gaat onder het spreken langzaam naar zijn plaats, en gaat zitten als hij uitgesproken heeft*).

Zeg niet neen. En daartegenover ben ik zwak geweest. O, ik heb ook schuld, ik wil mijzelf niet vrijpleiten. (*Somber.*) En schuld moet geboet worden. Maar ik heb toch getracht je zooveel mogelijk tegen te houden in je eerzucht; daardoor kwamen wij in botsing. En toen — schaarde jij je geheel aan z ij n zijde! Dat is de verklaring van wat den laatsten tijd gebeurd is. (*Blijft eenige oogenblikken zwijgend zitten, dan op eens heftiger.*) O, je daad van vanavond kan ik je vergeven, maar dat je ijdelheid onzen jongen zóo diep bedorven heeft, dat hij j o u de

sleutels durft vragen van mijn brandkast, dat hij die durft openen, daar jij bij bent — vrouw, dat kan niemand je vergeven, niemand!.... (*Somber.*) Nu heb ik alles gezegd.

MEVROUW (*snikkend*).

O God!... 't is vreeselijk. Kan ik dan niets, niets doen om het goed te maken. Niets?! Zeg maar wat je wilt.

HALMA.

Laat ons nu erover zwijgen. Ik wil liever niet meer spreken. Het is halfnegen, dadelijk komt Anna beneden. Ik moet nog iets schrijven. (*Hij neemt pen en papier en schrijft haastig eenige regels, vouwt dan het papier in een enveloppe en legt die op de tafel.*)

ZEVENDE TOONEEL.

De Vorigen. Karel.

(*Het pianospel is opgehouden.*)

KAREL.

Ziezoo, alles is in orde. Goddank. Ik kwam net op het nippertje. Wil *u* het reçu papa, of moet ik het houden?

HALMA (*antwoordt niet, staat op en ziet hem vast aan*).

Dus nu ben jij morgen niet eerloos?

KAREL.

Neen, papa.... en dat dank ik u. (*Gaat naar zijn vader en wil hem een hand geven.*)

HALMA (*neemt de hand niet*).

Maar nu ben ik het — en dat dank ik jou! (*Hij rukt het lintje uit zijn knoopsgat.*) Dit past niet langer op mijn borst. (*Een oogenblik stilte. Mevrouw is opgestaan en plaatst zich bij de tafel rechts. Karel staat bedremmeld. Halma legt het orde-teeken op zijn tafel, neemt den brief, luistert een oogenblik, en gaat na een langen blik op zijn vrouw en zoon, die hem niet durven aanzien, zwijgend de deur uit rechts.*)

KAREL.

Hebt u nog met pa gesproken?

MEVROUW (*moedeloos*).

Ja, Karel.

KAREL.

Zeg, ma, dat liep betrekkelijk nog goed af, ik had veel erger verwacht. Nu zijn we heelemaal uit den brand. En voor u is het toch ook maar beter, dat hij het wist van die honderddertig gulden. Vindt u niet?

MEVROUW.

O, zwijg er over.

KAREL.

Wat is 't nu weer? Zwijg er maar over?

MEVROUW.

Heb je dan niet gevoeld of gemerkt jongen, hoe diep verachtelijk papa ons vindt?

ACHTSTE TOONEEL.

De Vorigen. ANNA (*met een brief in de hand*).

ANNA.

Ma, begrijpt u dat? Ik heb net de juffrouw uitgelaten, en daar komt pa mij tegen in de gang, geeft mij een zoen en duwt mij dezen brief in de hand.

MEVROUW (*angstig*).

Dien brief?

ANNA.

Ja, en pa zei: dien moet je ma en Karel even voorlezen: zij zijn op 't kantoor. Maar wat is er gebeurd? U hebt tranen in de oogen. Wat is er toch?

MEVROUW.

Niets, niets, kind. Maar die brief...

KAREL.

Je maakt ons nieuwsgierig, zusje. Lees eens gauw.

ANNA (*maakt den brief open*). (*Leest:*)

„Lief kind. Ik moet je een groot verdriet doen, maar ik kan niet anders. Ik ben slecht geweest. Geld van het Rijk heb ik gebruikt voor mijzelf. Uw oom zal u allen wel helpen, maar ik kan niets van hem aannemen. Karel heeft vanmorgen mij den weg gewezen: ik moet doen, wat de oude heer Dutoit niet deed. Als het kan, denk in liefde aan je ongelukkigen vader."

O, mama, wat beteekent dat?! (*Men hoort een schot.*)

MEVROUW.

O God, dat is hiernaast. Frits! Frits!! (*Zakt ineen.*)

KAREL (*slaat zich voor 't voorhoofd en snelt naar de deur*).

Vader!.... (*Anna staat versuft te kijken.*)

Het scherm valt.

E I N D E.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

De wijsgeer van Jasnaia Poliana heeft op nieuw gesproken, of liever men heeft een nog onvertaald brok zijner wijsbegeerte nu eerst in het Duitsch overgebracht. Graaf Leo Tolstoï heeft een vermaarden naam door geheel Europa. Er wordt gelet op alles, wat hij zegt. Zelfs de Kreutzersonate (1889) en het Nachwort zur Kreutzersonate (1890) hebben nog niet algemeen de overtuiging kunnen vestigen, dat te groote dweepzucht had gevoerd tot razernij.

Het is geen mirakel, dat Tolstoï juist in onze dagen weder in de mode is gekomen. De auteur van Oorlog en Vrede, van Anna Karanina, heeft zijn eersten bloeitijd gehad tusschen 1864 en 1877. Toen loofde hem ieder als den grootsten Russischen romanschrijver, toen haastte zich heel Europa zijne beide meesterstukken te vertalen. Het bericht, dat hij met een moejik, Sioetajew, eene nieuwe secte had gesticht, en onder zijne eigene kleine boeren als een der minsten in een moejikskiel rondliep, vast besloten zijn arbeid als kunstenaar voor goed te staken, maakte een zeer onaangenamen indruk op zijne lezers.

Langzaam kwamen nu in de periode van 1884 tot heden zijne wijsgeerige-godsdienstige vlugschriften, naar het Russisch handschrift in het Duitsch, Fransch en Engelsch vertaald. Geen Russisch uitgever durfde den oorspronkelijken tekst aan, daar die met het veto der orthodoxe kerk was getroffen. Een nieuwe kring van bewonderaars en geestverwanten vormde zich weldra buiten zijn vaderland. Het gold thans den dwependen profeet en nederigen apostel, die zich bij de ellendigen en lijdenden, bij de miskenden en verdrukten aansloot, om met eenige stellingen uit de Bergrede, enkele spreuken uit de wijsheid der Boeddhisten, en sommige grondbeginselen uit de philosophie der Nihilisten, een volkomen modern evangelie aan de Russische pariaas dezer eeuw te prediken. Het aantrekkelijke van Tolstoï's wijsgeerige strijdschriften school in de sombere, mystieke muziek, die geheimzinnig klonk uit iederen volzin. Juist hierin ligt de mysterieuze aantrekkingskracht van een schrijver als Tolstoï. De mystiek is sedert 1880 een modeartikel — het staat dus goed met Tolstoï iets aan mystiek te doen.

Er ligt geene overdrijving in de bewering, dat de mystiek in de mode is. Het grootste deel der beschaafde geesten in Europa volgde na 1850 den breeden stroom van het positivisme en intellectualisme. De wetenschap kwam en komt tot de schitterendste overwinningen door de empirisch-experimenteele methode van onderzoek. De tegenstanders van deze methode hebben nimmer gezwegen, en hartverscheurende kreten aangeheven over den eerlang te verwachten ondergang van Kerk en Staat. Vandaar dat —

de zucht tot bedilling en omverwerping van het bestaande medehelpende — er juist in de laatste lustra dezer eeuw vrij wat mystieke wimpels van vrij wat openbare en bijzondere gebouwen zijn uitgestoken. Van de meeste kerktorens wappert deze standaard, enkele staatsgebouwen staken te avond of te morgen al mede de mystieke vlag uit, en hier en daar verrezen zelfs kleine kunsttempels, die zich koesteren in de kronkelingen van hun vuilgrauwen mystieken wimpel.

Men mag dus van Tolstoï spreken, die in de wereld der godsdienstig-wijsgeerige gedachte een geduchte voorstander is van de modernste mystiek, die ook buiten zijn vaderland tal van harten en hoofden op het levendigst heeft getroffen. Uit Berlijn verschijnt reeds de tweede druk van: Graf Leo Tolstoï. Ernste Gedanken über Staat und Kirche. Aus dem russischen Manuscript übersetzt (1891). In een Vorwort meldt men ons, dat deze brochure tot aanvulling der wijsgeerige geschriften van Tolstoï moet dienen, dat de tekst reeds in 1886 geschreven werd, dat er maar twee hectographische afschriften van bestonden. De vertaler waarschuwt er voor, dat men de denkbeelden van den nieuwen profeet over God, Christendom en religie in het algemeen wel scherp onderscheiden moet van zijne critiek over de Russische kerk in hare tegenwoordige gestalte.

En nu begint Graaf Tolstoï met de verklaring: Alleen het Geloof geeft kracht tot Leven — geeft het Leven een zin. Ieder mensch vindt het geloof, als hij leeft — de mensch zonder geloof sterft. Bij dit geloof heeft de mensch nog iets anders noodig: de vruchten van den arbeid der geheele historische menschheid — door Tolstoï de openbaring genoemd.

De meening van onzen wijsgeer is niet zoo duister, als zij schijnt. De openbaring is het licht, dat vooral door godsdienstige denkers ten behoeve van het Geloof is ontstoken. Al de denkers, die over de raadselen der wereld, van het leven en den dood, hebben nagedacht, al de profeten, die eene formule tot oplossing dier wereldraadselen hebben gevonden, en op grond dier formule een nieuwen godsdienst hebben gesticht, dragen bij tot den schat der historische openbaring. Ons geloof moet steunen op de vereenigde som dier oplossingen en verklaringen. Wij vinden het geloof in onzen God door de bloem der godsdienstige bespiegeling van alle volken en alle tijden tot de onze te maken. De slotsom is, elk mensch heeft het geloof in God noodig, om het leven te begrijpen, gesteund door den geheelen geestesarbeid der historische menschheid, om dit geloof te verklaren, als openbaring.

Doch er zijn menschen opgestaan, die hun uiterste best gedaan hebben, om dezen of genen vorm dier openbaring als de alleen geldende aan de geheele menschheid op te dringen. Met dit doel bekampen zij ieder, die hunne meening niet deelt, te vuur en te zwaard. En hunne tegenstanders handelen op dezelfde wijze, alles ter dood veroordeelende, wat hunne bijzondere zienswijze niet aanneemt. Ieder beweert de volle waarheid te hebben ontdekt, en scheldt zijne tegenpartij voor leugenaar.

Het wekt onze verbazing, dat in dezen staat van zaken nog eenig geloof is overgebleven. Daar er evenwel steeds van verschillende zijden en op zeer verschillende wijze geloofd wordt, blijkt het, dat het geloof een zeer taai leven bezit. Daarom heeft Tolstoï de leer van het Christendom, het geloof der menschen, in wier midden hij leeft, in bijzonderheden onderzocht. De uitkomst van zijn onderzoek heeft hij neergelegd in een zijner vlugschriften, dat in het Fransch: Ma Religion en in het Duitsch: Worin besteht mein Glauben getiteld is.

Elk mensch heeft het geloof in God noodig, om te kunnen leven. Elk mensch verwerft zich eene voorstelling van zijne betrekking tot God. Deze voorstelling kan van zeer verschillenden aard zijn; de kern van het geloof blijft bij allen dezelfde. Hoe is het evenwel mogelijk, dat ik een ander zou willen dwingen, om mijne voorstelling omtrent mijne betrekking tot God voor de zijne te ruilen. Ieder mensch hecht aan zijn geloof als aan zijn leven. Hem dit geloof te ontnemen, en een ander geloof op te dringen, is even onmogelijk, als om hem het hart uit het lijf te rukken, en daarvoor een ander in de plaats te stellen.

Hieruit volgt, dat Tolstoï de wording van het geloof bij ieder individu als een levensproces beschouwt, dat door ieder mensch op zijne eigene wijze wordt doorleefd. Autoriteitsgeloof is geen geloof, en leidt ten doode. Autoriteitsgeloof is geen werkelijk geloof, maar geloofsbedrog. En juist dit geloofsbedrog is sedert eeuwen een factor van het gewone menschelijk leven geworden.

Waarin bestaat dit bedrog? Hoe hebben de bedriegers het aangelegd, ten einde de bedrogenen er niets van te doen merken? Het is niet noodig van andere godsdiensten dan van het Christendom te spreken — het Christendom is ons bekend, noodzakelijk en dierbaar. Het geloofsbedrog bij de Christenen berust op een uit de fantazie gegrepen begrip van: de kerk. Er is geen godloozer woord, geen godloozer begrip, dan het begrip: kerk. Geen begrip heeft meer kwaad gesticht, geen begrip is vijandiger aan de Christelijke idee, dan het begrip: kerk.

Het Grieksche woord 'Εκκλησια beteekent vergadering, maar in alle moderne talen houdt men 'Εκκλησια voor het „huis des gebeds". Het zijn de priesters, die voor 1500 jaren dit begrip: „huis des gebeds" noodig hadden, omdat zij dan konden zeggen: Alles wat de kerk zegt, is waarheid, en die niet aan de kerkleer gelooft, wordt uitgeworpen, verdoemd of gefolterd. De priesters hebben hunne interpretatie van het woord kerk pogen te redden, door te zeggen, de kerk is de vergadering van waarachtig geloovigen. Dit is eene ijdele uitspraak. Men kan evengoed zeggen, dat een orkest eene vergadering van waarachtige musici is. Het komt er hier maar op aan, wat onder waarachtige musici verstaan wordt. De theologie echter leert, dat een waarachtig geloovige degene is, die naar de voorschriften der kerk (vergadering) leeft, en dat men dus een waarachtig geloovige wordt door zich bij zekere groep van geloovigen aan te sluiten, hetgeen absurd is.

Het is verbazingwekkend, dat er altijd menschen gevonden worden, die

anderen menschen hun geloof willen opdringen. Men kan dit feit niet verklaren, door te zeggen, dat de metropolitaan van Kiew zakken met stroo laat vullen, en die heilige reliquiën noemt, omdat hij zijn jaarlijksch traktement van 30000 roebels wil verdienen. Er is een andere grond. De metropolitaan beroept zich op de geschiedenis, en zegt: De godsdienst heeft zichtbare vormen noodig. Zoolang de wereld bestaat, heeft men reliquiën van heiligen vereerd, en zoo ik niet voor het onderhoud dier reliquiën zorg, doet het een ander.

De Evangeliën leeren ons geheel andere dingen. Geene zichtbare Godsvereering werd door de stichters van het Christendom noodig geoordeeld; geene geloofsleer gepredikt. Reeds Paulus wijkt van dezen eenvoudigen grondslag af, en wil het Christendom als eene leer aan de wereld buiten Palestina verkondigen. Hoe langer hoe meer wordt van den oorspronkelijken eenvoud afgeweken. Na het Concilie van Nicaea wordt het begrip: kerk als de vergadering der waarachtig geloovigen verklaard, komen synoden, vereering der heiligen en der reliquiën zich aan de belijders van het Christendom opdringen. Door de hulp van Constantijn den Groote, later van Karel den Groote, werden honderdduizenden tot het Christendom gebracht, die van den geest des Christendoms niet het minst begrip hadden.

Op deze wijze ontstond het begrip en het feit van den christelijken staat. Zoo ook verschenen de vorsten bij de genade Gods, omdat de priesters noodig hadden het hoofdbeleid in handen te houden, wijl zij beweerden als plaatsvervangers van God den heiligen geest te bezitten. Een geloof nu, door staatsgeweld beschermd en met staatsgeweld opgedrongen, kan nooit het ware geloof zijn.

Ziedaar de hoofdinhoud van Tolstoï's allermerkwaardigst vlugschrift. Zijn afkeer van de kerk, zijn terugkeer tot het individuëele geloofsleven, herinneren zeer sterk aan de denkbeelden der Anabaptisten en der Quakers. Hij keert in hoofdzaak terug tot den leer van Jan van Leiden: alleen de Heilige Geest doet uitspraak in het geweten der individuën. Zijne vijandige houding tegenover de orthodoxe Russische staatskerk komt volkomen overeen met het negatieve beginsel, door Luther aangenomen tegenover Rome. Tolstoï's positief beginsel is zeer eenvoudig — het geloof in God is noodig om te leven, is het doel des levens, maar ieder individu moet door eigen kracht dat geloof verwerven. Geene autoriteit mag tusschenbeide komen. Geene kerk mag ons een geloof opdringen. Het geloof uit zich practisch in onze daden, ons leven getuigt, of wij waarachtig geloovigen zijn.

Het echte mystieke beginsel schuilt in de stelling, dat een mensch, geholpen door de openbaring — d. i. door den geestesarbeid der menschheid ter verklaring der raadselen dezer wereld — zichzelven zijn eigen geloof moet verwerven. Hoe zullen de arme Russische moejiks uit Toela dit woord van den meester opvatten? Zou het niet te vreezen zijn, dat de zoo diep geminachte autoriteit hier op nieuw in het woord van Tolstoï zelven zich met kracht zal doen gelden?

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

V.

Walewein door Mr. G. H. Betz met illustratiën van P. de Josselin de Jong. Leiden. *E. J. Brill*. (Zonder jaartal, 1890.)

'n Mooi, 'n heel mooi boek!

Dit zegt schier ieder, die dezen gemoderniseerden *Walewein* in handen neemt.

Voor eerst ontstaat dit vleiend oordeel door de fraaie uitmonstering van dit prachtwerk. De teekeningen van P. de Josselin de Jong verrassen door elegante vinding en meesterlijke uitvoering. Voor de détails van kostuum en wapenen had hier de kunstenaar de meeste vrijheid, schoon hij zich — en te recht — aan de voorstelling van den dichter hield.

Deze heeft van onzen Dietschen *Walewein* zijn uitgangspunt genomen. In het algemeen volgt hij den tekst door Penninc en Pieter Vostaert volrijmd, doch laat weg, wat hem minder behaagt, en lascht in, wat hij elders van *Walewein* vond. Mr. G. H. Betz heeft zijn epos geschreven in een klaren, bekoorlijken stijl. Zijne rijmlooze jambische verzenstroom glijdt als eene heldere, doorschijnende beek, glinsterend in de gulden morgenzon ons voorbij. Het vijfvoetig iambisch metrum eigent zich evengoed voor het drama als voor het heldendicht. Daarenboven heeft de poëet — die Tennyson tot zijn meester koos — in de schildering der bijzonderheden zich geheel oorspronkelijk getoond, hier en daar soms herinnerend aan den weelderigen dichterlijken toon van Hamerling's *Ahasver in Rom*.

Wat de samenstelling van zijn *Walewein* aangaat, heeft Mr. G. H. Betz zijne schepping met allerlei episoden verrijkt, waarvan onze Dietsche vinders niet hebben gedroomd. Zijn Walewein staat het dichtst bij den Gauvain van Chrestien de Troyes en den Gawain van Wolfram von Eschenbach en van Heinrich von dem Türlin. De eerste, de beroemde Fransche jongleur van Philips van den Elzass geeft Gauvain in zijn *Le Conte del Graal* (1175) bijna eene hoofdrol. De tweede doet in zijn *Parzival* (1215) hetzelfde, en de derde wijdt eene bijzondere voorkeur aan Gawain in zijne *Krone* (1250). De door deze drie reeds sterk geïdealiseerde Ghwalchmai uit de Bretonsche en Wallische overlevering wordt nu zeven eeuwen later nog veel meer gelouterd. Onze Nederlandsche maestro vermijdt alles, wat aan den eigenaardig Britsch-Kymrischen oorsprong der vertelling kan herinneren. De door Penninc en Pieter Vostaert verzierde wonderen der burcht van Koning Assentijn, de betooverde prins Roges, die in een vos was herschapen — dit alles wordt door hem verzwegen. Hij kiest slechts het dichterlijk-erotisch element uit de Walewein-traditie, en doet het herleven in moderne, nobele vormen.

Dat hij het ruw-realistische, zinnelijke uit Chrestien de Troyes en uit Heinrich von dem Türlin heeft vermeden, kan hem niet euvel worden geduid. Maar misschien zou het een punt van overweging kunnen uitmaken, of zijn Walewein niet wat al te elegant en al te week is voorgesteld, of het geheel vermijden van den hoogst karakteristieken toon der Wallisch-Bretonsche verhalen, uit het

Mabinogion, het Roode Boek van Hergest, niet een voornaam motief tot kunstgenot heeft onderdrukt. Zij, die van den dichter zouden willen vorderen, dat hij eene diep ingrijpende schildering der zielsaandoeningen van Walewein hadde gegeven, zouden daardoor hunne onbevoegdheid als beoordeelaars hebben bewezen. Walewein, hoe ook gemoderniseerd, kan nooit als een held uit een roman van Paul Bourget worden behandeld. Maar eene andere vraag is, of Mr. G. H. Betz in de détailteekening van personen en zaken, inzonderheid van wapenen en kasteelen, niet wat al te ver van het tijdvak: 1175—1250 — toen Chrestien de Troyes, Wolfram von Eschenbach, Heinrich von dem Türlin, Penninc en Pieter Vostaert den Keltischen Ghwalchmai humaniseerden, is afgeweken.

De ridders en jonkvrouwen uit dezen laatsten *Walewein* zijn gekleed als de tijdgenooten van Philips van Bourgondië en Jacoba van Beieren. Misschien heeft hier het voorbeeld van Tennyson invloed geoefend. Misschien mag ook de overweging gelden, dat het uiterst moeielijk zou zijn de ridders der Tafelrond in een volkomen juist historisch kostuum te doen optreden. De jongleurs en zangers der dertiende eeuw hebben reeds alles voor hunne hoorders en lezers gemoderniseerd. De eisch van een historisch kostuum werd er des te moeilijker door.

De *Walewein* van Mr. G. H. Betz is een edel en frisch kunstwerk, met grooten smaak geschreven, met grooten smaak geïllustreerd en met grooten smaak uitgegeven. Eene zoo goed geslaagde herinnering aan het dichterlijk leven der middeleeuwen is eene waarachtige verkwikking in onze van *fin-de-siècle*-bluf oververzadigde dagen.

***

Letterkundige Hommels. Oorspronkelijk blijspel door Maurits Smit. Almelo. *W. Hilarius Wz.*, 1891.

Idee, opzet, uitwerking, typeering der personen — alles is voortreffelijk geslaagd.

Over sommige opvattingen van Maurits Smit zou natuurlijk op verschillende wijze kunnen geoordeeld worden. Maar als geheel is dit blijspel een zeer geestig werk, in uiterst beschaafden stijl geschreven, waarvan het alleen te verwonderen is, dat het in druk verschijnt, voordat het op het tooneel vertoond werd. De satire van den auteur tast terstond het onverstandig dwepen met letteren en letterkunde aan. In het huisgezin van den heer Van Beveren treden twee letterkundige hommels op: 1° de vader van het gezin, vroeger koopman, nu de onbeholpen redacteur van het tijdschrift: *De Toekomst*, en 2°. zijne oudste dochter Betsy, „behept met de boekenziekte", als hare moeder het zeer *pot-au-feu* uitdrukt. Om te oordeelen met welke litteratuur Betsy dweept, doet de auteur haar de twee laatste juist gelezen regels herhalen:

„En in 't weebleekig grijzig licht
„Omhelst Maria Dovnovitch het teere,
[bleeke wicht."

Zoo laat de auteur elders, een jong letterkundige, die Hooguit genoemd wordt, eene beschrijving van een landschap geven, die tot eene zeer ongemeene soort van kunst behoort. Hooguit zegt: „Wij „hadden daar om ons en boven ons een „stuk blauw-grijzende lucht, zich in de „verte verliezend in breede, wegwillende „strepen, als rimpels en plooien in zacht „rood vleesch — neergekwakt in een „rossig licht van tintelende hoogheid — „opgetrokken boven breede stukken groen- „hard groen, hevig groen, uitgeurend in „een wazige, nooit zoo geziene wijde „vlakte, en midden in die vlakte eene „groote vrouwenfiguur van hoog op- „gaande ronding met de lompe, loopende „voeten zwaar naar beneden".

Het blijkt uit deze beide citaten zeer helder, dat Maurits Smit niet tot de impressionistische school in de letterkunde behoort. En dit is zeer heugelijk voor

Maurits Smit zelf — omdat impressionisme en letterkunde weinig met elkander te maken hebben. Wat voor een schilder levensquaestie is, *l'impression personelle*, heeft voor een letterkundig kunstenaar maar eene zijdelingsche waarde, want de schilder werkt met kleur en kleureffekt alleen, de auteur met de taal — dus met begrippen. De schilder is geboeid aan een enkel moment, de dichter beschikt over heele reeksen van momenten, zoodat deze laatste uit den aard der zaak handelingen, karakters, historie kan geven, waarbij de kleur — het levensbloed van den schilder — slechts eene ondergeschikte rol speelt.

Mejuffrouw Betsy en de heer Hooguit behooren dus tot eene nieuwe letterkundige school, die men de school der *précieux*, en der *précieuses ridicules* kan noemen. Zij streven beide naar kleuren klankeffekten, naar rijmknutselarijen, naar het *noch-nicht-dah-gewesene* van de grilligste en onmogelijkste woordkoppelingen. Deze school is reeds zoo oud, als de Alexandrijnsche in de Grieksche letteren. Zij is meestal eene litteratuur van epigonen, die in gekunstelde overpolijsting en miniatuur-mooiigheden hun heil zoeken. Zoo klonken de verzen van Marino, nadat Tasso en Guarini zwegen, zoo kwamen in Engeland de knutselaars met rijmen- en woordspelingen, nadat Shakspere, Spencer en Sidney gebloeid hadden, en het woord werd gegeven aan Donne, Carew, Suckling, Herrick, Quarles, Herbert en Babington.

Maurits Smit noemt deze lieden: *Letterkundige Hommels*, en stelt ze bloot aan de snerpendste slagen zijner tuchtroede. Betsy verkondigt, dat het huwelijk eene verouderde instelling is, maar kan geen kopje afwasschen zonder het te breken. Zij is niet geschapen voor zulke prozaïsche dingen, zegt zij, en laat zich kussen naar hartelust door haar geestverwant Hooguit, die een vrouwenbederver en een letterdief blijkt. Het schijnt mij, dat de blijspeldichter hier verder gaat, dan hij mocht. Hij laat den comischen toon varen, en wordt bijna tragisch. Ook gaat de satire hier te ver. De heer Hooguit moge meenen, dat kunst hooge passie is, en zich bezondigen aan ongenietbaar proza; hij behoeft daarom geen fatsoenlijk, jong meisje te bedriegen, en den roman van een ander te stelen. Dit een en ander is door de willekeur van den schrijver zoo vastgesteld, maar volgt niet logisch uit de gegevens van zijn blijspel.

De letterkundige hommels hadden alleen belachelijk, maar niet verachtelijk moeten worden voorgesteld. Vadius en Trissotin zijn bij Molière geene schurken, maar door en door vermakelijke figuren. Maurits Smit laat ten slotte den heer Hooguit tot de bekentenis komen van zijne schurkenstreken en tot de erkentenis, dat zijn geschrijf nooit eenige bijzondere kunstwaarde heeft bezeten. Beide feiten zijn hoogst onwaarschijnlijk. Mannen, als Hooguit, achten zich zelven feilloos, en hun geschrijf, als onbevlekt ontvangen, hemelsche kunst. De auteur is door overdrijving in een valschen toon geraakt.

* *
*

Uit het leven van een tuchthuisboef door Willem van Leer. (*Warendorf's Novellen-Bibliotheek*, N°. 12, zonder jaartal, 1891.)

Indien de prijs van dit boekje (10 cents) tevens de waardemeter van den letterkundigen inhoud ware, zou men niet veel mogen verwachten. En inderdaad deze novelle van den nog weinig bekenden schrijver is zeer zwak. De vertelling, de dialoog, de stijl, de karakterteekening — alles is beneden het middelmatige. Toch is dit verhaal in één opzicht belangrijk. De auteur heeft eene afzonderlijke studie gemaakt der boeventaal, zooals die te Leeuwarden in het tuchthuis gesproken wordt.

Men kan dus uit deze novelle leeren,

dat een „glimmerik" = diender is, dat „ouwe jongens" = volleerde dieven zijn, en dat voorts: een „sabberaar" = koevoet, een „nijf" = een mes, „grandig geklopt" = netjes gekleed, „knaken" = rijksdaalders, de „prinserij" = politie, de „smeerussen" = rechercheurs, een „ijzeren hein" = brandkast, een „snees" = opkooper van gestolen goed, „zuur worden" = in den val loopen, „vijftien zoune jaspenen" = vijftien jaren tuchthuisstraf, „spannen" = kijken, „foks malogemer" = goudsmidswinkel, de „neuriespiese" = herberg, „makkeren" = bedriegen, een „juter" = halve gulden, „de minste vorkies pikken" = het kortst gevangen zitten, een „rottenaar" = verrader, de „glimmende gajes" = dienders, „zes kloek legum" = zes pond brood, „gimme" = boter, „malogenen" = werken, „span immes" = luister goed, „kin" = ja, „gilleskrauter" = dief, die bij dag steelt, „fokse vemsteekers" = gouden ringen, „oksenaars" = horloges, „slangen" = kettingen, „klijfse speentjes" = zilveren knopjes, een „loense brommer" = koperen ketel en „een kloek met kuikens" = een stel koperen gewichten.

Reeds genoeg. Het is misschien niet zonder belang voor onze hoogstverdienstelijke redacteuren van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, om ook op het idioom der tuchthuisboeven te letten.

En zoo men naar een Nederlandsch schrijver mocht zoeken, die hun tot citaten in staat kan stellen, dan heeft de heer Willem van Leer daarvoor gezorgd.

*
* *

C. P. T. Bigot door Willem van Leer. 1860 1 *December* 1890. Amsterdam, *Abrahamson & Co.*, 1890.

Dit tweede werk van Willem van Leer overtreft zijne bovengenoemde novelle in alle opzichten. Het is een zeer leesbare bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche tooneelspeelkunst. Wij vernemen nu, dat de populaire acteur Bigot een zoon is van eene Fransche familie uit Beauvais, vroeger aanzienlijke lakenfabrikanten, die om hare legitimistische denkbeelden tijdens de Groote Revolutie in 1793 de vlucht nam naar Amsterdam.

Cornelis Pierre Thibault Bigot heeft in zijn persoon en zijn wijze van spreken nog zeer veel van zijn Franschen grootvader en vader behouden. Men weet nu, dat hij aanvankelijk op de drukkerij van den heer Van Gorkum het had gebracht tot Chef, maar dat zijne liefhebberij voor „rederijken" hem ten slotte eene toevlucht deed zoeken op het tooneel. Zijne lange lijdensjaren zijn hier uitvoerig verhaald. Nog in 1870 had Bigot met velerlei bezwaar en tegenspoed te worstelen.

De beste anecdote, door den schrijver dezer korte biographie medegedeeld, is de geschiedenis van een avond in 1870, toen Bigot in den Haag speelde onder directie van Valois, Jahn en Faubel. Een zijner kinderen was stervend — toch moest hij het publiek doen lachen. Zijne vrouw kwam hem achter de coulissen tijding brengen van zijn lijdend kind. Hij fluistert zacht, maar zoo, dat niemand het kan hooren: „Leeft Piet nog?" Dan „luidt het antwoord: „Ja, Bo (zoo noemt „ze hem) nog leeft de kleine Piet." Dan „speelt hij ongestoord den geheelen avond „voort. Maar is het stuk straks uit, dan „vliegt hij naar zijne woning en kust „zijn kleinen zieke op mond en wan„gen .... voor 't laatst. En morgenavond, „als het lijkje van zijn kind nog onge„kist ligt, en Peters zijn benefiet geeft, „is Bigot weer op de planken, en oogst „door woord en spel den dank van heel „'t publiek."

*
* *

Stilleven. (Vruchten), houtgravure naar de aquarel van Mevr. S. Mesdag—van Houten.

MEVROUW S. MESDAG—VAN HOUTEN,

DOOR

ANNA C. CROISET VAN DER KOP.

„De Goden verkoopen de beste dingen voor zweet en arbeit." Toen Joost van den Vondel „den 25sten van Grasmaent 1650" deze geloofsbelijdenis neêrschreef, was hij reeds in de gelegenheid geweest, de waarheid dier stelling proefondervindelijk te bewijzen.

„Zweet en arbeit", wie ze mogen schuwen, allerminst de hooge geesten, wien het gegeven is, een eigen beginsel voor te staan en met kracht van overtuiging daarvoor den strijd te ondernemen tegen onkunde, wanbegrip en overgeërfde gewoonte, in sleur ontaard.

„Des Lernens ist kein Ende" was de spreuk, die Robert Schumann dagelijks zijnen leerlingen voorhield; zij mocht als leuze gelden van de krachtige figuur, die arbeidt zoolang het dag is en de voelhorens uitsteekt naar alle kanten, of er bouwstof gevonden mocht worden ter hoo-

gere volmaking van geest en talent, Mevrouw S. Mesdag—van Houten.

Vondel wordt het ter eere nagegeven, dat hij op vijf en twintigjarigen leeftijd nog een begin maakte met het aanleeren van vreemde talen; Mevrouw Mesdag, den 23sten December 1834 te Groningen geboren, nam niet vóór 1870 voor het eerst het teekenpotlood in de hand. Niet uit luim, maar uit aandrang.

Jong getrouwd — sinds 23 April 1856, — gingen de eerste dertig jaren van haar leven voorbij als die van zoo menigeen. Wat er in haar sluimerde, zij was er zich in 't minst niet van bewust, al noemde hare omgeving haar ook: „niet als anderen", „buitengewoon". Wel kenmerkte haar van jongsaf eene sterke neiging tot denken en onbeschroomd doordenken. Doopsgezind en geloovig, vond zij evenwel in Busken Huët's „Brieven over den Bijbel" een nieuw gezichtspunt, verhelderd door den omgang met en de voorlichting van den scherpzinnigen theoloog, den Groningschen predikant Straatman. Schipperen was haar vreemd; zij voelde, dat één steen uit zijne voegen gelicht, het geheele gebouw moest doen ineenstorten, en met onverbiddelijke consequentie gaf zij prijs, wat hoogstens tijdelijk gered had kunnen worden.

Was het zoo in het godsdienstige, niet anders, waar het de toekomst betrof van den man, voor wiens werkkracht zij achting had en in wiens talent zij vertrouwen stelde, haar' echtgenoot. Zij was bereid, met hem vereenigd den kamp te bestaan, en onvermoeid stond zij hem ter zijde in het overkomen der hinderpalen, die hem den weg versperden; met hem zocht en dacht en studeerde zij. Voor haar zelf was deze studie de opwekking van het sluimerend talent. Geboren artiste, kwam het haar bovendien zeer ten goede, eerst te Oosterbeek, later vooral ook te Brussel in een' kring van begaafde kunstenaars te verkeeren. Haar begrip van kunst, op den tast af juist, werd er door bevestigd; de vage denkbeelden werden scherper omlijnd, zij wachtten slechts op belichaming.

Maar mocht zij al eene enkele maal voor zich zelve een potloodkrabbeltje op het papier hebben gebracht, de techniek der kunst was haar vreemd gebleven. Hier lag het groote bezwaar, haar doode punt; zou zij er ooit overheen komen? De vingers tintelden haar om de teekenstift, het penseel ter hand te nemen; maar zij had de macht niet, eene behoorlijke lijn te zetten.

Diep gevoelde zij het: „bij trappen klimt men eenen toren op, en niet zonder trappen, tenzij met gevaer van den hals te breeken." Daarom liet ook zij zich „de beginsels, die altijt moeielijk vallen, niet verdrieten." Reeds in Den Haag gevestigd, zag zij er, ofschoon de dertig voorbij, niet tegen op, teekenles te gaan nemen bij den vriend van den huize, d'Arnaud Gerkens.

Allerlei voorwerpen zocht zij in potlood, krijt of waterverf weer te geven

met eene juistheid en nauwgezetheid, die een welsprekend pleit houden voor den hoogen ernst van het streven, dat er aan ten grondslag lag. Het was niet een beginnen; 't was een inhalen van verloren uren. Het werktuiglijke van het doen was bij deze beginnende kunstenares de vrucht van het denken; wat de meesten mechanisch leeren, kostte haar inspanning, was haar eene worsteling. Hoe zuiverder en sterker de inwendige drang was, waarmee zij de

teekenstift ter hand nam, des te drukkender was het gevoel van onmacht tegenover den vorm, des te beklemmender de vreeze, of zij wel ooit naar waarde uiting zou kunnen geven aan wat haar steeds duidelijker als ideaal voor oogen stond.

Met vasten wil en zeldzame energie ging zij af op haar doel, zich oefenend, zoekend, arbeidend. De voorwerpen, eerst afzonderlijk bestudeerd en geteekend, werden vereenigd tot kleine stillevens; vruchten, bloemen kwamen aan de beurt; nu en dan ook werd er naar een model geteekend; en opmerkenswaardig is het, hoe juist het karakter der dingen werd getroffen.

Al heel spoedig, in 1871, werd een begin gemaakt met het schilderen met olieverf. Een paar studies van Scheveningen waren de eerste. Verder werd van alles aangegrepen, als grondslag van studie genomen: bladen en struiken uit den tuin; van alle boomsoorten, eik, beuk, eschdoorn, kastanje, een' tak, met en zonder bloesem, om aard en karakter van iedere plant te kennen en te begrijpen; Delftsche vazen en koperen potten, die, met bloemen of takken, tot stillevens werden. Een niet minder dankbaar, maar moeilijk sujet was de hond, de groote Newfoundlander. Levensgroot en staande werd Nero op het doek gebracht, met eene vastheid van lijn, die van een krachtig oorspronkelijk talent spreekt. Eene andere studie werd er gemaakt van zijn' kop, den zwarten, die karakteristiek is weergegeven en fraai afkomt van den witten achtergrond. 1)

Den zomer van 1871 en volgende jaren maakte Mevrouw Mesdag zich ook ten nutte, om veel buiten in de vrije natuur te werken. De Scheveningsche Boschjes en het met boomen en opgaand hout begroeide duinterrein achter de villa Plantlust aan den Scheveningschen Weg, waar later een klein atelier voor haar werd gebouwd 2), leverde een ruim veld van arbeid op. Meestal was het samen met de van nature begaafde Henriëtte Lindo, dat Mevrouw Mesdag buiten studeerde; wederzijdsch en wederkeerig was de invloed der beide schilderessen; en eene hulde aan het talent der eerste mag het heeten, als wij vernemen, hoe gaarne de laatste erkent, door het samenwerken met Juffrouw Lindo veel geleerd te hebben.

Een kenmerkende trek is het van het zelfbewuste individuëele in de hoogere geesten onder ons, menschen, dat zij niet alleen het talent naast zich dulden en waardeeren, maar ook gaarne met de jongere krachten een eindweegs medeleven. Vondel was negen en zeventig jaar oud, toen hij Antonides van der Goes kwam aanmoedigen, door een paar regels uit het treurspel van den twintigjarige over te nemen voor eigen drama; en Mr. Willem Bilderdijk een eind in de vijftig, toen hij het genie van den zeventienjarigen Da Costa kweekte; Rembrandt vereenigde eene geheel reeks jonge kunstenaars om zich, zonder vreeze voor betimmering zijns lichts. En zoo is dit het kenmerkende mede van het geniale in den kunstenaar en de kunstenares, dat het verheft en opheft wie eveneens de schoonheid dienen. Niet anders is het met Mevrouw Mesdag en de jongeren, die met haar werken. Hebben dezen veel aan haar te

1) Aanwezig in het museum Mesdag.

2) Nu verplaatst naar een der hoogste duinen van de villa Duinauwe.

danken, niet minder gaarne erkent zij de waarde van den omgang met wie door oorspronkelijke opvatting en ernstig streven, door zoeken en studeeren, haar steeds opnieuw tot nadenken stemmen; eigen begrippen aan andere opvattingen doen toetsen. Haar geoefende smaak wordt aldus nog meer verfijnd; hare ideeën worden er nog lichtender door. En niet op het gebied van schilderkunst alleen. Evenals Vondel „kennisse van verscheide wetenschappen" onmisbaar achtte, „om zijn werk naar den eisch uit te voeren", is ook zij er van doordrongen, dat weinig haar' arbeid meer ten goede komt dan uitgebreide kennis op velerlei gebied. Vandaar, dat zij niets beneden hare aandacht rekent om er over na te denken; dat ook zij „ieder meester in zijn kunste en ambacht" gelooft; dat zij muziek tracht te begrijpen, op de hoogte is van de moderne letterkunde, en de dichter aan een woord van lof uit haar' mond waarde hecht.

In de zomermaanden van 1872 brachten Mesdag en zijne vrouw

verscheidene weken door te Vries in Drente. Hier, te midden van de dichterlijke Drentsche heide, was gelegenheid tot studeeren bij uitnemendheid. De schaapskooi, de schapen zelf, de schuur, de voorwerpen in de schuur, de landelijke figuurtjes, zij werden alle afzonderlijk geschetst, geteekend of op het doek gebracht, niet om ze zelf als sujetten te gebruiken, maar om ze als stoffage te doen dienen in het landschap.

De geheimzinnige poëzie der heide bovenal boeide Mevrouw Mesdag en maakte een' onuitwischbaren indruk op haar. Verre van de beschaving met hare zucht om alles effen en eenvormig te maken, is op de onafzienbare heide de mensch en zijne woning, het dier en zijne legerplaats in harmonie met den bodem, met heel de omgeving. Wat de artiste zocht in hare kunst, wat haar als hoogste kunstuiting voor oogen stond, hier, op de Drentsche heidevelden, voelde zij er de bekoring van over haar komen, voelde zij zich geïnspireerd tot haar ideaal: een gedicht in lijnen en kleuren; een lied zonder woorden. Met liefde bestudeerde zij de golvingen van het terrein, dat zich tot in het oneindige uitstrekt, en waarvan zij de stille, eenvoudige poëzie begreep. Tal van studies nam zij er van, waaruit reeds dezelfde aspiraties spreken, die haar later onderscheidden. Nu eens is het haar daarbij in 't bijzonder om de lijn, dan om het schitterende lichteffect of om de oppositie van den grond tegen de lucht te doen. In hare woning teruggekeerd, trachtte zij van die studies schilderijen te maken: heide en veentjes; en er zijn er bij, die onder het schoonste behooren, dat zij heeft voortgebracht.

Twee, drie jaar lang bleef Drente voor den zomer het aantrekkingspunt, waar de indrukken van de natuur verfrischt en verlevendigd werden. In latere jaren waren het de heidestreken der Veluwe: Putten, Bennekom, Ede, Beekhuizen, waar de schilderes heentoog, om nieuwe impressies in zich op te nemen. Wie, die zich voor hare kunst interesseert, kent ze niet, de tintelende roggeveldjes; de gouden hooibergen tegen eene felle blauwe lucht; de opgebonden korenschoven in stemming; de hutjes van Putten met de lage rieten daken, waaruit even de rookvanger te voorschijn komt, de grijze muurtjes en den lagen ingang, waar het gele zandpad heenleidt. Op allerlei wijzen werden deze door haar weêrgegeven; telkens weêr vormden zij het motief tot eene of andere dichterlijke bladzijde. Hier komt de primitieve woonste uit tegen eene blauwgrijze regenlucht, waar het zilveren licht doorheenbreekt, en waarin zich ver in het eindelooze verschiet de lijnen der bruine heide oplossen; daar teekent zij zich scherp en donker af tegen een schitterend lichteffect; elders is zij met geheimzinnigheid omhuld in het late avonduur, als langzaam de dampen omhoogstijgen, die den voorwerpen hunne vaste omlijsting doet verliezen. Vaak werpt dan de maan haar phantastisch schijnsel over het geheel en wordt er eene kunstschepping ge-

boren, zooals die, welke op dit oogenblik te Berlijn ter expositie is gesteld. De maan breekt door de wolken en spreidt haar' stillen glans over de grijze schaapskooi, binnen wier geopende deur de laatste der kudde ingaan ter

ruste. Eene golvende beweging is er in de schapen, die met gebogen kop elkander verdringen om de beschutte legerstede weêr te vinden, eene gelijkmatige in het figuurtje der herderin, die eveneens in gebogen houding en op haar schoffeltje steunend, mede voortgaat naar de donkere opening der

kooi, begin en einde harer dagtaak. Haar blauwe rokje verhoogt even het zilverig blauwe licht der maan. Harmonieus stemmen kleur en lijn samen tot een geheel vol mysterie en poëzie:

« Was von Menschen nicht gewusst,
Oder nicht bedacht,
Durch das Labyrinth der Brust,
Wandelt in der nacht. »

Eene geheel andere is de stemming van het groote doek in het Panorama Mesdag: de beide hutten met de opgebonden korenschoven er naast, die donker van toon zijn tegen de warme gele lucht, door de ondergaande zon in gloed gezet: eene machtige kleurensymphonie.

Veelal is het Mevrouw Mesdag alleen om de heide zelve te doen. Niets dan een brok heide, waardoor zich de mulle zandweg heenbuigt, in wiens met water gevulde diepe wagensporen de blauwgrijze lucht weêrkaatst, terwijl tegen het doorbrekende licht aan den horizon een paar eenzame boomen zich afteekenen, geeft een klein dichterlijk geheel, eene schets, die in 1889 aanwezig was op de tentoonstelling van H. W. Mesdag en S. Mesdag—van Houten, eerst in het Panorama te Amsterdam, later in de zaal van Pulchri Studio te 's-Gravenhage.

Maar ook tot groote, doorwerkte schilderijen heeft de heide de kunstenares geïnspireerd. Van Beekhuizen dateert een groot landschap met ondergaande zon. Roodbruin gloeit de heidegrond met de gele zandstuivingen er tusschen. Links op den achtergond verheffen zich donkere bosschen, terwijl in het midden de geelroode zon ter kimme neigt en eene gevoelige lijn rechts den horizon aangeeft. Eene machtige conceptie is het, vol kracht, ruimte en gloed.

Waar de indruk diep gevoeld is, daar is de artiste 't welsprekendst. Aan

In het Bosch. reproductie naar de aquarel van Mevr. S. Mesdag—van Houten.

het station te Ede vertoevende, vanwaar men het volle gezicht heeft op de heide, kreeg zij eene impressie, die haar boeide en niet wilde loslaten. In een paar lijnen werd er eene kleine schets van genomen, die thuis als motief diende voor een fraai kunstgeheel. De warme bruine heide is met paarsen gloed overgoten. Ver op den achtergrond rijzen de slanke stammen der dennen omhoog, wier donkere kruinen nog donkerder uitkomen tegen het schitterende licht, dat door de effen grijze lucht heenbreekt. Alle elementen zijn in harmonie en werken samen om den gewilden eindindruk teweeg te brengen. Kracht en rustige grootheid spreekt uit het geheel en brengt ons onder de impressie, door de artiste gewild.

Met de „hutten bij ondergaande zon", werd „de heide van Ede" op de internationale tentoonstelling te Parijs in 1889 geëxposeerd en met brons bekroond. Over enkele weken zullen zij met verscheidene andere doeken ter bezichtiging worden gesteld in het Panorama te 's-Gravenhage, waar eene der benedenzalen uitsluitend voor Mevrouw Mesdag's doeken wordt ingericht.

Na de Drentsche heidestudies was het een tijdlang voornamelijk het stilleven, waarop de schilderes zich toelegde, het stilleven in olieverf en waterverf. De aquarellen werden geregeld tentoongesteld op de jaarlijksche exposities der Teekenmaatschappij, waar Mevrouw Mesdag bij voorkeur ieder jaar hare waterverven heenzendt en waar zij veel succès hadden. Al

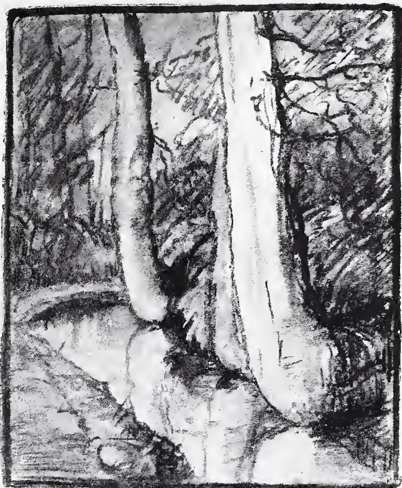
dadelijk kwamen twee hoofdeigenschappen aan 't licht: gevoel voor kleur en eene eigenaardige, individueele opvatting van het stilleven. Waterverf leent zich bijzonder voor kleurimpressies. Zij heeft niet de kracht van olieverf, maar is uitnemend geschikt tot het weêrgeven van het doorschijnende van glas en druiven b. v., het warme coloriet van pruimen en donzige

perziken, den goudgloed van peren en meloenen. Vrij en los wilde Verhulst het muziekstuk gespeeld hebben; vrij en los wil het penseel gehanteerd wezen voor de aquarel. Onbetwist was al spoedig hierin Mevrouw Mesdag's meesterschap. Hare vruchten, sappig en rijk van kleur, boeiden het oog. En niet in waterverf alleen. Hare goudgele citroenen en krachtig generfde meloenen in olieverf spraken ieder toe en in die mate, dat velen in Mevrouw Mesdag niet slechts de schilderes van meloenen en citroenen bij uitnemendheid, maar zelfs bij uitsluiting zagen. De tentoonstelling in Pulchri's zaal heeft daarop voor de menigte een ander licht geworpen, dat meer en meer zal doordringen, als het Panorama geopend zal wezen. Waarin haar meesterschap ook wordt erkend, is in het weêrgeven van metalen, rood en geel koper, oud brons, waarin zij den glans, den warmen gloed en de vastheid zoo mooi weet te brengen. Dat zij in het stilleven een nieuw accoord heeft aangeslagen, wordt meer gevoeld dan uitgesproken. Voor haar is het stilleven niet een eerste stap op de baan der kunst; naar hare meening kan ook dat de hoogste kunstuitdrukking zijn, het ideaal der kunst vertegenwoordigen. In het museum Mesdag hangt een stilleven van Millet: een bruine aarden pot, koolrapen, een grof broodmes, eene witte steenen kom met tinnen vorken en lepels, voorwerpen, die ons op zich zelf koud laten, maar tot een zoo fraai geheel zijn verbonden, welsprekend in zijne sobere kracht, dat het ons boeit als ondanks ons zelf. Het is er mede als, naar Huët's uitdrukking, met de straatdeunen, waarvan de middeleeuwsche componisten kerkzangen maakten. Zoo kunnen in zich zelf onaantrekkelijke dingen eene idée van schoonheid geboren doen worden, alleen door de macht van den kunstenaar.

Zijn in Millet's stilleven de voorwerpen nog met blijkbare voorliefde geschilderd en bijeengebracht, anders is het met de stillevens van Mevrouw Mesdag. Om het nauwkeurig namaken of weêrgeven van het voorwerp is het haar niet in het bijzonder te doen; als in hare andere doeken zoekt zij ook in het stilleven het lied, het gedicht. Compositie, lijn en kleur, alles moet daartoe samenwerken. Treft haar de goudgloed of de zilverglans van uien, zij zal ze met dezelfde bezieling tot een kunstgeheel omscheppen als rozen of chrysantemums. Wordt zij aangetrokken door de stemming van een paar witte tulpen in een Japansch bronzen potje of door de warmte van gouden zonnebloemen in eene groote bronzen vaas, zij laat de schijnbaar tegenstrijdige elementen zich oplossen in eene hoogere eenheid en maakt er eene boeiende schilderij van. Te moeilijker is dit, ook voor de wereld buiten die der artisten, daar deze uit zich zelve zoo weinig voor een stilleven pleegt te gevoelen. Waarlijk oorspronkelijke temperamenten echter breiden het begripsvermogen der menigte uit, heffen het intellectueele niveau der massa tot zich op. Zelf vaak weinig gewaardeerd, banen zij den weg voor volgende geslachten, door het publiek in staat te stellen, het werk van dezen te begrijpen.

Talrijk zijn de stillevens, door Mevrouw Mesdag op het doek gebracht in verschillende perioden. Overziet men haar' arbeid op dit gebied, dan treft de groote verscheidenheid en het warme, rijke coloriet. Hier gloeien donkerroode

appelen tegen een' donkerrooden achtergrond; daar schittert het wit zijden kleed, waarmeê de grijze aarden pot met de gele stroobloemen in fraaie harmonie is; ginds trekt de bronzen vaas met de gouden ballen de aandacht, waaromheen zich sierlijke salamanders kronkelen, die geestig en vol beweging zijn weêrgegeven; een enkele tak verbindt haar met den grond, waarvan zij omhoog rijst. Op verschillende kleinere doeken zijn de stijlvolle pullen en vaasjes van Rozenburg-faïence met hun fraai modelé, hunne diepe, harmonieuse kleuren en phantastische beschildering, de welbekende „Colenbranders", met gele rozen, roode anemonen of schitterend gekleurde tulpen tot mysterieuse schoonheid vereenigd. Als eene gouden vonk gloeit eene groote donkerblauwe faïence-vaas met een paar losse pauweveêren en den warmbruinen achtergrond van oud goudleer. Eene andere blauwe vaas, eene Japansche cloisonné, veel grooter nog, die zich tegen het gouden borduursel van een' wit zijden voorhang afteekent, en op dit oogenblik te Berlijn is tentoongesteld, kan als de overgang worden beschouwd tot machtig uitgesproken groote composities in Mevrouw Mesdag's stilleven; iets, waarop zij zich in den laatsten tijd vooral toelegt. Op haar' ezel staat op dit oogenblik een groot doek. Het geeft eene kolossale koperen vaas met deksel, afkomend van een blauwen achtergrond, waartegen in de schaduw rechts een kussen rust van gouden peluche met groenen rand. Het licht, van links invallend, toovert mooie glimmertjes in het warme koper en wordt in schittering opgevangen door een grooten zilveren knoop en de plooien van een wit zijden kleedje op den voorgrond rechts. Links wordt de indruk van ruimte verhoogd door eene Oudjapansche pul van ruw ijzer, waarvan 't roodbruin warm gloeit tegen 't gele koper en den blauwen fond. Overweldigend is de indruk van dit schoone geheel. De mooie, expressieve lijn, de rustige harmonie, zij vertolken eene zoo ernstige grootheid, dat het ons bij de aanschouwing stil te moede wordt.

Er zit stijl, er zit prestige in het doek, en dat door de wijze, waarop het sujet is begrepen en opgevat.

Uit Mevrouw Mesdag's individuëele opvatting van het stilleven vloeit voort,

dat zij ook een brok natuur als stilleven kan zien. Een boomstam tegen de lucht of den grond, soms met water er bij; de wortels der boomen en hoe zij zijn ingeplant in de aarde, vat zij vaak als zoodanig op. Boomstudies uit de Scheveningsche Boschjes en van Plantlust maakte zij veel al in de eerste jaren van hare loopbaan als artiste. In den zomer van 1885 kwam zij te Delden in Overijsel en machtig spraken haar de eeuwenoude beuken, eiken en dennen van het Twickelsche bosch toe, waar ook de kleur van den grond, den gelen leembodem, met ijzeroer doortrokken, indruk op haar maakte. En niet minder impressionneerden haar de grijze beukestammen aan de beek te Beekhuizen, die, in hunne wortels sinds onheuglijke tijden door het water ondermijnd, een vreemdsoortigen groei hebben aangenomen. Van al die impressies werden studies of potloodschetsen mee naar huis genomen, waar zij bij avond tot karakteristieke penteekeningen en effectvolle houtskoolteekeningen, bij dag tot aquarellen of schilderijen van verschillende afmeting het motief vormden. Soberheid en karaktervolle lijnen kenmerken hare teekeningen; steeds tracht zij hare lijn te vereenvoudigen en het volle accent te leggen op de hoofdzaak.

Door hare langdurige en voortgezette boomstudiën, weet zij het karakter van iedere boomsoort treffend juist in lijn en kleur weer te geven: den slanken zilveren berk, den gespierden rooden den, den machtigen eik. Zij is vertrouwd geraakt met hunne vertakkingen, hun' wortelgroei. Soms zoekt zij in den boom den machtigen stam, en vol kracht laat zij hem uitkomen tegen eene heldere lucht. Eene andere maal treft haar de stevige inplanting in de aarde, of het grillige van de wortels boven den grond, die naar alle kanten als om zich heen grijpen, of het spookachtige van een ouden boom met zijne knoestige takken bij avond tegen de lucht.

Gaarne mag de artiste in de natuur iets phantastisch zien; het houdt hare verbeelding gespannen en zij rust niet, voordat zij er de uitdrukking voor heeft gevonden. Samengaande daarmede is hare voorliefde voor maanlichtstudiën en landschappen bij maanlicht in water- en olieverf.

Niet tot de boomen alleen bleef Mevrouw Mesdag's studie beperkt, ook de bosschen inspireerden haar, en de aandrang was geboren om daaraan hare kracht te beproeven. Wat zij in hare bosschen wil uitdrukken is de stille grootheid en het mysterieuse der natuur, waarin alle dingen als met geheimzinnige banden verbonden zijn met wat hen omringt. Boomen, takken en bladeren, hemel en aarde hangen samen, vormen een onafscheidelijk geheel. Hare worsteling nu is, dat geheel te voorschijn te roepen, zoo dat wij een indruk krijgen van de volheid, die bosch heet; de aandacht van de samenstellende deelen af te leiden om haar zich onverdeeld te doen vestigen op de hoogere eenheid; eene schepping te dichten, waarin wij ons wegdroomen. Soms komt de expressie voor 't gevoel als vanzelf; soms ook kost het strijd en inspanning, de eenvoudige, duidelijke formule er voor te vinden en wordt het doek over en overgeschilderd. Zich zelve voldoet de kunstenares maar zeer zelden; vandaar dat oppervlakkige lof haar pijnlijk aandoet, stuitend is voor haar gevoel.

Critiek op haar arbeid wenscht zij, en ook met de meest onheusche tracht zij haar voordeel te doen.

Hare landschapstudiën — voor een landschap achter Plantlust werd zij in 1884 te Amsterdam met goud bekroond —, de veelvuldige aanraking en het vertrouwd worden met de natuur, deden Mevrouw Mesdag een licht opgaan over de waarde der Fransche schilderschool van 1830. Toen zij in 1867 met haar' man voor 't eerst te Parijs kwam en de wereldtentoonstelling bezocht, waar zoovele meesterstukken van de toen miskende en nu beroemde artisten bijeen waren, hielden geen van beiden er een' indruk van vast in de ziel. Zij gingen ze voorbij zonder ze te begrijpen en keken naar de gedetailleerdheid der anderen. In 1870 was het reeds anders. Courbet's schilderijen en Millet's „Vrouw met de karnmolen" lieten, ofschoon lang niet ten volle verstaan, eene impressie na.

Eerst na de Drentsche heidestudies vond Mevrouw Mesdag de eigen in drukkender natuur weerklinken in de kunstwerken der Fransche meesters. En hoe beter zij deze leerde kennen, des te mooier vond zij er het sentiment in uitgedrukt, dat zij zelf in de natuur opmerkte. Door het samen bestudeeren van die kunst, door deze overal op te zoeken, kwamen Mesdag en zijne vrouw er toe, de collectie samen te stellen, die nu de kern uitmaakt van het museum Mesdag en dit tot eene eenige verzameling stempelt. Te Brussel al waren de Mesdag's, eerst in vereeniging met hun' broer, den schilder Taco Mesdag, later afzonderlijk, begonnen, eenige doeken bijeen te brengen, waaronder „Het aanhalen der boot" van Alma Tadema, landschappen van Roelofs, Bilders en Gabriël, de „Liggende koeien" van Verwee en een groot landschap van Boulanger. Eene schets van Corot, eene avondstemming, was de eerste Fransche kunstuiting in de collectie, die steeds werd uitgebreid en nu, behalve tal van teekeningen en aquarellen, een' schat van schilderijen rijk is.

Twee groote kamers *en suite*, naast het atelier van den heer des huizes, waren er in de woning aan de Laan van Meerdervoort oorspronkelijk voor ingericht; toen

zij te klein bleken, werd er in 1887 een afzonderlijk gebouw voor opgericht in den tuin, als zijvleugel van het huis. Het museum heeft een eigen hoofdingang — tot nog toe gesloten, — maar is zoowel van het atelier van den schilder als van dat zijner vrouw toegankelijk. Mevrouw Mesdag's atelier, dat gelijkvloers en vlak onder dat van haar' echtgenoot is, en waarin hooge boekenkasten, achter een zwaren voorhang verborgen, onder meer de biographieën van de Fransche schilders der romantische school bevat, voert door een' corridor, waarop een tweede atelier met hare studies en onafgewerkte schilderijen uitkomt, in de groote middelzaal. Deze, waarin de breede vakken der wanden behangen zijn met gobelins en de vloer is bedekt met een Smyrnaasch tapijt, bevat voornamelijk Oudjapansche bronzen en porseleinen pullen en vazen, voor zoover deze niet door het geheele woonhuis, dat zelf een kunstmuseum is, verspreid staan.

In de vestibule leidt de trap naar de eerste verdieping, waar, op een' zijgang, drie ruime zalen met schilderijen uitkomen. Langs de wanden van den zijgang en van den opgang hierheen vanuit Mesdag's atelier, hangen aquarellen van Blommers, Mauve, Weissenbruch, Bosboom, Mevrouw Mesdag en Mesdag zelf; teekeningen van Millet, Daubigny, Willem Maris en Bauer; etsen van Daubigny en Mej. van Houten. Het middelgedeelte van den zijgang is tot een klein vertrek ingericht met Oudperzische bronzen en kasten vol Japansch porselein (Satsuma), oud-blauw en Rozenburg-faïence. In de zalen, waaraan zich op de tweede verdieping ééne groote middelzaal en vier andere zalen aansluiten, zijn de meesters der Fransche, Italiaansche en Hollandsche kunst vertegenwoordigd: Mancini in zijne oorspronkelijkheid en knappe schildering; Montecelli in zijne schitterende kleuren; Israëls met het bekende groote binnenhuis, waarin de oude Scheveninger peinzend voor zich uit zit te staren bij het lijk zijner vrouw; Matthijs Maris met zijne „symphonie van witten", een jong meisje in bruidsgewaad, gesluierd, en een klein juweel: twee kinderkopjes. Studies en schilderijen van Blommers, Henkes, Jacob en Willem Maris, De Paal en vele anderen hangen naast en tusschen de beroemde Fransche meesterstukken. Blonde en donkere corots uit verschillende tijdperken zijn 't grootst in aantal; Daubigny beheerscht verscheidene wanden met zijne nocturnes en andere machtige doeken, nog levendig in de herinnering van wie in 1890 de Daubigny-tentoonstelling in Pulchri Studio bezochten; van Millet, wiens krijt- en pastelteekeningen de wanden van woon- en ontvangkamers sieren, is er, onder meer, „La Femme du Pêcheur"; van Decamps de grootsche schilderij met de honden. Ernstig klinkt de stem van den genialen, zoo weinig begrepen Rousseau in kleine dichterlijke scheppingen en groote concepties. Van zijne „Descente des vaches du Jura" is er de schets en de kolossale schilderij zelf; ook zijn wanhoopskreet bij het vellen der oude boomen in zijn geliefd bosch van Fontainebleau weêrklinkt in zijne „Massacre des Innocents". Jules Dupré, Courbet, Vollon, Delacroix, Diaz, Troyon spreken tot ons in bezielde doeken, die eene afzonderlijke studie overwaard zijn.

Van deze allen stelt Mevrouw Mesdag voor zich misschien Millet en Daubigny het

hoogst; Daubigny, in wien zij behalve den grooten artist, ook den knappen schilder eert; wiens schilderijen altijd een stuk natuur, maar tevens een uitgesproken geheel geven; Millet, wiens kracht lag in de soberheid, welke het geächeveerde talent kenmerkt; die de natuur terug zocht te brengen tot hare eenvoudigste uitdrukking, om met des te meer intensiteit den indruk weêr te geven, door hem ontvangen; die liever niets wilde zeggen dan zich zwak uitdrukken.

Het is een verheven genot, in de zalen van het museum te toeven, waar de kunst der eigenaars, zooals die in veelzijdige uitingen is vertegenwoordigd, in harmonie is met die der groote meesters langs de wanden.

Van Mevrouw Mesdag bevat de verzameling, behalve stillevens en de groote „Heide van Bennekom" met het schitterende lichteffect, verschillende portretstudies. Het menschelijk gelaat in beeld te brengen, zóó, dat het portret den persoon, dien het voorstelt, scherp en juist karakteriseert, terwijl het tevens een dichterlijk geheel vormt, was een probleem, waarvan de oplossing in overeenstemming was met hare persoonlijke kunstopvatting. In den geest er mede bezig, liet de gedachte haar geen rust, voordat zij er uitvoering aan trachtte te geven; zoo ontstonden, in de jaren 1885 en '86 't meest, schetsen en studies van allerlei personen in verschillend formaat. In het museum hangen twee mansportretten, beide „en profil", levensgroot, in gevaarlijke nabuurschap, en wel boven de meesterlijke portretten van Delacroix en Courbet door hen zelf; niet alleen detoneeren zij hier niet meê, maar, als studies naast doorwerkte schilderijen, doorstaan zij de vergelijking.

Soms is het Mevrouw Mesdag gegeven te improviseeren en legt zij in breede lijnen en machtige tonen het doek aan of schildert in weinige uren een decoratief paneel, zooals het landschap in de bovenzaal van het museum, eene krachtige, oorspronkelijke impressie van de beek te Beekhuizen. Een' frisschen indruk voetstoots weêrgeven is een hoofdtrek van haar talent, evenals van Mesdag zelf. Maar veelal werkt zij lang op hare doeken en acht geene moeite te groot om te zoeken, totdat zij de einduitdrukking gevonden heeft. Het werken zelf is haar een genot; zij werkt omdat zij het niet laten kan. Zij heeft iets te zeggen en tracht er vorm aan te geven. Zij wil wel verstaan worden, maar afdalen tot het niveau der menigte verbiedt haar het geweten als artiste. Populair zal zij nooit worden; maar zij heeft in de kunst een' toon aangeslagen, die natrilt.

IN DEN TUNNEL.

DOOR

GERARD KELLER.

Het was Woensdagavond en, als elken Woensdag, had kapitein Terveere bij zijn zwager Molewater gedineerd. Kapitein was hij eigenlijk niet meer en wel beschouwd was hij het nooit geweest. Hij was wel tot dien rang benoemd, maar die benoeming ging gepaard met eene verplaatsing naar een van de onmogelijke garnizoensplaatsjes en daar Terveere rijk was en het in zijn tegenwoordige garnizoen naar den zin had, vroeg en verkreeg hij ontslag. Maar den titel had hij en behield hij en men gaf hem dien te eer, omdat hij in overeenkomst was met zijn krijgshaftig uiterlijk. Nu nog, na twintig jaar, had hij het „port militaire" en zijn kort afgesneden haar en zijn zware zwarte knevel gaven hem het voorkomen van het bekende type der Fransche kapiteins der linie-regimenten. Hij had dit overgenomen uit de anderhalf jaar die hij, met toestemming des Konings, bij het leger in Afrika had doorgebracht, uit welken tijd hij tevens de gewoonte had behouden om Fransch te spreken, wanneer de gelegenheid zich er maar eenigszins toe leende.

In Marienstad was die gelegenheid schaarsch; in het buitenland deed zich die van zelf voor, en wie Terveere op een van zijne vaste jaarlijksche reizen ontmoette, zou nooit in hem een Hollander hebben vermoed. Misschien was dit wel een van de redenen, waarom hij sedert twintig jaar, elken zomer en dikwijls nog in het voor- of najaar, een uitstapje maakte van korter of langer duur. Hij had dan ook zoo ongeveer gansch Europa doorkruist en langzamerhand was hij verzadigd van het reizen, of liever meende hij dit te zijn, zoo dikwijls hij teruggekeerd was; maar hij, wien eenmaal het reizen tot een gewoonte is geworden, doet er zoo licht geen afstand meer van. Even als bij elken anderen hartstocht, wanneer men na de tijdelijke bevrediging ervan zich voorneemt, er niet meer aan toe te geven, toch al spoedig er weer toe overgaat, zoo kon de kapitein ook de aandrift tot reizen niet meer bedwingen en, trots alle plannen en voornemens, pakte hij den volgenden zomer weder zijne koffers.

Toen dan ook op den Woensdagavond waarvan we spraken, Terveere in een gemakkelijken stoel bij den haard zijn fijne sigaar rookende aan zijne zuster had verzekerd, dat hij den aanstaanden zomer thuis bleef, antwoordde ze:

— Och Willem, dat zeg je elk jaar, maar je gaat toch.

— Willen we eens wedden?

— Wed maar, mama, zeide Antoinette de jongste dochter; oom wou u een cadeautje geven.

— Je bent een brutaal nest, sprak de kapitein, om oudere menschen tegen te spreken.

— Oude menschen! u ziet er juist van avond uit als een jeune homme, wat zeg-jij Anna?

— Ja, oom heeft bepaald zijn beau jour, sprak de oudste juffrouw Molewater. Alleen zijn toilet is niet zoo gesoigneerd als ....

— Als van een jong mensch! Maar meisjelief, je vergeet, dat ik evendicht bij de zestig als de vijftig ben en dat men dan zich zooveel niet meer laat gelegen zijn aan zijn kleeren.

— Dat is geen reden om eene das te dragen, zoo als u nu aanhebt en dan 't model! 't Is horribel. U moet bepaald van 't jaar weer naar Parijs om te zien wat men draagt.

Kapitein Terveere paarde aan vele goede eigenschappen de minder goede, dat hij ijdel was. Al hechtte hij aan de complimentjes van zijne nichtjes niet te veel geloof, het deed hem goed, dat zij zooveel notitie van hem namen. Zonder dat hij het zelf wist, kreeg zijn gelaat iets jeugdigers en werd het aangenamer onder den indruk der woorden en blikken van de negentienjarige Anna en de zeventienjarige Antoinette, die met hare groote lachende bruine oogen hem opnamen en bekeken en wier sonore stemmen zoo welluidend hem toeklonken.

Anna en Netje maakten dan ook bepaald werk van haar „Woensdagschen" oom en zij zorgden, dat de voorliefde, die hij haar reeds als kinderen had betoond, niet verflauwde en op andere neven en nichten overging. Den dag, waarop hij kwam, waren zij altijd thuis; en zij waren het vooral, die Terveere zoo trouw deden blijven aan zijne Woensdagsche bezoeken. Zijne zuster Clara was eene heel goede vrouw, maar zij ging op in hare huiselijke bezigheden; twee volwassen meisjes en twee jongens van veertien en zestien jaar gaven heel wat werk. Molewater was ook een man van wien niemand iets kwaads kon zeggen, maar hij sprak altijd over rechtsquaesties, onderwijs zaken, de spaarbank of de volksbibliotheek. Dit waren de vier dingen, waaraan hij als rechter, raadslid en bestuurder van het Nut zijn leven wijdde. Met huiselijk verkeer liet de heer Molewater zich niet veel in, zelfs als zijn zwager den Woensdag bij hem doorbracht, bleef hij wel wat langer aan tafel en bij het theedrinken nog een oogenblik praten, maar het overige gedeelte van den dag sleet hij als altijd op zijne studeerkamer, tenzij hij eene vergadering moest bijwonen.

Zijne vrouw had voor dat rusteloos-arbeidende leven volstrekt geen sympathie; zij gaf zich aan het huishouden en aan de leiding van hare kinderen, vooral van hare dochters. Het was eene groote leegte voor haar gemoed geweest, toen Net en Ant, de eerste anderhalf jaar de laatste een jaar, naar Brussel waren gezonden om aan een pensionaat het bovenste laagje vernis op hare wetenschappelijke opvoeding te ontvangen. Eigenlijk was het meer geschied om den overgang van de school tot het huiselijk leven geleidelijker te maken en eenigszins ook om ze vloeiend Fransch te doen spreken. Van dit laatste was

oom Terveere, zonder het zelf te weten, eigenlijk de oorzaak en van het oogenblik af, dat de oudste juffrouw Molewater naar Brussel was gezonden, kon zij en hare zuster er op rekenen, dat zij de eerste plaats bleven innemen in de gunst van den gepensioneerden kapitein.

Nadat zij thuis gekomen waren, bracht oom Terveere met nog meer genoegen den Woensdag in het gezin der Molewaters door en zijn prettigste uurtje was na het diner als hij, zoo als nu, met een fijne sigaar in een gemakkelijken stoel bij den haard gezeten, over allerlei dingen en nog eenige met zijn nichtjes praatte en zich door haar het hof liet maken. In zijn oog waren het eigenlijk nog kinderen; wat de meisjes, in eigen oog, volstrekt niet meer waren. Negentien en zeventien en meer dan een jaar in het buitenland geweest!

Op den raad van Anna om weer naar Parijs te gaan, bleef Terveere een oogenblik zwijgend in het vuur kijken. Daar had hij de aangenaamste dagen van zijn leven doorgebracht, maar de laatste maal had hij nog sterker dan de voorlaatste bemerkt, dat hij eigenlijk wel wat oud begon te worden voor Parijs.

— Neen naar Parijs ga ik niet meer, zeide hij — en op reis ook niet meer; ik word te oud om in spoortreinen en logementen te leven. Een eigen thuis past me beter.

— O lieve hemel, oom gaat trouwen! barstte Anna uit en begon zoo hartelijk te lachen, dat Antoinette er dadelijk en, door den weerstuit, ook mevrouw en eindelijk oom zelf er mede instemde.

— Maak je maar niet ongerust, meisjes, oom gaat niet trouwen, hij blijft een erfoom voor je . . . . .

— Maar oom! wie praat dáár nu van? zeide Antoinette alsof dit iets was, waar niemand ooit een oogenblik over dacht.

— Dat zullen we voor 't oogenblik daarlaten; maar ik ga niet trouwen. Geen haar aan mijn hoofd, dat er aan denkt. Als ik niet op reis ga, is het omdat ik verzadigd ben van 't reizen. Alles wat er te zien is, heb ik gezien; en 't is mij niet meer de moeite en ontbering waard om het nogmaals te gaan zien. Als ik het nu nog door jonge oogen als die van jelui kon bekijken, zou ik er anders over denken.

— Dan weet ik raad, oom, sprak Anna, terwijl zij zich op den armleuning van den stoel van den kapitein zette en vertrouwelijk haar hand op zijn schouder legde; neem ons mede; dan zullen we u vertellen hoe wij 't vinden en dan krijgt u denzelfden indruk.

— Oom zou je zien aankomen, zei mevrouw. Hij zou veel te veel last van je hebben.

— Integendeel niets dan pleizier, zeide Anna.

— Altijd vroolijke gezichten, voegde Antoinette er bij, die zich aan de andere zijde van den kapitein had geplaatst en de asch van zijn sigaar in een aschbakje opving.

— En wat zou hij een pleizier van *ons* pleizier hebben, merkte Anna op.

— En zoo'n eer met ons inleggen! voegde Antoinette er bij.

Het werd schertsend gezegd, maar wat de nichtjes zeiden, was toch niet zoo onwaar. In Marienstad stonden zij terecht bekend als mooie meisies; ze waren vroolijk; ze hadden geest en ze hadden eigenlijk nog niets van de wereld gezien, want een pensionaat geeft aan jonge dames niet veel vrijheid. Wie

Altijd vroolijke gezichten, voegde Antoinette er bij, die de asch van zijn sigaar in een aschbakje opving.

haar een eersten blik in de wereld liet werpen, zou inderdaad genieten door haar genot.

Die gedachten rezen ook bij den kapitein op en volgden elkander zoo snel, dat zij samensmolten.

Een poos lang bleef hij zwijgend in het vuur staren; toen wendde hij langzaam het hoofd om en vroeg aan zijn zuster:

— Wat denkt jij er van, Clara?

— Ik? Ik vind, dat de meisjes vooreerst genoeg gehad hebben: zij zijn een heelen winter uit geweest....

— Hè ma! riepen Ant en Net gelijktijdig. — Geen tien keer! zeide Ant.

— En dikwijls nog tegen onzen zin, liet Net volgen.

— Je kunt ook niet altijd evenveel pleizier hebben. Je bent overal gepresenteerd en je kunt niet zeggen, dat er geen notitie van je genomen is.

— Laat dat nu eens rusten, zeide Terveere, dat is gebeurd; maar zeg nu liever, hoe je over het plan zelf denkt.

— Ik ben nooit in Parijs geweest, maar wat ik er van gehoord heb, zou me doen denken dat het eigenlijk niet iets is voor jonge meisjes.

— Dus als we ergens anders heengingen, zou-je 't zoo kwaad niet vinden?

— Kwaad? Och neen, maar ik zou niet weten, waar 't goed voor is en het kost je heel wat geld en ons ook.

— Och ma, we hebben alle kleeren, die we noodig hebben.

— En wij zullen heel zuinig leven als we terug zijn.

— Dus je woudt het graag? vroeg Terveere, die er pleizier in had de spanning wat langer te laten duren.

— Dol graag!

— Maar u meent het toch niet!

— Zeker meen ik het; ik zal eens een reisplannetje maken, maar *gaan* doen we, als je vader het goedvindt.

Nu dat leed wel geen twijfel: de heer Molewater vond alles goed wat zijn vrouw goed vond, behalve wanneer het betrof rechtszaken, den gemeenteraad, de spaarbank of de volksbibliotheek; daarin volgde hij steeds zijn eigen inzichten.

In afwachting van de toestemming, die wel niet zou uitblijven, werden nu allerlei reisplannen aangegeven, beginnende met zeer bescheiden uitstapjes en aangroeiende tot reizen van drie maanden. Eindelijk was voorloopig de keus gevestigd op het Salzkammergut en Tyrol en de kapitein had zijne nichtjes juist in Berchtesgaden gebracht, toen de heer Molewater binnen kwam, van de volksbibliotheek terugkeerende.

— Pa! wij gaan met oom naar 't Salzkammergut.

— Zoo kind; veel pleizier. Ga-je van avond al?

— Neen, maar 't is waarlijk waar.

— Ik twijfel er niet aan, zeide de heer Molewater op een toon die beteekende: ik geloof er niets van.

— Als jij het tenminste goedvindt, Molewater, sprak mevrouw gemoedelijk.

— Wat zou *ik* er tegen hebben? je zegt immers dat Terveere het betaalt? Nu die is heer en meester over zijn eigen geld.

— U is er niets opgewonden over, pa.

— Maar kinderen, ik kan toch niet gaan dansen, omdat jelui op reis gaan. Als je oom geen raad weet met zijn geld, heeft hij gelijk, dat hij jelui eens meeneemt op reis, maar of het hem niet berouwen zal, daarvoor zou ik nog niet durven instaan.

— Ik denk het niet, zeide de kapitein.

— Nu man, ik mag het lijden; maar op onzen leeftijd met zoo'n paar

nufjes de wijde wereld in te gaan is een heele onderneming. Ik twijfel er evenwel niet aan, of je zult goed op ze passen, en als je voor ze betaalt ook, is er geen enkele reden om neen te zeggen.

De heer Molewater begon toen te vertellen van de menschen, welke dien avond boeken gehaald hadden uit de volksbibliotheek, een geliefkoosd onderwerp voor hem, dat gewoonlijk Woensdagsavonds eene rijke stof van gesprek opleverde. Ditmaal echter vond hij geen bijzonder aandachtig gehoor; het Salzkammergut was een kwade concurrent voor de leesbibliotheek; het vervulde te zeer de gemoederen om veel belang te doen stellen in de oude juffrouwen, de werklieden enz., die „van het Nut lazen." Van zelf kwam het gesprek er telkens op terug en het was later dan gewoonlijk toen kapitein Terveere, door zijn beide nichtjes werd uitgelaten en ditmaal van beiden een extra kus kreeg.

Dat verdiende hij dan ook wel. Hij was wel vijf en vijftig maar een oude bok lust ook nog wel een groen blaadje, zoo als hij het uitdrukte.

II.

Nog tien Woensdagen werd de reis besproken en alle onderdeelen gewijzigd en vastgesteld en eindelijk was de groote dag aangebroken, dat de rechter Molewater en zijne vrouw hunne dochters aan het station overdroegen aan hun broeder. De heer Terveere geleek nu meer dan ooit op een Fransch officier in politiek; alleen het roode lintje of rosetje ontbrak om de gelijkenis volkomen te maken. Zij werd evenwel verhoogd door het „bijwerk" zijner reisgezellinnen. De juffrouwen Molewater toch hadden toiletjes geheel naar Brusselschen smaak en wie het drietal in de coupé zag zitten, zou hen nooit voor Hollanders hebben aangezien.

Dit was ook juist wat oom Terveere verlangde: als bijna elken Hollander was hem niets zoo onaangenaam als met landgenooten in aanraking te komen, en daarom vermeed hij zooveel hij kon zijne nationaliteit te doen blijken. Wat de oorzaak is, dat wij, Hollanders, op reis zoo bang zijn om met Hollanders in gezelschap te zijn, is moeilijk te zeggen, maar 't is een verschijnsel, dat niet te loochenen valt. Voor een gedeelte is het misschien toe te schrijven aan de onbeholpen manieren van velen onzer landgenooten, die wij bij andere volken niet zoo opmerken, omdat we met hun landaard minder intiem bekend zijn. Een Engelschman of Franschman, dien men voor een aanzienlijk persoon houdt, wordt door zijn landgenooten onmiddellijk herkend als een kleermaker of een handelsreiziger, terwijl wij, daar wij ze niet als zoodanig erkennen, ons allicht bij hen aansluiten. Bovendien, wij verliezen ze weer op reis en zien hen nooit terug: dus is er niets aan verbeurd, of wij al een dag of wat op vertrouwelijken voet met hen zijn. Maar van landgenooten loopen wij gevaar ons leven lang „last te hebben" en tegen last zien wij Hollanders erg op.

Ook dit was eene reden, waarom de heer Terveere maar liever niet door-

ging voor hetgeen hij was en gaarne wilde schijnen wat hij niet was. Wat de dames Molewater betreft, deze hadden er niets tegen om te doen wat oom verzocht: namelijk om het niet met Hollanders aan te leggen en Fransch te spreken. Voor haar, die een jaar en langer op een Brusselsch pensionaat waren geweest, leverde dit niet het minste bezwaar op. Integendeel zij lieten gaarne haar Fransch eens „luchten”.

Bij het afscheid nemen op het perron werd er echter nog Hollandsch gesproken met papa en mama en een paar kennisjes, die beloofd hadden haar nog even goede reis te komen wenschen aan het station. Daaronder was ook Betsy Mans die vertelde, dat het maar zóó of zóó gescheeld had of hare tante Nageltrek had verzocht om de reis mede te mogen maken, want die moest naar Meran om eene zieke vriendin op te zoeken. Zij had echter geen kans gezien om nu reeds klaar te komen, maar zoo straks nog, toen zij de Molewatertjes voorbij zag gaan, had ze nog gezegd: hè nu spijt het me dubbel; met die mooie lieve meisjes had ik gaarne de reis gemaakt.

— En zei tante Nageltrek ook iets van mij? vroeg kapitein Terveere, als of hij het meende.

— Tante heeft de eer niet u te kennen, antwoordde Juffrouw Mans, schijnbaar even ernstig.

— Dan zou zij misschien nog liever zijn meegegaan, merkte Antoinette schertsend op.

— Dat is dan voor later, niet waar oom?

Ook juffrouw van Reenen en vooral haar broer Karel benijdden de dames Molewater; zij zouden dol graag óók zoo'n reisje maken. De heer Varelbach was eveneens met zijne zuster nog even aan het station gekomen; de heer Varelbach meer bijzonder om zijn splinternieuw reispak te laten zien en te vertellen, dat hij de volgende week naar Parijs ging. Hij raadde den kapitein aan vooral de Traunsee niet te vergeten en in Munchen niet na te laten de Basilica te gaan zien. Zell am See was het mooiste wat men zich denken kon, enz.

Een deel van die mededeelingen en raadgevingen en vele andere geheel noodelooze opmerkingen en vragen werden nog geuit, omdat er toch iets gezegd moest worden, toen de portieren reeds gesloten waren en de trein slechts wachtte op het sein om te vertrekken. Eindelijk werd het gegeven tot genoegen van de vertrekkenden niet minder dan voor dat der achterblijvenden. Langzaam schoof de locomotief met haar langen nasleep langs het perron; de laatste groeten werden gewisseld en het was niet minder eene verademing voor oom Terveere en zijne nichtjes, dat zij eindelijk op reis waren, als voor hen die afscheid van hen hadden genomen en wier aantal bewees, dat men de dames Molewater in Marienstad gaarne mocht lijden. Dit nam evenwel niet weg, dat toen de witte rookwolk der locomotief nog in het gezicht was, de onderscheidene vrienden en bekenden, die straks zoo hartelijk en innig waren, onwillekeurig en geleidelijk en half onbewust eenige opmerkingen maakten, die allesbehalve in haar voordeel waren.

Maar dat is nu eenmaal 's werelds gewoonte, ook van onze beste vrienden. Thackeray beweert zelfs, dat wanneer wij alles wisten wat onze vrienden en familie van ons vertellen, wij zoo spoedig mogelijk de wereld, waarin wij leven, zouden wenschen te verlaten.

Gelukkig hoorden en wisten Anna en Antoinette er niets van en genoten zij onvermengd al het schoone en goede, dat het reizen met mooi weer door prachtige streken oplevert. Wat zij zagen — ieder, die de Rijnoevers, Baden en Beieren heeft bezocht, weet het zich te herinneren en wie er niet geweest is .... moet maar een reisbeschrijving lezen, waarin die oorden geschetst worden. Beter echter doet hij met zelf er eens heen te gaan, want evenmin als door typografische figuren een landschap is weer te geven, evenmin zijn woorden daarvoor toereikend, hoe mooi men ze ook kiest. Het sterkst bewijs voor het ijdele van het streven om de natuur te beschrijven is wel de ervaring, die iedereen heeft opgedaan, dat men, eene plaats bezoekende, er nooit het beeld in herkennen zal, dat een reisverhaal er van gaf: men heeft het zich altijd, juist op grond van die beschrijving, geheel anders voorgesteld,

Hoe dus het terras er uitzag van het Hotel de l'Europe te Salzburg, waar drie weken later het drietal op een avond soupeerde, verlicht door een prachtigen maneschijn, blijve overgelaten aan de herinnering van hen, die het kennen en de verbeelding van hen, die het niet kennen. Zij hadden een voortreffelijk plaatsje, juist op den hoek, waar zij allen en alles konden overzien en oom had geen woorden genoeg om den zalm met mayonaise saus te prijzen en het glas Steinberger cabinet, waarop het heette, dat hij na den vermoeienden dag en den tocht naar den Gaisberg, zijn nichtjes onthaalde, maar eigenlijk zich zelven, want de meisjes beweerden altijd na het eerste glas, dat zij „heusch dronken" waren. En dan offerde oom zich op om de rest van de flesch uit te drinken, want zij was toch wezenlijk te goed om ze te laten staan.

De kapitein genoot innig; hij had zich nooit voorgesteld, dat hij zoo gezellig reizen zou. Van zijn leven ging hij niet meer alleen op reis; hij had nu al onderweg vijf andere reisplannen met zijn nichtjes gemaakt, ja zelfs thans, nu zij op den zoelen zomeravond op het terras van het voortreffelijke hotel alles hadden, wat zij voor het oogenblik konden wenschen, maakte hij een schema voor een uitstapje naar Amerika. De flesch Steinberger cabinet was dan ook al een heel eind over de helft en de verbeeldingskracht van oom Terveere had hare volle kracht bereikt. Hij zat met de meisjes met den rug naar het gebouw aan het uiteinde van het terras zoodat zij allen die kwamen en gingen konden gadeslaan. Ieder wilde op dien heerlijken avond bij volle maan gaarne op het terras soupeeren en kwam dus eens zien of hier of daar nog een plekje open was en, als er één zijn plaats verliet, waren er terstond drie mededingers om ze weer te bezetten. Dit behoort zoo tot de vermakelijkheden van het reizen; vooral het zien ervan, als men zelf goed gezeten is, levert dit een bepaald genoegen op.

Weer waren er een heer en dame opgestaan en weer drongen er tien

Twee jongelui namen zegepralend bezit van het tafeltje, tot groote ergernis van hunne mededingers.

vooruit om de vacatures, hierdoor ontstaan, te vervullen. Twee jongelui waren er het eerst bij en namen zegepralend bezit van het tafeltje, tot groote ergernis van hunne mededingers. Juist ploften zij elk op een der stoelen neder, toen een gezette heer met eene dame, die nog gezetter was, op de plek der begeerte waren aangekomen. Er volgde iets van hetgeen wij in ons land zoo eigenaardig een „standje" noemen: een verzachte vorm van een twist, maar uit den aard der zaak kon het niet veel uitwerken; want de jonge mannen spraken slechts Engelsch en de heer en dame waren op het eerste gezicht als Hollanders te herkennen. Ze zouden dus onverrichter zake weder aftrekken, toen door een onverhoopt toeval vlak achter hen weder twee plaatsen vacant kwamen, zoodat alle vier hun zin kregen.

— Zeker Amerikanen, zeide Anna tot hare zuster, die even als zij met belangstelling den loop der verwikkeling gevolgd had.

— Ik vind ze te netjes voor Amerikanen; ik denk dat het Engelschen zijn. Zoo'n paar jonge lui uit Eton of Cambridge. Die kleine is bepaald gedistingeerd.

— Ik zou het meer op den langen hebben met zijn tengere figuur; die is ongetwijfeld een aristocraat.

— Een pair van Engeland? vindt u ook niet, oom?....

— Hè, wat blief? vroeg Terveere, die eventjes was ingedompeld — want 't was toch een vermoeiende dag geweest naar den Gaisberg, al hadden ze den tocht met de tandradbaan afgelegd.

Anna maakte dadelijk de feil van oom goed, door vrij luid Fransch te spreken en Terveere kwam nu ook onmiddellijk op zijn verhaal en antwoordde even luid in het Fransch, terwijl hij rondzag of iemand hem ook had kunnen hooren; maar de gezette heer en dame waren de eenige landgenooten en zaten te ver af. Of die jonge menschen aanstaande pairs van Engeland waren kon hij onmogelijk zeggen, maar in het maanlicht schenen ze hem vrij nette jongelui toe; 't was evenwel ook heel goed denkbaar, dat het een paar pick-pockets waren.

— Hè oom! hoe kunt ge dat van hen onderstellen, zeide Antoinette. Ze zien er veel te gentlemanlike uit.

— Denk-je dan dat een zakkenroller, die er als een schooier uitziet, zaken zou maken? Kind lief, je kent de wereld niet.

— Hoor eens oom, zeide Antoinette, u kent de wereld veel beter dan wij, maar als u op het gezicht van dien kleinsten der twee jongelui let, zult u erkennen, dat hij edele, fijne trekken heeft.

— Straks zijt ge nog verliefd op hem! Maar als hij je vraagt, zal ik toch eerst eens goed naar hem informeeren.

„Butterbrot mit Käse und Bier!" riep oom uit, de bestelling van den dikken heer herhalende, à ce trait là je reconnais mon sang! Daaraan herken ik mijn landgenooten! Hoe is het in 's hemelsnaam mogelijk, dat die menschen hier nu een boterham met kaas eten en een glas bier drinken! Ze verdienen dat de kellner ze niet bedient. En hij vulde nogmaals zijn glas en bracht de hals der flesch boven de glazen van de meisjes, die beiden ze verschrikt

terugtrokken, op nieuw verzekerende, dat zij heusch dronken waren van den zwaren wijn.

— En dan woudt ge nog fatsoenlijke menschen van pick-pockets onderscheiden, zeide Terveere, de flesch neerzettende.

Hij slurpte langzaam zijn glas uit, den geurigen wijn savoureerende, terwijl de meisjes weder al hare aandacht wijdden aan hare omgeving en de kleine bijzonderheden opmerkten, die de heeren en dames tot acteurs maken van een tooneelspel zonder samenhang of intrigue, maar daarom niet minder onderhoudend. Ook de Engelsche pairs sloegen zij gade, maar meer tersluiks, want deze hadden al zeer spoedig de mooie meisjes in het oog gekregen en die vormden op hare beurt voor hen eene der bekoorlijkheden, misschien wel de grootste, van dezen heerlijken avond op het terras van het Hotel de l'Europe.

Eindelijk, toen het laatste glas was uitgedronken, meende oom dat het nu tijd was om „op te stappen." Men begaf zich naar binnen, en op een afstand de Engelschen passeerende, verloochenden deze hun landaard en groetten eerbiedig. Oom zag er niets van, maar de dames Molewater konden toch zoo onbeleefd niet zijn om niet eventjes terug te groeten. Het waren zulke nette jongelui en ze logeerden immers in hetzelfde hotel; zij waren dus huisgenooten en bovendien: morgen vertrokken zij en zouden de pairs wel nooit terugzien.

III.

Inderdaad zaten zij den anderen morgen in den trein naar Golling. Terveere hield niet van overijling en de voormiddag ging voorbij met een bezoek aan den beroemden waterval.

Er zijn toeristen, die hem op een drafje, tusschen twee treinen in, „afhollen", maar de kapitein was niet meer op de jaren om te draven. Langzaam wandelde men door het dichte hout, het steeds klimmend pad volgend, stilhoudend en overal uitrustend op al de banken, die aangebracht zijn om het indrukwekkende schouwspel te genieten en de grillige vormen te doen gadeslaan, waarin de breede witte schuimende watermassa's zich over de glimmende zwarte rotsblokken werpen. Hoe hooger zij kwamen zooveel te trotscher werd deze strijd tusschen het onstuimige teugelooze water met den ijzerharden bodem, die overal nieuwe hinderpalen en bolwerken vormde, maar vruchteloos den stroom trachtte te weerhouden. Waar hij niet in zijne volle breedte zich een doortocht kon banen, splitste hij zich in takken en deze schenen de zilveren armen van een reus, die het zwarte gedrocht dat hij bestreed trachtte saam te drukken met geweldige spierkracht.

Uren lang toefden zij, het welluidend, donderend bruisen genietende, te gelijk met de bevallige reusachtige vormen van het neerstortende water.

Oom was er moede van en een goed diner met een goed glas wijn had hij noodig om zijne krachten weder te verzamelen en toen was het voor hem een dubbel genot in den landauer plaats te nemen naast Anna. Antoinette

zette zich naast den koetsier om beter de sombere natuur van Pass-Lueg te aanschouwen en te gevoelen. Die pas is een enge lange kloof die de Salzach in de rotsen vormt, tusschen wier loodrechte wanden zij nu bruisend en schuimend voortjaagt, in den diepen afgrond tallooze kleine fantastische watervallen vormend waarvan het water steeds tot zijn oorsprong schijnt terug te keeren, in plaats van zijn loop te volgen.

Uren lang toefden zij, het welluidend, donderend bruisen genietend.

Het oord was te schilderachtig om het zoo spoedig te verlaten en vooral de omstandigheid, dat er geen toerist ooit ophield, deed hen te Werven overnachten. Als men zich niet bewegen kan zonder heeren en dames toeristen om zich te zien, is het eene verademing eens zonder die omgeving te zijn en zich, zij het dan ook maar in zijne verbeelding, alleen te gevoelen in die grootsche natuur.

Het hotel- en spoorwegleven met al zijn afwisseling van indrukken wekt soms zeker heimwee naar rust. Maar lange rust liet het „menu" niet toe, zooals Anna het reisplan noemde, door oom opgesteld, en na anderhalven dag pause werd de maaltijd des geestes en van het gemoed weder voortgezet.

Met hun drieën in een coupé gezeten, Antoinette en oom elk in den hoek en Anna in het midden, alle drie vooruitrijdend, zonder reisgenooten over zich, genoten zij het uitzicht waarlangs zij zich voortbewogen, zonder het schier te voelen. Te Bischofshoven echter kwam reeds een einde aan dat genoegelijk en rustig samenzijn: het portier werd geopend en eene dame steeg in. Zij was op den leeftijd, dien vrouwen gaarne verborgen houden, maar juist daardoor het meest verraden.

Van dames op den leeftijd der juffrouwen Molewater houden zij in den regel niet, en om licht te verklaren reden: zij winnen er niet bij, als het middel tot vergelijking zoo dichtbij is. Van hare zijde houden ook achttienjarige meisjes niet van ongehuwde veertig- of vijftigjarige dames: zij weten dat zij in de oogen van deze geen goed kunnen doen. Misschien lieten Anna en Antoinette het te veel bemerken, dat de nieuwe reisgezellin niet naar hare gading was, zoodat deze zich terstond de pas zag afgesneden om een gezellig gesprek aan te knoopen, wat eene vrouw op haar leeftijd zoo gaarne doet.

Oom vond ook het gelaat der nieuwe reisgezellin te weinig sympathiek. Hij werd daarom zoo Fransch mogelijk; eveneens zijn nichtjes; zij hulden zich dicht in haar Franschen mantel: dat was een muur, waar de Duitsche dame wel niet door heen zou dringen. Maar Terveere bleef toch mensch en galant homme en toen hij zag, dat zijne overbuurvrouw blijken gaf, dat zij niet tegen achteruitrijden kon, bood hij haar zijne plaats aan. De dame scheen geen Fransch te verstaan, maar zij begreep de aanbieding, nam haar met een hoofdknik aan, eigenlijk als of de plaats haar toekwam. Met een „Entschuldigen" zette zij zich naast Anna.

— Ze doet het er maar om, fluisterde Antoinette hare zuster in het oor.

— Waarom zoekt ze geen andere coupé, inplaats van ons te komen hinderen.

Oom sloot de oogen om zich tegen een eventueel gesprek te vrijwaren en de meisjes praatten onafgebroken Fransch met elkaar met een radheid, die wedijverde met de snelheid der raderen.

Sanct Johann en Swarzach en St. Veit, waren na een kort oponthoud gepasseerd; daar klonk het Lend—Gastein! „vijf minuten!"

Die vijf minuten oponthoud zijn in het leven van den spoorwegreiziger van één dag eene belangrijke gebeurtenis. Evenals de slaap het beeld des doods is, zijn die oogenblikken van niet-voortgaan, een beeld van de aankomst; alles vliegt naar het station en terug en heen en weder langs den trein als scholieren, wanneer de meester even het vertrek heeft verlaten. Tot de laatste halve minuut maakt men gebruik van zijne invrijheidstelling, totdat het sein gegeven wordt om weder plaats te nemen. Vooral te Lend—Gastein, het station voor het beroemde wildbad Gastein, waar de Duitsche

Keizer indertijd vaak verblijf hield, is het druk van toeristen die hier den trein verlaten of erin plaats nemen en reeds verscheidene aanvallen waren er gedaan op de coupé van kapitein Terveere, die echter alle werden afgeslagen of verijdeld door de omstandigheid dat er maar twee plaatsen waren, toen op het laatste oogenblik de conducteur nog een paar reizigers er met geweld induwde. Er *waren* twee plaatsen; rookcoupés waren vol; de heeren moesten dan maar niet rooken er was geen tijd meer .... hrrt! daar zaten zij en het portier werd achter hen dicht geslagen.

De pick-pockets! dacht oom Terveere, toen hij het tweetal naast zich zag.

— De Engelsche pairs, zeiden de nichtjes bij zich zelven; ongemerkt hare overburen opnemende.

— Nu, daar boffen we mee, mompelde een van de pairs, bijna onhoorbaar, terwijl hij zich voorbij zijn reismakker boog om schijnbaar nog een blik door het portierraampje te werpen.

— We hadden het slechter kunnen treffen, fluisterde de andere; 't zijn die mooie Françaisetjes uit Salzburg.

De kleine pair begon met zijne excuses te maken, zoo hij het gezelschap stoorde, maar hij had geene andere plaats kunnen vinden.

Anna's mond plooide zich tot een heel flauw glimlachje, 't welk beteekenen kon, dat zij het voor ditmaal maar niet kwalijk zouden nemen. Antoinette opende alleen hare oogen iets wijder, wat zeggen wilde: ik verwonder me over uw excuses: de ledige plaatsen zijn voor ieder, die er gebruik van wil maken. Oom bromde iets, maar nam zijn boek weg, dat op de leuning van zijn fauteuil lag; hij bewees daardoor plaats te willen maken, wat echter niet meer noodig was.

De lange pair, die voor een Engelschman inderdaad vrij goed Fransch sprak, vertelde dat zij, van Gastein komende, een klein ongeluk met hun rijtuig hadden gehad, zoodat zij bijna den trein hadden gemist.

Antoinette zeide, dat het jammer zou geweest zijn, en de kleine pair verzekerde, dat het voor hen in dit geval dubbel te betreuren ware geweest, omdat zij dan tevens het voorrecht zouden missen om in zulk aangenaam gezelschap te reizen.

Half binnen's monds zeide Antoinette ondeugend, dat de dame naast hare zuster niet tot haar gezelschap behoorde.

Door die opmerking was het ijs gebroken en weldra waren de Fransche dames en de Engelsche heeren in een levendig gesprek en de kapitein dien de jongelui, trouw, kolonel noemden, nam er aan deel, voor zoover hij het verstaan kon bij het dreunen en ratelen der wielen. Hij hoorde zoo scherp niet meer. Plotseling zwegen allen — men was in stikdonkere duisternis gehuld, de trein ging door den tunnel en zelfs de meest geroutineerde toerist zwijgt dan.

De tunnel gaf een nieuwe richting aan het gesprek. De jongste pair merkte op, dat alle menschen toch een beetje bang waren in den donker.

— Natuurlijk, zeide de kapitein; men kan dan de gevaren, die mochten

De trein ging door den tunnel.

dreigen, niet zien, al baat dit ook weinig in een spoortrein. Als men ze ziet, is het al te laat.

— Een botsing in een tunnel moet vreeselijk zijn, zeide de langste pair. Een mijner vrienden was er eens getuige van. Hij zelf was ongedeerd uit den wagen geworpen, maar tot driemaal toe wendde hij zich in die duisternis tot menschen, die niet antwoordden, omdat zij dood waren. Het duurde wel een uur eer men met fakkels kwam en hij verzekerde me, dat hij nooit verschrikkelijker oogenblikken doorleefd heeft. Hij kreeg er een zware ziekte van.

— Dat is niet opwekkend wat u daar vertelt, mijnheer, zeide Terveere, min of meer op bestraffenden toon. U zoudt de dames bang maken.

— O, sprak de jonge pair, het behoort tot de grootste uitzonderingen: de maatregelen zijn zóó genomen, dat eene botsing nagenoeg onmogelijk is. Er kunnen nooit twee treinen te gelijk in een tunnel zijn.

— Het geval schijnt zich toch te kunnen voordoen, merkte Anna op, ten minste bij de vrienden van uw vriend.

— Hij heeft blijkbaar een ongelukkige hand in het zoeken van zijne kennissen, hernam de lange pair glimlachend.

— 't Is te hopen, dat hij toch niet altijd ongelukkig is, merkte Antoinette op met een blik op den reisgezel van den jongsten pair.

De jongelui lachten, maar die uitdrukking omtrent de ongelukkige keuze van vrienden, kwam Terveere als eene toespeling voor op het „metier", dat hij hun had toegedicht, dat van zakkenrollers, en, min of meer als waarschuwing voor zijne nichtjes, maakte hij de opmerking:

— De gevaren van een tunnel zijn niet enkel botsingen; 't is meer dan eens gebeurd, dat kwaadwilligen van de duisternis gebruik maakten om medereizigers te benadeelen.

Anna en Antoinette begonnen beide hartelijk te lachen, want zij begrepen terstond de bedoeling van de woorden: oom hield de jongelui nòg voor pickpockets en de Engelschen stemden met haar lach in, al wisten zij niet waarom.

— De kolonel bedoelt zeker die historie van de zwarte vlek, zeide de een.

— Wat is dat voor eene historie, vroeg Antoinette.

— Ik weet niet, of de dames het mij niet kwalijk zullen nemen, als ik ze vertel.

— Zeker niet, zeide Anna. Ze zal toch wel te hooren zijn?

— O, zeker, intusschen ze was niet gehoord; ze werd alleen maar gezien.

— Gezien!

— Ja, de vlek.

— Wat was dat dan! vroeg de kapitein nieuwsgierig.

— Een heer en dame zaten tegenover elkander in een coupé. Of zij gehuwd waren .....

— Ja, zij waren gehuwd, zeide de oudste Engelschman op stelligen toon.

— Nu ze waren gehuwd, vervolgde de ander, berustend. Mijnheer had een prachtigen glanzenden zwarten knevel. En toen zij een tunnel waren doorgereden, had mevrouw vlak boven hare lippen twee zwarte vlekjes; die zij niet had, toen zij de tunnel inreden.

Alle vijf lachten; de dame in den hoek alleen, die met scherpen blik steeds de sprekers had aangekeken, zonder een woord te zeggen, lachte niet. Blijkbaar verstond zij geen Fransch.

— Welnu, zeide Terveere, als de menschen gehuwd waren, vind ik er niets in.

— Ziet ge wel, dat ze gehuwd waren, zeide de oudste pair op den toon van een mentor tot den jongsten.

— En als zij nu eens niet gehuwd waren, begon Antoinette, maar zij zweeg oogenblikkelijk, want een tunnel maakte weder een plotseling einde aan het gesprek.

De tunnel was vrij lang en stik-stik donker.... Daar klonk op eens, duidelijk hoorbaar, een kus, en bijna onmiddelijk weder een kus en toen nog een .....

Kapitein Terveere sprong op en keek naar de meisjes, maar een Egyptische duisternis belette hem iets te zien. Een halve minuut later echter verspreidde zich weder de schemering van het licht, dat door den uitgang van den tunnel viel in de coupé, en bijna terstond daarna was het volle licht en men zag de Engelschen zoowel als de dames roerloos op hunne plaatsen.

De kapitein zag de jongelieden aan met doorborende blikken; toen wendde hij zich tot zijne nichtjes en zeide, thans in het Hollandsch, op gebiedenden toon:

— Pak je bagage bij elkaar; wij stappen aan het eerste station uit.

Te gelijk, als had hij een bondgenoot in de locomotief gevonden, gaf de rem een schok aan alle passagiers en de conducteurs riepen: Bruck—Fusch! De portieren werpen opengerukt.

— Ik zal de juffrouwen Molewater niet hinderen, zeide de dame in den hoek en in een oogwenk was zij de coupé uit.

— Maar kolonel, er is niets gebeurd, zeide de langste der jongelui, nu ook in het Hollandsch, toen hij zag dat Terveere zich gereed maakte om uit te stappen.

— Niets gebeurd! herhaalde Terveere op heeschen toon, denk-je meneer, dat ik doof ben? Ik vind het onbeschoft en onbeschaamd, dat menschen, die men voor fatsoenlijke lui zou houden, op die wijze zich .... zich

Het lachen der meisjes deed zijn woordenvloed staken.

— Waarom lach-jelui? beet hij haar toe.

— Vooreerst omdat we den heelen morgen Fransch hebben gesproken en allemaal Hollanders zijn, zeide Anna.

— En dan, omdat u niet begrijpt wat er gebeurd is, voegde Antoinette er bij. Een van de heeren heeft een zoen op zijn hand gegeven en uit gekheid heb ik dat ook gedaan en toen heeft Anna....

— Neen, ik niet, zeide Anna.

— Nu dan die andere heer.... maar ik dacht dat Anna het geweest was.

— Wezenlijk niet, herhaalde Anna, maar zij bloosde nu nog sterker.

— Ik ben het geweest, zeide de langste der twee heeren, maar het scheen dat hij het zich thans eerst herinnerde. Een vluchtige blik van de oudste juffrouw Molewater, die door de anderen niet werd opgemerkt, beloonde hem voor zijne zelfopoffering. Voor zoo'n blik had hij wel tien leugens willen zeggen.

— Zoo, is het zóó gebeurd, zeide kapitein Terveere, voor wien het een ware uitkomst was, dat de zaak was afgeloopen en hij zijn nichtjes niet behoefde onderhanden te nemen, en met jongelui een onderhoud te hebben, waartegen hij bepaald opzag. Hij hield niet van die dingen, die zijn rust verstoorden. Hij begon nu zelf er om te lachen, dat hij dupe was geweest van de aardigheid, die intusschen niet te pas kwam. Dat moesten de jongelui toch toegeven. De jongelui gaven het toe, en vroegen verschooning; de jongste had het gedaan, eigenlijk zonder juist te weten wat hij deed: hij had toegegeven aan de opwelling van een oogenblik; en Antoinette had ook niet nagedacht over het ongepaste van hare daad, maar zij had de verzoeking niet kunnen weerstaan om, toen zij gehoord had, dat een van de heeren haar foppen wou, ook hem te foppen. Anna en de oudste der jongelui zwegen.

— Maar wat moet die oude juffrouw wel gedacht hebben?

— Wij zullen het haar straks wel zeggen; als ze uit den trein komt. Maar hoe kent dat mensch ons? ik heb ze nooit gezien.

— Ik denk dat ze hier of daar onzen naam gelezen heeft. Hier, op mijn boek staat hij.

— Dat boek heeft ze niet gezien.

— 't Is toch onvoorzichtig, meisje, om zulke dwaasheden te doen, als er vreemden bij zijn.

— En dat ze nu juist een Hollandsche moest wezen! Ik wou toch dol graag eens weten wie ze was.

Onderwijl hadden de jongelui hunne portefeuille's uitgehaald en boden den heer Terveere hun kaartje aan.

Herman Vogelaar, Med. doct. stond op dat van den langste. Carmolyn van Velzen, jur. doct. op dat van den ander.

Dus waren het geen Engelschen, geen pairs en ook geen zakkenrollers. Het laatste was eene geruststelling, het eerste eenigszins eene teleurstelling,

en voor den heer Terveere, na hetgeen hij had bijgewoond, eene nieuwe les om zich verre te houden van landgenooten; want eigenlijk kwamen zulke aardigheden tegen vreemde dames toch volstrekt niet te pas.

Nu, lang zou de connexie niet duren: te Zell am See verlieten de kapitein met zijne nichtjes den trein; de heeren reisden terstond door naar Innsbrück.

Aan het station zagen alle vijf nog naar de dame, maar deze was niet uit te vinden.

IV.

Vier weken later wachtten de heer en mevrouw Molewater hunne dochters en hun broer aan het station, waar zij met den laatsten trein zouden aankomen. Langzaam, als was hij zelve afgemat, hield de locomotief stil voor het doodsche perron, zoo woelig en druk bij het vertrek; de afgereisde, uitgeputte passagiers, die van verre kwamen, traden met loome stappen uit de portieren te voorschijn en zagen half wezenloos rond nog onder den indruk van het schokken en schommelen gedurende vele uren. Ook Anna en Antoinette herkenden niet zoo dadelijk hare ouders en werden door deze bijna medegetrokken naar de vigilante, die wachtte. De koffers werden erop en zij erin geladen. Oom zou maar terstond naar zijne kamers rijden; den anderen dag zouden ze hem wel bedanken. Ieder verlangde weder in zijn „oude doen" te komen en weder om zich te zien datgene, waaraan hij gewoon was en dat ons juist daarom zoo lief is geworden. Zoolang wij ons in het midden ervan bewegen, tellen wij het niet en wanneer wij zoovele andere vreemde dingen aanschouwen en beleven, die de reis aanbiedt, meenen wij het niet te missen; maar wanneer wij het weerzien, gevoelen we toch dat het een deel van ons geluk uitmaakt. Indien er geluk denkbaar is, zegt een Fransch wijsgeer, dan zou het zijn de voortduring van hetgeen waaraan men gewoon is. Daartoe behoort ook de bestendigheid onzer omgeving. De straten, die het rijtuig volgde, de gevels der bekende huizen, de stoep harer eigen woning, de bekende gang met het Florabeeld en den kleerenstandaard, de huiskamer, met de meubelen en versieringen — alles deed aangename herinneringen in de meisjes herleven en zij voelden zich, trots al het grootsche en schoone, dat zij genoten hadden en waarbij die huiselijke dingen niets beteekenden, toch recht gelukkig in haar huis, haar e i g e n t h u i s.

Mijnheer en mevrouw Molewater overlaadden haar met blijken, dat ook hun de terugkomst goed deed en talloos waren de vragen naar allerlei kleinigheden.

— Maar vertel me nu ook eens, kinderen, zeide mijnheer, wat er eigenlijk in dien tunnel is gebeurd.

— In dien tunnel? vroeg Anna en moest zich bedenken wat haar vader kon bedoelen.

— Ja, in den tunnel met die vreemde heeren.

— O! dat! riep Antoinette uit. Hoe weet u dat? wij hebben er niets van geschreven.

— Juist daarom vraag ik er naar, sprak de rechter; wij hebben er zulke rare dingen van gehoord.

— Rare dingen? Wat hebt u er dan van gehoord? 't was een aardigheid. Wij hebben elkaar voor den gek gehouden en er later hartelijk om gelachen. Verbeeld u, een van de heeren, met wie wij in den trein zaten, zoende op zijn hand, toen we in een donkeren tunnel waren, en Net deed het ook.

— En Anna ook! voegde Antoinette er bij.

— Ik niet; dat weet je wel; die mijnheer Vogelaar heeft zelf erkend, dat hij het had gedaan.

— Nu ja, dat zei hij, maar je weet even goed als ik, dat hij het maar voorgaf uit beleefdheid voor jou. Je hadt het land, dat je 't gedaan had en ik wou ook wel....

— Maar vertel me nu toch liever eens, wat is er in 's hemelsnaam gebeurd? vroeg de heer Molewater ongeduldig.

— Ja, wat is er gebeurd? vroeg mevrouw. Iedereen praat er over.

— Iedereen!

— Praat men er over?

— Wie heeft het dan verteld? O, zeker die ouwe tang, die in den hoek zat en die wij niet kenden, maar die ons bij den naam noemde.

De meisjes verhaalden nu met de noodige afdolingen en aanvullingen met vermelding van allerlei omstandigheden, die er niets mede te maken hadden, de ontmoeting in den trein met de heeren Vogelaar en Carmolyn van Velzen. Een dokter en zijn reisgezel, — op dat dokter vooral lieten zij den klemtoon vallen — en de heer Molewater en zijn vrouw zagen in hunne verbeelding een bejaard heer met een waardig gelaat en daaraan een geëvenredigd voorkomen. En daardoor was het gebeurde volkomen gered; een oud heer mocht wel zoo'n aardigheidje doen; aan een geneesheer, zich ontspannende van zijne drukke praktijk, was het niet kwalijk te nemen, dat hij aan een vroolijken inval toegaf.

Toen zij een uur later, even als hunne dochters, zich ter ruste begaven, waren zij volkomen gerustgesteld omtrent dat onbeduidende avontuur, waarover de menschen moord en brand hadden geschreeuwd. 't Was schande! die kwaadsprekende wereld!

Ook Anna en Antoinette sliepen spoedig in: zij waren doodmoede van een ganschen dag in den trein te hebben gezeten.

Maar op het heden volgt een morgen en op morgen overmorgen. Van al de vriendinnen en kennissen, van wie zij afscheid hadden genomen, kwam geen enkele haar verwelkomen. Zij hadden behoefte om weer eens de bekende straten en winkels van Marienstad te zien, en na den eersten dag weder alles op orde te hebben gebracht, gingen zij den volgenden middag een paar boodschappen doen; maar geen der bekenden, die zij tegenkwamen sprak haar aan; zij groetten wel, maar in het oogloopend koel en in een winkel, waar zij tegelijk met Betsy Mans waren, en deze haar niet ontwijken kon, maakte zij zich met enkele woorden van haar oude vriendinnen af. De

heer Varelbach, die nog altijd zijn nieuw reispak droeg, in afwachting van de reis zelve, glimlachte tegen haar, terwijl hij zijn hoed heel familiaar afnam; alsof hij haar een gunst betoonde. Hij bewees, dat groeten soms nog beleedigender kan zijn dan niet groeten.

Toen zij op hare kamer waren teruggekeerd, stonden tranen in beider oogen.

— Zou dat nu wezenlijk het gevolg van die historie in den tunnel zijn? sprak Anna, terwijl zij moedeloos op een stoel neerzonk.

— Maar we hebben toch wezenlijk geen kwaad gedaan, zuchtte Antoinette. Die verwenschte harpij! want die heeft het verteld en niemand anders. Al mijn pleizier is weg. Ik wou wel om duizend gulden, dat we niet op reis waren gegaan.

De beide meisjes weenden innig; want bij intuïtie beseften zij, dat wat zij den eersten dag ondervonden hadden, slechts een voorspel was van hetgeen haar verder te wachten stond.

Des middags, aan tafel, bleek ook reeds dat de toestand nog ernstiger zou worden dan zij zich hadden voorgesteld. De heer Molewater had zijn zwager gesproken en deze vertelde van den kapitein gehoord te hebben, dat deze den vorigen avond als voorheen de sociëteit bezoekende, verschillende toespelingen had gehoord op het gebeurde in den tunnel. Het ware wist hij niet, maar men scheen te vertellen, dat zijne nichtjes zich vrij onbehoorlijk hadden gedragen en in een tunnel betrapt waren in de armen van een paar Engelsche heeren.

Terveere had met kracht geprotesteerd en hen, die het verzonnen hadden, als leugenaars en de verspreiders als lasteraars uitgemaakt en toen het onbeduidende voorval in al zijne bijzonderheden verhaald, en de heeren waren allen verontwaardigd geweest over dien schandelijken laster; maar toen Terveere er niet meer bij was, kwamen de meesten toch tot de conclusie, dat de kapitein uit den aard der zaak de partij van zijn nichtjes trok en dat zijne opheldering heel vernuftig was gevonden; maar iedereen dacht er het zijne van.

Men vermeed later in tegenwoordigheid van Terveere de zaak aan te roeren en hij zelf bracht er natuurlijk het gesprek niet weder op, maar het gerucht won juist daardoor meer en meer veld en groeide aan en eindelijk heette het, dat de dames Molewater een paar dagen zoek waren geweest en haar oom slechts met behulp van de justitie haar weder op het spoor was gekomen. Dat had men er van, als men zijne dochters naar Brusselsche pensionaten zond. Van goeder hand wist men dan ook, dat zij ook daar haar rolletje hadden afgespeeld. De heer Molewater mocht dan veel voor het volk doen, 't was beter, dat hij behoorlijk voor de opvoeding van zijne dochters zorgde en als zijne herkiezing voor lid van den raad aan de orde was — over acht jaar — zou hij de gevolgen ondervinden.

Wat men in het publiek niet zeide werd in de huiskamer verteld en kwam door de jongens, die op het gymnasium gingen, aan de zonen van Molewater ter oore, die het weder aan hunne moeder overbrachten.

Anna en Antoinette kwamen het huis niet meer uit. Haar leven was verwoest. Molewater zelf ging eronder gebukt. Hij verscheen niet meer in de vergaderingen, waarvan hij vroeger de steunpilaar was en dacht er over zijne betrekkingen neer te leggen en zich elders te vestigen. Het bleef echter nog maar bij plannen; als hij des avonds, na getuige te zijn geweest van den treurigen toestand van zijn gezin, omdat het weder het een of ander gerucht gehoord had, zich vast had voorgenomen om zijn ontslag te nemen, vond hij den anderen dag weer zooveel afleiding en genot in zijne bezigheden, dat hij aan de verwezenlijking niet meer dacht en troostte hij zich met het denkbeeld, dat, daar er eigenlijk niets gebeurd was, alles van zelf wel weder terecht zou komen. Mevrouw, aan wie dit leven ondragelijk viel, besloot daarom haar broer in den arm te nemen en wachtte den volgenden Woensdag af.

Juist denzelfden morgen echter deed zij eene ontdekking. De schoonmaakster, eene voormalige dienstbode, die „uit het huis getrouwd was" en langzamerhand de vertrouwde van hare vroegere mevrouw was geworden, had de heele historie uit haar mevrouw's eigen mond gehoord en zij wist ook, dat de dame, die met de jonge juffrouwen gereisd had en de oorzaak moest zijn van al die praatjes, wel bekend was. Den vorigen avond nu had zij van de kameraad van haar nichtje gehoord, dat al wat men van de juffrouwen Molewater vertelde, zeker waar moest zijn, want dat de zuster van haar mevrouw er bij was geweest, toen zij naar een vriendin te Moriaan ging. Ten minste zoo meende zij, dat haar nichtje de stad noemde. De mevrouw van de kameraad van het nichtje heette mevrouw Mans.

Thans had men den draad in handen en toen de kapitein kwam, werd met Antje en Net de ontdekking breedvoerig behandeld en herinnerden deze zich dat Betsy Mans den morgen van haar vertrek aan het station gesproken had van hare tante Treknagel, die naar Meran ging. Tevens herinnerden zij zich, dat die tante haar moest gezien hebben, toen zij op weg waren naar het station.

Oom wilde dadelijk naar haar toe gaan; als zij op dat oogenblik in de kamer ware geweest, zou hij in staat geweest zijn haar „den hals om te draaien". Althans hij zeide het. Mevrouw Molewater hield hem terug en waarschuwde tegen overijling en vooral tegen zulke uitersten. In haar hart echter hielp zij hem zijn plan ten uitvoer brengen. Dat mensch had het geluk harer dochters en de toekomst, die elke moeder hare meisjes toedenkt, verwoest. Zij bedwong zich evenwel en wist hem te bewegen, om eerst eens kalm na te denken en niet vóór den volgenden dag erheen te gaan.

Den anderen middag liet de kapitein zich bij mevrouw Mans aandienen. Hij werd toegelaten en in de dame, die naast mevrouw Mans zat, herkende hij onmiddellijk de juffrouw op twijfelachtigen leeftijd, die te Bischofsshoven in den trein was gekomen.

— De reden van mijn bezoek zult u zeker wel begrijpen, zeide Terveere, juffrouw Treknagel met een vorschenden blik aanziende.

Juffrouw Treknagel zette een verwonderd gezicht, waardoor een reeks van rimpels op haar voorhoofd te voorschijn kwam, en schudde kalm het hoofd.

— Wij hebben samen gereisd van Bisschofshoven naar Zell am See, sprak Terveere op forschen, afgemeten toon.

— O ja, zeide juffrouw Treknagel. Ik dacht niet dat u daarvan zou spreken.

— Juist om daarvan te spreken kom ik hier, hernam hij met eene stenstor stem.

— Mijnheer Terveere, sprak mevrouw Mans op zalvenden toon, mag ik u verzoeken u niet driftig te maken.

— Ik moet me wel driftig maken, mevrouw; de praatjes van die dame zijn oorzaak dat mijn nichtjes diep ongelukkig zijn. Ze worden geschuwd en vermeden als onreinen en men veroorlooft zich dingen van haar te vertellen waarvan Gods ter wereld niets aan is.

Juffrouw Treknagel.

— Die dingen vertel ik niet, mijnheer, zeide juffrouw Treknagel bits.

— Dat weet ik niet, maar u hebt verteld wat u zegt in den trein gezien te hebben.

— Ik heb niets gezien, mijnheer. Ik heb alleen gehoord wat u ook gehoord hebt en wat ook uwe verontwaardiging opwekte.

— Maar 't was gekheid, jeugdige dartelheid, juffrouw.

— Jonge meisjes die zulke dingen doen met heeren in een tunnel...

— Maar ze hebben niets gedaan. Het is logen en laster.

— Ik kan het niet helpen mijnheer, maar wat ik gehoord heb, dat heb ik gehoord, en dat moge nu jeugdige dartelheid zijn, u zult me toestemmen, dat het niet te pas komt, en als de juffertjes Molewater daarvan nu de gevolgen ondervinden, dan hebben zij het zich zelven en niemand anders te wijten.

— Maar ik zeg u immers, dat zij niets gedaan hebben. De heeren kusten op hunne handen.

— Ja, ziet u, ik vind het heel natuurlijk, dat u de partij van uwe nichtjes opneemt, maar ik herhaal u, dat ik duidelijk heb gehoord dat.... enfin waar u dan van spreekt, kwam van de rij waarop ik zat en daar zaten uwe nichtjes ook.

— Omdat Antoinette ook uit gekheid op hare hand kuste.

Juffrouw Treknagel gaf geen antwoord; zij haalde onmerkbaar de schouders

op: zulke praatjes kan een man zich laten wijsmaken, zij wist het wel beter.

— In elk geval behoefde u zulke dingen niet verder te vertellen.

— Als jonge dames zich niet ontzien zulke dingen te doen, zie ik niet in, waarom men het niet zou mogen vertellen. Ik heb het bovendien alleen aan mijn zuster verteld, bij mijn terugkomst, en daar waren misschien een paar dames bij, maar verder heb ik me niet over die zaak uitgelaten.

— En als ik u nu nogmaals verzeker, dat er niets heeft plaats gehad van hetgeen ge overgeklapt hebt.

— Mijnheer Terveere, ik moet u verzoeken niet te vergeten, dat u tegen een dame spreekt, klonk weder de zalvende opmerking van mevrouw Mans.

— Een dame! riep Terveere uit, door zijne drift overmeesterd; een dame! een kwade tong is ze, een slang, die mijne arme nichtjes voor altijd in het ongeluk heeft gestort. Je zult....

Juffrouw Treknagel stond op en met een nijdigen blik op den heer Terveere, sprak zij met spottende kalmte: „Man, je bent mij geen antwoord waard”.

Daarmede verliet zij — gelukkig vrij snel — het vertrek. Ook mevrouw Mans stond op.

De kapitein wilde nog iets tot haar zeggen, maar plotseling begreep hij, dat dit tot niets leiden zou en hij was ook zijn gedachten niet meer meester. Hij maakte zwijgend eene buiging en verliet het vertrek. Op straat gekomen, begreep hij, een dwaas figuur te hebben gemaakt en aan de zaak veel meer kwaad dan goed gedaan te hebben.

Inderdaad was den anderen dag geheel Marienstad vol van het bezoek van den kapitein aan mevrouw Mans en daar die dame, bestuurderes en lid van verscheidene liefdadige en andere instellingen, de algemeene achting genoot, werd hij in het ongelijk gesteld — vooral tengevolge van de wijze, waarop men zijn bezoek vertelde en de geschiedenis van Anna en Antoinette Molewater werd er weder in alle geuren en kleuren bijgehaald en zij daalden nog dieper in de publieke opinie. „Zulk een oom, zulke nichtjes!” zeide men.

V.

Tot nog toe was het gebeurde met zijne nichtjes in zekeren zin buiten den heer Terveere omgegaan; hij was, zeide men, het slachtoffer geweest en had zelf geen schuld. Thans echter, na zijn bezoek aan mevrouw Mans, waarvan het verhaal zeer gekleurd in omloop werd gebracht, zag men in hem een medeplichtige en hij begon te bespeuren, dat de groepjes zwegen, waar hij zich bijvoegde, en zijne bekenden slechts de burgerlijke beleefdheid tegenover hem in acht namen; maar ook niets meer. De sociëteit verloor voor hem hare aantrekkelijkheid en het minste voorwendsel was voldoende om hem thuis te doen blijven.

Op een namiddag, dat hij in eenzaamheid de Nieuwe Rotterdamsche Courant zat te lezen tot er geen letter nieuws meer overbleef — hij had niets beters

Lezende de Nieuwe Rotterdamsche Courant.

te doen — liep hij, half werktuigelijk de advertenties door. Daar viel zijn oog op de regels

„Dr. Herman Vogelaar is
van 5 tot 25 Juli niet
te consulteeren."

Dr. Herman Vogelaar! maar dat is die kerel uit het Salzkammergut! riep de kapitein uit. Eindelijk heb ik hem dan gevonden. Hij en die karnuit van hem zijn oorzaak van alles. 't Is van daag de derde. Morgen ga ik naar Rotterdam.

Wat hij eigenlijk te Rotterdam ging doen, wist hij zelf niet, en toen hij in den trein zat, gevoelde hij meer en meer dat zijn reis eigenlijk tot niets kon leiden. Maar hij was nu eenmaal onderweg en al baatte het niet, het zou hem toch eenige voldoening geven, als hij zijn hart eens luchten kon en aan dat jonge mensch kon vertellen welk een kwaad hij en zijn reisgezel hadden gesticht.

Het adres van den dokter was gemakkelijk gevonden en hoewel het spreekuur, dat op het naambordje vermeld stond, reeds lang was verstreken, was de dokter toch nog thuis. Een kwaad teeken voor een geneesheer.

Gedachtig aan zijn bezoek bij mevrouw Mans, had Terveere zich nu vast voorgenomen, bedaard te blijven en het was ook niet met een opgezet zeil, dat hij het kleine salon van den dokter binnentrad. Deze kwam hem met uitgestrekte handen tegemoet.

— Daar doet gij wel aan, kolonel, dat u me eens komt opzoeken. Gelukkig dat u niet een dag later zijt gekomen. Dan zoudt ge me niet gevonden hebben. Ik ga morgen weer op reis.

— Zoo gaat ge weer op reis? Weer naar het Salzkammergut? vroeg Terveere, ten einde het gesprek dadelijk te brengen op het onderwerp, waarvoor hij gekomen was.

— Neen, ik ga naar Weenen, maar ik vrees zeer, dat ik zulke aangename ontmoetingen niet zal hebben als verleden jaar, toen ik de eer had met u en de dames Molewater te reizen.

— Die ontmoeting moge voor u aangenaam zijn geweest, mijnheer . . . . begon de kapitein langzaam en met nadruk, maar de jonge dokter viel hem in de reden.

— O, wij spreken er nog altijd van; mijn neef van Velzen was bepaald épris van juffrouw Antoinette. Als ik hem niet weerhouden had, zou hij,

dadelijk na onze terugkomst eene dwaasheid hebben begaan — vergeef me dat ik openhartig met u spreek.... maar u zult het zeker met mij eens zijn.

— Ik begrijp u niet, mijnheer, zeide Terveere kortaf.

Thans eerst bemerkte Vogelaar, dat zijn kolonel wat „sec" was. Hij had diens kalmte eerst geheel toegeschreven aan zijn karakter: in den trein was hij ook aanvankelijk nog al stug geweest, al bleek hij later toch een goedhartig man te zijn.

— Van Velzen wilde, nog vóórdat hij gepromoveerd was, en terwijl hij aan zijn dissertatie werkte, aanzoek doen om de hand van uw nichtje. Dat heb ik hem afgeraden. Ik wilde dat hij eerst klaar zou zijn. Bovendien heeft hij precies genoeg om van te leven en dan is het, naar mijn idée, onverantwoordelijk om een jong meisje te vragen, waarvan de ouders nog leven.

Eigenlijk moest ik het u niet gezegd hebben.

— Daar is veel van aan, zeide Terveere peinzend, terwijl hij schijnbaar alle aandacht wijdde aan de lucifer, waarmede hij de onder de hand aangeboden sigaar aanstak.

— Dus u meent, dat uw neef vues had op mijn nichtje? vroeg hij toen op onverschilligen toon.

— Eigenlijk moest ik het u niet gezegd hebben; 't is me ook ontvallen. In elk geval zou het een onberaden stap zijn.... Hoe maken het de dames tegenwoordig? Een paar maal, dat ik in Marienstad kwam, had ik altijd de hoop, dat ik haar eens ontmoeten zou. Maar het toeval is mij niet gunstig geweest.

— De dames gaan weinig uit; maar als gij een visite bij de familie wilt maken, zal het mij een genoegen zijn u aan mijn zwager en zuster voor te stellen, antwoordde de kapitein, in wien plotseling eene geheel andere gedachte was gerijpt dan die, welke hem tot zijn reis naar Rotterdam had doen besluiten.

— Zeer gaarne zal ik van uw beleefd aanbod gebruik maken, als ik van mijn uitstapje teruggekeerd ben. Ik kan dat niet best uitstellen, want ik heb het in de courant laten zetten.... om u de waarheid te zeggen, loopen de patienten nog wel geen storm bij me, maar het gaat toch nog al; ik ben nog maar een jong docter.

De heer Terveere sprak een poos over de positie van Vogelaar en toen viel het gesprek weer op de juffrouwen Molewater, die zeer hoog door hem werden geprezen en daarop weder op den jongen van Velzen. Het onderhoud begon in een cirkel rond te draaien en Vogelaar vroeg zich vruchteloos af, waaraan hij toch wel het bezoek van den heer Terveere moest toeschrijven. Eindelijk begreep hij, dat het maar eene beleefdheid was en daar hij er genoeg van had, begon hij, schijnbaar werktuigelijk, het een en ander bijeen te zoeken.

Terveere begreep dien wenk, maar hij had zich toch voorgenomen, den dokter niet te verlaten zonder het doel te hebben bereikt, dat hij zich thans had voorgesteld.

— Zal uw neef weer uw reisgezel zijn? vroeg hij, opstaande.

— Zeker. Die heeft niets te verletten. Hij woont nu een half jaar hier, maar behalve een paar gratis-zaakjes had hij nog niets te doen.

— Zoo, zoo, woont hij ook hier, zeide de kapitein, met moeite den aangenamen indruk verbergende, dien deze mededeeling op hem maakte.

— Ja, wij zijn overburen. Dat is te zeggen, hij woont op den hoek. Hij zal ook wel aan het pakken zijn, evenals ik. Er zijn altijd nog zooveel kleinigheden te doen, als men op reis gaat.

— Daarom zal ik u maar niet langer ophouden. Nu ik toevallig in Rotterdam moest zijn, kon ik evenwel niet nalaten u eens te komen opzoeken.

— Ik ben er u recht erkentelijk voor en houd mij zeer aanbevolen. Dus als ik van de reis terugkom, mag ik u aan uwe belofte komen herinneren.

— Het zal mij heel aangenaam zijn. Goede reis en veel genoegen.

Daarmede verliet de kapitein den jeugdigen medicus, die zich zelven maar bleef afvragen: wat drommel kwam die oude vuurvreter hier doen? Hij had me niets te vertellen.

De kapitein volgde met stevigen tred de straat tot aan het hoekhuis, waar, blijkens het nog van nieuwheid blinkende bordje, Mr. Carmolyn van Velzen, advokaat en procureur, woonde.

De advocaat was thuis. Toen zijn bezoeker werd aangediend, liet hij dadelijk zijn halfgepakt valies rusten en maakte haastig zijn toilet in orde om zijn eersten cliënt te ontvangen. Met eenige teleurstelling zag hij terstond, dat het weder geen cliënt was, maar daarentegen een bezoeker, die hem recht ongelegen kwam. Wat kwam die oude heer Terveere anders doen dan hem een poosje ophouden!

De kapitein bespeurde bij het eerste gezicht den indruk, dien zijn bezoek maakte, maar toen hij weigerde te gaan zitten, omdat hij maar even, nu hij toch in Rotterdam was, den heer van Velzen de hand kwam drukken, werd deze al veel verzoenender gestemd. Een onwelkome bezoeker, die zegt dadelijk weer te zullen heengaan, wordt onmiddellijk welkom.

— Maar ga toch zitten, kolonel, zóóveel tijd kan ik er waarlijk wel afnemen.

— Ja, ik weet van uw neef dat u op reis gaat — nu ik hoop, dat gij u recht goed amuseeren zult.

— Is de dames de reis goed bekomen? 't Is wel wat lang geleden ....

— Ze ondervinden er nog de gevolgen van, sprak Terveere.

Hij zeide dit op zoo doffen toon, dat van Velzen hem verwonderd, vragend aanzag?

— Ja, u weet wel wat er gebeurd is, of liever wat er niet gebeurd is in den tunnel? Dat mensch, dat met ons in de coupé zat, heeft het oververteld en mijne nichtjes gaan daaronder gedrukt.

— Ant.... juffrouw Antoinette ook?

— Beide, zeide de kapitein, en vertelde toen in algemeene bewoordingen hoe zijn nichtjes te lijden hadden onder den laster.

— Maar dat kan niet zoo blijven! Dat mag niet zoo blijven! Kan ik er iets aan doen.

Terveere haalde zijne schouders op. — Het eenige middel zou zijn, dat iemand haar ten huwelijk vroeg, sprak hij als tot zich zelven, maar dat is een middel, dat ik niet in mijne macht heb en u evenmin. Men trouwt niet uit medelijden.

Van Velzen stak zijne handen in den zak en stapte eenige malen de kamer op en neer. Hij overlegde bij zich zelven wat hem te doen stond; maar zijn gezond verstand behield de overhand.

— Kolonel, begon hij.

— Ik was maar kapitein, zeide Terveere.

— Kapitein, niets zou ik liever willen, dan de fout die ik beging, goed te maken op de wijze als door u werd aangegeven en juffrouw Antoinette ten huwelijk te vragen, maar ik heb geen fortuin ....

— En zij ook niet, antwoordde de kapitein, tenminste niet voor 't oogenblik, maar zij heeft een oom, die vrij bemiddeld is, en als er iemand hare hand vroeg die haar beviel — want dat staat bovenaan — dan zou die oom niet ongeneigd zijn, haar een bruidschat te verzekeren, waarvan zij en haar man gemakkelijk konden leven.

— Maar mijnheer Terveere, dat mag ik niet aannemen.

— Luister eens, mijn jonge vriend, ik wil openhartig met je spreken. Een leven, zoo als nu de dames Molewater leiden, is niet vol te houden. Zij zouden er onder bezwijken. Van dat leven zijn zij wel een beetje zelf de schuld door hare onbedachtzaamheid, maar gij zijt er mede oorzaak van en ik in zekeren zin ook, want ik was het die haar meenam op reis. Ben je wezenlijk nog verliefd op mijn nichtje Antoinette, zoo als ge geweest

zijt, naar uw neef me mededeelde, vraag ze dan ten huwelijk. Als ze ja zegt, laat dan het geld u geen zorg zijn.

— Meent u dat?

— Daar hebt ge mijn hand er op.

— Dus als ik morgen.... o neen morgen ga ik op reis.... maar neen ik ga niet op reis, als u morgen voor mij belet vraagt bij de familie Molewater. Wilt u wel gelooven, kolonel.... kapitein, dat ik altijd aan juffrouw Antoinette gedacht heb? En wat ik nu van haar vernomen heb omtrent haar toestand.... Ga nu nog niet heen, laten we nog een oogenblik praten.

— Dan mis ik den trein, mijn waarde heer, en ik wilde vóór het diner thuis wezen. Morgen wacht ik u tegen drie uren bij me; ik zal dan eerst eens poolshoogte nemen en u zeggen of uw aanzoek kans heeft in goede aarde te vallen. Zoo niet — dan kunt gij overmorgen op reis gaan.

Oom Terveere voelde zich wel twintig jaar jonger, toen hij te Mariënstad uit den trein stapte en hij zou in staat zijn geweest om een rijtuig te nemen en in gestrekten draf naar de woning van zijn zwager te rijden om er de blijde tijding te verkondigen.

Hij bedacht zich bij tijds: als hij daar binnenkwam met het bericht, dat hij „een vrijer" voor zijn jongste nicht had, zou er zeer veel kans zijn, dat zij ronduit weigerde en bleef weigeren. Op die wijze neemt geen vrouw een echtgenoot aan. Hij stelde dus zijn bezoek tot den volgenden morgen uit, zocht een voorwendsel en vertelde onder vier oogen aan zijne zuster Klara wat hij den vorigen dag gedaan had en wat haar te wachten stond. Klara bereidde haar man voor en zeer in vertrouwen deelde zij aan de meisjes mede, dat de heer Carmolyn van Velzen bij haar oom was geweest en hem had verzocht voor hem belet te vragen, maar dat zij volstrekt niet wist, ofschoon zij wel iets vermoedde, wat de reden van dat bezoek zou zijn.

De juffrouwen Molewater zeiden, dat zij het volstrekt niet begrijpen konden: waarschijnlijk had de heer van Velzen iets gehoord van de gevolgen zijner onbezonnenheid en kwam hij nu zijne excuses maken. Voor zich zelven waren zij echter overtuigd, dat zijn bezoek een veel verdere strekking had.

Des middags met het slaan van drieën stond oom met de heeren Carmolyn van Velzen en Vogelaar, die zijn neef vergezeld had, in het salon van den heer Molewater. De heer en mevrouw Molewater ontvingen hen zeer welwillend. De dames kwamen de eene na de andere binnen.... en verlieten ongemerkt het vertrek nadat men een poos over allerlei dingen had gesproken. Toen stelde de kapitein aan Vogelaar voor, dien hij in beslag had genomen, om eens even den tuin te gaan zien, waar een paar merkwaardige planten bloeiden, waarover hij hem had gesproken.

Oom had gemeend, dat zijne nichtjes naar hare kamer waren gegaan, maar in den tuin gekomen, zag hij haar vóór zich. Terugkeeren kon niet meer en de dames Molewater konden toch ook niet als schuchtere hinden wegvluchten. Men maakte *bonne mine à mauvais jeu* en praatte met

elkaar, zonder dat een van de vier eigenlijk recht wist wat hij zeide. Maar Vogelaar zag weder die mooie oogen van Anna op hem gevestigd en herinnerde zich den blik, waarmede zij in den trein hem haar dank betuigde, dat hij zich opgeofferd had en hij dacht aan de kus, die zij op haar hand had gegeven en die hij dol gaarne zelf zou hebben ontvangen en ook zij dacht aan de kus, die zij hem had toegedicht en die hij zoo bereidwillig voor zijne rekening had genomen. Zij bloosde en sloeg de oogen neer en Vogelaar vergat al zijne plannen en voornemens die hij met zijn neef van Velzen had besproken, toen deze hem opening van zaken had gedaan. Hij greep ongemerkt, schier werktuigelijk Anna's hand en trok haar mede en zij volgde zonder weerstand, haar oom en hare zuster achterlatende.

Terwijl van Velzen aarzelend met half gesmoorde stem aan de ouders officieel de hand vroeg van de jongste dochter, kreeg Vogelaar het jawoord van de oudste en wisselden zij, verborgen voor de oogen van Terveere en Antoinette, de kus, waaraan zij in den tunnel beiden gedacht hadden.

en wisselden zij de kus.

Veertien dagen later wist geheel Marienstad en kon het met eigen oogen aanschouwen, dat de dames Molewater verloofd waren, de eene met een

dokter, die „erg knap" was — alle jonge doktoren zijn erg knap — en de ander met een advokaat van patricische familie. Wie ze zag moest erkennen dat het twee mooie paartjes waren. De jonge mannen hadden een gunstig en gedistingeerd voorkomen — dat hadden de dames Molewater reeds op het terras te Salzburg gezien, — en Anna en Antoinette zagen er mooier uit dan ooit, nu haar gelaat het geluk weerspiegelde dat in haar hart leefde. Later vernam men, dat dit nu de heeren waren, met wie zij in den tunnel hadden gezeten en dat toen reeds hun engagement „aan" was, maar dat familie-omstandigheden belet hadden het publiek te maken. Men had erg medelijden met dien goeden kapitein Terveere, die van alles had moeten verzinnen om aan het gebeurde eene andere uitlegging te geven, omdat hij geen vrijheid had de waarheid te vertellen.

Er was niets ongeoorloofds gebeurd; alleen die oude juffrouw Treknagel was de oorzaak van de leelijke lasterlijke geruchten, die in omloop waren gebracht. En thans was het juffrouw Treknagel, die, slachtoffer van de wispelturigheid der volksgunst, door iedereen als een kwaadspreekster werd geschuwd.

VOORBEREIDING TOT DE VERKIEZINGEN,

DOOR

JOH. H. BEEN.

Lieve hemel! Wat al drukte,
Wat al leven in het land!
Roept weer Tromp zijn kloeke knapen,
Groeit weer kiel en mast en want, 1)
Popelt weer het Hollandsch harte
Dat het roemrijk rood-wit-blauw
Voor het aanzicht van Europa
Als een zonne stralen zou,
Dat de naam van Nederland
Klinke tot het verste strand?

1) Zinspeling op den zeeslag bij *Duins.* — « Het was niet, alsof men schepen timmerde, maar alsof zij van zelf groeiden enz. »

Rommelt weer in donderslagen
't Fiere woord langs d'Oceaan:
„Liever dan als slaaf te leven
„Als een held ten ondergaan!"
Dragen de gewiekte klanken
Van de klok Gods grooten naam,
Vouwt weer een Michiel De Ruijter
Biddende zijn handen saam,
Toont het volk van Jan De Witt
Welk een geestkracht het bezit?

Tromp ... is dood! Zijn kloeke knapen ...
Groote God — waar zijn ze thans?
Waar is Neerlands wereldglorie,
Driekleur, waar uw stralenkrans?
Ach! Geen ebbe valt te keeren ...
Is het dwaasheid, bleeke maan,
Dat, waar gij de waat'ren voortsleurt
Langs een u bekende baan,
't Oog u volgt — of bij geval
Weer de vloed verrijzen zal?

Dwaasheid? ... Dat de droomer vliede,
't Kinderlijk geloof verstomm':
Vaandels zwieren, woorden raat'len,
Lustig bromt de Turksche trom!
Holle, dolle phrasen klinken,
Duizelt niet uw hoofd ervan?
Veel beloften, weinig daden,
Duizend staatslien ... maar een *man?*
Al wat mond heeft ... redenaar!
Elke vlieg ... een adelaar!

Och die sprekers, och die menners!
Wie het ooit vergeten zou,
Dat in dagen van benauwdheid
Als meedoogenloos en rouw
Uit den mond van wereldvorsten
't Oordeel over Neerland klonk,
Al dien sprekers, al dien menners,
Hoop, geloof èn moed ontzonk,
En het volk — dat toch nog leeft! —
Voor *zichzelf* gekozen heeft!

Waar, waar zult gij henenstuiven
Clericaal en Liberaal
En gij and're bastaardwoorden,
Kanker onzer schoone taal?
Waar, waar zult gij henenstuiven,
Als er vuur springt uit het staal,
Als van Alp tot Noordzeestranden
De echo 't schriklijk „Wee!" herhaal',
Als wat niet op rotsgrond staat
Reddeloos verloren gaat?

Zal van u dan vuurglans stralen,
Waar het land ÉÉN vuurzuil vraagt?
Zal van u die geestdrift komen,
Die het bloed door de aad'ren jaagt?
Zult ge een Van der Werf doen spreken,
Als de honger — 't scherpste zwaard! —
Onmeedoogend, onverbidlijk
Door de veege veste vaart?
Zult gij soms in dood en pijn
Neerlands oud Wilhelmus zijn?...

Ieder tijdperk heeft zijn speelgoed,
Och, de mensch — dat groote kind! —
Wil steeds vormen, phantaseeren,
Waar het slechts te scheppen vindt!
Maar gelijk als vaders stemme,
Moeders onvergeetlijk woord,
Door ons gansche leven heenruischt,
Overstemd soms — steeds gehoord,
Dringt de stemme van 't verleen
Door 't partijgekibbel heen.

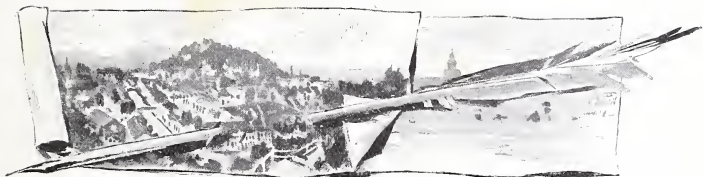
Ruischend langs de zilte baren,
Fluistrend in den avondwind,
Weet die stem van vroeger jaren,
Dat zij hier haar echo vindt.
Naar die stemme MOET gij hooren,
Gij, klein volkje aan de Noordzee!
Stopt ge al voor haar zang uw ooren,
Zingt toch niet uw harte mee?
Dat die stem een profecij
Van een grootsche toekomst zij!

Brielle, April 1891.

EENE ILLUZIE.

DOOR

LOUIS COUPERUS.

I.

Karlsbad . . . .

„O, laat me je schrijven, zooals ik nooit tot je zoû spreken, omdat ik het nooit zoû durven met woorden, die hoorbaar waren, alleen met woorden, die zichtbaar zijn. Ik heb je zoo lief, je bent het stil genot van ieder oogenblik mijns levens, je bent altijd als een heerlijke obsessie in het gedenk mijner hersenen en altijd voel ik je over me staan, alsof je me beheerschte en zoo zacht toch, met den allerliefsten blik van je lieve oogen, met dien rustig lieven glimlach om je mond. Je gezicht is altijd als een camee gegraveerd op mijn ziel. Je bent zoo mooi, zoo heerlijk lief mooi. En ik durf je dat zoo te zeggen, omdat het niet dáárom is, dat ik je lief heb. Ik ben er trotsch op, dat je mooi bent, maar lief heb ik er je niet om. Lief heb ik je, omdat je bent, die je bent, zoo allerliefst ingewikkeld in je ragfijn zieleleven en toch zoo begrijpelijk er in voor mij, en lief heb ik je, omdat je belang stelde mij te kennen in het mijne . . . . IJdelheid? Misschien, een tikje. Laat me het zijn, laat me ijdel zijn, omdat jij me een gedachte hebt waardig gekeurd . . . .

Heeft iemand wel ooit vóór mij lief gehad? Ik wist het niet, dat dit bestaan kon, deze zachte omwikkeling, deze overheersching van eigen wil, deze extaze van liefheid! O, omwikkel me, overheersch me, extaziëer me lief! Laat me sluimeren als een kind in je wil! Niets te zijn dan mijn eigen zwakte in jouw kracht, niets te zijn, dan iets van je, dat je behoort en je eigendom is en dan, omdat het van je is en omdat je lief bent, een beetje op prijs gesteld te worden, een beetje maar, met een mooi woordje nu en een liefkoozing dan . . . . Heb geen hooge idees van me, je hebt er te hooge! Je vind, dat ik talent heb en harmonisch ben! Ik weet al niet wat voor moois je me vindt. Is dàt je liefde? Heb me dan anders lief, want zoo wil ik niet door je lief gevonden worden! Ik wil niet, dat je tegen me op ziet en me

bewonderdt. Ik wil minder zijn, dan jij en onder je staan. En dan, dan mag je me opheffen met dat lieve gebaar, waarmeê je beide je handen kan uitstrekken om me te groeten, dan mag je me opheffen en laat ik me door je steunen. Je bent zoo krachtig, krachtiger dan jezelve wel weet. Je meent, dat je geen wilskracht hebt en je hebt ze. Ik zweer het je. Je hebt ze alleen, omwingerd met allerlei vreemde woekeringen, als arabesken en festoenen om een zuil, maar de zuil is er .... Ik zie mijn zuil, ik sla er mijn beide armen om! O, ik heb je lief, ik heb je zoo lief! Vraag me iets! Wàt je wilt: ik zal het doen, ik heb het voor je over. Nooit, neen nooit heb ik dit gevoel gekend! Dat heerlijke in me, dat rein subtile, dat extatische. Het is me als zweefden er ijle, doorzichtige mousseline sluiers over mijn ziel en als werden ze, heel zacht, nauwelijks met vingers, opgelicht en het is als zag ik mezelve in eens, als zag ik al het moois, dat in me is .... Het *is* mooi, dat alles, het is bovenaardsch, het zweeft en is niet te grijpen en niet te zeggen en niet te denken, want het zijn geuren van gevoelens, zielaromen ....

O mijn koning, lieve god van mijn bestaan! Weet dat alles, wat ik je zeggen wil; weet, dat ik tot je bidden wil en je aanbid! O, waar zijn woorden? Ik ben wanhopig: niets van wat ik zeg, geen enkele silbe er van, drukt iets uit. En er moet toch iets zijn, waarmeê ik je het zoû kunnen uitdrukken. O, ik analyzeer te veel en, dom als ik ben omtrent mijn eigen gevoel, los ik niets op. Daarom wil ik me niet meer analyzeeren, daarom wil ik me geheel en al overgeven aan het lieve gewiegel, dat mij, als in je armen, wiegelt .... Je bent voor me een zielsheelal, een zielehemel! O, te zijn in je, je te zijn! Laat me leven in je lieve stem, laat mij leven .... alleen maar bestaan, ik wil niet anders dan bestaan .... in je adem en er in smelten, zooals een ijsbloem smelt op een vensterglas, als iemand blaast .... God, ik weet niet meer wat ik zeg. Vind niet, dat ik ijl, of .... vind het. Alles wat je vindt en zegt en doet is lief, is mooi, is heerlijk, is jou. Ik aanbid je! Adieu, ik kan niet meer, ik weet toch niet te zeggen, wat ik zoû willen zeggen. Alleen dit nog: wat ik nu voel, voel ik als het mooiste, dat ooit in me geweest is. Het is smetteloos rein, en het is heerlijk edel. Het is subtiel extatisch. Het is iets niet egoïstisch. Vraag me wat je wilt: ik doe het voor je! Ik kan niet uitscheiden, zie je wel? Lach er maar om, heb er medelijden meê .... Adieu, mijn man, mijn koning, mijn engel, mijn god, mijn mystiek zielsmysterie ....

II.

Uitgeput, met een trillenden zucht van aandoening en lang voor overbuigen op haar papier, viel Tila achter in haar bank. Hare oogen zagen starend gelukkig voor zich uit; hare kleine, bleekroze mond spleet zacht open in een lachje van verrukking. Zij nam haar brief op; zij las de, van heur over-gevoel glinsterende, regels weêr. Het scheen haar van het geurige, lichtgrijze papier verblindend toe te schitteren, als met stralen van warm licht. Hare brief was een zon, hare zinnen waren stralen. En haar lachje

werd grooter, uitkrullend in de hoeken harer lippen; het geluk van haar blik nevelde weg in een waas van vocht; zij schudde even het hoofd.

— Ik kan hem dat niet zenden .... onmogelijk! dacht ze.

Het was eene groote teleurstelling. Neen, zij kon hem dien brief niet zenden, dat papier, waarop zij hare ziel had opengespreid. Die ziel lag daar te bloot, de mousseline sluiers moesten er weêr over dalen .... En waarom? dacht ze, met haar tikje van coquet tartende vrijmoedigheid, van emancipatie. Waarom? Was het dan niet alles mooi in haar, wat ze voor hem voelde? Mocht ze het hem dan niet zeggen?

— O, wat hoû ik van hem, wat hoû ik zielsveel van hem! fluisterde ze, bijna luid, gelukkig het zoo te kunnen fluisteren, hoorbaar, zonder dat iemand het hoorde.

Schijnsels en schimmen van conventie speelden als acteurs in haar comedie en zij maakten zacht gechoqueerde gebaren, vol pretentie; ze schudden afkeurend hunne schimmenhoofden; ze vonden, fatsoenlijk zacht fluisterend, dat het heusch niet kon, heusch niet ....

— Maar ik doe het toch! dacht zij, ze tartend.

Het comediespel duurde voort. De eene schim trad na de andere op den voorgrond van hare gedachten, glimlachend minzaam afradend: heusch niet, ze moest het niet doen, het was niet netjes ....

Neen, ik kan hem dat niet zenden.

Zij stond op, ontevreden met zichzelve, ontstemd door die comedie in haar, besloten de moraal der schimmen niet te laten zegevieren en dan toch weêr niet zoo heel vast besloten ....

En het geluk, dat in haar geweest was om het schrijven van haar brief, wischte zich uit, verschietend als een kleur van helderheid, en het was weêr in haar die dofte van spleen, alsof zij geketend was aan iets logs en leelijks en niet kon opzweven in de vrijheid harer mooie liefde.

III.

Tila was op het steenen balcon gegaan en zij steunde er tegen eene ver-

weerde vaas, helrood en dofpaarsch overspikkeld met het gebloei van wat geranium en heliotropen. Zoo, klein, met iets scherps van lijn om hare magerte, stond zij er in de losse plooien van haar witten Chineesche-zijden peignoir, los geplooid om hare jongemeisjes-buste, los plooiend tot op den grond in een sleep, een wit zijden koord met witte zijden kwasten de plooien vasttrekkend om de brooze tengerheid van haar middel. En zij was als eene witte azalia in het soupele geplooi van dat, als een floers zoo fijne, wit; zij stond er in als eene witte azalea, met haar smal, zeer bleek gezichtje, melkwit; de slapen even geaderd als of er blauw bloed onder vloeide; het haar zeer zwart, te zwart, goudzwart in het licht, los hangend, omdat zij het, zoo zwaar, te zwaar, veel liet loshangen, thuis, om haar hoofdpijn. En ook hare oogen waren als een zwart goud: een geslepen git, waarover veel goudstof ligt en zij droomden, schitterend, te schitterend in hare bleekte, onderschaduwd door den zweem van een lichtblauwen kring. Hare huid was daar, onder hare oogen, aan hare slapen, als afgeschilferd ivoor en ook hare smalle, dunne vingers, met, aan de hand de brooze aanhechting der smalle, dunne, blauw geaderde polsen, waren als dun ivoor, waardoor het licht heenschemert, de nagels onderglansend als tot ovale roze agathen.

IV.

— Tila!

— Moezie....

Zij wendde het hoofd naar het open venster der kamer naast de hare, met dat verkleinwoord van liefkoozing, waarmeê zij gewoon was hare grootmoeder te noemen.

— Een brief voor je, kind....

De oude stem klonk zacht, als een gebarsten echo van vroeger, uit de kamer, tot op het balcon, dadelijk wegdoffend in het buitengebruis: geratel van een rijtuig, getjilp van een musch, gesuis van stemmen onder in een prieel....

Een brief voor je, kind.

En Tila ging door hare kamer naar de andere, den salon.

— Een brief voor je, kind, en een pakket.

Zij nam het witte vierkant aan uit de, even zacht bevende, vingeren, die het toestaken, en dadelijk herkende zij de letters van het adres, en dadelijk ook had zij er meê willen wegloopen, in wat eenzaamheid. Maar Moezie zag haar lachend aan, half liggend en zeer uitgemagerd in haar oude, slappe, zwarte kant, die om haar ouderdom als met eene dof geurige elegance verlept scheen en de wijsvinger van hare mooie, dorre oude-dameshand schudde even, coquet afkeurend:

— Wat een drukke correspondentie, kind.... En altijd die zelfde ronde letters op die zelfde crême enveloppes....! Kom, de courant is ook gekomen, lees me die eens voor....

— Moezie!!

Zij smeekte het, pruilend, wanhopig.

Maar Moezie hield haar alleen maar een beetje voor den mal, plaagde haar Tila maar een beetje.... Kom, ze mocht weggaan, maar ze moest zich straks kleeden, om wat te gaan wandelen met het oude mensch. Hoe lang zoû het lezen en het overlezen duren? Een uur? Dus dan over een uur kleeden?

— Kom nog eens even hier, kind.... Je wilt dus weg van me, je wilt dus.... trouwen? En ik? Wat moet er dan met mij en waar moet het oude mensch dan blijven?

Maar Tila lachte even, als smeekend, en sloeg met kinderlijkheid haar arm om den mageren hals en ze zong bijna, in haar zoen op die oude wang, rimpelig door de maquillage van, helaas, vroeger:

— Maar ik hoû zooveel van hem; ik aanbid hem, ik aanbid hem....

V.

Scheveningen....

„Ik woon hier, met mijn oogen veel over de zee. Want den Haag is mij een stad geworden als een doodenstad, leêg en zonder geluid en zonder ziel. En mijne dagen werden er zóó lang, dat ik hier ben gekomen, om hunne lengte te foppen, en misschien gauw nog verder ga, nog veel verder.... En toch, Tila, telt de dag nu twee uren minder, de middaguren, de uren van vieren tot zessen; die zijn er niet meer, die zijn een leêgte geworden, die zijn weg....

Je te zeggen, hoe ik je mis, is me onmogelijk; ik heb het woord niet als jij, mijn lieve, kleine Muze. Het was zoo iets heerlijks; het was mijn leven geworden, die twee uren iederen dag in je schrijfkamertje. In die omgeving — ik zal probeeren met wat stijl te schrijven, maar lach er dan niet om — in die omgeving van zachten geur en fijne vrouwelijkheid en dichterlijke artisticiteit leefde ik pas, voelde ik, dat er diep in me heele mooie dingen verborgen waren, die op die uren naar boven welden, alleen op die uren. Dwaalde ik anders ook door het leven rond als een schim met een ziel; ik

meen, voelde ik elders overal altijd slechts mijzelven en niet het leven, dàn, bij jou, voelde ik het *leven*, voelde ik iets, dat bestond buiten mijzelven en dat prachtig mooi was, voelde ik iets, dat kunst was, louter geschapen om haar eigen schoon, zonder bijbedoelingen en zonder egoïsme. En, Tila, nu, in mijn eenzaamheid hoor ik altijd nog het zachte geluid van je fijne stem druppelen, parel na parel, in het halflicht van die middagschemeringen, zie ik er je rank figuurtje door dwalen als met lijnenwisselingen van gratie, maar.... het is slechts een vizioen, en dat mooie kunstleven, ik voel het niet meer. Het is weg voor me, weg, evenals die uren, van vieren tot zessen....

Maar dit zijn maar wat woorden, wat pretentie op mooi schrijven. Zoo weinig mis ik je niet, o veel meer mis ik je, veel meer. Druk ik het uit door te zeggen, dat ik levend dood ben? Banaliteit! Neen, lieveling, uiten kan ik mijn gemis niet en ik wil alleen hopen, dat ik het je door een electriciteit van sympathie, die ik met kracht in mijne banale woorden opsluit, laat voelen. De fijne vlindervoelhorens van je hart zullen het voelen. Je liefde zal het voelen.

Ik zoû me zoo gaarne geheel willen uiten. Jij kan dat zoo mooi en als ik bij je ben, zit ik dan maar stil te luisteren en stil toe te kijken op de teêrheid van je ziel, die je dan in je woorden voor me openspreidt. Maar ik! De woorden, die me op mijn lippen komen, schijnen me keien toe, schijnen me harde, grove kleuren, terwijl ik de zachtste nuances wil. En zoo kan ik je niets zeggen, onhandig met het woord als ik ben, zoo kan ik je niet zeggen, hoe ik je mis, en hoe ik je liefheb, mijn teedere tweelingziel, mijn witte engel, mijn lieve, zielelijdende Muze met haar tragisch wit gezichtje en hare tragische zwarte oogen.... Ik kan het je niet zeggen,.... maar dràgen zoû ik je willen, voorzichtig in mijn armen, als een reine witheid, een ziel van sneeuw, je dragen, zoo, hoog boven alles, boven de wereld, bóven het leven, bóven het Noodlot, opdat het ónder je voortrolle, zonder je te verpletteren, zooals het ons allen verplettert....

Ik kom weêr op de aarde terug en meld je, dat ik 's avonds op mijn verandah van Garni, soms onder de muziek, maar eventjes af, de drukproeven corrigeer van het eerste gedeelte van „Jezus van Nazareth". Ik weet nu geheel en al je eigenaardigheid van interpunctie, van streepjes en puntjes, ik heb dat alles bestudeerd, en zal je telkens de laatste proeven ter laatste inzage toezenden. Hierbij ook een exemplaar van den Nieuwen Gids, met je sonnetten: Zwarte Nacht. Het is een zang van zwart fluweelen tonen, zoo rustig somber, zoo zalig kalmeerend....

Adieu, heerlijk doel van mijn tegenwoordig leven....

CAREL ARMAND.

VI.

Zij las den brief op het balcon, haar hoofd tegen de verweerde vaas aan, de wind zachtjes opblazend in de soupele zijde, die van haar afsleepte. Zij las den brief met tranen in de oogen, geroerd in het fijnste van haar gemoed en toch.... en toch ontevreden, zoo ontevreden! En zij zag hem voor zich

zitten, zooals hij placht te zitten in hare kamer, in zijn stille houding van adoratie, bijna van heilige bespiegeling op haar, en zij hoorde zijne heerlijke stem met dat accent van respect, van iets, dat niet dorst te naderen, uit vrees te zullen schenden. Hier in zijn brief was dat weêr, die zelfde stem, dat zelfde accent.... Ja, hij aanbad haar, maar op zijn knieën, en in hare verbeelding zag zij altijd zijn hoofd beneden haar, zijn oogen òp naar haar staren, zijn glimlach òp naar haar glansen. En dat verlangde ze niet en juist verlangde ze zijn hoofd te zien bóven haar, als eene bescherming, zijne oogen te zien néêrkijken, met een blik van bezitneming, zijn lach te zien áfkrullen om zijn mond, blij, dat hij haar een zoen kon geven.

O, hoe weinig voldeed haar die zachte teederheid, waarmeê hij haar scheen hoog te schatten, zooals een geloovige zijn heilige hoogschat; hoe weinig streelde het haar, dat hij haar in eerbied nauwelijks dorst te naderen, dat hij zijne stem scheen te temperen, als bevreesd, dat zijn adem haar bezoedelen zoû.... Hoe innig verlangde zij, dat hij zoû opstaan uit zijne knielende houding van contemplatie, dat hij als een bruidegom tot haar zoû komen en met vastheid om haar heen zijn armen zoû slaan, haar nemend aan zijn borst.... En het scheen haar zeker, dat dit niet zoo worden zoû en dat ze het niet mocht verlangen, omdat het iets minder edels zoû zijn....

O, edel? Alles wat zij voor hem voelde was edel, was het edelste, dat ooit gevoeld kon worden.... Waarom mocht ze dan niet verlangen, dat hij komen zoû en haar zoû nemen, dat hij haar overmeesteren zoû, en zij zich zoû verlagen aan zijne voeten? Maar zij zag het als eene wreedheid in zijn sympathie voor haar: hij beminde in haar de dichteres — zijne Muze, die hem een leven van kunst kon doen leven — hij zag in haar nauwelijks de vrouw....

Er was iets mannelijks in haar verdwaald, trots hare groote vrouwelijkheid, en dit mannelijke was een treffend logische, bijna zelf-onbewuste drang tot analyzeeren, steeds en steeds.... Zij wist niet waarom zij het deed en wanneer zij het eerst er meê begonnen was, maar ze deed het, altijd....

En zoo, met haar logischen zielsblik, had zij het dadelijk geanalyzeerd en doorzien, had zij doorzien, dat hij in haar nauwelijks de vrouw zag....

En met het witte hoofd — het tragische gezichtje met de tragische oogen, zooals hij zei — geleund tegen de koude vaas; met dien brief, waaruit als een geur van gebed opsteeg, in haren schoot, dacht zij en dacht zij: hoe ze voor zijne voeten zoû kunnen neêrzinken, zich verlagend, zich verkleinend, smeekend, dat hij niets, o niets anders, in haar zien zoû, dan eene vrouw, die hem aanbad, aanbàd, en slechts vroeg, dat hij die aanbidding duldde met eene liefkoozing, die haar zoû zijn als een aalmoes.

En de kunstenares in haar was niet dankbaar voor den teederen eerbied van dien man, omdat de vrouw geen passie vond....

VII.

Zij had haar brief niet verzonden, zij had hem een anderen geschreven,

meestal meester van haar pen, hare bewaasde woorden slechts nu en dan uitschitterend in de waarheid harer groote liefde. En met zijne brieven dwaalde zij rond, alleen, wandelend in de zwarte schemering der dennebosschen, die zijn als kathedralen met vele zuilen. Zij leed, zij leed een eeuwigdurende pijn van onvoldaanheid en o, ongelukkig gevoelde zij zich, omdat dàt nooit komen zoû waarop zij wachtte. Zoo ook was zij eens gaan wandelen, kwam zij doodmoê thuis, in hare kamer, en zag zij in den spiegel .... zij wilde gezond worden; als hare wangen kleur kregen — zoo dacht ze — als zij gewoon mooi werd en niet meer tragisch mooi was, dan zoû Carel misschien .... En zij bestudeerde zich in het glas, maar het blosje van warmte en moêheid was te geteekend rond op hare bleekte, vloeide niet samen met haar tint, en te zwart schitterden de groote oogen, waaronder de kringen blauwer schenen ....

Zij vond zich leelijk, maar .... zij luisterde, want er werd gesproken in den salon, bij grootmama, en .... God! was het mogelijk ....

Zij trad binnen.

— Carel!! Ben jij het ....

Hij was opgestaan waar hij zat naast Moezie, en hij kwam haar tegemoet met zijn lief gebaar, beide handen uitgestrekt, eene bekoring in hem. Zij gaf hem ook beide de hare en hij hield ze even vast, zacht, om ze niet te breken, en zijn geheele gelaat lachte in zijn geluk als in zonneschijn.

— Ja, ik ben het .... Ik kom hier de kuur doen; mijn dokter ....

Lachend bleef hij haar aanzien, zonder moeite te doen zijn leugen waarschijnlijker te maken en zij .... al haar spleen was in eens weggetrokken, als een wolk; zij zag niets dan hem, hèm, in hare extaze, die was als een bovenaardsch geluk.

— En het is aardig, dat Armand ons dadelijk is komen zien, niet waar, Tila? insinueerde Moezie, en hij treft het goed: er is hier nog een kamer open, op de tweede verdieping, zei de fräulein van morgen ....

Maar Tila hoorde dat alles nauwelijks en terwijl zij hem aanzag met haar lach van geluk, hare oogen van zwart diamant vochtig, hare handen nog trillend gevangen in zijn voorzichtigen greep, stamelde zij, terwijl hij zag, dat zij het niet meende, bijna snikkend:

— Malle jongen, die je bent ....

VIII.

Tila had zich gauw verkleed, in het wit, een kleur die haar zeer bleek maakte, maar die zij toch zeer liefhad, en zij had enkele Gloire-de-Dyon's in haar ceintuur gestoken. Armand was zijne kamer gaan zien; hij zoû zich opfrisschen om met de beide dames te gaan soupeeren bij Pupp.

— Lieve meid, zei Moezie, zeg me eens, wat is je beidjes verhouding eigenlijk?

Tila zag haar vreemd aan, als begreep ze niet.

— Wat meent u daarmeê?

— Maar kind, eenvoudig wat ik er meê vraag. Hij heeft je toch nog niet gevraagd, ten minste niet aan mij, wel?

– Carel, ben jij het?

— Gevraagd .... neen, eigenlijk gezegd heeft hij mij ook nog niet gevraagd.

— Maar — Moezie lachte, ze was nooit streng op etiquette en vorm geweest in hare cosmopolitische nonchalance — jullie doen toch alsof....

— Hij heeft me gezegd en zegt me nog dikwijls, dat hij veel van me houdt en hij weet, dat ik ook veel van hem hoû. Dàt is onze verhouding.

— Heel duidelijk. En hij reist je achterna: hij houdt het, gewoon weg, zonder je niet uit....

Tila zweeg en glimlachte gelukkig.

— Nu, besloot Moezie, dat zal hij dan gedaan hebben met het voornemen.... je te vràgen, heel netjes, aan mij, zooals het behoort.... Geloof je ook niet?

Maar Tila antwoordde nòg niet en toen Moezie het haar nòg eens vroeg, knielde zij bij haar neêr, bij hare chaise-longue en sloeg zij haar arm om Moezie's hals en huilde zij zachtjes op haar schouder.

IX.

Dien avond, in de grijze asch der schemering — de noordewind blies koeltjes door het Tepldal, — zaten zij samen op het balkon van den salon, Tila, met een boa driedubbel om den hals geslingerd, de haren verward in den wind.

— Is het je heusch niet te koud, Tila? vroeg Moezie van binnen. Word nu maar niet ziek.

— Heusch niet, Moezie, ik hèb het niet koud.

Moezie zat er in de groote kamer, verlicht met een paar luchters vol bougies; een leelijke banale hôtel-garni-pracht: een helrood behang met groote gouden bloemen, veel goud aan spiegels en consoles en kronen, een ouderwetsch ameubelement van rood Utrechtsch. Maar er was gezelligheid in gekomen door de schikking der meubels, door het plaatsen van een canapé zoo, en een gueridon zus, door een kleinigheid hier en wat bloemen daar, door de aanraking van Tila's dunne vingertjes. En Moezie zat er heel geriefelijk, op hare chaise-longue, een kussen in den rug, een tafeltje naast haar en op dat tafeltje vele dingen, die zij altijd noodig had: een fluweelen zak waarin een zakdoek, een Sèvres flaconnetje, een zilveren nagelvijltje; naast den zak een waaier, een boek van Ohnet en een schildpadden vouwbeen, dan de Figaro en het Vaderland; een bonbonnière met Emser pastilles en een schaartje; op de couranten een Japansch werkdoosje met een haakwerkje — heel fijn, want Moezie piqueerde zich op hare goede oogen — een paar losse rozen nog en een Chineesch wierookstokje in een klein vaasje, om even aan te steken als Moezie vond, dat het duf rook: een hôtel-lucht. En Moezie zat daar met hare grijze, coquette pruik, die in kleine zijdige kurketrekkertjes afliep op haar voorhoofd, met haar oud geel gelaat, waarin de mooiheid der trekken zoo treurig vernield was door tallooze kleine rimpeltjes en hanepoten en groefjes, kruiselings als geëtst in haar huid en waarin de oogen — de oogen van Tila — nog bijna schitterden als deze; Moezie zat daar in haar muffig geparfumeerde zwarte kant, een zwaren plaid over haar oude beenen.

X.

— En leef je nu weêr? vroeg zij, bijna coquet.

Hij vestte, in het, door het kaarslicht van binnen, half verlichte schaduwduister van het balcon — de nacht daarbuiten, de vroege nachtstilte van een badplaats — een dweependen blik op haar, een mystieken blik, een blik van zelfweldadige aanbidding.

— Ja, ik leef weêr, ik leef weêr! sprak hij heel zacht.

— Ik zal je zeggen wat het is, ging hij na eene seconde van stilte voort. Ik heb me zoo ongelukkig gevoeld de laatste dagen. Ik was als een schim, die slaaf zoû zijn van het leven. Begrijp je het? Ik zal het je uitleggen. Toen je weg was voelde ik in eens eene behoefte aan een groote illuzie. Wel een bewijs hoe je aanwezigheid mijn leven mooi had gevuld, vol moois had gevuld. Een groote illuzie, waarin jij met me zoû zijn. Ik zocht er naar, in den blinde; ik vond niets. En iederen dag leefde ik als een machine; stond op, kleedde me aan, at, las, maakte muziek, at weêr, wandelde: visites, kennissen, Scheveningen... alles, als een machine. Ik was er niet bij, ik was er buiten, er boven. Ik zocht altijd door, ik was als een jongen van zeventien jaar, die Multatuli leest.... Had je ooit gedacht, dat ik zóo jong kon zijn?

En leef je nu weer? vroeg zij.

— Een illuzie, wat voor een illuzie? vroeg zij, zacht rillende in haar leden.

— Dat wist ik juist niet, iets moois in dit leven.

— Een groot doel, een mooie werkkring....

— Neen, neen, geen doel, geen werkkring. Geen actie, alleen een gevoel, een zijn, een mooi zijn.... Niets anders dan dat. Een zijn met jou en

daarin een heel mooi gevoel. Maar niet gewoon; niet gewoon. Begrijp je me?

— Neen, zei ze mat, in eens zeer moê, bijna wanhopig.

— Ik zal probeeren het je te verklaren. Actie heb ik gehad; je weet, mijn vader zond mij met wat geld naar Amerika: ik heb er gewerkt, ik ben er gewoon werkman geweest. Ik *deê* al die actie, en toch was er een ander-ik in me, die er *niet* aan meê deê. Maar dat ander-ik had in dien tijd weinig te vertellen. Hij had er geen gelegenheid toe. Maar nu heeft hij gelegenheid en wordt hij meester over me.

— Laat het hem niet worden! ried zij zacht aan.

— Waarom niet?

— Je wordt te veel een gevoelsmensch, en dat maakt ongelukkig.

— Ongelukkig? Het is mogelijk. Het maakt gelukkig ook. Het maakt beide tegelijk, het mengelt beide door elkaâr. O, je weet niet, hoe mooi ik tegenwoordig soms voel. Omtrent jou. Gelukkig en ongelukkig door elkaâr, maar meestal gelukkig.

— En ongelukkig .... wanneer?

— Ongelukkig, als ik een werkelijkheid zoek. Maar gelukkig, zoo heerlijk gelukkig, als ik blijf in mijn illuzie, in mijne dweeperij, in mijn aanbidding...

Zij zweeg, zeer droef. Waarom ongelukkig, als hij eene werkelijkheid zocht? Moest het dan altijd zoo blijven, eene illuzie?

— Je weet niet hoe jong ik me voel! ging hij voort en zijne gedempte stem klonk haar in dat, daarbuiten wegflauwende, kaarslicht als de klank van een weemoedig rythme, ook al zong er eene vreugde in zijn woorden. Ik ben een jongen, ik ben zeventien jaar. Ik dweep. Met jou. Het is zoo mooi, zoo mooi. En in Amerika heb ik hard, praktisch hard gewerkt, zonder eenige dweeperij. Mijn ander-ik was toen gevangen in me. Maar dweeperij, altijd dweeperij .... Dat is niet genoeg. De werkelijkheid, niet waar? Tila, willen we er naar zoeken, naar de werkelijkheid ....?

Zij herademde, zacht glimlachende en even rillerig weghuiverend in de kronkeling van haar boa, sprak ze, nog wat mat in heure herademing, licht knippend haar oogleden:

— Maar de werkelijkheid .... de werkelijkheid is er, die hoeven we niet te zoeken, Carel.

— Neen, de werkelijkheid is er niet De werkelijkheid, die een illuzie zoû zijn, die moeten we scheppen. Zoû dat iets onmogelijks zijn? Zeg eens, mijn lieve kleine dichteres, zoû dat heusch iets onmogelijks zijn?

— Wat fantazeer je toch! sprak zij, pijnlijk ongeduldig. Ik weet niet wat je wilt.

— Het is mogelijk, dat ik erg dwaas ben! ging hij voort. Maar het is soms zoo heerlijk: dwaas, mooi dwaas te zijn. Laten we samen mooi dwaas zijn. Buiten de wereld, de menschen, de conventie om ....

— Maar ik weet niet hoe ....

— Ik ook nog niet, maar we zullen het vinden, we zullen ons dat mooi-dwaas scheppen. Wil je, Tila? ....

Hij stak zijne beide handen uit, zij gaf hem de hare. Zij schudde even droef lachend heur hoofd. Hare liefde was zoo eenvoudig, zoo compleet, hare liefde was vol passie, die alle complicaties in hare ziel vereenvoudde, die zelfs de dichteres in haar tot louter vrouw maakte, en zijn gevoel was zoo zwevend, een schim. En hoe lief ze hem ook had voor het ongewone, het supreme van zijne jonge dweeperij, toch werd ze ontzenuwd door zijn onbeslist verlangen, dat zocht en scheppen wilde, wat niet was.

— Je weet, dat ik veel, heel veel van je hoû! sprak zij eenvoudig en haar hoofd leunde even ter zijde, als wilde het zich moê op zijn schouder leggen. Maar er was een afstand tusschen hen, die de vereeniging hunner handen slechts luchtig overbrugde, te etherisch voor de liefde, die in haar was als een moê wezen, dat, duizel van tred, naar hem toe wilde, wilde hangen ààn hem.

En ze bleef, rechtop in haar stoel, — hare vingers nauwlijks in zijn greep van eerbied — nauw merkbaar slingeren in eene ruimte zonder steun, als een los gewaaide clematis op een vleugje van den wind. Hij zag het niet, hij zocht . . . .

— Je houdt van me? vroeg hij, stil vreugdig herhalend hare woorden.

— O ja, dat weet je.

Het kwam een oogenblik in hem op, haar te omhelzen, te nemen in zijn armen, haar hoofd te drukken op zijn schouder met een zoen . . . . Maar zij was zoo tenger, zoo broos, zoo wit, ze zoû als breken in de vastheid zijner omhelzing en zóo ook hield hij niet van haar, om haar te hebben, tegen zich aan, als zijne vrouw. Hij verlangde niet naar de ketting harer armen om zijn hals, niet naar het even toegestoken wachten van een kus op haar bleekroze lippen: vrouw was ze nìet voor hem. Haar aan te raken deed geen gegolf van warmte gloeien in zijn bloed. En ze bleef voor hem als de mysterieuze tegenstrijdigheid van een geest, die tastbaar zoû zijn, als de onlichamelijke incarnatie van de hoogste schoonheid zijner meest etherische zielsaandoeningen, ze bleef voor hem als de goddelijke abnormaliteit van een empyrëisch wezen in eén aardsche vrouw.

En zoo omhelsde hij haar niet en hij zeide slechts:

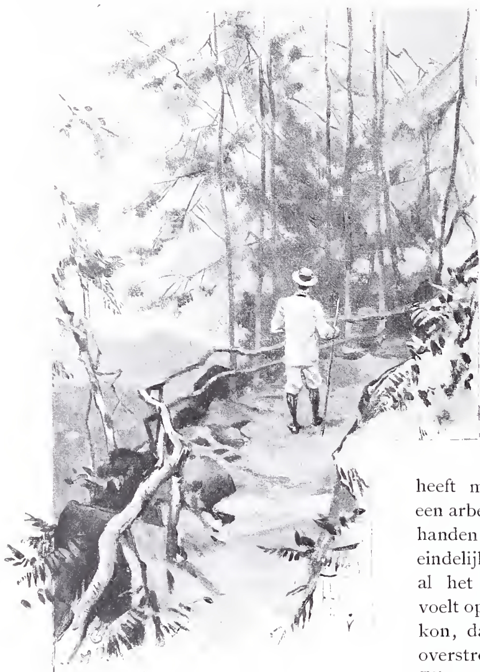
— Als je van me houdt . . . . dan zullen we ze vinden, de werkelijkheid, die illuzie is . . . .

Zij stonden beiden op, tegelijk, de handen nog even in elkaâr. Beiden voelden zij zich door een donkerte van weemoed omvloeien, een donkerte, die invloeide in de donkerte van den nacht, regen-dreigend zwart, inktzwart.

En terwijl ze zoo stonden, als met hunne handen verbonden tot eene harmonie — schijnbaar — zag van uit de kamer, waar de bougies klein afbrandden tegen het rood-goude garni-behang, Moezie, met een rimpelig lachje om haar ouden mond, naar ze op, Moezie, den plaid over de beenen, een schildpadden face-à-main aanstellerigjes in de twee verdorde vingers, vóor hare, zich bijna dicht, turende oogen . . . .

XI.

Armand was den volgenden morgen zeer vroeg uitgegaan om alleen te ontbijten, in het Stadspark, uit discretie, en koel uitwaaiende in de noordewind-frischheid van den morgen — zeven uur —, vlaagjes wind fladderend door de losse wijdte van zijn Engelsch wit flanellen pak — ging hij over de hobbelige keien der Andreas-Gasse den Drei-Kreuzenberg op, zijne beenen flink verzettend zonder doel. Met een gemakkelijke veêrkracht steeg hij en steeg hij, en de stad, hare villa-huizen op elkaâr stapelend tegen de hellingen van het Tepldal, viel aan zijne voeten meer en meer naar beneden, viel uit elkaâr, breidde zich tot panorama uit, de bergsluiting heurer horizontlijnen openend, wijder de blanke-wolachtige blauwe lucht koepelend over haar onregelmatige murenwarrel, met telkens veel groen daartusschen.

Ik ben dwaas! dacht hij.

In de vitaliteit van dien koudenwindmorgen voelde Armand zich helderder van brein, eenvoudiger van gedachte, dan gisteren in de inktzwarte balconnacht met Tila....

— Ik ben dwaas! dacht hij. Wat heb ik tegenwoordig, wat wil ik?

Neen, hij wist het niet, wat hij wilde: zelve doorzag hij niet, dat hij in eene ongewone laatrijpe stemming was, dat hij was, als er een zijn kan, die veel denkend van brein, nog meer voelend van hart, in zijn jongensjaren ruw hard heeft moeten werken — hij, als een arbeider, in Amerika, tot zijne handen waren vereelt — een, die eindelijk, vrij, ledig, úit zijn arbeid, al het blauw van extaze in zich voelt opgolven, dat eerst niet vloeien kon, dat eensklaps, laat, zijne ziel overstroomt als een zee van blauw. Zijn pessimisme was er in verdronken; zijne, eenmaal noodzakelijk aangenomen, practische nuchterheid was er in verdronken, zijn vroeger leven

was er in verdronken. Toen hij Tila ontmoet had, was dat alles er in verdronken. En het was vreemd: hij was niet verliefd op haar, zooals hij, hoeveel malen wist hij niet meer, geweest was op anderen; hij, in zijn practisch pessimisme een man van vrouwen, met vrouwen hier en vrouwen daar, van alle soort. Hoog boven die zinnelijke wereld van vrouwen, vrouwen van gloeiend bloed en levend vleesch, vrouwen van enkel zinnen-vrouwelijkheid, was zij gestegen, als een Beatrix, enkel ziel, hare brooze, met blauw bloed dooraderde luchtgestalte veronlichamelijkend in louter stralend zieleschoon van gedachte en gevoel. Zij troonde daar, verheerlijkt in hare zilverlichte gevoelsapotheoze, met de rythmen harer gedichten, ruischende om haar als hymnen . . . .

Neen, zij was geene vrouw, zij had geene sekse, zij bestond niet, zij was eene illuzie. Als hij haar aanraakte, hare vingers in de zijne, voelde hij haar niet, bleef zij enkel geest. Zij was de gedroomd teedere schijnvorm van een ziel en de logische klaarte, vol mannelijke kracht in haar dichterlijkheid, was ook een illuzie, bestond niet in eene vrouw, kon niet bestaan in de onlogische, sierlijk geraderde machinerietjes eener vrouweziel. Omdat die logische klaarte bestond in Tila . . . . bestond er niets, was hem hare ziel eene illuzie, als haar lichaam hem was . . . .

— Waarom dat alles! dacht hij. Laat me eenvoudig zijn; laat me van haar houden, als van een vrouw, een vrouw . . . . Ik wil het probeeren.

Dat scheen hem een gezond idee, in dien kouden Noordenwind. En het maakte hem in eens heel plezierig zich te denken bij Tila, als haar man . . . . Ja, als haar man. Het zoû heel plezierig zijn. Ze zouden veel, veel van elkaâr houden, ze zouden veel reizen, ze zouden altijd zulke mooie gesprekken hebben, zooals nu, ongewone gevoelsgesprekken, waarin men elkaâr alles vertrouwt, alles, alle schuilhoeken en geheimzinnigheden van het hart. Wat zouden zij gelukkig zijn . . . .

— Juist, dacht hij. Zoo, zóo moet het worden. Eenvoudig. Een mooie liefde. Geen dweeperij . . . . Ze houdt van mij en ik van haar. We zullen het zijn, gelukkig, mooi hoog gelukkig. Mijn lieve Tila . . . .

En flink wandelde hij voort, flink en los in de wijdte van zijn wit pak, jong krachtig gebouwd van leden, met iets soldatesks in de lenigheid zijner bewegingen, zijn mooien kop hoog dragend in de lucht, achterover, om den wind in te snuiven, die recht op hem blies met zijn adem. In de blauwige schaduw van den rand om zijn stroo-hoed somberden dweepziek zijne oogen weg, blauwden zij dieper met den lichtdrup op hun zwarten pupil, melanchólisch diep en dieper, als spiegels van weemoedsgedachten, en òud maakten zij hem met hun droeven spiegelblik, maar jòng rondde zijn gelaatsovaal zich, jòng schitterden zijn mond en zijn kin, zijn mond vol-zinnelijk, rood lachend onder het rosse gekroes van zijn kleinen, vollen snor, zijn kin sterk vierkant, groot en rozig geschoren.

XII.

Hij bleef niet lang in zijn leugen van „de dokter zei . . . ." en hij deed

geen kuur, maar iederen morgen nu brachten zij Moezie naar den Sprudel, Moezie op den arm van Tila steunend en op haar stok; dan ontbeten zij en zij brachten Moezie moeitjes thuis, en dàn wandelden zij samen, de bergen in. En het waren uren van zaligheid, zaligheid, die Tila's oogen vochtig maakten, uren, die zij samen dóorwandelden, zij aan zij, hunne passen brengend in maat, de twee-kwartsmaat van een blijden marsch, opgaande langs de, langzaam omhoog kronkelende, paden, onder den, met gouden tientjes door-zaaiden, schaduwschemer van het rond-ovale, roodbruine beukengeblaârte, onder de zwart-stille kloostersomberheid der dunne, romaansche pijnzuilen, onder het zilverend afdruipend fonteinenloover der bleekstammige berken. En als puntwaaiers, als uitgekante handvuurschermen half-rondden de groote varens, woekerend blad tegen blad, hare stengels met half-cirkels van gratie onder de boomen, in hun schaduw vochtig-schel groen.

Onder het kruis waren zij gaan zitten.

O, de heerlijkheid van het samen eenzaam dwalen, doelloos, met nauwlijks den blik naar de wegwijzers, hunne passen verloopend naar het toeval van den weg. Zoo eens waren zij gegaan met een lucht van dreigenden regen boven zich en in het bergbosch, waar zij niemand tegen kwamen, waren zij overgoten geworden door den zwaar-recht neêrvallenden vloed. Maar onverschillig, veilig in hun regenmantels, waren zij kalm doorgewandeld, dwars door de waterstralen heen, even kalm als mooie wandelaars doen door den zonneschijn van mooi weêr, en zelfs had Tila hare parapluie toegedaan om

Carel een arm te geven en zich tegen hem aan te dringen, onder zijn scherm. Zoo, rustig, met het regengeritsel op de bladeren zingend om hen heen, met het zware neêrgetik van dikke druppels op het zijden koepeltje boven — tèk, tèk-tèk, hard als kogeltjes — waren zij, kalm, kalmweg gekomen aan het Rohanskruis, zoo eenzaam overwaterd in den vloed der wolken en daar was het hun, of de Christus, gekruisigd en smartelijk afziende op het dal aan zijn voet, tragisch werd in den stortregen als in den tragischen nacht op Golgotha. Onder het kruis waren zij gaan zitten, tegen elkaâr aan, het scherm bóven zich, als twee natte vogels onder een dakje. Van de punten der parapluie liepen liquide stralen van bijna zilver. Voor hun uit, in de lucht, joegen de woest fronsende wolken, als barbaarsche legerhorden, als sombere reuzencohorten, die den hemel verschoven, grauw en zwart, alles grauw en zwart; neêrdonderende strijdkarren en brieschend opstijgerende rossen, massa's op elkaâr in-stormende krijgers, en wegstormende Walküren; en alles zonder kleur, grauw en zwart, àlles grauw en zwart, en dikke nevels, als rook, sleepten zij over het dal en over de stad in de diepte heen.

Zoo waren zij beiden, — Tila en Carel — lang gebleven. Zwijgend, in de warmte van hun dicht-op-elkaâr zitten, den regen niet voelend. En Carel zag het, dat zij vrouw was en geene illuzie, zag het haar aan in hare druipenden rood zijdigen regenmantel, die haar omgoten hield in een vochtig glimfloers, zag het haar aan in haar zich zalig neêrvlijen, vlak tegen hem, haar schouder in zijn borst gedrukt, heur arm op zijn knie.

XIII.

En na dien dag scheen het Tila toe, dat hij eenvoudiger voor haar voelde, dat hij met meer warmte heure vingers vasthield, dat zijn stem minder mystiek had geklonken, toen hij nog eens herhaald had:

— De werkelijkheid, die illuzie is, we zullen ze vinden, niet waar Tila?

— Ja, we zullen ze vinden! had zij hem, gelukkig zacht lachend, geantwoord en even, tusschen de zuilen der pijnen, had hij haar aan zich vastgedrukt, had zij eerst de kracht zijner armen eerbiedig om haar gevoeld, en toen zijn mond, het gekroes van zijn snor op heur wang. En zij leefde alleen in den droom harer liefde; er was niets meer in haar dan hare liefde Zij schreef niet, geen enkelen regel, te vol van hem. Als zij las zag zij tusschen de bladen van haar boek en haar oogen zijn beeld. Het verwonderde haar zeer en zij herinnerde zich dikwijls zoo iets in romans gelezen en het een banaliteit gevonden te hebben: dat beeld tusschen de oogen, die lazen, en het boek, en nu, nu zag zij het zeer intens, als een portret. O, de banaalste beelden, de banaalste gezegden in boeken, éens waren ze de fijnste uitingen van fijn gevoelsleven, den eersten keer, dat zij geuit werden, en de allerbanaalste, nu, zijn éens, toen, de allerheerlijkste geweest! Niet waar, waarvoor nog verzen te maken? De woorden, die aan elkaâr geschakeld, eene stemming aftintteden, bedrogen altijd: ze gaven dàt nooit weêr. En hare stemming, hare stemming was niet meer die van een dichteres

en een artist. Wat kon haar dat alles schelen, gedichten, kunst? Hare stemming was louter vrouwelijk, zij had lief en verder was er niets in haar. Leêg, leêg, leêg, hare ziel leêg en in die leêgte de alles volzwellende pracht van hare liefde als bloesems, die alles volbloesemden. Niets dan hem en niets dan hem; niets dan het gejubel van zijn naam, in haar opwellend naar heure lippen en van daar afgefluisterd, zacht extatisch in de eenzaamheid, die niet oververtelde. O God, niets, niets dan hem! De gedachte aan hem *in* haar, zijn beeld vòor haar, zijn geheele zijn als een dampkring van licht, afwasemend òm haar. En zij, in dien dampkring opgenomen, verheerlijkt gevangen, zooals zijne geliefde een God omvangt met een wolk van licht. Mazen van zonneschijn, lichtweefsels van zuivere passie! Niets dan hem, hem alléen, haar zielekoning, haar zielsmysterie, goddelijk bestaande, in de allerliefst weldadige goedheid van zijn wel-willen zijn, òm haar heen als een warmte des hemels, in haar dringend, hare ziel binnen, en hare ziel, leêg, leêg, in éen wenk almachtig volgietend met zijn vlammen van vuur! En dat alles te zeggen in verzen en ze te geven aan de menschen, die wel eens verzen lezen? Waarvoor? Neen, ze hield dien gloed in zich, ze zong hare vlammen in zichzelve uit, in den stralenden zonnetempel van hare ziel, waar het Mysterie troonde, allerliefst, weldadig en goed. Dat was God, dat was het Hoogste! Kunst was hersenschim, vrouw te zijn in liefde was de werkelijkheid, de hemelwerkelijkheid, o God, de werkelijkheid, die illuzie was!

XIV.

Ongeopend bleven de proeven van „Jezus van Nazareth" liggen op Tila's tafel, tusschen hare handschoenen en hare braceletten. Ze stapelden zich tot een pakje op elkaâr, en iederen dag voegde er een aan toe, en brieven van den uitgever — geopend deze —, verzoekend om wat haast, slingerden er bij.

— Ik kom niet verder met die proeven; ik vind ze zoo vervelend, ik heb er mijn hoofd niet bij! zei ze, onverschillig coquet, tot Carel. Wil je me weêr helpen?

Hij zoû haar helpen, en op een helderen dag, doorschijnend van licht, gingen zij er meê den Veitsberg op, die zoo eenzaam is, met zijne hellingen van heel bleek groen onder de dichtte der boomen. En zij zetteden zich in dat groen, in de nauw verlichte zeegroene schaduw, doorschijnend als een dun kristalfloers van atmosfeer, zoo hangend onder de dicht bladerende takken. Met zijn mesje sneed hij de proeven open en hijzelve verbeterde ze, terwijl Tila, lui, onverschillig om al die juweelsnoeren van verzen, verzonk in het groen, tallooze stengeltjes knakkend onder hare luiheid, het hoofd, hem bijna hinderlijk in zijn potlood-verbeter op het wit van de proef, tegen zijn arm, hare eene voet wippend op haar andere knie. En zij neuriede, met haar kopje zacht maat slaand.

— Stil toch, Tila, ik kan niet schrijven ....

Zij lachte hem uit, bewoog nog meer, schaterend in eens en ze knipte, met hare vingers, zijn potlood weg, trok aan de papieren.

— Die vervelende proeven, laat ze toch liggen....

— Wacht dan toch, Tila....

Maar ze was als een kind, ze nam in eens al de vellen van zijn schoot weg en slingerde ze, rits, met een zwaai, de lucht in, en ze fladderden, dom dwarrelig wit, even hier en daar en vielen weêr neêr, zoo zwaar, zoo loom, zoo niets als vogeltjes, die vierkante domme vellen papier!

— Maar Tila....

Maar ze lachte, ze lachte....

— Ze kunnen niet eens vliegen, mijn verzen....

Hij schudde glimlachend zijn hoofd, zocht naar zijn weggeknipt potlood, verzamelde links en rechts, gezeten blijvend om haar, de papieren.

— Nu is alles in de war....

— Ach, laat het toch....

— Kan het je dan niets meer schelen?

— Neen, niets....

— Waarom niet?

— Om jou, jij bent nu alles....

Hij streelde, trotsch glimlachend, heur haar, dof goudzwart als een fluweelen helm in het transparante groene schaduwlicht, maar hij bleef een beetje practisch, practisch in zijne vereering van de artist, die hij zoo hoog in haar stelde, hooger dan zijzelve deed.

— Maar zoo komt je boek heusch nooit klaar, Tila....

Zij werd boos: hij ook altijd met zijn „Jezus van Nazareth."

— Wat ben je toch een koppige jongen. Ik wil nu niet, dat je ze naziet, ik wil het nu niet....

Maar in eens, lief, geheel en al zich plooiend naar zijn wil, geheel zijne slavin, geheel van hem....

— Nu, doe het dan maar, als je het wilt.... Doe het dan. Ik zal, zoo, stil blijven liggen. Mag ik? Hinder ik je niet?

En ze verroerde haar hoofd niet meer, waar het tegen zijn arm aanlag, ze bleef als sliep ze, terwijl hij, fijntjes krassend in de woorden, letters doorhaalde en verbeterde, op het wit der marges.

XV.

En voor zijne oogen gleden de rijke verzen als een gesparkel van gevoelsjuweelen in regel na regel weg en als hij woorden zuiverde van valsche letters, als hij met comma's scheidde of met streepjes verbond, was het hem of hij kleine kinkjes in de snoeren dier juweelen voorzichtig uitschakelde, als een goudwerker. En hoog zweefde zijne vereering op. Hoe was het mogelijk, God, hoe was het mogelijk! Zij, zij had dit alles geschapen, zij had dit vizioen der vizioenen voor zich gezien; zij had deze aandoenlijke melodie van hooge lijdenstragedie in zich voelen zingen; zij had deze, uit zeven wonden bloedende, menschelijkheid van Wereldmedelijden in zich voelen trillen; zij, tengere, had dien Mensch gebaard in haar verbeelden, Hem.... dien Martelaar van

zijne hersenschim der zichzelven wegwisschende Belangeloosheid, Martelaar van zijne illuzie der het al herkoopende Zelfopoffering! En ruw werkelijk in hare woorden smeet de Werkelijkheid het Ideaal neêr, spietste de Werkelijkheid het Ideaal met de lans, hief de Werkelijkheid de spons met azijn gedrenkt aan de lippen van het Ideaal, waar het, smadelijk als een booswicht tusschen booswichten, hing aan het kruis, den stekeldiadeem ten spot op het bloedende hoofd, zoo vol Idealen, Zij, zij, Tila, dat bleeke kind met haar blauw bloed, zóo bleek, dat het was, als zoû ze telkens en telkens bezwijmen, keer op keer, met knippende oogen, *zij* had dit met kracht gevoeld, met kracht geschapen in haar brein, met een stem van kracht gezongen in hare woorden! En .... ze gaf er niets meer om, het was waardeloos voor haar, om hemzelven, hem, een man alleen, een werkelijkheid, geen Ideaal!

Hij zag van terzijde neêr op haar stil hoofd met het glinsterzwarte haar. Stil lag ze, roerloos, als een zoet kind, om hem niet meer te hinderen en hare brooswitte handen, bibelots van ivoor, lagen slap op haar witten schoot. En een hooge trots, een trots, dat zij het heilig trezoor van haar kunst minachtte om hem, hèm alleen, bloeide in hem op, mannelijk breed en forsch, als een plant, als een boom, die bescherming zijner takken zoû breiden over haar uit, het zoete kind, de kleine zangster, die zoo weinig vond in haar lied....

Aan zijne voeten goot zij hare kunst uit, zooals, hier, in drie sonnetten, Maria Magdalena uit albasten kruik zeldzamen balsem goot op de voeten van haar zielsbeminde, ze wasschende in den kostbaren geur, ze afwisschende met de gouden vacht van heure lange haren.

XVI.

— Wat zijn dat voor kleine plantjes, die hier overal groeien?

Hij hoorde alleen hare stem; hare woorden verstond hij niet dadelijk, verloren als hij was in het vizioen van zijn trots.

— Al die bleeke groene plantjes.... Wat zijn dat, Carel?

— Ik weet het niet, Tila....

Ze zweeg even en toen weêr:

— Maar kijk, die vogel daar, die daar wipt van die tak: groen met een een rood borstje.... is dat een roodborstje?

— Ik weet het heusch niet, Tila....

— Je weet niets; weet je wat dat voor boomen zijn hier overal?

— Beuken zijn het niet, geloof ik....

Zij lachte helder uit, zij had haar hoofd naar hem toegewend en ze zag zijn, wat verlegen opwaarts turend, mooi gezicht; de oogen, met opgetrokken wenkbrauwen, turende naar dien vreemden vogel en die vreemde boomen... Neen, hij wist er niet veel van en zij, ze wist ook zoo weinig van de natuur en ze was toch dichter, hoe ging dat, hè?

— Dat gaat heel goed, je hoeft geen professor in de filozofie te zijn, om verzen te schrijven.

— Ja maar, je moet de natuur toch kennen.

— Je kan de natuur kennen zonder de namen te weten, die de menschen in hunne omslachtigheid overal aan geven.

— Maar ik ken de natuur niet, evenmin als jij, en daarom ben ik ook een slecht dichter.

— Dat is niet waar, Tila.

— Ik schrijf heele slechte verzen.

— Daar meen je niets van.

— Het zijn prullen.

— Je bent een zeer fijn gevoelsmensch en daarom ben je een goed dichter en schrijf je heele mooie verzen.

— Een gevoelsmensch .... en jij, jij ook?

— Ik? Een beetje ....

— Je bent er trotsch op dat te zijn?

— Jawel, je voelt je daardoor verheven boven de barbaren, het plebs.

— En gelukkig, voel je je er gelukkig door?

— Ik voel me trotsch.

— En gelukkig?

— Jawel, als ik me geheel en al aan mijn trots overgeef.

— Hoe heerlijk dat te kunnen doen! Ik heb geen trots en ik ben nooit gelukkig. Ik verlang altijd te veel. Zelfs in jou. Je geeft me nooit genoeg en o je houdt toch van me, zoo veel, zoo mooi .... niet waar? Maar ik kan nooit uitscheiden met te verlangen, ik heb nooit, nooit genoeg ....

— Zal ik je dan ook nooit gelukkig kunnen maken?

— Voor goed gelukkig: neen! Maar, je kan me minuten van extaze geven en daarvoor heb ik alle verder leed over .... Je bent mijn god: mag ik je aanbidden?

— Neen ....

— Waarom niet?

— Ik wil niet hebben, dat je je minder maakt dan ik.

— En dat wil ik juist.

— Dan zal het nooit gaan, Tila .... Ik zoû het niet kunnen dulden, dat je minder was dan ik. Het is juist mijn liefde, dat ik je zoo hoog voel, een illuzie boven me ....

Neen, hoe hij poogde, hoe hij zich dwong: ze kon niet lang vrouw voor hem blijven, ze veronlichamelijkte zich weêr, ze werd weêr illuzie .... In eens, nu, voelde hij dat: zijne woorden waren hem ontvallen, bijna zonder dat hij ze gedacht had: ze waren hem *te* natuurlijk geweest. Een zwevend gevoel van spijt, dat hij ze niet had kunnen verzwijgen, ging als een schim door zijne ziel.

Zij zonk terug, wendde heur hoofd af, liet het weêr neêr vallen op zijn arm. Hij tuurde voor zich uit, de bladen papier niet meer ziende: een er van woei moê fladderend weg, tot op het pad .... En eensklaps hoorde hij haar zacht zeggen, als in een weemoedsdroom:

— Een illuzie .... een illuzie, die werkelijkheid is ....! Dat kan nooit ....

o Geluk, geluk! Geluk is illuzie, niets dan illuzie, alleen illuzie, en smart is feit, niets dan feit, feit alleen. Geluk is verbeelding, extaze, illuzie; geluk is nooit feit, smart altijd ....

Als een treurig orakel trilden zoo, zacht, hare woorden in het doorschijnende, zeegroene schaduwlicht, en een wolk scheen over hen heen te spreiden, kil en somber, zoodat hij, beschermend, zijn arm om haar middel boog en met zijne hand haar hoofd tegen zijn schouder drukte.

XVII.

Den volgenden dag was Tila zeer bedroefd, dat zij dit treurige orakel gëuit had. Had het eene verkoeling tusschen hen doen ijzen? Wat was er tusschen hen bevroren? Zij was zeer ongelukkig. Zij had hem sedert den dag van regen onder het kruis haar zien naderen en dichter naderen, iets van zijn eerbied als verliezende in eenvoudiger vertrouwelijkheid en nu, nu scheen het haar, dat hij weêr ver van haar af ging staan, en zelfs niet als weleer, haar beschouwende met heilige contemplatie, maar nu, ach, met in zijne droef blauw somberende oogen — zijne oogen, die hem oud maakten — een blik van bijna wanhopig medelijden. O, die blik, en o, ook dat zachte accent in zijne heerlijke stem, accent ook van medelijden ....

Stil werd hij en Moezie vond hem niet meer zoo charmant en voorkomend als vroeger en vroeg aan Tila wat hij had en wat er nu toch van was .... Maar Tila schreide alleen maar wat en zeide, dat ze het niet wist en toen gebeurde het, dat hij voor enkele dagen weg wilde gaan, naar Praag, om daar een ouden vriend op te zoeken, een vriend uit Amerika.

Eenvoudig was hun afscheid, in eenvoudige woorden en met een eenvoudigen handdruk, maar beiden voelden op hun hart, als een zwaarte, de beteekenisvolle weemoed van dit afscheid vol eenvoud, drukken, drukken .... En toen hij weg was, viel de eenzaamheid over Tila neêr als met heele dunne lijklakens, eerst doorzichtig als wit floers en zacht als sneeuw, dan dichter en zwaarder, omwikkelend hare ziel, want zij vielen, de lakens, het een over het ander, steeds meer en meer, tot zij, zoo vele, ze vingen als in het nauwe lijnwaad van een mummie, haar arme ziel ....

Het leven wàs niet voor haar; slechts *hij* wàs, met zijne afwezigheid was hij. En ze voelde zich sterker dan magnetisch, haast met touwen, in een bijna fyziek gevoel, naar hem toe getrokken, waar hij ver was, in Praag. En wat ze zei en deê, of zweeg en niet deê, ze zag alleen hèm en dacht alleen hèm en voelde alleen hèm, hèm in haar, als een gewicht. En ook voelde ze, het eerst van haar leven, de zoo vreemd droevige zoetheid te lijden door hèm, voelde ze in hare smart haar heerlijk geluk, dat al hare smart uit hèm vloeide, als uit een allerliefste bron van smarten en lachte ze er al snikkend om, dat ze afgemarteld werd door martelingen, die kwamen van hèm, als van een allerliefsten beul. O, zoo was het waard te leven, zoo, in dat droeve geluk van pijniging! Zoo was zij niets dan schepsel van liefde, niets dan liefde alleen, als een abstractie ....

— Ik vraag niets meer dan pijn, heel, heel veel pijn om hem te hebben! dacht ze, bleek op haar bank, met hare blauwe kringen van moêheid onder hare zwart lichtende oogen; de brooze vingers, slap als stervende kapellen, in den schoot bewegend. Want ik durf niet meer verlangen, als ik eens gedaan heb, dat hij me alles geeft, alles, evenveel als ik hem .... Ik weet nu, dat dit onmogelijk is. Heel, heel veel pijn om hèm! Maar o, waarom moest hij weg! Waarom zie ik hem niet meer! Ik wil hem alleen maar zien en als hij spreken wil, en ik mag hem dan hooren, hooren ook, o, dan is het heerlijk, heerlijk! O, ik vraag niets dan dat ik hem aanbidden mag, dan dat hij dat duldt in zijn lieve goedheid! Dat ik voor hem liggen mag op mijn knieën, met mijn armen om zijn knieën en mijn hoofd tegen ze aan, en dat ik zoo naar hen op mag kijken, zonder een woord, zonder een vraag, stil, stil, stil, tot ik dood ben!

Zij murmelde haar verlangen bijna zacht hard op, zoo als zij gewoon was als zij geheel in haar gevoel verzonk. En in haar murmeling van aanbidding voelde zij de touwen, sterker dan magnetisch, zóó hard rukken, rukken naar hem toe, waar hij ver was, in Praag, dat zij, in eens, zich oprichtte, dat zij, in eens, in eén penne-adem schreef:

„Waarom ben je weggegaan van me? Ik ben zoo alleen. Ik verlang zoo naar je. Kom terug, ik bid je, o, kom terug.”

Meer niet. En ze las het niet over, als zij ééns haren brief van extaze gedaan had, ze vouwde het ongelezen dicht, sloot het in en kratste het adres er op in één streep van onduldbaar ongeduld.

En de schimmen der conventie zwegen in haar, als zouden ze nooit meer spreken. Maar kort daarop, denkende aan heur brief, die reeds weg was, overviel haar een halve duizeling van schrik ....

XVIII.

Even later ontving zij van hem enkele woorden, die haar brief in den bliksem van trein tegen trein gekruist hadden:

„Ik kom morgenavond terug. Praag is vervelend, in mijn vriend voel ik nauwelijks eenig meêgevoel en meêleven meer, ik voel me alleen en verlaten en verlang naar je! Smart is feit, geluk is illuzie, niet waar, Tila, arm kind van mijn leven ....! O, als we alleen van illuzie konden leven ... wat zouden we samen gelukkig zijn!

XIX.

Hij kwam dien volgenden avond terug, toen Moezie reeds naar bed was, en Tila ontving hem in het roodgoud van den salon, in den bougieglans der kristallen luchters.

Met zijn beide handen uitgestoken trad hij op haar toe:

— Ik ben je ontvlucht, maar het geeft me niets! was zijn eerste, zijn eerlijk woord, haastig dof eerlijk, met een kreet van bitterheid.

Zij werd bleeker nog dan zij was.

— Ontvlucht.... ik dacht het wel, maar waarom?

— Omdat het zoo niet langer kon gaan, mijn Tila, en dat ik van je weg moest om goed in mezelven te kunnen kijken.

— En heb je dat nu kunnen doen?

— Ja.

— En wat zag je?

— Veel treurigs, Tila. Ga zitten en laat me je vergeving vragen. Want ik heb veel, zooveel aan je misdaan.

— Neen, neen....

Zij streed even tegen, maar, hare handen nog in de zijne, dwong hij haar te zitten en zette zich naast haar, half knielend op zijn eene knie.

— Ik voel me zoo innig, innig ongelukkig, Tila.

— Jij, o waarom jij?

— Omdat ik zooveel aan je misdaan heb, omdat ik misschien wel, onbewust, een proef op je genomen heb, Tila.

— Een proef op mij! En je bent daar ongelukkig om?....

Zij lachte hem met haar glimlach van liefde toe, en ze haalde hare schouders op, om hem te beduiden, dat dat zóo weinig, zóo érg weinig was, en dat hem dit veroorloofd was: proeven te nemen op haar, en dat hij daarom niet ongelukkig moest zijn.

— O, het niet te kunnen, het niet te kunnen...! klaagde hij.

— Wàt niet te kunnen?

— Niet zoo van je te kunnen houden als.... Hoor, Tila, ik wil ronduit met je spreken. Mag ik dat en mag ik heel wreed zijn?

Zij voelde reeds de marteling iets in haar lichaam samenschroeven en, martelares harer liefde, antwoordde zij glimlachend:

— Je mag alles....

— Hoor dan. Ik weet dat je veel, heel veel van me houdt, nietwaar?

— Ja....

— Ook om me geheel te kunnen begrijpen en me dan te vergeven?

— Ook zoo en nog veel meer....

— O mijn kind, neen, neen! vroeg hij smeekend. Niet zoo, God, niet zoo.... Dan zal ik het niet kunnen zeggen.

— Jawel, zeg het....

— Nu dan, hoor dan: je hoort me, niet waar?.... Tila, het kan niet. Het kan onmogelijk. Ik kan je man niet zijn.

Rechtop zat zij op de bank, in haar wit van Chineesche zijde, dat soupel om haar heen viel en ze bewoog zich nauwlijks; ze zag alleen met den weemoed van haar goudzwarten blik op naar hem, en hare brooze vingers woelden nauwlijks aan hare witte kwasten.

— Ik kan het niet, Tila, onmogelijk.

Ze bleef zwijgen.

— En ik kan je niet zeggen, waarom.

Ze zweeg nog, haar keel dicht geknepen, elk woord van hem eene marteling,

die haar bijna kermen deed als in foltertuig. En toen ze sprak, was het alleen omdat ze zag hoe rampzalig verlegen hem haar zwijgen maakte, was het alleen om hèm. Om hem kon ze haar lippen openen en kon ze zoo iets als spreken.

— Ja, dat kan je me wèl zeggen! fluisterde zij zacht heesch; vooral omdat ik het wel weet, wel weet....

— Neen, neen.

— O ja.... En je kan het me zeggen. Je kan het me zeggen, omdat jij geen gewoon man bent en ik geen gewoon meisje ben, die hun engagement afmaken om de een of andere reden. Je kan het me zeggen, omdat we gevoelsmenschen zijn, die veel met elkaâr besproken hebben, buiten de conventies der gesprekken om. We zijn niet gewoon, Carel. Herinner je je, dat je me nooit „gewoon" gevraagd hebt?

— Niet? Ik....

Het dwarrelde hem.

— En toch wisten we van elkâar, dat we van elkaâr hielden. En jij ook van mij. Zeg me dus, waarom je me.... dat zoo even gezegd hebt. Want ik weet het toch. Maar als jij het zegt, zal het je lichter worden. Zèg het dus.

En zij smachtte naar zijn martelwoord, dat hij niet dorst te uiten.

— Ik kan niet, ik kàn niet, Tila! Als je het weet, dan....

— Ja, ik weet het, en als jij het niet kunt, dan zal ik het kunnen! sprak zij opstaande. Hoor het dan, waarom je mijn man niet kan worden. Omdat je niet *verliefd* op me bent.

Hij zag haar sprakeloos aan, rampzalig in zijn wanhoop van medelijden, doorbliksemd met de flits dier verschrikkelijke waarheid.

— Omdat je nooit verliefd op me bent geweest....! ging zij voort. Omdat je het nooit zijn zal. Omdat ik geen vrouw voor je ben. Daar.

Toen zwegen zij even en toen vroeg hij:

— O God, Tila, vergeef me! Ik dacht, dat.... ik had zoo graag gewild.... Geen vrouw, geen vrouw, maar je bent veel meer voor me geweest, je bent het mooiste, het hoogste in mijn leven geweest, je bent het nog.

— Ja, ik ben het nog! kreet zij bitter. Ik ben het nog!!

En toen, toen kon ze het niet meer in zich toomen, toen moest al het bloed van hare wond vloeien, arme gewonde van liefde, die zij was....

— O God, o God! Wat ben je wreed! snikte zij. Waarom moet je zoo wreed zijn!

Hij voelde het, dat hij het was, wreed voor haar, wreed voor zich. O, waarom kon hij niet verliefd op haar worden, zooals hij op honderd vrouwen geweest was, op honderd!....

Zij snikte luid. En eensklaps, dwars door dat gesnik heen:

— Hoor, zeide zij. Ik wil geheel oprecht zijn, gehéel oprecht. Maar ik huil te veel. Moezie zal me hooren. Kom in mijn kamer.

Zij trok hem reeds naar hare slaapkamer en hij aarzelde even.

— Tila....

— Toe, kom meê. Wat geeft het: je bent immers niet verliefd op me! En ik wil oprecht met je spreken, voor het laatst; maar hier zal Moezie me hooren. Ik huil te hard. Toe, kom.

Hij ging met haar; zacht sloot ze de tusschendeur. Maar hij aarzelde nog.

— Tila.... Tila heusch: voor je eigen reputatie....

Al haar bloed duizelde eensklaps op naar haar bleek hoofd en ze voelde zich niet meer op de aarde, in die duizeling van hartstocht.

— Reputatie? kreesch zij woest. Wat kan mij mijn reputatie schelen? Geloof je, dat ik in dit oogenblik om mijn reputatie denk? Ik wil je spreken, hoor me. Ik wil je zeggen, hoe wreed je bent. Ik wil....

Maar eensklaps ook, als hare hartstochtsduizeling was opgerezen, viel ze in haar neêr, verslapt. En het gekrijsch van hare stem verteederde zich klagelijk in een week, zoo week gesteen.

— O God, ja, ik wil! snikte zij, half lachend als eene waanzinnige van smart. Maar ik wil niets, ik wil niets! Ik wil je alleen aanbidden, niets meer, en wat je me zegt, dat is goed, en wat je me doet, dat is goed.... Maar het is alles zoo hard, je bent zoo hard voor me.... Toe, hoor naar me, laat me je maar alles zeggen.... Ik weet het wel: ik ben niet fier, dat ik dat zoo alles zeg, ik ben niet gesloten als andere vrouwen, ik geef me in mijn excentriciteit en ik moest me niet geven; ik had me nooit moeten geven, en je nooit laten merken, dat ik zoo vreeslijk veel van je hield! Maar ik was gek, ik liet het je merken, ik zei het je, en ik schreef het je.... Het was al heel weinig coquet van me, niet waar? Dat komt er nu van, als men zich niet aan conventies stoort, is het niet, mijn lieveling? We straffen onszelven zoo vreeslijk, als we niet conventioneel zijn, want we maken ons onmogelijk!!! Maar, o, dat het zoo moest wezen, zoo hard, zoo hard! Want ik aanbad je zoo, en nu nog, en nu nog meer, omdat je me zoo een verdriet doet....

Hij was neêrgevallen op de chaise longue, verstomd zittend in zijne machteloosheid, en zij was voor hem gezonken, en ze had zijne handen gegrepen en vlijde haar hoofd tegen zijne knieën. En, in het zwakke licht van een enkele kaarsvlam, zat hij daar, recht als een machtelooze afgod, roerloos, als van bazalt of porfier, met die gewonde van liefde, kermend aan zijne godenvoeten.

— Wat kan het me schelen, dat ik niet fier ben! O, je mag er op trappen, op mijn fierheid! Maar waarom moest het zoo zijn?! Waarom moest ik je zoo jong maken: zeventien jaar, zei je altijd; waarom moest ik zulke onmogelijke mooiigheden in je wekken en waarom kon je me nooit gewoon zien als een vrouw, maar altijd buitengewoon, iets als een luchtverheveling! O, ik verwijt je niets, je kan het immers niet helpen, mijn jongen, maar voor mij is het wel wreed, wel wreed.... Want je weet het nog niet, hoeveel ik van je hoû. Wil je het nu weten?

Radeloos zag hij haar aan, zichzelven vervloekend in stilte. Hij vermocht niets te zeggen, maar zij was opgestaan en een pakket papieren van de tafel nemende, scheurde zij die met een besliste zekerheid een voor een door

Ik verscheur «Jezus van Nazareth». . .

midden, in vieren, in achten, in zestienen, in heele kleine stukjes, die ze als witte offertjes aan zijn voeten strooide.

Hij onderscheidde het niet goed in het halflicht van die eene waskaars.

— Tila, mijn kind, wat doe je....

— Ik verscheur „Jezus van Nazareth" en strooi mijn verzen in stukken voor je uit! sprak zij met een stem van extaze. Het is het manuscript van het laatste gedeelte en nu bestaat het niet meer, al is het eerste ook gedrukt, want ik ben het vergeten, en ik schrijf nu nooit meer, want ik wil geen dichteres meer zijn: ik kan je lieve kleine Muze niet meer zijn, omdat ik je vrouw niet worden mag en nu bestaat hij niet meer, mijn Jezus van Nazareth, nu licht hij geofferd aan je voeten!

Hij was in eens opgestaan, koud. Die goddelijke kunst geofferd aan hem! Een groote snik klokte door zijn keel.

— Tila, o God Tila, hoe heb je dat kunnen doen! Dat móch t je niet doen!!

— Mijn kunst kan me bijna evenveel schelen als mijn reputatie! zong zij dweepend in haar extaze uit. Maar toch is mijn kunst nog het liefste voor me, dat ik bezit. En daarom offer ik ze jou....

Hij trad woest op haar toe, zijn oogen troebel van tranen; hij omhelsde haar, drukte haar woest tegen zich vast. Maar geen trots was in hem om het offer, alleen een machteloos medelijden, een hevige smart van radeloosheid. Wat kon hij doen, God, wat kón hij doen?!

Voëlde hij dan niet, daar in die kamer vol fijnen geur van intiem vrouwenleven, met dat kind van liefde in zijn armen, dat hij haar toch wel lief kon hebben met verliefdheid? Waarom was hij zoo vreemd? O God, iéts maar van de liefde, waarmeê hij duizendmaal geliefd had!

Maar neen, niets.... niets dan de wreedheid van zijn koude Illuzie!

Zij zagen elkaâr in de oogen.... En glimlachend zei ze, met iets als bijna kalmte, zooals van eene stervende in het zacht gekreun van laatste woorden, den veegen zucht van laatste stem:

— En mag ik nu.... voor altijd.... afscheid van je nemen.... met een zoen, mijn lieveling?

— Voor altijd, o Tila!.... en in zijn innigen drang om haar heur leed te ontnemen, voelde hij niet dadelijk de nieuwe wreedheid, de eeuwige marteling, die de inwilliging van zijn verzoek zoû zijn, voor haar, ten iederen dag:

— Laat me je vriend blijven, Tila.... dàt kan toch!

Zij lachte hem toe, zalig, gelukkig nog even zacht te lijden om hem, lief te lijden om hem, en toen schudde ze heel, heel langzaam van neen, van neen, van neen....

En ze vroeg slechts, nog lachend met haar lach van stervende:

— Dat kan voor jou.... maar voor mij?

XX.

Toen had zij hem laten gaan en zij had hem zèlve van zich moeten wegdrijven, zoo radeloos was hij, zoo wist hij niet wat hij doen zoû.... En hij

was het huis uitgerend als een gek, in de eenzame straten der nachtdoode badplaats en hij was in het spectrale maanlicht, groenwitte spokenschijn, het bosch ingegaan, en had aan een plas water liggen snikken van medelijden, van machteloosheid, van woedende machteloosheid, terwijl zijne handen trilden, terwijl ze, tot ze zich tot bloedens toe sneden, de biezen en het riet uittrokken en knakten en om zich heen vèr smeten ....

Zij lag daar, wit tegen haar wit bed.

— En ik zal eens trouwen en ik zal misschien kinderen krijgen en .... en o God, het zal nooit zóo zijn, nooit zóo mooi, nooit zóo mooi! hokte hij, hoorbaar, in zijne furie uit, zijne snikken opetend, tot het hem werd of hij stikken zoû, stikken van tranen en van ellende, dat zijne illuzie geen werkelijkheid had kunnen zijn ....

En ook zij, arme gewonde van liefde, ze lag daar in ellende, wit, tegen haar wit bed aan, het offer van hare kunst wit verspreid over den vloer in het bleekwitte glansje van dien éénen kaars. En zij had geweend en gekermd en gesnikt en het eindelijk zoo hard gedaan, zóó hard, dat Moezie het gehoord had, door de leêgte van den verlaten salon heen, en dat Moezie nu luisterde aan Tila's deur, Moezie, als een magere schim, in haar nachtjapon, zonder grijze pruik en zonder face-à-main, en niet tot hare kleine Tila durvende gaan, omdat zij ze zoo hoorde snikken, zoó, zóó als wilde ze in haar gesnik uitsnikken haar hart.

Karlsbad—Den Haag,
24—7—90.

KONING OEDIPUS TE UTRECHT.

DOOR

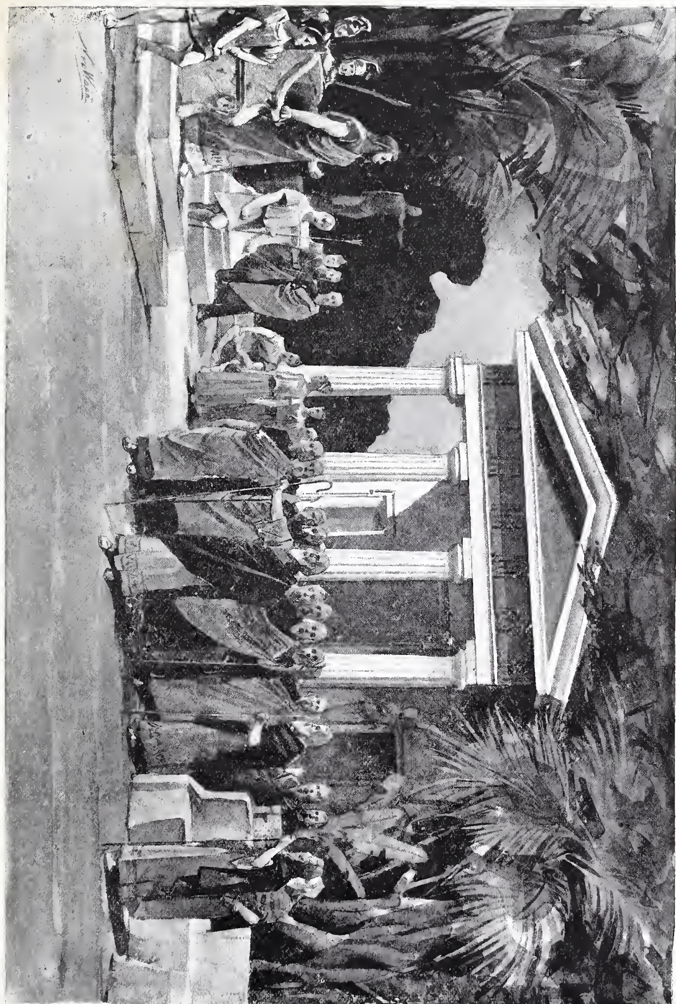
Dr. JAN TEN BRINK.

Eene groep Utrechtsche studenten heeft Zaterdag 11 April 1891, en later, het treurspel: Koning Oedipus van Sofokles, naar eene metrische vertaling van den hoogleeraar Van Herwerden, op den Utrechtschen schouwburg vertoond.

Dit feit — zoo eenvoudig mogelijk omschreven — zal eene zeer belangrijke dagteekening uitmaken in de geschiedenis van het Utrechtsche Studentencorps, maar bovenal in de historie van den Nederlandschen kunstsmaak tijdens deze onze zoogenaamde *fin-de-siècle*-dagen. De vertooning van Koning Oedipus te Utrecht met al, wat er bij kon waargenomen worden — de ijver der Utrechtsche studenten voor classieke Grieksche kunst, de belangstelling eener van alle zijden bijeengestroomde menigte bekwame of voor bekwaam geldende kunstrechters, de schitterende menigte van smaakvolle en aanzienlijke vrouwen en mannen, de groote eenstemmigheid van het oordeel — dit alles vormt te zaam eene zeer heugelijke gebeurtenis, die heilrijke gevolgen kan hebben.

Vooreerst, omdat het nu duidelijk mocht blijken, dat de Utrechtsche studenten onder leiding van professoren als Van Herwerden en Gallée geestdrift koesteren voor een grootsch denkbeeld, en het grootsch weten uit te voeren. Reeds dit eerste feit levert overvloedige stof tot blijdschap. Waardeering van de altijd jonge kunst der Atheners is een heerlijk teeken der tijden. Zoo dikwijls reeds keerde men tot Hellas terug, als de Muzen met toornigen blik ons den rug wendden — en juist thans kunnen we hare hulp minder dan ooit ontberen. Misschien, dat de hemelsche dochters van Zeus en Mnemosyne zich onzer op nieuw zullen erbarmen, als zij vernemen, dat de academische jongelingschap met onbedorven smaak Sofokles huldigt.

Misschien zullen tevens de overige Nederlandsche studentencorpsen — het Leidsche, Groningsche, Amsterdamsche en Delftsche — niet achter willen blijven, en eerlang met iets dergelijks te voorschijn komen. Ze zouden misschien het kunnen beproeven de Aulularia van Plautus, den Heautontimorumenos van Terentius, een mysteriespel als 't Spel van den Sacramente, eene comedie als Het Moortje of Warenar, eene klucht als de Klucht van de Koe of Symen sonder Soeticheydt, misschien wel eene comedie van Calderon, of een treurspel van Shakspere, voor het beschaafd publiek der academiestad te vertoonen. Zoo zou van de Nederlandsche studenten eene loutering en hernieuwing van den letterkundigen smaak uitgaan, die in geen geval zou kunnen beschuldigd worden te vroeg te komen.

Koning Oedipus. Eerste beurtzang van het koor.

De vertooning van Koning Oedipus heeft een zeer diepen indruk gemaakt.

De eerste en verrassendste indruk was de muziek, was de compositie voor orkest en mannenkoren van Jhr. Mr. J. C. M. van Riemsdijk, die daarbij van een antiek motief gebruik maakte. De inleiding door koperinstrumenten was reeds aanstonds een greep in de verheven Sofokleïsche gedachtenwereld, en bracht den hoorder tot de eerbiedigste aandacht. De tweede indruk was het tooneel — het plein voor het vorstelijk paleis te Thebe, welig bloeiende bosschen op den achtergrond en rechterzijde, links een altaar voor Zeus, en wat meer naar den voorgrond een koningszetel, rechts de welbekende marmeren zitbank, die op de schilderijen van Alma Tadema prijkt, en op den achtergrond het dorisch portiek van Oedipus' paleis met fiere statigheid te midden van het donkergroen der bosschen verrijzend.

De derde indruk was Sofokles' treurspel.

Geene aandachtige lezing, geene rijke verbeeldingskracht, kan zich eene voorstelling verwerven, zoo wegsleepend, als de vertooning te Utrecht schonk. Het is niemand onbekend gebleven, dat de smaakvolle en echt wetenschappelijke leiding van den heer M. B. Mendes da Costa, bij de vertooning krachtig geholpen door Van Riemsdijk's hartveroverende muziek, deze schitterende uitkomst deed verkrijgen. Door beide geniale mannen viel ons het voorrecht ten deel Sofokles in zijne volle dramatisch-tragische kracht te bewonderen. Men leerde als 't ware Sofokles van eene geheel nieuwe zijde kennen. De in alle opzichten uitmuntend voorbereide vertooning strekte tot de volledigste en genotrijkste commentaar, die ooit door de degelijkste wetenschap of den keurigsten smaak zou kunnen worden saamgesteld.

Het echt Grieksch-antiek karakter van den Oedipus Koning kwam op het helderst aan het licht. Het spreekt van zelf, dat bij eene vertooning te Athene in Perikles' dagen de begeleidende muziek eene kleinere rol vervulde, dan te Utrecht, 11 April 1891. Riemsdijk had evenwel volkomen begrepen, dat eene tragedie van Sofokles en eene opera van Wagner twee geheel van elkander afwijkende kunstwerken zijn. Zeker werd ook het koorgezang in de oudheid door fluiten begeleid, zeker werd zelfs door den protagonist (hoofdrol) in de tooneelen, waar hij met vol pathos weeklaagt, in zangerigen trant als in recitatief gesproken. Voortreffelijk werd thans bij de uitbarsting van Oedipus' wanhoop door korte muzikale figuren het woord gesteund, en tot hooger effekt gebracht.

Toen Koning Oedipus optrad — voorgesteld door den heer J. J. Jansen — in wijnrooden chitoon, waar over eene zilvergrijze chlamys met gulden rand — maakte zijne verschijning terstond een aangenamen indruk. Als protagonist werd het treurspel bijna geheel alleen door hem vertoond. Van deze zware taak heeft de heer Jansen zich met buitengemeen geluk gekweten. Zijne stem klonk helder en beschaafd, schoon soms wat zwak, 't welk eveneens bij de andere acteurs het geval was. Doch in de pathetische oogenblikken ontwikkelde Oedipus meer kracht, en werd de lijdende held door een begaafd kunstenaar voorgesteld.

Koning Oedipus.

Zoo als meermalen bij Sofokles plaatst de dichter het voornaamste deel der handeling buiten het drama. Het tragische misdrijf is reeds tot stand gekomen. Oedipus, zoon van Laïos en Jokasté, heeft zijn vader verslagen — zonder hem te kennen. Laïos had zich den toorn der Goden op den hals gehaald door eene wandaad. Vandaar, dat hem bij de geboorte van een zoon, door het orakel van Apollo te Delfi voorzegd was, dat hij door de handen van dien zoon den dood zou ontvangen. Laïos geeft dit kind des ongeluks aan een slaaf, om het in de woestenijen van het aan de Erinnyen gewijde ge-

bergte Kithairon te dooden. Maar de slaaf spaart het kind, en geeft het aan een herder uit Korinthe, welke het aan zijn kinderloozen koning Polybos afstaat. Oedipus groeit tot jonkman op, en hoort beweren, dat hij een vondeling is. Hij reist naar Delfi, om het orakel te raadplegen — en hem klinkt de verschrikkelijke voorspelling in de ooren: uw vader zult gij dooden, uwe moeder huwen. Daar hij waant de zoon van Polybos te zijn, keert hij niet weer terug naar Korinthe. Hij slaat den weg naar Thebe in, en ontmoet op een kruispunt van twee straatwegen een reiswagen door een heraut voorafgegaan. In den wagen bevond zich zijn, hem onbekende, vader Laïos, die het orakel van Delfi wilde raadplegen. De heraut dreigt Oedipus met geweld uit den weg te stooten, en deze mishandelt den dienaar. Laïos geeft den onbeschaamden vreemdeling een zweepslag over het hoofd, en de in woesten toorn opbruisende Oedipus doodt Laïos en al zijne dienaars, op één na, die door de vlucht zijn leven bergt. Te Thebe gekomen, verlost hij de stad van een monster, de Sfinx, die ieder verslond, wie haar raadsel niet kon oplossen. De Thebanen kiezen hem op raad van Kreon, den broeder van Jokasté, tot koning, en schenken hem de hand van de koningin-weduwe, bij wie hij in bloedschendigen echt twee zonen en twee dochters verwekt.

Dit alles ligt vóór de handeling der tragedie. Daar Thebe door rampen geteisterd wordt, daar de pest heerscht, gaat Kreon naar Delfi, om het orakel van Apollo te raadplegen. Het drama begint dus, naar moderne begrippen, met het vierde bedrijf. Als expositie komt de schildering van de pest te Thebe, dan Kreon's boodschap uit Delfi:

„Eer gij, mijn Vorst, het roer van dezen staat
„bestierdet, heerschte koning Laïos.
„Hij viel door moordnaars hand; de god beveelt
„ten stelligste, dat men de daders straff'."

Dan volgt de hevige woordenwisseling met Tiresias, den wichelaar, aan wien alles bekend is, en die, door Oedipus voor schelm en grootspreker gescholden, in toorn hem den moordenaar van Laïos noemt, die:

„van zijn kroost
„èn vader is èn broeder, tevens zoon
„en echtvriend zijner moeder, die de koets
„des vaders, dien hij moordde, met hem deelt."

De wichelaar werd verdienstelijk voorgesteld door den heer W. C. L. Bronsveld — uitstekend gegrimeerd als grijsaard, gehuld in bruingelen chitoon en donkerblauwe chlamys met gouden randen.

Het koor van aanzienlijke grijsaards trad nu voor het eerst met zang en soli op. Allen, geleid door den kooraanvoerder (de heer A. J. A. A. van Heemstra) waren voortreffelijk gegroepeerd, en wisten zich met takt te bewegen. Hun gang alleen scheen wat sleepend, scheen door vrees voor te groote stappen wat gedwongen. Dat zij op den zelfden bodem als de protagonist en de andere spelers stonden, dat er geen orchestra was bijgebouwd, scheen

misschien wat te modern — maar kon volkomen goed verontschuldigd worden door de onoverkomelijke zwarigheden aan zulk een eisch verbonden, en door de wetenschap, dat uit latere opgravingen is gebleken, hoe niet elk Grieksch theater steeds noodzakelijk van eene dansplaats (orchestra) voorzien was.

Het koor vervult bij Sofokles meest eene ondergeschikte rol. Zijne taak is het den held in de verschillende peripetieën bij te staan, te troosten, en gerust te stellen. Ook in Koning Oedipus, treedt het koor in deze rol op, tevens, als diep godvruchtig, de macht der Goden roemend, den held vermanend tot ootmoed en onderwerping.

Tiresias.

Bij het wederoptreden van Oedipus viert deze zijn toorn bot tegen Kreon (de heer G. Kirberger) hem beschuldigend, dat hij met Tiresias tegen hem samenspant. Bij de nu volgende tusschenkomst van de koningin Jokasté wordt Oedipus door een woord van zijne vrouw het eerst gebracht tot het vermoeden zijner schuld. De rol van Jokasté werd met grooten smaak vervuld door den heer J. S. Royaards. Het timbre der stem klonk zeer aangenaam, alsof eene beschaafde vrouw sprak. Kostuum en grime waren uitstekend; de koningin droeg een witten, tot de voeten afdalenden chitoon, waarover een wijnrood peplos, rijk met goud versierd. Misschien was de Utrechtsche Jokasté wat te jong en te slank voor Sofokles' Jokasté, doch ook hier zou waarschijnlijk wederom *le mieux l'ennemi du bien* geweest zijn.

Na het geprek met Jokasté nadert de ontzettende ontknooping steeds sneller; eerst in het tooneel met den bode uit Korinthe (de heer J. J. Mackay), die den dood meldt van Polybos, pleegvader van Oedipus, maar tevens aan

dezen bewijst, dat hij nimmer de zoon van Polybos geweest is, dat hij als vondeling van het gebergte Kithairon naar Korinthe was gebracht — en dan het tooneel met den ouden slaaf en herder van Laïos, die Oedipus als kind had moeten dooden, en hem het leven spaarde. Op dit oogenblik klinkt de luide noodkreet van Oedipus:

„Wee, wee, zoo komt dan alles, alles uit!
„O zon, moge ik voor 't laatst uw stralen zien,
„ik, die het licht zag, van wie 't niet mocht zijn,
„die 't bloed vergoot van wien het niet mocht zijn!
„die omgang had met wie het niet mocht zijn!"

Ondanks zekere stroefheid in deze regels, sprak de Utrechtsche Oedipus ze vol tragische kracht uit, met de rechterhand de chlamys over het hoofd trekkend, verdween hij, verpletterd, wanhopend, maar toch koninklijk, in het paleis. Een dienaar (de heer F. L. A. Roeloffs Valk) brengt de treurmaar van Jokasté's zelfmoord, en weldra verschijnt de door de Goden zwaar getuchtigde held in het diepst pathos zijn jammer uitstortend. De werking der muziek naast de gesproken woorden was hier aangrijpend schoon. Het beeld van den diepgevallen vorst, door eigen hand van het licht der oogen beroofd, werd door den heer J. J. Jansen met hoogst opmerkelijk talent voorgesteld. Zijn afscheid van zijne dochters, Antigoné en Ismené, zijn heengaan, greep het eerbiedig luisterend gehoor diep in het hart. En toen de verzoenende woorden van het slotkoor wegruischten, heerschte er ademlooze stilte. De Sofokles-vertooners hadden eene schitterende overwinning behaald.

Welk oordeel is hier uit te spreken over de groote kunst van Sofokles?

Reeds waagden het eenige zeer moderne kunstrechters na de Utrechtsche voorstelling van de zwakheden der Sofokleïsche tragedie te spreken. Anderen kwamen er rond voor uit, dat zij er geen oog meer voor hadden — en dit is waarlijk niet te verwonderen. Wil men oordeelen over den Oedipus Koning, dan herleze men het treurspel met de levendige herinnering aan de uitmuntende vertooning te Utrecht. Misschien, dat men dan tot minder haastige afkeuring komt. Het is in ieder geval noodzakelijk te letten op het eigenaardig persoonlijke in de kunst van Sofokles, inzonderheid wat *Οἰδίπους τύραννος* betreft.

In het algemeen is men het van Sofokles gewoon, dat zijne helden zich als leeuwen verdedigen tegen de Hemelsche Machten, die hen aanvallen, en vervolgen. Zoo is Oedipus. Daarenboven is hij interessant door de kloekheid van zijn verstand, door zijne wijze zorg voor den staat, door zijne innige liefde voor de zijnen. Maar hij is opbruisend, driftig, vermetel. Zijn onbezonnen toorn doet hem sterk afsteken tegenover den bezadigden Kreon en de eenigszins schipperende Jokasté.

Sofokles kiest een held als Oedipus, omdat hij van hem een uitnemend

gebruik kon maken voor zijne opvatting van het tragische. Oedipus stamt uit het gevloekte geslacht der Labdaciden, waarvan reeds Homerus zong. 1)

Kreon.

In zulk eene familie duurt de erfvloek voort, en boeten de zonen de misdrijven der vaderen. Laïos' wandaden doen de Hemelsche Machten toornen tegen Oedipus. De toeschouwers, die uit de aloude heldenzangen Oedipus kenden, en wisten, hoe hij bezweek onder de slagen van het noodlot, zouden in de tragedie hem zien optreden in volle grootheid als Koning van Thebe, en in zijne volle onwetendheid omtrent zijne geboorte, zijne ouders en toekomst. Dit hoogst boeiend contrast moest reeds van den eersten regel eene groote werking uitoefenen op het gehoor.

Sofokles ging daarbij niet van het denkbeeld uit, dat de tragische held alleen aesthetisch vallen kan, zoo hij zich met opzet in schuld gewikkeld heeft. Door sommigen is dit ten onrechte dus voorgesteld. Men meende, dat Sofokles Oedipus opvatte als een goed en wijs vorst, die in zijn geluk eene te groote vermetelheid (ὕβρις) aan den dag legde, en daarvoor gestraft werd. Of wel, men kwam met de meening, dat Oedipus, schoon gewaarschuwd door het orakel, toch een grijsaard doodde, en met eene al te bejaarde vrouw, die zijne moeder zou hebben kunnen zijn, huwde.

Sofokles schijnt het anders te bedoelen, want bij zijn optreden met uitgestoken oogen, roept Oedipus:

„'Απόλλων τάδ' ἦν, 'Απόλλων"

(„Ach de schuld draagt Apollo, Apollo! . . .")

en de rampzalige held voegt er over zich zelven bij, dat hij is:

1) *Odussee* XI. 271. — en *Ilias* XXIV, 679.

„τὸν μέγ' ὀλέθριον,
„τὸν καταρατότατον, ἔτι δὲ καὶ θεοῖς
„ἐχθρότατον βροτῶν ...."
(„De gruwelijkste onverlaten
„zijn heilg bij dit kind des vloeks,
„dat alle goden haten.")

Hij vervloekt het mededoogen van den slaaf, dat hem het leven redde. Het ware hem beter, zoo hij in de woestenijen van den Kithairon ware omgekomen, dan zouden al deze gruwelen niet hebben plaats gehad, want:

„οὐκ οὖν πατρός γ' ἂν φονεὺς ἦλθον, οὐδὲ νυμφιός
„βροτοῖς ἐκλήθην ὧν ἔφυν ἄπο.
„νῦν δ' ἄθεος μέν ἐιμ' ....."
(„Dan had mijn vader door mijn hand
„het leven niet verloren!
„Dan was mij in bloedschendig' echt
„geen jammerkroost geboren!
„En nu — een godverlaten mensch. ....")

Oedipus acht zich zelf onschuldig. De dichter laat hem handelen, als ieder rechtschapen mensch in zijn geval zou gehandeld hebben. In de later voltooide tragedie: Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ (Oedipus in Kolonos) treedt de held als blinde bedelaar op, zonder eenige erkenning van schuld. Hij acht zijne vrijwillige, zich zelven opgelegde straf, te groot. Antigoné noemt in hetzelfde treurspel de daden haars vaders onopzettelijke, onbewuste misdaden. Sofokles bereidt den rampzaligen lijder eene verheven rust in Kolonos. Hij heeft de vreeselijke daden zonder schuld bedreven; de doodslag, aan Laïos begaan, pleegde hij uit noodweer, uitgetart door de zweepslagen van zijnen, hem onbekenden, vader. Hij handelde in het duister, hij is niet toerekenbaar. Zoo er van overmoed (ὕβρις) sprake mocht zijn, zijn rechtmatige trots ontstaat uit de vaste overtuiging, dat hij Thebe gered en goed bestuurd heeft, dat de Thebanen hem op de handen dragen. Uit de gramschap tegen Kreon kan moeilijk eene tragische schuld ontleend worden, waarvoor hij zoo deerlijk zou moeten boeten.

Sofokles wil den held alleen als het jammerlijk slachtoffer der Moira voorstellen. Zoo is zijne Antigoné in de tragedie van dien naam volmaakt onschuldig, zij stelt het gebod der Goden hooger dan het bevel van den wetgever. Sofokles wil aantoonen, dat de kortzichtige mensch getuchtigd wordt door de Hemelsche Machten, zonder dat hij de oorzaak bevroeden kan. Bij hem lijden de heldinnen en helden meestal onschuldig. Zoo gaat het met Oedipus, Antigoné, Elektra, Philoktetes en Herakles. Het lijden behoeft aesthetisch en ethisch niet in evenwicht gehouden te worden door eene schuld.

Had Aeschylus reeds dezen tragischen samenhang van schuld en lijden in zijne treurspelen op den voorgrond gesteld, Sofokles laat het lijden alleen uitgaan van de Moira, maar toont dan de grootheid van den held onder

de door hooger hand hem opgelegde jammeren. Goethe dacht in Sofokles' geest, toen hij Lothario deed klagen:

„Wer nie sein Brod mit Thränen ass,
„Wer nie die kummervollen Nächte
„Auf seinem Bette weinend sass,
„Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte!

„Ihr führt in's Leben uns hinein,
„Ihr lasst den Armen schuldig werden,
„Dann überlasst ihr ihn der Pein;
„Denn alle Schuld rächt sich auf Erden."

Jokasté.

Sofokles laat zijne helden meest in een door de Goden gehaat geslacht geboren worden. De schuld, die de Hemelsche Machten door eene verpletterende straf aan hen wreken, is niet door hen, maar door anderen begaan. Doch de lijdende held of heldin moet zich onderwerpen aan den ondoorgrondelijken wil der Goden, wijl eene schandelijke overtreding der zedewet nog niet is geboet. Zonder voorwaarde en met onuitputtelijken deemoed moet de tragische held weten te dulden, wat hem treft. De geestkracht, die hij in het lijden tentoonspreidt, stempelt hem dan eerst tot tragischen held. Zoo blijkt het, volgens Sofokles, dat het hoogste doel van het menschelijk leven is: de Goden te gehoorzamen, de zedewet te eerbiedigen — de *εὐσέβεια* als richtsnoer der menschelijke daden.

Tot dezen ootmoed zijn niet allen geroepen. Om eene christelijke spreekwijze te gebruiken — niet alle tragische helden zijn in staat hun kruis den hoofdschedelberg op te dragen. Zelfs Oedipus is niet in staat al het hartverscheurend leed te torsen, hij slaat de handen te sneller aan zichzelven, naarmate hij zich hooger verheven heeft geacht. Reeds aanstonds wilde hij Tiresias niet gelooven, toornde hij tegen Kreon, en weigerde hij Jokasté het verder onderzoek naar zijne afkomst op te geven. Een woord, door Jokasté zonder erg gesproken — dat Laïos bij een driesprong door roovers werd afgemaakt — brengt den eersten twijfel in Oedipus' geest, zoodat hij uitroept:

„*Οἷόν μ' ἀκούσαντ' ἀρτίως ἔχει, γύναι,*
ψυχῆς πλάνημα κἀνακίνησις φρενῶν."
(„Hoezeer is bij het hooren van dat woord
o vrouw, mijn ziel geschokt, mijn zin verward!")

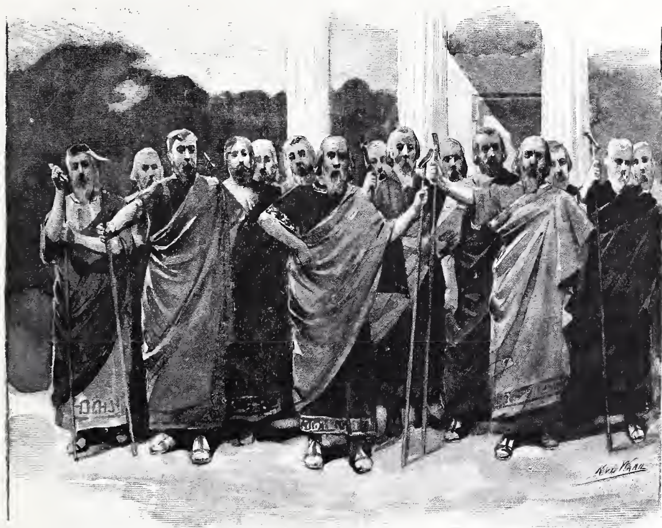
Beiden, Jokasté en Oedipus, zijn onbewust van schuld. Beiden zijn ter goeder trouw, mocht het vreemd schijnen, dat Jokasté eerst na zoovele jaren de nadere omstandigheden van den moord haars eersten mans aan den tweede mededeelt. Dat zij inderdaad zich schuldeloos achten, blijkt uit hunne daden, Oedipus wil, trots zijne bange vermoedens, het zoeken naar de moordenaars van Laïos niet opgeven, en Jokasté veroordeelt, als zij de waarheid vernomen heeft, zich zelve onmiddellijk ter dood.

In dit ijveren van Oedipus, om zijne afkomst en ouders te kennen, blijkt de kortzichtigheid van den armen, zwakken mensch, die niet in den raad der Goden zit. Juist in deze menschelijke zwakheid, in deze menschelijke onmacht, zou alleen de ware tragische schuld van Oedipus kunnen gelegd worden. En wederom klinkt het woord van Goethe:

„Ihr führt in's Leben uns hinein,
„Ihr lasst den Armen schuldig werden" . . . .

In het onherroepelijke met vollen ootmoed te berusten, de almacht der Goden zonder morren te gehoorzamen — dit is de hoogste adel, waartoe de lijdende held geroepen is. Het past hem — om een woord aan de chris-

telijke berustingsleer te ontleenen — nederig te stamelen: *Fiat voluntas!* Op deze wijze heeft Sofokles een streng godsdienstig element in zijne

Koor van aanzienlijke grijsaards.

tragische kunst gebracht. Vandaar, dat hij meer ijvert voor de εὐσέβεια zijner helden, dan voor een logisch en aesthetisch verband tusschen schuld en boete.

Juist deze grootsche religieuse opvatting van het Tragische maakt, dat Sofokles in zijn Oedipus Koning een zoo geweldigen invloed op zijne hoorders oefent. Het hoofd buigend voor de onweerstaanbare Almacht der Goden stamelt de kleine, brooze mensch eene bede om mededoogen. Dit berusten in de raadslagen der Hemelsche Machten staaft de hooge ontwikkeling van het godsdienstig gevoel bij Sofokles. Dat de moderne kunstrechters dit niet altijd hebben willen erkennen, is te wijten aan hunne bekrompen opvatting van den Griekschen godsdienst. Sofokles kan geen verheven religieus gevoel uitdrukken, omdat hij geen Christen is. Men spreekt van het redeloos geweld des Noodlots, en als gewoonlijk van „heidensche" Goden. En toch zijn de raadselen dezer wereld, de wreedheid der natuur, het onschuldig lijden van duizenden en duizenden misdeelden, niet helderder voorgesteld, omdat men nu van christelijke onderwerping aan het Godsbestuur spreekt, wijl men thans zegt: de wegen Gods zijn duister. Sofokles heeft in zijn diepen eerbied voor:

„de aloude wetten......
„die weleer der Goden raad
„uit de hooge, reine sferen
„van d' Olympus nederzond,
„vrucht van 't brein der Hemelheeren
„niet eens zwakken menschenvond —"

geen minder verheven, minder echt menschelijken godsdienst gepredikt, dan zij, die van geene oplossing der levensraadselen willen weten, tenzij aan de hand van den grooten leeraar uit Nazareth.

Slechts bij een volkomen onbevooroordeeld waardeeren van het rein mystisch-religieus element van den Oedipus Koning kan men de volle waarde van Sofokles groote kunst leeren kennen. Bij de schitterende vertooning te Utrecht op 11 April 1891 scheen het niet onzeker, of het in diepen eerbied luisterende gehoor onder de groote betoovering dezer statige en stichtende kunst was gekomen. Daarenboven had de muziek de juiste stemming van het begin af in het leven geroepen, en werkte alles mede, om elke oppervlakkige oordeelvelling in de geboorte te smoren.

Een priester van Zeus.

Toch blijft de volle vrijheid om de kunst van Sofokles, met zijn genialen voorganger Aeschylus te vergelijken, of des noods de Attische opvatting van het

Een herder.

Tragische naast de moderne, inzonderheid naast de Engelsche uit het begin der 17de eeuw, te stellen. Heeft Sofokles uit een warm religieus gevoel den nietigen mensch doen buigen onder den machtigen wil der Goden, hij heeft daardoor tevens — het valt niet te ontkennen — de tragische waarde zijner helden verminderd. Bij hem blijkt de grootheid der helden alleen in hunne aanvankelijke worsteling tegen het ondoorgrondelijk raadsbesluit der Goden, en in de diepste onderwerping, zoodra dat raadsbesluit uit den gang der gebeurtenissen openbaar wordt, en de Hemelsche Machten triomfeeren. De mensch staat bij Sofokles te hooger, naarmate hij in kinderlijken ootmoed het hoofd dieper buigt voor de slagen van het Noodlot.

De aanvoerder der koren.

Op deze wijze gaat het heroische-tragische element verloren, dat Aeschylus reeds op den voorgrond plaatste. Deze spant zich in, om al het slaafsche, het onduidelijke, het geheimzinnige, van de nederlaag zijner helden te verklaren. Bij hem is er rechtstreeks verband tusschen de slagen der Moira en de handelingen van den held. Zijne helden komen uit edele beweegredenen in opstand tegen „de aloude wetten van den Olympus", en gaan ten slotte

Een bode van Korinthe.

Een dienaar.

onder, daar geen sterveling de Hemelsche Machten straffeloos kan trotseeren.

De moderne opvatting van het Tragische, die van Marlowe, Ben Jonson, Shakspere, Massinger, stelt het conflict tusschen hartstocht en plicht in de binnenborst der tragische helden. Zij weten, waarom zij schipbreuk lijden. De Hemelsche Machten handhaven ook hier hun onaantastbaar gezag. De zedewet is door den held overtreden, zij het ook, omdat plichtsbetrachting bijna onmogelijk werd door den aanleg, het karakter, de psychische eigenaardigheden van een held, als bij Hamlet, of wel door woest opbruisenden hartstocht, als bij Macbeth en Othello.

Het is niet te ontkennen, dat de helden van Aeschylus dichter bij die der groote Engelsche tragici der 17de eeuw staan, dan die van Sofokles. Bij Sofokles wordt de mensch diep gebogen door zijne onmacht, en blijkt de adel van zijn geest uit zijne volkomen onderwerping aan den wil der Goden. Bij Aeschylus treedt de lijdende mensch nader tot ons gemoed; onze sympathie wordt grooter, omdat wij zijne overtreding der zedewet uit edele motieven kunnen verschoonen. Sofokles predikt de majesteit der Moira naar het raadsbesluit der Goden, en verplettert zijne helden onder het geweld der Olympiërs. Zijne tragedie is eene zuivere Noodlots-tragedie, maar tevens zuiver nationaal, zuiver persoonlijk. Het is niet mogelijk zich van zijne volle waarde rekenschap te geven, voordat men eerbiedig in het binnenste heiligdom zijner kunst is ingegaan.

BEDWELMING.

DOOR

HÉLÈNE SWARTH.

Gelijk een drinker grijpt naar 't blinkend glas
Vol tragisch-purpren of blij-gouden wijn;
Gelijk een kranke vrouw haar kwijnend zijn
Wekt met morphine, die haar pijn genas;

Gelijk een haschisch-eter 't zoet venijn
Geniet en ziet, waar grijze leêgte was,
De grootste wondren die hij droomde of las
En telkens stilt den doffen levenspijn; —

Zoo zoek ook ik bedwelming in het lied,
Waarmee ik vroeger 't leed in slaap wel zong:
Wijn, haschisch of morphine, naar mijn wil.

Maar 't veelgeprezen middel baat mij niet:
Wie 't lied verlicht is nog van harte jong,
Mijn hart is oud . . . daar ligt het groot verschil.

'T STADHUISSPOOK.

DOOR

H. J. SCHIMMEL.

's Nachts spookt het dikwijls hol en dof
In 't Amsterdamsch oud-Prinsenhof.

Een loome stap... een zacht gestommel...
Een zucht van een, die half in dommel,

Des wakens en des sluimrens moê,
Niet weet van wat, niet weet van hoe...!

Laatst stak een waker 't hoofd naar binnen
Hij zag — nooit logen nog zijn zinnen! —

Iets zwarts, nog zwarter dan de nacht,
Waar 't uit te voorschijn scheen gebracht;

Iets zwarts, half zwevend voortbewogen!
En voor den blik der starende oogen

Ontspon zich uit die zwarte stof:
Jan Treuzel van 't oud-Prinsenhof,

Zijn Chef eens — man van vele gaven! —
Dien hij voor jaren hielp begraven.

Jan kwam terug! Wat deê Jan hier?
Hij zag Jan ruiken aan papier,

Aan boek, aan pen en sandrakfleschje,
Radeermes en kantoorkrukhesje,

Vol blijdschap grabblen in de kast
Waar 't scheurpapier lag opgetast,

De spinnen 't van de motten wonnen
En rag bij rag reeds jaren sponnen.

Jans vreugd was kort. Wat kreet er rees,
Toen hij daar kersversche *imprimés*,

Liassen vol avant-projecte'
Naast een adviezenberg ontdekte,

En kosten opgemaakt bij Staat:
Den laatsten arbeid van den Raad.

Hij vloekte en zwoer bij lange namen!
Hij pakte in éen greep alles samen,

Tot zelfs het nog niet droog rapport,
Waar niets als maar het slot aan schort;
En woedend momplend: „wel verdord!

„Een nieuw régiem hier in te sluiken,
„'t Is tegen herkomst en gebruiken!
„Je zou je kop er bij verstuiken!"

Voer hij, beladen met zijn buit
Ten zwarten, hoogen schoorsteen uit.

En sedert bleken tal van plannen
Der Amsterdamsche vroede mannen,

Van veler arbeid 't gouden boek,
Voor de verbaasde burgers zoek.

HET LIED VAN DEN VOORJAARSWIND.

DOOR

A. SMIT.

'tSuizelt en ritselt door 't dorre gebladert,
Klemmende aan struiken en spelende op 't pad.
'tZegt het aan elk, dat de Lente weer nadert:
'tHeerlijkste wonder dat de aarde bevat.

Hebt ge die vriendlijke stem al beluisterd,
Als ze daar suist door de zonnige lucht;
Hebt ge al gehoord wat de Voorjaarswind fluistert,
Als hij zich mengt in het blaadrengerucht?

„'k Ga door het woud om tot leven te wekken
„Al wat nog sluimert in schijndood en nacht;
„Vlinders beproef ik aan 't hulsel te onttrekken,
„Draag ik in 't licht, waar de vreugde hun wacht.

„'k Open de kelken der blauwe violen,
„'k Help uit de knoppen het bevende blad;
„'k Zeg aan de bloesems, in windslen verscholen:
„'t Zonnetje wacht u reeds, haast u toch wat.

„'k Roep tot de vooglen, die toeven in 't Zuiden:
„Keer weer terug voor uw hoogtijd in Mei;
„'t Woud wordt al groen en de sneeuwklokjes luiden
„'t Lentefeest in langs de ontwakende wei.

„Armen en droeven, gebogen door lijden,
„Kranken, van ouds door de lente bemind,
„Allen, die hopen op betere tijden,
„Spreek ik van 't licht, dat den nacht overwint.

„'k Spreek hen van vriendlijke, zonnige dagen,
„Heerlijke luchten, met reukwerk bevracht,
„Vooglengekweel in de bloeiende hagen,
„Dageraadschoonheid en avondroodpracht.

„Harten, in liefdesbetoovring gevangen,
„Zing ik het oude, bekoorlijke lied;
„'k Draag het in smeltende nachtegaalszangen,
„'k Draag het in 't ruischen van loover en vliet.

„'k Lok ze uit de steden, in lachende dreven,
„Allen, die moe zijn van arbeid en strijd:
„Schooner en ruimer en edeler leven
„Heeft hun Natuur in haar feestzaal bereid." —

Vriendlijke wind, die daar fluistert door 't loover,
Velen vernemen uw tooverzang niet;
Draag mij uw heuglijke boodschap maar over,
'k Zal ze vertalen in 't menschelijk lied.

Steenwijk, April 1891.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Zijn er nog Satanisten?

Wordt er nog gedaan aan Daemonologie, aan Magie, aan Astrologie, aan Alchemie?

Gelooft men nog aan voorteekenen uit de vlucht der sperwers, en geneest men nog onheelbare kwalen door edelgesteenten in de hand te nemen?

Men gelooft zeer vele en veelsoortige dingen in onzen tijd, evenals voor honderd jaren geleden aan het eind der achttiende eeuw. Te midden der rationalisten, der atheïsten en encyclopaedisten vond men toen Saint-Germain, Cagliostro, Cazotte, de geheimzinnige broederschap der Rozekruizers, en de half krankzinnige dweepster met Robespierre: Catharine Théot. Aan het eind van onze eeuw, bij de algemeene positivistische en realistische richting van wetenschap en kunst, vindt men evenzoo vele aanhangers van het spiritisme, de biologie, het mysticisme, het occultisme en het fatalisme.

Dat er ook ijverige aanhangers gevonden worden van Satanisme, van duivelaanbidding, van succubaat en incubaat, van heksensabbat en zoogenaamde messe noire, schijnt oppervlakkig niet zeer aannemelijk. Uit goede bron verneemt men evenwel, dat vooral in Frankrijk op dit oogenblik nog waarde wordt gehecht aan astrologen, kabbalisten, demonografen, en alchemisten. Ook te Rome worden partijgangers van het Satanisme gevonden, zooals blijken moet uit enkele nummers van een stichtelijk dagblad: Les annales de la Sainteté. Een maandschrift: La voix de la Septaine van 1843 vermeldt het feit, dat de Satanisten hunne vrouwen naar de mis zonden, en dagelijks deden communiëeren, opdat ze, de hostie in den mond houdend, die later zouden kunnen vertrappen en bezoedelen. De geheime aanhangers van dezen afschuwelijken waanzin worden zoowel in Amerika als in Europa gevonden. In 1855 werd in Frankrijk gesticht eene Société des Ré-Théurgistes Optimates. Zelfs in Amerika had deze maatschappij hare aanhangers, en men beweert, dat Longfellow met den titel van groot-priester der nieuwe magische evocatieleer pronkte.

Te Parijs werd aan het hof van Napoleon III veel aan astrologie gedaan. Enkele astrologen hielden er zich met het trekken van horoscopen bezig. Het spiritisme was er in aanzien. Men ging uit van de stelling, dat de atmosfeer wemelt van microben, die onzichtbaar zijn. Waarom zouden de geesten zich niet onzichtbaar in de ruimte kunnen bewegen? Daarbij kwamen nog andere vormen van het occultisme met oneindig verderfelijker strekking. Het spiritisme deed zich voor als eene ernstige richting met een edel streven; zelfs tegenstanders konden er met waardeering van spreken. Geheel anders was het met sommige gevallen van godsdienstwaanzin, die zich uitten in het plegen van heiligschennis. Een afgezet Fransch priester voedde witte muizen met hostiën, en deed op zijn voetzolen het kruis tatoeëeren, om bij

elken tred het Christendom te hoonen. Hij verstond de kunst der suggestie zoo goed, dat hij allerlei misdaden kon bedrijven in het duister, omdat hij ze door zijne slachtoffers deed uitvoeren.

Deze zonderlinge, zeer stuitende, feiten worden ons medegedeeld door een Fransch kunstenaar van naam, door Joris Karl Huysmans, den bekenden auteur van Le Drageoir aux épices (1874), Marthe (1876), Les soeurs Vatard (1879), Croquis Parisiens (1880), En menage (1881), A veau l'eau (1882), L'art moderne (1883), A Rebours (1884), En Rade (1887), Un Dilemme (1887), Certains (1889) en Là-Bas (1891).

Juist in dit laatste geschrift vindt men de afzichtelijke feiten boven vermeld. Dat Huysmans zich aan zulk een zonderling onderwerp zou wagen als het moderne Satanisme, zal na de verschijning van zijn roman: A Rebours (1884) niet onverwacht mogen genoemd worden. Hij koesterde altijd eene buitengemeene liefde voor het vreemde, het onbekende, het geraffineerde. Daarom is de held van A Rebours, de hertog Jean des Floressas des Esseintes, een zeer eigenaardig symbool geworden van de gemoedsstemming des auteurs.

Huysmans heeft zich geheel teruggetrokken uit de naturalistische club, waartoe hij behoorde, en door tegenzin in den gang der zaken van den dag heeft hij zijne aandacht gevestigd op al wat onverklaarbaar, bovenzinnelijk of magisch is. Een zijner beste vrienden, de ongelukkige graaf de Villiers de l'Isle-Adam, had zich geheel aan de magie en het occultisme gewijd, schoon hij daarbij eene zeer dichterlijke en zeer wijsgeerige opvatting zijner stof deed bewonderen. Zijn werk oefende grooten invloed op Huysmans. Het jongste boek van dezen: Là-Bas schijnt mij als kunstwerk aan gebreken van samenstelling te laboreeren, en tevens te veel geleerde stof op didactische wijze saam te persen.

Hij vertelt het een en ander omtrent de studiën van een letterkundige, Durtal, die de geschiedenis schrijft van een berucht monster uit de middeleeuwen, den maarschalk Gilles de Rais, dezelfde, welke aanleiding schijnt gegeven te hebben tot het sprookje van Blauwbaard. Durtal heeft vroeger moderne romans-de-moeurs geschreven, maar hij heeft een afkeer opgevat tegen het Naturalisme, omdat deze richting het materialisme in de litteratuur gebracht heeft, en den lof der democratie in de kunst heeft gezongen. Het is bekrompen zich alleen binnen de grenzen der stof en des vleesches op te sluiten, het ongemeene in de kunst begint daar, waar de waarneming met de zintuigen ophoudt. De materialisten kunnen de raadselen van het gemoed niet verklaren, zij spreken louter van instinkt en hartstocht. Zij worden niet aangetrokken door het bovenzinnelijke, en naar hetgeen aan gene zijde des grafs ligt. Zij hebben enkel burgerlijke ideeën. Zij houden van den tijd, waarin zij leven, en reeds dit is genoeg, om hen te oordeelen.

Het is duidelijk genoeg te bemerken, dat Huysmans deze denkbeelden, die hij aan een zijner personen, den arts Des Hermies, in den mond legt, geheel als zijne eigene overtuiging heeft omhelsd. Dat hij een medicus tot spiritualist, en metaphysicus maakt, geeft dit zonder omwegen te kennen. Er is evenwel tegen deze nieuwe wijsbegeerte van Huysmans en zijne anti-materialistische

geestdrift nog al vrij wat te zeggen. De kunst ongemeen te willen maken, door ze over te brengen naar het gebied, waar de waarneming met de zintuigen ophoudt, schijnt eene uiterst gevaarlijke onderneming. Waar de waarneming ophoudt, verliest de rede alle controle, en zweeft de fantasie in de blauwe nevelen der dichterlijke droomen, of in de dwalende hallucinatiën van een ziekelijk brein.

De held van Huysmans, Durtal, deelt de overtuiging van zijn vriend niet, maar wordt door zijne studiën op de middeleeuwen, door zijn omgang met allerlei zonderlinge menschen, tot ijverige beoefening van occultisme, magie en satanisme gebracht. Er is een deel van dit boek, dat uitsluitend middeleeuwsche stof behandelt, en deze bladzijden zijn zeker de beste van Là-bas. Het andere deel bevat de gesprekken van den arts Des Hermies met een zeer zonderling ultra-clericaal geschiedschrijver, Chantelouve, met een klokkenluider van de kerk Saint-Sulpice, een clericaal, die Carhaix heet, en met een astroloog Gévingey, die eenmaal invloed had bij Napoleon III en de keizerin Eugénie.

Deze gesprekken worden gevoerd in eene torenkamer van Saint-Sulpice, bij Carhaix, waar de vrienden soms gaan dineeren met het kennelijk doel elkander verschrikkelijke feiten te vertellen van het Satanisme te Parijs en elders. Er is nog een derde element in dit boek — een soort van erotische geschiedenis, maar van den allerzonderlingsten aard. Durtal, de minst spiritualistische van de vrienden, krijgt brieven van eene onbekende dame. Eindelijk blijkt het, dat deze dame de echtgenoote is van een zonderlingen beschrijver van Heiligenlevens — Chantelouve. Naast deze vreemde vrouw staat een afschuwelijk wezen, de chanoine Docre, die geestelijke zusters en wereldlijke mevrouwen tot de meest heiligschennende ongebondenheid verleidt. Al deze vrouwen worden vampyrs, en wonen de messe noire bij. De chanoine Docre roept onder de huiveringwekkendste vervloekingen den Satan aan, en schendt de hostie. Deze daemon kent allerlei toovermiddelen, en schijnt het geheim der middeleeuwsche thaumaturgen geërfd te hebben. Hij heeft het vermogen zijne vijanden onder betoovering te stellen, zoodat zij langzaam sterven — en nog veel meer, dat een allertreurigsten indruk maakt.

Of dit alles op persoonlijke waarnemingen berust, zooals de auteur het wil doen gelooven, zal moeilijk te beslissen zijn. Mij schijnt het, of Huysmans in het spoor wil treden der beruchte duivelshistoriën van Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, van Edgar Allan Poe, van Pétrus Borel, van Baudelaire, van Shelley en van den Zanoni van Lord Lytton. Enkele zijner mededeelingen worden gesteund met een historisch feit of door een citaat — de meest stuitende bijzonderheden zullen wel uit de fel bewogen fantasie van den romanschrijver spruiten. Dat hij evenwel reeds geheel tot de leer der moderne thaumaturgen en magiërs zou bekeerd zijn, blijkt niet op afdoende wijze.

Het beste deel van zijn werk is zijne historische studie over Gilles de Rais. Hier is talent en wetenschap op zeer treffende wijze vereenigd. Gilles de Rais is een tijdgenoot van Charles VII en van Jeanne d'Arc. Hij was een edelman uit Bretagne, geboren in 1404. Zeer rijk, komt hij den armen koning Charles VII te hulp. De Engelschen hebben bijna geheel het Noorden en

Westen van Frankrijk veroverd, en verwoest. De Koning leeft te Chinon, achter de Loire teruggetrokken, met een hoop zedelooze edelen. Gilles de Rais staat den Koning bij met troepen en geld. Hij strijdt tegen de Engelschen als „bon et hardy Capitaine." Jeanne d'Arc verschijnt op dit tijdstip. Gilles de Rais volgt haar in den strijd, en is deelgenoot in hare triumphen.

Na haar ongelukkig einde komt hij in zijn kasteel van Tiffauges terug. Hij begint aan daemonologie te doen, en schrijft een Traité sur l'art d'évoquer les démons. Hij hield open tafel voor tallooze bezoekers en reizigers — maar verkwistte zijn fortuin, zoodat hij bij woekeraars begon te leenen en zijne kasteelen en landgoederen met korte tusschenpoozen verkocht. In 1436 kreeg hij een schrijven van Charles VII, die hem verbood zijne goederen te verbrassen, op verzoek van vrouw en dochter, die door hem naar een afgelegen kasteel waren verbannen. De Baron de Rais wijdde zich nu geheel aan zijne studiën van daemonologie en alchemie. Hij wilde goud maken, om de dreigende ellenden der armoede te ontvlieden. Zijn mystieke aanleg, door de gebeurtenissen met Jeanne d'Arc ontwikkeld, nam nu een averechtschen loop, en verloor zich in aanbidding van den Satan. Hij deinst voor geene misdrijven terug — hij wil goud maken, en den Satan door overmaat van boosheid tot zijn bondgenoot winnen. Hij had een chemisch laboratorium in zijn kasteel, en poogt met de hulp van Satan zijn doel te bereiken. Een Italiaansch thaumaturg, Francisco Prelati, biedt hem bijstand. Deze werd gedurende zijne evocatiën door den Satan aangevallen, en bloedig verwond — zooals hij beweerde, want hij was zonder getuigen. Daar de Baron de Rais zijne ziel niet aan den Satan verkoopen wil, moet hij trachten door groote misdaden zijne gunst te winnen. Daarom steelt hij de kinderen der boeren, steekt hun de oogen uit, houwt ze de handen af, en rukt ze het hart uit het lijf. Hij biedt ze met Prelati den Satan aan, maar de Satan vertoont zich niet, schoon ze met het bloed van het slachtoffer hunne evocatieformulen hadden geschreven. Van 1432, tot 1440, het jaar, waarin deze krankzinnige zoeker naar den steen der wijzen op den brandstapel stierf, verdwenen alle kinderen uit den omtrek van het kasteel.

Nog vele bloedige bijzonderheden worden door Huysmans medegedeeld. De schilderachtige wijze, waarop hij het middeleeuwsche leven der XV^de^ eeuw voorstelt, verdient allen lof. Minder verkwikkelijk schijnt mij de poging, om uit dit merkwaardig feit der Fransche rechtspleging in de middeleeuwen eene studie te wijden aan het satanisme en de magie onzer dagen. De reactie tegen de ruwheden der Naturalisten kan ver gaan, maar dit opwarmen van middeleeuwsche daemonologie als tegengif gaat te ver. Ook blijkt niet op overtuigende wijze of Huysmans zelf tot het geloof aan de magie bekeerd is. Zijn boek is zeer belangwekkend in de bijzonderheden, maar als geheel geen welgeslaagd kunstwerk. Wil men over magie schrijven, men doe het met de fijne ironie en den goeden smaak van Apuleius. Er is meer genot in zijne Metamorphosen (Gouden Ezel) te smaken dan in Là-Bas, maar Apuleius is niet fin-de-siècle, en Huysmans verdient dit distinctief ten volle.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

VI.

Het Fatalisme in onze jongste Letterkunde door J. van Loenen Martinet. Haarlem. H. D. Tjeenk Willink. 1891.

„Ter inleiding op de discussiën" over het Fatalisme in onze jongste Letterkunde in de onlangs gehouden vergadering van Moderne Theologen heeft de heer J. van Loenen Martinet bovengenoemd opstel geschreven.

Na de lezing treft mij het eerst, dat ik mij bewogen gevoel door eene dubbele sympathie — sympathie voor den nobelen, flinken denker, die uit een hoogst achtenswaardig motief zijne bezwaren indient tegen onze jongste Letterkunde, sympathie voor den auteur van *Eline Vere* en *Noodlot*, die ernstige, ethisch-religieus gestemde mannen aanleiding gaf hunne gewichtige bezwaren tegen zijne wereldbeschouwing in het midden te brengen.

Uit *Noodlot* van Couperus spreekt inderdaad eene fatalistische wereldbeschouwing, die Van Loenen Martinet tot hoogst ernstige bedenkingen aanleiding gaf. Deze laatste ziet in dit opkomend Fatalisme „de(n) tegenvoeter van de calvinistische praedestinatieleer", dus eene nieuwe wijsgeerige-godsdienstige oplossing der wereldraadselen. Beide theorieën voldoen hem natuurlijk niet. Zelf is hij een voorstander van het ethisch-wijsgeerig determinisme, zooals het door den „groote(n) Leidsche(n) dogmaticus" is verkondigd in zijn schitterend boek over: *De(n) vrije(n) Wil.* Zijne wetenschap, zijne zedeleer, zijn godsdienst, zijn houvast in den strijd des levens, is het Determinisme.

Tusschen zijn Determinisme en Couperus' Fatalisme is een groot onderscheid. Ook Couperus is voor een zeker deel determinist, maar een zulke, die de „feiten van het zedelijk leven" miskent, die niet inziet, dat het „ingewikkeld probleem der menschelijke persoonlijkheid" nog anders dan door het verwijzen naar eene redelooze Fataliteit kan worden opgelost. Van Loenen Martinet verwijt het moderne Fatalisme, dat het den aard zelf van het zedelijk leven niet begrijpt — dat n.l. „de mensch als zedelijk wezen vrij zich voelt, in zijn willen gedetermineerd door zijn denken en gevoelen, vrij zich *voelt*, dat is *inderdaad vrij is*". Voorts voegt hij er bij, dat uit de romans van Couperus ook maar de flauwste herinnering aan godsdienst is verbannen, of het moest de doodende cultus van het Fatum zijn.

Mij schijnt het, dat deze openbare aanklager naar het gebruik zijner ambtgenooten te ver gaat. Gesteld, dat de auteur van *Noodlot* in zijne godsdienstige wereldbeschouwing gekomen was tot den cultus van het Fatum, dan mag daarom nog niet beweerd worden, dat hij ongodsdienstig is. De zoo welgeslaagde vertooningen van *Oedipus Koning* te Utrecht hebben nog zeer onlangs gestaafd, dat Sofokles, die het dogma van de alles beheerschende Moira huldigt, een zeer fijn ontwikkeld ethisch-religieus man was. Het Fatum is de openbaring van den toorn der Hemelsche Machten, welke toorn niet geboet wordt, voordat de geschonden zedewet is gewroken. Het Sofokleïsch fatalisme is het resultaat van eene hoog godsdienstige wereldbeschouwing; het moderne fatalisme — als daarvan moet gesproken worden — is de uitkomst van eene nieuw oplevende wijsgeerige belangstelling voor

het onverklaarbaar bovenzinnelijke en geheimzinnige wereldbestuur, dat niemand kan doorgronden. Beider cultus van het Noodlot berust op eene poging, om de wereldraadselen op te lossen, beider cultus verraadt behoefte aan godsdienst.

Dat Van Loenen Martinet met groote juistheid heeft aangetoond, hoe in *Noodlot*, ondanks een bewonderenswaardig en zeer aantrekkelijk talent, de psychologische voorstelling der drie hoofdpersonen mank gaat, durf ik niet te ontkennen. Maar wat ik durf beweren is, dat door Van Loenen Martinet het Fatalisme in onze jongste Letterkunde al te snel voor een groot gevaar is geacht. Wat is nu eigenlijk het geval? Louis Couperus behoort zonder schroom geplaatst te worden bij die groep van jonge auteurs, welke in het tijdvak van 1884 tot 1891 de letterkundige kunst het uitstekendst hebben beoefend. Zijne beide bundels poëzie: *Een Lent van vaerzen* (1884) en *Orchidaeen* (1886) hebben met geen enkel woord verraden, dat de auteur ooit aan fatalisme zou denken. Schildering van jonge liefde in zeldzame kleurenpracht maakt den hoofdinhoud zijner van goud en juweelen fonkelende verzen uit. In zijn roman *Eline Vere* (1889) kan men bij volkomen onpartijdige waardeering geene belangrijke overhelling tot fatalistische bespiegelingen ontdekken. Wat Vincent Vere daarvan zegt, kan men niet zoo aanstonds op de partikuliere rekening van den auteur overschrijven. Vincent is een verloopen sujet, geheimzinnig, omdat hij van expediënten leeft, en gewild grillig, omdat hij zijner povere figuur door het uitstallen van paradoxen eenige beteekenis wil geven. Vincent spreekt het fatalisme van een zwerver en een *bohémien* uit, die zich laag voelt zinken, en op de eene of andere verontschuldiging peinst.

Het gaat niet aan Couperus er een verwijt van te maken, dat zijne heldin Eline door de meest moderne neuropathie is aangetast. Zij lijdt aan hevige neurasthenie, en stelt de jonge-dames-type der laatste *lustra* voor — een product van onzen jagenden en vliegenden tijd — een schepsel zonder noblesse van hart, alleen maar zeer bekoorlijk, zeer elegant, zeer kunstlievend; alleen afgericht op genieten en mondaine triumfen, eene droomster, die met haar leegen tijd geen weg weet, die van de eene erotische fantazie in de andere vervalt, en ten slotte uit doffe verstomping zich onbewust vergiftigt. Zulke eene heldin schilderen is geene propaganda maken voor het Fatalisme. Van het begin af wekt *Eline* belangstelling. Niet om het verouderde begrip der sympathieke persoonlijkheden; zij verschijnt als een ongemeen schepsel, eene zeldzaamheid, eene onbekende variëteit van eene met zorg gekweekte kasplant. Hare houding tegenover hare zuster en haar zwager, hare liefde voor kunst, bijzonder voor den zang, hare droomen in de opera, en de fantastische genegenheid voor den baryton Fabrice, geven slag op slag het juiste licht om haar karakter te beoordeelen. De botsing, die stellig moet komen tusschen beide zusters, tusschen Betsy, de nijdige, volbloedige heks, en Elize, de veeleischende, in blauwe idealen zwemmende prinses — „soms eene pauw, soms eene slang, soms een duifje" — is met meesterhand geteekend.

Had Couperus alleen deze beide vrouwen geteekend in zijn eersten roman, dan zou hem niets anders kunnen verweten worden, dan dat hij zijne hoofdpersonen uit eene neuropáthische familie gekozen had — dat hij dus alleen patiënten, geene gezonde naturen geteekend had. Het tegendeel evenwel is waar. Naast de Vere's groepeert hij een groot aantal oudere of jongere dames, zelfs kinderen, die allen helder van hoofd zijn en het hart op de rechte plaats dragen. Hij heeft bij uitstek de kunst verstaan, om de zeer ernstige

opgaaf — het leven en kwijnen van eene zenuwlijderes *fin-de-siècle* — met lachende tafereelen uit het jonge, gezonde leven af te wisselen.

Wat Van Loenen Martinet tegen *Eline Vere* in het midden bracht, kan ontzenuwd worden, niet wat hij opmerkte omtrent *Noodlot.* Doch ook zoo nog, schijnt mij zijne opvatting van het Fatalisme in onze jongste letterkunde wel wat overspannen. Een jong kunstenaar, als Couperus, die nauwelijks aan zijn tweeden roman is, en in dezen zich fatalistische fantasieën veroorlooft, is nog geen veteraan-fatalist, wiens stelsel gevaar oplevert voor onze letterkunde. Het is hoogst waarschijnlijk, dat bij Couperus deze *état-d'ame* nimmer chronisch zal worden. Zoodra hij zal inzien, dat zijne voorstelling van menschen en feiten in *Noodlot* de grenzen der waarschijnlijkheid overschreden heeft, dat hij te veel hartstochtelijks en afschuwelijks in een zeer bekrompen kader heeft opeengehoopt, dat hij opzettelijk zijne helden in den engen kerker van zijne willekeur heeft opgesloten — zal hij zijne fatalistische sympathieën vergeten, en tot gezonder kunstphilosophie terugkomen.

Mij komt het dus voor, dat Van Loenen Martinet wat al te veel gewicht aan een enkel feit heeft gehecht. In onze jongste Letterkunde zouden nog andere bedenkelijke verschijnselen kunnen besproken worden. Schoffeering van den Nederlandschen stijl en van de Nederlandsche taal, overtredingen der wetten van den goeden smaak en van de goede manieren, kijf- en scheldwoorden uit het vocabulaire van vigelante-koetsiers, dit alles valt ook in „onze jongste letterkunde" te laken. Als Van Loenen Martinet zijn helder hoofd, zijn nobel hart, eens wilde gebruiken, om daartegen te ijveren, hij zou waarlijk geen overbodig werk doen.

***

Het wederzijds Huwelijks Bedrog. Blijspel van Pieter Langendijk. Op nieuw met eene inleiding, aanteekeningen en verklarende woordenlijst uitgegeven door Dr. Jan te Winkel. (*Zwolsche Herdrukken*, V.). Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink (zonder jaartal, 1891).

Met groot genoegen begroet ik weder een nieuw deeltje der *Zwolsche Herdrukken*, vooral nu ik een bekend blijspel van Langendijk ontvang met inleiding, aanteekeningen en woordenlijst van Dr. Jan te Winkel. Al wat uit de handen van dezen uitnemenden geleerde komt, draagt het stempel der degelijkheid. Zijne uitgaaf van Langendijk's *Wederzijds Huwelijks Bedrog* stelt mij in mijne hoogachting voor zijn arbeid niet te leur, maar laat toch op een enkel punt iets te wenschen over.

Al wat hij geeft — inleiding, aanteekeningen, woordenlijst — is voortreffelijk, maar ik mis de oplossing van een in mijn oog belangrijk vraagstuk. Bij een blijspel van Langendijk behoort gevraagd te worden naar de oorspronkelijkheid van den auteur. Er moet beslist worden, of Langendijk dit blijspel geheel uit eigen vinding heeft saamgesteld, dan wel, of hij, als in zijn *Don Quichot op de bruiloft van Kamacho* (1711), zijne stof aan een beroemden roman heeft ontleend. Dit vraagstuk blijft in de Inleiding der nieuwe uitgaaf geheel onbesproken. Ik veroorloof mij daarom er hier een woord van te zeggen.

Het wederzijdsch Huwelijks Bedrog is verschenen in 1714, en bevat eene geschiedenis, die in 1698 verteld was door den schrijver van een romam met den titel: *Vermakelijke | Vryagie | van den kaalen | Utrechtschen Edelman | en de niet hebbende | Geldersche Juffer | met de Overijsselsche | Broodzoekende kamenier | en den armen Franschen Lakeij: | Haer trotse en belagchelijke Vrijagie, door een | wederzijdsche hoop van een rijk huwelijk aan mal|kander te doen: de listen van*

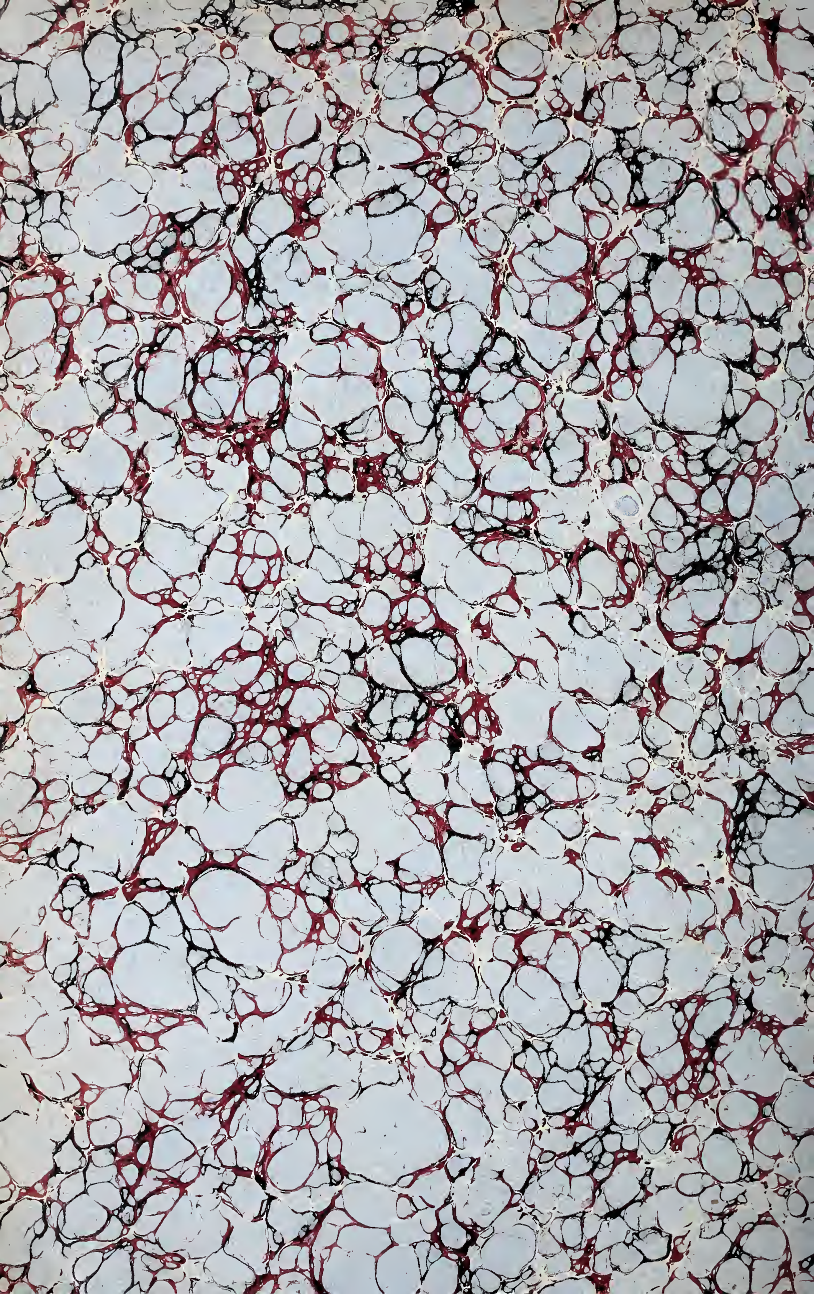
malkander te bedriegen van hen in 't werk gesteld en haar adelijke trouw daar op gevolgt: Totdat zij eindelijk na 't plegen van veel bedriegerijen uit dit Land na Parijs vertrekken| daar ze met aardige vonden en listen hun staat trachtten staande te houden| Zijnde een ware geschiedenis nu onlangs voorgevallen. Door denzelven in druk uitgegeven en met kopere Plaaten verciert. Amsterdam, Bij Timotheus ten Hoorn, Boekverkooper in de Nes in 't Zinnebeeld, 1698, 16°.

Langendijk heeft uit dezen roman het denkbeeld ontleend, in zijn *Wederzijds Huwelijks Bedrog* ten tooneele gebracht. Voor den goeden afloop der handeling heeft hij er één oorspronkelijk figuur bijgevoegd: Karel, een kapitein, den broeder van de „niet hebbende Geldersche" — bij Langendijk uit tooneelbehoefte: Utrechtsche — „Juffer". De „kaale Utrechtsche edelman" heet in den roman Aldrik, bij Langendijk Lodewijk. De „Overijsselsche Broodzoekende Kamenier" heet bij Langendijk Klaar, en de „arme Fransche lakei" wordt door hem Jan „een verloopen soldaat" genoemd. De handeling van het blijspel sluit zich aan bij het begin van het eerste deel des romans. Lodewijk ziet zijne geliefde Charlotte het eerst in de Maliebaan, even als Aldrik zijne Climene. De listen, om elkander te bedriegen, stemmen volkomen overeen. In den roman zijn ze uitvoeriger voorgesteld, en treedt nog de vader van Aldrik op, die valsche eigendomsbewijzen van landgoederen toont. De drie zakjes geld, met welke Konstance, moeder der kale juffer, pronkt, stemmen overeen met de openstaande kast van Aldegunde, moeder van Climene, waarin Aldrik geldzakken ziet. Het denkbeeld hare dochter te doen schaken door den rijk gewaanden minnaar, om het betalen van een huwelijksgift te vermijden, komt bij beide moeders op.

Langendijk moest eene ontknooping hebben, en bracht daarom een broeder der freule op het tooneel, die de bedriegers ontmaskert, maar den kalen jonker weer in genade aanneemt, omdat hij zelf met Lodewijk's zuster gehuwd is, en ook aan deze heeft diets gemaakt, dat zij eene rijke schoonmoeder krijgt. Dat Langendijk dezen roman bezigde, zonder er in zijne Voorrede met een woord van te reppen, behoeft niemand te verwonderen. Wie dacht er destijds aan, of gemis aan oorspronkelijkheid door de keurmeesters der kunst zou kunnen worden gelaakt?

Wat den roman van den *Kaalen Utrechtschen Edelman* betreft, zoo schijnt het zeker, dat als auteur moet aangewezen worden den uitgever Timotheus ten Hoorn, die van 1680—1720 een aantal picareske romans met groote onbeschaamdheid schreef. De *Kaale Utrechtsche edelman* heeft een luchtje van oorspronkelijkheid aan zich, en is voorzien van twee ingeschoven Spaansche novellen. De auteur beroept zich als bron op „eene waare geschiedenis, nu onlangs voorgevallen", en verzekert in de voorrede herhaaldelijk, dat de waarheid der verhaalde feiten door ooggetuigen kan worden bevestigd. Misschien is dit werkelijk zoo geweest, omdat deze roman zoo weinig aan bekende bronnen ontleent. De schrijver brengt echter den held en heldin, na hun huwelijk, in Frankrijk, waar ze zelfs met Lodewijk XIV kennis maken. Langendijk schreef zijn blijspel naar de 200 eerste bladzijden van het eerste deel.

***

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00609 5646

